T. C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI VE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEN EN FAZLA GÖÇ ALMIŞ OLAN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ARALIK 2009, İSTANBUL

T. C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI

VE

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEN EN FAZLA GÖÇ ALMIŞ OLAN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PROJE RAPORU

Aralık 2009, İSTANBUL

T. C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PROJE RAPORU

KÜNYE

Proje Başlığı:

1- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri.

2- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış İllerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri.

Proje Sahibi: Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi

Proje Sorumlusu ve Danışmanı: Ercan ÇİTLİOĞLU

Proje Genel Koordinatörü ve Yürütücüsü: Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR

Proje Ana Ekibi: Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR, Doç. Dr. Turgay ÜNALAN,
Dr. Yadigar COŞKUN, Dr. Sutay YAVUZ,
Ahmet Mesut DEREN, Oktay ÜNALAN

Proje Danışmanları: Prof. Dr. Vamık VOLKAN, Prof. Dr. Abdülkadir ÇEVİK

Proje Asistanları: Ayşe Okşan OKUR, Barış MUTLUAY, Bahar Senem ÇEVİK

SUNUŞ

Bu araştırmaların temel amacı Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri ile anılan bölgelerden son 20 yılda en fazla göç almış olan 10 ilin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısını değerlendirmektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, özellikle ekonomik açıdan geri kalmışlığı ve sosyo-politik olarak uzunca yıllardır ülkemizin en önemli sorunu kimliğindeki terör ve güvenlik sorunsallarının zemin bulduğu ve yaşadığı bölgeler olmaları nedeniyle araştırma alanı olarak seçilmişlerdir. Araştırma çok kapsamlı olup, hane halkından, aile yapısına, çalışma ve iş durumundan anadil, etnik köken, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, İstiklal Marşı ve Türk Bayrağı gibi ulusal değerlere bağlılığa ilişkin çok yönlü ve farklı alanları kapsamıştır.

İkinci aşamada Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden son 20 yılda en fazla göç almış 10 ilin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısı araştırılmıştır.

Bilindiği üzere normal seyri içinde göç, kentler tarafından emilebilirken, hazmetme kapasitesinin üzerinde bir göçle karşılaşıldığında başta gecekondulaşma ve çarpık kentleşme olmak üzere suç ve miktarlarındaki artışlar, kültürel uyumsuzluk ile belediye hizmetlerine kadar her konuda aşılamayacak sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Araştırma; 1'nci aşamaya ek olarak göç sürecinden illerdeki sosyal grupların birbirlerini nasıl algıladıklarına, olası ayrışma ve çatışma risklerine, yaşanan sorunların çözümünden kentsel uyum ve bütünleşmenin sağlanmasına yönelik farklı alanları kapsamıştır.

Projenin gerçekleştirilmesinde görev alan ekiplerin ayrımsız tüm üyelerine içtenlikli teşekkürlerimizi sunuyoruz. Alan çalışmalarımız esnasında ilgi ve yardımları için İl Valilikleri, Kaymakamlıklar, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı personeli ile İl, İlçe ve Belde Belediye Başkanlıklarına da ayrıca teşekkürü bir borç biliyoruz.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER i
TABLOLAR LİSTESİ iii
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ ix
GİRİŞ 1

BÖLÜM I
1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ 2

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı 2

BÖLÜM II
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 6

2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 6

2.2. Veri Toplama Araçları 8

2.3. Anketlerin ve Mülakat Formunun Ön Denemesi 8

2.4. Saha Çalışması – Nicel Veri Toplama 9

2.4.1. Nicel Saha Çalışması Ekiplerinin Belirlenmesi 9

2.4.2. Nicel Saha Çalışması Eğitimi 10

2.4.3. Eğitim Sonunda Belirlenen Saha Çalışması ve Veri Giriş Personelinden Beklenen Görevler 11

2.5. Saha Planı 12

2.6. Nitel Bilgilerin Toplanması 13

2.7. Veri Girişi 14

2.8. Cevaplama Oranları 15

2.9. Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması 16

BÖLÜM III

3. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ 20

3.1. Adı Bir Türlü Konulamayan Sorun: Kürtler 20

3.1.1. Terör ve Terör Ortamı 23

3.1.2. Türkiye'deki Terörün Tarihsel Geçmişi 29

3.1.2.1. Etnik Köken Temelli ve/veya Ayrılıkçı Örgütler 32

BÖLÜM IV

4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

4.1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu: Coğrafi, Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Özellikler 35

4.1.1. Doğu ve Güneydoğu Neresidir? 35

4.1.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Özellikleri 43

BÖLÜM V

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1. Hane Halkı Bilgileri 75

5.1.1. Hane Halkına İlişkin Genel Bilgiler 75

5.1.2. Hane Halkı Göç Statüsü ve Göç Nedeni 82

5.1.3. Hane Halkı Çalışma Durumu 90

5.1.4. Hane Halkı Konut Özellikleri 96

5.2. Kişi Görüşme Bilgileri 97

5.2.1. Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler 98

5.2.2. Görüşülen Kişilere Ait Çalışma Durumu 102

5.2.3. Görüşülen Kişilerin Evlilik ve Eşlerine Ait Bilgiler 108

5.2.4. Görüşülen Kişilerin Medya İzleme Durumu 117

5.3. Bölgeye İlişkin Ekonomik ve Siyasal Algılar 124

SONUÇ VE ÖNERİLER 174

KAYNAKÇA 524

TABLOLAR LİSTESİ

		Sayfa
BÖLÜM II		
Tablo 1	**:** Örnek Hane Halklarının Cevaplama Durumu	15
BÖLÜM III – IV		
Tablo 2	**:** Toplam Yerleşim Yeri ve Hane Halkı Sayısı ile Tarımsal Faaliyette Bulunan ve Bulunmayan Hane Halkı Sayısı	38
Tablo 3	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerindeki Nüfus Yoğunluğu ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı	40
Tablo 4	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Belediye Sınırları İçerisindeki Bina, Konut ve Oda Sayıları (2000)	41
Tablo 5	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Belediye Sınırları İçerisindeki Bina, Konut ve Oda Sayılarının Diğer Bölgelerle Karşılaştırılması (2000)	42
Tablo 6	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Bulunan İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi Arıtma Tesisleri ve Belediyelerin Su İçin Yatırım Harcamaları (YTL)	42
Tablo 7	**:** 2006 Yılı Sonbaharında Yetişkin (18 Yaş ve Üstü Yetişkinlerin) Nüfusun Etnik Kökenlerine Ayrımı	43
Tablo 8	**:** 1990'da Tahmini Kürt Nüfusun Coğrafi Bölgelere Dağılımı	44
Tablo 9	**:** Doğum Yerlerine Göre Kürt Nüfusun Dağılımı	44
Tablo 10	**:** Kürt Nüfus, Kürtler Hariç Diğer Nüfus ve Türkiye Ortalamasına Göre Hane Halkı Sayıları	45
Tablo 11	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Aldıkları, Verdikleri Net Göç ve Net Göç Hızları (2000)	45
Tablo 12	**:** Tüm İllerin 1995–2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı	46
Tablo 13	**:** Türkiye'deki İllerin Köyden-Şehire, Şehirden-Köye ve Şehirden-Şehire Göç Oranlarının Cinsiyete Göre Dağılımı	48
Tablo 14	**:** İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç	49
Tablo 15	**:** Kürtlerin Bölge Nüfusu İçindeki Payı	50
Tablo 16	**:** Eğitim Durumları: Kürt Nüfus ve Türkiye Genel Karşılaştırması	51
Tablo 17	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerinde Eğitim Seviyelerine Göre Okul, Öğretmen, Şube ve Öğrenci Sayıları ile Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2000-2007)	52

Tablo 18	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerinde Eğitim Seviyelerine Göre Okul, Öğretmen, Şube ve Öğrenci Sayıları ile Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayılarının Diğer Bölgelerle Karşılaştırması (2000-2007)	53
Tablo 19	**:** İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması 3. Düzey, Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı	54
Tablo 20	**:** Öğrenim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi (2003-2007)	56
Tablo 21	**:** Türkiye Genelinde İl Halk Kütüphaneleri ve Sözkonusu KütüphanelerdenYararlanan Kişi Sayısı (1995–2006)	57
Tablo 22	**:** İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)-3 Düzeyine Göre Kur'an Kurslarındaki Kursiyer ve Öğretmen Sayıları (2005–2006)	58
Tablo 23	**:** Kürt Nüfusun Çalıştıkları Sektörler ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması	59
Tablo 24	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde İşletme Büyüklüğü ve Traktörün Mülkiyet Durumuna Göre Traktörle Arazi İşleyen İşletme Sayısı ve Traktörle İşlenen Alan	60
Tablo 25	**:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Birden Fazla Ekim Yapan İşletme Sayısı ve Ekim Yapılan Alan	66
Tablo 26	**:** Kürt Nüfusun Gelir Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması	67
Tablo 27	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hane Halkı İşgücü Anketine Göre İşgücü Durumu: İstihdam Miktarları ve İşsizlik Oranları	67
Tablo 28	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: Cari Fiyatlarla Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (YTL)	68
Tablo 29	**:** Kürtlerin Sosyal Güvenlik Hizmetlerinden Yararlanma Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırma	68
Tablo 30	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerindeki Otomobil Sayıları (1995)	69
Tablo 31	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerindeki Otomobil Sayıları (2007)	69
Tablo 32	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (1995)	70
Tablo 33	**:** Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (2000)	71
Tablo 34	**:** Doğu ve Güneydoğu Bölgesi İllerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (1995)	71
Tablo 35	**:** Doğu ve Güneydoğu Bölgesi İllerinin Çıkardıkları Milletvekili Sayıları (1961 – 2002)	73

Tablo 36 : 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 74

Tablo 37 : 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları: AKP ve Bağımsızlar 74

Tablo 38 : DTP'ye Kayıt Olan Bağımsızlar (Seçim Sonrası DTP'ye Kaydolan Bağımsızların Seçildiği İstanbul Hariç 11 İl Toplamı) 74

BÖLÜM V

Tablo 5.1.1.1 : Yaş, Yerleşim Yeri ve Cinsiyete Göre Hane Halkı Nüfusunun Yüzde Dağılımı 76

Tablo 5.1.1.2 : Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Kadın (% Dağılımı) 78

Tablo 5.1.1.3 : Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Erkek (% Dağılımı) 79

Tablo 5.1.1.4 : 15 Yaş ve Üzeri Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu (% Dağılımı) 80

Tablo 5.1.1.5 : Hane Halkı Nüfusunun Anadili (% Dağılımı) 81

Tablo 5.1.2.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Yaşanılan Yere Göç Etme Durumları (% Dağılımı) 83

Tablo 5.1.2.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Halen Yaşanılan Yerleşim Yerinden Önce Yaşanılan Yer (% Dağılımı) 85

Tablo 5.1.2.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Son Göçün Temel Nedeni (% Dağılımı) 88

Tablo 5.1.2.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik Nedeniyle Yapılan Göçün Ayrıntılı Dağılımı (%) 89

Tablo 5.1.3.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Çalışma Durumu (% Dağılımı) 90

Tablo 5.1.3.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (% Dağılımı) 92

Tablo 5.1.3.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (% Dağılımı) 94

Tablo 5.1.3.4 : Yerleşim Yeri, Cinsiyet ve Anadile Göre Hane Halkı Üyelerinden Çalışmayanların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Çalışmama Nedenleri (% Dağılımı) 95

Tablo 5.1.4.1 : Görüşülen Hanelerin Konut Özellikleri (% Dağılımı) 96

Tablo 5.2.1.1 : Araştırma Kapsamında Kişi Görüşmesi Gerçekleştirilen Hane Halkı Üyelerinin Cinsiyete Göre Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (% Dağılımı) 99

Tablo 5.2.1.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Mezhebi (% Dağılımı) 100

Tablo 5.2.1.3 : Anadile Göre Görüşülen Kişilerin Etnik Kökeni (% Dağılımı) 101

Tablo 5.2.2.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çalışma Durumu (% Dağılımı) 102

Tablo 5.2.2.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (% Dağılımı) 104

Tablo 5.2.2.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (% Dağılımı) 106

Tablo 5.2.2.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Sahipliği Durumu (% Dağılımı) 107

Tablo 5.2.3.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Medeni Durumları (% Dağılımı) 109

Tablo 5.2.3.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evliliğe Karar Veren Kişi(ler) (% Dağılımı) 111

Tablo 5.2.3.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Nikâh Şekli (% Dağılımı) 112

Tablo 5.2.3.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşleri ile Akrabalık Durumu (% Dağılımı) 114

Tablo 5.2.3.5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşlerinin Anadili (% Dağılımı) 115

Tablo 5.2.3.6 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşleri ile Evde Konuşulan Dil(ler) (% Dağılımı) 116

Tablo 5.2.4.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Takip Edilen Gazete(ler) (% Dağılımı) 118

Tablo 5.2.4.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İzlenen TV Kanalları (% Dağılımı) 120

Tablo 5.2.4.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre TRT'nin 24 Saat Kürtçe Yayın Yapan TV Yayını Başlatması Konusundaki Görüşler (% Dağılımı) 121

Tablo 5.2.4.4 : TRT'den 24 Saat Yayın Yapacak Kürtçe Kanal İstememe Nedenleri 123

Tablo 5.3.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gündelik Yaşamda Sorunlar (% Dağılımı) 127

Tablo 5.3.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gündelik Yaşamda En Önemli Sorun (% Dağılımı) 128

Tablo 5.3.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin AB Üyeliği Hakkındaki Görüşleri (% Dağılımı) 129

Tablo 5.3.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik veya Din/Mezhep Ayrımcılığına Maruz Kalma (% Dağılımı) 131

Tablo 5.3.5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Devletin Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uygulama Durumuna Yaklaşım (% Dağılımı) 132

Tablo 5.3.6 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Yerel Yönetimlerin Halkın İhtiyaçlarını Karşıladığına Olan İnanç (% Dağılımı) 133

Tablo 5.3.7 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşülen Kişinin Beklentilerini Karşılaması (% Dağılımı) 135

Tablo 5.3.8 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Ailede Korucu Olma Durumu (% Dağılımı) 136

Tablo 5.3.9 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşa Karşı Davranışlarını Değerlendirme (% Dağılımı) 138

Tablo 5.3.10 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik Kuvvetlerinin Uyguladığı Halk Eğitim Programlarından Haberdar Olma (% Dağılımı) 139

Tablo 5.3.11 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunlarının Gündelik Hayatı Etkileme Durumu (% Dağılımı) 140

Tablo 5.3.12 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bölgede Yaşanılan Terörün En Önemli Sebebi (% Dağılımı) 142

Tablo 5.3.13 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Güneydoğu Anadolu Projesinin Terörü Bitireceğine Olan İnancı (% Dağılımı) 143

Tablo 5.3.14 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı) 145

Tablo 5.3.15 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim Tüm İhtiyaçlarımı/ Beklentilerimi Karşılıyor" ve "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı) 147

Tablo 5.3.16 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Benim İçin Önemlidir" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı) 148

Tablo 5.3.17 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Kamu Hizmetlerinden Herkesle Eşit Şekilde Faydalanıyorum" ve "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Şekilde Sunuluyor" İfadelerine Katılma Durumu (% Dağılımı) 151

Tablo 5.3.18 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Vazgeçilmez Olarak Nitelenen Değerler (% Dağılımı) 152

Tablo 5.3.19 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Devletin Siyasi ve Sorun Çözümündeki Çalışmalarını Yeterli Bulma Durumu (% Dağılımı) 154

Tablo 5.3.20 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Kürt Sorununun Varlığı ve DTP'nin Bütün Kürtleri Temsil Ettiği Yargısına Katılma Durumu (% Dağılımı) 155

AÇIK UÇLU OLAN SORULARIN TABLOLARI 156-160

Soru 604 : Sorun Kim Tarafından ve Nasıl Çözülebilir?

Soru 615 : AB Üyeliğinin Türkiye'ye Etkisi

Soru 628 : Size Kim Tarafından Etnik Ayrımcılık Uygulanıyor?

Soru 629 : Etnik Ayrımcılığa Örnek

Soru 631 : Size Kim Tarafından Din-Mezhep Ayrımcılığı Uygulanıyor?

Soru 632 : Dini Ayrımcılığa Örnek

Soru 644 : Devletin Vatandaşların İhtiyaçlarını Karşılamak İçin Yapması Gerekenler

Soru 646 : Vatandaşların Devlete Karşı Sorumlulukları Nelerdir?

Soru 648 : Belediyenizin Neler Yapmasını Beklersiniz?

Soru 654 : Korucu Sisteminin Olumsuzlukları Nelerdir?

Soru 658 : Aileden Herhangi Birinin Katıldığı Güvenlik Kuvvetlerinin Halk Eğitim Programı Hangisidir?

Soru 660 : Bu Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunları Günlük Hayatınızı Hangi Açılardan ve Nasıl Etkiliyor?

Soru 662 : Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunları Nasıl Sona Erdirilebilir?

Soru 669 : Devletin Mevcut Siyasi Çalışmaları Hangi Açılardan Yetersizdir?

Soru 670 : Devletin Bölgedeki Sorunları Çözmede Yaptığı Çalışmalar Hangi Açıdan Yetersizdir?

Soru 673 : İmkânınız Olsa Türkiye'nin Neresinde Yaşamak İstersiniz?

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Terörist Eylemlerde Karar Verme Süreci 24
Şekil 2 : Ulusal ve Uluslararası Terörist İlişkiler 25
Şekil 3 : Devlete Karşı Terörizmin Karşılık Verme Aşamaları 27
Şekil 4 : Türkiye Geneli Terör Olay Sayıları 30
Şekil 5 : Doğu Anadolu Bölgesi İlleri 35
Şekil 6 : Güneydoğu Anadolu Bölgesi İlleri 37
Şekil 5.1.1.1 : Yaş Piramidi 76

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 : Devletten Beklentiler 161
Grafik 2 : Beklentilerin Karşılanması 162
Grafik 3 : Terörün Nedenleri 163
Grafik 4 : Vatandaşların Devlet-Vatan-Millet İle İlgili Görüşleri 164
Grafik 5 : Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir 165
Grafik 6 : Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı benim için kutsaldır 165
Grafik 7 : İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir 166
Grafik 8 : Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşa Karşı Davranışı 167
Grafik 9 : Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalma 168
Grafik 10 : DTP 169
Grafik 11 : Toplumsal Hayatın Vazgeçilmezleri 170
Grafik 12 : İşsizlik-Öğrenim Durumu İlişkisi 170
Grafik 13 : Hane Nüfusunun Öğrenim Düzeyi 171
Grafik 14 : Gündelik Yaşamda Karşılaşılabilinecek En Önemli Sorun Algılaması 172
Grafik 15 : Göç Etme Nedenleri 173
Grafik 16 : Kişilerin Eşleri ile Evde Konuştuğu Dil(ler) 173

GİRİŞ

Bu araştırmanın temel amacı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarını incelemek ve buradan hareketle yörede yaşanan mevcut sorunlar ve yöredeki vatandaşların bakış açıları, yorum ve değerlendirmeleri ile beklentilerini tespit ederek sağlıklı çözüm önerileri üretmektir.

Bu temel amaca varmak için çalışma, beş ana bölüm çerçevesinde tasarlanmıştır: Birinci bölümde araştırma problemi tartışılmıştır. Bu başlık altında araştırmanın ana konusu, birincil ve ikincil amaçları ile araştırmanın temel sorularına yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın metodolojisi sunulmuştur. Diğer bir deyişle bu bölümde, araştırmanın tipi, evreni, örneklemi, veri toplama araçları ve veri toplama araçlarının geliştirilmesi, test edilmesi, geçerlilik ve güvenirliliklerinin sağlanması ile veri toplama süreci ve verilerin nasıl analiz edildikleri konuları açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın ana konusu hakkında kuramsal ve kavramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. Özellikle terör-terörizm, Türkiye'de terörün tarihsel geçmişi ile PKK ve diğer illegal Kürt kökenli örgütler hakkında açıklayıcı bilgi ve açıklamalara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, yöre ve yörenin illerine ait bir takım istatistikî veriler üzerinden gidilerek, yörenin genel bir portresi çizilmiş, Türkiye geneli içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Beşinci bölümde, araştırmanın alandan toplanan verilerinin analizlerinden elde edilen bulgular, tablolaştırılarak sunulmuştur. Son kısımda (Sonuç ve Öneriler) ise araştırmanın geneli üzerinden hareketle bir değerlendirme yapılarak konuya ilişkin sorunların özeti ile bu sorunlara yönelik olası çözüm önerilerinin neler olabileceği tartışılmıştır.

BÖLÜM I

1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Bu bölümde öncelikle çalışmanın amacı ve kapsamı tartışılmıştır. Diğer bir deyişle bu başlık kapsamında şu konulara açıklık getirilmiştir: Araştırmanın temel sorunsalı nedir? Hangi konu(lar) üzerinde odaklanılmıştır? Araştırmanın yanıt aradığı temel sorular nelerdir? Ne tür varsayımlardan hareket edilmiştir? Bununla birlikte araştırmanın neyi, neden kapsadığı ve kısacası sınırlarının ne olduğu konusu da netleştirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın temel amacı, daha öncede ifade edildiği üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarını araştırmak ve bu araştırma sonucunda bölge halkının yaşamakta olduğu sorunlar, bu sorunlara yaklaşım ve çözüm önerileri, özellikle Devlet ve kurumlarından beklentilerine ilişkin verileri toplamak ve buradan hareketle ilgili analizleri yaparak gereksinilen bilgiyi üretmektir. Araştırma her ne kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illeri ve köylerini ana evren olarak kapsayacak olsa da, araştırmanın ana sorunsalı gereği bölgelerdeki diğer illerle farklılıklar arz eden G.Antep, Hatay, Kilis, Ardahan ve Erzincan illeri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Belirtildiği üzere bu kentlerin nüfus kompozisyonu ve özellikle de terör olaylarının en az yaşandığı iller olması hasebiyle araştırma kapsamı dışında tutulmuşlardır. Bunlar dışındaki iller ve köyler, araştırmanın kapsamını oluşturmuştur. Ana evren ve örneklem ile ilgili detaylı bilgiye, bir sonraki, 'Araştırmanın Metodu' bölümünde yer verilmiştir.

Bilindiği üzere özellikle son 24 yıldır ulusal bütünlüğümüz ve birliğimize yönelik olarak hayata geçirilmiş olan terör ve bu terörün alt etkisi ve ürünü olarak ilgili bölgelerin özellikle bazı kentlerinde daha etkili bir biçimde baş göstermiş ve giderek artmış olan Kürt milliyetçiliğinin yükselişi sözkonusudur. **Araştırmanın ana sorunsalı, ayrılıkçı ve bölücü terör ve bu terörün ürünü olan Kürt milliyetçiliğinin özellikle Kürt kökenli vatandaşlarımız üzerindeki etkisinin tespiti, bu vatandaşlarımızın terör örgütü, Kürt kimliği, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve vatandaşlığına ilişkin görüş ve yaklaşımları, terörle mücadeleye ilişkin görüşleri, bu konulardaki beklentileri, çözüm hakkındaki**

düşünceleri ile ulusal birlik ve bütünlük hakkındaki düşünce ve tutumlarının neler olduğunun tespit edilmesidir.

Araştırma konusunun esas önemi, son 30 yıldır terör örgütü militanları, güvenlik kuvvetleri ile sivil vatandaşlarımız da dâhil olmak üzere 45.000'den fazla insanımız bu olayda hayatını kaybetmiş bulunmaktadır. **Farklı ifadelere göre 150 milyar ile 450 milyar Amerikan Doları bir ekonomik külfet ülkemizin üzerine yüklenmiş bulunmaktadır.** Diğer bir deyişle, Türkiye kendi enerji ve kaynaklarını daha güçlü bir ekonomik yapı kazanmak için harcayacakken ve buradan hareketle dünyada daha güçlü ve etkili bir aktör konumuna gelecekken, sürekli kendi iç meselelerinden (terörden) kafasını kaldıramayan bir konuma sürüklenmiştir.

Devletimizin ulusal bütünlük ve birliğinin sağlanması için öncelikle bu ve benzeri oluşumlara yol açan ya da temel oluşturan etmen ve dinamiklerin araştırılarak tespit edilmesi ve ona göre yeni politika ve mücadele stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Belki de, konunun güncelliği ve günümüzün en büyük sorununu oluşturması bağlamında öncelik, "Kürt Konusu ve Kimliği ile Kürt Kökenli" vatandaşlarımıza verilebilir. **Ancak buna benzer, paralel araştırmaların, giderek sivrilmekte olan diğer etnik gruplara** –özellikle ırki temelde kendini farklı gören- **uygulanması, gelecekte "Kürt problemi" gibi şu an acımasızca muhatap olduğumuz bir düzeye gelmesini önleyecek politika ve stratejileri geliştirmemize ve hastalığı en erken aşamasında teşhis ederek gerekli tedavi metotlarını geliştirmemize olanak sağlayacaktır.** Böyle bir çalışmalar serisi, muhtemeldir ki Türkiye olarak yeni "Kürt Problemleri" yaşamamızı önleyecektir. Eğer esas olan Türkiye ve ulusal birlik ve bütünlüğümüz ise, gecikmiş olan bu çalışmaların bir an önce yapılması bir zaruret arz etmektedir.

Böyle bir gereksinimin ürünü olan mevcut araştırma, öncelikle Kürt kökenli vatandaşlarımızı konu almıştır. Ancak yörede uygulanacak bir araştırma, ülkemizde etnik köken temelinde bir istatistik ve tanımlama olmadığı için, zorunlu olarak örneklem sayısı geniş tutularak, aynı illerde yaşamakta olan ve Kürt kökenli olmayan vatandaşlarımızı da kapsayacaktır. Bütün bu zorunluluklardan hareketle örneklem grubuna girmiş olan deneklerle araştırma yapılacak olsa da özellikle mülakatlar, esas olarak Kürt kökenli vatandaşlarımıza uygulanmış ve aşağıda verilmiş soru ve konular hakkında Kürt kökenli vatandaşlarımızın görüş, yorum, yaklaşım, beklenti ve sorunlara çözüm önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu temel konu ve sorular şunlardır:

1. Bölge illerinin sosyo-ekonomik ve demografik durumu nedir?
2. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımız kendilerini hangi kimlik ve değerlerle tanımlamaktadırlar?
3. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın sorun öncelikleri nelerdir? Yani en önemli olarak gördükleri sorunları nelerdir? Bu sorunların kaynağı ve çözümü hakkındaki görüşleri nedir?
4. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın din ve etnisite konularına bakışları nedir?
5. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın Türk Toplumu'nun ortak değer ve inançlarına yaklaşımı ve tavrı nasıldır?
6. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın "Kürt-Terör Sorunu"na bakışı, bu sorunun ana nedenleri ve çözümüne ilişkin görüşleri nelerdir?
7. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın kendi belediyeleri ile Devletten beklentileri nelerdir?
8. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan Kürt kökenli vatandaşlarımız nasıl bir gelecek tahayyül etmektedirler?
9. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan Kürt kökenli vatandaşlarımız hangi partiyi destekliyorlar, neden, siyasal tercihlerinde bir değişim var mı, varsa sebepleri nelerdir?
10. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın yerel ve ulusal medya alışkanlıkları nelerdir? Örneğin en çok hangi gazeteyi okuyor ve hangi TV kanalını-dizi, program vb.- izliyorlar. Günde kaç saatlerini TV karşısında geçiriyorlar? Türkiye'de RTÜK denetiminde 24 saat Kürtçe yayın yapan radyo ve TV hakkında ne düşünüyorlar?
11. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımız, PKK hakkında ne düşünüyor? Örneğin PKK'yı nasıl tanımlıyor, nasıl görüyor ve yaklaşımı nedir?
12. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın başta DTP olmak üzere Parlamentoda grubu bulunan siyasal partilere ilişkin görüşleri nasıldır?
13. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın vazgeçmeyecekleri değerleri ve sembolleri nelerdir?

14. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın Türkiye'nin AB'ne tam üye olması hakkındaki düşünceleri nasıldır?

15. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın mevcut hükümet ve uygulamalarına ilişkin görüşleri nelerdir?

16. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın kendi belediye başkanları hakkındaki görüşleri nelerdir?

17. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın vali, emniyet müdürü, jandarma, karakol komutanı gibi üst Devlet bürokratları hakkındaki görüşleri nelerdir?

18. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın aşiret ve tarikat ilişkileri nasıldır?

19. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımız üzerinde etkili olan kanaat önderleri var mıdır ve varsa bunlar kimlerdir? Daha çok hangi konularda etkide bulunuyorlar?

20. Bölge il ve bu illerin köylerinde yaşamakta olan vatandaşlarımızın Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bakışları nasıldır? Kendilerini bu devletin vatandaşı ve asli unsuru olarak görüyorlar mı? Görmüyorlarsa nedeni nedir?

21. Bu konular dışında önemli gördükleri başka konuların olup olmadığı ve varsa bunların neler olduğunun tespit edilmesi.

BÖLÜM II

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırma hem nicel (*quantitative*) hem de nitel (*qualitative*) yönü olan bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın anketlere dayalı verileri araştırmanın nicel yönünü, mülakat ve ikincil verilere dayalı kısmı ise nitel yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki ana veri toplama aracı anket (soru kağıdı) olmuştur. Özellikle derinlemesine mülakat ve ikincil veriler teknikleriyle toplanacak nitel verilerin, anketler ile toplanan nicel verileri test etmesi, desteklemesi ve daha somut analizlerin yapılmasına olanak sağlaması hedeflenmiştir.

Bu bölümde daha çok saha çalışması ile ilgili olarak yapılan hazırlık çalışmaları ve saha çalışmasına ilişkin lojistik detaylar anlatılmaktadır. Öncelikle araştırmanın evren ve örneklemi açıklandıktan sonra saha araştırmasında kullanılan anketlerin ne şekilde ön denemesinin yapıldığı, soru kâğıtlarının son haline nasıl getirildiği, ön denemede kullanılan anketörlerin (görüşmecilerin) eğitimi, saha araştırması personelinin seçimi, eğitimi ve eğitim sonrasında saha ekiplerinin oluşturulması açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreninin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin sınırları içindeki tüm yerleşim yerlerinden (şehir ve köy) oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak özellikle gelişmişlik düzeyi ve görece **bölge illerinden farklı demografik ve coğrafi özelliklere sahip olmaları nedeniyle Hatay, Kilis, Gaziantep, Ardahan ve Erzincan illeri amaçlı olarak bu ana evrenin ve dolayısıyla örneklem seçiminin dışında tutulmuşlardır. Bu şehirler ve köyler dışındaki tüm Doğu ve Güneydoğu şehir ve köylerinin tamamı araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Bu iller şunlardır: Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van.**

Veri toplama yaklaşımı örnekleme planı, çok aşamalı tabakalı küme örneklemesine dayalı olmuştur. Örnekleme dâhil olan iller yukarıda adları verilmiş olan illerdir. Araştırma sonrasında hazırlanacak tablo ve yapılacak analizlerde bu listede verilen illerin toplamı ve şehir/köy ayırımı detayında tahminler sunulması hedeflenmiştir. İl detayında analiz yapmak

için gerekli örnek büyüklüğünün çok yüksek olması ve dolayısıyla da hem maliyet hem de zaman kaygıları nedeniyle örnek büyüklüğü sadece bu illerin toplamı ve şehir/köy ayırımında anlamlı sonuçlar üretmektedir.

Örneklem miktarının büyüklüğü ve hangi illerin hangi merkez, ilçe ve köylerinin ve bu yerleşim yerlerinden hangi hanelerin örneklem kapsamında olduğuna, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ilgili istatistiki/örnekleme tekniklerine göre karar vermiş ve seçilen örneklem listesini araştırmacılara teslim etmiştir. Diğer bir deyişle, net örneklem sayısı TÜİK tarafından belirlenmiş ve belirlenen bu örneklem üzerinden araştırma sahada gerçekleştirilerek ilgili veriler toplanmıştır.

Bu çalışmada ulaşılması planlanan toplam hane halkı büyüklüğü, çalışmanın yapılacağı illerin toplam nüfusu, çalışma ile toplanması düşünülen toplumsal eğilim bilgilerinin ziyaret edilecek hanelerde istenilen yaygınlığı sağlama şansı, saha çalışmasının bir eğilim ölçme çalışması olması nedeniyle kısa sürede bitirilme gereği, hanelerin ve kişilerin evde bulunamama olasılıkları, bütçe koşulları ve saha çalışmasının lojistik koşulları göz önüne alınarak toplam 3000 hane halkı ve küme büyüklüğü de 12 hane halkı olarak belirlenmiştir. Böylelikle çalışma alanı içinde kalacak illerde toplam 250 adet kümenin veya bir başka deyişle, farklı yerleşim yerlerinde yer alan 250 noktanın seçilmesi sözkonusu olmuştur. Saha çalışmasının yaklaşık iki ay içerisinde tamamlanması planlanmıştır.

Tahmin edilmek istenen karakteristiklerin yapısı gereği ayrışmanın köy ve şehir ayrımında olacağı göz önüne alınarak, tahmin düzeyi şehir ve köy olarak belirlenmiştir. İdari bölünüşe göre il ve ilçe merkezleri "Şehir", diğer yerleşim yerleri (belediyesi olsun olmasın) "Köy" olarak tanımlanmıştır.

Şehirde örnekleme oranı 0,0017, belediye teşkilatı bulunmayan köylerde 0,0013, belediye teşkilatı bulunan köylerde 0,0017 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada aşamalı küme örneklemesi yöntemi kullanılmış, ilk aşamada yaklaşık eşit yüz haneden oluşan alanlar belirlenerek ilk aşama örneklem birimleri olarak bu alanlar seçilmiş, bu alanlar alanda listelenerek her birinden 12 hane halkı seçilmiş, seçilen her hane halkından 18-65 yaş arasında bir kişi "*Kish*"[1] tablosu kullanılarak belirlenmiştir.

---

[1] Kish, L. (1949), "A Procedure for Objective Respondent Selection Within the Household", Journal of American Statistical Association, 44, pp. 380-387.

Araştırmanın olasılık prensipleri dâhilinde yürütülebilmesi için, örnek birimlerin belirlenmesinde, Türkiye İ statistik Kurumu (TÜİK)'na başvurulmuş ve yaklaşık 100 haneden oluşan alanların seçimi TÜİK tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın ana veri toplama aracı ankettir. Eğitilmiş anketörler tarafından örneklem dâhilindeki bireylerle yüz yüze gerçekleştirilen anketlerin yanı sıra yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat (*semi-structured interview*) tekniği ile de diğer destekleyici veriler toplanmıştır. Bunların yanı sıra mevcut literatürdeki ikincil veriler de bu çalışmada kullanılmıştır.

Örneklem ile seçilen hane halklarına ulaşıldığında, hem hane halkı üyeleri ile ilgili genel bilgiler toplanmış hem de hane halkı üyeleri arasından tesadüfi yöntemlerle belirlenen ve 18-65 yaş grubu içerisinde yer alan tek bir birey ile *yüz yüze görüşmeler* yapılarak ilgili anket uygulanmıştır. Bu seçim için kullanılan "Kish" yöntemi, yansız ve olasılıklı olarak her hane halkından bir bireyin seçilmesini sağlayan ve literatürde önemli yer tutan bir yöntemdir. Ayrıca, örnekleme seçilen yerleşim yerlerinde kamu kuruluşları yetkilileri, siyasi parti ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri, sivil vatandaşlar ve kanaat önderi sayılacak kişilerle sınırlı sayıda derinlemesine yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır.

2.3. Anketlerin ve Mülakat Formunun Ön Denemesi

Merkez proje ekibi (proje genel koordinatörü ve yürütücüsü ile proje danışmanları) tarafından hazırlanan taslak anketler ve mülakat formu bir ön deneme çalışması ile az sayıda görüşmeci kullanılarak farklı niteliklerde cevaplayıcılarla gerçek deneme anketi yapılarak test edilmiş ve sonrasında da gerekli görülen düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak son haline getirilmiştir. Diğer bir deyişle, veri toplama araçları olarak hazırlanan anket ve mülakat formları-soruları bir ön deneme ile test edilip geçerlilik ve güvenirliliklerinin sağlamasına gidilmiştir (Her denek aynı sorudan aynı anlamı çıkarıyor mu? Hazırlanmış olan sorular, araştırmanın probleminde ileri sürülmüş olan konuların gereksindiği veriyi topluyor mu? Hazırlanmış olan sorular sayı ve içerik olarak yeterli sayıda mıdır? Anketörler her soruda neyin amaçlandığı konusunda hem fikirler mi? vb.). Böylelikle hazırlanmış olan veri toplama araçları, bir pilot (ön) çalışma ile test edilmiş ve ön denemeden elde edilen

sonuçlara göre anket ve mülakat formlarına son şekilleri verilerek alanda kullanılabilir hale getirilmişlerdir.

Kısacası ön deneme, soru kâğıtlarının içeriğinin, kullanılan kelime ve kavramların cevaplayıcılar tarafından anlaşılır olup olmadığının, cevap kategorilerinin uygun ve yeterli olup olmadığının, atlama ve süzgeçlerin çalışıp çalışmadığının tespit edilmesi ve alan personelinin gerekli beceriyi edinip edinmemiş olduğunu anlamaya yönelik olmuştur.

2.4. Saha Çalışması – Nicel Veri Toplama

Anket ve mülakat formlarının son haline getirilmesinden sonra saha çalışmasını yürütecek ve sahada uygulanacak anket formlarını uygulayacak saha personeli adayları belirlenmiş ve bu kişilere Ankara'da verilen bir eğitimin ardından görüşmeci, denetçi ve ekip başkanı olarak belirlenen saha personeli, ekipler halinde örnekleme planında belirlenen yerleşim yerlerini ziyaret etmek ve görüşmeleri gerçekleştirmek üzere sahaya gönderilmişlerdir. Araştırmanın saha ekipleri, merkezde (Ankara) görev yapan *proje genel koordinatörü ve yürütücüsü* ile *saha koordinatörü* ve bir *saha sorumlusu* (proje asistanlarından birisi) tarafından yönetilmiş ve merkezde görev yapan *proje genel koordinatörüne* bağlı olarak çalışmıştır.

2.4.1. Nicel Saha Çalışması Ekiplerinin Belirlenmesi

Bu süreçte, ayrıca saha çalışmasında görüşmeleri yapmak üzere sahaya gidecek ekipler oluşturulmuştur. Saha koordinatörü ve saha sorumlusu tarafından koordine edilen saha ekipleri, uygun sayıda belirlenen görüşmecilerden (anketörlerden), bir adet denetçi ve bir ekip başkanından oluşturulmuştur. Saha personelini belirlemek üzere aday başvurusu kabul edilmiş, bu başvurular arasından başvuru formunda doldurulan bilgiler ve başvuru sahibi ile yapılan birebir görüşmeler sonrası belirlenen yaklaşık 50 aday Ankara'da eğitim verilmek üzere davet edilmişlerdir. Saha çalışması, soru kâğıtları ve görüşme teknikleri konularında verilen eğitimin sonunda saha çalışmasında faydalanılabileceği izlenimi edinilen 42 aday saha personeli olarak (görüşmeci-anketör, denetçi ve/veya ekip başkanı) ve 3 aday da veri girişçi ve veri giriş sorumlusu olarak ayrılmış, geriye kalan adaylar yedek personel olarak bekletilmişlerdir.

2.4.2. Nicel Saha Çalışması Eğitimi

Saha çalışmasında görev alan geçici personel adayları (daha önce benzer anket uygulamalarında çalışmış, deneyimli anketörlerle görüşmeciler), merkezde (Ankara) *Proje Genel Koordinatörü ve Yürütücüsü* tarafından belirlenen tarihlerde saha çalışması, görüşme teknikleri ve anket formu üzerine teorik ve uygulamalı olarak toplam 5 günlük bir eğitim almışlardır. Bu eğitim sonunda görüşmeci, denetçi ve ekip başkanı olarak belirlenen kişilerden saha ekipleri oluşturulmuştur. Eğitime katılan personelin bir bölümü eğitim sonunda merkezde veri girişinde çalıştırılmak üzere ayrılmıştır. Veri girişi aşamasında gerekli olduğu takdirde saha çalışmasını bitiren personelin de kullanılabileceği düşünülmüştür.

Ön deneme çalışmasında görev alan anketör ve diğer görüşmecilere, merkez proje ekibi ve ilgili danışmanların da hazır bulunduğu bir ortamda, anketler tanıtılarak 5 günlük bir eğitim verilmiştir. Eğitim sırasında adaylara bu çalışmanın amaçları ve anketlerde yer alan tüm kavramlar hakkında bilgiler verilmiş ve ziyaret edecekleri yerleşim yerlerinin ve görüşecekleri kişilerin özellikleri itibariyle dikkat etmeleri gereken hususlara ilişkin bilgilendirmeler yapılmıştır. Sınıf eğitimlerinde hem teorik anlatımlar hem de örnek vakalar kullanılarak uygulamalar yapılmıştır. Diğer bir deyişle bu eğitimde, anketlerin uygulamasına yönelik bilgilendirme ağırlıklı olmuştur. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile illerinin genel özellikleri, sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel değerleri hakkında, eğitici bilgiler verilmiştir. Bu 5 günlük eğitimin yanı sıra, bir günü Haymana ilçesinin Kürt kökenli bir köyünde, bir günü de Mamak ilçesinin, son 20 yılda bölgeden göç almış olan mahallelerinde olmak üzere 2 tam gün, saha çalışmasının bire bir provası olacak şekilde kurulan ekipler, kendilerine verilen örnek adreslere ulaşmaya çalışmışlar ve tespit ettikleri hanelerde görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Anket uygulaması sınırlı sayıda hane halkında ve yetişkin (18-65 yaş) üzerinde denenmiş ve gerekli eksiklik ve aksaklıklar tespit edilmiştir. Daha sonra tüm anketörler ve projenin ana ekibi, tekrar toplanmış ve bir gün boyunca bu ön denemeden elde edilen veriler ışığında gerekli değerlendirmeler yapılmış ve anketörlere tespit edilen eksiklik ve aksaklıklar üzerinden, yeniden bir eğitim verilmiş ve anketörler asıl alana çıkabilecek duruma getirilmiştir.

Gerek eğitim sırasında eğitmenler ve saha personeli adayları tarafından kullanılmak, gerekse de saha çalışması sırasında gerektiği takdirde başvurulmak üzere bir "Saha Çalışması El Kitabı" hazırlanmıştır. El kitabında bu araştırmanın amaçları, yöntemi, saha

çalışmasında kullanılacak personel ve görevleri, araştırmada kullanılacak soru kâğıtlarının kısa açıklamaları ve temel kavramların anlatımı yer almıştır.

Veri girişinde çalışmak üzere belirlenen 2 veri girişçi ve 1 veri giriş sorumlusuna ayrıca ilgili danışmanlar tarafından veri giriş programının tanıtımı ve deneme veri giriş uygulamalarını içeren bir eğitim verilmiştir. Veri girişinin sağlıklı olarak yapılabilmesi için bu personelin de 7 günlük eğitimin tümüne katılması ve deneme anketleri yapması sağlanmıştır.

Sonuç olarak hem veri toplama araçları ve hem de veri toplama ekipleri hazır hale getirilerek alana çıkılacak duruma getirilmiştir. Arkasından, belirlenmiş olan tarihte, alana çıkılmıştır.

2.4.3. Eğitim Sonunda Belirlenen Saha Çalışması ve Veri Giriş Personelinden Beklenen Görevler

Saha sorumlusu, araştırmanın saha çalışmasının başından sonuna kadar yürütülmesinden sorumludur. Saha ekiplerinin çalışmalarını koordine ederek ekiplerin kendilerine verilen görevi tamamlamaları için gerekli tüm düzenlemeleri yapar.

*Ekip başkanı*nın görevleri, ekibe yöneticilik yaparak saha çalışması boyunca ekibin uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamaktır. Kendilerine verilen adresleri ziyaret ederek gerekli listeleme çalışmasının ve görüşmelerin zamanında tamamlanmasını sağlar. Bu yerleşim yerlerinde çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amacıyla uygun idari sorumlular (vali, kaymakam, muhtar) ile temas kurar ve listeleme sonunda belirlenen görüşme yapılacak hanelere görüşmecilerin ulaşımında ve görüşme için haneye girmeleri sırasında görüşmecilere eşlik eder. Doldurulan anket formlarını kümeler halinde çalışma sırasında veya çalışma bitiminde merkeze gönderir ve/veya getirir. Ekip başkanı gerekli olduğu durumlarda görüşmelerde veya anketin doldurulmasına ilişkin ortaya çıkabilecek sorunlarda nihai çözüm bulmakla sorumlu olur ve kendisi uygun gördüğü takdirde merkezdeki saha sorumlusunu arayarak onunla birlikte çözüm bulur. Ekip başkanı ayrıca ziyaret edilecek yerleşim yerine ulaşılması ve konaklanması için gerekli düzenlemeleri saha sorumlusu ile sıkı bir işbirliği içinde yapar.

*Denetçi*nin görevi, görüşmesi tamamlanan hanelerin anket formlarını görüşmenin bitiminden hemen sonra görüşmeciden teslim alarak en kısa sürede (ziyaret edilen adresten

ayrılmadan önce) incelemek ve herhangi bir eksik, hata ya da sorun tespit etmesi durumunda bunun sahadayken çözümünü (gerekiyorsa görüşmecinin haneye tekrar ziyaret yapması ile) sağlamaktır. Denetçinin bir başka görevi, ekibin koordinasyonunda ekip başkanına yardımcı olmaktır. Belirlenen yerleşim yerlerine ulaşıldıktan sonra yapılan listeleme çalışmasında aktif bir rol alır. Görüşme yapılacak hanelerin belirlenmesinden sonra görüşmecilerin bu hanelere ulaşması ve hane içine girmeleri sırasında görüşmecilere eşlik eder.

*Görüşmeci (anketör)*nin görevi, saha çalışması sırasında görüşmelerin yapılacağı yerleşim yerine ulaştıktan sonra listeleme çalışmasında ekip başkanı ve denetçiye yardımcı olmaktır. Ekip başkanının kendisine söyleyeceği hanelerde görüşmeleri yapar ve doldurulmuş anket formlarını görüşme sonrası denetçiye teslim eder. Denetçinin ve/veya ekip başkanının gerekli gördüğü durumlarda anket formu eksik veya hatalı doldurulan hanelere tekrar ziyaretler yapabilir. İ lk ziyarette evde bulunamayan hanelere gene ekip başkanının talimatı ile tekrar giderek evde buldukları hane halkları ile görüşmeler yapar. İlke olarak, hane halkı görüşmelerini erkek veya kadın görüşmecilerin yapabilmesine rağmen yetişkinlerle yapılacak yüz yüze anket formu doldurma işlemlerini görüşülecek kişi ile aynı cinsiyette görüşmecinin yapmasına özel dikkat gösterilir.

Veri Giriş Personeli, saha ekiplerinin ziyaret ettikleri ve tüm görüşmeleri tamamladıkları kümelerden gelen doldurulmuş anketleri merkezde kurulan bir veri giriş odasında bilgisayarlara girer. Üç veri girişçi, üç ayrı bilgisayarda veri giriş sorumlusunun yönetiminde proje danışmanlarınca hazırlanan veri giriş programını kullanarak giriş ve edit işlemlerini yaparlar. Saha çalışmasına ve veri girişine katılan tüm personele (proje ekibi ve danışmanlar dâhil) kodlar verilerek, tüm anketlerde ve doldurulan saha formlarında bu kodların kullanımı sağlanır.

2.5. Saha Planı

Araştırmada 6 ekip kurulmuştur ve bu ekipler aşağıdaki illerden sorumlu olmuştur:

Ekip 1: DİYARBAKIR/ MUŞ
Ekip 2: Ş.URFA / BATMAN
Ekip 3: ERZURUM / BİNGÖL / BİTLİS /AĞRI
Ekip 4: ELAZIĞ / TUNCELİ / MALATYA
Ekip 5: VAN / KARS / IĞDIR / SİİRT
Ekip 6: ADIYAMAN / MARDİN / ŞIRNAK / HAKKARİ

Saha çalışması ekiplerinin saha koşullarına da bağlı olmak üzere, her çalışma gününde en az bir kümeyi ziyaret ederek tüm görüşmeleri tamamlaması beklenmiştir. Örnekleme seçilen yerleşim yerlerinin coğrafi yakınlıkları göz önüne alınarak saha sorumlusu ve proje koordinatörü tarafından hazırlanan saha takvimine göre ekiplerin idealde her çalışma gününde iki kümeyi ziyaret etmesi beklenmiştir. **Her hane halkına aynı gün içinde veya ekiplerin o yerleşim yerinde geçirdiği süre boyunca en az üç kez ziyaret yapılarak ilk ziyaretlerde evde bulunamayan hanelerle veya kişilerle görüşme yapılmasına çalışılmıştır.** Yaz dönemi olduğu ve özellikle kırsaldaki insanların bazılarının mevsimlik işçilik için yöre dışına çıkmış olmalarından dolayı, özellikle Malatya, Elazığ ve Adıyaman'da bazı hanelerdeki kişilere ulaşılmasında zorluklar yaşanmıştır.

TÜİK tarafından sağlanan her kümeye ilişkin blok adres listeleri saha çalışması ekipleri tarafından kümeye ulaşılır ulaşılmaz bir listeleme çalışması yapılarak güncellenmiş ve verilen adres listelerindeki dolu (ikamet amacıyla kullanılan) ve boş (kimsenin ikamet etmediği veya ekiplerin yürüteceği saha çalışması boyunca içinde kimsenin bulunmayacağı) haneler tespit edilerek nihai olarak ziyaret edilecek hanelerin dolu hanelerden seçilmesi sağlanmıştır.

2.6. Nitel Bilgilerin Toplanması

Bilindiği üzere, anketlerle çok sayıda ama yüzeysel veriler elde edilir. Araştırma konusunun özelliğinden hareketle, hem ana veri toplama aracı olan anketle elde edilmiş olan verileri test etmek, desteklemek ve hem de bazı konularda gereksinim duyulan daha detaylı bilgileri elde etmek için, araştırma kapsamındaki illerde yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile nitel veriler de toplanmıştır.

Bu amaçtan hareketle, araştırma boyunca, araştırma evreni içinde ve özellikle de olayların en fazla yaşandığı il ve ilçe yerleşim merkezlerinde, halkı temsil etme niteliğine sahip, diğer bir deyişle, yöre ve insanlar, olaylar, yaşananlar hakkında bilgi sahibi olan farklı kesimden insanlarla mülakatlar yapılmıştır. Doğru bilgiyi elde etmek için bu kişilerin, toplumun farklı kesimlerinden olmasına özen gösterilmiştir. Örneğin, Ticaret ve Sanayi Odaları yetkilileri, ömrünü Kürt davasına adamış ancak PKK-DTP'li olmayan Kürt, PKK'lı olmaktan hapis yatmış ama şimdi ilişkisini kesmiş eski mahkûm, hala PKK sempatizanı ve taraftarı olan üniversite öğrencisi, eğitimci, akademisyen, belediye başkanları, tarikat

mensubu radikal dinci insanlar, köy öğretmeni, üst düzey kamu bürokratı, Mardin'de yaşayan Süryani vb. gibi farklı kesimlerden insanlarla bu mülakatlar yapılmıştır.

2.7. Veri Girişi

Sahada tamamlanan soru kâğıtları; veri girişi için 'Veri Giriş Ofisi'ne gönderilmiştir. Veri giriş koordinatörü, sahadan dönen tüm soru kâğıtlarını kontrol etmiş, "Uygulama İzleme Tabloları"na kaydetmiş ve önceden kodlanmamış az sayıdaki soru ile bazı sorulara açık uçlu olarak alınan cevapları kodlamıştır.

Bunun sonrasında, PCEdit (The United Nations Software Package for Data Entry and Editing) - (UNFPA) United Nations Population Fund tarafından tasarlanan paket program kullanılarak hazırlanmış olan veri giriş programı kullanılarak kişisel bilgisayarlarda veri girişi ve kontrolü yapılmıştır. Aşağıda veri giriş programının açılış sayfası örnek olarak sunulmaktadır.

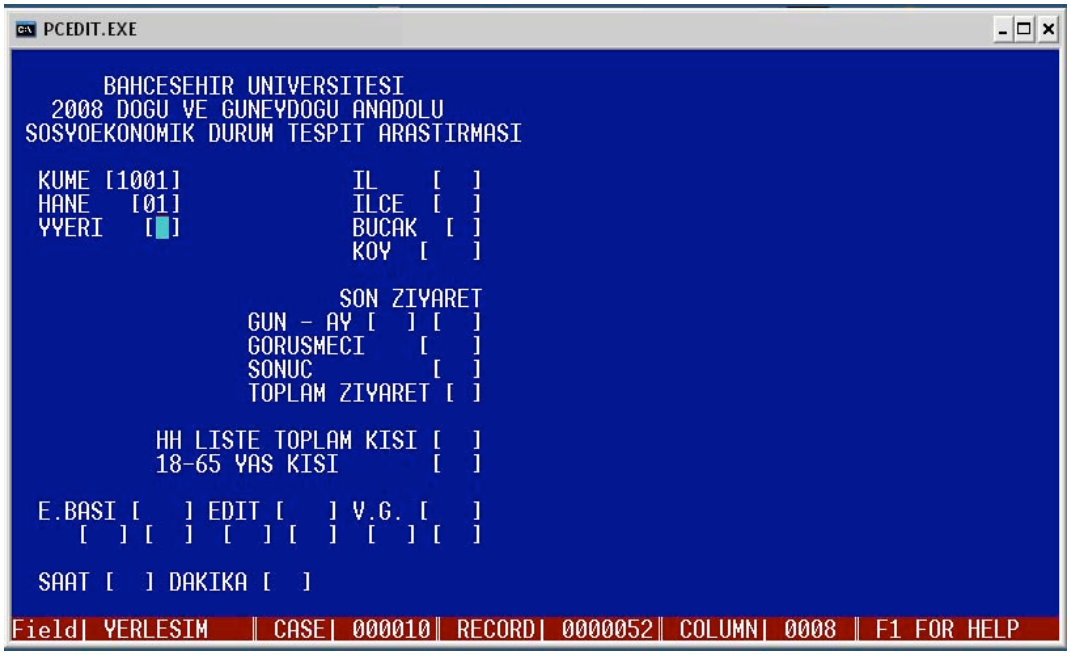

Çalışmanın takibi amacıyla, veri giriş koordinatörü tarafından aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur:

- Küme İzleme Tablosu: (Teslim alınan kümelerin ve gelecek kümelerin takibi),
- Sonuç Kodları Tablosu: (Kümelerin "Sonuç Kodları" bazında takibi),
- İl Tabloları: (İller bazında uygulama takibi),
- Ekip Tabloları: (Saha ekipleri bazında ve sonuç kodlarına göre uygulama takibi),

- Veri Giriş Tabloları: (Veri girişçiler ve küme bazında "Kayıt" takibi),
- Hedefler, Tahminler ve Gerçekleşen Tabloları: (Elimize ulaşan kümelere paralel olarak uygulamanın takibi).

Veri girişi sürecinin bitmesinin ardından, verinin iç tutarlılık kontrolleri yapılmış, karşılaşılan tutarsızlıklar içinden veri setinin yapısını etkileyebilecek olanlar, soru kağıtlarına dönülerek çözülmüştür. Sahadan gelen soru kâğıtları içerisinde "diğer" koduna yazılan cevapların tümü gözden geçirilmiş, bazı sorularda hâlihazırda mevcut kodlar içerisinde yer bulan 'diğer' cevapları yerleştirilmiş, çok fazla sayıda benzer 'diğer' cevaplarının olduğu durumlarda yeni kod açılmıştır. Veri setinin son haline getirilerek hane ve kişi görüşmeleri için ayrı ayrı hesaplanan ağırlık değişkenleri eklenmiştir (aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır). **Veri setinin oluşturulması sırasında hazırlanmış olan PCEdit, data dosyaları yardımı ile SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) dosyaları hazırlanmıştır.** Bu süreçte kullanım kolaylığı olması için SPSS'te kullanılmak üzere (gerektiğinde birleştirilebilir) 3 tip dosya oluşturulmuştur:

- Her bir hanenin bir birim olarak ele alındığı HANE veri seti,
- Her bir hane üyesinin bir birim olarak ele alındığı HANE HALKI ÜYESİ veri seti,
- Her hanede seçilen 18-65 yaş kişinin bir birim olarak ele alındığı KİŞİ veri seti.

2.8. Cevaplama Oranları

Araştırma sonucunda 3000 hane halkından 2401'inden cevap alınmış ve soru kâğıdı doldurulmuştur. Cevap alınamama nedenleri, Tablo 1'de verilmiştir. **Hane halkı cevaplama oranı[2] (HCO) % 87.6'dır.**

Tablo 1: Örnek Hane Halklarının Cevaplama Durumu

Hane Halkı Soru Kâğıdı Sonuç Kodu	Sayı	Yüzde
Soru Kâğıdı Dolduruldu	2401	80.03
Ziyaretlerde Hane Halkına Ulaşılamadı	97	3.23
Hane Halkı Araştırma Süresince Evde Değil	203	6.77
Cevaplamayı Reddetti	240	8.00

[2] Hane halkı cevaplama oranı, soru kağıdı doldurulan hane halkı sayısının, toplam hedef hane halkından araştırma süresince evde olmayan hane halkları, konutta adreste yaşayan yok/adres konut değil, konut yıkılmış ve diğer kodları çıkarıldıktan sonraki paydaya bölümü ile hesaplanır.

Konutta. Adreste Yaşayan Yok - Adres Konut Değil	50	1.67
Konut Yıkılmış	2	0.07
Konut Bulunamadı	1	0.03
Görüşme Yarıda Kaldı	2	0.07
Diğer	4	0.13
Toplam	**3000**	**100.00**
Hane Halkı Cevaplama Oranı		**87.9**
Kişi Soru Kağıdı Sonuç Kodu	**Sayı**	**Yüzde**
Soru Kağıdı Dolduruldu	1782	76.2
Ziyaret Sırasında Kişi Evde Yok	147	6.3
Kişi Araştırma Tarihlerinde Evde Yok	282	12.1
Sonraya Bırakıldı	1	0.0
Reddetti	73	3.1
Görüşme Yarıda kaldı	23	1.0
Diğer	32	1.4
Toplam	**2340**	**100.0**
Kişi Cevaplama Oranı		76.2

Cevap alınan 2401 hanede yapılan görüşmeler sonrası 18-65 yaş arası fert bulunan 2339 hane tespit edilmiş, bu hanelerde yaşayan bir kişi, Kish tablosu yardımı ile kişi görüşmesi için seçilmiştir. Örnek olarak belirlenen 2339 kişiden 1782 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. **Kişi cevaplama oranı[3] % 76.2'dir.** Cevapsızlık düzeltmeleri küme bazında gerçekleştirilmiştir.

2.9. Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması

Tahminlerde yanlılığı gidermek amacı ile yaş, cinsiyet, şehir-köy ve il değişkenlerine ait '2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri' dışsal kaynak olarak kullanılarak kalibrasyon yapılmıştır. Tahminler aşağıdaki aşamalar itibarı ile gerçekleştirilmiştir.

[3] Kişi cevaplama oranı, kişi soru kağıdını cevaplayan kişi sayısının seçilen kişi sayısına bölünmesi ile hesaplanır.

i. Küme bazında ağırlıkların hesaplanması

$f_{1:}$: Yaklaşık eşit 100 hane olan alanların seçim olasılığı,

$f_{2:}$: Seçilen alanlardan listeleme sonrası seçilen 12 hanenin seçim olasılığı,

$f_{3:}$: Seçilen hanelerde Kish tablosu kullanılarak seçilen kişinin seçim olasılığı (küme bazında hesaplanmıştır),

$f = f_1 * f_2 * f_3$ Küme bazında hesaplanan nihai seçim olasılığı,

$w = 1/f$ Küme bazında hesaplanan ağırlık.

ii. Küme bazında cevapsızlıkların hesaplanması

İlk olarak hane bazında cevapsızlık düzeltmesi hesaplanmıştır:

$$R_{hane} = \frac{(\text{sec}ilen..hane..sayisi. - kapsamdisi..hane..sayisi)}{cevapli..hane..sayisi}$$

İkinci olarak fert cevapsızlığı için yapılacak düzeltme katsayısı hesaplanmıştır.

$$R_{fert} = \frac{seçilen..fert}{cevapli..fert}$$

Hane ve fert cevapsızlık düzeltmelerinin çarpımından cevapsızlık düzeltmesi hesaplanmıştır.

$$R = R_{hane} * R_{fert}$$

iii. Ağırlık hesaplaması

$W = w * R$ Küme bazındaki ağırlıklar olarak belirlenmiştir. Bu ağırlıkların kullanımı ile elde edilen tahminlerde temel değişkenlerin kalibrasyon ile kontrolü yapılarak nihai ağırlıklar hesaplanmıştır.

iv. Kalibrasyon

Örneklem dağılımını belirli karakteristikler itibari ile dışsal veri ile tutarlılığını test etmek ve bu dışsal kaynağa göre örneklem dağılımını düzeltmek için kalibrasyon aşağıdaki şekilde uygulanmıştır.

Dışsal kaynak olarak cinsiyet bazında yaş grupları dağılımı, il bazında şehir -köy dağılımı ile şehir köy dağılımı kullanılmıştır. Bu değişkenler itibari ile kalibrasyon aşağıdaki aşamalar itibari ile yapılmıştır.

iv.1. Cinsiyet bazında yaş grubu dağılımı kontrolü

$$w_i^{(1)} = \frac{P_j}{P_j^{'}}, ...i \in j$$

$P_j =$ Cinsiyet bazında yaş gruplarının 2007 nüfus dağılımı,

$P_j^{'} =$ Cinsiyet bazında yaş gruplarının W ile ağırlıklandırılmış dağılımı,

$$W_1 = w_i^1 * W$$

iv.2. İl bazında şehir-köy dağılımı kontrolü

$$w_i^{(2)} = \frac{P_k}{P_k^{'}}, ...k \in j$$

$P_k =$ il bazında 2007 nüfus dağılımı,

$P_k^{'} =$ il bazında W_1 ile ağırlıklandırılmış dağılımı,

$$W_2 = w_i^2 * W_1$$

iv.3. Şehir köy kontrolü

$$w_i^{(3)} = \frac{P_t}{P_t^{'}}, ...t \in j$$

$P_t =$ Şehir köy bazında 2007 nüfus dağılımı,

$P_t^{'} =$ Şehir köy bazında W_2 ile ağırlıklandırılmış dağılımı,

$W_3 = w_i^3 * W_2$ şeklinde hesaplanır. Kalibrasyon için tanımlanan üç aşamanın başına dönülerek işlemler tekrar edilir. Bu işlem, dağılımlar birbirine yaklaşıncaya kadar *iterative* olarak devam ettirilir. Dağılımların birbirine yaklaştığı noktada nihai ağırlıklara ulaşılır.

Sonuç olarak, küme bazında hesaplanan ve cevaplanmama yansızlığını gideren bu ağırlıklar mevcut verilere eklenerek frekans ve diğer tablo analizleri, bu ağırlıklar kullanılarak üretilmiş, doldurulan soru kâğıtlarının tüm örneklemi en uygun şekilde temsil etmesi sağlanmıştır.

BÖLÜM III

3. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde, çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturan açıklamalara yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle, 'adı bir türlü konulamayan' ve çoğunlukla ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 24 yıldır yaşadığımız ve ülkemize hem maddi ve hem de manevi anlamda maliyeti oldukça fazla olan sorunun ne olduğu üzerinde durulmuştur. Yine bu çerçevede konu ile ilgili bazı temel kavramlara yer verilmiştir. Daha sonra, ülkemiz terör tarihi üzerinde ana hatlarıyla durulmuştur. Son olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine ait bazı sosyo-ekonomik istatistikler sunularak, bölgenin bir panoraması çıkarılmıştır.

3.1. Adı Bir Türlü Konulamayan Sorun: Kürtler

Genelkurmay Başkanlığı verilerine[4] göre, 2008 yılının ilk on aylık döneminde gerçekleşen çatışmalarda 657 PKK'lı öldürülmüş, 193 kişi sağ olarak ele geçirilmiş, 142 PKK'lı ise teslim olmuştur. 2007 yılında ise öldürülen PKK'lı sayısı 315, sağ olarak ele geçirilen 229, kendiliğinden teslim olan PKK'lı sayısı ise 109'dur. Basına da yansıyan bilgilere göre[5], 2008 yılının aynı döneminde 139 güvenlik görevlisi de PKK'lılar tarafından şehit edilmiştir.

Sözkonusu bu dönemde, yine Genelkurmay Başkanlığı verilerinden alınan bilgilere[6] göre, PKK'ya karşı toplam 878 operasyon gerçekleştirilmiş, bu operasyonlarda PKK üyeleri tarafından hazırlanan ve patlatılamadan ele geçirilen 305 ayrı patlayıcı madde (244.616 kg TNT, 79.375 kg A–4 plastik patlayıcı madde, 90.950 kg C–4 plastik patlayıcı madde, 17.4 kg C-3 plastik patlayıcı madde, 3150.3 kg amonyum/potasyum nitrat, 54 adet

---

[4] http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/6_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Haftalik_Durum/Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Arsiv_2008.htm
http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/6_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Haftalik_Durum/Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Arsiv_2007.htm

[5] http://www.hurhaber.com/news_detail.php?id=151006,http://www.ntvhaber.org/haber_detay.asp?haberID=5329 ve www.haberdem.com/news/22602/95-ayda-**139-sehit**-verdik.html

[6] http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/5_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadele/bolucu_teror_orgutuyle_mucadele_2008.htm

anti personel mayını, 1 adet tuzaklanmış anti tank mayını, 82 adet tuzaklanmış mühimmat[7]) etkisiz hale getirilmiş, yine aynı dönemde 142 patlayıcı madde ise infilak etmiştir.

Rakamlara biraz daha yakından bakıldığında ş unlar söylenebilir: 10 ayda 878 operasyon, ölen toplam 796 "insan". Bu da demektir ki, sadece 10 aylık bir dönemde, her ay gerçekleştirilen ortalama 88 operasyonda ölen 80 insan. Diğer bir ifade ile 24 yıldır devam eden çatışmaların sadece ve sadece 2008 yılının ilk on ayında, her gün yaklaşık 2.6 kişinin ölümüne neden olan çatışmalar. Rakamlarla oynamaya devam edelim. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)[8]'ında da belirtildiği üzere, Türkiye'deki hane halkı ortalamasının 4.5 olduğunu hatırlarsak, her gün ölümün acı yüzüyle tanışan yaklaşık 12 kişi.

Sadece 2008 yılının ilk on ayında, aynı evde yaşadığı birini kaybeden 12 kişi; ölen babasını, oğlunu abisini, kardeşini, eşini, nişanlısını, mezarlığa taşıyan 12 kişi; 1984 yılında Eruh'taki çatışmadan bu yana geçen 24 yıl boyunca, yüz binlerce asker ve sayıları 1990'ların sonlarında 90.000 kişiye ulaşan köy korucularıyla[9] birlikte yürütülen bir "mücadele"; 24 kez gerçekleştirilen sınır ötesi harekât ya da sıcak takip ve sadece 2007 yılında savunmaya ayrılan 13.1 milyar YTL'lik bütçeye[10] ve "terörle mücadele adına 24 yılda harcanan[11] 300 Milyar Dolara rağmen (çeşitli kaynaklar bu rakamı 150-300 milyar dolar olarak vermektedir.), henüz adı üzerinde bile uzlaşamadığımız bir sorun: "Kürt Sorunu", "Güneydoğu Sorunu, "Düşük Yoğunluklu Savaş", "Bölücü Terör" ya da "PKK Sorunu". Ülke olarak canımıza ve bütçemize kasteden bu sorunu tanımlamak için kullanılan etiketler listesine birkaç madde daha eklemek mümkündür.

Sorun ortada ve halen can/cep yakmakta iken ismin ne önemi var diye düşünülebilir. Oysa sorunun adı, sorunu hangi öncüllerden hareketle tanımladığımız, sorunun çözümü için hangi manivelalardan yararlanacağımız ve bu süreçteki yol ve yöntemlerimizin ne olacağı ile ilgili önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Aslında, 24 yıldır içerisinde bulunduğumuz bu çatışma ortamına, toplumda genel kabul görmüş bir isim dahi bulmakta yaşadığımız sorun, basitçe bir ad koyma sorunu değil; sorunu nasıl

---

[7] http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/13_Patlayici_Madde_ve_Mayin_Kullanma_Olaylari/13_Patlayici_Madde_ve_Mayin_Kullanma_Olaylari.html

[8] 1 Temmuz 2006 Tarih, 26215 Sayılı Resmi Gazete.

[9] Mihdi Perinçek, "Köy Koruculuğu Uygulamasının Zorunlu Göç Mağdurlarının Güvenliği Açısından Yarattığı Sorunlar" İnsan Hakları Derneği http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1022: koy-koruculugu-uygulamasinin-zorunlu-goc-magdurlarinin-guvenligi-acisindan-yarattigi-sorunlar&catid=47:makaleler&Itemid=125

[10] Murat Yetkin, "2007 Bütçesi, 2007 Türkiyesi" ***Radikal***, 16. Aralık 2006.

[11] Yeni Şafak (Haber) "Terörün maliyeti 300 milyar dolar" ***Yeni Şafak*** 22 Temmuz 2008.

tanımlayıp nasıl çözebileceğimiz konusunda yaşadığımız bir belirsizlik, kararsızlık ve tutarsızlık sorununu da beraberinde getirmektedir.

Sorun acil olunca, çözümler üzerinde uzun uzadıya düşünmeye, sorunu etraflıca ele almaya çalışan eserlere talepler de azalmaktadır. Bu tür çalışmalar, tabir-i caizse, ev yanarken, ateş üzerine konuşmak kabilinden kabul edilmektedir. Oysa durup baştan düşünmek, gerekiyorsa ev yanmadan ateş üzerine konuşmak gerekiyor. Gerekiyor, çünkü 24 yıldır yanan evi söndürmek için çatalla su taşımaya çalışmanın, sorunun çözümü için pratik/acil cevaplar üretmenin değil, evin yanmasını seyretmekle eş anlamlı olduğunun altını çizmenin; ateşi tartışmadan yanan evin neden ve nasıl 24 yıldır yanmakta olduğunu tartışmanın anlamsız olduğunun vurgulanmasının tek yolu budur. Bu bölüm, bir nevi, ateşi tartışmayı amaçlamaktadır. Ateş tartışılmadan, evin neden yandığının anlaşılamayacağı varsayımı üzerinden hareket etmektedir. Ateş tartışılmadan yangın söndürme birliklerine yatırım yapılmasının kaynak israfı olacağı düşüncesinden hareket etmektedir. Yanandan hareketle yangına ulaşılamayacağı, yangının anlaşılabilmesi için ateşin tartışılmak zorunda olduğu gerçeğinden yola çıkmaktadır. Ateşi tartışabilmek için de doğrudan doğruya bölge halkına, sorunun temel bileşenine gitmeyi uygun görmektedir.

Bu nedenle, öncelikle, sorunun anlaşılması için bazı temel kavramsal tanım ve açıklamalar üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bilindiği üzere bölge, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısıyla, Türkiye'nin feodal bağları ile yaşam tarzının en fazla hissedildiği bir coğrafi alandır. Diğer bir deyişle, aşiret yapılanması ve ilişkilerinin en fazla yaşandığı bölgelerimiz olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görülen aşiretler, Osmanlı döneminde idari sistemin bir parçası olarak kabul edilmişler ve kendilerine bazı haklar verilmiştir. Cumhuriyet döneminde, özellikle de 1950'li yıllardan sonra, siyasi hayatın çok partili atmosferi içinde, çevreden merkeze doğru bir yöneliş başlamıştır. Aşiret mensuplarının oylarını "topluca" almak isteyen siyasi partiler de, onlardan ilgilerini esirgememişlerdir. Günümüzde aşiret, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da hala çok önemli bir siyasi güç; aşiret reisi de bu gücün temsilcisidir. Bir sözüyle kitleleri harekete geçirebilen **aşiret liderleri, uzun yıllardır siyasi partilerin sandıktaki önemli kozlarından biri durumunda varlıklarını hep sürdürmüşlerdir.**

Kapitalizm ve onun üst yapılarıyla etkileşim, şüphesiz, geleneksel aşiret yapılarında önemli bir değişimi başlatmıştır. Aşiretler, şehir hayatıyla da bu dönemde tanışmaya başlamışlardır. Merkezin hayatı kolaylaştıran nimetlerinden istifade edilmeye, yerel yönetimlerin imkânlarından yararlanılmaya başlanılmıştır. Bu dönüşümden en büyük darbeyi, aşiretlerin anayasası hükmündeki "töreler" almış; aşiretler içerisindeki sivil kod olarak tanımlanabilecek gelenek ve göreneklerde ciddi bir değişim gözlenmeye başlamıştır. Ama sözkonusu değişim ve dönüşümün etkisinin sınırlı kalmasında, bölgenin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısı kadar Türkiye'nin içinden geçtiği dönem de önemli rol oynamıştır. Türkiye'de, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde aşiretler, siyasi yelpazede ve sosyal hayatta son derece etkilidirler. Aşiretin gücünü arkasına alanların bir kısmı meclise girmeye, bir kısmı da yerel yönetimlerde söz sahibi olmaya başlamıştır.

Sosyal yaşamda bu denli belirleyici olan aşiret ve şeyhlik-din kurumları, yapısı gereği doğal olarak, yaşamına ilişkin tüm kararları kendisi verebilen "özgür birey"lerin oluşmasına engel olmakta ve bunun sonucunda manipülasyona açık kitleler varlığını sürdürebilmektedir. Her ne kadar küreselleşmeye paralel olarak gelişmiş olan hızlı, yoğun ve etkin iletişim sistemi aşiret ve şeyhlik kurumlarını kısmen çözmüş olsa da, oluşan bu sosyal boşluk, bölge insanlarını yeni arayışlara yöneltmiştir. Bunun sonucunda, bazı insanlar dine daha fazla kayarak başta tarikatlar olmak üzere, özellikle Hizbullah, İslami Cihad vb. din temelli terör örgütlerine kaymışlardır. Din ile pek fazla ilişkisi olmayan diğer bazı insanlar da, özellikle etnik kimlik sorgulaması sonucu, PKK terör örgütüne yakınlık ve sempati ya da destek veren bir konuma gelmişlerdir.

Gerek din temelli olsun ve gerekse de etnik temelli olsun terör, ülkemizde, en fazla bu bölgelerde yaşanmakta ve milli-ulusal birlik ve bütünlüğü korumak da dahil, pek çok güvenlik problemi-terör, bu bölge kaynaklı olarak onlarca yıldır, tüm toplumun gündelik yaşamını oldukça yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir.

3.1.1. Terör ve Terör Ortamı

İnsan, hem doğaya ve hem de kendi cinsine karşı hep bir varlık-yaşam savaşımı vermiştir. Bu savaşımı vermekle yetinmemiş hem doğaya, hem de diğer insanlara egemen olma ve onları kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda kullanma amacını gütmüştür. Bu amaç, "güvenliği" en temel gereksinimler listesinin en başına koymuştur. Çünkü insan, her türlü zorluğa bir şekilde boyun eğmeyi, çaresiz kaldığında kabullenirken; güvenliği-yaşamı

sözkonusu olduğunda direnme, karşı çıkma eyleminde bulunmaktadır. Çünkü yaşamını kaybettiğinde her şeyi kaybetmiş olacağının idrakindedir ve bu nedenle **güvenlik en temel gereksinim olarak karşımıza çıkar.** Buradan hareketle tarihin en büyük buluşlarının başında geldiği iddia edilen "teker"in icadından daha önemli olanın "kapı"nın icadı olduğunu söylemek olanaklıdır. Zira kapı hep bir güvenlik alanını kendi arkasında barındırmıştır. Bu kapı, ilk çağlarda mağara kapısı iken zamanla "kale kapısı", "şehir kapısı" ve günümüzde site kapısı ya da modern evlerimizin kapısına doğru evrilmiştir (Çağlar, 2009). **"Güvenlik duygusu ve gereksinimi"nin bu yolculuğu, günümüz toplumlarında da en önemli gereksinim olarak yerini korumakta ve her ülke, bütçesinden en büyük payı güvenlik harcamalarına ayırmaktadır.** İç ve dış güvenlik olarak temelde ikiye ayırabileceğimiz güvenlik gereksinimi, bir ülke için her koşulda kendi sınırları içindeki halkının güvenliğini sağlamaya yöneliktir. Bununla birlikte, vatandaşları yaşamın her alanı açısından tam olarak tatmin etmek pek olanaklı değildir. Özellikle yoksulluk, yoksunluk, ekonomik az gelişmişlik ve işsizlik gibi değişkenler kendi ürünü olarak sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik çatışma ve rahatsızlıklar yaşatırlar. Bunun sonucunda giderek sınırlanan bireysel özgürlükler ve ihlal edilen insan hakları, bir süre sonra toplumsal yaşamda yeni tür problemlerin ortaya çıkmasına yol açarlar. Eğer zaman içerisinde uygun çözümler üretilmez ise sorun giderek kangrenleşir ve sonuç kaçınılmaz olarak teröre kapı açan bir hal alır.

Şekil 1: Terörist Eylemlerde Karar Verme Süreci

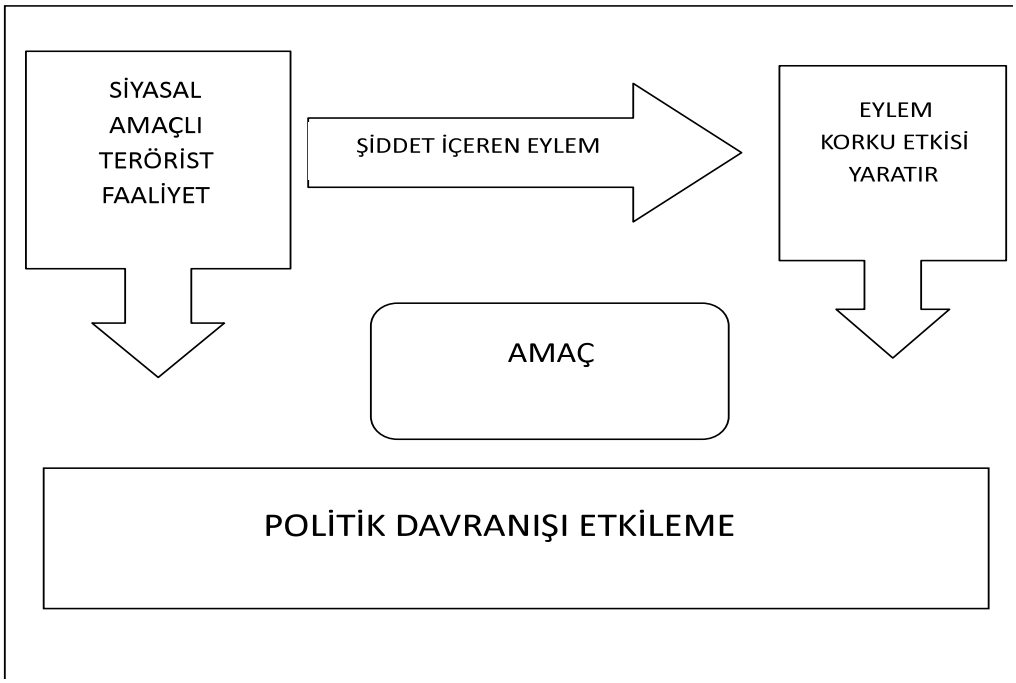

KAYNAK: Sertaç Başeren, "Terrorism with Its Differentiating Aspects" ***Defence Against Terrorism Review***, Vol. 1, No. 1, Spring 2008, p.3.

Yakın tarih, özellikle son 20 yılda teröristlerin biyolojik, kimyasal, siber ve nükleer silahlara eriştiklerini ve bazı örgütlerin özellikle biyolojik ve kimyasal silahları, eski konvansiyonel silahların yanı sıra kullanmaya başladıklarını bize göstermiştir. Örneğin, kentlerin içme sularına kimyasal zehirler karıştırılmakta, metrolara zehirli gazlar salınmakta ya da benzeri kitlesel ölüm ve zararlara yol açan bombalamalar gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda Japonya ve ABD'nde bu tür terörist eylemler ne yazık ki tecrübe edilmiştir. Metropolleşmenin had safhaya ulaştığı günümüzde yüz binlerce masum insanı bu tür yok edici eylemlerin olumsuz sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve politik etkilerinden tam anlamıyla korumak pek olanaklı olamamaktadır. Bu nedenle terör ve terörizmi akademik olarak çalışmak, neyin yanlış yapıldığını, gelecekte bunun sonuçlarının neler olabileceğini, toplumsal yapı ve huzuru zedelememek için nelerin yapılması gerektiği konularında bizlere önemli ipuçları verecektir (Çağlar, 2009).

Şekil 2: Ulusal ve Uluslararası Terörist İlişkiler

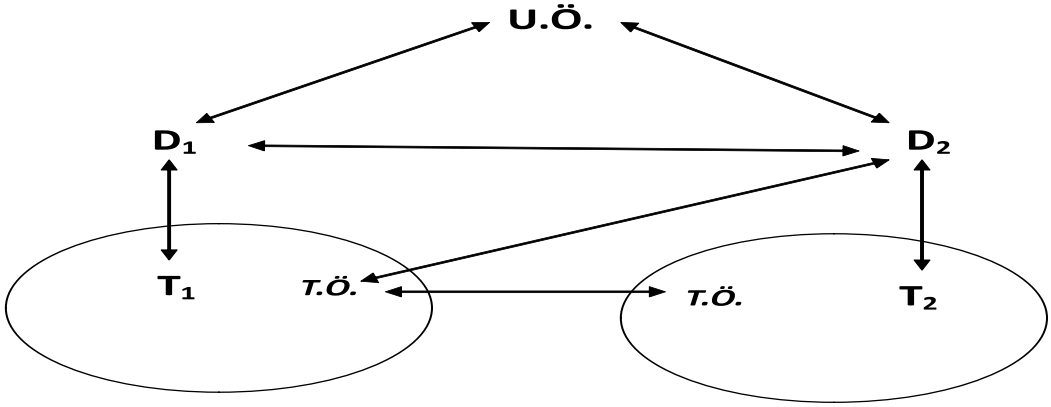

U.Ö.= Uluslar arası Örgüt
D_1= 1. Devlet
D_2=2. Devlet
T_1= 1. Toplum
T_2= 2. Toplum
T.Ö.= Terör ist Örgüt

KAYNAK: Başeren, 2008:.4

Bilindiği üzere terör[12] evrensel bir problemdir. Ancak Türkiye terörden en fazla acı çekmiş, en fazla bedel ödemiş ve halen de bu acı ve bedeli ödemekte olan ülkelerin başında gelmektedir. **Terör, her ne kadar evrensel bir sorun olarak değerlendirilse de, uluslararası çıkar, ilişki ve çatışmalar, kavramlara aynı anlamı yüklemeyi engellemiş ve birilerinin "terör", "terörist" olarak değerlendirdiği bir gerçeklik bir başkası için bir "ulusal kurtuluş hareketi", "özgürlük savaşı" ya da "din mücadelesi" olarak değerlendirilmişti**r. Olgunun bu iki-boyutluluğu her tarafın diğerini-karşıtını terörist olarak etiketlemesine yol açmıştır. Dolayısıyla birinin kahramanı, özgürlük savaşçısı, diğerinin teröristi ya da vatan haini olabilmektedir (Çağlar, 1997, 1998). Türkiye özelinde bu tür bir karışıklığa yol açmamak için özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mevcut hukuki yaklaşım ve tanımı ölçüt olarak alınmış ve ilgili hukuk tarafından terör ve terör örgütü olarak kabul edilmiş olma, bu çalışma tarafından da benimsenmiştir. **Diğer taraftan, terör olarak anılan eylemler ile terör örgütü olarak nitelendirilen örgütlerin zaten terör tanımının olmazsa olmazı olan siyasal amaçlı baskı, sindirme, korkutma, vazgeçirme, boyun eğdirme, göçe zorlama, öldürme, kaçırma, dehşet ve korku salma, gasp, fidye ve haraç alma gibi eylemleri yapmış ve yapıyor oldukları, hem yasal kuruluşlarca ve hem de akademik ve diğer yayınlarla ortaya konmuştur.** Bu nedenle bu çalışma tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen örgütlerin, bu özellikleri sözkonusu olduğu için, bu sıfatlar ve tanımlamalar kullanılmıştır. Siyasal amaç güdüyor olmak, terör örgütlerini organize suç örgütlerinden ayıran en temel özelliktir. **Siyasal amaç dışında**, bir örgüt yapısının olması, silahlı eylem militanlarının varlığı, bunların örgüte sadakatleri, gerektiğinde hücre tipi örgütlenme, gizlilik, temel hedeflere sahip olma vb. gibi yönlerden **terör örgütleriyle organize suç örgütleri birbirlerine çok benzerdirler.**

Öte yandan tarihte farklı biçim ve uygulamalarla görülen terör, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, daha çok faşizmin yükselişine paralel olarak, doğrudan doğruya devletler tarafından da uygulanmaya başlanmıştır. Örneğin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini daha sonra İspanya'da Franco, Portekiz'de Salazar ve yine Sovyetler'de Stalin, başta rejim karşıtları olmak üzere, potansiyel tehlike ve tehdit olarak algıladıkları pek çok vatandaşına "devlet terörü" uygulamışlardır (Çağlar, 2009).

[12] Geniş bilgi için bkz. Çağlar, 2009.

Şekil 3: Devlete Karşı Terörizmin Karşılık Verme Aşamaları

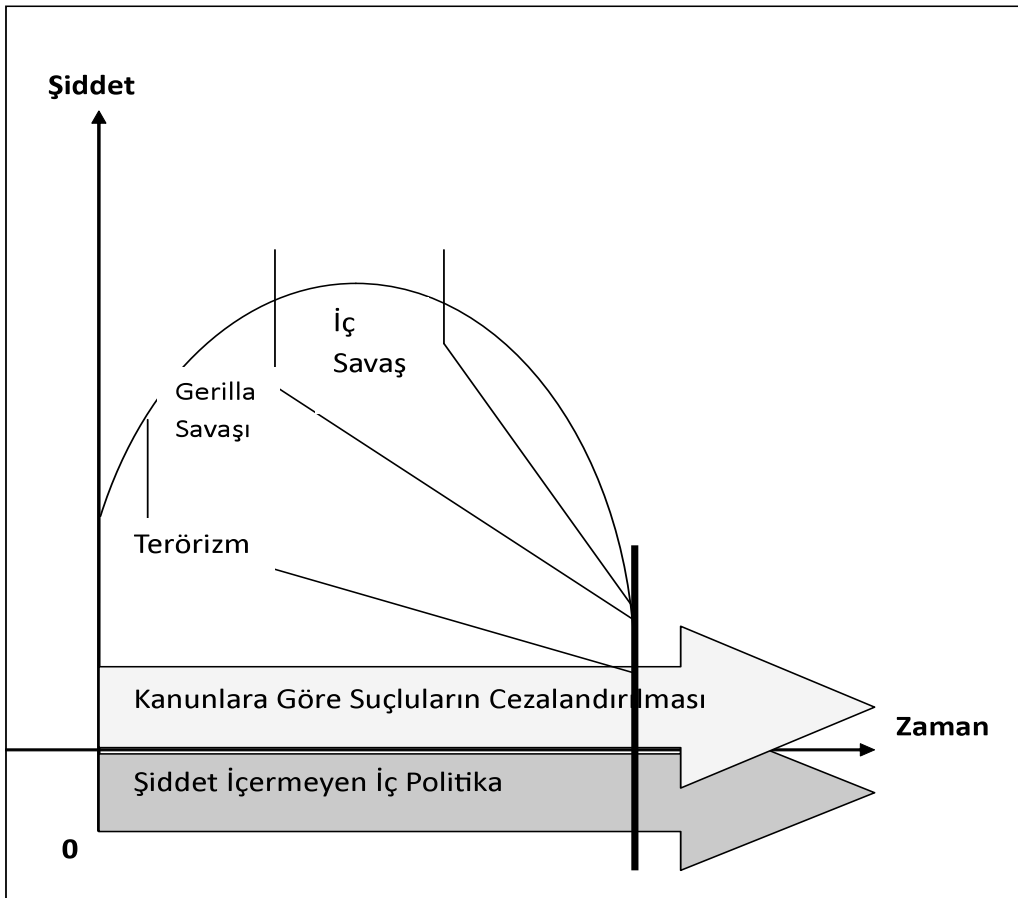

KAYNAK: Başeren, 2008: 6.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Varşova Paktı ve NATO arasında gerçekleşen hızlı ve keskin kutuplaşma, Soğuk Savaş adı verilen dönemi ortaya çıkartmıştır. Bu iki pakt arasındaki amansız rekabetin kapsamında ve gölgesinde gelişen olaylar, terörizmin uluslararası istikrar açısından ne kadar büyük bir önem taşıdığının fark edilmesine de yol açmıştır (Tavlaş, 1996:125). Bu süreçte, Soğuk Savaşın nüfuz kavgasına sahne olan ülkelerde farklı amaçlarla (bazısı sosyalist bir devrim, bazısı ayrılıkçı, ulusalcı ve bağımsızlık vb. amaçlar için) kurulmuş ASALA, Aydınlık Yol, Baader-Meinhof, Bask Bağımsızlık Hareketi (ETA), Doğrudan Eylem, Tamil Kurtuluş Kaplanları, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), Japon Kızıl Ordusu, 17 Kasım, Kara Eylül, Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF) Kızıl Tugaylar, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC), PKK, Tupamaros (Güzel, 2001:10-11) gibi örgütlere rastlanılmaktadır.

1960'lı yıllarda, özellikle Avrupa merkezli dünya gençlik hareketlerinin, pek çok örgüte ilham kaynağı oluşturduğu söylenebilir. Bu dönemlerde terör örgütleri, çoğunlukla ulusal sınırlar içinde, mevcut rejimlere ya da sömürgeci-işgalci güçlere karşı mücadele bağlamında ortaya çıkmışlardır. Çoğu 1970'lerden itibaren dünya sahnesinde etkin olan bu örgütler, özellikle İngiltere, İsrail -Filistin, Lübnan, Türkiye, Arjantin, Uruguay, El Salvador, Guatemala, Vietnam, İtalya, İspanya, Almanya, Fransa, Japonya vb. ülkelerde çok etkili olmuşlardır.

Terörün günümüzde tüm ülkelerin ortak sorunu olarak kabul ediliyor olmasının en önemli nedeni, ABD'nin kendi evinde, hem de aynı anda Dünya Ticaret Örgütü, Pentagon vb. gibi, son derece önemli ve korunaklı yerlerinde, sonucu itibarıyla da çok yıkıcı terör eylemlerine maruz kalmış olmasıdır. Bunun sorumlusu olarak El-Kaide ve lideri Usame Bin Ladin'in işaret edilmesi ve aradan 7 yıl gibi bir süre geçmiş olmasına karşın bu süper gücün her tür uluslararası desteğe ve güce rağmen hala El-Kaide'yi tarih sahnesinden silmemiş ve lideri Bin Ladin'i yakala(ya)mamış(!) olması, terörün uluslararası bir tehdit olarak algılanmasında çok büyük bir etki yaratmıştır (Çağlar, 2009). Bunun yanı sıra, özellikle sonraki yıllarda, sırasıyla Madrid, Londra ve İstanbul'da da benzeri etkilere sahip terör eylemlerinin devam etmiş olması, artık yeryüzünde tam anlamıyla güvenli bir yer kalmamış olduğuna ilişkin kanaatin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Günümüzde pek çok ülkede ulusal düzeyde yaşanan bir toplumsal sorun olarak görülse de başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere pek çok oluşum ve kurul, terörü uluslararası çok önemli bir sorun olarak değerlendirmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde sosyal yaşam, bir nevi, bir 'terör ortamı' haline dönüşmüştür.

Nereden, ne zaman, ne tür ve kim tarafından bir tehdit, tehlike, baskı, saldırı, bombalama, öldürme, kundaklama, yaralama, korkutma, caydırma, zorlama vb. bir eylemin gerçekleştirilebileceği konusunda hiçbir tahmin ve fikir sahibi olamama ve dolayısıyla **"her an her şey olabilir" korku ve endişe atmosferinin hâkim olduğu ortam, "terör ortamı" olarak nitelenebilir** (Çağlar, 2009). Bu ortamda bireyler, bir anlamda, diken üstündedirler. Her an bir terör eylemi gerçekleşebilir korku ve endişesi, bireylerin bilincine yerleşmiştir. Bir tür anormallik, hatta paranoya sözkonusudur. Bu ruh hali, terörün, yaratmak için her tür çabayı harcadığı bir amaçtır. Bu ortamda birey, kendi dışındaki herkesi bir tür "potansiyel terörist" olarak görür ve yoğun bir korku ve güvensizlik duygusu sözkonusudur. **Bu**

ortamın sürekliliği, birey ve toplum psikolojisi açısından ciddi sorunlara yol açacağı gibi, toplumsal kargaşa ve çöküntü kaçınılmaz olur (Çağlar, 2009).

3.1.2. Türkiye'deki Terörün Tarihsel Geçmişi[13]

Türkiye'de terörün köklerini 1950'lere kadar götürmek olanaklıdır. Öncelikle, amaç ve kapsamları göz önüne alındığında terör eylemi olarak adlandırılmasalar da zaman zaman üniversite öğrencileri ve işçiler tarafından yasal olmayan protesto gösterileri yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçte, Cumhuriyet tarihinde ilk kez 1959 yılında bir üniversite öğrencisi çıkan çatışmada güvenlik kuvvetlerince öldürülmüştür (Turan vd. 1983:1). Bu olayın neticesinde giderek artan sayıda grevler, sokak gösterileri ve protestolar yaşanır olmuştur. Bu tür eylemler, özellikle, 1970'lerin sonunda had safhalara ulaşmıştır. Bu çerçevede, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere büyük kentlerdeki masum öğrenci ve işçi gösterilerinin yerini, farklı grupların kanlı sokak çatışmaları almıştır. Bu çatışma ve kanlı eylemler giderek tüm yurt sathına yayılarak neredeyse kentlerde mahalleler, sokaklar parsellenmiş ve farklı gruplar kendilerine kaleler-kurtarılmış alanlar, bölgeler oluşturmaya başlamışlardır. Banka soygunları; kahvehane, toplu taşım araçları ve lokantaların makineli tüfeklerle taranmaları; üniversitelerde, sokaklarda ve otomobillerde bombaların patlatılması; insanların kimliklere büründürülerek rastgele öldürülmeleri gibi olaylar günlük yaşamın rutinleri arasına girmiştir.

Bütün bu gelişme ve olayların yanı sıra, 12 Eylül 1980'den 15 Ağustos 1984'e kadar, bazı Ermeni kökenli örgütlerin özellikle yurtdışındaki diplomatlarımıza ve kuruluşlarımıza yönelik terör eylemleri ile karşı karşıya kalınmıştır. 15 Ağustos 1984 günü ise PKK, Eruh ve Şemdinli'de kamu kurumları ile askeri kuruluşlara karşı ilk büyük çaplı saldırısını gerçekleştirmiştir. Bu tarihi, Türkiye'deki terör için yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirmek olanaklıdır. Bu tarihin bir diğer önemli özelliği de, Ermeni kökenli terör örgütlerinin Türklere ve Türk kuruluşlarına karşı yürütmekte oldukları saldırılara son vermiş olmalarıdır (*En son saldırı 1985 yılında Avustralya'da gerçekleşmiştir*). 15 Ağustos 1984'ten günümüze kadar PKK, dönem dönem etkinlik sayı ve oranı değişmekle birlikte, eylem ve saldırılarını günümüze kadar hep sürdürmüştür. Kısacası, başta PKK eylem ve saldırıları olmakla birlikte Türkiye, zaman zaman, Ermeni, sol ve din kökenli terör örgütleri eylem ve saldırılarıyla hep karşı karşıya kaldı. Terör örgütlerine karşı verilen mücadele hep

[13] Bu bölüm, Çağlar 2009'dan alınmıştır.

zorluklar içermiş ve özellikle de insani bedeli hep yüksek olmuştur. Türkiye'nin teröre ödediği ve hala da ödemeye devam ettiği bedel, aşağıdaki istatistikler değerlendirildiğinde çok daha iyi anlaşılacaktır:

Şekil 4: Türkiye Geneli Terör Olay Sayıları

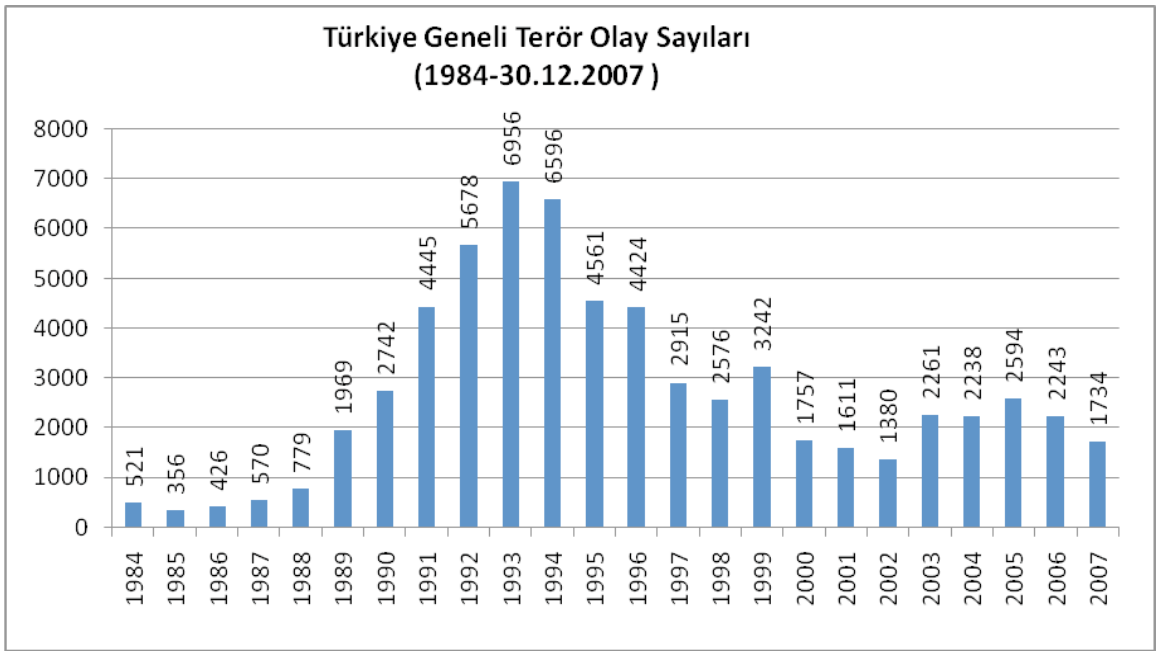

KAYNAK: (Çağlar, 2009)

Tablolardaki verilerden anlaşılacağı üzere terör, 6.956 eylem ile 1993 yılında zirveye ulaşmıştır. 1984 ile 2007 yılları arasında ise toplam 64.472 terör olayı meydana geldi. **Yapılan araştırma sonucunda, başlangıcından günümüze irili ufaklı 100'lerce farklı terör örgütünün ülkemizde faaliyette bulunduğu ve bunlardan bazılarının halen aktif olduğu bilinen bir durumdur. Yukarıda verilmiş olan grafik verileri, genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin, terörden dolayı en fazla canı yanmış, acı çekmiş ve bedel ödemiş olan yeryüzündeki tek ülke olduğunu söylemek olanaklıdır.**

Sonuç olarak, Türkiye'deki terör olgusunda terör eylemlerinin tamamına yakını Türkiye orijinli terör örgütlerince gerçekleştirilmektedir. Fakat 1970'lerin aksine ayrılıkçı/bölücü ve din eksenli terör, ülke gündemine daha fazla egemen olmuştur.

Özellikle 1990'lardan sonra terörizmin uluslararası sorunları çözme araçlarından/yollarından biri haline geldiğini görüyoruz. Soğuk Savaş yerini teröre bırakmıştır diyebiliriz. Bu karmaşa ve belirsizlik içinde hangi ülkenin ne zaman dost,

hangisinin ne zaman düşman olduğu, kimin ne kadar süre ile kiminle dayanışma ya da çatışma içinde olduğu bilinemez hale gelmiştir. Kısacası terör bu noktada hem Türkiye ve hem de uluslararası düzeyde yeni bir biçim ve görünüm kazanmıştır.

Türkiye'deki terörü tarihsel perspektif içinde "dalga"lar halinde sınıflayan Kongar, 2002: 86-96; 2005), ülkemizde altı önemli terör dalgasından bahsetmektedir:

1. Türkiye, 1960'ların sonunda başlayan dış destekli bir Ermeni terörü dalgası ile karşılaştı ve pek çok değerli evladını bu teröre kurban verdi.
2. Daha sonra 1980 öncesinde, içinde Sünni-Alevi çatışmasını da barındıran, ana ekseni goşizm ve milliyetçilik bağlamında ortaya çıkan bir sağ-sol çatışması terörü yaşadı.
3. Üçüncü terör dalgası, 1980'lerin sonunda başlayan ırkçı bölücü terör olarak karşımıza çıktı.
4. Bu terör devam ederken, dördüncü bir terör dalgası, dış destekli Radikal İslamcı Terör ülkemizi vurdu, pek çok değerli yazar ve düşünürümüz bu teröre kurban verildi.
5. Beşinci terör dalgası, gerisinde yine Radikal İslamcı Terör'ün yattığı "küresel terör" biçiminde ülkemizi vurdu.
6. Şimdi hem Radikal İslamcı çizgide varlığını sürdüren "küresel terör" tehdidiyle, hem de etnik-bölücü terörün yeniden yükselişiyle karşı karşıyayız. Bu durum, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu altıncı terör dalgasıdır.

Terör örgütleri pek çok açıdan benzerlikler gösteriyor olmakla birlikte, özellikle amaç ve hedeflerinde farklılıklar göstermektedirler. Bazıları, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşı verdiklerini, örneğin IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) ve PKK (Kürdistan İşçi Partisi); bazıları geçmişte kendilerine karşı yapılmış olan katliam ve haksızlıkların intikamını aldıklarını, örneğin Türkiye ve Türklere karşı eylemler gerçekleştirmiş olan ASALA, JCAG ve ARA gibi Ermeni kökenli örgütler; diğer bazıları da kendi ırkçı ya da dini ideoloji ve yapılarını mevcut toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuksal yapılarına egemen kılmak, örneğin Ku Klux Klan, İslami Cihad ve Hizbullah, istediklerini ve bu amaçla mücadele verdiklerini belirtmektedirler.

Terörizm literatüründe, farklı terör tipolojileri ve terör grupları sınıflamalarını bulmak olanaklıdır (Detay için bkz. Wilkinson, 1974; Bell, 1975; White, 1991). Bununla birlikte, Türkiye'deki terör örgütleri hakkında, özellikle yerel özellikleri, benimsemiş oldukları ideolojileri, amaç, eylem tür ve biçimleri göz önüne alındığında farklı bir sınıflama

yapmak olanaklıdır (Çağlar, 1998:121-159; Çağlar, 2006:326-337): **(1) Marksist-Leninist İdeoloji Temelli Örgütler, (2) Etnik Kökenli ve/ya Ayrılıkçı Örgütler, (3) Aşırı Sağ ve Irkçı İdeoloji Temelli Örgütler ve (4) Din Temelli Örgütler.** Aşağıda, çalışmanın ana konusunu oluşturan, 'Etnik Kökenli ve/ya Ayrılıkçı Örgütler' grubundan, özellikle de Kürt kökenli terör örgütlerine – özellikle de PKK- yer verilmiştir.

3.1.2.1. Etnik Köken Temelli ve/veya Ayrılıkçı Örgütler

Bu grup içerisinde ele alınabilecek örgütleri, her ne kadar tüm Türkiye Cumhuriyeti tarihinde zaman zaman farklı faaliyet ve eylemlerle görmek olanaklı olsa da daha çok 1970'lerin sonlarına doğru daha etkili silahlı mücadelelere başladıklarını söylemek olanaklıdır. Bu tür örgütlerin sayısı 1984 yılına kadar 12 olarak tespit edilmiştir (Itil, 1984:29-46). **Türkiye'de ya da yurtdışında Türkiye'ye karşı faaliyet göstermiş ve göstermekte olan etnik temelli örgütler Kürt ve Ermeni kökenli örgütler olmuştur.** Ermeni kökenli örgütler, özellikle Osmanlı'nın son döneminde, 1915 yılında, Anadolu'nun özellikle Doğu Bölgesinde zorunlu göçe tabi tutulmuş Ermenilerin uğradıkları ve yaşadıkları trajedinin ve ölümlerin intikamını almak amacını gütmüşlerdir. Bu örgütlere göre, Türkiye Cumhuriyeti bu olayı bir "soykırım" olarak kabul etmeli, özür dilemeli ve hatta bunun için tazminat ödemelidir. Hatta bu örgütlerin bazıları konuyu daha da ileri götürerek, "Büyük Ermenistan"ı kurmak için Türkiye'nin özellikle Kars, Ardahan gibi Kuzey Doğu illerini de içine alan kısmının kendi toprakları olduğundan dolayı kendilerine verilmesini talep etmiş ve hala da etmektedirler. Bu örgütlerin tamamı, çoğunluğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde olmak üzere faaliyetlerini sürdürmektedirler. Amaçlarına ulaşmak için başta Türkiye Cumhuriyeti'nin yurt dışında görev yapan diplomatları olmak üzere Türk Hava Yolları büroları gibi hedeflere saldırılar düzenlemişlerdir. Bu eylemlerin sonucunda 4 tanesi büyükelçi olmak üzere toplam 42 Türk diplomat öldürülmüştür. Yine bu eylemler sonucunda açıktan hedef alınmamış olmakla birlikte 18 yabancı uyruklu insan da öldürülmüştür. Bu örgütlerin en çok bilinenleri ASALA, JCAG ve ARA kısaltmalarıyla tanınan örgütlerdir. ASALA ideolojik alt yapı olarak Marksist bir örgüt olmasına karşın, JCAG ve ARA ise daha çok milliyetçi öğe ve söylemlere sahip örgütlerdir. Özellikle 1975 ile 1985 yılları arasında aktif olmuşlardır. Bu örgütler 1985 yılından sonra Türkiye ve Türk diplomat, vatandaş ve kuruluşlarını hedef alan eylemlerine son vermişlerdir. Özellikle Fransa'nın Orly kentinde gerçekleştirdikleri eylemde Fransız vatandaşlarının da saldırıda hedef alınmamış olmakla birlikte öldürülmüş olmaları, Fransa'nın bu örgütlere baskı

uygulamasına yol açmış ve bu örgütler silahlı eylemlerine son vermişlerdir. **Ancak bu gruptaki örgütlerin kendi amaçlarından vazgeçmiş ve kendilerini tamamen fesh etmiş olduklarını söylemek olanaklı değildir.**

Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı faaliyet gösteren Ermeni kökenli başlıca örgütler isim, kuruldukları yıl ve yer olarak şu şekilde verilebilir (Aktaran Cağlar, 2009):

- Armenakan Party (1885)
- Hnchak Party (1887 Cenova)
- Dashnaksutyun (Dashnaks) (1890 Tiblis)
- JCAG (Justice Commandos for Armenian Genocide -1972 Viyana)
- ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia – 1975 Beyrut)
- ASOA (Armenian Secret Liberation Army -1975 Beyrut)
- Armenian Liberation Frontm (ASALA tarafından 1979'da bir iç örgüt olarak kuruldu.)
- Orly Group (1981 Fransa)
- Armenian Unity (1988 Moskova)
- AOD (Armenian Liberation Movement - 1991 Fransa)
- Geqaron (ASALA tarafından 2001'de kuruldu)
- Democratic Front (ABD, Kanada ve Batı Avrupa'da kuruldu.)
- Apostle (2001 Ermenistan, Suriye ve Lübnan vatandaşı Ermenilerce kuruldu.)

Etnik temelli terör örgütleri içerisinde mevcut ve olası zararları bağlamında Kürt milliyetçiliğini temel alan örgüt ve oluşumlara daha yakından bakmak gerekmektedir. **Kürt kökenli terör örgütleri kendilerini, "Kürt Kimliği" ve "Kürt Kültürü" üzerine inşa etmişlerdir. Bazıları[14], Kürt Kimliği ve Kültürü'ne ilişkin daha fazla haklar elde etmek için mücadele verdiklerini ve Türkiye'den ayrılmak istemediklerini belirtmektedirler. Bazıları, Türkiye içinde ancak federal ya da otonom bir yapı için mücadele ettiklerini ifade etmektedirler. Diğer bazıları da[15], özellikle Kürtlere ait olduğu iddia edilen toprakları paylaşmış olan eski Sovyetler Birliği (Ermenistan ve Azerbaycan), Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin bazı kısımlarını birleştirerek bağımsız bir Kürt Devleti**

[14] Örneğin, PDK/Bakur (Kürdistan Demokrat Partisi/Bakur).

[15]Örneğin, PKK. Bununla birlikte PKK adını, KADEK, KONGRA-GEL ve tekrar PKK biçiminde bir kaç kez değiştirme yoluna gitti. Ayrıca en baştaki "bağımsız birleşik Kürdistan" fikrinden vazgeçtiğini ifade ederek, "demokratik çözüm" söylemiyle aynı zamanda siyasal alanda da mücadele vermeyi ve özellikle Türkiye'deki Kürtlerin kimlik ve kültürel haklarını elde etmeyi amaçlayan yeni bir çizgi benimsemiş görünmektedir. Örgüt, 2005 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere terör eylemlerine ivme kazandırmıştır.

kurmayı amaçlamışlardır. Bu kara parçasının büyüklüğünün 500.000 kilometrekare olduğu belirtilmektedir. Elde edilen verilere göre en aktif olan Kürt kökenli örgütlerin sayısı 4 tanedir[16]. Kürt kökenli örgütleri, ideolojik olarak aynı grupta toplamak olanaklı değildir. Bazıları Marksist-Leninist sol ideoloji ağırlıklı bir çizgi ve yapı benimserlerken bazıları da daha çok din temelli bir ideolojik çizgi benimsemişlerdir. Özellikle PKK başta olmak üzere bazıları da zaman ve mekâna göre hem Marksist ve hem de dinsel bir çizgi benimseyebilmektedirler.

BÖLÜM IV

4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

4.1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu: Coğrafi, Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Özellikler

[16] Bunlar; PKK-KADEK, PSK (Kürdistan Devrim Partisi), PDK/Bakur ve PJAK

4.1.1. Doğu ve Güneydoğu Neresidir?

6-21 Haziran 1941 tarihinde toplanan ve Türkiye'nin 7 ana coğrafi bölgeye ve 21 coğrafi bölmeye ayrıldığı kongrede alınan kararlara göre, Türkiye Cumhuriyeti Akdeniz, Doğu Anadolu, Ege, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara bölgesi olarak 7 bölgeye ayrılmıştır. Anadolu'nun bu tasnifine göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde 14 il (Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkâri, Erzurum, Muş, Bitlis, Erzincan, Bingöl, Tunceli, Elazığ ve Malatya) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise toplam 8 il (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa, Siirt ve Kilis) yer almaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi kendi içerisinde 4 bölüme ayrılır. Bu bölümler Yukarı Fırat Bölümü, Erzurum Kars Bölümü, Yukarı Murat-Van Bölümü ve Hakkâri Bölümü olarak isimlendirilirler. Ardahan, Erzurum, Iğdır ve Kars illerini kapsayan "Erzurum-Kars Bölümü"

Şekil 5: Doğu Anadolu Bölgesi İlleri

Türkiye'nin en kuzeydoğu ucunu oluşturmaktadır. Bölüm geniş platolara sahip olup çok yüksektir. Deniz seviyesine göre yüksekliği ortalama 2000 metre civarındadır. Karasal

iklime sahip yörede kışlar çok soğuk geçmektedir. “Yukarı Murat-Van Bölümü” ise kuzeyde Karasu-Aras Dağları, güneyde, Toros Dağları’nın kuzey yamaçları, batıda Şerafettin Dağları’nın doğu kısmı, doğuda ise Türkiye-İran sınırı ile çevrilidir. Kuzeyde Erzurum-Kars Bölümü, batıda Yukarı Fırat Bölümü, güneyde Hakkâri Bölümü, doğuda ise İran sınırıyla çevrili olan Yukarı Murat-Van Bölümü bölge içerisinde geniş bir yer kaplamaktadır. “Hakkâri Bölümü” ise batıda Dicle’nin kollarından Pervari Çayı havzasını içine alarak kuzeyde Van Gölü Havzası’na kadar sokulur. **Burası yurdumuzun en yüksek ve en engebeli yerini oluşturur.** Ağrı Dağından sonra, Türkiye’nin en yüksek dağı olan Buzul (4168 m) ve İkiyaka dağları bu bölümde yer alır. Bu dağların üst kısımlarında buzul dilleri ve çok sayıda buzul gölleri yer alır. Özellikle dağların 260 m’den yüksek kuzey yamaçlarında küçüklü büyüklü birçok buzul gölü bulunur. Bunlardan Gelyana (2950 m), Sat gölü, Karadağ eteklerinde yer alan Golan, Golaşin, Seyithan en önemlileridir. Yörenin % 87.6’sı dağlık ,% 10.3’ü platoluk, % 2.1’i ovalıktır. Bölümdeki dağlar Zap suyu, Pervari çayı ve Botan suyu tarafından 1000 m’den fazla yarılmıştır. **Bölgenin çok engebeli olmasından dolayı, ulaşım ancak dar ve derin yarılmış vadiler aracılığı ile sağlanır.** Bu bölümde tarım alanları çok azdır. Önemli tarım alanı 2100 m yüksekliği ile en yüksek ovası olan Yüksekova’dır. Bu bölüm, Doğu Anadolu’nun en fazla yağış alan sahasıdır. Yağışın önemli bir bölümü kar şeklinde düşer; yaz dönemi genellikle yağışsız geçer. Doğu Anadolu Bölgesi'nde etkili olan sert karasal iklim şartları, bu bölümde daha az etkilidir. Kış mevsimi bölgenin diğer bölümlerine nazaran daha ılımandır. Sebebi, yükseltinin azalması ve baraj göllerinin ılımanlaştırıcı etkisidir. Yağışlar ilkbahar mevsimine kaymıştır.

Şekil 6: Güneydoğu Anadolu Bölgesi İlleri

Yukarı Fırat Bölümü, bölgenin nüfus miktarı ve yoğunluğunun en fazla olduğu bölümdür. İklim şartlarının daha ılıman olması, tarım alanlarının geniş alan kaplaması, sanayinin gelişmiş olması ve ulaşım imkânlarının daha iyi olması nüfus yoğunluğunun sebepleri arasında sayılabilir. **Yukarı Fırat Bölümü, ayrıca, Türkiye'de maden çeşitliliği ve rezervi en fazla olan bölümdür.** Bölgede sanayinin en fazla geliştiği bölümdür. Bu bölümde yer alan Elazığ ve Malatya bölgenin en gelişmiş iki ilidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise Orta Fırat Bölümü ve Dicle Bölümü olarak iki parçadır. Orta Fırat Bölümü, Karacadağ Volkan Konisi ile iki bölüme ayrılan Güneydoğu Anadolu Bölümü'nün batıda yer alan kısmıdır. Bu bölümde Gaziantep ve Şanlıurfa platoları önemli yer kaplar. Fırat Nehri ve kolları platoları ikiye ayırır. Fırat Nehri plato içerisine 200 m gömülmüş olarak akar. Altınbaşak, Ceylanpınar, Suruç, Birecik ovalarında tahıl ekilir. Atatürk Barajı ile yapımı son aşamaya gelen Şanlıurfa tünelleri, bölümün Türkiye ekonomisindeki yerini kısmen değiştirmiştir. Platolarının ortalama yükseltisi 500 ile 1000 m'dir. Platolar, tortul ve volkanik taşlardan meydana gelmiştir. Bu bölümde Akdeniz iklimi etkilidir. Bölümde yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar ise soğuktur. Bölümün yüksek

kesimlerinde kar yağışları görülür. Kış mevsiminde sıcaklık 0 °C'nin altına düşer. Bölümdeki yıllık yağış miktarı 500-600 mm dir.

Dicle Bölümü'nün karakteristik bitki örtüsü bozkırdır. Bölgenin batısında bozulmuş Akdeniz iklimi görülürken, iç kesimlerde karasal iklim özellikleri görülür. En çok yağış, kış aylarında düşerken yazlar sıcak ve kuraktır. Yıllık yağış miktarı 500–600 mm civarındadır. Enlem, deniz etkisine kapanıklık ve güneyden gelen sıcak hava kütlelerine açık olduğu için yaz sıcaklığı en yüksek olan bölgedir. Buharlaşma şiddetinin fazlalığı kuraklığın çok fazla olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden tarımda da en fazla sulamaya ihtiyaç duyulan bölgedir. Bölge illeri, Türkiye genelinde şehirleş menin en düşük olduğu illerdir. Aşağıdaki iki tablodan da görülebileceği gibi **bölge illerinin bir çoğunda tarım dışı faaliyetlerle uğraşan kişilerin sayısı (kentli nüfus), tarımsal faaliyetle uğraşan nüfus (kırsal nüfus)'dan azdır.** Örneğin Erzurum'da 66.581 hane tarımsal faaliyet ile uğraşırken, sadece 10.597 hane tarım dışı faaliyetle iştigal etmektedir. Muş iline ilişkin rakamlar daha dramatiktir. Muş'ta 38.063 hane tarımsal faaliyetle geçimini sağlarken sadece 8.367 aile tarım dışı ekonomik faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 2: Toplam Yerleşim Yeri ve Hane Halkı Sayısı ile Tarımsal Faaliyette Bulunan ve Bulunmayan Hane Halkı Sayısı

Toplam yerleşim yeri ve hane halkı sayısı ile tarımsal faaliyette bulunan ve bulunmayan hane halkı sayısı				
Total number of settlements, households, households engaged in agricultural activity and not engaged in agricultural activity				
İl - Province	**Toplam yerleşim yeri sayısı**	**Toplam hane halkı sayısı**	**Tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı**	**Tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısı**
	Total number of settlements	Total number of households	Total number of households engaged in agricultural activity	Total number of households not engaged in agricultural activity
Türkiye - Turkey	**37 465**	**6 189 351**	**4 106 983**	**2 082 368**
Adana	591	111 211	65 882	45 329
Adıyaman	417	52 006	45 065	6 941
Afyon	496	115 493	85 169	30 324
Ağrı	575	48 189	39 380	8 809
Amasya	374	40 180	32 053	8 127
Ankara	936	126 494	73 699	52 795
Antalya	638	206 383	110 784	95 599
Artvin	322	51 763	37 207	14 556
Aydın	536	154 339	92 083	62 256
Balıkesir	953	171 203	110 625	60 578
Bilecik	256	28 980	18 137	10 843

Bingöl	297	36 673	27 547	9 126
Bitlis	298	30 948	24 105	6 843
Bolu	521	39 425	27 800	11 625
Burdur	211	49 802	37 855	11 947
Bursa	727	122 769	81 800	40 969
Çanakkale	598	107 787	61 836	45 951
Çankırı	396	37 729	24 195	13 534
Çorum	767	83 889	65 764	18 125
Denizli	472	155 660	98 869	56 791
Diyarbakır	840	73 707	59 448	14 259
Edirne	271	54 208	40 808	13 400
Elazığ	569	52 345	39 014	13 331
Erzincan	550	39 339	28 223	11 116
Erzurum	1 067	77 448	66 851	10 597
Eskişehir	418	47 309	27 775	19 534
Gaziantep	514	54 669	36 438	18 231
Giresun	564	95 488	80 679	14 809
Gümüşhane	340	33 585	17 744	15 841
Hakkâri	102	27 800	14 546	13 254
Hatay	426	177 449	94 307	83 142
Isparta	223	64 755	42 768	21 987
Mersin	569	127 588	78 398	49 190
İstanbul	210	166 576	24 871	141 705
İzmir	702	233 352	97 875	135 477
Kars	388	34 220	31 694	2 526
Kastamonu	1 091	81 473	60 522	20 951
Kayseri	499	104 297	71 309	32 988
Kırklareli	201	51 553	29 000	22 553
Kırşehir	261	30 367	23 772	6 595
Kocaeli	282	133 029	35 460	97 569
Konya	806	199 981	150 175	49 806
Kütahya	618	90 157	67 680	22 477
Malatya	546	80 073	51 775	28 298
Manisa	856	160 415	124 006	36 409
Kahramanmaraş	529	97 294	75 432	21 862
Mardin	482	55 764	36 890	18 874
Muğla	452	156 606	94 745	61 861
Muş	383	46 439	38 063	8 376
Nevşehir	180	64 203	43 971	20 232
Niğde	163	44 738	34 226	10 512
Ordu	558	114 956	105 979	8 977
Rize	369	77 034	66 369	10 665
Sakarya	502	96 767	55 197	41 570
Samsun	999	144 071	109 236	34 835
Siirt	216	39 763	16 632	23 131
Sinop	477	45 741	35 914	9 827
Sivas	1 277	90 562	65 370	25 192
Tekirdağ	287	71 190	37 515	33 675
Tokat	678	76 092	65 499	10 593
Trabzon	550	106 276	94 852	11 424
Tunceli	315	17 445	9 997	7 448
Şanlıurfa	1 083	83 534	74 433	9 101
Uşak	266	48 573	36 761	11 812
Van	574	61 609	48 385	13 224
Yozgat	636	88 160	64 338	23 822
Zonguldak	402	98 085	53 471	44 614
Aksaray	192	46 716	37 199	9 517
Bayburt	177	11 702	9 373	2 329

Karaman	173	33 115	29 951	3 164
Kırıkkale	196	25 413	17 986	7 427
Batman	249	25 886	19 083	6 803
Şırnak	161	20 944	14 894	6 050
Bartın	274	40 391	27 841	12 550
Ardahan	248	24 545	19 796	4 749
Iğdır	160	19 895	15 592	4 303
Yalova	58	25 589	9 028	16 561
Karabük	279	31 649	21 664	9 985
Kilis	142	9 167	7 594	1 573
Osmaniye	172	34 092	24 371	9 721
Düzce	312	53 239	34 343	18 896

***KAYNAK**: TUİK, 2008.*

Yukarıdaki tabloda da görülebilen tarım dışı ve tarımsal ekonomik faaliyette bulunan hane halkları arasındaki farklılık aşağıdaki tabloda da net bir şekild e görülebilmektedir. Bölgenin nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür. **Toplam nüfus içinde kırsal nüfusun payı Türkiye ortalamasının hayli üzerindedir.**

Tablo 3: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerindeki Nüfus Yoğunluğu ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı

Yıl	**İl Adı**	**Nüfus Yoğunluğu: Nüfus Yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı)**	**Genel Nüfus Sayımı şehir ve köy nüfusu: Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)**
2000	Adıyaman	82	45.67
2000	Ağrı	46	52.28
2000	Batman	98	33.4
2000	Bingöl	31	51.34
2000	Bitlis	55	43.52
2000	Diyarbakır	90	40
2000	Elazığ	61	36.05
2000	Erzurum	37	40.2
2000	Hakkâri	33	41.05
2000	Iğdır	47	51.62
2000	Kars	32	56.27
2000	Malatya	71	41.46
2000	Mardin	80	44.51
2000	Muş	56	64.84
2000	Siirt	48	41.78
2000	Şanlıurfa	75	41.66
2000	Şırnak	49	40.17
2000	Tunceli	12	41.79
2000	Van	45	49.06

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Aşağıdaki tablolarda verilen bölge illerindeki bina ve konut sayıları ile bu rakamların Türkiye'nin diğer bölgelerindeki konut ve bina sayıları ile karşılaştırmasına ilişkin veriler de bölgedeki demografik yapı ile ilgili olarak fikir vermektedir. Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri illerindeki belediye sınırları içindeki konut sayılarını ve bu sayıların Türkiye'nin farklı bölgelerindeki konut sayılarıyla karşılaştıran tablolardaki verilerin altını çizdiği en açık gerçek, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki konut sayılarının diğer bölgelere nazaran oldukça düşük düzeyde olduğudur. Güneydoğu Anadolu'da 946.373, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise 758.312 konut bulunurken, örneğin, sadece Karadeniz Bölgesi'nde 1.549.022 konut bulunmaktadır**. Bölge illeri arasındaki bina ve konut sayıları karşılaştırıldığında ise bölgedeki en gelişmiş şehrin Diyarbakır olduğu görülmektedir. Belediye sınırları içerisinde 200.351 adet konutun bulunduğu Diyarbakır'ı, Belediye sınırları içerisinde 158.645 konutun yer aldığı Şanlıurfa izlemektedir.**

Tablo 4: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Belediye Sınırları İçerisindeki Bina, Konut ve Oda Sayıları (2000)

Yıl	İl Adı	Belediye Sınırları İçersindeki Bina ve Konutlar: Konut sayısı	Belediye sınırları içerisindeki bina ve konutlar: oda sayısı
2000	Adıyaman	75690	287629
2000	Ağrı	41151	164339
2000	Batman	55577	224715
2000	Bingöl	28073	102394
2000	Bitlis	26149	144714
2000	Diyarbakır	200351	738159
2000	Elazığ	109729	446420
2000	Erzurum	117810	426182
2000	Hakkâri	20392	113212
2000	Iğdır	20691	75336
2000	Kars	29557	102082
2000	Malatya	154466	574620
2000	Mardin	87668	321466
2000	Muş	36019	138159
2000	Siirt	30244	117562
2000	Şanlıurfa	158645	626241
2000	Şırnak	38184	173920
2000	Tunceli	12930	45967
2000	Van	80101	344633

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 5: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Belediye Sınırları İçerisindeki Bina, Konut ve Oda Sayılarının Diğer Bölgelerle Karşılaştırılması (2000)

Yıl	Bölge Adı	Belediye sınırları içerisindeki bina ve konutlar: konut sayısı	Belediye sınırları içerisindeki bina ve konutlar: oda sayısı
2000	Ege	2557077	9289111
2000	Güneydoğu Anadolu	946373	3476203
2000	Marmara	5813652	20437364
2000	Akdeniz	2078908	7565554
2000	İç Anadolu	2532486	9838450
2000	Karadeniz	1549022	6049285
2000	Doğu Anadolu	758312	2931593

KAYNAK: *TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Yukarıdaki iki tabloda sıralanan, belediye sınırları içerisindeki ve dışarısındaki bina ve konut sayıları ile ilgili veriler, bölge illerindeki şehirleşmenin düzeyi ile ilgili bir fikir verirken; aşağıdaki tabloda sıralanan içme suyu şebekesi ve arıtma tesisleri ile arıtma suyu tesisleri için **belediyeler tarafından yapılan yatırımlarla ilgili veriler** de bu **şehirleşmenin kalitesi ile ilgili bir bilgi vermektedir.** Nitekim aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, yine **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri, bu illerdeki belediyelerin kentsel içme suyu ve bu suyun üretilebilmesi için arıtma tesisleri için en az yatırım yapan belediyeler olma özelliği taşımaktadırlar.**

Tablo 6: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Bulunan İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi Arıtma Tesisleri ve Belediyelerin Su İçin Yatırım Harcamaları (YTL)

Yıl	Bölge Adı	Belediyelerin Su İçin Yatırım Harcamaları
2004	Marmara	22849321
2004	Ege	19044179
2004	Akdeniz	44603881
2004	İç Anadolu	28709223
2004	Karadeniz	19427368
2004	Doğu Anadolu	7037295
2004	Güneydoğu Anadolu	3366729

KAYNAK: *TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

4.1.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Özellikleri

Türkiye Cumhuriyeti içerisinde birçok etnik grup bir arada yaşamaktadır. KONDA (Aktaran Erdem 2008:11) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, bu etnik grupların en kalabalığı 18 yaş üzeri yetişkin nüfusun %78.10'unu oluşturan Türkler ve %13.40'ını oluşturan Kürtler'dir.

Tablo 7: 2006 Yılı Sonbaharında Yetişkin (18 Yaş ve Üstü Yetişkinlerin) Nüfusun Etnik Kökenlerine Ayrımı

Etnik Kökenler	**(%)**
Türk	78.10
Kürt ve Zaza	13.40
Yerel Kimlik	1.50
Diniyle ve mezhebiyle tanımlayanlar	1.10
Arap	0.75
Göçmen	0.40
Kafkas Kökenli	0.30
Balkan Kökenli	0.20
Asya Türkleri	0.10
Gayrimüslim	0.10
Roman	0.03
Diğer	4.02
Toplam	**100.00**

KAYNAK: *Erdem, 2008:11.*

Toplam nüfusun yaklaşık % 14'ünü oluşturan bu kitlenin coğrafi dağılımına bakıldığında ise Türkiye'de yaşayan Kürtlerin başta Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yoğunlukla yaşadıkları gözlemlenmektedir. 1990 yılı nüfus sayımı verilerinden yola çıkılarak Mutlu (1995) tarafından yapılan "Etnik Grup ve Bölgelere göre Türkiye Nüfusu" başlıklı araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi Kürt nüfus, özellikle Güneydoğu Anadolu'da, bölgede yaşayan nüfusun çoğunluğunu (% 64.98) oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki nüfusun çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde de durum Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yakındır.** Doğu Anadolu'da yaşayan neredeyse her iki kişiden birisi -% 41.96 - Kürt'tür. **Kürt nüfusun en düşük yoğunlukta ikamet ettiği bölge, Karadeniz Bölgesi'dir.** Bölgede yaşayan her iki yüz kişiden sadece biri Kürt'tür.

Tablo 8: 1990'da Tahmini Kürt Nüfusun Coğrafi Bölgelere Dağılımı

	Sayı (Bin)	Toplam Nüfusa Oranı (%)
Doğu	2.230.29	41.96
Güneydoğu	2.365.04	64.98
Ege	296.99	3.98
Karadeniz	37.88	0.50
İç Anadolu	579.38	5.53
Marmara	810.13	6.09
Akdeniz	726.55	8.95
Toplam	**7.046.25**	**12.60**

Kaynak: S. Mutlu, (aktaran Kirişçi ve Winrow, 2008:139).

Tablo 9: Doğum Yerlerine Göre Kürt Nüfusun Dağılımı

Doğum Yeri	Kürt	Türkiye Ortalaması (%)
İstanbul	1.1	6.0
Batı Marmara	0.1	5.5
Ege	1.3	12.4
Doğu Marmara	0.2	7.0
Batı Anadolu	3.7	8.1
Akdeniz	1.6	10.6
Orta Anadolu	1.5	8.3
Batı Karadeniz	0.4	9.8
Doğu Karadeniz	0.0	8.1
Kuzeydoğu Anadolu	15.1	7.2
Ortadoğu Anadolu	37.4	7.4
Güneydoğu Anadolu	37.4	8.6
Yurtdışı	0.2	1.1
Toplam	**100.0**	**100.0**

***KAYNAK**: Erdem, 2008:14.*

Kürt nüfusun toplam nüfus içerisindeki dağılımına ilişkin olarak verilen yukarıdaki tablolarda sunulan verilerin bir diğer dikkat çekici noktası da şudur: Bu araştırmada Türkiye içerisinde yaşayan Kürt nüfusu, toplam nüfusun % 12.60'ını oluştururken, KONDA tarafından yapılan araştırmada bu oran % 13.40 olarak belirtilmiştir. Bu farklılık, araştırmaların verilerinin kaynağını oluşturan demografik bilgilerin farklı tarihleri kapsıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bölgedeki hane halkı ortalamasının Türkiye'deki hane halkı ortalamasının oldukça üzerinde olması da göstermektedir ki, bölgede doğurganlık oranı da Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Kürtlerin % 19.4'ü, dokuz ve daha fazla bireyden oluşan bir hanede yaşarlarken bu oran Türkiye genelinde sadece % 4.6 civarındadır. Altı ilâ sekiz kişi arasında bir nüfusa sahip hanelerin oranı ise Kürtlerde % 31.2, Türkiye genelinde ise % 18.6'dır. Bir diğer ifade ile Kürtlerin yarıdan fazlası,

nüfusu altıdan fazla bireylerden oluşan bir hanede yaşarken, Kürtler hariç bırakıldığında Türkiye'deki diğer tüm etnik gruplarda bu oran % 21 civarındadır ki bu oranlar da, yukarıda da değinildiği gibi, Türkiye'deki nüfusun artış hızının etnik kökene göre Kürtler lehinde bir değişim gösterdiğini ifade etmektedir.

Tablo 10: Kürt Nüfus, Kürtler Hariç Diğer Nüfus ve Türkiye Ortalamasına Göre Hane Halkı Sayıları

Hane Halkı Sayısı	Kürt	Diğer	TC Ortalaması
1-2 kişi	8.2	16.5	15.9
3-5 kişi	41.2	62.6	61.0
6-8 kişi	31.2	17.5	18.6
9 ve daha fazla kişi	19.4	3.3	4.6
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hanede Ortalama Kişi Sayısı	6.1	4.3	4.5

***KAYNAK**: Erdem, 2008:16.*

Türkiye'de Kürtlerin yoğunlukla Güneydoğu Anadolu (Bölge nüfusunun % 64.8'i) ve Doğu Anadolu (Bölge Nüfusunun % 41.96'sı) bölgelerinde yaşadığı ve doğum yerlerine göre tasnif edildiklerinde, Kürtlerin % 70'den fazlasının Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde doğmuş olduğu daha önce belirtilmiş olmakla birlikte, yukarıda verilen bu tablonun değişime oldukça açık olduğunun da altı çizilmelidir. Çünkü bölge illeri oldukça yüksek bir net göç oranına sahiptir. **Bölgenin en yoğun net göç hızına sahip ili % -70.23 oranla Adıyaman'dır. En düşük nüfus azalması ise % -9.3 oran ile Iğdır iline aittir. Net nüfus azalış oranlarına yıllar itibariyle bakıldığında da, Kürtlerin ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşadıklarına dair genel resmin gittikçe değişme yönünde olduğu görülmektedir. Örneğin** 1975–1980 yılları arasındaki net nüfus azalışının % -24.2 olduğu **Diyarbakır'da bu oran,** 1985-1990 yıllarında % -34.8'e 1995-2000 yılları arasında ise **% -40'a çıkmıştır.** Aynı oran Mardin ili için % -59.8, % -70.2 ve % 67.6 şeklindedir. Benzer eğilimlerin bölgedeki neredeyse tüm iller için geçerli olduğunu söylemek olanaklıdır.

Tablo 11: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinin Aldıkları, Verdikleri Net Göç ve Net Göç Hızları (2000)

	İl Adı	Net Göç
2000	Adıyaman	-40475
2000	Ağrı	-26213
2000	Batman	-18032

2000	Bingöl	-11407
2000	Bitlis	-7104
2000	Diyarbakır	-48064
2000	Elazığ	-12363
2000	Erzurum	-46491
2000	Hakkâri	-2346
2000	Iğdır	-1361
2000	Kars	-18331
2000	Malatya	-16823
2000	Mardin	-42082
2000	Muş	-24069
2000	Siirt	-17062
2000	Şanlıurfa	-49312
2000	Şırnak	5950
2000	Tunceli	-3123
2000	Van	-32353

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 12: Tüm İllerin 1995–2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı

		1975-1980			**1980-1985**			**1985-1990**			**1995-2000**	
Büyüklük sıra no	**İl**	**Net göç**	**Net göç hızı**		**Net göç**	**Net göç hızı**		**Net göç**	**Net göç hızı**		**Net göç**	**Net göç hızı**
Order number by size	Province	Net migration	Rate of net migration (‰)		Net migration	Rate of net migration (‰)		Net migration	Rate of net migration (‰)		Net migration	Rate of net migration (‰)
1	Tekirdağ	4 849	16.5		3 438	10.3		17 907	46.7		51 335	96.8
2	Muğla	1 659	4.3		3 058	7.0		15 998	32.9		42 921	70.2
3	Antalya	17 142	26.5		25 339	32.8		82 737	89.7		90 457	64.3
4	Bilecik	- 394	-3.0		1 095	7.9		3 009	19.6		10 105	57.9
5	İstanbul	288 653	73.4		297 598	60.5		656 677	107.6		407 448	46.1
6	Bursa	58 720	61.0		47 434	41.1		83 641	61.6		85 325	45.1
7	İzmir	119 896	73.7		82 173	41.9		146 208	63.8		120 375	39.9
8	Isparta	- 2 792	-9.3		- 5 148	-15.4		- 6 495	-17.0		13 869	30.7
9	Çanakkale	- 1 408	-4.0		- 1 834	-4.9		- 2 042	-5.2		11 491	27.4
10	Ankara	49 499	20.6		36 631	13.0		69 511	24.9		90 884	25.6
11	Aydın	9 382	16.7		9 365	14.7		19 077	27.1		21 553	25.5
12	Şırnak (1)	-	-		-	-		- 5 165	-24.7		5 950	21.8
13	Denizli	- 3 040	-5.7		2 095	3.5		10 570	15.4		15 205	19.9
14	Kırklareli	- 3 170	-13.4		- 2 252	-8.9		- 5 510	-20.7		5 270	18.0
15	Eskişehir	7 759	16.4		8 506	16.0		6 510	11.3		9 582	14.8
16	İçel	40 273	57.5		49 593	56.5		74 717	68.3		18 429	12.4
17	Düzce (1)	-	-		-	-		-	-		2 243	8.0
18	Balıkesir	- 6 020	-7.8		3 260	3.9		4 848	5.4		4 804	4.9
19	Yalova (1)	-	-		-	-		-	-		514	3.5
20	Manisa	8 980	11.1		6 499	7.1		20 946	20.6		3 687	3.2
21	Gaziantep	- 1 256	-1.8		- 4 256	-5.2		- 481	-0.5		3 499	3.1
22	Konya	- 10 152	-7.5		- 10 623	-6.8		- 27 184	-17.2		2 787	1.4
23	Kocaeli	53 640	112.9		41 287	67.0		83 262	108.2		211	0.2
24	Kütahya	383	0.9		37	0.1		- 4 609	-8.7		- 1 064	-1.8
25	Niğde	- 7 311	-16.6		- 11 167	-22.6		- 15 857	-55.7		- 699	-2.2
26	Kayseri	10 698	16.3		- 5 145	-6.9		- 16 005	-18.9		- 3 307	-3.5
27	Erzincan	- 9 369	-38.4		- 11 583	-45.4		- 25 574	-93.3		- 1 325	-4.7

28		Uşak	- 1 108	-5.0		- 2 909	-11.8		570	2.1		- 2 058	-6.9
29		Nevşehir	- 3 412	-15.5		- 1 399	-5.8		- 10 708	-41.0		- 1 954	-7.1
30		Iğdır (1)	-	-		-	-		-	-		- 1 361	-9.3
31		Trabzon	- 17 143	-26.2		- 25 496	-35.6		- 51 495	-67.9		- 9 977	-11.1
32		Giresun	- 17 523	-40.6		- 19 955	-43.4		- 34 828	-73.9		- 5 849	-12.1
33		Hakkâri	- 2 064	-16.5		- 1 052	-7.6		- 4 472	-32.9		- 2 346	-12.5
34		Karaman (1)	-	-		-	-		934	4.7		- 2 771	-12.6
35		Aksaray (1)	-	-		-	-		- 2 391	-8.2		- 4 769	-13.4
36		Edirne	- 2 783	-9.0		- 5 515	-16.5		- 7 493	-21.2		- 5 106	-14.0
37		Çankırı	- 13 828	-59.2		- 9 135	-38.1		- 15 503	-61.0		- 4 471	-18.3
38		Bitlis	- 17 653	-81.9		- 9 240	-37.0		- 20 509	-71.9		- 7 104	-21.2
39		Malatya	- 23 183	-43.2		- 12 944	-22.0		- 35 207	-54.2		- 16 823	-21.5
40		Rize	- 8 624	-26.1		- 11 257	-32.6		- 28 726	-84.0		- 7 473	-21.9
41		Afyon	- 13 379	-25.4		- 15 855	-26.5		- 25 779	-37.7		- 16 616	-22.5
42		Burdur	- 1 580	-7.5		- 4 045	-17.8		- 8 825	-36.8		- 5 374	-22.7
43		Sakarya	4 315	9.1		7 082	13.2		6 353	10.5		- 15 898	-23.1
44		Gümüşhane	- 21 762	-86.2		- 14 075	-54.1		- 22 305	-135.3		- 4 003	-23.5
45		Elazığ	- 17 366	-44.2		- 13 683	-31.6		- 21 164	-46.1		- 12 363	-23.8
46		Adana	819	0.7		23 829	16.4		26 934	15.8		- 40 497	-24.0
47		Osmaniye (1)	-	-		-	-		-	-		- 10 385	-24.7
48		Amasya	- 7 368	-24.5		- 10 463	-32.5		- 19 916	-59.7		- 9 099	-26.8
49		Kahramanmaraş	- 8 206	-13.0		- 10 500	-14.2		- 33 949	-41.6		- 25 530	-28.3
50		Kırıkkale (1)	-	-		-	-		- 8 813	-27.7		- 11 626	-32.7
51		Kastamonu	- 10 717	-26.5		- 11 094	-26.9		- 26 777	-66.1		- 11 689	-32.8
52		Hatay	14 046	20.0		4 869	5.7		- 4 002	-4.1		- 38 241	-33.9
53		Tunceli	- 13 318	-93.7		- 17 797	-123.9		- 20 332	-153.8		- 3 123	-36.7
54		Kilis (1)	-	-		-	-		-	-		- 4 042	-38.9
55		Şanlıurfa	- 35 253	-60.1		- 14 509	-20.9		- 26 800	-30.0		- 49 312	-38.9
56		Diyarbakır	- 15 795	-24.2		- 12 550	-16.1		- 32 212	-34.8		- 48 064	-40.0
57		Karabük (1)	-	-		-	-		-	-		- 8 640	-40.7
58		Bolu	- 505	-1.2		- 4 902	-10.9		- 4 149	-8.6		- 10 254	-40.8
59		Yozgat	- 21 905	-49.2		- 14 279	-29.3		- 34 502	-64.3		- 26 275	-41.9
60		Van	- 7 627	-19.7		- 11 994	-26.3		- 20 780	-37.9		- 32 353	-43.6
61		Ordu	- 20 668	-32.3		- 24 230	-34.5		- 42 910	-54.6		- 36 958	-44.7
62		Kırşehir	- 8 330	-39.3		- 6 080	-26.4		- 19 647	-80.4		- 10 748	-45.1
63		Batman (1)	-	-		-	-		3 925	13.9		- 18 032	-45.2
64		Samsun	- 11 144	-12.6		- 13 709	-13.8		- 31 222	-29.1		- 51 644	-45.5
65		Tokat	- 16 772	-30.0		- 16 782	-27.3		- 45 746	-67.5		- 37 172	-48.4
66		Bingöl	- 10 678	-54.6		- 9 286	-44.1		- 19 888	-87.7		- 11 407	-50.1
67		Sivas	- 50 302	-75.4		- 37 687	-54.6		- 76 451	-105.8		- 35 627	-51.0
68		Erzurum	- 46 093	-66.3		- 48 745	-64.8		- 88 298	-113.2		- 46 491	-54.8
69		Ağrı	- 24 986	-80.5		- 19 005	-53.5		- 37 312	-95.4		- 26 213	-56.4
70		Çorum	- 23 753	-46.3		- 17 712	-32.6		- 33 897	-58.5		- 33 022	-58.4
71		Bayburt (1)	-	-		-	-		- 13 808	-133.2		- 5 360	-59.5
72		Muş	- 16 937	-66.4		- 14 346	-49.4		- 33 829	-100.5		- 24 069	-59.8
73		Kars	- 70 872	-113.1		- 50 426	-77.9		- 105 025	-163.5		- 18 331	-61.1
74		Artvin	- 12 687	-61.2		- 10 855	-51.1		- 20 372	-98.6		- 11 560	-63.6
75		Mardin	- 28 919	-59.8		- 17 495	-31.2		- 34 750	-70.2		- 42 082	-67.6
76		Adıyaman	- 11 371	-34.7		- 13 614	-35.4		- 17 372	-37.5		- 40 745	-70.2
77		Zonguldak	8 679	10.8		- 18 551	-20.0		- 29 368	-29.4		- 44 009	-73.8
78		Siirt	- 10 922	-29.5		- 18 232	-41.7		- 31 311	-140.7		- 17 062	-75.1
79		Sinop	- 7 944	-32.6		- 9 777	-38.4		- 22 569	-88.7		- 16 387	-75.7
80		Bartın (1)	-	-		-	-		-	-		- 15 658	-86.8
81		Ardahan (1)	-	-		-	-		-	-		- 13 526	-106.7

***KAYNAK**: TUİK, 2008.*

Tablo 13:Türkiye'deki İllerin Köyden-Şehire, Şehirden Köye ve Şehirden-Şehire Göç Oranlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

İllerin yerleşim yerlerine göre aldığı göç

Provincial in-migration by places of residence

A- Toplam - Total **B- Erkek -** Male **C- Kadın -** Female

2000 yılı daimi ikametgahı	**Toplam**			**Şehirden şehire**		**Köyden şehire**		**Şehirden köye**	
Permanent place of residence İn 2000	Total			From city to city		From village to city		From city to village	
	A	**B**	**C**	**B**	**C**	**B**	**C**	**B**	**C**
Toplam- Total	**6 692 263**	**3 643 375**	**3 048 888**	**2 110 130**	**1 757 849**	**639 319**	**528 966**	**730 646**	**611 872**
Adana.....	144 325	73 158	71 167	42 405	41 150	14 007	13 804	13 441	12 571
Adıyaman.....	31 446	17 463	13 983	8 660	7 152	4 624	3 387	3 219	2 527
Afyon.....	52 281	28 565	23 716	16 988	14 039	5 228	4 091	5 204	4 382
Ağrı.....	35 755	23 813	11 942	13 948	6 037	5 727	3 107	3 433	2 059
Amasya.....	38 737	23 218	15 519	15 993	9 950	4 244	2 790	2 401	2 172
Ankara.....	472 467	248 188	224 279	174 333	159 711	39 093	34 761	29 761	25 842
Antalya.....	229 812	126 031	103 781	67 502	60 846	11 541	9 911	38 236	25 840
Artvin.....	22 467	12 841	9 626	6 410	4 548	2 489	1 805	3 273	2 582
Aydın.....	105 102	54 421	50 681	29 678	26 263	7 284	6 762	12 305	11 697
Balıkesir.....	117 387	62 891	54 496	36 826	30 744	9 899	8 995	13 189	11 819
Bilecik.....	30 348	19 319	11 029	13 128	6 947	3 940	2 190	1 803	1 491
Bingöl.....	21 183	13 397	7 786	6 686	4 088	3 011	1 695	3 070	1 723
Bitlis.....	31 018	18 649	12 369	12 745	8 829	3 374	1 739	2 118	1 409
Bolu.....	34 109	19 575	14 534	11 749	7 845	3 417	2 336	3 703	3 604
Burdur.....	23 759	12 878	10 881	7 909	6 413	2 260	1 938	2 216	1 890
Bursa.....	252 339	128 626	123 713	79 016	75 710	23 588	23 190	21 400	20 389
Çanakkale.....	60 663	35 435	25 228	19 221	14 111	5 844	4 222	8 551	5 406
Çankırı.....	26 850	16 326	10 524	10 740	6 589	2 402	1 356	2 784	2 204
Çorum.....	46 285	24 992	21 293	13 749	11 941	6 542	5 138	3 902	3 211
Denizli.....	101 431	53 590	47 841	22 518	19 576	10 297	9 080	15 509	13 980
Diyarbakır.....	109 499	61 067	48 432	32 535	24 547	10 476	7 503	15 310	13 755
Edirne.....	45 839	26 822	19 017	17 124	12 239	4 505	3 368	4 129	2 578
Elazığ.....	54 065	32 187	21 878	19 902	13 061	5 444	3 583	5 293	3 767
Erzincan.....	35 389	22 446	12 943	14 622	7 594	2 747	1 269	4 260	3 320
Erzurum.....	80 202	45 633	34 569	28 043	22 056	9 788	6 463	6 322	4 448
Eskişehir.....	83 400	43 441	39 959	30 217	27 537	6 258	6 257	5 548	4 867
Gaziantep.....	96 971	51 367	45 604	32 903	28 566	13 178	11 821	4 441	4 275
Giresun.....	44 171	23 881	20 290	13 344	11 364	4 244	3 114	5 537	4 924
Gümüşhane.....	17 599	10 486	7 113	4 827	3 524	1 903	1 159	3 223	2 104
Hakkâri.....	19 190	13 464	5 726	8 458	3 098	3 126	1 547	1 318	589
Hatay.....	87 439	46 645	40 794	21 346	17 783	7 492	6 413	14 479	13 062
Isparta.....	62 232	38 133	24 099	27 278	16 996	6 221	3 686	3 585	2 673
İçel.....	163 448	84 727	78 721	41 441	39 655	9 276	9 171	27 909	24 874
İstanbul.....	1 159 703	614 277	545 426	363 161	322 012	121 216	106 631	109 868	100 885
İzmir.....	407 407	211 544	195 863	140 786	127 821	31 223	29 627	30 744	29 062
Kars.....	36 846	25 574	11 272	16 185	6 006	4 785	2 239	3 732	1 983
Kastamonu.....	39 281	21 606	17 675	11 379	9 262	4 664	3 366	4 543	3 896
Kayseri.....	115 959	61 364	54 595	33 752	30 144	12 595	10 944	13 247	11 776
Kırklareli.....	38 443	20 835	17 608	12 659	9 985	3 922	3 577	3 398	3 135
Kırşehir.....	24 692	12 918	11 774	7 900	7 097	2 551	2 167	2 014	1 956
Kocaeli.....	180 035	95 984	84 051	43 861	37 351	12 260	10 985	33 141	30 383

Konya.....	174 886	93 628	81 258		59 542	51 909		17 945	15 513		12 941	11 069
Kütahya.....	58 947	34 601	24 346		19 601	13 470		6 601	4 871		6 375	4 459
Malatya.....	73 934	40 684	33 250		24 098	19 508		7 336	5 793		7 828	6 579
Manisa.....	107 466	57 465	50 001		32 432	25 739		11 367	9 857		9 610	9 582
K.maraş....	54 966	31 200	23 766		16 499	11 891		6 898	5 083		6 269	5 335
Mardin.....	38 147	21 683	16 464		12 854	10 048		3 924	3 094		4 084	2 725
Muğla.....	106 124	62 470	43 654		25 208	18 246		5 667	4 433		25 760	16 899
Muş.....	20 117	11 859	8 258		5 027	3 595		2 725	1 382		3 499	2 588
Nevşehir.....	29 620	15 558	14 062		7 157	6 456		2 499	2 129		4 221	3 804
Niğde.....	34 302	19 529	14 773		11 111	8 624		2 625	1 906		4 968	3 565
Ordu.....	63 799	34 787	29 012		15 658	13 197		7 927	6 361		9 107	7 371
Rize.....	35 845	19 306	16 539		9 699	8 059		4 074	3 228		4 652	4 331
Sakarya.....	79 873	42 633	37 240		22 784	17 444		6 001	5 223		12 117	12 191
Samsun.....	96 084	49 408	46 676		28 339	27 030		9 640	8 473		9 675	8 593
Siirt.....	23 641	15 315	8 326		9 447	5 269		2 530	1 461		2 669	1 262
Sinop.....	22 703	12 376	10 327		6 005	5 326		2 198	1 731		3 568	2 749
Sivas.....	63 151	36 189	26 962		21 546	15 739		7 261	5 289		6 496	5 027
Tekirdağ.....	108 159	59 443	48 716		34 016	27 470		9 395	8 009		12 251	9 976
Tokat.....	52 910	29 124	23 786		15 023	12 725		6 269	5 029		6 663	4 884
Trabzon.....	81 350	43 823	37 527		23 463	19 544		6 634	5 602		11 747	10 593
Tunceli.....	18 209	13 919	4 290		8 376	2 528		2 181	719		2 649	855
Şanlıurfa.....	66 354	39 798	26 556		22 074	14 496		8 176	4 765		7 588	5 525
Uşak.....	27 937	14 109	13 828		7 862	7 764		3 270	3 467		2 323	1 949
Van.....	64 560	36 983	27 577		18 773	13 826		11 426	7 873		5 209	3 989
Yozgat.....	47 181	26 163	21 018		13 755	11 068		5 412	3 843		5 377	4 377
Zonguldak.....	45 801	23 993	21 808		11 190	9 755		4 607	3 924		6 406	5 908
Aksaray.....	25 957	14 256	11 701		7 810	6 464		2 546	2 311		3 274	2 417
Bayburt.....	7 430	4 273	3 157		2 198	1 627		848	490		1 010	807
Karaman.....	17 833	9 526	8 307		5 375	4 679		1 949	1 757		1 821	1 561
Kırıkkale.....	29 975	16 105	13 870		11 220	9 556		2 178	1 980		2 277	1 900
Batman.....	29 185	16 297	12 888		9 542	7 735		3 672	3 060		2 442	1 635
Şırnak.....	34 788	24 913	9 875		11 576	6 718		3 039	1 656		8 201	1 231
Bartın.....	13 637	7 416	6 221		3 309	2 810		1 239	1 044		2 370	1 772
Ardahan.....	12 504	7 957	4 547		3 857	1 964		1 885	1 143		1 837	1 095
Iğdır.....	14 719	9 093	5 626		4 611	3 277		1 336	971		2 553	1 074
Yalova.....	29 226	15 636	13 590		7 406	6 779		925	813		6 309	5 408
Karabük.....	23 958	12 550	11 408		7 639	6 888		2 531	2 291		1 979	1 774
Kilis.....	8 585	4 396	4 189		2 952	2 935		746	624		531	442
Osmaniye.....	30 547	15 972	14 575		10 487	8 810		3 266	3 221		1 694	1 813
Düzce.....	38 279	21 162	17 117		8 682	6 694		1 886	1 360		8 737	7 648

***KAYNAK**: TUİK, 2008.*

Tablo 14: İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç

İllere göre yurtdışından gelen göç								
Immigration by provinces								
A- Toplam- Total	**B- Erkek -** Male		**C- Kadın -** Female					
İl					**İl**			
Province	**A**	**B**	**C**		Province	**A**	**B**	**C**
Toplam-Total	**234 111**	**130 762**	**103 349**					
Adana.....	4 136	2 442	1 694		Kocaeli.....	4 279	2 457	1 822
Adıyaman.....	396	279	117		Konya.....	5 300	3 104	2 196
Afyon.....	2 135	1 200	935		Kütahya.....	1 794	990	804
Ağrı.....	415	276	139		Malatya.....	858	520	338
Amasya.....	806	485	321		Manisa.....	2 066	1 116	950
Ankara.....	17 660	10 055	7 605		Kahramanmaraş...	1 550	964	586
Antalya.....	10 002	5 269	4 733		Mardin.....	744	439	305
Artvin.....	693	472	221		Muğla.....	3 368	1 707	1 661
Aydın.....	3 063	1 570	1 493		Muş.....	222	151	71
Balıkesir.....	4 065	2 009	2 056		Nevşehir.....	1 949	1 097	852
Bilecik.....	540	321	219		Niğde.....	576	326	250

Bingöl.....	396	308	88		Ordu.....	1 947	1 206	741
Bitlis.....	120	66	54		Rize.....	986	666	320
Bolu.....	708	458	250		Sakarya.....	2 245	1 353	892
Burdur.....	873	500	373		Samsun.....	2 796	1 756	1 040
Bursa.....	17 948	9 134	8 814		Siirt.....	113	71	42
Çanakkale.....	1 285	695	590		Sinop.....	996	565	431
Çankırı.....	441	247	194		Sivas.....	2 108	1 238	870
Çorum.....	1 380	845	535		Tekirdağ.....	5 573	2 855	2 718
Denizli.....	3 962	2 209	1 753		Tokat.....	966	562	404
Diyarbakır.....	836	527	309		Trabzon.....	3 318	1 702	1 616
Edirne.....	1 318	777	541		Tunceli.....	224	163	61
Elazığ.....	914	675	239		Şanlıurfa.....	803	542	261
Erzincan.....	754	446	308		Uşak.....	1 575	906	669
Erzurum.....	881	580	301		Van.....	1 760	1 115	645
Eskişehir.....	2 012	1 170	842		Yozgat.....	2 377	1 330	1 047
Gaziantep.....	2 166	1 270	896		Zonguldak.....	2 071	1 192	879
Giresun.....	1 666	980	686		Aksaray.....	1 822	1 131	691
Gümüşhane.....	598	347	251		Bayburt.....	236	176	60
Hakkâri.....	363	252	111		Karaman.....	1 042	601	441
Hatay.....	4 596	3 288	1 308		Kırıkkale.....	446	257	189
Isparta.....	1 621	850	771		Batman.....	232	131	101
İçel.....	3 474	1 974	1 500		Şırnak.....	445	262	183
İstanbul.....	54 644	29 409	25 235		Bartın.....	667	412	255
İzmir.....	18 025	9 440	8 585		Ardahan.....	287	194	93
Kars.....	549	363	186		Iğdır.....	635	420	215
Kastamonu.....…	595	354	241		Yalova.....	1 401	759	642
Kayseri.....	3 912	2 266	1 646		Karabük.....	308	182	126
Kırklareli.....	1 546	780	766		Kilis.....	105	64	41
Kırşehir.....	1 124	692	432		Osmaniye.....	386	249	137
					Düzce.....	917	551	366

***KAYNAK**: TUİK, 2008.*

Net göç ile ilgili veriler, farklı bölgelerdeki nüfus içerisinde Kürtlerin yoğunluklarına ilişkin verilerle birlikte değerlendirildiğinde de benzer bir durum ile karşılaşılmaktadır. Örneğin İ stanbul'da yaşayan nüfusun % 14.8'ini, Batı Anadolu'da yaşayan insanların % 7.7'sini Kürtler oluşturmaktadır.

Tablo 15: Kürtlerin Bölge Nüfusu İçindeki Payı

Oturulan Bölge	**Kürt Oranı (%)**
İstanbul	14.8
Batı Marmara	0.9
Ege	6.1
Doğu Marmara	4.9
Batı Anadolu	7.7
Akdeniz	4.9
Orta Anadolu	1.3
Batı Karadeniz	0.3
Doğu Karadeniz	0.1
Kuzeydoğu Anadolu	32.0
Ortadoğu Anadolu	79.1
Güneydoğu Anadolu	64.1
Toplam	**15.6**

***KAYNAK**: Erdem, 2008:13.*

Yukarıda verilen tablolardaki değerlerin ifade ettiği genel eğilimleri ş u şekilde özetlemek gerekmektedir: Türkiye'de yaşayan her yedi kişiden biri –yaklaşık % 14- Kürt etnik kimliğine sahiptir. Bu etnik kimliğe sahip yurttaşların büyük bir kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ikamet etmektedir. Fakat bölge illerindeki net göç oranlarına bakıldığında, bu bölgesel farklılaşmanın orta vadede gittikçe azalacağı da görülmektedir. Ancak Türkiye'de yaşayan her yedi kişiden biri olan Kürtlerin eğitimleri ile ilgili istatistiklere bakıldığında, vahim bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının % 8.5'i -ki özellikle belirtmek gerekmektedir ki bu oranın içerisinde Kürtler de bulunmaktadır- okuma yazma bilmezken, Kürtler sözkonusu olduğunda bu oran % 20.4'e çıkmaktadır. İlkokul mezunlarının oranı ise Türkiye genelinin altında kalmıştır. Türkiye'nin % 38.9'u ilkokul mezunu iken Kürtlerin % 33.5'i ilkokul mezunudur. Kürtler ve Türkiye geneli arasındaki eğitim farkı, eğitim kurumlarındaki basamaklar çıkıldıkça daha da belirginleşmektedir. Türkiye'de lise ve meslek lisesinden mezun olanların oranı nüfusun % 23.7'si iken, bu oran Kürt nüfus içerisinde sadece % 17.1'dir.

Tablo 16: Eğitim Durumları: Kürt Nüfus ve Türkiye Genel Karşılaştırması

Eğitim	**Kürt**	**Türkiye Ortalama**
Okuryazar değil	20.4	8.5
Diplomasız	9.7	5.1
İlkokul	33.5	38.9
Ortaokul	14.1	15.0
Lise ve meslek lisesi	17.1	23.7
Yüksekokul	5.3	8.9
Toplam	**100.0**	**100.0**

***KAYNAK**: KONDA Araştırması (Erdem, 2008:17).*

Sadece eğitim düzeyi değil, verilen eğitimin kalitesi ile ilgili verilere bakıldığında da Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin dezavantajlı konumu daha net görülebilmektedir. Batı ve Doğu Karadeniz'de bir öğretmen başına 15 öğrenci, Batı Marmara ve Ege bölgelerinde ise bir öğretmene 16 öğrenci düşerken, Güneydoğu Anadolu'da bu oran neredeyse iki katına çıkarak 26 öğrenciye kadar yükselmektedir. Bölge illerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının, yıllar itibariyle (2000–2007) karşılaştırıldığı tabloya daha yakından bakıldığında**, bölgede, eğitim ile ilgili tablonun düzeltilmesi yönünde çabaların olduğunun da altını çizmek gerekiyor. Örneğin Adıyaman'da 2000 yılında toplam 4488 öğretmen varken bu oran 2007 yılında 7044'e çıkmıştır. Aynı şekilde Batman'da 2000 yılında 2681 öğretmen varken 2007 yılında bu sayı 4958'e çıkmıştır.**

Tablo 17: Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerinde Eğitim Seviyelerine Göre Okul, Öğretmen, Şube ve Öğrenci Sayıları ile Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2000-2007)

Yıl	İl Adı	Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen, şube ve öğrenci sayısı: Toplam/ Öğretmen	Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları: Ortaöğretim : Genel	Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen, şube ve öğrenci sayısı: Genel Ortaöğretim /Okul
2000	Adıyaman	4888	36	26
2007	Adıyaman	7044	21	34
2000	Ağrı	2270	26	9
2007	Ağrı	4321	30	23
2000	Batman	2681	39	9
2007	Batman	4958	32	21
2000	Bingöl	1536	31	10
2007	Bingöl	2560	21	17
2000	Bitlis	1947	25	11
2007	Bitlis	3266	23	15
2000	Diyarbakır	7785	30	32
2007	Diyarbakır	13399	26	60
2000	Elazığ	5104	21	28
2007	Elazığ	6238	18	36
2000	Erzurum	6268	17	37
2007	Erzurum	8935	19	53
2000	Hakkâri	1180	34	6
2007	Hakkâri	2184	38	14
2000	Iğdır	1329	27	7
2007	Iğdır	2013	28	12
2000	Kars	2129	29	14
2007	Kars	3199	26	19
2000	Malatya	6810	23	51
2007	Malatya	8842	18	69
2000	Mardin	3952	36	12
2007	Mardin	6604	32	27
2000	Muş	2551	26	14
2007	Muş	3673	33	16
2000	Siirt	1781	27	8
2007	Siirt	3167	27	16
2000	Şanlıurfa	6616	30	31
2007	Şanlıurfa	11668	27	52
2000	Şırnak	1571	49	6
2007	Şırnak	3363	45	17
2000	Tunceli	824	15	12

2007	Tunceli	939	14	15
2000	Van	4615	31	22
2007	Van	8224	28	45

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 18: Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerinde Eğitim Seviyelerine Göre Okul, Öğretmen, Şube ve Öğrenci Sayıları ile Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayılarının Diğer Bölgelerle Karşılaştırması (2000-2007)

Yıl	**Bölge Adı**	**Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen, şube ve öğrenci sayısı: Toplam/ Öğretmen**	**Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları: Ortaöğretim: Genel**	**Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen, şube ve öğrenci sayısı: Genel Ortaöğretim /Okul**
2007	İstanbul	88544	22	558
2007	Batı Marmara	27806	16	180
2007	Ege	88737	16	484
2007	Doğu Marmara	57816	18	318
2007	Batı Anadolu	68620	17	371
2007	Akdeniz	88409	18	533
2007	Orta Anadolu	42013	16	279
2007	Batı Karadeniz	48309	15	268
2007	Doğu Karadeniz	27881	15	170
2007	Kuzeydoğu Anadolu	23402	21	145
2007	Ortadoğu Anadolu	35926	22	227
2007	Güneydoğu Anadolu	64672	26	297

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 19: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması 3. Düzey, Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması 3. Düzey. eğitim seviyesine göre okullaşma oranı

Schooling ratio by Classification of Statistical Region Units Level 3 and level of education

[**2007/' 08 Öğretim yılı başı -** Beginning of the educational year 2007/'08]

A. Toplam - Total **B. Erkek -** Males **C. Kadın -** Females **D. Şehir-** City **E. Köy -** Village

İBBS - 3. Düzey SRE - Level 3		**İlköğretim** Primary education			**Ortaöğretim** Secondary Education		
(1) Okullaşma Oranı Schooling ratio		**A**	**B**	**C**	**A**	**B**	**C**
TRA21 Ağrı	**Brüt** - Gross	94.59	101.25	87.47			
	Net - Net	86.30	91.30	80.95	36.14	47.26	23.86
					21.43	27.30	14.95
TRA22 Kars	**Brüt** - Gross	101.76	103.52	99.90			
	Net - Net	95.27	96.27	94.20	55.41	63.13	47.27
					31.34	34.39	28.12
TRA23 Iğdır	**Brüt** - Gross	101.12	104.12	97.99			
	Net - Net	91.76	93.96	89.48	68.16	72.96	63.18
					40.28	42.81	37.66
TRA24 Ardahan	**Brüt** - Gross	100.78	101.57	99.95			
	Net - Net	94.58	95.03	94.10	62.25	69.27	54.77
					43.75	47.44	39.80
TRB11 Malatya	**Brüt** - Gross	106.21	107.17	105.21			
	Net - Net	98.75	99.29	98.18	104.15	115.05	92.87
					66.06	70.46	61.50
TRB12 Elazığ	**Brüt** - Gross	105.94	107.45	104.37			
	Net - Net	98.67	99.84	97.46	96.14	108.03	83.77
					63.37	70.24	56.22
TRB13 Bingöl	**Brüt** - Gross	102.08	108.89	94.98			
	Net - Net	92.37	97.25	87.29	58.25	71.63	44.73
					34.72	40.81	28.56
TRB14 Tunceli	**Brüt** - Gross	103.60	103.28	103.93			
	Net - Net	95.73	95.20	96.26	101.86	101.86	101.87
					68.85	69.41	68.22
TRB21 Van	**Brüt** - Gross	97.77	104.16	91.00			
	Net - Net	88.96	94.27	83.35	45.04	57.60	31.55
					26.66	33.53	19.29
TRB22 Muş	**Brüt** - Gross	94.90	101.41	88.01			
	Net - Net	87.79	92.32	83.00	38.21	52.83	21.90
					21.67	28.92	13.59
TRB23 Bitlis	**Brüt** - Gross	92.60	99.49	85.30			
	Net - Net	85.02	90.12	79.63	43.88	59.05	27.44
					26.54	33.96	18.50

TRB 24 Hakkâri	**Brüt** - Gross	97.39	99.53	95.16					
	Net - Net	87.75	89.50	85.92		78.80	98.29	57.83	
						43.86	53.18	33.84	
TRC11 Gaziantep	**Brüt** - Gross	107.08	109.21	104.83					
	Net - Net	99.12	99.94	98.24		69.42	80.01	58.30	
						45.01	49.06	40.76	
TRC12 Adıyaman	**Brüt** - Gross	105.11	106.91	103.20					
	Net - Net	97.43	98.30	96.51		74.26	85.05	63.05	
						48.75	53.15	44.18	
TRC13 Kilis	**Brüt** - Gross	101.87	103.34	100.39					
	Net - Net	96.10	96.52	95.68		77.26	82.70	71.75	
						51.67	53.82	49.49	
TRC21 Şanlıurfa	**Brüt** - Gross	100.25	106.25	93.92					
	Net - Net	92.74	97.00	88.24		41.96	55.33	27.85	
						24.42	31.09	17.39	
TRC22 Diyarbakır	**Brüt** - Gross	105.27	109.73	100.56					
	Net - Net	96.35	99.74	92.78		59.64	70.82	47.81	
						33.77	39.56	27.63	
TRC31 Mardin	**Brüt** - Gross	97.97	101.63	94.19					
	Net - Net	90.61	93.17	87.97		53.69	69.90	36.70	
						32.15	40.22	23.67	
TRC32 Batman	**Brüt** - Gross	106.70	110.37	102.86					
	Net - Net	95.46	97.37	93.45		68.12	84.85	50.21	
						37.10	43.81	29.91	
TRC33 Şırnak	**Brüt** - Gross	98.74	103.32	93.89					
	Net - Net	90.69	93.87	87.31		43.56	58.32	27.91	
						24.98	31.86	17.68	
TRC34 Siirt	**Brüt** - Gross	99.44	103.92	94.71					
	Net - Net	90.60	93.84	87.18		54.64	75.32	32.58	
						32.37	42.81	21.24	
TRA11 Erzurum	**Brüt** - Gross	100.12	102.67	97.45					
	Net - Net	93.08	95.14	90.92		70.44	85.26	54.79	
						43.50	51.48	35.06	
TRA12 Erzincan	**Brüt** - Gross	101.91	102.37	101.44					
	Net - Net	95.81	96.10	95.50		104.52	118.82	89.78	

***KAYNAK**: TUİK*

Eğitim ve öğretim, kişinin eğitimini aldığı konu ile ilgili teknik bilgileri edinmesi süreci yanında, kişinin içerisinde bulunduğu toplumun sosyal kodlarını öğrenme süreçlerini de içerir. Bir başka ifade ile **eğitim, kişilerin toplumsal süreçleri tanıması, toplumsal kurum ve süreçlerin birbirleriyle ilişkisini, olayların neden ve sonuçlarını analiz edebilmelerini kolaylaştıran, özetle kişinin içerisinde yaşadığı toplumu anlamasını kolaylaştıran bir süreçtir. Eğitim, bu özellikleri yanında kişinin mutluluk düzeyini artırıcı bir rol de oynar. Eğitimin, kişinin toplum içerisindeki statüsüne ve gelir düzeyine olan uzun dönem pozitif etkisi, eğitim ve mutluluk ilişkisini tesis eden önemli faktörler arasında sayılabilir.** Nitekim Tablo 20'deki verilere bakıldığında da içerisinde bulundukları **yaşamdan memnuniyet düzeyi**, tüm yıllarda, **eğitim düzeyi ile birlikte artmaktadır.**

Tablo 20: Öğrenim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi (2003-2007)

Öğrenim durumuna göre mutluluk düzeyi. 2003-2007							
Level of happiness by educational attainment. 2003-2007							
			%				
Okur yazar değil			**Okur yazar hiç okula gitmeyen-okul bitirmeyen**	**İlkokul/ ilköğretim terk**	**İlkokul mezunu**	**İlköğretim+ Ortaokul mezunu**	**Lise/ dengi mezunu**
Yıl Years		Illiterate	Literate without school attendance	Left primary school/primary education	Primary school graduate	Primary education/middle school graduate	High school/equivalent graduate
2003							
	Mutlu-	52.3	63.0	49.0	59.1	61.9	64.0
	Orta-	36.5	30.6	41.7	33.4	32.9	30.8
	Mutsuz-	11.2	6.4	9.3	7.5	5.2	5.2
2004							
	Mutlu	53.5	56.6	-	57.7	58.3	58.2
	Orta	26.7	27.8	-	30.7	31.3	31.4
	Mutsuz	19.9	15.6	-	11.6	10.4	10.4
2005							
	Mutlu	53.9	54.4	-	57.7	55.2	61.5
	Orta	27.3	28.8	-	30.7	31.8	29.6
	Mutsuz	18.8	16.9	-	11.6	13.1	8.9
2006							
	Mutlu	55.6	54.0	-	57.5	53.9	59.3
	Orta	26.8	29.9	-	30.7	34.1	31.3
	Mutsuz	17.6	16.1	-	11.9	12.1	9.4
2007							
	Mutlu	58.2	57.1	-	59.3	61.6	62.8
	Orta	26.6	25.1	-	29.6	27.7	29.0
		15.2	17.8	-	11.1	10.7	8.2

KAYNAK: *TUİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2004-2005-2006-2007.*

Bölgedeki halk Kütüphanesi ve halk kütüphanelerinden yararlananlara ilişkin verilere bakıldığında da aynı tablo göze çarpmaktadır. 1995 yılında Ege'de 198 ve Marmara Bölgesi'nde 207 adet halk kütüphanesi bulunurken, aynı yıllarda Doğu Anadolu'da 110, Güneydoğu Anadolu'da ise sadece 83 adet halk kütüphanesi bulunmaktadır.

Tablo 21: Türkiye Genelinde İl Halk Kütüphaneleri ve Sözkonusu Kütüphanelerden Yararlanan Kişi Sayısı (1995–2006)

Yıl	Bölge Adı	Halk kütüphaneleri: Kütüphane Sayısı	Halk Kütüphaneleri: Yararlanan Sayısı
1995	Ege	198	3162490
2006	Ege	185	2697615
1995	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	83	2203315
2006	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	78	2986961
1995	Marmara	207	3675218
2006	Marmara	184	1503966
1995	Akdeniz	127	2837249
2006	Akdeniz	144	2758911
1995	İç Anadolu	287	5407190
2006	İç Anadolu	256	3438865
1995	Karadeniz	190	4087590
2006	Karadeniz	202	3528717
1995	Doğu Anadolu	110	2477691
2006	Doğu Anadolu	129	3242106

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Eğitim ile ilgili olarak yukarıda verilen rakamların, aşağıda, bölgedeki Kur'an kursları ile ilgili verilerin nedenlerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de eğitim konusunda bölgedeki eksiklik ve sorunlar, Kur'an Kursları aracılığı ile gideriliyor gibidir. Tablodaki verilerden **özellikle bölgede yaşayan kadınların yoğun olarak Kur'an kursuna gönderildiği görülmektedir. Örneğin, Erzurum'da Kur'an kursuna gönderilen 1960 kişinin 1698 kişisi kadındır. Benzer ş ekilde, Malatya'da Kur'an kursuna gönderilen 3212 kişinin sadece 184'ü erkektir.**

Malatya örneğine devam edecek olursak, tablodaki verilerden, kursları bitirmiş 1935 kişinin 1437'sinin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Eldeki verilerden hareketle bir genellemeye gidilecek olursa, Kur'an kurslarının, ağırlıklı olarak, karma eğitim veren devlet okullarına, ilkokuldan sonra gönderilmeyen kadınların eğitiminin bir parçası olma işlevi taşıdığı görülmektedir.

Tablo 22: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)-3 Düzeyine Göre Kur'an Kurslarındaki Kursiyer ve Öğretmen Sayıları (2005–2006)

İBBS 3. Düzeye göre Kur'an kurslarındaki kurs, kursiyer ve öğretmen sayısı (devam)											
[2005/ '06 Öğretim yılı sonu]											
A. Toplam		**B. Erkek**			**C. Kadın**						
							Bitiren				
										Öğrenim durumu	
			Başlayan-Enrolled				**Cinsiyet-**Sex				
İBBS [(1)]**- 3. Düzey**		**Kurs** Course	**A**	**B**	**C**	**Devam eden** Attending	**A**	**B**	**C**	**Okuma yazma bilip okul bitirmeyen** Literate without certificate	**İlköğretim** Primary education (Junior high school)
TRA11	Erzurum	52	1 960	262	1 698	1 960	1 219	115	1 104	105	882
TRA12	Erzincan	30	1 007	58	949	1 007	702	28	674	17	511
TRA21	Ağrı	10	285	41	244	285	141	17	124	32	103
TRA22	Kars	12	312	57	255	312	79	12	67	15	46
TRA23	Iğdır	10	49	-	49	49	-	-	-	-	-
TRA24	Ardahan	16	25	-	25	25	-	-	-	-	-
TRB11	Malatya	91	3 212	184	3 028	3 212	1 980	45	1 935	296	1 437
TRB12	Elazığ	68	1 754	166	1 588	1 754	899	95	804	56	700
TRB13	Bingöl	10	638	83	555	638	316	53	263	38	224
TRB14	Tunceli	3	130	-	130	130	8	-	8	-	3
TRB21	Van	40	893	111	782	893	575	71	504	62	387
TRB22	Muş	17	529	171	358	529	203	56	147	32	130
TRB23	Bitlis	22	663	101	562	663	389	56	333	107	228
TRB24	Hakkâri	9	521	38	483	521	260	21	239	38	149
TRC11	Gaziantep	80	2 259	190	2 069	2 259	1 331	100	1 231	104	933
TRC12	Adıyaman	59	1 653	246	1 407	1 653	934	105	829	3	913
TRC13	Kilis	10	232	30	202	232	223	21	202	-	202
TRC21	Şarlıurfa	65	1 915	119	1 796	1 915	1 211	69	1 142	390	785
TRC22	Diyarbakır	46	865	240	625	865	381	100	281	71	160
TRC31	Mardin	22	510	78	432	510	295	46	249	25	162
TRC32	Batman	57	2 656	152	2 504	2 656	1 816	78	1 738	66	1 687
TRC33	Şırnak	3	74	20	54	74	74	20	54	6	60
TRC34	Siirt	18	740	667	73	740	449	430	19	11	327

***KAYNAK**: TUİK*

Yaklaşık % 63'ü ilkokul ve altı eğitim seviyesinde olan kadınların önemli bir kısmının, formel eğitim kurumlarına gitmekten çok Kur'an kurslarına gönderildiği ve bunun Türkiye nüfusunun 1/7'sini oluşturduğu görülmektedir.

Kürtler ile ilgili ekonomik verilere göz attığımızda da parlak bir tabloyla karşılaşmamaktayız. **Kürtlerin iş ve çalışma yaşamı ile ilgili olarak içerisinde bulundukları sorunları, onların eğitim ile ilgili olarak yaşadıkları sorunların bir uzantısı olarak değerlendirmek de mümkündür.** Nitekim aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi **işsizlik oranı, Kürtler arasında neredeyse Türkiye ortalamasının iki katına yakındır.** Emeklilik hakkını kullananların sayısı da Kürtlerin arasında (% 3.6) Türkiye ortalamasının (%11.6) çok altında bulunmaktadır. Bölgede tarım sektöründe çalışan nüfus da Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kürtlerin %11.9'u tarımla uğraştıklarını söylemektedirler.

Tablo 23: Kürt Nüfusun Çalıştıkları Sektörler ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Çalışma Durumu	**Kürt**	**Türkiye Ortalaması**
Çalışıyor	28,4	29,1
Serbest Meslek	1,5	2,2
Çiftçi	11,9	9,1
Emekli	3,6	11,6
Ev kadını	31,6	31,6
Öğrenci	5,8	6,6
İşsiz	17,2	9,8
Toplam	**100,0**	**100,0**

KAYNAK: *Erdem, 2008:17.*

Tarım, bölgedeki önemli iktisadi faaliyetlerden biri olmasına karşın, bölgede tarımsal faaliyete konu olan arazi büyüklüğü ve traktörle işlenen tarımsal işletme sayıları da ciddi bir adaletsizliğin altını çizmektedir. Aşağıdaki tabloda sunulan verilere dikkat edildiğinde, bölgede tarımsal faaliyete konu olan toprakların genişliği ağırlıklı olarak 20–49 dekar arasındadır ki bu da makineli tarımın etkin bir şekilde yapılabilmesi için oldukça küçük bir alandır. **Başka bir deyişle, 20–49 dekar arasında değişen bir toprak mülkiyeti, bu boyuttaki bir tarımsal işletmede modern tarımın yapılabilmesi için gerekli tarımsal alet (traktör vb) kullanımını zorlaştırmaktadır.** Bölgede tarımsal faaliyet yürütülen toprak büyüklüklerinin dağılımı ile ilgili örnek vermek gerekirse, Bingöl'deki

20.627 işletmenin 2.551'i, 5 dekardan bile küçüktür. 2.904 tarımsal işletmenin toprak genişliği ise 5 dekardan büyük 10 dekardan küçüktür. 6.060 tarımsal işletmenin toprak genişliği ise 20 ilâ 49 dekar arasında değişmektedir. **Tarım işletmelerindeki toprak büyüklüğünün 20–49 dekar arasında yoğunlaştığı bölge illerinden bazıları Adıyaman, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Malatya, Mardin, Muş, Tunceli, Van, Batman, Şırnak, Ardahan, Iğdır ve Kilis'tir. Ağrı, Gaziantep, Kars ve Ş anlıurfa'da toprak mülkiyeti 50-99 dekar arasında yoğunlaşırken; Bitlis, Hakkâri ve Siirt illerinde toprak mülkiyeti 5 ilâ 9 dekar arasında yoğunlaşmaktadır.** Aşağıdaki tablo, bu konudaki verilerin detaylarını il bazında vermektedir:

Tablo 24: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde İşletme Büyüklüğü ve Traktörün Mülkiyet Durumuna Göre Traktörle Arazi İşleyen İşletme Sayısı ve Traktörle İşlenen Alan

İşletme büyüklüğü ve traktörün mülkiyet durumuna göre traktörle arazi işleyen işletme sayısı ve traktörle işlenen alan										
Number of agricultural holdings using tractor and area cultivated by tractor by size of holdings and forms of tractor ownership										
[2001 üretim yılında]										
[2001 production year]										
A. İşletme sayısı - Number of holdings				**B. Traktörle işlenen arazi (dekar) -** Cultivated area by tractor (decare)						
		Traktörün mülkiyet durumu-Forms of tractor ownership								
İşletme büyüklüğü (dekar)	**Toplam işletme sayısı**	**Kendi malı**		**Ortak**		**Kira**		**Akraba-komşu (ücretsiz olarak)**		
Size of holdings (decare)	Total number of holdings	Own property		Shared		Rented		Relative, neighbor (unpaid)		
		A	B	A	B	A	B	A	B	
Türkiye - Turkey										
Toplam- Total	**3 022 127**	**857 778**	**77 756 024**	**91 485**	**7 242 879**	**1 187 819**	**44 320 985**	**91 660**	**3 672 357**	
-5	178 006	7 184	18 753	1 187	3 533	50 407	128 968	4 283	11 027	
5- 9	290 461	20 587	127 484	3 069	16 565	110 515	619 792	8 805	52 783	
10- 19	539 816	68 797	824 479	9 132	119 158	235 611	2 591 913	17 403	193 482	
20- 49	950 840	243 366	6 704 958	26 655	668 083	417 383	9 664 313	29 492	709 186	
50- 9999	560 049	227 254	13 198 372	24 675	1 366 555	220 500	11 108 679	17 581	915 683	
100- 199	327 363	174 828	20 375 763	16 093	1 693 253	110 852	10 648 915	9 705	947 128	
200- 499	153 685	99 634	23 793 672	8 722	1 959 318	38 940	7 574 821	4 065	686 487	
500- 999	17 429	12 807	7 178 300	1 458	702 718	3 022	1 398 290	256	89 358	
1000-2499	4 199	3 079	3 198 074	475	635 024	572	464 143	70	67 223	
2500-4999	222	194	576 998	18	56 672	10	19 487	-	-	
5000+	57	48	1 759 171	1	22 000	7	101 664	-	-	
Adıyaman										
Toplam- Total	38 768	8 024	604 724	3 088	181 121	15 878	595 645	600	22 027	
-5	2 001	128	256	-	-	344	1 143	163	439	

5- 9	3 765	-	-	294	1 470	1 143	8 420	-	-
10- 19	7 239	176	2 333	749	7 968	2 866	34 785	63	626
20- 49	15 195	3 459	91 650	1 147	25 640	7 003	191 602	209	6 430
50- 99	6 371	1 994	110 459	484	26 766	3 044	164 580	122	8 096
100- 199	2 775	1 188	148 188	295	43 064	1 248	121 761	43	6 436
200- 499	1 263	1 028	187 886	67	14 779	173	23 089	-	-
500- 999	53	14	7 039	7	3 520	32	18 281	-	-
1000-2499	106	37	56 913	45	57 914	25	31 984	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ağrı									
Toplam- Total	34 761	5 450	579 272	1 320	84 333	25 260	1 385 307	400	20 522
-5	7	-	-	-	-	7	20	-	-
5- 9	477	-	-	-	-	477	2 944	-	-
10- 19	1 863	-	-	11	146	1 721	19 757	-	-
20- 49	7 476	536	16 877	219	5 195	5 617	158 698	-	-
50- 99	11 229	1 198	56 462	527	29 206	8 914	406 748	-	-
100- 199	8 437	2 081	178 394	375	24 389	5 622	438 854	301	18 035
200- 499	4 686	1 343	211 224	188	25 397	2 609	320 219	-	-
500- 999	586	292	116 315	-	-	293	38 067	99	2 487
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bingöl									
Toplam- Total	20 627	475	12 326	84	2 103	6 149	191 035	98	729
-5	2 551	-	-	-	-	144	392	-	-
5- 9	2 904	52	262	-	-	591	3 266	42	334
10- 19	3 618	143	1 136	-	-	1 082	12 110	-	-
20- 49	6 060	69	1 869	42	1 262	1 678	27 395	56	395
50- 99	4 212	154	4 301	42	841	1 744	74 242	-	-
100- 199	938	57	4 758	-	-	685	31 121	-	-
200- 499	281	-	-	-	-	221	42 187	-	-
500- 999	60	-	-	-	-	1	20	-	-
1000-2499	3	-	-	-	-	3	302	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bitlis									
Toplam- Total	22 945	2 047	308 518	677	55 388	9 096	359 354	24	13 586
-5	3 216	-	-	-	-	509	1 217	-	-
5- 9	4 087	-	-	-	-	1 357	5 451	-	-
10- 19	5 540	-	-	42	666	2 151	15 097	-	-
20- 49	4 211	160	4 309	211	5 745	2 045	48 247	-	-
50- 99	2 569	783	38 691	125	7 855	1 327	79 263	-	-
100- 199	2 084	399	52 422	220	24 655	1 278	129 633	-	-
200- 499	1 055	554	135 684	77	14 967	424	77 146	-	-
500- 999	161	136	59 095	-	-	-	-	24	13 586
1000-2499	20	14	15 687	2	1 500	4	2 255	-	-
2500-4999	2	1	2 630	-	-	1	1 045	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elazığ									
Toplam- Total	29 364	3 958	284 127	521	9 541	14 826	398 107	442	36 608
-5	1 941	-	-	-	-	477	1 064	-	-
5- 9	3 779	29	232	-	-	2 136	12 099	-	-
10- 19	5 659	116	1 024	110	772	3 121	28 259	-	-
20- 49	10 304	1 664	36 345	359	7 215	5 196	89 636	45	1 078
50- 99	3 957	664	33 082	52	1 554	2 391	105 072	53	1 904
100- 199	2 652	1 005	86 215	-	-	1 312	99 271	150	14 975
200- 499	985	445	110 528	-	-	141	26 704	194	18 651
500- 999	34	34	15 741	-	-	-	-	-	-

1000-2499	53	1	960	-	-	52	36 002	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzincan									
Toplam- Total	17 874	3 350	325 165	195	7 338	7 426	185 499	62	1 506
-5	1 999	-	-	-	-	505	1 636	-	-
5- 9	1 850	52	393	-	-	934	5 041	-	-
10- 19	3 699	70	942	-	-	1 862	19 560	39	586
20- 49	4 883	829	23 258	109	2 786	2 161	54 286	-	-
50- 99	2 841	621	34 136	86	4 552	1 409	73 360	23	920
100- 199	1 770	1 203	118 039	-	-	352	17 110	-	-
200- 499	705	448	84 200	-	-	203	14 506	-	-
500- 999	126	126	63 015	-	-	-	-	-	-
1000-2499	1	1	1 182	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzurum									
Toplam- Total	52 807	5 836	444 436	1 679	90 300	36 471	1 307 399	240	1 714
-5	1 129	-	-	38	38	495	1 196	193	283
5- 9	2 478	-	-	-	-	1 911	9 877	-	-
10- 19	7 893	630	5 514	-	-	4 890	38 796	-	-
20- 49	13 811	527	8 457	519	11 242	10 211	186 422	-	-
50- 99	13 583	1 570	97 264	541	10 770	9 786	378 657	24	963
100- 199	9 730	1 958	168 470	251	20 376	6 594	413 476	-	-
200- 499	4 036	1 128	152 710	306	38 248	2 485	258 580	23	468
500- 999	145	22	10 691	24	9 626	99	20 395	-	-
1000-2499	2	1	1 330	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaziantep									
Toplam- Total	28 973	7 705	1 376 273	2 434	298 484	10 641	647 570	2 090	114 708
-5	802	-	-	-	-	82	330	11	46
5- 9	3 096	122	731	77	690	1 040	6 164	-	-
10- 19	2 662	47	802	-	-	1 184	13 755	385	6 095
20- 49	5 924	506	17 581	182	2 593	3 605	92 832	610	18 681
50- 99	6 553	1 630	110 879	752	52 025	2 453	154 572	736	39 370
100- 199	6 068	2 747	352 718	1 037	128 834	1 575	170 596	278	32 695
200- 499	3 194	2 083	533 268	386	114 342	655	178 554	70	17 821
500- 999	456	352	188 121	-	-	47	30 767	-	-
1000-2499	218	218	172 173	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hakkâri									
Toplam- Total	10 478	49	3 994	31	611	2 670	104 791	1 049	42 511
-5	1 037	-	-	-	-	-	-	-	-
5- 9	1 988	-	-	-	-	137	681	51	256
10- 19	2 340	-	-	-	-	683	5 469	-	-
20- 49	1 656	-	-	-	-	750	11 059	77	2 107
50- 99	1 882	33	1 415	-	-	598	18 459	279	7 637
100- 199	827	-	-	29	291	194	13 126	306	8 067
200- 499	730	16	2 579	-	-	292	55 030	336	24 444
500- 999	17	-	-	1	300	16	967	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	1	-	-	1	20	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kars									
Toplam- Total	29 467	6 908	830 679	1 800	166 208	18 891	1 552 427	266	22 882

-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5- 9	18	-	-	-	-	-	-	-	-
10- 19	704	49	785	-	-	594	7 675	43	638
20- 49	5 166	597	18 536	202	4 601	3 927	118 853	43	1 063
50- 99	9 092	1 916	133 111	542	29 425	6 116	358 115	82	2 869
100- 199	9 389	2 504	283 797	813	84 316	5 353	565 920	64	11 504
200- 499	4 735	1 655	341 653	196	33 757	2 772	450 138	34	6 808
500- 999	315	139	32 885	47	14 109	129	51 726	-	-
1000-2499	48	48	19 912	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malatya									
Toplam- Total	34 865	6 415	474 934	388	15 607	16 249	498 509	673	8 539
-5	1 131	12	49	-	-	57	172	-	-
5- 9	1 952	150	1 127	124	832	241	1 160	44	348
10- 19	7 442	278	4 119	-	-	3 564	31 623	340	1 750
20- 49	13 067	1 405	42 610	129	3 602	7 901	175 025	184	3 686
50- 99	7 725	2 437	132 472	46	2 318	3 240	164 639	19	189
100- 199	2 927	1 713	160 894	89	8 855	1 045	83 681	86	2 566
200- 499	545	344	79 636	-	-	201	42 209	-	-
500- 999	75	75	54 006	-	-	-	-	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	1	1	21	-	-	-	-	-	-
Mardin									
Toplam- Total	37 437	4 696	975 830	1 959	185 779	15 966	1 417 382	356	105 467
-5	3 601	-	-	413	1 651	1 422	3 148	-	-
5- 9	3 865	413	2 064	-	-	938	5 566	-	-
10- 19	6 462	413	4 953	167	2 499	1 624	12 812	-	-
20- 49	7 431	172	4 883	500	7 997	3 127	74 926	7	318
50- 99	6 795	514	35 312	309	16 789	4 186	262 620	-	-
100- 199	4 758	1 779	250 444	196	26 624	2 295	306 601	97	15 395
200- 499	3 745	1 072	361 777	279	82 552	2 080	557 668	196	58 755
500- 999	606	182	109 681	95	47 667	272	171 753	56	30 999
1000-2499	174	151	206 716	-	-	22	22 288	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muş									
Toplam- Total	27 253	7 240	808 630	739	93 954	16 552	1 003 310	137	13 898
-5	675	-	-	-	-	111	304	-	-
5- 9	841	81	407	-	-	368	2 142	-	-
10- 19	3 324	293	3 907	96	958	1 793	19 717	-	-
20- 49	7 236	1 568	39 226	288	8 363	5 070	133 631	25	502
50- 99	7 006	1 983	114 431	195	14 228	4 722	271 882	-	-
100- 199	5 282	1 880	193 992	112	14 512	3 119	273 508	112	13 396
200- 499	2 427	1 025	245 121	-	-	1 367	298 526	-	-
500- 999	409	384	176 505	24	12 151	-	-	-	-
1000-2499	51	25	32 291	24	43 742	1	600	-	-
2500-4999	1	-	-	-	-	1	3 000	-	-
5000+	1	1	2 750	-	-	-	-	-	-
Siirt									
Toplam- Total	17 435	953	69 721	455	25 935	7 489	346 074	6	194
-5	4 409	-	-	-	-	295	469	-	-
5- 9	2 601	140	437	109	869	919	5 227	-	-
10- 19	3 946	203	1 613	86	870	2 087	22 159	-	-
20- 49	3 663	309	5 232	161	3 812	2 305	56 496	-	-
50- 99	1 091	68	2 761	43	2 794	746	29 465	6	194
100- 199	966	45	4 404	28	4 019	654	50 096	-	-
200- 499	492	96	17 900	18	3 313	318	84 842	-	-

500- 999	234	70	11 190	-	-	164	93 320	-	-
1000-2499	32	22	26 184	10	10 258	-	-	-	-
2500-4999	1	-	-	-	-	1	4 000	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tunceli									
Toplam- Total	12 415	1 211	124 752	289	3 445	6 482	270 867	163	13 503
-5	122	-	-	-	-	-	-	-	-
5- 9	643	-	-	-	-	157	848	-	-
10- 19	1 680	68	680	-	-	595	6 478	-	-
20- 49	4 328	101	2 043	191	2 379	2 279	45 395	-	-
50- 99	2 928	319	14 207	37	372	2 191	92 189	13	150
100- 199	1 972	458	37 340	61	694	906	68 875	101	3 542
200- 499	742	265	70 482	-	-	354	57 082	49	9 811
500- 999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şanlıurfa									
Toplam- Total	50 406	13 209	4 421 615	2 761	654 834	28 441	2 989 845	1 081	104 371
-5	295	5	14	-	-	290	853	-	-
5- 9	375	-	-	-	-	338	2 377	-	-
10- 19	2 230	-	-	-	-	1 979	25 775	107	1 073
20- 49	9 700	1 237	38 262	107	4 293	7 076	234 439	107	3 220
50- 99	12 660	1 677	117 620	883	48 281	7 798	520 826	464	28 144
100- 199	12 600	4 251	534 816	599	57 538	6 009	783 099	248	29 819
200- 499	9 667	4 560	1 258 813	698	159 995	4 024	879 748	129	22 769
500- 999	2 088	980	705 063	334	196 226	774	416 247	-	-
1000-2499	747	455	604 152	140	188 501	153	126 481	26	19 346
2500-4999	43	43	138 875	-	-	-	-	-	-
5000+	1	1	1 024 000	-	-	-	-	-	-
Van									
Toplam- Total	33 354	3 714	292 850	1 376	72 650	23 764	889 688	459	11 178
-5	1 960	-	-	-	-	1 612	3 923	-	-
5- 9	3 066	121	971	-	-	2 528	14 370	68	475
10- 19	4 641	37	468	-	-	3 508	38 085	254	2 540
20- 49	9 503	1 049	31 251	385	10 191	7 109	168 272	22	345
50- 99	6 961	876	51 955	524	26 599	5 297	258 557	69	2 069
100- 199	4 478	1 123	123 518	427	31 125	2 346	168 861	39	5 014
200- 499	2 621	501	82 483	40	4 735	1 247	191 493	-	-
500- 999	124	7	2 204	-	-	117	46 127	7	735
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Batman									
Toplam- Total	12 999	1 529	257 157	315	23 142	8 982	590 901	214	16 193
-5	670	30	89	-	-	361	767	-	-
5- 9	612	-	-	-	-	136	832	-	-
10- 19	1 855	106	1 150	-	-	1 341	14 908	17	259
20- 49	3 403	142	729	155	4 200	2 627	66 727	-	-
50- 99	2 668	192	10 910	57	3 651	1 804	105 102	173	12 537
100- 199	2 154	578	65 769	103	15 291	1 581	162 521	-	-
200- 499	1 530	374	122 937	-	-	1 132	240 044	24	3 397
500- 999	107	107	55 573	-	-	-	-	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şırnak									
Toplam- Total	11 081	1 792	515 278	248	132 808	7 654	748 831	-	-

-5	707	92	276	-	-	-	-	-	-
5- 9	437	-	-	-	-	259	1 312	-	-
10- 19	647	-	-	-	-	480	5 677	-	-
20- 49	2 844	-	-	43	1 725	2 662	81 361	-	-
50- 99	1 836	459	27 952	11	895	1 294	80 201	-	-
100- 199	2 114	299	31 914	84	9 712	1 609	202 235	-	-
200- 499	1 814	545	174 323	52	15 487	1 122	245 440	-	-
500- 999	469	242	124 912	-	-	228	132 605	-	-
1000-2499	213	155	155 901	58	104 989	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ardahan									
Toplam- Total	17 929	3 954	211 128	925	40 864	9 660	368 382	360	6 881
-5	97	-	-	-	-	97	387	-	-
5- 9	521	86	343	-	-	285	1 386	-	-
10- 19	1 294	171	1 542	41	367	618	6 279	-	-
20- 49	5 845	1 074	22 092	222	5 794	3 603	71 352	224	3 954
50- 99	6 506	1 615	75 064	302	12 082	3 269	156 022	115	688
100- 199	3 289	828	78 494	290	13 484	1 683	124 559	21	2 239
200- 499	376	180	33 593	70	9 137	105	8 397	-	-
500- 999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Iğdır									
Toplam- Total	9 341	964	87 982	310	12 998	6 600	241 023	101	1 025
-5	179	-	-	-	-	179	678	-	-
5- 9	560	16	109	-	-	240	1 277	-	-
10- 19	1 003	-	-	14	255	789	8 116	38	376
20- 49	3 329	231	6 332	83	1 449	2 537	62 412	63	649
50- 99	2 263	285	20 668	159	6 632	1 528	71 140	-	-
100- 199	1 888	319	35 880	54	4 662	1 321	96 905	-	-
200- 499	116	110	22 432	-	-	6	495	-	-
500- 999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000-2499	2	2	1 340	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	1	1	1 221	-	-	-	-	-	-
Kilis									
Toplam- Total	7 671	3 694	376 350	508	26 866	2 895	153 151	107	7 460
-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5- 9	283	119	887	-	-	125	376	19	19
10- 19	508	26	438	-	-	290	3 084	-	-
20- 49	2 668	1 046	33 323	151	4 431	1 163	36 274	17	543
50- 99	2 070	1 088	60 628	246	5 428	824	46 685	28	2 256
100- 199	1 477	975	111 413	59	5 360	386	41 954	35	3 421
200- 499	559	334	74 001	52	11 647	107	24 778	8	1 221
500- 999	86	86	49 779	-	-	-	-	-	-
1000-2499	14	14	22 579	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000+	6	6	23 302	-	-	-	-	-	-

***KAYNAK**: TUİK*

Sadece tarımsal faaliyet gösteren tarımsal işletme sayısı, toprak genişlikleri ve bu topraklar üzerinde kullanılan traktör sayıları değil, birden fazla ekim yapan işletme ve ekim yapılan alan miktarları da bölgedeki tarımsal faaliyetin niteliği hakkında bilgi vermektedir.

Tablodaki verilere dikkat edildiğinde **sadece Adıyaman, Elazığ, Gaziantep, Şanlıurfa ve Iğdır'da aynı yılda bir defadan fazla ekim yapılabilmektedir.** Dikkat edilirse bir defadan fazla ekim yapılabilen illerden Gaziantep ve Şanlıurfa 'da tarımsal faaliyette bulunan işletmelerin sahip olduğu toprak genişliği 50-99 dekar arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 25: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Birden Fazla Ekim Yapan İşletme Sayısı ve Ekim Yapılan Alan

Birden fazla ekiliş yapan işletme sayısı ve ekiliş yapılan alan							
Number of agricultural holdings growing crops succesively on the same land and area during the production year							
A. İşletme sayısı - Number of holdings				**B. Alan (dekar) -** Area (decare)			
		Birden fazla ekiliş yapan					
		Growing crops succesively on the same land during the production year					
İl- Province	**Toplam işletme sayısı**	**İşletme sayısı**	**Ekilen alan (dekar)**	**Tarla ürünleri**		**Sebzeler (örtüaltı hariç)**	
	Total number of holdings	Number of holdings	Area sown (decare)	Field crops		Vegetables (land under protective is excluded)	
				A	B	A	B
Türkiye- Turkey	3 022 127	26 617	1 266 616	21 955	1 219 113	5 378	47 504
Adıyaman	38 768	164	929	102	432	62	497
Ağrı	34 761	-	-	-	-	-	-
Bingöl	20 627	-	-	-	-	-	-
Bitlis	22 945	-	-	-	-	-	-
Diyarbakır	43 849	-	-	-	-	-	-
Elazığ	29 364	388	777	-	-	388	777
Erzincan	17 874	-	-	-	-	-	-
Erzurum	52 807	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	28 973	146	629	-	-	146	629
Hakkâri	10 478	-	-	-	-	-	-
Kars	29 467	-	-	-	-	-	-
Malatya	34 865	-	-	-	-	-	-
Mardin	37 437	-	-	-	-	-	-
Muş	27 253	-	-	-	-	-	-
Siirt	17 435	-	-	-	-	-	-
Tunceli	12 415	-	-	-	-	-	-
Şanlıurfa	50 406	207	7 388	108	7 190	99	198
Van	33 354	-	-	-	-	-	-
Batman	12 999	-	-	-	-	-	-
Şırnak	11 081	-	-	-	-	-	-
Ardahan	17 929	-	-	-	-	-	-
Iğdır	9 341	25	152	-	-	25	152

***KAYNAK**:TUİK*

Sadece bir işte çalışma açısından değil, çalışanların elde ettikleri gelirler (hane halkı geliri) açısından da Kürtlerin, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir gelir elde ettikleri görülmektedir. **Türkiye'de 300 YTL ve aşağısı gelire sahip olan haneler, Türkiye nüfusunun % 16.3'ünü oluştururken; Kürtlerin %31.9'u 300 YTL ve daha aşağı gelirle hayatlarını idame ettirmektedir.** Benzer eğilim diğer gelir dilimlerinde de net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 26: Kürt Nüfusun Gelir Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Hane ortalama gelir (YTL)	Kürt (%)	Türkiye Ortalaması (%)
300'den az	31,9	16,3
301-700	38,4	44,1
701- 1200	22,2	26,6
1201-3000	7,2	11,1
3000 +	0,4	1,9
Toplam	100,0	100,0

KAYNAK: *Erdem, 2008:18.*

Sadece hane halkı gelirleri değil, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki işsizlik durumunu gösteren tablo da, bölgedeki iş gücü ve çalışma yaşamında Kürtlerin içerisinde bulunduğu dezavantajlı durumu ortaya koymaktadır. Tablodaki verilere yakından göz atıldığında, 2006 yılı verilerine göre işsizliğin, örneğin Güneydoğu Anadolu'da % 14'lere kadar yükseldiği görülmektedir.

Tablo 27: Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hane Halkı İşgücü Anketine Göre İşgücü Durumu: İstihdam Miktarları ve İşsizlik Oranları

YIL	Bölge Adı	Hane Halkı İşgücü Anketine Göre İşgücü Durumu: İstihdam (1000)	Hane Halkı İşgücü Anketine Göre İşgücü Durumu: İşsizlik Oranı (%)
2006	İstanbul	3677	11.2
2006	Batı Marmara	1116	7.1
2006	Ege	3230	8.8
2006	Doğu Marmara	2121	9
2006	Batı Anadolu	2088	11.6
2006	Akdeniz	2932	12
2006	Orta Anadolu	1151	10.9
2006	Batı Karadeniz	1756	6.1
2006	Doğu Karadeniz	1378	5.7
2006	Kuzeydoğu Anadolu	713	5.3
2006	Orta-doğu Anadolu	918	11.3
2006	Güneydoğu Anadolu	1248	14

KAYNAK: *TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Türkiye'nin faklı bölgelerindeki cari fiyatlarla kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla oranlarına bakıldığında da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin diğer bölgelere göre, göreceli dezavantajlı konumu açıkça görülebilmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla, 2.411 YTL iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu oran 1.437 YTL civarındadır. Bu oran, Marmara Bölgesi içinse 10577 YTL'dir. Aradaki farkın birkaç kat oluşu, pek çok problemin neden o bölgelerde çıkıyor olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 28: Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla: Cari Fiyatlarla Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (YTL)

Yıl	Bölge Adı	GSYH (YTL)
2001	Marmara	10577
2001	Ege	3082
2001	Akdeniz	2472
2001	İç Anadolu	4719
2001	Karadeniz	3798
2001	Doğu Anadolu	2411
2001	Güneydoğu Anadolu	1437

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Kürt nüfus, Türkiye ortalamasından daha düşük gelire sahip olduğu gibi sosyal güvenlik haklarından da yine Türkiye ortalamasının altında yararlanmaktadır. Kürtlerin Türkiye ortalamasından fazla olarak yararlandığı tek sosyal güvenlik hizmeti yeşil karttır. Dar gelirli insanlara verilen bir sosyal güvenlik hizmeti olarak yeşil kart, Türkiye ortalamasının (% 10.3) üç kat fazlasıyla, Kürtlerin % 33.2'i tarafından kullanılmaktadır. Yeşil kartın yaygın olarak kullanılması da bölgedeki gelir düzeyi ile ilgili fikir vermektedir.

Tablo 29: Kürtlerin Sosyal Güvenlik Hizmetlerinden Yararlanma Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırma

Sosyal Güvenlik Sistemi	Kürt	Türkiye Ortalaması
SSK	21.1	38.2
Emekli Sandığı	5.5	10.8
Bağ - Kur	8.3	18.6
SG Var	34.9	67.6
Yeşil Kart	33.2	10.3
Hiçbir güvencesi yok	31.9	22.0
Toplam	**100.0**	**100.0**

***KAYNAK**:Erdem, 2008:*18.

Bir yandan Doğu ve Güneydoğu illerindeki harcama düzeyini göstermesi, diğer yandan da sözkonusu illerdeki sosyal ve iktisadi mobilizasyon düzeyi hakkında fikir vermesi açısından, bölge illerindeki motorlu taşıt (otomobil) sayılarının diğer illerdeki motorlu taşıt sayılarıyla karşılaştırılması da önemlidir. Nitekim aşağıda verilen konu ile ilgili tablolara göz atıldığında da Türkiye genelinde en az motorlu taşıt sayısının da Doğu Anadolu (93.967 araç) ve Güneydoğu Anadolu (95.961)'da olduğu görülmektedir. Bölge illerindeki motorlu taşıt aracı sahipliği düzeyi o denli düşüktür ki, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki taşıtların toplamı bile, motorlu taşıt sayısı konusunda sözkonusu iki bölgeyi takip eden Karadeniz Bölgesi'ndeki araç sayısının (237.313) çok altında kalmaktadır. Yine de belirtilmelidir ki 1995'ten 2007'ye gelindiğinde, bölge illerindeki motorlu taşıt aracı sahipliğinde de kayda değer bir artış görülmektedir. 1995 yılında 95.961 motorlu taşıtın olduğu Güneydoğu'da bu rakam 2007 yılında 237.163'e yükselmiş; 1995 yılında 93.967 aracın olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise bu rakam 2007 yılında 180.370 motorlu araca kadar yükselmiştir. Bu gelişmeye karşın, 2007 verilerine göz atıldığında da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hala Türkiye'de en az motorlu taşıt aracının bulunduğu iki bölge olma özelliklerini korumaktadırlar.

Tablo 30: Türkiye'nin Farklı Bölgelerindeki Otomobil Sayıları (1995)

YIL	Bölge Adı	Motorlu Kara Taşıtları Sayısı: Otomobil
1995	Akdeniz	362364
1995	Doğu Anadolu	93967
1995	Ege	489246
1995	Güneydoğu Anadolu	95961
1995	İç Anadolu	625736
1995	Karadeniz	237313
1995	Marmara	1153924

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 31: Türkiye'nin Farklı Bölgelerindeki Otomobil Sayıları (2007)

YIL	Bölge Adı	Motorlu Kara Taşıtları Sayısı: Otomobil
2007	Akdeniz	785836
2007	Doğu Anadolu	180370
2007	Ege	993454
2007	Güneydoğu Anadolu	237163
2007	İç Anadolu	1288934
2007	Karadeniz	453263
2007	Marmara	2533136

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerde sağlık harcamaları ve sağlık hizmetinden yararlanma ile ilgili istatistikler de iç açıcı bir tablo sergilememektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde kurulmuş olan hastanelerdeki yatak sayısı, bu hastanelerde çalışan uzman hekim, dişçi ve sağlık personeli sayılarına bakıldığında da, bölge illerindeki yurttaşların dezavantajlı konumları açıkça görülebilmektedir. 1995 yılı verilerine göre Doğu Anadolu'da hizmet veren sadece 8976 yatak ve bu hastanelerde görev yapan 1060 uzman doktor bulunurken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde rakamlar daha da kötüdür. Bu bölgede, yine aynı tarih kesitinde 7445 yatak mevcut ve ne yazık ki sadece 803 uzman doktor bulunmaktadır. 2000 yılına geldiğinde bölgedeki yatak sayısı ve sağlık personeli sayısında da göreceli bir ilerleme olduğu görülmektedir. Nitekim 1995 yılında 8976 hastanesi olan Doğu Anadolu Bölgesi illerinde bu rakam 2000 yılında 11065'e çıkmıştır. 1995 yılında 7445 hastanenin olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise bu rakam 2000 yılında 8763'e çıkmıştır. Benzer ilerlemenin uzman doktor ve diğer sağlık personelinde de olduğu görülebilmekle beraber, bu göreceli ilerleme 2000 yılında da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin Türkiye genelinin oldukça altında sağlık hizmeti veren iller olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

1995 yılı verilerine göre bölge illeri içerisinde en fazla yatağın olduğu il 2855 hastane yatağı olan Diyarbakır ilidir. Diyarbakır, uzman doktor, hemşire ve diğer sağlık personeli sayısı açısından da diğer bölge illerinden ileridedir. Bölge illeri içerisinde en vahim durumda olan il Şırnak'tır. Şırnak'ta sağlık hizmeti veren sadece 183 yatak varken, 185 hastaya sadece 2 uzman doktor 2 diş hekimi ve 77 hemşire hizmet vermektedir.

Tablo 32: Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (1995)

YIL	Bölge Adı	Hastane yatak sayıları: Hastane yatak sayısı	Sağlık personeli sayısı: Uzman hekim	Sağlık personeli sayısı: Diş hekimi	Sağlık personeli: Hemşire
1995	Akdeniz	14455	2448	1042	6657
1995	Ege	17473	4307	1740	10174
1995	Marmara	45947	11466	5224	18452
1995	İç Anadolu	24458	6874	2130	11620
1995	Karadeniz	17318	1980	775	7831
1995	Doğu Anadolu	8976	1060	329	4403
1995	Güneydoğu Anadolu	7445	803	292	3059

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 33: Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (2000)

YIL	Bölge Adı	Hastane yatak sayıları: Hastane yatak sayısı	Sağlık personeli sayısı: Uzman hekim	Sağlık personeli sayısı: Diş hekimi	Sağlık personeli: Hemşire
2000	Akdeniz	16438	3794	1653	7941
2000	Ege	20671	5863	2671	10895
2000	Marmara	53563	13760	6530	18734
2000	İç Anadolu	27136	8229	3240	13336
2000	Karadeniz	18913	2563	873	9360
2000	Doğu Anadolu	11065	1445	390	5432
2000	Güneydoğu Anadolu	8763	1240	420	4011

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 34: Doğu ve Güneydoğu Bölgesi İllerinde Hastane Yatağı, Uzman Hekim, Diş Hekimi ve Sağlık Personeli Sayıları (1995)

YIL	İl Adı	Hastane yatak sayıları: Hastane yatak sayısı	Sağlık personeli sayısı: Uzman hekim	Sağlık personeli sayısı: Diş hekimi	Sağlık personeli: Hemşire
1995	Adıyaman	585	50	19	331
1995	Adıyaman	585	50	19	331
1995	Ağrı	235	29	13	197
1995	Batman	180	27	16	121
1995	Bingöl	310	24	11	155
1995	Diyarbakır	2855	282	84	1109
1995	Elazığ	2105	183	40	613
1995	Erzurum	2318	281	97	925
1995	Hakkâri	135	19	3	215
1995	Iğdır	100	12	8	96
1995	Kars	365	38	18	216
1995	Malatya	1022	214	73	818
1995	Mardin	475	34	15	276
1995	Siirt	255	13	8	134
1995	Şanlıurfa	855	122	41	379
1995	Şırnak	185	2	2	77
1995	Tunceli	165	8	5	105
1995	Van	765	125	18	471

***KAYNAK**: TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerine ilişkin, yukarıda sırlanan sosyo-ekonomik göstergelerin tümünün, bölgenin siyasi eğilimlerinin şekillenmesinde önemli rol oynadığını belirtmek gerekiyor. Bölge illeri ile ilgili siyasi parametreleri değerlendirmeden önce, 1961 tarihinden bu yana yapılan milletvekili seçimlerinde bölge illerinin TBMM'de temsil edilme durumlarını özetlemek yerinde olacaktır. 1961 seçimlerinde 450 kişilik parlamentoda Doğu ve Güneydoğu illerini temsilen 84 milletvekili bulunurken, 1977 tarihinde yapılan genel seçimlere kadar ciddi bir değişim olmamıştır. 1961 seçimlerinde 3 milletvekili ile TBMM'de temsil edilen Van'ın, milletvekili sayısı 1965 seçimlerinde 4'e çıkmış, böylece bölge illerinin toplam Milletvekili sayısı 85'e yükselmiş; 1969 seçimlerinde ise Şanlıurfa 'nın 7 olan milletvekili sayısının 6'ya düşürülmesi nedeniyle toplam sayı 84'e tekrar düşmüştür.

Bölge illerinin TBMM'de temsiline ilişkin en radikal değişiklik, 12 Eylül darbesinin ardından gelmiştir. Darbe sonrasında yapılan ilk yarı-serbest seçimlerde bölge illerinin toplam milletvekili sayıları, 1961 seçimlerinden bu yana korunan 84-85 çizgisinden 79'a düşmüştür. Bir başka ifade ile 1961'den sonra gerçekleştirilen 5 genel seçimde, bölge milletvekilleri, TBMM'nin % 18,8'ini oluştururlarken, 1983 seçimlerinde bu oran % 17.5'e kadar düşmüştür. 1987 yılında yapılan genel seçimlerde ise bölge illerinden seçilen milletvekili adedi 88'e, 1991 Genel Seçimleri'nde ise 90 milletvekiline kadar çıkmıştır. 1991 seçimlerinden sonra oluşan parlamentonun % 20'si, diğer bir ifade ile her 5 milletvekilinden 1'i bölge illerinden seçilerek TBMM'ye gönderilmiştir. 1995 seçimlerinde toplam milletvekili sayısının 100 kişi artırılarak 550'ye çıkartılması, bölge illerinden TBMM'ye gönderilen toplam milletvekili sayısını da etkilemiştir. Bölge illerinden gönderilen toplam milletvekili sayısı 106'ya çıkarken, Bölgenin TBMM içerisindeki ağırlığı çok az düşerek % 19.5'a gerilemiştir. 2002 seçimlerinde bölgeden 109 milletvekili TBMM'ne girmiştir. Bu durum 2007 seçimleri için de geçerliliğini korumaktadır. Ancak bazı belediyelerin kapatılması ve yeni ilçelerin oluşturulması vb. değişiklikler uygulamaya girdiğinde, ilgili illerin milletvekili sayılarında bir değişiklik olması olasılık dâhilindedir.

Tablo 35: Doğu ve Güneydoğu Bölgesi İllerinin Çıkardıkları Milletvekili Sayıları (1961 - 2002)

İller	1961	1965	1969	1973	1977	1983	1987	1991	1995	1999	2002
Adıyaman	4	4	4	4	4	4	4	4	5	6	5
Ağrı	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	5
Bingöl	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3
Bitlis	2	2	2	2	2	3	3	3	4	4	4
Diyarbakır	7	7	7	7	7	7	8	8	10	11	10
Elazığ	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5
Erzincan	4	4	4	3	3	3	3	3	4	3	3
Erzurum	9	9	9	9	8	7	7	7	8	8	7
Gaziantep	7	7	7	8	8	7	8	9	9	9	10
Hakkâri	1	1	1	1	1	2	2	2	2	3	3
Kars	9	9	9	8	8	6	6	5	4	3	3
Malatya	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7	7
Mardin	6	6	6	6	6	5	6	5	6	6	6
Muş	3	3	3	3	3	3	4	3	4	4	4
Siirt	4	4	4	4	4	4	5	3	3	3	3
Tunceli	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Şanlıurfa	7	7	6	7	7	5	7	8	9	11	11
Van	3	4	4	4	4	5	5	5	6	7	7
Batman								3	4	4	4
Şırnak								3	3	3	3
Ardahan									2	2	2
Iğdır									2	2	2
TOPLAM	**450**	**450**	**450**	**450**	**450**	**450**	**450**	**450**	**550**	**550**	**550**

KAYNAK: http://www.ysk.gov.tr

1961–2002 yılları arasında yapılan seçimlerde –özellikle de 1983 yılından bu yana yapılan seçimlerde- bölge illerinin parlamentodaki ağırlıkları ile ilgili olarak, yukarıda da özetlenen veriler göstermektedir ki, **Doğu ve Güneydoğu illeri, nüfusları nispetinde parlamentoda temsil edilmişler ve bu oran yaklaşık 1/5 nispetinde olmuştur. Fakat özellikle 1983 yılından sonra getirilen seçim sistemi bölgenin gerçek siyasi tercihlerinin parlamentoya yansımasını zorlaştırmıştır.** 1983, 1987 ve 1991 Genel Seçimleri'nde uygulanan ülke ve bölge barajlı d'hont seçim sistemi, sadece büyük partilerin TBMM'de temsil edilmesine imkân tanırken bu sistem 1995 Genel Seçimleri'nden sonra biraz daha yumuşatılmış ve bölge barajı kaldırılarak sadece % 10 ülke barajına dayalı seçim sistemine geçilmiştir. Fakat bu seçim sisteminin de bölgenin gerçek siyasi tercihlerinin TBMM'ye yansımasına tam anlamıyla imkân verdiğini söylemek zordur.

Tablo 36: 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Yıl	Bölge Adı	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Katılım Oranı (%)	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Bağımsızlar
2007	Doğu Anadolu	78.9	8
2007	Güneydoğu Anadolu	78.9	13

***KAYNAK**: TÜİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Tablo 37: 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları: AKP ve Bağımsızlar

Yıl	Bölge Adı	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Oy Kullanan Seçmen Sayısı	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Katılım Oranı (%)	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: AKP	Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Bağımsızlar
2007	Doğu Anadolu	1459783	78.9	26	8
2007	Güneydoğu Anadolu	2421313	78.9	37	13

***KAYNAK:** TUİK 2008 Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.*

Nitekim, DTP, 2007 seçimlerine bağımsız adaylarla girme yoluna gitmiş- parti olarak bölgede çok düşük oylar almasına karşın, partinin eski üyelerinin bağımsız adaylar olarak katıldıkları bölgelerde ise milletvekili çıkarmışlardır. Bağımsız aday olarak seçimlere katılan adaylar seçilmelerinin ardından tekrar partilerine üye olarak DTP'nin TBMM'de grup kurabilmesinin yolunu açmışlardır.

Tablo 38: DTP'ye Kayıt Olan Bağımsızlar (Seçim Sonrası DTP'ye Kaydolan Bağımsızların Seçildiği İstanbul Hariç 11 İl Toplamı)

Seçmen	2 902 778
Katılım Oranı %	77.2
Geçerli oy	2 189 890
AKP'nin aldığı oy sayısı	1 026 117
Oy sayısı	46.8
Çıkardığı Milletvekili sayısı	35
Bir milletvekili için aldığı oy sayısı	29 317
DTP'li bağımsızın aldığı oy	670 584
Oy yüzdesi	30.6
Çıkardığı milletvekili sayısı	19
Bir milletvekili için aldığı oy sayısı	35 294

***KAYNAK**: Erdem, 2008:*136.

BÖLÜM V

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, araştırma kapsamında uygulanan hane halkı ve 18-65 yaş arası kişi anketleri yoluyla elde edilen veriler sunulmuştur. Diğer bir deyişle, SPSS programı aracılığıyla elde edilen bulgular-dağılımlar, tablolar halinde sunularak analiz edilmiştir.

5.1. Hane Halkı Bilgileri

Bu başlık altında, 2008 Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri Sosyo-Ekonomik Durum Tespit Araştırması kapsamında yer alan nüfusun demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin yanı sıra görüşülen kişilerin birlikte yaşadıkları hane halkının genel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Hane halkı üyelerinin yaş, cinsiyet, anadil, öğrenim ve medeni durumuna ilişkin özellikleri yanında, yaşanılan hanenin yaşamsal koşullarına ilişkin bilgiler de sunulmuştur. **Burada sunulan hane halkı özelliklerinin daha sonraki bölümlerde değinilecek konular için de açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.**

5.1.1. Hane Halkına İlişkin Genel Bilgiler

Çalışma kapsamında görüşülen hane halkı nüfusunun yaş ve cinsiyet dağılımı Şekil 5.1.1.1 ve Tablo 5.1.1.1.'de gösterilmektedir. **Hane halklarında bilgisi alınan 14207 kişinin bilgileri ile Türkiye'de ulusal düzeyde örnekleme sahip, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı'nda karşımıza çıkan yaş ve cinsiyet dağılımının benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu benzerlik çalışmanın örnekleminin temsil gücünü göstermektedir.**

Türkiye'de doğurganlık hızlarındaki düşme, erken yaş gruplarının toplam nüfus içersindeki payının azalması ile bağlantılıdır. Bu çalışma kapsamında da örnekleme alınan hane halklarında benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkek nüfusun hemen her yaş grubunda eşit dağılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 5.1.1.1: Yaş Piramidi

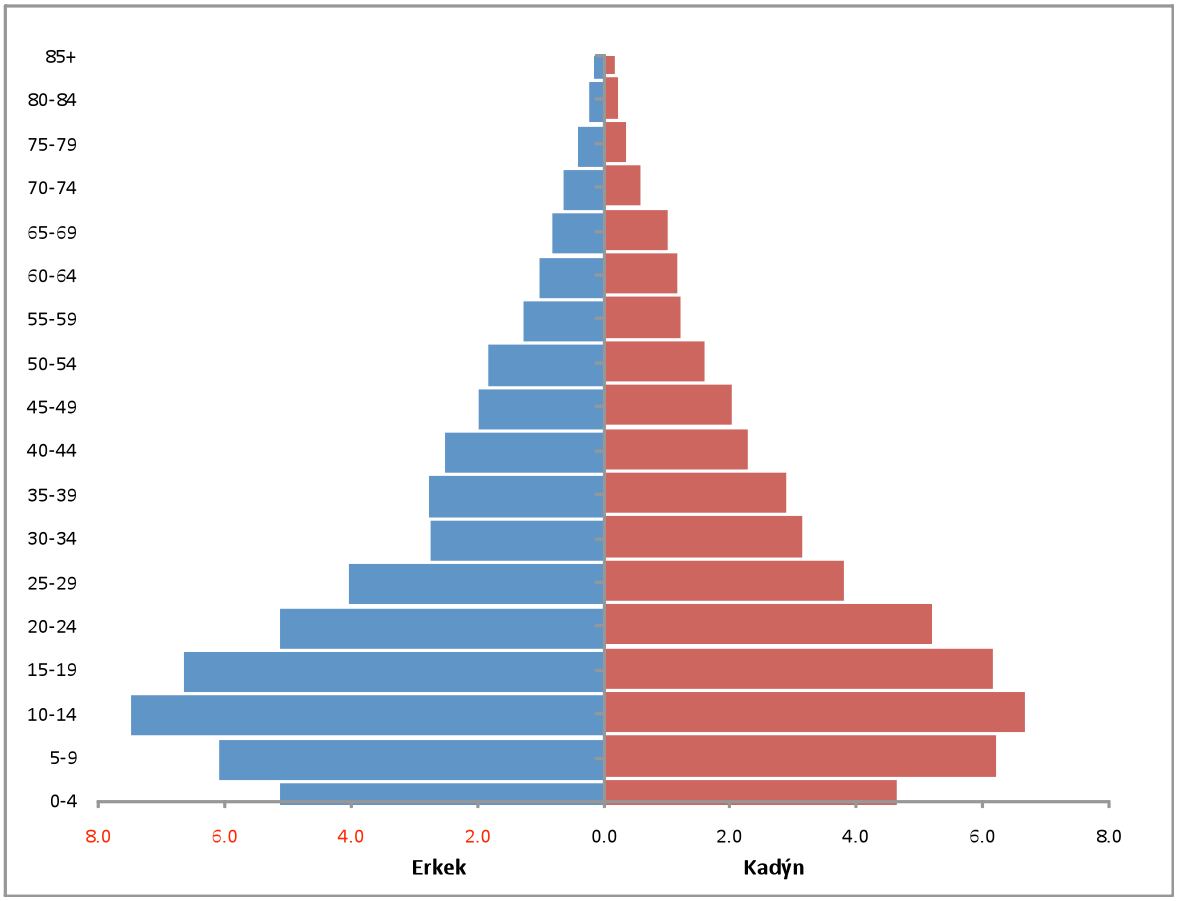

Tablo 5.1.1.1: Yaş, Yerleşim Yeri ve Cinsiyete Göre

Hane Halkı Nüfusunun Yüzde Dağılımı

	Kent				Kır				Toplam		
Yaş	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**		**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**		**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
0 – 4	9.9	8.9	9.5		10.2	10.1	10.2		10.1	9.4	9.7
5 – 9	11.4	12.2	11.8		12.8	13.0	12.9		12.0	12.6	12.3
10 – 14	13.5	12.0	12.8		16.5	15.6	16.0		14.7	13.5	14.1
15 - 19	12.5	11.8	12.2		13.9	13.4	13.6		13.1	12.5	12.8
20 - 24	10.1	10.9	10.5		10.1	10.0	10.0		10.1	10.5	10.3
25 - 29	8.5	8.8	8.7		7.1	6.2	6.6		7.9	7.7	7.8
30 - 34	6.0	7.2	6.6		4.5	5.2	4.8		5.4	6.3	5.9
35 - 39	5.9	6.3	6.1		4.8	5.3	5.0		5.5	5.9	5.7
40 - 44	5.6	4.9	5.2		4.0	4.2	4.1		4.9	4.6	4.8
45 - 49	4.2	4.4	4.3		3.4	3.7	3.6		3.9	4.1	4.0
50 - 54	3.9	3.3	3.6		3.2	3.1	3.2		3.6	3.3	3.4
55 - 59	2.4	2.5	2.5		2.7	2.4	2.5		2.5	2.5	2.5

60 - 64	1.9	2.4	2.2		2.0	2.3	2.2		2.0	2.4	2.2
65 - 69	1.6	1.7	1.7		1.7	2.5	2.1		1.6	2.0	1.8
70 - 74	1.1	1.0	1.0		1.5	1.4	1.5		1.3	1.2	1.2
75 - 79	0.7	0.7	0.7		0.9	0.8	0.8		0.8	0.7	0.8
80 - 84	0.4	0.5	0.4		0.5	0.4	0.5		0.4	0.4	0.4
85+	0.4	0.4	0.4		0.2	0.3	0.2		0.3	0.3	0.3
Bilinmiyor	0.0	0.0	0.0		0.2	0.1	0.1		0.1	0.0	0.1
Toplam	100.0	100.0	100.0		100.0	100.0	100.0		100.0	100.0	100.0
Sayı	4254	4128	8382		2951	2874	5825		7205	7002	14207

- **Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi**

Çalışma kapsamında, görüşülen hane halkı nüfusuna, birçok araştırmada elde edilen sonuçlar üzerinde belirleyici olduğu ortaya çıkan öğrenim düzeyini belirlemeye yönelik sorular da sorulmuştur. Tablo 5.1.1.2. ve Tablo 5.1.1.3.'te, 6 yaş ve üstü hane halkı nüfusunun öğrenim düzeyi sırasıyla kadın ve erkek nüfus için ayrı ayrı sunulmaktadır. **Kadınların genel olarak erkeklere nazaran daha düşük seviyede öğrenim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık her 5 erkekten biri lise ve üzeri öğrenim almışken, her 10 kadından ancak biri lise ve üzeri öğrenime sahiptir. Yaklaşık 3 kadının ikisi okula gitmemiş veya ilköğretim 1. kademeyi bitirmemiş durumdayken, bu oran erkeklerde yaklaşık % 40 düzeyindedir.** Kadınların toplamda ancak % 5.4'ü lise mezunu ve % 3.4'ü yüksek okulda okuyor ya da yüksek okul mezunudur. Aynı oran erkekler için, kısmen yüksek olsa da, önemli bir farklılık arz etmemektedir: Lise mezunu % 12.4, yüksek okul okuyor ya da mezun % 6.6.

Dolayısıyla bulgular, bölgede ciddi düzeyde bir eğitim sorunu olduğunu göstermektedir. **Bölgede yaşanan, başta terör olmak üzere özellikle de ekonomik yoksulluk ve genel yoksunluk gibi sorunların üzerinde yeşerdiği zeminin temel özelliğinin, eğitim düzeyi düşüklüğü ya da hiç örgün eğitim alınmamış olma olduğu rahatlıkla söylenebilir.** Çünkü örgün eğitim, başta bireye kendi ayakları üzerinde durabilecek bilgi ve yetenekleri kazandırmanın ötesinde, bireyin kendisi, ailesi, çevresi, ülkesi ve hatta dünya hakkında bilgiler edinmesini sağlayan en önemli araçtır. **Eğitimsiz birey, doğal olarak hiçbir koşulda 'özgür birey' olamamakta, yaşamını sürdürebilmek için hep birilerine bağımlı olmak zorunda kalmakta ve dolayısıyla/sonuçta her tür**

manüpilasyon ve yönlendirmeye en uygun birey olmaktadır. Kendi akıl ve beynini kullanma konusunda yeteri kadar etkin olmayan birey, doğal olarak etrafındaki farklı amaçlara sahip bireylerin, ideolojik akım ve oluşumların etkisine girmekte ve bir nevi istenilen yöne yönlendirilebilmektedir. İ leride, bedeli çok yüksek olacak olan eğitimsizliğin, zaman geçirilmeden çözümlenebilmesi, bireyin katılımcılık ve üretkenliğinin yanısıra ulusal değer ve kimliğe bağlılığını da artırabilecektir.

Tablo 5.1.1.2: Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Kadın (% Dağılımı)

	Öğrenim Düzeyi						
Kadın	**Okula Gitmemiş/ İlköğretim 1. Kademe Bitirmemiş**	**İlköğretim 1. Kademe Bitirmiş**	**İlköğretim 2. Kademe Mezunu**	**Lise Mezunu**	**Yüksek Öğretimde Okuyor/ Mezun**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş							
6 - 9	100.0	-	-	-	-	100.0	707
10 - 14	65.4	34.6	-	-	-	100.0	943
15 - 19	47.2	14.2	28.0	9.3	1.2	100.0	872
20 - 24	42.4	26.8	3.8	14.7	12.4	100.0	738
25 - 29	34.8	37.9	7.0	10.8	9.6	100.0	541
30 - 34	42.7	41.6	3.4	6.9	5.5	100.0	444
35 - 39	62.9	26.4	4.7	4.5	1.5	100.0	411
40 - 44	63.5	23.3	2.9	7.7	2.6	100.0	324
45 - 49	66.1	24.1	4.8	2.2	2.8	100.0	284
50 - 54	75.6	19.7	1.1	2.1	1.5	100.0	228
55 - 59	82.8	13.0	0.5	1.7	2.0	100.0	173
60 - 64	87.6	11.1	-	-	1.3	100.0	167
65 - 69	94.9	5.1	-	-	-	100.0	142
70 - 74	94.4	4.5	1.2	-	-	100.0	83
75 - 79	91.5	8.5		-	-	100.0	51
80 - 84	(96.9)	(3.1)	-	-	-	100.0	31
85+	*	*	*	*	*	100.0	24
Yerleşim yeri							
Kent	54.4	23.8	8.4	8.2	5.2	100.0	3659
Kır	74.4	20.8	2.6	1.4	0.8	100.0	2509
Kadın Toplam	62.5	22.6	6.0	5.4	3.4	100.0	6168

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Tablo 5.1.1.3: Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Erkek (% Dağılımı)

	Öğrenim Düzeyi						
Erkek	**Okula Gitmemiş / İlköğretim 1. Kademe Bitirmemiş**	**İlköğretim 1. Kademe Bitirmiş**	**İlköğretim 2. Kademe Mezunu**	**Lise Mezunu**	**Yüksek Öğretimde Okuyor / Mezun**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş							
6 - 9	100.0	-	-	-	-	100.0	678
10 - 14	63.4	36.6	-	-	-	100.0	1060
15 - 19	33.0	10.4	38.7	15.6	2.2	100.0	940
20 - 24	19.6	18.7	13.8	27.5	20.4	100.0	727
25 - 29	13.8	31.0	15.5	24.4	15.3	100.0	570
30 - 34	11.9	42.6	12.0	21.0	12.6	100.0	389
35 - 39	12.7	53.2	14.4	13.2	6.6	100.0	393
40 - 44	17.9	45.5	14.4	14.8	7.5	100.0	356
45 - 49	24.2	39.3	11.5	18.6	6.5	100.0	279
50 - 54	24.3	43.6	11.4	12.8	7.9	100.0	260
55 - 59	39.4	41.7	9.7	5.3	4.0	100.0	181
60 - 64	44.8	37.9	5.6	6.3	5.4	100.0	142
65 - 69	55.8	35.9	3.5	0.9	3.9	100.0	116
70 - 74	64.4	26.8	3.9	4.9	-	100.0	90
75 - 79	68.4	29.9	1.7	-	-	100.0	56
80 - 84	(59.4)	(34.5)	-	(6.1)	-	100.0	32
85+	*	*	*	*	*	100.0	21
Yerleşim yeri							
Kent	34.8	25.6	14.3	16.2	9.1	100.0	3731
Kır	47.3	32.3	10.5	6.9	3.0	100.0	2561
Erkek Toplam	39.9	28.3	12.7	12.4	6.6	100.0	6292

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu**

Çalışma kapsamında bilgisi toplanan 15 yaş ve üstü hane halkı nüfusunun medeni durumu Tablo 5.1.1.4'te sunulmaktadır. Hiç evlenmemiş kadın ve erkeklerin yüzdesinin 15-19 yaş grubundan sırasıyla 60-64 ve 65-69 yaş grubuna değin azalma gösterdiği ancak bu yaş grubundan sonra her iki cinsiyet için hiç evlenmemişlerin oranının nispeten yükseldiği görülmektedir. **Halen evli olan kadın ve erkeklerin oranı neredeyse aynı iken, eşi ölmüş**

ve boşanmış veya eşinden ayrı yaşayan kadınların oranı erkeklere nazaran daha yüksektir. Erkeklerin kadınlara nazaran evlenmeme veya eşinin ölmesi veya boşanma durumunda tekrar evlenme olasılığının yüksek oluşu, erkekler açısından bu iki medeni durumun kadınlara göre daha yüksek olmasına yol açmaktadır. Hiç evlenmemiş erkekler ve kadınların oranı arasında % 8'lik bir fark bulunmaktadır.

Tablo 5.1.1.4: 15 Yaş ve Üzeri Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu (% Dağılımı)

	Medeni Durum					
	Hiç Evlenmedi	**Halen Evli**	**Eşi Ölmüş**	**Boşandı/ Ayrı Yaşıyor**	**Toplam**	**Sayı**
	KADIN					
Yaş						
15 - 19	90.9	8.6	0.1	0.4	100.0	873
20 - 24	57.3	41.3	0.3	1.1	100.0	738
25 - 29	29.2	68.7	1.7	0.5	100.0	541
30 - 34	9.1	87.1	2.2	1.6	100.0	444
35 - 39	7.5	88.3	2.6	1.6	100.0	411
40 - 44	5.0	87.5	4.8	2.7	100.0	324
45 - 49	3.5	84.8	9.3	2.3	100.0	286
50 - 54	1.2	83.7	12.0	3.1	100.0	228
55 - 59	1.1	78.1	19.0	1.9	100.0	173
60 - 64	1.0	68.2	29.8	1.0	100.0	167
65 - 69	2.3	62.3	32.0	3.4	100.0	142
70 - 74	2.2	58.0	39.8	-	100.0	83
75 - 79	1.5	39.6	58.8	-	100.0	51
80 - 84	(3.2)	(9.5)	(81.7)	(5.6)	100.0	31
85+	*	*	*	*	100.0	24
Yerleşim yeri						
Kent	31.9	58.6	7.8	1.8	100.0	2759
Kır	34.3	57.9	7.0	0.8	100.0	1761
Kadın Toplam	32.8	58.3	7.5	1.4	100.0	4520
	ERKEK					
Yaş						
15 - 19	98.6	1.2	0.2	-	100.0	941
20 - 24	84.2	15.4	0.1	0.3	100.0	727
25 - 29	39.6	59.0	1.1	0.3	100.0	571
30 - 34	15.2	84.0	0.5	0.3	100.0	389
35 - 39	2.8	96.4	0.6	0.2	100.0	393
40 - 44	2.8	96.3	-	0.9	100.0	356
45 - 49	1.8	97.5	0.7	-	100.0	279
50 - 54	1.2	95.8	1.3	1.7	100.0	260
55 - 59	1.1	97.9	1.0	-	100.0	181
60 - 64	2.4	92.7	4.9	-	100.0	142

65 - 69	0.7	91.2	8.1	-	100.0	116
70 - 74	1.0	85.3	12.6	1.1	100.0	90
75 - 79	4.6	86.4	9.0	-	100.0	56
80 - 84	(3.1)	(71.8)	(25.0)	-	100.0	32
85+	*	*	*	*	100.0	21
Yerleşim yeri						
Kent	40.0	57.9	1.6	0.5	100.0	2773
Kır	42.3	56.4	1.2	0.1	100.0	1785
Erkek Toplam	40.9	57.3	1.4	0.3	100.0	4558
Toplam	36.9	57.8	4.5	0.9	100.0	9078

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Hane Halkı Nüfusunun Anadil Bilgisi**

Çalışma kapsamında bilgisi toplanan hane halkı üyelerin anadili bilgisi hane halkı görüşmesi sırasında toplanmış olup Tablo 5.1.1.5.'te sunulmaktadır. **Bilgisi alınan her üç kişiden yaklaşık birinin anadili Türkçe iken, bilgisi alınan kişilerin % 55.1'inin anadili Kürtçe olarak belirtilmiştir. Anadili Zazaca olan kişiler, bilgisi alınan kişilerin % 6.1'ini oluştururken anadili Arapça olan nüfus, bilgisi alınan nüfusun % 5.4'üdür. Anadili Türkçe olanların % 80.5'i kentte yaşarken, % 19.5'u kırda yaşamaktadır. Anadili Kürtçe olan nüfusun Kent ve Kırda yaşama oranları yaklaşık yarı yarıya iken, anadili Arapça ve Zazaca olanların daha çok Kırda yaşadıkları görülmüştür. Anadili Türkçe olanların, diğer anadil gruplarına göre, daha yüksek öğrenime sahip oldukları görülmekte olup, anadili Türkçe olanlar arasında öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemişlerin oranı % 35'tir. Bu oran, anadili Kürtçe olanlarda % 59.1, anadili Zazaca olanlarda % 56.3 ve anadili Arapça olanlarda ise % 62.7'dir.**

Tablo 5.1.1.5: Hane Halkı Nüfusunun Anadili (% Dağılımı)

	Anadil					
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş						
0-4	8.4	10.3	6.8	14.0	9.7	1373
5-9	10.7	13.2	9.9	13.2	12.2	1723
10-14	12.1	15.3	13.5	14.5	14.1	1998
15-19	12.4	13.3	10.7	12.4	12.8	1813
20-24	10.6	10.0	11.6	10.6	10.3	1465
25-29	8.5	7.5	7.2	8.0	7.9	1112

30-34	6.7	5.6	6.1	4.1	5.9	831
35-39	5.7	5.6	7.2	4.9	5.7	803
40-44	5.6	4.3	5.1	4.4	4.8	677
45-49	4.8	3.4	5.4	3.5	4.0	565
50-54	4.4	2.9	3.5	3.0	3.4	487
55-59	2.6	2.4	2.7	2.7	2.5	354
60-64	2.5	1.9	2.9	2.0	2.2	309
65-69	1.7	1.9	2.6	1.2	1.8	259
70-74	1.4	1.1	2.2	0.7	1.2	174
75-79	1.1	0.6	1.0	0.4	0.8	108
80-84	0.5	0.4	0.8	0.3	0.4	62
85+	0.3	0.0	0.6	0.1	0.3	45
Cinsiyet						
Erkek	50.2	51.1	50.0	49.8	50.7	7174
Kadın	49.8	48.9	50.0	50.2	49.3	6989
Yerleşim Yeri						
Kent	80.5	50.3	42.5	37.2	59.0	8363
Kır	19.5	49.7	57.5	62.8	41.0	5806
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	35.0	59.1	56.3	62.7	51.0	6347
İlk. 1. Kad. Mezun	26.6	24.6	28.0	25.2	25.5	3174
İlk. 2. Kad. Mezun	13.2	7.7	7.9	5.7	9.4	1174
Lise Mezun	14.7	6.3	4.8	5.6	9.0	1117
Üniversite ve Daha Yüksek	10.5	2.3	3.1	0.8	5.0	625
Toplam Sayı	4659	7864	836	804	4659	14163
Yüzde	33.5	55.1	6.1	5.4	100.0	

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

5.1.2. Hane Halkı Göç Statüsü ve Göç Nedeni

Bu başlık altında, tüm hane halkı üyeleri için toplanan göç verisi, üyelerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmektedir. Hane halkı üyelerinin görüşmenin gerçekleştiği yere göç etme durumları Tablo 5.1.2.1.'de sunulmaktadır. Yaklaşık her dört hane halkı üyesinden biri görüşme tarihinde yaşadığı yerleşim yerine başka bir yerleşim yerinden göç ettiğini belirtmiştir. Göç etme yüzdesi en düşük olarak beklenildiği üzere çocuk yaşlarda görülürken göç etme yüzdelerinin özellikle orta yaş gruplarında ve 85 + yaş grubunda en yüksek yüzdelere ulaştığı görülmektedir. Bu yaş gruplarında **hane halkı nüfusunun % 40'ından fazlasının görüşmenin gerçekleştiği yerleşim yerine göç ettiği**

görülmektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha fazla oranda göç ettiği görülürken; kentte yaşayan her üç kişiden birinin halen yaşadığı yerleşim yerine göçle geldiği hesaplanmıştır.

Öğrenim düzeyinin yükselmesi, özellikle lise ve üstü öğrenim alan bireylerin hareketliliğine yol açmaktadır. Gerek öğrenim almak için gerekse de öğrenim sonrasında iş aramak veya iş bulduğu için yerleşim yerini değiştirenlerin, yüksek öğrenim düzeyine sahip kişilerin göç olasılığını arttırdığı anlaşılmaktadır. Anadile göre göç durumu incelendiğinde, **anadili Türkçe ve Zazaca olanların diğer anadile sahip kişilere nazaran daha fazla oranda göç ettikleri görülmektedir. Anadili Arapça olanların diğer anadile sahip kişilere göre daha az düzeyde hareketli olduğu görülmektedir.**

Tablo 5.1.2.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Yaşanılan Yere Göç Etme Durumları (% Dağılımı)

	Göç Durumu			
	Yaşadığı Yerleşim Yerine göç etmiş	**Doğduğundan Beri Aynı Yerleşim Yerinde yaşıyor**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş				
0-4	4.8	95.2	100.0	1378
5-9	8.3	91.7	100.0	1739
10-14	11.0	89.0	100.0	1997
15-19	18.4	81.6	100.0	1810
20-24	28.3	71.7	100.0	1460
25-29	37.0	63.0	100.0	1107
30-34	44.8	55.2	100.0	827
35-39	43.0	57.0	100.0	803
40-44	38.8	61.2	100.0	677
45-49	43.7	56.3	100.0	565
50-54	43.5	56.5	100.0	484
55-59	45.0	55.0	100.0	354
60-64	44.8	55.2	100.0	305
65-69	43.0	57.0	100.0	254
70-74	39.9	60.1	100.0	174
75-79	38.9	61.1	100.0	108
80-84	35.8	64.2	100.0	61
85+	(45.0)	(55.0)	100.0	45
Cinsiyet				
Erkek	21.6	78.4	100.0	7175
Kadın	29.1	70.9	100.0	6976

Yerleşim Yeri				
Kent	34.3	65.7	100.0	8341
Kır	12.4	87.6	100.0	5817
Öğrenim Durumu				
Öğr. yok/ İlk. 1.Kad. Bitirmemiş	25.8	74.2	100.0	6346
İlk. 1. Kad. Mezun	29.7	70.3	100.0	3168
İlk. 2. Kad. Mezun	25.4	74.6	100.0	1173
Lise Mezun	31.6	68.4	100.0	1116
Üniversite ve Daha Yüksek	43.2	56.8	100.0	613
Anadil				
Türkçe	27.4	72.6	100.0	4639
Kürtçe	24.9	75.1	100.0	7842
Zazaca	28.1	71.9	100.0	836
Arapça	14.6	85.4	100.0	803
Toplam	**25.3**	**74.7**	**100.0**	**14151**

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Halen Yaşanılan Yerleşim Yerinden Önce Yaşanılan Yer**

Hane halkı üyeleri arasından yaşadıkları yerleşim yerine göç eden kişiler için bulundukları yerleşim yerine gelmeden önce yaşadıkları yerleşim yerinin tipi sorulmuştur. Tablo 5.1.2.2.'de bazı sosyo-demografik özelliklere göre göç eden kişilerin bir önceki yerleşim yeri tipleri sunulmaktadır. **Görüşülen kişilerin yarısından fazlasının bucak veya köyden geldiği görülmektedir.** Yurtdışından göç eden kişilerin toplam göçmenlerin sadece % 1'ini oluşturduğu, il ve ilçe merkezlerinden göç edenlerin yüzdelerinin ise yaklaşık aynı olduğu görülmektedir (sırasıyla % 24.0 ve % 23.2).

Bucak veya köyden göç edenlerin yüzdesinin yaş ilerledikçe arttığı görülmekle birlikte halen 'Kır'da yaşayan her üç göçmenden yaklaşık ikisinin yine 'Kır'dan göç ettikleri görülmektedir. Kente göç eden her iki kişiden biri, bucak veya köyden göç etmiştir. Öğrenim durumuna göre göç edilen yerleşim yeri tipi incelendiğinde; eğitimi olmayan göçmenlerin % 63.4'ünün bucak veya köyden göç ettikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe köyden göç etme yüzdeleri düşmekte, il ve ilçe merkezinden göç etme artmaktadır. Anadile göre göç edilen yerleşim yeri incelendiğinde; anadili Türkçe olan hane halkı üyelerinin yaklaşık % 40'ı il merkezinden göç ederken, bucak merkezi veya köyden göç edenlerin oranı % 33.3'tür. **Bucak veya köy merkezinden göç etme anadili Kürtçe olan hane halkı üyelerinde % 63.07, anadili Zazaca olanlarda % 55.1, Arapça**

olanlarda ise % 53.3'tür. Bu sonuçlar, birincil sırada etnik kökeninin Kürt olduğunu söyleyenler, ikinci sırada ise etnik kökeninin Zaza olduğunu söyleyenlerin en fazla yer değiştirmiş, diğer bir deyişle, şimdi yaşamakta olduğu yere, göç sonucunda gelmiş olduğunu ifade etmiştir. Etnik köken bakımından bunlar arasından en az oranda yer değiştirmiş olanlar ise, etnik kökeninin Arap olduğunu söyleyenler olmuştur.

Tablo 5.1.2.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Halen Yaşanılan Yerleşim Yerinden Önce Yaşanılan Yer (% Dağılımı)

	Göçten Önce Yaşanılan Yer					
	İl Merkezi	**İlçe Merkezi**	**Bucak/Köy**	**Yurtdışı**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş						
0-4	43.3	29.4	27.3	-	100.0	65
5-9	37.1	24.2	38.7	-	100.0	145
10-14	31.8	22.7	44.4	1.1	100.0	222
15-19	23.5	27.5	48.0	1.1	100.0	331
20-24	26.7	25.7	47.1	0.5	100.0	414
25-29	28.9	25.6	45.3	0.2	100.0	412
30-34	27.4	21.3	50.7	0.6	100.0	371
35-39	19.7	21.2	58.3	0.7	100.0	344
40-44	19.0	24.4	55.7	0.9	100.0	261
45-49	19.7	23.2	56.2	0.8	100.0	245
50-54	21.1	23.9	55.0	-	100.0	207
55-59	19.8	22.2	56.0	2.0	100.0	156
60-64	12.4	13.0	69.2	5.3	100.0	134
65-69	15.7	17.6	65.9	0.8	100.0	109
70-74	15.1	17.5	67.4	-	100.0	69
75-79	(11.3)	(26.1)	(60.6)	(2.0)	100.0	40
80-84	*	*	*	*	100.0	23
85+	*	*	*	*	100.0	20
Cinsiyet						
Erkek	24.2	23.4	51.2	1.2	100.0	1550
Kadın	23.8	23.1	52.6	0.5	100.0	2019
Yerleşim Yeri						
Kent	25.7	25.1	48.2	1.0	100.0	2853
Kır	17.1	15.7	66.8	0.4	100.0	718
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	15.5	20.9	63.4	0.2	100.0	1621
İlk. 1. Kad. Mezun	23.1	21.6	53.8	1.5	100.0	943
İlk. 2. Kad. Mezun	29.9	24.9	43.6	1.6	100.0	292
Lise Mezun	36.2	28.3	34.4	1.0	100.0	351
Üniversite ve Daha Yüksek	50.9	31.5	16.1	1.5	100.0	275

Anadil						
Türkçe	38.5	26.4	33.3	1.7	100.0	1270
Kürtçe	14.7	21.2	63.7	0.4	100.0	1948
Zazaca	27.1	17.9	55.1	-	100.0	232
Arapça	14.0	32.1	53.3	0.7	100.0	118
Toplam	24.0	23.2	52.0	0.8	100.0	3568

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Son Göçün Nedenleri**

Hane halkı üyelerinden göç etmiş bireylerin son göç nedenleri, bu çalışma kapsamında araştırılmış ve gerçekleştirilen son göçün temel nedeni, görüşülen kişilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 5.1.2.3.'te sunulmuştur. Göç nedenleri içinde en yüksek yüzdenin bireysel nedenler olduğu görülmüştür (% 34.7). Bireysel nedenleri sırasıyla ailevi nedenler (% 27.1) ve ekonomik nedenler (% 16.2) izlerken, her on kişiden yaklaşık birinin güvenlik nedenleri ile göç ettiği hesaplanmış olup çevresel nedenler ise % 2.1'dir. Bu göç nedenleri başlıkları altında sınıflandırılamayan diğer nedenler toplam göç nedenlerinin % 10.6'sını oluşturmaktadır. 0-14 yaş grubu hane halkı üyeleri için en temel göç nedeni beklenildiği üzere ailesel nedenler olarak görülmekle birlikte bireysel nedenler diğer tüm yaş gruplarında en belirgin göç nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik nedenli göçlerin yaş grupları ilerledikçe yüzdesel olarak artarken ailesel nedenlerden dolayı göç etmeler ise azalmaktadır.

Kadın hane halkı üyeleri açısından son göçün temel nedeni olarak bireysel ve ailevi nedenler ön plana çıkarken (sırasıyla % 43.7 ve % 29.2) **erkek bireyler için ise ekonomik, ailevi ve bireysel nedenler en yüksek yüzdeye sahiptir. Erkek hane halkı üyelerinin % 12.4'ü, kadınların ise % 9'u son göçlerinin güvenlik nedeniyle gerçekleştiğini belirtmiştir.** Yaşanılan yerleşim yerinin tipi, göç nedenleri üzerinde bir farklılaşma yaratmakta, kırda yaşayan bireylerin **yarısından fazlası** son göçün temel nedeni olarak bireysel nedenleri gösterirken, kentte yaşayanlarda bireysel nedenlerle son göçün gerçekleştiğini belirtenlerin oranı neredeyse **% 30'dur.** Kentte bireysel ve ailevi nedenlerin yüzdeleri aynı olarak hesaplanmışken, kırda yaşayanlar tarafından bireysel nedenler ailevi nedenlerden nerdeyse 4 kat daha fazla ifade edilmiştir.

Öğrenim durumu yükseldikçe bireysel nedenlerle yapılan göçlerin yüzdesinin arttığı görülmektedir. Öte yandan, güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen göçlerin daha az öğrenime sahip kişiler tarafından gerçekleştirildiği, üniversite ve üzeri mezun kişilerin sadece % 2.4'ünün güvenlik nedeniyle son göçlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. **Anadili Türkçe olan hane halkı üyelerinin yaklaşık % 4'ü güvenlik nedeniyle son göçlerini gerçekleştirdiklerini ifade ederken, güvenlik nedeniyle göç, anadili Kürtçe olanlarda % 13.4, anadili Zazaca olanlarda ise % 10.7 olarak bildirilmiştir.** Anadili Zazaca olan hane halkı üyelerinin % 11.4'ü çevresel nedenlerle göç ettiklerini belirtmiş olup, bu yüzde ekonomik nedenli göçler ile neredeyse aynıdır. Anadili Arapça olan hane halkı üyelerinin son göçlerini güvenlik veya çevresel nedenlerle gerçekleştirmedikleri, son göçlerini bireysel nedenler (% 46.5), ailevi nedenler (% 26.5) ve ekonomik nedenlerle (% 10.8) gerçekleştirdikleri görülmektedir. Diğer nedenler % 16.2'lik payla anadili Arapça olan hane halkı üyeleri açısından önemli bir paya sahiptir.

Göç nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İyi Bir Yaşam Standardı"; **Bireysel Nedenler:** "Evlilik", "Eğitim", "İş Değişikliği/Tayin", "Memlekete Geri Gönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", "Terör, Güvenlik", "Kan Davası", "Töre/Namus Cinayeti"; **Diğer Nedenler:** "Ev almak, daha geniş eve geçmek, arsa almak", "Yer azlığından dolayı, köyde yer olmaması", "Keyfi geçiş, öylesine", "Oturdukları yerden memnun değillermiş", "Evlerin ayrılması", "Köyü sevmediğinden ilçeye taşınma", "Merkezde yaşamak".

Sonuç olarak her grupta ağırlıklı göç nedeni bireysel nedenler olurken (% 34.7), bunu ailevi (% 27.1) ve ekonomik (% 16.2) nedenler izlemektedir. Güvenlik nedeniyle göç (% 9.4) ise beklenildiği kadar yüksek değildir.

Tablo 5.1.2.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Son Göçün Temel Nedeni (% Dağılımı)

	Son Göçün Temel Nedeni							
	Ekonomik Nedenler	**Bireysel Nedenler**	**Ailevi Nedenler**	**Çevre-sel Nedenler**	**Güvenlik Nedenleri**	**Diğer Nedenler**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş								
0-14	7.4	11.9	57.3	0.8	5.0	17.5	100.0	422
15-29	11.6	35.9	28.9	1.8	11.6	10.2	100.0	1149
30-64	19.9	39.8	19.8	2.5	8.7	9.3	100.0	1725
65+	25.9	32.5	18.8	2.4	10.9	9.4	100.0	260
Cinsiyet								
Erkek	26.6	22.9	24.3	2.5	11.3	12.4	100.0	1540
Kadın	8.3	43.7	29.2	1.8	7.9	9.2	100.0	2015
Yerleşim Yeri								
Kent	17.4	29.8	29.8	2.2	9.8	11.1	100.0	2844
Kır	11.5	53.9	16.5	1.8	7.8	8.5	100.0	713
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	15.5	34.2	27.9	1.7	11.3	9.4	100.0	1616
İlk. 1. Kad. Mezun	21.4	32.6	22.1	2.8	9.2	12.0	100.0	937
İlk. 2. Kad. Mezun	18.6	29.1	27.6	3.8	9.8	11.1	100.0	296
Lise Mezun	13.2	35.9	29.7	1.8	8.0	11.4	100.0	350
Üniversite ve Daha Yüksek	6.9	57.2	22.6	1.4	2.4	9.4	100.0	272
Anadil								
Türkçe	12.9	40.3	31.2	2.0	3.9	9.8	100.0	1270
Kürtçe	19.3	30.6	25.2	1.2	13.4	10.3	100.0	1939
Zazaca	11.1	31.3	21.0	11.4	10.7	14.5	100.0	229
Arapça	10.8	46.5	26.5	-	-	16.2	100.0	118
Toplam	16.2	34.7	27.1	2.1	9.4	10.6	100.0	3556

- **Güvenlik Nedeniyle Yapılan Göçün Ayrıntılı Bilgisi**

Tablo 5.1.2.4.'te son göçlerinin güvenlik nedenleriyle yapılmış olduğunu beyan eden hane halkı üyelerinin ayrıntılı göç nedeni bilgisi, görüşülen kişilerin bazı temel sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmaktadır. Güvenlik nedeniyle göç yapan yaklaşık her üç kişiden ikisi 'Terör ve/veya güvenlik' nedeniyle göç ederken, güvenlik kuvvetlerinin ayrılma talebi güvenlik nedenlerinin % 12.4'ünü kapsamaktadır. **Yaşla birlikte terör yüzünden göç edenlerin sayısının arttığı görülmektedir.** Son göçünü güvenlik nedeniyle gerçekleştiren 15-64 yaş grubundaki her üç kişiden ikisinin terör yüzünden göç ettikleri

anlaşılmaktadır. Görüşme yapıldığı tarihte kentte yaşayan kişilerin % 67.1'i kırda yaşayanların ise % 53.3'ü gerçekleştirdikleri son göçün terör yüzünden olduğunu belirtmiştir. Anadili Kürtçe olanların son güvenlik nedenli göçlerinin % 15.6'sı güvenlik kuvvetlerinin ayrılma talebi nedeniyle göç ettiklerini ifade ederken, anadili Türkçe olanlarda bu oran % 2.1'dir. Diğer taraftan son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştiren kişilerden anadili Türkçe olanların % 72.2'si, anadili Kürtçe olanların % 61.6'i terör yüzünden göç ettiklerini belirtmiştir. Tabloda yer alan diğer güvenlik nedenlerinin büyük çoğunluğunu, yaşanılan köyün yakılması/yıkılması, köyden kovulma, köydeki terör olayları veya köyün dağıtılması gibi nedenlerin yanı sıra **köyün sahibinin görüşülen kişinin dâhil olduğu aileyi kovması** ve komşularıyla kavga etmek gibi nedenler de çok seyrek olsa da yer almaktadır.

Tablo 5.1.2.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik Nedeniyle Yapılan Göçün Ayrıntılı Dağılımı (%)

	Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi	Korucuların Ayrılma Talebi	Korucu Olma Baskısı	Diğer Güvenlik Nedenleri	Terör	Kan Davası	Toplam	Sayı
Yaş								
0-14	*	*	*	*	*	*	100.0	21
15-29	12.7	-	1.8	19.0	66.5	-	100.0	133
30-64	9.5	1.6	1.0	18.4	66.2	3.2	100.0	151
65+	(10.9)	(-)	(-)	(3.3)	(74.2)	(11.5)	100.0	28
Cinsiyet								
Erkek	13.8	0.5	1.4	17.7	63.1	3.7	100.0	174
Kadın	10.9	1.0	1.0	19.4	66.6	1.1	100.0	159
Yerleşim Yeri								
Kent	11.5	0.9	1.4	16.2	67.1	2.9	100.0	277
Kır	17.0	-	-	29.7	53.3	-	100.0	56
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	15.3	0.9	1.3	21.4	58.8	2.3	100.0	183
İlk. 1. Kad. Mezun	9.5	0.9	-	17.7	70.9	0.9	100.0	86
İlk. 2. Kad. Mezun	(11.0)	(-)	(5.5)	(11.1)	(69.2)	(3.3)	100.0	29
Lise Mezun	(7.5)	(-)	(-)	(7.6)	(80.9)	(4.1)	100.0	28
Üniversite ve Daha Yüksek	*	*	*	*	*	*	100.0	7
Anadil								
Türkçe	2.1	-	-	20.3	72.2	5.3	100.0	50
Kürtçe	15.6	0.9	1.5	18.3	61.6	2.1	100.0	259
Zazaca	(-)	(-)	(-)	(16.7)	(83.3)	(-)	100.0	24
Toplam	12.4	0.7	1.2	18.5	64.8	2.4	100.0	333

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

5.1.3. Hane Halkı Çalışma Durumu

Araştırma kapsamında, görüşülen 12 yaş ve üstü hane halkı üyelerinin çalışma durumu da incelenmiştir. Yaklaşık her üç kişiden ikisi, hiç çalışmadığını ifade ederken genelde çalıştığını belirten ancak görüşme tarihinden önceki son bir hafta çalışmadığını söyleyenlerin oranı % 4.2'dir. Hiç çalışmadıklarını ifade eden hane halkı üyelerinin erken ve geç yaşlarda yüzdesi daha yüksektir. **Çalışma yüzdesinin en yüksek olduğu 35-39 yaş grubunda dahi hane halkı üyelerinin ancak yaklaşık yarısı çalıştıklarını ifade etmiştir.**

Kadınlarda çalışma yüzdelerinin erkeklere nazaran düşük olduğu, **her on kadından yaklaşık dokuzunun çalışmadığı, her on erkekten ise yaklaşık 5'inin hiç çalışmadığı** görülmüştür. Kentte yaşayanlar arasında çalışmama durumunun daha yaygın, (son bir hafta içinde çalışanların oranının kentte % 27.9 kırda ise % 32.1) olduğu ortaya çıkmıştır.

Öğrenim durumunun yükselmesi, bireylerin çalışma hayatı içerisinde yer almasını kolaylaştırmaktadır. Öğrenimi olmayanların % 78.8'i hiç çalışmadıklarını ifade ederken, üniversite veya daha üzeri öğrenime sahip kişilerde bu oran % 45.6' dır. Diğer taraftan anadilin çalışma durumu üzerinde çok belirgin bir etkisinin görülmediği, en yüksek çalışmama oranının anadili Zazaca (% 69.3), en düşük oranın ise anadili Arapça (% 63.1) olan hane halkı üyeleri arasında olduğu hesaplanmıştır. Aşağıdaki tablo, konu ile ilgili bulguları detaylı bir şekilde sunmaktadır:

Tablo 5.1.3.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Çalışma Durumu (% Dağılımı)

	Çalışma Durumu				
	Hiç Çalışmadı	Son 1 Haftada Çalıştı	Son 1 Haftada Çalışmadı Genelde Çalışıyor	Toplam	Sayı
Yaş					
12-14	88.6	10.9	0.5	100.0	1223
15-19	74.0	23.9	2.1	100.0	1815
20-24	64.8	28.9	6.4	100.0	1465
25-29	52.2	41.1	6.6	100.0	1112
30-34	51.5	42.3	6.2	100.0	832
35-39	49.0	44.9	6.1	100.0	804
40-44	49.5	45.1	5.3	100.0	679
45-49	56.6	38.5	4.9	100.0	565

50-54	63.1	32.9	4.0	100.0	487
55-59	70.8	26.3	2.9	100.0	354
60-64	81.3	15.5	3.2	100.0	309
65-69	85.1	12.8	2.1	100.0	259
70-74	86.1	11.4	2.4	100.0	174
75-79	92.8	4.4	2.8	100.0	108
80-84	95.9	2.7	1.4	100.0	62
85+	(97.8)	(2.2)	-	100.0	45
Cinsiyet					
Erkek	44.5	49.0	6.5	100.0	5194
Kadın	88.3	9.8	1.8	100.0	5103
Yerleşim Yeri					
Kent	68.0	27.9	4.0	100.0	6192
Kır	63.5	32.1	4.4	100.0	4107
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	78.9	18.0	3.1	100.0	4278
İlk. 1. Kad. Mezun	60.3	34.8	4.9	100.0	3096
İlk. 2. Kad. Mezun	62.3	34.1	3.6	100.0	1174
Lise Mezun	49.8	45.3	5.0	100.0	1118
Üniversite ve Daha Yüksek	45.6	46.9	7.5	100.0	625
Anadil					
Türkçe	65.8	30.7	3.5	100.0	3554
Kürtçe	66.5	29.1	4.5	100.0	5540
Zazaca	69.3	26.9	3.8	100.0	654
Arapça	63.1	31.0	5.9	100.0	546
Toplam	66.2	29.6	4.2	100.0	10295

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Hane Halkı Üyelerinin Ekonomik Faaliyet Tipi**

Tablo 5.1.3.2'de, 12 yaş ve üstü hane halkı üyelerinin sahip oldukları işin ekonomik faaliyet tipi sunulmaktadır. **Görüşme yapılan kişilerin yaklaşık yarısı hizmet sektöründe çalışırken, tarım ve hayvancılıkta çalışanların oranı % 29.4, sanayide çalışanların ise % 22.5'tir.** Erken ve geç yaşlarda tarım ve hayvancılıkta çalışmak daha yaygın iken, hizmet ve sanayi sektöründe tersi bir durum sözkonusudur. **Çalışan kadınların yarısından fazlasının tarım sektöründe çalıştığı, erkeklerin ise daha çok hizmet sektöründe çalışma hayatında yer buldukları** görülmektedir. Beklendiği üzere kırda yaşayan nüfusun yarısından fazlası tarım ve hayvancılık sektöründe çalışırken, **kentte baskın olan sektörün hizmet olduğu görülmektedir.**

Öğrenim düzeyi azaldıkça tarım sektöründe çalışma artarken, öğrenim yükseldikçe hizmet sektöründe yer bulma artmaktadır. Öğrenimi olmayan hane halkı üyelerinin yaklaşık yarısı tarım sektöründe çalışırken üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip olanların sadece % 3.9'u tarım sektöründe çalışmaktadır. Yine benzer şekilde çalışan üniversite ve yukarı öğrenime sahip hane halkı üyelerinin % 85'inin hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir.

Anadile göre çalışılan sektör değerlendirildiğinde, anadili Türkçe olan üyelerin diğer anadile sahip üyelere göre en yüksek düzeyde (% 64.1) hizmet sektöründe yer buldukları, tarım sektöründe ise diğer dil gruplarına göre daha az düzeyde (% 18.4) yer aldıkları görülmektedir. Anadili Arapça olan hane halkı üyelerinin tarım sektöründe en yüksek yüzdeyle çalışan anadil grubu olduğu, sanayi sektöründe ise en az yüzdeyle yer aldığı bulunmuştur.

Tablo 5.1.3.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (% Dağılımı)

	Ekonomik Faaliyet Tipi				
	Tarım/Hayvancılık	**Sanayi**	**Hizmet**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş					
12-14	61.3	10.4	28.3	100.0	141
15-19	43.3	22.7	34.0	100.0	474
20-24	25.0	32.8	42.2	100.0	518
25-29	18.2	27.6	54.2	100.0	532
30-34	18.6	24.6	56.8	100.0	405
35-39	25.0	22.0	53.0	100.0	410
40-44	20.4	18.6	61.0	100.0	343
45-49	25.0	19.4	55.6	100.0	246
50-54	35.9	9.5	54.6	100.0	180
55-59	50.9	13.5	35.6	100.0	103
60-64	54.4	11.6	33.9	100.0	58
65+	65.0	8.9	26.1	100.0	74
Cinsiyet					
Erkek	24.3	25.9	49.8	100.0	2885
Kadın	53.9	6.1	40.0	100.0	601
Yerleşim Yeri					
Kent	12.0	22.5	65.5	100.0	1983
Kır	52.3	22.5	25.2	100.0	1504
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad.	49.1	21.7	29.2	100.0	907

Bitirmemiş					
İlk. 1. Kad. Mezun	32.8	25.3	41.8	100.0	1234
İlk. 2. Kad. Mezun	21.9	28.0	50.2	100.0	443
Lise Mezun	11.3	20.3	68.4	100.0	563
Üniversite ve Daha Yüksek	3.9	11.1	85.0	100.0	340
Anadil					
Türkçe	18.4	17.5	64.1	100.0	1216
Kürtçe	34.8	26.4	38.8	100.0	1865
Zazaca	28.0	27.2	44.8	100.0	202
Arapça	46.9	12.1	41.0	100.0	202
Toplam	29.4	22.5	48.1	100.0	3485

- **Hane Halkı Üyelerinin Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumları**

Çalışan hane halkı üyelerine, yaptıkları işten kaynaklı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olup olmadıkları sorulmuştur. **Çalışan her üç kişiden ikisinin sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığı; yaklaşık her beş kişiden birinin SSK'lı olduğu** görülmektedir. Halen çalışan hane halkı üyelerinden erken yaş ve ileri yaşta bulunanların herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadıkları, orta yaşlarda ise herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma durumunun arttığı tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere nazaran daha dezavantajlı konumda oldukları, zaten erkeklere nazaran iş hayatında daha az oranda yer alan kadınların çalıştıkları işten kaynaklı, erkeklere nazaran daha az oranda sosyal güvenliğe bağlı oldukları hesaplanmıştır.

Kırda yaşayan çalışanların % 84.9'u yaptıkları işten kaynaklı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadıklarını ifade etmiştir. Kentte sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma, kırdakine nazaran belirgin bir şekilde yüksek olmasına rağmen **ancak (yaklaşık) % 45'inin herhangi bir güvenceye sahip olması düşündürücüdür.**

Öğrenimin sosyal güvenceye sahip olma üzerinde olumlu bir etkisi olduğu**, öğrenimi olmayan her on kişiden dokuzunun çalıştığı işten kaynaklı sosyal güvencesinin olmadığı, oysa üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip çalışanların yaklaşık % 80'inin sosyal güvenliğe sahip olduğu görülmektedir. Anadile göre sosyal güvenceye sahip olma incelendiğinde, anadili Türkçe olanların yaklaşık yarısının sosyal güvenliğe sahip olduğu, diğer anadil gruplarında ise en yüksek oranda anadile sahip olan grubun ancak % 30'unun sosyal güvenliği olduğu görülmektedir.** Bu konudaki detaylı veriler, aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 5.1.3.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (% Dağılımı)

	Sosyal Güvenlik Kurumu								
	SGK'na Bağlı Değil	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel Sigorta	Diğer	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş									
12-14	95.9	2.3	-	1.2	0.6	-	-	100.0	140
15-19	91.4	4.5	0.8	2.1	0.6	-	0.6	100.0	466
20-24	74.0	18.7	3.6	1.9	0.6	0.4	0.8	100.0	513
25-29	62.3	24.8	6.9	2.7	2.0	-	1.4	100.0	524
30-34	59.1	23.8	12.0	4.4	0.5	-	0.2	100.0	402
35-39	62.5	20.1	7.8	8.2	1.3	0.2	-	100.0	408
40-44	53.2	22.4	13.7	9.6	0.6	-	0.3	100.0	339
45-49	50.8	28.1	9.5	8.1	1.5	1.0	1.1	100.0	243
50-54	55.9	19.6	10.6	11.5	1.0	-	1.3	100.0	179
55-59	72.8	15.1	3.6	7.6	-	-	0.9	100.0	103
60-64	67.6	10.4	3.6	15.1	-	1.5	1.7	100.0	58
65+	84.9	1.5	0.0	12.4	1.2	0.0	0.0	100.0	73
Cinsiyet									
Erkek	66.0	19.7	6.3	6.0	1.0	0.2	0.7	100.0	2857
Kadın	76.7	11.3	8.7	2.2	0.8	-	0.3	100.0	593
Yerleşim Yeri									
Kent	54.8	27.0	10.4	6.1	0.8	0.2	0.7	100.0	1957
Kır	84.9	6.8	1.9	4.3	1.2	0.1	0.7	100.0	1494
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	90.2	6.2	0.1	2.1	0.9	-	0.4	100.0	894
İlk. 1. Kad. Mezun	74.7	15.8	0.7	7.2	1.2	0.2	0.2	100.0	1223
İlk. 2. Kad. Mezun	65.7	19.9	3.7	7.7	1.4	0.3	1.3	100.0	438
Lise Mezun	48.0	34.6	10.1	5.7	0.3	-	1.3	100.0	556
Üniversite ve Daha Yüksek	19.2	29.9	44.6	3.5	0.9	0.6	1.2	100.0	338
Anadil									
Türkçe	49.1	26.5	13.8	8.2	0.9	0.3	1.2	100.0	1209
Kürtçe	78.9	13.4	2.9	3.1	1.2	0.2	0.4	100.0	1839
Zazaca	70.3	21.7	3.9	3.5	-	-	0.6	100.0	200
Arapça	77.7	10.0	1.8	10.5	-	-	-	100.0	201
Toplam	67.8	18.3	6.7	5.3	1.0	0.2	0.7	100.0	3448

- **Hane Halkı Üyelerinin Çalışmama Nedenleri**

Tablo 5.1.3.4.'te, hane halkında bilgisi toplanan kişiler arasında çalışmadığını belirtenlerin çalışmama nedenleri; yaşanılan yerleşim yeri, cinsiyet ve anadil'e göre sunulmaktadır. Erkeklerin belirttiği en temel çalışmama nedeni "öğrenci" iken, kadınlarda "ev kadını" olma durumu en yüksek yüzdeli çalışmama nedeni olarak öne çıkmaktadır. Bu iki çalışmama nedeni, tüm sosyo-demografik özellikler için yüksek çıkmakta olup, her on kişiden yaklaşık birinin iş aradığını, işsiz olduğunu belirttiği görülmektedir. İş arama en yüksek yüzde ile erkekler arasında görülmektedir (% 20.7).

Tablo 5.1.3.4: Yerleşim Yeri, Cinsiyet ve Anadile Göre Hane Halkı Üyelerinden Çalışmayanların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Çalışmama Nedenleri (% Dağılımı)

	Yerleşim Yeri		Cinsiyet		Anadil				Toplam	
Çalışmama Nedeni	**Kent**	**Kır**	**Erkek**	**Kadın**	**Türkçe**	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**n**	**%**
Yeni İşe Başlayacak	0.1	0.1	0.3	-	0.3	0.1	-	-	9	0.1
Öğrenci	28.5	20.9	41.9	17.3	30.2	24.3	18.8	15.6	1736	25.6
Ev Kadını	41.1	45.7	-	63.6	42.0	42.8	46.6	43.5	2908	42.9
Emekli	6.4	2.0	11.6	1.2	8.2	2.5	5.3	2.3	319	4.7
İrat Sahibi (Kira, Faiz, Kar Payı Vb.)	0.1	-	0.1	-	0.1	0.0	-	-	3	0.0
Aile İşçisi	-	0.4	0.2	0.2	-	0.1	0.7	0.7	12	0.2
Özürlü-Engelli-Hasta	4.3	6.0	8.0	3.4	3.4	5.3	8.3	6.2	335	4.9
Yaşlıya Bakıyor	-	0.1	-	0.1	-	0.1	0.2	-	4	0.1
Çocuk Bakıyor	0.3	0.3	-	0.4	0.3	0.3	0.5	0.2	19	0.3
Evlenmek Üzere	0.3	0.4	0.1	0.5	0.4	0.3	-	0.5	24	0.4
Askere Gidecek	0.5	0.8	1.8	-	0.5	0.7	0.9	0.7	41	0.6
İs Arıyor/İşsiz	10.5	10.2	20.7	5.1	8.4	11.9	9.6	12.0	706	10.4
Henüz Yaşı Küçük	0.9	2.9	2.1	1.5	0.9	2.1	1.8	2.8	115	1.7
Okulu Yeni Bitirdi	0.9	0.5	1.4	0.4	1.0	0.7	0.5	0.5	51	0.7
Eşi-Ailesi İzin Vermiyor	1.9	1.8	0.1	2.8	0.8	2.1	2.7	5.8	128	1.9
Buraya Yeni Göç Etmiş-Gelmiş	-	0.1	-	-	-	0.0	-	-	2	0.0
İhtiyacı Yok	1.3	1.3	1.5	1.2	1.3	1.2	0.4	2.1	88	1.3
Becerisi-Öğr. Yok/ ilk.1.Kad.Bitirmemiş	0.5	1.4	0.7	0.9	0.4	1.1	-	1.9	55	0.8
Diğer	2.2	4.9	6.9	1.4	1.8	4.1	3.7	4.6	220	3.2
Bilmiyor	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.3	-	0.5	12	0.2
Toplam %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		100.0
Sayı	4195	2590	2296	4488	2331	3881	451	343	6786	

5.1.4. Hane Halkı Konut Özellikleri

Bu araştırma kapsamında görüşülen hanelerdeki bireylerin sosyo-ekonomik durumunun ve yaşanılan sağlık koşullarının birer göstergesi olabilecek içme suyunun kaynağı, tuvaletin yeri, konutta ayrı mutfak ve banyo olup olmadığı gibi konut özelliklerine ilişkin sorular da sorulmuştur. Tablo 5.1.4.1.'de, konut özellikleri yerleşim yeri tipi ayrımında sunulmaktadır.

Her on konuttan yedisinde şebeke suyu kullanılmakla birlikte şebeke suyu kullanma oranı kentteki hanelerde % 87.3 kırdaki hanelerde ise % 42.0'dir. Kentte hanelerin % 5.6'sı kırda ise sadece % 1'i şişe suyu, damacana veya pet suyunu içme suyunun kaynağı olarak belirtmiştir. Kırsal alanlarda sondaj yolu ile elde edilen su ile benzer bir şekilde kuyu suyu kullanımı önemli bir içme su ihtiyacını karşılamaktadır.

Hanelerde kullanılan tuvaletin yeri bilgisi de bu çalışma kapsamında toplanmıştır. Kentsel alanlarda tuvaletlerin % 83.7'si evin içinde yer alırken kırsal alanlarda bu oran % 33.4'tür. **Kırsal kesimde tuvaleti evin dışında olan hanelerin oranı yaklaşık % 58 olarak bulunmuştur.** Kentlerde yer alan hanelerin ancak % 0.2'sinde tuvalet yok iken, kırda bu oran yaklaşık % 4'tür.

Görüşme yapılan konutlarda ayrı mutfak ve ayrı banyo olup olmadığı yine bu çalışma kapsamında toplanan bilgiler arasındadır. Kentlerde yaklaşık her on hanenin 9'unda ayrı mutfak ve ayrı banyo olduğu beyan edilirken (sırasıyla % 92.4 ve % 91.7), kırsal alanlarda bu oranlar beklendiği üzere sırasıyla % 67.1 ve % 63.9'dur. Hanede oda başına düşen kişi sayısı bulgusu incelendiğinde, kentte her on haneden yaklaşık altısında, kırda ise on hanenin ancak yaklaşık üç tanesinde oda başına bir kişi düşmektedir. **Kırdaki hanelerin % 34'ünde oda başına üç veya daha fazla kişi düşerken,** kentte her on evin ancak birinde oda başına ortalama üç veya daha fazla kişi bulunmaktadır.

Tablo 5.1.4.1: Görüşülen Hanelerin Konut Özellikleri (% Dağılımı)

	Yerleşim Yeri Tipi		
	Kent	**Kır**	**Toplam**
İçme Suyu Kaynağı			
Evde Şehir Suyu	87.3	42.0	70.6
Bahçede Şehir Suyu	0.8	1.8	1.2
Ev-Bahçe Dışında Ortak Kullanım	0.4	3.4	1.5
Sondaj-Sondaile Su	0.6	10.6	4.3

Korumalı Kuyu Suyu	1.2	9.2	4.2
Korumasız Kuyu Suyu	0.6	6.0	2.6
Evde-Bahçede Toplanan Su	0.1	0.9	0.4
Ortak Kullanılan Kuyu Suyu	0.1	2.0	0.8
Sise Suyu-Damacana-Pet Su	5.6	1.0	3.9
Diğer	3.3	23.1	10.6
Toplam	100.0	100.0	100.0
Tuvaletin Yeri			
Tuvalet Yok-Çalılık-Arazi-Umumi Tuvalet	0.2	3.9	1.6
Evin içinde	83.7	33.4	65.1
Evin Dışında	13.4	57.6	29.8
Evin İçinde ve Dışında	2.4	4.3	3.1
Diğer	0.3	0.6	0.4
Toplam	100.0	100.0	100.0
Ayrı Mutfak Var	92.4	67.1	83.0
Ayrı Banyo Var	91.7	63.9	81.4
Oda Başına Düşen Ortalama Kişi Sayısı			
1	59.6	32.6	49.6
2	28.8	33.8	30.7
3	7.9	19.8	12.3
4	2.1	7.1	3.9
5	0.8	3.3	1.7
6+	0.8	3.3	1.7
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hane halkı Sayısı	1511	888	2399

5.2.Kişi Görüşme Bilgileri

Araştırma kapsamında, örnekleme dâhil hane halklarında referans kişi ile gerçekleştirilen hane halkı soru kağıdı uygulamasının ardından hane listesinde yer alan 18-65 yaş arası uygun kişiler seçilmiş ve bu kişiler arasından istatistikî bir olasılık dâhilinde kişi görüşmesini gerçekleştirmek üzere her haneden uygun bir hane halkı üyesi seçilmiştir. Seçilen kişilere 18-65 yaş kişi soru kağıdı uygulanmış, cevaplayıcıların sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin yanı sıra yaşanılan çevreye ilişkin ekonomik ve siyasal algıları hakkında da bilgi toplanmıştır.

Raporun bu bölümünde çalışmanın gerçekleştirildiği bölgenin sosyo-ekonomik durumu, uygulanan görüşmelerin içeriğinden yola çıkarak değerlendirilmektedir. Kişi görüşmelerinin sonuçları çeşitli sosyo-demografik özellikler bağlamında ele alınarak görüşülen kişilerin hem bireysel özellikleri hem de içinde yaşadıkları ortam hakkında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

5.2.1. Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler

Kişi görüşmesi için hane halkı listesinde yer alan 18-65 yaşları arasından istatistiksel bir tablo yardımı ile seçilen hane halkı üyelerine ait bazı sosyo-demografik özellikler, görüşülen kişinin cinsiyetine göre Tablo 5.2.1.1.'de sunulmaktadır. Tabloda yer alan sosyo-demografik değişkenlerin ağırlıklı ve ağırlıksız sayıları bir arada sunulmaktadır. Raporun tamamında yer alan tablolarda ağırlıklı sayılar ve yüzdeleri kullanılmakla birlikte, istatistikî değerlendirmeler açısından ağırlıksız gözlem sayılarına dikkat edilmelidir. Ağırlıksız gözlem sayıları incelenirken analizlerin yorumlanmasında bazı değişkenler için gözlem sayıları ağırlıksız olarak 50'nin ve 25'in altına düştüğü durumlar tablo altlarında uyarı ile belirtilmektedir.

Görüşülen kişilerin yaş dağılımı incelendiğinde, görüşülen her beş kişiden ikisinin 18-29 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Türkiye'de yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığı genel nüfus sayımlarının sonuçlarında açıkça görülmektedir. Bu çalışma kapsamında kişi soru kağıdı uygulanan kişilerin % 63.3'ü kentlerde yaşarken % 36.7'si kırda yaşamaktadır. Görüşülen kişilerin öğrenim durumları incelendiğinde görüşülen yaklaşık her üç kişiden birinin öğrenimi olmadığı veya ilköğretim 1. kademeyi bitirmediği görülmektedir. Her on kişiden sadece biri üniversite mezunu iken üniversite mezunlarının % 74.8'i erkek, sadece % 25.2'si kadındır. Tam tersi bir durumun öğrenimi olmayan veya ilköğretim 1. kademe bitirmemiş kişilerin % 74.3'ünün kadın, % 25.7'si ise erkektir.

Kişi soru kağıdı uygulanan hane halkı üyelerinin % 35.5'inin anadili Türkçe iken **% 51.8'i anadilini Kürtçe** olarak ifade etmiştir. **Anadili Zazaca ve Arapça olan bireylerin oranı birbirine yakındır (sırasıyla % 6.7 ve % 6.0).** Diğer taraftan çalışma kapsamında görüşülen kişilerin araştırma tarihine ilişkin medeni durumları bilgisi toplanmış olup, görüşülen her on kişiden yedisi araştırma tarihinde halen evli iken her dört kişiden birinin de bekâr olduğu görülmüştür. Araştırma tarihinde dul, boşanmış veya ayrı yaşayan

kişilerin oranları toplamı % 4'tür. Erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla oranda bekâr olarak hayatlarını sürdürdükleri belirlenmiş olup dul olan kişiler arasında ise kadınların payı çok belirgin derecede yüksektir.

Tablo 5.2.1.1: Araştırma Kapsamında Kişi Görüşmesi Gerçekleştirilen Hane Halkı Üyelerinin Cinsiyete Göre Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (% Dağılımı)

	Cinsiyet				
	Erkek	**Kadın**	**Toplam**	**Ağırlıklı Sayı**	**Ağırlıksız Sayı**
Yaş Grubu					
18-29	52.3	47.7	43.0	761	631
30-39	48.3	51.7	26.4	466	534
40-49	53.6	46.4	16.0	283	330
50-65	44.9	55.1	14.7	261	280
Yerleşim Yeri					
Kent	50.1	49.9	63.3	1120	1077
Kır	50.8	49.2	36.7	649	697
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	25.7	74.3	35.7	632	732
İlk. 1. Kad. Mezun	57.2	42.8	31.5	557	578
İlk. 2. Kad. Mezun	63.2	36.8	8.5	151	131
Lise Mezun	72.3	27.7	15.1	267	213
Üniversite ve Daha Yüksek	74.8	25.2	9.2	162	121
Anadil					
Türkçe	50.9	49.1	35.5	628	608
Kürtçe	50.1	49.9	51.8	917	942
Zazaca	49.8	50.2	6.7	118	118
Arapça	57.6	42.4	6.0	106	106
Medeni Durum					
Bekâr	60.0	40.0	24.4	431	316
Halen evli	49.4	50.6	71.6	1267	1373
Dul	5.9	94.1	3.2	56	64
Boşanmış	*	*	*	9	12
Ayrı Yaşıyor	*	*	*	6	9
Sayı	890	879		1769	1774
Toplam	**50.3**	**49.7**	**100.0**		

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Görüşülen Kişilerin Mezhebi**

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen **kişi görüşmelerinde** sahip olunan mezhep sorusu da sorulmuş olup Tablo 5.2.1.2.'de bazı seçilmiş sosyo-demografik özelliklere göre bu bilgi sunulmaktadır. **Görüşülen kişilerin % 48.5'i Sünni Şafi, % 43.8'i ise Sünni Hanefi olduğunu belirtmiştir. Alevi olduğunu ifade edenler toplam kişilerin % 3.1'ini, mezhep belirtmeyenler % 1.2'sini, Caferiler/Şiiler % 0.2'sini oluştururken görüşme yapılan kişilerin % 3.2'si diğer bir mezhepleri olduğunu veya inancı olmadığını ifade etmiştir.**

Nüfusun büyük çoğunluğunun Sünni Şafi ve Sünni Hanefi olduğu görülmektedir. Alevilerin, Zaza ve Türkler arasında diğer etnik kökene sahip kişilere göre daha fazla yüzde ile bölgede yaşadığı görülmektedir. **Türklerin daha çok Sünni Hanefi olduğu, Kürtlerin, Zazaların ve Arapların ise daha çok Sünni Şafi olduğu görülmektedir.** Rapor içerisinde tablo olarak gösterilmemekle birlikte, **Alevilerin % 50'si etnik köken olarak Türk olduğunu belirtmiş olup, % 24.1'i Kürt, % 16.7'si ise Zaza olduğunu belirtmiştir.**

Tablo 5.2.1.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Mezhebi (% Dağılımı)

	Mezhep							
	İslam (Mezhep Belirtmemiş)	Sünni Şafi	Sünni Hanefi	Alevi	Şii/ Caferi	Diğer/ İnancı Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
18-29	1.2	50.0	42.6	2.4	0.3	3.4	100.0	763
30-39	1.3	51.9	40.5	3.1	0.2	3.0	100.0	467
40-49	0.4	47.5	47.2	1.9	-	3.0	100.0	286
50-65	1.9	38.5	49.0	6.4	-	4.1	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	1.4	51.2	41.3	2.8	0.4	3.0	100.0	891
Kadın	1.0	45.9	46.0	3.4	-	3.7	100.0	879
Yerleşim Yeri								
Kent	1.8	43.1	46.3	4.6	0.3	3.9	100.0	1129
Kır	0.2	57.7	39.2	0.4	-	2.4	100.0	649
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	0.3	56.5	37.9	1.3	-	4.0	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	1.4	48.1	43.3	4.1	0.2	2.9	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	-	42.0	53.7	2.9	-	1.4	100.0	153
Lise Mezun	1.8	45.7	49.0	2.0	-	1.4	100.0	270
Üniversite ve Daha	4.0	28.9	50.0	8.3	1.5	7.3	100.0	163

Yüksek								
Anadil								
Türkçe	2.4	21.3	67.0	4.7	0.4	4.2	100.0	633
Kürtçe	0.6	64.7	30.9	1.3	0.1	2.4	100.0	919
Zazaca	0.4	58.3	29.5	11.3	-	0.5	100.0	118
Arapça	-	58.7	31.7	-	-	9.6	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	2.2	25.0	64.6	3.9	0.4	3.9	100.0	702
Kürt	0.4	66.0	29.4	1.8	0.1	2.3	100.0	822
Zaza	0.5	60.5	29.0	10.0	-	-	100.0	94
Arap	-	58.6	35.8	-	-	5.6	100.0	87
Diğer	3.4	52.1	31.6	5.0	-	8.0	100.0	61
Toplam	1.2	48.5	43.8	3.1	0.2	3.2	100.0	1778

- **Görüşülen Kişilerin Anadile Göre Etnik Köken Dağılımı**

Yine çalışma kapsamında değerlendirilmiş olan bir diğer tanımlayıcı bulgu ise anadile göre etnik köken dağılımıdır. **Anadilini Türkçe olarak ifade edenlerin % 84.7'si kendilerini etnik köken olarak Türk olarak ifade etmiş, % 11.9'ü ise Kürt olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan anadili Kürtçe olanların % 14.1'i kendisini Türk olarak, % 3.9'u ise diğer bir etnik kökene sahip olduğunu belirtmektedir.** Bu grupta, ana dilini Kürtçe olarak belirtmiş olmalarına karşın etnik olarak Türk kökenli olduğunu belirtenlerin çoğunlukla "Alevi Kürt!" olarak tanımlanan gruptan çıktığı gözlenmiştir. **Anadili Zazaca olanların % 11.9'u kendisini diğer etnik köken grubuna dâhil ederken, % 12.7'si Türk, % 1.7'si ise Kürt'tür. Anadili Arapça olanların % 74.8'i Arap olduğunu, % 23.4'ü Türk olduğunu ifade etmiştir.**

Tablo 5.2.1.3: Anadile Göre Görüşülen Kişilerin Etnik Kökeni (% Dağılımı)

	Etnik Köken						
	Türk	**Kürt**	**Zaza**	**Arap**	**Diğer**	**Toplam**	**Sayı**
Anadil							
Türkçe	84.7	11.9	0.6	0.6	2.1	100.0	633
Kürtçe	14.1	81.5	0.4	0.3	3.7	100.0	918
Zazaca	12.7	1.7	73.7	-	11.9	100.0	118
Arapça	23.4	0.9	-	74.8	0.9	100.0	107
Toplam	84.7	11.9	0.6	0.6	2.1	100.0	1778

5.2.2. Görüşülen Kişilere Ait Çalışma Durumu

Çalışma kapsamında hane halkı soru kağıdında toplanan 12 yaş ve üzeri tüm hane halkı üyeleri için hane halkı referans kişisinden elde edilen çalışma durumu bilgisi kişi soru kağıdında bir kere daha görüşülen kişinin kendisinden doğrudan alınmıştır. 18-65 yaş grubu **kişi görüşmelerinden** elde edilen çalışma durumu bilgisi görüşülen kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 5.2.2.1.'de sunulmaktadır. Genel olarak görüşülen kişilerin % 60'ının hiç çalışmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha az yüzdelerle çalışma hayatında yer bulduğu görülmektedir. **Kadınların ancak % 12.7 si hayatının herhangi bir döneminde çalıştığını** ifade ederken, erkeklerde bu oran % 76.8'dir. **Çalışma kapsamında görüşülen hem erkeklerin hem de kadınların çalışma oranlarının düşük olduğu görülmektedir.** Kırda yaşayan kişilerin kentte yaşayanlara göre özellikle tarım sektöründe çalışma imkânının bulunması, kırda çalışma oranlarının kenttekine nazaran daha yüksek olmasını sağlamaktadır.

Öğrenim düzeyinin çalışma hayatında yer bulma üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, öğrenim düzeyi yükseldikçe bireylerin işgücüne katılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim 1. kademeyi bitirmemiş kişilerin ancak % 32.9'u genellikle çalıştığını ifade ederken, üniversite veya daha yüksek bir öğrenime sahip kişilerin % 61.6'sının çalıştığı görülmektedir. 'Anadil ve Etnik Köken'in çalışma durumu üzerinde belirgin bir etkisi görülmemekle birlikte en düşük çalışma oranlarının anadili Zazaca ve etnik olarak kendilerini Zaza olarak ifade edenler arasında olduğu görülmektedir. Anadili Türkçe olanlar ve diğer etnik grubuna dahil olanların diğer gruplara göre daha yüksek oranda iş hayatında yer buldukları görülmüştür.

Tablo 5.2.2.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çalışma Durumu (% Dağılımı)

	Çalışma Durumu				
	Hiç Çalışmadı	**Son 1 Haftada Çalıştı**	**Son 1 Haftada Çalışmadı, Genelde Çalışıyor**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	60.3	31.9	7.7	100.0	763
30-39	55.7	36.2	8.1	100.0	467
40-49	51.5	43.8	4.7	100.0	286
50-65	76.9	21.5	1.7	100.0	261
Cinsiyet					

Erkek	33.2	56.3	10.4	100.0	891
Kadın	87.3	10.2	2.5	100.0	879
Yerleşim Yeri					
Kent	62.9	31.2	6.0	100.0	1129
Kır	55.3	37.3	7.3	100.0	649
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	77.1	18.2	4.7	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	52.1	39.6	8.3	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	58.0	38.5	3.5	100.0	153
Lise Mezun	51.0	41.6	7.4	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	38.4	53.4	8.2	100.0	163
Anadil					
Türkçe	59.7	36.8	3.5	100.0	633
Kürtçe	60.6	30.6	8.9	100.0	919
Zazaca	62.9	32.5	4.5	100.0	118
Arapça	55.8	38.9	5.3	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	56.3	39.6	4.1	100.0	702
Kürt	63.4	27.4	9.1	100.0	822
Zaza	68.6	27.6	3.8	100.0	94
Arap	60.2	33.8	6.0	100.0	87
Diğer	51.3	47.8	0.9	100.0	61
Toplam	60.3	33.3	6.4	100.0	1778

- **Görüşülen Kişilerin Ekonomik Faaliyet Tipi**

Kişi görüşmelerinde çalışan kişilerin yaptıkları ekonomik faaliyetin kolu bilgisi, yine kişi soru kağıdı vasıtasıyla toplanmıştır. Görüşülen kişilerin % 52.6'sı hizmet sektöründe çalışıyor iken, % 29.5'i tarım veya hayvancılıkta, sadece % 17.9'u sanayide çalıştığını ifade etmiştir. Kadınların erkeklere nazaran daha çok tarım ve hayvancılıkta erkeklerin ise sanayide çalıştıkları görülmektedir. Diğer taraftan, her 10 kadın ve erkekten beşi hizmet sektöründe çalışmaktadır. Genç ve orta yaşlı nüfusun 50-65 arası yaştaki kişilere göre hizmet ve sanayi sektörlerinde daha fazla oranda yer buluyor iken 50-65 yaş arası kişilerin % 45.5'i tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Öğrenim durumunun yükselmesi tarım ve hayvancılıkta çalışma oranlarını azaltırken, hizmet sektöründe çalışmayı arttırmaktadır. Öğrenimle birlikte sanayide çalışmanın düştüğü görülmekle birlikte bu bulgu tarım ve hayvancılık ile hizmet sektöründe çalışma üzerinde öğrenim durumunun etkisi kadar belirgin değildir.

Tablo 5.2.2.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (% Dağılımı)

	Ekonomik Faaliyet Tipi				
	Tarım/Hayvancılık	**Sanayi**	**Hizmet**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	30.1	20.9	48.9	100.0	319
30-39	25.5	20.1	54.4	100.0	219
40-49	25.9	11.6	62.5	100.0	145
50-65	45.9	10.1	43.9	100.0	67
Cinsiyet					
Erkek	26.7	20.6	52.7	100.0	637
Kadın	45.1	3.1	51.8	100.0	111
Yerleşim Yeri					
Kent	12.5	16.7	70.8	100.0	438
Kır	53.1	19.6	27.3	100.0	311
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	46.8	21.3	31.9	100.0	161
İlk. 1. Kad. Mezun	37.8	22.1	40.1	100.0	279
İlk. 2. Kad. Mezun	23.7	13.3	63.0	100.0	71
Lise Mezun	10.1	15.3	74.6	100.0	137
Üniversite ve Daha Yüksek	8.5	7.9	83.7	100.0	101
Anadil					
Türkçe	22.5	9.1	68.4	100.0	270
Kürtçe	31.1	23.8	45.1	100.0	385
Zazaca	(24.3)	(26.1)	(49.6)	100.0	44
Arapça	57.8	13.4	28.8	100.0	50
Etnik Köken					
Türk	25.0	11.0	64.0	100.0	320
Kürt	31.6	23.4	45.0	100.0	324
Zaza	(21.3)	(32.2)	(46.6)	100.0	29
Arap	(58.4)	(15.4)	(26.2)	100.0	36
Diğer	(26.6)	(20.9)	(52.5)	100.0	33
Toplam	29.5	17.9	52.6	100.0	750

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Anadile göre çalışılan sektör incelendiğinde, anadili Türkçe olan kişilerin % 68.4'ü hizmet sektöründe yer alırken, bu oran anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda % 50'ye yakın, anadili Arapça olanlarda ise daha düşüktür (% 28.8). Anadili Arapça olanlar arasında tarım ve hayvancılıkla uğraşmanın diğer anadile sahip kişilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyenler arasında hizmet sektöründe çalışmak

yaygınken (% 64.0), Zaza ve Kürtlerde yine hizmet sektörü ağır basmakla birlikte tarım ve hayvancılık ile sanayi sektöründe çalışmanın da dengeli dağıldığı görülmektedir. Diğer taraftan etnik olarak Arap olduğunu söyleyen nüfusun daha çok tarım ve hayvancılık ile uğraştığı görülmektedir (% 58.4).

- **Görüşülen Kişilerin Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumları**

Kişi görüşmeleri sırasında çalıştığını ifade eden kişilere sahip oldukları işten kaynaklı sosyal güvenlik kurumuna bağlı olup olmadıkları sorulmuş, elde edilen bulgular Tablo 5.2.2.3.'te, görüşülen kişinin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmuştur. **Görüşülen kişilerin % 62.5'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığını ifade ederken, SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'a bağlı kişilerin yüzdesinin toplamda ancak % 37'leri bulması dikkat çekicidir.** Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamanın erken ve geç yaşlarda arttığı görülmekle birlikte sosyal güvenlik sisteminden en yüksek oranda faydalanan yaş grubunun 40-49 olduğu görülmektedir (% 52.4). Çalışan her on kadından ancak üçü, her on erkeğin ancak dördü sosyal güvenlik kurumuna bağlıdır. Diğer taraftan kadınlar arasında Bağ-Kur ve özel sigortaya bağlı olma oldukça düşüktür. Sosyal güvenliğe bağlı olma kentte kıra nazaran daha yüksektir (sırasıyla % 47.7 ve % 32.1). **Öte yandan, öğrenim düzeyi yükseldikçe sosyal güvenliğe bağlı olma oranlarının arttığı tespit edilmiştir.** Hiç öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemişlerde sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma % 10.0 iken, üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip kişilerde % 81.8'dir. Üniversite ve daha yüksek öğrenim almış her iki kişiden biri çalıştığı işten kaynaklı Emekli Sandığı'na bağlı iken, hiç öğrenimi olmayanların Emekli Sandığı'na bağlı bir işte, **hiç çalışmıyor oldukları** dikkat çekicidir. Anadili Türkçe olan her iki kişiden biri sosyal güvenlik sistemine dâhil iken, diğer anadile sahip kişilerde bu oranın düşük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan etnik köken olarak kendilerini Türk olarak ifade eden kişilerin % 43.4'ü, Kürt olarak ifade edenlerin % 43.1'i çalıştıkları işten kaynaklı herhangi bir sosyal güvenlik sistemine bağlıyken, Zazaların % 33.9'u ve Arapların % 28.6'sı sosyal güvenliğe sahip olduklarını ifade etmiştir. Diğer bir etnik kökene sahip olduklarını ifade edenlerin de % 34.9'u sosyal güvenliğe sahip olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 5.2.2.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (% Dağılımı)

	Sosyal Güvenlik Kurumu							
	SGK'na Bağlı Değil	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel Sigorta	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş								
18-29	67.5	22.3	6.1	3.5	-	0.5	100.0	293
30-39	59.5	19.3	11.8	9.0	0.4	0.0	100.0	182
40-49	47.6	23.5	19.1	8.1	-	1.7	100.0	134
50-65	78.3	8.7	5.7	7.2	-	-	100.0	62
Cinsiyet								
Erkek	60.9	21.3	9.7	7.3	0.1	0.7	100.0	562
Kadın	71.1	15.5	12.5	0.8	-	-	100.0	107
Yerleşim Yeri								
Kent	52.3	25.7	14.1	6.7	0.2	1.0	100.0	406
Kır	77.9	12.4	4.2	5.5	-	-	100.0	265
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	90.0	8.6	-	1.4	-	-	100.0	141
İlk. 1. Kad. Mezun	74.0	16.9	0.3	7.4	-	1.3	100.0	229
İlk. 2. Kad. Mezun	57.8	27.9	2.1	11.1	-	1.2	100.0	67
Lise Mezun	48.4	29.9	13.6	8.2	-	-	100.0	133
Üniversite ve Daha Yüksek	19.1	27.7	47.8	4.7	0.8	-	100.0	101
Anadil								
Türkçe	49.9	26.3	15.5	7.3	0.3	0.6	100.0	259
Kürtçe	60.6	14.8	5.8	3.9	14.2	0.0	100.0	329
Zazaca	(68.8)	(12.5)	(13.3)	(5.5)	(0.0)	(0.0)	100.0	39
Arapça	(69.0)	(17.1)	(1.7)	(12.2)	(0.0)	(0.0)	100.0	43
Etnik Köken								
Türk	56.6	22.0	15.4	4.8	0.3	1.0	100.0	309
Kürt	56.9	17.0	4.8	5.3	15.7	0.0	100.0	271
Zaza	(66.1)	(16.1)	(9.7)	(7.4)	-	-	100.0	24
Arap	(71.4)	(12.7)	(2.4)	(13.5)	-	-	100.0	32
Diğer	(65.1)	(17.6)	(5.7)	(11.6)	-	-	100.0	30
Toplam	62.5	20.4	10.1	6.3	0.1	0.6	100.0	671

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Bilgileri**

Sağlık sigortası sahipliği bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeylerini gösteren önemli bir göstergedir. Kişilerin sağlık sigortası sahipliği durumu, seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklere göre Tablo 5.2.2.4.'te değerlendirilmektedir. Genel olarak her on kişiden ikisinin sağlık sigortasına sahip olmadığı, ikisinin SSK'nın sağlık sigortasından faydalandığını, yine ikisinin de Emekli Sandığı veya Bağ-Kur'dan yararlandığı görülmektedir. Öte yandan **Yeşil Kart sağlık sigortaları içerisinde en yaygın olanıdır** (% 36.9). Sağlık sigortasına sahip olmama durumunun, özellikle 18-29 yaş gençlerde, erkekler arasında ve kırda yaşayanlarda yüksek olduğu görülmektedir.

Kırda yaşayan her iki kişiden birinin Yeşil Kartı olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde Yeşil Kart'ın özellikle öğrenim düzeyi düşük kişiler tarafından kullanıldığı, üniversite ve daha yukarı öğrenime sahip kişilerin % 5.4'ü Yeşil Kart'a sahip olduklarını ifade ederken, bu oran öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kesimde % 47.4'tür. **Anadili Türkçe olanlarda Yeşil Kart sahipliği % 16.0 iken anadili Kürtçe olanlarda % 51.2, Zazaca olanlarda % 42.83 ve Arapça olanlarda % 39.0'dır. Yeşil Kart kullanımı etnik kökene göre bakıldığında ise, Kürtlerde yaygındır (sırasıyla % 50.2).** Bu grubu sırasıyla Zazalar (% 42.8) ve Araplar (% 36.8) izlemektedir. Türkler arasında Yeşil Kart'a sahip nüfus % 21.2'de kalırken bu etnik gruplar dışında kalanlarda Yeşil Kart sahipliği % 30.3'tür.

Tablo 5.2.2.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Sahipliği Durumu (% Dağılımı)

	Sağlık Sigortası							
	Sağlık Sigortası Yok	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Yeşil Kart	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş								
18-29	27.1	18.0	9.4	7.7	37.2	0.5	100.0	763
30-39	17.1	20.5	7.0	8.9	45.8	0.6	100.0	467
40-49	14.2	28.9	13.8	8.1	34.3	0.8	100.0	286
50-65	14.6	27.0	19.8	14.2	23.6	0.7	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	24.9	18.8	11.2	7.7	36.8	0.6	100.0	891
Kadın	16.4	24.7	10.8	10.2	37.6	0.4	100.0	879
Yerleşim Yeri								
Kent	18.4	27.2	14.9	10.5	28.4	0.6	100.0	1129
Kır	24.4	12.3	4.2	6.5	52.0	0.5	100.0	649

Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	21.8	17.5	4.6	8.6	47.4	0.2	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	17.7	23.8	4.5	7.7	45.7	0.6	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	17.0	27.6	9.9	8.5	36.6	0.5	100.0	153
Lise Mezun	26.3	24.9	19.9	13.2	14.0	1.7	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	19.7	20.6	44.7	9.1	5.4	0.5	100.0	163
Anadil								
Türkçe	17.1	31.0	20.5	14.2	16.0	1.3	100.0	633
Kürtçe	23.1	14.9	5.4	5.3	51.2	0.2	100.0	919
Zazaca	16.9	31.3	10.1	3.6	38.0	-	100.0	118
Arapça	24.0	15.7	4.6	16.0	39.0	0.7	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	18.3	27.9	19.9	11.6	21.2	1.1	100.0	702
Kürt	22.3	15.8	4.8	6.7	50.2	0.2	100.0	821
Zaza	18.2	27.2	7.6	4.2	42.8	-	100.0	94
Arap	25.2	15.4	6.7	15.1	36.8	0.8	100.0	87
Diğer	21.3	31.7	4.7	12.0	30.3	-	100.0	61
Toplam	20.6	21.7	11.0	9.1	36.9	0.6	100.0	1778

5.2.3. Görüşülen Kişilerin Evlilik ve Eşlerine Ait Bilgiler

Kişi görüşmeleri için seçilen uygun hane halkı üyelerinin medeni durum bilgileri ve en az bir kere evlenmiş bireylerin eşlerine ait temel bazı sosyo-ekonomik ve demografik bilgiler, yine bu çalışma kapsamında toplanmıştır. Bu bölümde görüşülen kişilerin medeni durumları ve başından en az bir evlilik geçmiş kişilerin (son) eşlerine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Tüm çalışmada evlilikten kastedilen resmi nikâh değildir. **Kendilerini evli olarak ifade eden bireyler eşleriyle aralarında nikâh olup olmadığına bakılmaksızın evli olarak kabul edilmişlerdir.**

- **Görüşülen Kişilerin Medeni Durumu**

Tablo 5.2.3.1.'de seçilmiş sosyo-demografik özelliklere göre kişilerin medeni durumları sunulmaktadır. Görüşülen kişilerin % 71.5'i halen evli, her dört kişiden yaklaşık bir tanesi ise bekârdır. Görüşme tarihinde dul olduğunu ifade edenler, görüşülen kişilerin % 3.2'sini, boşanmış olanların % 0.5'ini ve ayrı yaşadığını ifade edenlerin ise % 0.3'ünü oluşturduğu görülmektedir. Kadınlar arasında dul olanların yüzdesi erkeklere nazaran daha yüksektir. Ülkemizde kadınların eşleri öldükten sonra tekrar evlenme oranlarının erkeklere

nazaran daha düşük olması, bu medeni duruma sahip kadınların oranının kadınlarda nispeten daha yüksek olmasına yol açmaktadır.

Öğrenim düzeyinin artışı, evlenme oranlarının azalmasına yol açarken, üniversite ve daha fazla öğrenime sahip her iki kişiden ancak birinin başından evlilik geçtiği görülmektedir. **Evlenme oranı, düşük öğrenim gruplarında % 85 civarındadır. Evlenme oranlarının anadili Kürtçe ve Arapça olanlarda daha yüksek olduğu görülmüştür.** Diğer taraftan en yüksek düzeyde bekâr nüfusun Türklerde (% 28.2) olduğu, Zazalarda ise % 26 civarında olduğu görülmektedir. Yine dul olarak yaşamlarını sürdüren bireyler, Türkler arasında % 4.1 olarak hesaplanmıştır. **Deneklerin medeni durumları kriterine bakıldığında etnik köken açısından önemli farklar olmadığı görülmüştür. Bu da bize, etnik olarak farklı olduklarını ifade etseler de toplumsal yaşam biçimi, örf, adet ve gelenekler açısından benzer olduklarını göstermektedir denebilir. Ancak 'berdel' ile evlilik konusuna gelince Türkler ile diğer etnik gruplar arasında çok ciddi farklar bulunduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 5.2.3.2).**

Tablo 5.2.3.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Medeni Durumları (% Dağılımı)

	Medeni Durum						
	Bekâr	Halen Evli	Dul	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	Toplam	Sayı
Yaş							
18-29	52.8	46.7	0.2	0.2	0.1	100.0	763
30-39	4.7	92.4	2.0	0.4	0.5	100.0	466
40-49	2.5	93.0	3.5	0.8	0.2	100.0	286
50-65	0.4	84.0	13.3	1.3	1.0	100.0	261
Cinsiyet							
Erkek	29.1	70.4	0.4	0.2	-	100.0	890
Kadın	19.6	72.9	6.0	0.8	0.7	100.0	879
Yerleşim Yeri							
Kent	24.7	70.7	3.5	0.7	0.4	100.0	1127
Kır	23.8	73.3	2.5	0.2	0.2	100.0	649
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	14.1	78.4	6.1	0.5	0.8	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	13.7	83.6	2.1	0.4	0.2	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	40.0	58.5	0.4	1.1	-	100.0	152
Lise Mezun	44.6	54.2	0.8	0.5	-	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	52.9	45.3	1.5	0.3	-	100.0	163

Anadil							
Türkçe	29.4	65.0	4.3	1.1	0.2	100.0	632
Kürtçe	21.0	75.6	2.9	0.2	0.3	100.0	919
Zazaca	26.6	72.0	0.4	0.3	0.7	100.0	118
Arapça	21.5	76.1	1.6	-	0.8	100.0	107
Etnik Köken							
Türk	28.2	66.6	4.1	1.0	0.1	100.0	702
Kürt	21.7	74.9	2.9	0.2	0.4	100.0	821
Zaza	25.7	72.6	0.5	0.4	0.9	100.0	94
Arap	21.4	74.0	2.8	-	1.8	100.0	87
Diğer	22.4	76.8	0.8	-	-	100.0	61
Toplam	24.5	71.5	3.2	0.5	0.3	100.0	1776

- **Evlilik Kararında Söz Sahibi Olma Durumu**

Evliliğe karar verme süreci, bireylerin evlilik kararında söz sahibi olma durumları demografik ve sosyal yapının anlaşılmasına yönelik sıkça başvurulan destekleyici bilgi kaynaklarıdır. Kişilerin evliliklerine kimin karar verdiğine dair soruya verdikleri sonuçlar değerlendirildiğinde, görüşülen kişilerin ancak % 39.9'unun evliliklerine kendilerinin karar verdiği görülmektedir. Evliliklerin yarısından fazlasında karar aileler tarafından verilmektedir. Ailelerin evliliklere karar verme yüzdeleri görüşülen kişilerin yaşları gençleştikçe azalmaktadır. Kadınların % 57.7'si erkeklerin ise % 47.3'ü ailelerinin, kendilerinin evliliklerine karar verdiğini ifade etmiştir.

Berdel, özellikle Doğu ve Güneydoğu'da tercih edilen bir evlilik yöntemi olarak bu çalışma kapsamında evliliğe karar verme sürecinde değerlendirilmiş olup tüm evliliklerin % 3.5'inin 'Berdel' ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Berdel, başlık parası ödememek için iki ailenin kızlarının, takas yolu ile evlendirilmesi anlamını taşımakta olup kırda, anadili Kürtçe veya Arapça olan kişiler arasındaki yüksek yüzdesi ilgi çekicidir. Yine **Araplar ve Kürtler arasında berdel ile evliliğin gerçekleşmesi, diğer etnik gruplara nazaran belirgin bir düzeyde yüksektir. Türklerde ve anadilini Türkçe olarak ifade eden kişilerde berdel ile evlenme % 1'in altındadır.**

Tablo 5.2.3.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evliliğe Karar Veren Kişi(ler) (% Dağılımı)

	Evliliğe Karar Veren Kişi(ler)						
	Kendisi	Aileler	Kaçtı/ Kaçırıldı	Berdel	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş							
18-29	49.1	44.6	4.4	1.9	0.1	100.0	360
30-39	43.0	48.8	1.7	5.2	1.4	100.0	445
40-49	36.3	54.8	2.5	5.5	1.0	100.0	279
50-65	26.4	69.5	2.9	0.4	0.7	100.0	260
Cinsiyet							
Erkek	45.9	47.3	2.6	3.4	0.8	100.0	633
Kadın	35.0	57.7	3.0	3.5	0.8	100.0	706
Yerleşim Yeri							
Kent	40.6	53.0	3.5	2.0	0.9	100.0	850
Kır	39.1	52.8	1.6	5.9	0.6	100.0	495
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	31.0	58.9	3.1	6.3	0.7	100.0	545
İlk. 1. Kad. Mezun	38.3	57.1	2.0	1.9	0.8	100.0	481
İlk. 2. Kad. Mezun	53.7	42.2	1.9	1.2	1.0	100.0	92
Lise Mezun	52.4	39.9	5.9	1.3	0.6	100.0	149
Üniversite ve Daha Yüksek	74.4	22.1	1.1	-	2.4	100.0	77
Anadil							
Türkçe	42.2	51.1	4.9	0.7	1.0	100.0	447
Kürtçe	38.1	55.4	1.4	4.5	0.6	100.0	726
Zazaca	45.0	46.6	5.1	2.6	0.6	100.0	87
Arapça	39.8	47.6	0.8	9.7	2.0	100.0	84
Etnik Köken							
Türk	41.9	52.2	3.7	0.9	1.2	100.0	504
Kürt	37.7	55.2	1.8	5.0	0.3	100.0	644
Zaza	45.0	44.3	5.3	3.2	2.2	100.0	70
Arap	39.3	47.4	1.0	10.3	2.0	100.0	68
Diğer	(41.4)	(51.6)	(5.9)	(1.2)	-	100.0	48
Toplam	39.9	53.0	2.8	3.5	0.8	100.0	1344

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Evli Kişilerin Nikah Şekli**

Çalışma kapsamında görüşülen evlenmiş kişilere (son) eşleri ile aralarında resmi veya dini nikâh olup olmadığı sorulmuştur. Daha önce benzer nüfus araştırmalarındaki bulgulara paralel olarak, neredeyse **her on kişiden dokuzunun hem resmi hem de dini**

nikâha sahip olduğu görülmüştür. Sadece dini nikâha sahip olma % 8.6, sadece resmi nikâha sahip olma ise % 2.7 olarak hesaplanmıştır. Görüşülen kişilerin % 1'inden daha azı ise, eşleri ile aralarında nikâh olmadığını ifade etmiştir. Sadece dini nikâh, hem erken hem de ileri yaş gruplarında 30-39 yaş grubuna göre fazla olarak hesaplanmıştır. Literatür, özellikle kırda ve düşük eğitimliler arasında dini nikâhın evliliğin özellikle başlangıcında tek başına kıyıldığını, süreç içerisinde özellikle çocukların öğrenim çağına gelmesi ile birlikte kayıt sistemine dâhil edilmelerini teminen resmi nikâhın da kıyıldığını aktarmaktadır. **Bu çalışmada da özellikle kırda yaşayanlarda ve hiç öğrenim almamış veya ilkokul birinci kademeye gitmemiş kişilerde sadece dini nikâha sahip olanların yüzdesinin diğer kişilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.**

Üniversite ve üzeri öğrenime sahip kişiler arasında sadece resmi nikâha sahip olma yüzdesi, sadece dini nikâha sahip olanların yaklaşık 3 katıdır. Anadil gruplarına bakıldığında anadili Türkçe olanlarda sadece dini nikâha sahip olmada en düşük düzeydeyken (% 5.4) bu grubu sırasıyla, anadili Zazaca olanlar (% 8.9), Kürtçe olanlar (% 10.1) ve Arapça olanlar (% 12.4) izlemektedir. **Görüşülen kişilerin etnik gruplarına göre sahip oldukları nikâh türü incelendiğinde, Türklerde sadece resmi nikâha sahip olmanın en yüksek oranda görüldüğü, Kürtlerde ise bu oranın % 2'nin altında olduğu görülmektedir. Zazalar ve diğer bir etnik kökene sahip kişilerin yaklaşık % 4'ü sadece resmi nikâha sahip olduklarını ifade ederken, diğer etnik köken grubunda yer alan kişiler arasında hiç 'sadece dini nikâh'ın olmaması, Araplar arasında ise hiç 'sadece resmi nikah'ın olmaması ilgi çekicidir.**

Tablo 5.2.3.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Nikâh Şekli (% Dağılımı)

	Nikah Şekli					
	Nikâh Yok	**Sadece Resmi**	**Sadece Dini**	**Hem Resmi Hem Dini**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş						
18-29	1.3	1.4	13.2	84.1	100.0	360
30-39	0.8	2.5	5.4	91.2	100.0	445
40-49	0.5	3.0	7.1	89.4	100.0	279
50-65	0.6	4.6	9.0	85.8	100.0	260
Cinsiyet						
Erkek	0.6	3.3	8.8	87.2	100.0	633
Kadın	1.0	2.2	8.1	88.7	100.0	706
Yerleşim Yeri						

Kent	0.7	3.7	6.7	89.0	100.0	850
Kır	1.1	1.1	11.7	86.1	100.0	495
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	1.4	1.6	12.0	84.9	100.0	545
İlk. 1. Kad. Mezun	0.6	1.5	6.2	91.7	100.0	481
İlk. 2. Kad. Mezun	-	6.4	7.1	86.4	100.0	92
Lise Mezun	0.5	4.7	7.0	87.8	100.0	149
Üniversite ve Daha Yüksek	-	9.3	3.4	87.2	100.0	77
Anadil						
Türkçe	0.6	5.2	5.4	88.9	100.0	447
Kürtçe	0.9	1.2	10.1	87.9	100.0	726
Zazaca	1.5	5.4	8.9	84.2	100.0	87
Arapça	0.8	-	12.4	86.7	100.0	84
Etnik Köken						
Türk	0.3	4.8	7.3	87.6	100.0	504
Kürt	0.8	1.1	9.5	88.5	100.0	644
Zaza	5.5	4.0	10.7	79.9	100.0	70
Arap	1.0	-	13.9	85.0	100.0	68
Diğer	-	(4.1)	-	(95.9)	100.0	48
Toplam	0.8	2.7	8.6	87.8	100.0	1344

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Evlenilen Kişi İle Akrabalık Durumu Bilgisi**

Evlenilen kişi ile akrabalık durumu bilgisi, bu çalışma kapsamında kişi görüşmelerinden elde edilen bilgiler ışığında Tablo 5.2.3.4.'te sunulmaktadır. **Akraba evliliği özellikle bebek ve çocuk sağlığı açısından önemli bir gösterge olmakla birlikte sosyal yaşantı içerisinde kişinin yaşadığı çevreden olan etkileşiminin düzeyini ve biçimini anlamaya yönelik dolaylı göstergelerden birisi olarak da değerlendirilmektedir. Akraba evliliğinin yoğunlukla gerçekleştiği toplumlar daha çok kapalı toplumlar olarak değerlendirilmektedirler. Görüşülen her üç kişiden biri akraba evliliği yaptığını ifade etmiştir.** Akraba evliliklerinin kırda kenttekine nazaran daha yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmüştür (sırasıyla % 42.9 ve % 34.5). Öğrenim düzeyi yükseldikçe akraba evliliği oranının düştüğü görülmektedir. **Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişilerin % 43.0'ı akraba evliliği yaptığını dile getirirken bu oran üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip kişilerde % 21.3'e düşmektedir.**

Anadil gruplarına göre akraba evliliği gerçekleştirme oranları incelendiğinde en yüksek akraba evliliği oranının anadili Arapça olanlarda (% 50.3) olduğu, en düşük oranın ise anadili Türkçe olanlarda (% 25.1) olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan etnik kökene göre bir analiz yapıldığında da araştırma kapsamında görüşülen her 2 Araptan 1'inin akraba evliliği yaptığı görülmektedir. En düşük akraba evliliği oranları yine Türklerde görülürken diğer etnik köken grupları birbirlerine benzerlik göstererek % 40 ile 45 arası bir yüzdeyle akraba evliliği yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5.2.3.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşleri İle Akrabalık Durumu (% Dağılımı)

	Eş ile Akrabalık Durumu			
	Akrabalık Var	**Akrabalık Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş				
18-29	35.3	64.7	100.0	360
30-39	37.2	62.8	100.0	443
40-49	44.8	55.2	100.0	278
50-65	33.5	66.5	100.0	260
Cinsiyet				
Erkek	38.2	61.8	100.0	632
Kadın	37.1	62.9	100.0	704
Yerleşim Yeri				
Kent	34.5	65.5	100.0	849
Kır	42.9	57.1	100.0	493
Öğrenim Durumu				
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	43.0	57.0	100.0	542
İlk. 1. Kad. Mezun	39.5	60.5	100.0	480
İlk. 2. Kad. Mezun	31.2	68.8	100.0	92
Lise Mezun	23.8	76.2	100.0	149
Üniversite ve Daha Yüksek	21.3	78.7	100.0	77
Anadil				
Türkçe	25.1	74.9	100.0	447
Kürtçe	42.6	57.4	100.0	724
Zazaca	47.2	52.8	100.0	87
Arapça	50.3	49.7	100.0	84
Etnik Köken				
Türk	28.4	71.6	100.0	503
Kürt	42.2	57.8	100.0	642
Zaza	43.6	56.4	100.0	70
Arap	52.7	47.3	100.0	68

Diğer	(44.5)	(55.5)	100.0	48
Toplam	37.7	62.3	100.0	1341

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Görüşülen Kişilerin Eşlerinin Anadili Bilgisi**

Tablo 5.2.3.5: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşlerinin Anadili (% Dağılımı)

	Eşin Anadili							
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Diğer**	**Bilmiyor**	**Toplam**	**Sayı**
Anadil								
Türkçe	93.0	6.0	0.2	0.6	0.0	0.2	100.0	445
Kürtçe	4.3	94.3	0.5	0.9	0.1	-	100.0	720
Zazaca	1.0	12.6	86.4	-	-	-	100.0	87
Arapça	5.0	15.2	-	78.3	1.5	-	100.0	84
Etnik Köken								
Türk	72.8	21.8	2.1	2.9	0.2	0.2	100.0	502
Kürt	9.8	88.9	0.6	0.6	0.1	-	100.0	639
Zaza	7.3	14.3	78.3	-	-	-	100.0	70
Arap	4.5	13.9	-	81.6	-	-	100.0	68
Diğer	(21.8)	(55.8)	(21.2)	(1.2)	-	-	100.0	48
Toplam	33.7	54.6	5.9	5.6	0.1	0.1	100.0	1337

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Tablo 5.2.3.6.'da görüşülen kişilerin eşleri ile evde konuştukları dil/diller bulgusu sunulmaktadır. Birden fazla dilin belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir. **Görüşülen kişilerin % 55.7'si evlerinde eşleri ile Türkçe konuştuklarını ifade etmişlerdir. Evinde eşi ile Kürtçe konuşanların oranı ise % 49.0'dır.** Bu iki yüksek değeri sırasıyla Zazaca (% 5.8) ve Arapça (% 5.2) izlemektedir. Yaş gruplarına göre evde eş ile konuşulan dil incelendiğinde **genç yaş grubunda diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla olarak Türkçe konuşulmaktadır. Kentte yaşayanların eşleri ile evde daha çok Türkçe, kırda yaşayanların ise Kürtçe konuştukları görülmektedir.** Öğrenim durumu daha yüksek olan kişiler arasında Türkçenin evde eşi ile daha sıklıkla konuşulduğu, **hiç öğrenimi olmayan veya ilköğretim 1. kademeyi tamamlayamamış kişilerde ise özellikle Kürtçenin yüksek oranlarda evde konuşulduğu görülmektedir.**

Anadili Türkçe olanların % 95.6'sı evde eşi ile Türkçe konuştuğunu ifade ederken anadili Kürtçe olanların % 36.0'ı, Zazaca olanların % 39.2'si ve Arapça olanların % 31.9'u evlerinde eşi ile Türkçe konuştuklarını ifade etmiştir. Diğer taraftan **etnik köken** olarak Türk olanların % 16.4'ü eşi ile Kürtçe konuşmakta, % 85.1'i ise Türkçe konuşmaktadır. Diğer taraftan Kürtlerin % 83.1'i evinde eşi ile Kürtçe konuşurken %3 7.8'i Türkçe konuştuklarını belirtmiştir. Benzer şekilde evde sadece Türkçe konuşmak veya başka dilin yanında Türkçe konuşmak diğer etnik köken grupları açısından da gözlenen bir durumdur.

Tablo 5.2.3.6: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Evlenmiş Kişilerin Eşleri ile Evde Konuşulan Dil(ler) (% Dağılımı)

	Eşi ile Evde Konuşulan Dil(ler)				
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Sayı**
Yaş					
18-29	62.7	48.4	4.0	4.6	360
30-39	58.4	52.6	4.6	5.5	443
40-49	47.9	48.5	7.7	6.1	278
50-65	50.5	43.8	8.0	4.5	258
Cinsiyet					
Erkek	54.8	50.7	6.3	5.8	631
Kadın	56.4	47.6	5.4	4.7	701
Yerleşim Yeri					
Kent	68.2	38.8	5.1	3.2	847
Kır	34.4	66.5	7.0	8.6	491
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	39.5	61.9	8.8	6.0	542
İlk. 1. Kad. Mezun	55.4	51.3	5.1	5.6	477
İlk. 2. Kad. Mezun	83.4	22.9	0.6	3.9	92
Lise Mezun	81.3	27.6	1.0	3.1	149
Üniversite ve Daha Yüksek	91.1	16.0	4.4	2.6	77
Anadil					
Türkçe	95.6	6.1	1.9	0.3	446
Kürtçe	36.0	85.2	0.6	0.3	720
Zazaca	39.2	7.0	74.3	0.0	87
Arapça	31.9	9.5	0.0	78.2	84
Etnik Köken					
Türk	85.1	16.4	2.5	3.3	503
Kürt	37.8	83.1	0.9	0.1	639
Zaza	36.1	6.7	73.9	0.0	70
Arap	30.7	8.5	0.0	76.3	68
Diğer	(49.6)	(49.1)	(16.5)	(1.2)	48
Toplam	55.7	49.0	5.8	5.2	1338

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

5.2.4. Görüşülen Kişilerin Medya İzleme Durumu

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen **kişi görüşmelerinde** görsel ve basılı medya takibine ilişkin sorular sorulmuştur. Birden fazla yanıtın verilebileceği bu bilgi alma sürecinde kişilerin **% 21.5'i hiç gazete okumadıklarını** ifade ederken, % 11.3'ü okuduğu gazetenin fark etmediğini, gazeteleri internetten takip ettiğini dile getirmiştir. Gazete okuduğunu ifade edenlerin okudukları ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerin okunma yüzdeleri Tablo 5.2.4.1.'de sunulmaktadır. Birden fazla gazete adının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir. **Sabah gazetesi % 16.3 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek yüzde ile okunan gazetedir. Bu gazeteyi sırasıyla Zaman (% 14.4), Hürriyet (% 10.5) ve Milliyet (% 9.1) izlemektedir.**

Kadınlarda Sabah okuma yüzdesi erkeklere göre daha yüksek olarak hesaplamıştır. Erkeklerde Radikal ve Vakit gazetelerinin okuma oranları çok yüksek olmamakla birlikte her iki gazetenin de okuma yüzdeleri, kadınlardakinin yaklaşık iki kat fazlası olarak hesaplanmıştır. Diğer taraftan kentte gazete okuma yüzdeleri beklendiği gibi kırdan her gazete için daha yüksektir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe gazete okuma yüzdeleri de artarken **üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişilerin en sık okudukları gazeteler Zaman (% 27.3) ve Milliyet'tir (% 26.5).** Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişiler arasında genel olarak gazete okuma oranları düşük olsa da en çok okunan gazete % 10.4 ile Sabah Gazetesi'dir.

Anadili Türkçe olan kişilerin % 21.4'ü Zaman, % 20.0'ı ise Sabah okumaktadır. Anadili Zazaca olan kişilerde en yüksek oranda okunan gazete Zaman olarak hesaplanmışken, anadili Kürtçe ve Arapça olan kişilerce en çok okunan gazete Sabah'tır. Diğer taraftan **etnik kökene göre okunan gazete bilgisi anadil bilgisi ile büyük paralellik göstermektedir. Türklerin en çok okuduğu gazeteler Zaman ve Sabah iken, Zazalar hariç diğer tüm etnik gruplarda Sabah gazetesi en çok okunan gazete olarak görülmektedir. Zazalar tarafından en yüksek yüzde ile okunan gazete Zaman'dır (% 12.4). Posta gazetesi tabloda gösterilen gazeteler dışında söylenen ve diğer kategorisi içerisinde yer bulan gazeteler arasında en yüksek yüzdeye sahiptir. Görüşülenlerin % 8.8'i kendilerine görüşme sırasında Posta gazetesinin adı okunmadığı halde Posta gazetesini okuduklarını ifade etmiştir.** Tabloda sunulmamakla birlikte diğer kategorisinde önemli bir yüzdeye sahip Posta gazetesinin yüzdesi tabloda yer bulan bazı gazetelerden

yüksektir. Buna benzer şekilde görüşülen kişilerin % 2.3'ü, tabloda sunulmamış olmakla birlikte, değişik spor gazetelerini (Fotomaç, Fotospor vb.) okumaktadır. **PKK'nın gazetesi olarak adlandırılan Gündem'in ise okunma oranının çok yüksek olmadığı (toplamda % 2.9) görülmüştür. Gündem Gazetesi'ni okuyanlar arasında Zazalar % 8.1, Kürtler ise % 4.8 ile en yüksek grubu oluşturmaktadır.**

Tablo 5.2.4.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Takip Edilen Gazete(ler) (% Dağılımı)

	Takip Edilen Gazete(ler)									
	Hürriyet	**Millivet**	**Sabah**	**Radikal**	**Cumhuriyet**	**Zaman**	**Türkiye**	**Gündem**	**Vakit**	**Sayı**
Yaş										
18-29	9.6	10.2	18.3	4.6	2.1	15.1	2.3	4.0	4.4	763
30-39	10.3	6.9	15.2	2.1	2.7	12.9	3.2	2.0	3.3	467
40-49	12.9	10.6	17.6	3.2	3.6	17.7	4.7	1.9	6.7	286
50-65	11.6	6.9	9.1	3.0	5.7	9.5	2.4	0.9	2.0	261
Cinsiyet										
Erkek	10.6	9.9	14.0	4.2	3.6	13.2	3.1	3.6	5.3	891
Kadın	10.4	7.7	20.2	2.7	1.6	15.7	2.6	1.8	2.6	879
Yerleşim Yeri										
Kent	12.0	11.2	19.1	4.8	3.2	16.5	3.5	3.3	4.7	1129
Kır	7.4	4.7	11.1	1.0	2.0	10.0	1.6	1.9	3.2	649
Öğrenim Durumu										
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	4.9	1.6	10.4	0.3	0.4	7.7	1.0	1.6	1.1	634
İlk. 1. Kad. Mezun	9.4	5.4	14.9	1.1	1.6	11.1	1.6	1.2	2.6	558
İlk. 2. Kad. Mezun	7.8	4.3	27.1	5.1	2.0	12.7	3.5	3.7	3.5	153
Lise Mezun	12.7	15.2	19.5	4.6	3.8	19.9	6.2	3.8	6.9	270
Üniversite ve Daha Yüksek	20.8	26.5	15.8	13.5	9.6	27.3	3.9	7.9	10.2	163
Anadil										
Türkçe	14.9	13.4	20.0	4.1	4.6	21.4	5.8	1.5	5.6	633
Kürtçe	7.1	6.8	14.1	3.4	1.5	8.0	0.7	3.8	3.0	919
Zazaca	4.9	1.6	6.8	4.8	1.6	18.0	2.5	7.4	5.3	118
Arapça	10.4	3.5	20.3	-	1.9	9.7	-	-	2.5	107
Etnik Köken										
Türk	13.9	12.6	19.5	3.0	3.7	20.4	4.4	0.9	4.8	702
Kürt	8.1	6.9	13.9	4.7	2.2	9.4	1.9	4.9	4.1	822
Zaza	3.0	-	8.6	4.6	-	12.4	-	8.1	0.8	94
Arap	5.5	2.0	17.3	-	2.6	6.6	-	-	1.3	87
Diğer	9.4	7.4	12.0	2.4	3.2	8.7	2.4	2.4	6.7	61
Toplam	10.5	9.1	16.3	3.6	2.8	14.4	2.9	2.9	4.2	1766

- **Görüşülen Kişilerin TV İzleme Bilgileri**

Medya izleme davranışı başlığı altında takip edilen gazetelerin dışında görsel medyanın takip edilmesi noktasında izlenen TV kanallarına ilişkin de bilgi toplanmıştır. Görüşülen kişilere ulusal düzeyde yayın yapan bir dizi TV kanalı adı okunarak izleyip izlemedikleri sorulmuştur. Birden fazla TV Kanalının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir. Kişilerin % 24.8'i izledikleri kanalın fark etmediğini, hemen hemen hepsini izlediklerini dile getirmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen **kişilerin en çok izledikleri kanal Show TV (% 39.2) olarak görülmekle birlikte çok yakın bir yüzde ile Show TV'yi ATV (% 38.5) takip etmektedir. Her üç kişiden biri Kanal D'yi,** her **dört kişiden yaklaşık biri Star'ı izlemektedir**. TRT'nin görüşülen kişiler arasında izlenme oranı % 16.4, NTV'nin ise % 12.9'dur. **Öte yandan Samanyolu TV ve Kanal 7 görüşmecilere okunan kanallar arasında yer almamasına rağmen sırasıyla % 31.3 ve % 22.3'lük izlenme oranlarına sahiptirler.** Yine Roj TV ve Med TV görüşmecilere sıralanan kanallar arasında değildir, ancak görüşmecilerin **% 11.6'sı Roj TV ve Med TV'yi** izlediklerini ifade etmiştir (Tabloda gösterilmemiştir).

En çok izlenen iki kanal olan Show ve ATV özellikle gençler tarafından izlenmekte olup, görüşülen kişinin yaşı yükseldikçe izlenme oranı düşmektedir. **Kadınların** en çok izlediği kanalların sırasıyla **ATV**, **Show TV** ve **Kanal D**, **erkeklerin** ise sırasıyla **Show TV**, **ATV** ve **Kanal D** olduğu görülmektedir.

Kentte sıralanan kanalların genelde kıra göre daha yüksek yüzdelerle izlendiği sadece TRT ve Star'ın küçük yüzdesel farklar olmasına rağmen kırda, kente göre daha yüksek oranda izlendiği görülmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe genel eğilim, kanalların izlenme oranlarının da arttığı yönünde olup en belirgin artış NTV'de görülmektedir. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişilerin % 5.2'si NTV izlediklerini söylerken, üniversite ve üzeri öğrenime sahip kişilerde bu oran % 31.2'ye yükselmektedir.

Görüşülen kişilerin anadiline göre izledikleri TV kanalları incelendiğinde, sıralanan kanalların özellikle anadili Türkçe olanlar tarafından yüksek oranlarda izlendiği görülmekte olup, bu grubu anadili Kürtçe olanlar ve anadili Arapça olanlar izlemektedir. Anadili Arapça olanların diğer anadil gruplarına göre Star'ı izleme yüzdeleri yüksek olduğu görülmektedir.

Etnik kökene göre analiz yapıldığında, anadil gruplarına benzer şekilde sıralanan kanalların en çok Türkler tarafından izlendiği, sıralanan kanalları izleme bakımından Türklerin Kürtler ve Araplar tarafından yüksek yüzdelerce takip edildiği görülmektedir.

Tablo 5.2.4.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İzlenen TV Kanalları (% Dağılımı)

	İzlenen TV Kanalları						
	ATV	**Kanal D**	**NTV**	**Show**	**TRT**	**Star**	**Sayı**
Yaş							
18-29	41.7	36.5	12.5	43.9	14.9	25.0	763
30-39	40.3	35.6	15.2	41.4	17.8	24.3	467
40-49	35.1	34.2	11.8	31.9	14.7	20.7	286
50-65	31.6	27.3	10.7	29.8	21.3	19.3	261
Cinsiyet							
Erkek	36.1	31.6	17.4	40.7	21.4	25.1	891
Kadın	41.6	37.6	8.3	37.9	11.6	21.5	879
Yerleşim Yeri							
Kent	41.4	35.9	15.3	41.0	15.8	22.9	1129
Kır	34.3	32.1	8.6	36.3	17.8	23.9	649
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	30.7	27.4	5.2	30.2	10.6	19.4	634
İlk. 1. Kad. Mezun	40.5	35.7	11.3	42.9	16.8	23.4	558
İlk. 2. Kad. Mezun	47.3	41.9	16.9	58.3	24.2	34.4	153
Lise Mezun	44.5	39.4	20.6	40.4	18.4	24.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	47.0	43.6	31.2	42.0	29.0	26.1	163
Anadil							
Türkçe	47.8	41.6	17.4	46.6	21.0	28.9	633
Kürtçe	36.1	32.8	11.3	36.7	15.1	20.9	919
Zazaca	17.9	24.2	5.2	26.2	7.4	6.1	118
Arapça	31.1	19.4	7.3	32.4	13.3	29.4	107
Etnik Köken							
Türk	46.8	41.4	15.4	45.9	21.2	28.3	702
Kürt	35.7	32.4	12.7	36.6	14.6	21.0	822
Zaza	21.0	28.3	6.6	27.5	6.3	7.1	94
Arap	32.7	12.9	7.1	33.8	10.4	24.6	87
Diğer	16.7	17.9	4.0	21.0	9.7	16.9	61
Toplam	38.5	34.3	12.9	39.2	16.4	23.2	1766

- **TRT'nin Kürtçe Yayına Başlamasına İlişkin Görüşler**

Araştırma kapsamında görüşülmüş olan kişilere "TRT'nin 24 saat Kürtçe yayın yapan bir TV kanalı başlatması konusunda ne düşünürdünüz?" sorusu sorulmuş, verilen yanıtlar Tablo 5.2.4.3.'te sunulmuştur. Görüşülen kişilerin % 48.1'i böyle bir yayını olumlu karşılayacaklarını, % 19.4'ü ise olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. "Fark etmez" veya "Kararsızım" diyenlerin oranı % 22.0 iken "Fikrim yok" "Bilmiyorum" diyenler % 10.1'dir. Erkeklerin % 53.9'u bu fikre olumlu bakarken, kadınların % 42.2'si olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. Kırda yaşayanların kentte yaşayanlara nazaran daha yüksek oranda bu fikri destekledikleri, öğrenim düzeyi ile belirtilen görüş arasında dikkati çeken bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 5.2.4.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre TRT'nin 24 Saat Kürtçe Yayın Yapan TV Yayını Başlatması Konusundaki Görüşler (% Dağılımı)

	TRT'nin 24 Saat Türkçe Yayın Yapan TV Yayını Başlatması Hakkındaki Görüş						
	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez/ Kararsız	Diğer	Fikri Yok- Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş							
18-29	48.7	19.0	24.4	0.4	7.6	100.0	763
30-39	48.6	18.4	22.9	0.7	9.4	100.0	464
40-49	51.9	19.7	14.1	0.6	13.8	100.0	286
50-65	41.4	21.7	21.9	0.2	14.7	100.0	261
Cinsiyet							
Erkek	53.9	17.3	20.3	0.3	8.2	100.0	889
Kadın	42.2	21.4	23.7	0.6	12.1	100.0	877
Yerleşim Yeri							
Kent	46.4	20.1	23.1	0.5	9.9	100.0	1126
Kır	51.1	18.0	20.0	0.4	10.5	100.0	648
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	49.8	16.8	20.6	0.5	12.4	100.0	633
İlk. 1. Kad. Mezun	45.2	19.6	25.2	0.5	9.5	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	47.9	23.6	21.4	1.3	5.8	100.0	153
Lise Mezun	47.7	21.4	20.6	-	10.3	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	52.7	21.2	19.1	0.3	6.6	100.0	161
Anadil							
Türkçe	27.6	31.7	25.4	0.2	15.2	100.0	630

Kürtçe	65.7	10.0	18.2	0.7	5.3	100.0	917
Zazaca	41.6	14.6	26.6	-	17.2	100.0	118
Arapça	25.4	32.1	29.1	-	13.4	100.0	107
Etnik Köken							
Türk	26.3	31.0	27.0	0.2	15.4	100.0	699
Kürt	68.5	9.4	16.9	0.7	4.6	100.0	822
Zaza	42.9	17.6	23.6	-	15.8	100.0	94
Arap	31.0	28.8	26.3	-	13.9	100.0	87
Diğer	56.1	9.0	24.2	1.4	9.3	100.0	61
Toplam	48.1	19.4	22.0	0.5	10.1	100.0	1774

Anadili Türkçe olanların sadece % 27.6'sı olumlu karşılarken % 31.7'si bu fikre karşıdır. Yine anadili Arapça olan kişilerin de bu yayın fikrine sıcak bakmadıkları % 32.2'sinin bu yayına karşı olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu yayın fikrine en olumlu bakan anadil grubu beklenilebileceği gibi Kürtçe'dir. Anadili Kürtçe olan her üç kişiden yaklaşık ikisi bu fikri olumlu bulduklarını belirtmiştir. Diğer taraftan etnik kökene göre TRT'nin 24 saat Kürtçe yayın yapan bir TV yayını başlatmasına katılıp katılmama değerlendirildiğinde, en yüksek düzeyde olumlu yaklaşım yine **Kürtler (% 65.7)** tarafından gösterilmektedir. Öte yandan, **Zazaların % 41.6'sı yayına olumlu** yaklaşırken diğer bir etnik kökene sahip olduğunu ifade eden kişilerin % 56.1'i yayını desteklediğini belirtmiştir. En olumsuz yaklaşım ise Türkler ve Araplar tarafından dile getirilmiş, Türklerin % 31.0'ı, Arapların ise % 28.8'i yayın fikrine karşı olduklarını söylemiştir.

Yayın fikrine olumsuz olarak yaklaştığını ifade edenlerin nedenleri sorulduğunda aşağıda verilmiş olan tablodaki gerekçeler ileri sürülmüştür. Diğer bir deyişle, 24 saat yayın yapacak olan bir **Kürtçe TV kanalının açılması fikrine karşı çıkanların temel neden olarak; gereksiz bir yayın olacağını, çoğunluğun bu dili konuşmadığını ve herkesin Türkçe bildiğini, Türkçe konuşabildiğini dolayısıyla Türkçe izlemeleri gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür. Türkçe öğrenmeyi azaltabileceği de bu bağlamda dile getirilen endişelerden biridir. Devletin resmi dilinin Türkçe olduğunu dolayısıyla böylesi bir yayına olumlu yaklaşmadıklarını ifade edenlerin de önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir.** Anadili Kürtçe olanların böylesi bir yayını olumlu bulmaması ise temel olarak Roj TV'nin varlığının yeterli oluşu ile ifade edilmiştir. **Diğer taraftan bazı Kürt kökenli kişilerin "Teröristlere yönelik yayın istemiyoruz; Biz Türk milletiyiz" şeklindeki yaklaşımları ve böylesi bir yayının terörü körükleyeceği endişesiyle karşı**

olma durumlarını ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca "Devletin resmi dili Türkçe, Burası Türkiye" gibi bazı sert söylemlerle de karşılaşılmıştır. **Yayına karşı çıkışta bazı kişilerin TRT yerine bir özel kanalı tercih edecekleri, TRT yayınının yanlı olacağını belirttikleri, ayrıca böylesi bir yayının asimilasyonun bir parçası olacağını düşündükleri görülmüştür.**

Tablo 5.2.4.4: TRT'den 24 Saat Yayın Yapacak Kürtçe Kanal İstememe Nedenleri

KÜRTÇE TV ye karşı olma nedeni	**n**	**%**
Serbest olmamalı, Uygun bulmuyor, Sıkılırım izlemem, Sevmiyorum, Saçma olduğunu düşünüyor	28	8.6
Devletin resmi dili Türkçedir, Burası Türkiye	45	14.0
Gereksiz, Anlamıyorum, Çoğunluğun konuştuğu bir dil değil, Herkes Türkçe biliyor, Türkçe konuşuyorlar Türkçe izlesinler	108	33.6
Terörü körüklüyor, Teröre neden olur, Terörün simgesi haline geldi, Teröristlere yönelik yayın istemiyoruz Biz Türk milletiyiz -Kürt kökenli-	5	1.6
Önce Türkçe öğrenmeleri gerekir, Okulda Türkçe öğreniyorlar Kürtçeyi evde biz öğretiyoruz gerek yok	1	0.4
Kürtleri sevmiyoruz, Tüm kötülükler Kürtlerden geliyor, Kürtlerden terörist oluyor, Nankörlük yapıyorlar	9	2.9
Ayrımcılık olur, Bölücülüğü körüklüyor, Kürtleri meşrulaştırır (1), Birlik beraberlik bozulur, Türkiye'yi bölmemek için	25	7.7
Suiistimal edilir, Tarafsız olmaz, Bilmeyen olur kafası karışır, Halk Kürtçeye yönelir (1), Başka dile alışırız (1), Ortalığı yok yere karıştırır (1)	9	2.7
Kürtçeyi sevmiyor (kurmançi) (zazaca) (3) arap (2) Kürt (2), Biz bu kürtçe dilinden zarar gördük -Kürt- (1)	7	2.2
TV yok, olsa izleyip Türkçe öğrenmek isterdik,	1	0.3
Roj TV'miz var gerek yok, Uyduda var zaten, Onların kendi kanalları var (1),	12	3.7
Çocuklar için, Gerek duymuyorlar çocuklarda Türkçe öğrenemez	5	1.7
Kürtçenin farklı lehçeleri var, Bize farklı gelir, Başka kanalda izliyorum, Yayın kürtçesi ile günlük hayat kürtçesi farklı (1)	11	3.3
Baskı altında olacağı için istemiyoruz (K), Samimi olduklarını düşünmüyorum (1)	1	0.4
Bir dili tam olarak anlamak konuşmak yeterlidir	1	0.3
Ayrıcalıkları yok, herşeyden faydalanıyorlar o yüzden azınlık değil	1	0.3
TRT olmasın özel kanal olabilir,	0	0.1
Kanal sadece kürtçe yayın yapmayacağı için (-Kurmançi-)	2	0.6
Arapça kanal istiyor	1	0.2
Asimilasyonun devamı, Yayın yaptıklarında sanki bize küfrediyorlar	2	0.5

Politik olduğunu düşünüyorum, tatmin etmeyecek, Kaliteli bir yayın yapacaklarına inanmıyorum, Bize fayda etmez TV ile sorun çözülmez	6	1.9
Sadece bir kanal yetmiyor	2	0.5
Yeterince zarar gördüklerini düşünüyorlar TRT'nin kendi çıkarları doğrultusunda kullanacağını düşünüyor Kürtlük daha çok yayılacak diğer insanlara kötü örnek olacak Kaliteli bir yayın yapacaklarına inanmıyorum Çocukların ahlakını bozuyor Kafasına göre yayın yapacak istemiyorum Zamanım yok izlemeye Terörü sevmiyorlar, Ermeni işidir, Başbakan yaratıyor bunları Kanal kimin elinde-bakış açısındansa o şekilde yayın yapacak TV'ye bağlı değiliz? Kürtçe kanal sevmiyorum Terör kurbanlarına ayıp olur. Olmaz, imkansız	13	3.9
Bilmiyor	27	8.6
Toplam	**320**	**100.0**

( ) içindeki rakamlar, o fikri ifade eden kişi sayısını göstermektedir.

5.3. Bölgeye İlişkin Ekonomik ve Siyasal Algılar

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere yaşadıkları bölgeye ilişkin ekonomik ve siyasal algılarını anlamak için çeşitli sorular sorulmuştur. Gündelik yaşamda karşılaşılabilecek bazı sorunlar, görüşülen kişilere sıralanmış, hangilerinin kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğu bilgisi toplanmaya çalışılmıştır. **İşsizlik, görüşülen kişilerin % 93.5'i tarafından gündelik yaşantıları içerisinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları en muhtemel sorun olarak ortaya çıkmıştır. İşsizliği % 65 ile terör ve güvenlik sorunları izlemektedir. Anadilde eğitim alamama görüşülen kişilerin % 48.8'i, kamu hizmetlerinden yeteri kadar ve adil bir ş ekilde yararlanamama ise % 47.2'si tarafından sorun olarak dile getirilmiştir.** Siyasi baskı her dört kişiden yaklaşık biri tarafından belirtilmiş olup 'aşiret baskısı' ve 'güvenlik kuvvetlerinin tutum ve davranışları' görüşülen kişilerin sırasıyla % 18.8 ve % 15.6'sı tarafından belirtilmiştir.

İşsizlik hemen her grup ve sosyo-demografik özelliğe sahip kişiler tarafından dile getirilmesine rağmen özellikle 40 yaş altı genç ve yetişkinler, erkekler, kentte yaşayanlar, ilköğretim 1. kademe mezunları, anadili Arapça ve etnik köken olarak Kürt olanlar tarafından daha yüksek yüzdelerle belirtilmiştir. **İşsizlik gündelik yaşamda karşılaşılan bir sorun olarak her sosyo-demografik grup tarafından % 90'ın üzerinde ifade edilmiştir.** Diğer taraftan, anadilde eğitim alamama, 18-19 ve 40-49 yaş gruplarında diğer yaş gruplarına göre (sırasıyla % 51.8 ve % 50.9) ve kırda yaşayanlar arasında kentte yaşayanlara göre (sırasıyla % 50.8 ve % 47.4) daha yüksek yüzdeyle sorun olarak ifade edilmiştir. **Anadilde eğitim alamama özellikle anadili Kürtçe olanlar ve etnik köken olarak Kürt olduklarını belirtenler arasında en yüksek yüzdelere ulaşmaktadır (sırasıyla % 55.9 ve % 57.4).** En düşük yüzdeler ise anadili Türkçe olanlar ve etnik köken olarak Türkler arasında gözlenmiştir.

Terör ve güvenlik sorunları özellikle gençler ve kentte yaşayanlar tarafından dile getirilmiştir (sırasıyla % 70.1 ve % 71). Öğrenim durumu yükseldikçe, terör ve güvenlik sorunlarının dile getirilmesi yükselmiş, hiç öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemişlerin % 54.2'si, üniversite ve üzeri öğrenime sahiplerin % 83'ü terör ve güvenlik sorunlarının kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğunu dile getirmiştir. Anadil ve etnik kökene göre terör ve güvenlik sorunlarının belirtilmesi durumu incelendiğinde, anadili Türkçe ve Arapça olanların diğer anadile sahip kişilere göre, etnik köken olarak Arap ve Türk olanların da yine benzer şekilde diğer etnik kökene sahip kişilere göre yüksek yüzde ile terör ve güvenlik sorunlarını dile getirdikleri görülmüştür.

Öte yandan siyasi baskı, kişiler tarafından genel olarak düşük yüzdelerle ifade edilmiş olup, her dört kişiden ancak biri siyasi baskıyı sorun olarak dile getirirken, en yüksek yüzdeler gençler (% 32.2), **erkekler** (% 28.7), **kentte yaşayanlar** (% 32.0) **ve üniversite mezunları** (% 46.4) **arasında görülmüştür. Anadili Türkçe olan kişiler, siyasi baskıdan diğer anadil gruplarına göre daha yüksek oranda yakınırken,** etnik köken olarak Türkler ve Kürtler, birbirine yakın yüzdeler ile siyasi baskıyı sorun olarak ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, her beş kişiden yaklaşık biri, aşiret baskısını sorun olarak dile getirirken; kentte yaşayan, üniversite mezunları ile **Zazalar ve Araplar, diğer sosyo-demografik özelliklere sahip kişilere göre aşiret baskısını daha yüksek oranda sorun olarak belirtmiştir.**

Güvenlik kuvvetlerinin tutumu, kişi görüşmelerinde görüşülen kişilerin kendi yaşantısında, ailesinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından belirtilen sorunlar arasında en düşük yüzdeye sahip olup, görüşülen kişilerin %15.6'sı tarafından dile getirilmiştir. **18-29 yaş grubundaki her on kişiden ikisi, 50-65 yaş grubundaki her on kişiden ise yaklaşık biri güvenlik kuvvetlerinin tutumunu, sorun olarak ifade etmiştir.** Kentte yaşayanlar kırda yaşayanların iki katı oranda, güvenlik kuvvetlerinin tutumunu sorun olarak belirtirken, en düşük oran 50-65 yaş arası kişiler tarafından dile getirilmiştir. **Kamu hizmetlerinden yararlanamama, diğer taraftan, neredeyse her iki kişiden biri tarafından dile getirilmiş olup yaş yükseldikçe, kamu hizmetlerinden yararlanamamayı sorun olarak ifade edenlerin yüzdesi düşmektedir.** Aşağıdaki tablolar (5.3.1.-5.3.2.), bölge insanları tarafından yaşanan en önemli sorunlarla ilgili detaylı istatistiki verileri vermektedir:

	İşsizlik			Anadilde Eğitim Alamama			Terör-Güvenlik Sorunları			Siyasi Baskı			Aşiret Baskısı			Güv. Kuvvetlerinin Tutumu			Kamu Hizm. Yararlanamama			Toplam	
	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri yok	Yüzde	Sayı
Yaş																							
18-29	95.0	4.0	1.0	51.8	39.7	8.4	70.1	22.0	7.9	32.2	53.9	14.0	24.3	69.2	6.5	20.4	68.3	11.3	56.6	35.5	7.9	100.0	762
30-39	94.6	2.7	2.7	45.3	42.3	12.3	60.4	30.4	9.2	24.9	58.1	17.0	16.2	72.6	11.2	13.3	71.5	15.3	42.1	46.1	11.8	100.0	467
40-49	90.5	3.7	5.8	50.9	34.8	14.4	61.4	29.7	9.0	22.8	60.7	16.5	12.7	73.2	14.1	12.0	74.1	13.9	40.3	46.2	13.5	100.0	286
50-65	90.2	4.2	5.6	43.1	38.7	18.2	61.6	24.1	14.2	18.6	55.2	26.2	13.1	67.1	19.8	9.2	73.0	17.7	34.8	49.7	15.5	100.0	261
Cinsiyet																							
Erkek	95.2	4.1	0.7	49.2	43.1	7.7	66.3	28.4	5.3	28.7	62.3	8.9	17.7	76.4	5.9	16.8	74.9	8.3	50.3	43.6	6.1	100.0	890
Kadın	91.7	3.2	5.1	48.1	35.8	16.1	63.2	23.3	13.5	24.5	50.3	25.1	19.2	64.7	16.1	14.1	66.7	19.2	43.6	40.5	15.9	100.0	878
Yerleşim Yeri																							
Kent	94.4	3.1	2.5	47.4	40.6	12.0	71.0	20.1	8.9	32.0	51.7	16.3	21.9	67.2	10.9	19.0	66.8	14.2	47.7	41.5	10.8	100.0	1127
Kır	91.9	4.5	3.6	50.8	37.6	11.6	54.3	35.6	10.1	17.6	64.1	18.2	13.0	76.1	10.9	9.5	77.6	12.8	45.7	43.1	11.2	100.0	648
Öğrenim Durumu																							
Öğr. yok/ İlk. 1.Kad. Bitirmemiş	91.2	3.3	5.5	50.4	31.6	18.0	54.2	29.1	16.7	17.4	55.2	27.3	15.6	67.3	17.2	10.3	70.7	19.0	40.1	41.4	18.5	100.0	633
İlk. 1. Kad. Mezun	96.1	2.9	1.1	50.2	40.8	9.0	66.9	27.4	5.8	26.2	60.5	13.3	15.0	76.8	8.2	13.2	76.0	10.8	50.5	41.5	7.9	100.0	557
İlk. 2. Kad. Mezun	93.0	3.0	4.0	51.8	39.7	8.5	70.1	22.8	7.1	34.1	55.8	10.0	24.9	69.5	5.6	25.4	67.2	7.4	60.4	32.3	7.3	100.0	153
Lise Mezun	94.2	4.8	1.1	41.2	53.1	5.7	72.1	25.8	2.0	33.7	56.1	10.2	22.7	70.2	7.1	18.2	69.4	12.4	47.7	48.1	4.2	100.0	270
Ünv. ve Daha Yüksek	93.0	6.0	1.0	46.4	42.9	10.7	83.0	9.7	7.3	46.4	46.4	7.1	30.6	62.2	7.3	30.1	58.6	11.4	47.2	46.4	6.3	100.0	163
Anadil																							
Türkçe	91.7	5.0	3.2	38.4	50.1	11.5	71.6	21.7	6.7	29.3	54.9	15.8	21.7	68.0	10.3	15.0	72.9	12.1	42.1	48.0	9.9	100.0	632
Kürtçe	94.7	2.8	2.5	55.9	31.8	12.3	58.3	30.3	11.4	26.0	56.4	17.6	15.7	73.3	11.0	16.7	67.8	15.5	49.3	39.1	11.7	100.0	917
Zazaca	91.1	3.8	5.1	50.5	34.9	14.6	67.8	19.9	12.3	23.0	49.8	27.3	21.9	59.4	18.7	12.3	70.1	17.6	51.0	34.7	14.3	100.0	118
Arapça	95.9	2.5	1.7	45.0	47.7	7.3	78.6	17.5	3.9	21.6	70.5	7.9	21.8	72.4	5.8	11.9	84.6	3.5	50.9	41.8	7.3	100.0	107
Etnik Köken																							
Türk	93.5	3.8	2.7	38.7	50.5	10.8	73.5	20.6	5.9	28.1	56.1	15.8	21.5	68.8	9.7	14.3	74.9	10.7	44.8	45.7	9.4	100.0	701
Kürt	94.0	3.1	2.9	57.4	30.3	12.3	56.6	30.9	12.5	27.6	54.8	17.6	15.8	73.0	11.3	16.8	66.4	16.8	47.9	39.7	12.4	100.0	821
Zaza	90.3	3.3	6.4	47.7	34.0	18.3	62.9	20.5	16.6	23.3	51.3	25.4	22.9	56.8	20.3	17.0	63.4	19.6	51.5	32.4	16.1	100.0	94
Arap	91.5	6.4	2.1	48.2	43.4	8.4	74.0	21.2	4.8	20.9	70.9	8.2	22.4	72.7	4.9	13.2	82.1	4.7	47.6	44.0	8.4	100.0	87
Diğer	94.4	3.9	1.7	50.7	38.0	11.3	70.2	28.3	1.5	15.5	65.3	19.2	16.4	68.6	15.0	14.4	75.0	10.6	57.8	37.9	4.3	100.0	61
Toplam	93.5	3.6	2.9	48.8	39.4	11.8	65.0	25.7	9.3	26.8	56.3	16.9	18.8	70.3	10.9	15.6	70.7	13.7	47.2	41.8	11.0	100.0	1775

Tablo 5.3.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gündelik Yaşamda Sorunlar (% Dağılımı)

- **Gündelik Yaşamda En Önemli Sorun Algısı**

Tablo 5.3.2'de seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklere göre gündelik yaşamda kendilerinin veya ailesinin yaşadığı veya gelecekte yaşayabileceği sorunlardan en önemli olarak belirtilen sorunlar sunulmaktadır. İşsizlik diğer sorunlara göre belirgin bir şekilde, en önemli sorun olarak ifade edilmiştir. **Görüşülen her üç kişiden ikisi, işsizliği en önemli sorun olarak söylemiştir. İşsizliği, terör ve güvenlik sorunları % 22.8'lik bir oran** ile izlemektedir. Bu iki sorun dışında diğer tüm sorunlar oldukça düşük değerler almıştır.

Özellikle **öğrenimi olmayan** veya **ilköğretim birinci kademe bitirmemiş, anadili Kürtçe olan ve diğer etnik köken grubunda yer alan kişiler ile Kürt ve Zazalarda işsizliğin en önemli sorun olarak ifade edilmesi % 70'lerin üzerindedir.** Öte yandan terör ve güvenlik sorunlarını, en önemli sorun olarak Kentte yaşayan, anadili Türkçe olan, yüksek öğrenime sahip ve etnik köken olarak da Türk olduklarını belirtmiş olanlarda yüksek çıkmıştır. **Öğrenimin artması ile terör ve güvenlik sorunlarını en önemli sorun olarak belirtenlerin oranı artmaktadır.**

Tablo 5.3.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gündelik Yaşamda En Önemli Sorun (% Dağılımı)

	Gündelik Yaşamdaki En Önemli Sorun								
	İşsizlik	Anadilde Eğitim Alamama	Terör - Güvenlik Sorunları	Siyasi Baskı	Aşiret Baskısı	Güvenlik Kuvvetlerinin Tutum ve Davranışı	Kamu Hizmetlerinden Yeteri Kadar Yararlanamama	Toplam	Sayı
Yaş									
18-29	63.9	3.8	25.0	0.6	0.9	1.2	4.6	100.0	665
30-39	70.5	2.2	19.4	2.3	0.6		5.0	100.0	366
40-49	64.1	4.2	26.0	1.8		0.7	3.2	100.0	226
50-65	73.5	2.7	18.0	1.1	0.3		4.3	100.0	206
Cinsiyet									
Erkek	67.2	3.2	23.4	1.2	0.4	0.9	3.7	100.0	747
Kadın	66.8	3.5	21.9	1.4	0.8	0.4	5.3	100.0	709
Yerleşim Yeri									
Kent	66.1	2.5	25.3	1.7	0.3	0.7	3.4	100.0	956
Kır	68.6	4.8	18.0	0.4	1.1	0.6	6.5	100.0	507
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk. 1.Kad. Bitirmemiş	75.4	3.3	15.6	0.3	1.0	0.3	4.1	100.0	483

İlk. 1. Kad. Mezun	68.2	1.7	23.8	0.9	0.4	0.1	4.8	100.0	469
İlk. 2. Kad. Mezun	61.3	3.0	26.3	0.4	0.8	1.4	6.8	100.0	133
Lise Mezun	58.7	4.7	27.5	4.4	0.3	1.0	3.4	100.0	232
Üniversite ve Daha Yüksek	53.2	6.8	32.3	1.6		2.1	4.0	100.0	146
Anadil									
Türkçe	57.5	1.9	34.1	2.0	0.4	0.2	4.0	100.0	511
Kürtçe	74.2	4.5	14.0	1.1	0.6	1.0	4.6	100.0	764
Zazaca	67.1	1.4	25.5			1.2	4.8	100.0	94
Arapça	58.9	3.2	29.5		2.7		5.7	100.0	94
Etnik Köken									
Türk	59.3	1.2	33.1	1.4	0.5	0.2	4.2	100.0	590
Kürt	72.6	5.6	13.8	1.6	0.7	1.1	4.8	100.0	666
Zaza	70.2	1.8	24.2			1.5	2.4	100.0	74
Arap	64.3	4.1	23.8		2.0		5.8	100.0	72
Diğer	78.2		16.9				4.9	100.0	55
Toplam	66.9	3.3	22.8	1.3	0.6	0.7	4.5	100.0	1463

- **Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin AB Üyeliği Hakkındaki Görüşleri**

Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki görüşleri, görüşme sırasında kişilere sorulmuş olup her üç kişiden biri AB üyeliğini olumlu bulduğunu, onayladığını ifade ederken, olumsuz bulanların oranı % 9.2'dir. **Her dört gençten üçü AB üyeliğini onayladıklarını ifade etmektedir.** Yaşla birlikte hem destekleyenlerin hem de desteklemeyenlerin oranı düşerken görüş belirtmeyenlerin oranının arttığı görülmektedir. **Erkeklerin % 76.4'ü kadınların ise % 58'i Türkiye'nin AB üyeliğini olumlu bulduğunu, onayladığını belirtmiştir.** AB üyeliğine anadil ve etnik köken grupları arasında genel olarak % 60'ın üstünde bir destek bulurken **en yüksek yüzde ile destek anadili Kürtçe olanlar (% 69.5) ve Kürtler (% 68.7) tarafından ifade edilmiştir.**

Tablo 5.3.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin AB Üyeliği Hakkındaki Görüşleri (% Dağılımı)

	Türkiye'nin AB Üyeliği				
	Olumlu, Onaylıyor	**Olumsuz, Onaylamıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Top lam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	74.0	10.1	15.9	100.0	763
30-39	67.4	9.5	23.1	100.0	467
40-49	60.7	8.6	30.7	100.0	286
50-65	54.2	7.1	38.7	100.0	261

Cinsiyet					
Erkek	76.4	10.3	13.3	100.0	891
Kadın	58.0	8.0	34.0	100.0	879
Yerleşim Yeri					
Kent	68.6	11.0	20.5	100.0	1129
Kır	64.8	6.3	28.9	100.0	649
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	55.4	4.2	40.4	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	71.4	10.6	17.9	100.0	558
İlk. 2. Kad. Mezun	70.6	18.5	10.9	100.0	153
Lise Mezun	79.8	9.3	10.9	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	74.7	15.4	9.9	100.0	163
Anadil					
Türkçe	64.9	13.4	21.7	100.0	633
Kürtçe	69.5	5.9	24.6	100.0	919
Zazaca	62.8	6.4	30.8	100.0	118
Arapça	65.7	16.6	17.7	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	66.0	12.8	21.2	100.0	702
Kürt	68.7	6.0	25.2	100.0	822
Zaza	61.7	6.5	31.8	100.0	94
Arap	68.2	11.7	20.1	100.0	87
Diğer	68.4	11.0	20.6	100.0	61
Toplam	67.3	9.2	23.6	100.0	1778

- **Görüşülen Kişilerin Din ve Mezhep Ayrımcılığına İlişkin Algıları**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere etnik ayrımcılığa veya din veya mezhep ayrımcılığına maruz kalıp kalmadıkları sorulmuş, verilen yanıtlar görüşülen kişilerin seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 5.3.4.'te sunulmuştur. **Görüşülen kişilerin % 17.6'sı etnik ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ederken, din veya mezhep ayrımcılığına maruz kalanların oranı % 4.1'dir.** Yaşla birlikte etnik ayrımcılığa maruz kalma yüzdesi düşmekte, erkek ve kentte yaşayanların etnik ayrımcılığa kadın ve kırda yaşayanlara göre daha fazla yüzde ile maruz kaldıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Öğrenim düzeyi yükseldikçe çok belirgin olmamakla birlikte etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtenlerin oranı da yükselmektedir. Üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişilerin % 28.3'ü, eğitimi olmayanların ise % 12.2'si etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Diğer taraftan anadili Kürtçe olanlar arasında her dört kişiden birinin etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirttikleri görülmektedir. Yine benzer şekilde etnik köken

olarak Kürt olduklarını belirtenlerin diğer etnik kökenlere sahip kişilere göre daha yüksek yüzde ile ayrımcılığa maruz kaldığını düşündüğü görülmektedir. Diğer taraftan genel olarak din ve mezhep ayrımcılığına maruz kalma çok düşük olsa dahi, en yüksek yüzde üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişiler (% 11.4) arasında ifade edilmiştir.

Tablo 5.3.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik veya Din/Mezhep Ayrımcılığına Maruz Kalma (% Dağılımı)

	Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalma			Din/Mezhep Ayrımcılığına Maruz Kalma				
	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri Yok	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
18-29	22.4	72.0	5.6	4.1	92.5	3.4	100.0	763
30-39	16.6	77.3	6.2	3.7	92.0	4.3	100.0	467
40-49	15.4	75.7	9.0	3.9	89.7	6.4	100.0	285
50-65	7.5	85.9	6.6	5.1	90.5	4.4	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	19.9	76.5	3.6	3.6	94.7	1.7	100.0	891
Kadın	15.2	75.4	9.4	4.6	88.5	6.9	100.0	877
Yerleşim Yeri								
Kent	20.1	73.5	6.4	5.3	90.6	4.1	100.0	1127
Kır	13.1	80.4	6.5	2.0	93.4	4.6	100.0	648
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	12.2	76.0	11.8	1.6	89.8	8.6	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	18.5	77.8	3.7	4.2	93.0	2.7	100.0	557
İlk. 2. Kad. Mezun	20.6	77.5	1.9	4.3	95.3	0.4	100.0	153
Lise Mezun	19.9	76.2	3.9	5.2	93.9	0.8	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	28.3	68.1	3.6	11.4	86.8	1.8	100.0	163
Anadil								
Türkçe	9.2	84.1	6.7	5.7	91.3	3.0	100.0	632
Kürtçe	24.9	68.6	6.5	3.4	91.6	5.0	100.0	917
Zazaca	13.3	78.5	8.2	3.6	89.3	7.1	100.0	118
Arapça	8.3	89.1	2.6	1.5	96.8	1.7	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	8.2	86.0	5.7	4.6	92.9	2.5	100.0	702
Kürt	27.8	65.2	6.9	4.3	90.3	5.4	100.0	822
Zaza	13.1	75.9	10.9	2.5	88.6	8.9	100.0	94
Arap	8.4	88.4	3.2	1.9	96.0	2.1	100.0	87
Diğer	8.4	89.8	1.8	1.9	93.8	4.3	100.0	61
Toplam	17.6	76.1	6.3	4.1	91.7	4.2	100.0	1776

- **Devletin Vatandaşların Beklenti ve İ htiyaçlarına Uygun Politika Uygulayıp Uygulamadığı**

Görüşülen kişilere, Türkiye'de devletin, vatandaşların/ülkede yaşayanların beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar uygulayıp uygulamadığı sorulmuş, cevap verenlerin yarısından fazlası devletin böylesi bir politika uygulamadığını ifade etmiştir (Tablo 5.3.5). **Devletin beklenti ve ihtiyaca yönelik politika uyguladığını düşünenlerin oranı % 30.7'dir.** Kırda yaşayanların kentte yaşayanlara nazaran politikalara karşı küçük de olsa olumlu bir yaklaşım farkı bulunmakta olup devletin ihtiyaçlara yönelik politika uyguladığını en yüksek oranda anadili Arapça ve etnik köken olarak Arap olanların ifade ettikleri görülmektedir. **Devletin ihtiyaç ve beklentilere uygun politika uygulamadığını en çok anadili Kürtçe olanlar (% 60.6) ile etnik köken olarak Kürt olduklarını ifade edenlerin (% 65.2) belirttiği görülmektedir.**

Tablo 5.3.5: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Devletin Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uygulama Durumuna Yaklaşım (% Dağılımı)

	"Devletin Vatandaşların Beklenti ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uyguluyor Olduğuna"				
	İnanıyor	**İnanmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	30.2	54.7	15.1	100.0	763
30-39	32.0	50.8	17.2	100.0	464
40-49	28.1	52.1	19.7	100.0	285
50-65	31.4	54.0	14.6	100.0	261
Cinsiyet					
Erkek	32.3	54.0	13.6	100.0	891
Kadın	28.5	52.4	19.0	100.0	874
Yerleşim Yeri					
Kent	29.6	54.8	15.6	100.0	1125
Kır	32.1	50.3	17.6	100.0	648
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	25.8	52.2	22.0	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	30.9	53.1	16.0	100.0	554
İlk. 2. Kad. Mezun	30.3	56.9	12.8	100.0	153
Lise Mezun	36.6	53.4	10.0	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	38.0	52.8	9.2	100.0	163

Anadil					
Türkçe	38.4	46.3	15.2	100.0	629
Kürtçe	22.5	60.6	16.9	100.0	917
Zazaca	34.3	47.9	17.8	100.0	118
Arapça	48.5	35.9	15.6	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	39.4	44.9	15.7	100.0	699
Kürt	27.8	65.2	6.9	100.0	822
Zaza	37.4	47.7	14.8	100.0	94
Arap	47.1	34.9	18.0	100.0	87
Diğer	16.6	59.0	24.4	100.0	61
Toplam	30.7	53.3	16.0	100.0	1773

- **Yerel Yönetimlerin Halkın İhtiyaçlarını Karşılayıp Karşılamadığı**

Tablo 5.3.6.'da görüşülen kişilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı hakkındaki düşünceleri sunulmaktadır. **Genel olarak görüşülen kişilerin % 46.6'sı yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını karşılamadığını düşünmektedir.** Yerel yönetimlerin halkın ihtiyacını karşıladığını düşünenlerin oranı % 36.4'tür. **Genel olarak sosyo-demografik özellikler açısından belirgin farklılıklar görülmemekle** birlikte, anadili Zazaca ve Türkçe olanlar ile etnik köken olarak Zaza ve Türk olanların yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını karşıladıkları düşüncesi, diğer anadil ve etnik köken gruplarına göre daha yüksektir. **En düşük yüzdeler, anadili Arapça olan ve etnik köken olarak Arap olanlarda görülmektedir.**

Tablo 5.3.6: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Yerel Yönetimlerin Halkın İhtiyaçlarını Karşıladığına Olan İnanç (% Dağılımı)

	"Yerel Yönetimler Halkın Beklentilerini Karşılıyor"				
	İnanıyor	**İnanmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	39.8	46.0	14.2	100.0	758
30-39	31.9	50.6	17.5	100.0	467
40-49	33.7	45.6	20.7	100.0	284
50-65	37.2	41.8	21.1	100.0	261

Cinsiyet					
Erkek	35.8	48.3	15.9	100.0	887
Kadın	36.6	45.0	18.5	100.0	875
Yerleşim Yeri					
Kent	43.9	47.7	8.4	100.0	1128
Kır	23.0	44.5	32.5	100.0	642
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	32.4	43.5	24.1	100.0	632
İlk. 1. Kad. Mezun	34.1	49.1	16.8	100.0	552
İlk. 2. Kad. Mezun	47.0	46.2	6.9	100.0	153
Lise Mezun	42.3	46.3	11.4	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	39.5	50.1	10.3	100.0	163
Anadil					
Türkçe	45.0	42.8	12.1	100.0	632
Kürtçe	29.6	50.5	19.9	100.0	917
Zazaca	51.6	30.9	17.5	100.0	118
Arapça	26.1	52.0	21.8	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	43.3	43.6	13.1	100.0	702
Kürt	30.0	50.5	19.5	100.0	821
Zaza	45.7	35.4	18.8	100.0	94
Arap	27.9	46.8	25.4	100.0	86
Diğer	40.1	46.6	13.2	100.0	61
Toplam	36.4	46.6	17.0	100.0	1770

- **Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşülen Kişilerin İ htiyaçlarını Karşılayıp Karşılamadığı**

Sivil toplum kuruluşlarının görüşülen kişilerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığı yine bu çalışma kapsamında sorulmuş olup, verilen yanıtlar görüşülen kişilerin seçilmiş sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 5.3.7.'de sunulmuştur. **Görüşülen her üç kişiden biri STK'ların beklentilerini karşılamadığını ifade ederken beklentilerini karşıladığını dile getirenler, görüşülen kişilerin sadece % 5.5'idir.** Sosyo-demografik özellikler anlamında belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Tablo 5.3.7: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşülen Kişinin Beklentilerini Karşılaması (% Dağılımı)

	Sivil Toplum Kuruluşları				
	Beklentileri Karşılı yor	**Beklentileri Karşılamıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Top lam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	6.4	67.9	25.6	100.0	763
30-39	5.2	67.0	27.8	100.0	467
40-49	5.7	65.0	29.3	100.0	285
50-65	3.8	59.5	36.7	100.0	261
Cinsiyet					
Erkek	5.7	70.1	24.2	100.0	891
Kadın	5.2	62.1	32.7	100.0	878
Yerleşim Yeri					
Kent	6.6	66.1	27.3	100.0	1128
Kır	3.9	65.8	30.3	100.0	648
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	4.3	60.3	35.3	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	5.2	69.0	25.8	100.0	557
İlk. 2. Kad. Mezun	6.6	65.1	28.4	100.0	153
Lise Mezun	6.4	73.6	19.9	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	9.7	65.8	24.6	100.0	163
Anadil					
Türkçe	7.6	60.5	31.9	100.0	632
Kürtçe	4.5	68.3	27.2	100.0	917
Zazaca	3.3	71.1	25.6	100.0	118
Arapça	6.1	72.5	21.4	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	6.8	62.9	30.4	100.0	702
Kürt	4.6	68.1	27.4	100.0	821
Zaza	3.1	64.9	32.0	100.0	94
Arap	7.6	65.8	26.6	100.0	87
Diğer	5.2	81.5	13.3	100.0	61
Toplam	5.5	66.2	28.3	100.0	1776

- **Görüşülen Kişilerin Ailesinde Korucu Olup Olmadığı Bilgisi**

Tablo 5.3.8.'de çalışma kapsamında toplanan ailede korucu olup olmadığı bilgisi, görüşülen kişilerin seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklerine göre gösterilmektedir. **Görüşülen kişilerin % 86.8'i ailesinde korucu olmadığını**, % 5.9'u ailesinde korucu olduğunu, % 7.3'ü ise yakınlarından birisinin korucu olduğunu belirtmiştir. **Koruculuğun,**

anadili Zazaca ve Arapça olan kişilerin aileleri veya yakınları arasında diğer anadil gruplarına göre daha yüksek yüzde ile gerçekleştiği görülmektedir. Anadili Zazaca olanların % 22.7'si, anadili Arapça olanların ise % 23.1'i ailelerinde veya yakınları arasında korucu olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan, etnik köken olarak Arap ve Zaza olanlar arasında korucu akrabaya sahip olma oranı diğer etnik kökene sahip kişilere göre yüksektir (sırasıyla % 23.9 ve % 22.0). Koruculuğun en düşük yüzde ile anadili Türkçe olan (% 9.6) ve etnik köken olarak "Diğer" bir etnik kökene sahip kişiler (% 8.1) arasında olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere, koruculuk sisteminin olumsuz yanları olup olmadığı sorulmuş olup, % 39.1'i konu hakkında fikri olmadığını belirtmekle birlikte, **görüş belirtenlerin yarısının koruculuk sisteminin olumsuz yanları olduğunu, diğer yarısının da olumsuz yönü bulunmadığını ifade ettikleri görülmüştür** (Tablosu verilmemiştir). Aileden birisinin korucu olduğu kişilerde koruculuk sisteminin olumsuz yönleri olduğunu düşünenler olumsuz yönü olmadığını belirtenlerin yarısı iken, ailesinde veya yakınında korucu olmayan kişilerin koruculuk sisteminin olumsuz yönü bulunduğunu söyleme yüzdesi, olumsuz yönü olmadığını söyleyenlerden fazladır.

Tablo 5.3.8: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Ailede Korucu Olma Durumu (% Dağılımı)

	Ailede Korucu Olma Durumu				
	Aileden Birisi Korucu	**Yakınların dan Biri Korucu**	**Ailede Korucu Yok**	**Top lam**	**Sayı**
Yaş					
18-29	6.0	5.9	88.1	100.0	763
30-39	5.6	8.1	86.3	100.0	467
40-49	8.8	10.5	80.7	100.0	285
50-65	3.1	6.6	90.4	100.0	261
Cinsiyet					
Erkek	6.7	7.9	85.4	100.0	891
Kadın	5.1	6.7	88.1	100.0	878
Yerleşim Yeri					
Kent	2.9	7.4	89.6	100.0	1128
Kır	11.0	7.1	81.8	100.0	649
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	6.4	7.1	86.5	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	7.5	8.2	84.3	100.0	557

İlk. 2. Kad. Mezun	7.2	4.7	88.1	100.0	153
Lise Mezun	3.3	9.9	86.8	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	1.4	3.2	95.4	100.0	163
Anadil					
Türkçe	3.1	6.5	90.4	100.0	632
Kürtçe	6.9	6.4	86.7	100.0	917
Zazaca	6.7	16.0	77.3	100.0	118
Arapça	13.1	10.0	76.8	100.0	107
Etnik Köken					
Türk	5.1	5.6	89.3	100.0	702
Kürt	6.2	7.4	86.5	100.0	821
Zaza	6.1	15.9	78.0	100.0	94
Arap	12.5	11.4	76.1	100.0	87
Diğer	2.0	6.2	91.9	100.0	61
Toplam	5.9	7.3	86.8	100.0	1777

- **Kolluk ve Güvenlik Kuvvetlerinin Vatandaşlara Karşı Davranışları**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere güvenlik ve kolluk kuvvetlerinin vatandaşlara karşı davranışını nasıl buldukları sorulmuş olup, görüşülen kişilerin % 67.3'ü "iyi", "olumlu" olduğunu belirtirken % 7.1'i "kötü", "sert", "olumsuz" olarak nitelendirmiştir (Tablo 5.3.9). Bazen iyi bazen kötü diyenlerin oranı % 16.2 iken, bilmediğini, bir fikri olmadığını söyleyenlerin oranı ise % 8.5'dir. Güvenlik ve kolluk kuvvetlerinden genel olarak bir memnuniyet görülmekle birlikte, **yaş gençleştikçe davranışların olumsuz olduğunu belirtenlerin yüzdesi nispeten artmaktadır.** 50-65 yaş grubundaki kişilerin % 3.9'u güvenlik kuvvetlerinin davranışlarını kötü olarak nitelendirirken, **bu oran 18-29 yaş grubunda % 9.3'e yükselmektedir.**

Anadili Arapça olanlar, güvenlik kuvvetlerinin ve kolluk kuvvetlerinin davranışlarının diğer tüm dil gruplarına göre daha yüksek oranda iyi ve olumlu olduğunu belirtirken, davranışların kötü, sert ve olumsuz olduğunu en yüksek oranda ifade edenlerin anadili Kürtçe (% 10) olan kişiler olduğu görülmektedir. Etnik köken olarak Arap olanlar arasında güvenlik kuvvetlerinin davranışlarını kötü, sert ve olumsuz olarak belirtenlerin oranı % 1.5 iken, Kürtlerin % 10.6'sı ve diğer bir etnik kökene sahip kişilerin ise % 10.1'i davranışları kötü, sert ve olumsuz olarak nitelendirmiştir.

Tablo 5.3.9: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşa Karşı Davranışlarını Değerlendirme (% Dağılımı)

	Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşa Davranışı						
	Kötü-Sert-Olumsuz	Bazen İyi Bazen Kötu	İyi-Olumlu	Diğer	Bilmiyor-Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş							
18-29	9.3	20.6	61.4	0.9	7.8	100.0	758
30-39	6.3	14.0	69.6	0.9	9.1	100.0	467
40-49	5.2	13.3	70.2	1.7	9.7	100.0	285
50-65	3.9	10.3	77.4	0.4	7.9	100.0	261
Cinsiyet							
Erkek	7.1	18.7	66.7	1.5	6.0	100.0	889
Kadın	7.1	13.6	67.8	0.5	11.0	100.0	874
Yerleşim Yeri							
Kent	7.6	19.0	63.6	1.1	8.6	100.0	1125
Kır	6.1	11.1	73.8	0.7	8.2	100.0	646
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	7.5	11.8	69.2	0.4	11.0	100.0	631
İlk. 1. Kad. Mezun	5.5	15.5	70.6	1.1	7.4	100.0	557
İlk. 2. Kad. Mezun	10.6	18.5	66.4	0.3	4.3	100.0	153
Lise Mezun	9.1	17.7	63.8	1.2	8.2	100.0	268
Üniversite ve Daha Yüksek	4.0	30.7	55.9	2.9	6.4	100.0	163
Anadil							
Türkçe	4.1	15.2	71.5	0.9	8.3	100.0	630
Kürtçe	10.0	18.3	61.5	1.1	9.1	100.0	914
Zazaca	4.6	14.4	71.1	-	10.0	100.0	118
Arapça	2.3	4.9	89.4	0.9	2.5	100.0	107
Etnik Köken							
Türk	4.0	14.1	72.9	0.9	8.1	100.0	700
Kürt	10.6	18.8	60.1	1.1	9.3	100.0	818
Zaza	3.0	18.0	68.3	-	10.7	100.0	94
Arap	1.5	9.0	85.4	-	4.1	100.0	87
Diğer	10.1	12.9	70.9	2.2	3.9	100.0	61
Toplam	7.1	16.2	67.3	1.0	8.5	100.0	1771

Tablo 5.3.10'da görüşülen kişilerin seçilmiş demografik özelliklerine göre güvenlik kuvvetlerinin uyguladığı halk eğitim programlarından haberdar olma durumu sunulmaktadır. **Görüşülenlerin % 82.6'sının güvenlik kuvvetlerince uygulanan halk eğitim programlarından haberdar olmadığı görülmekte olup, ancak % 17.4'ü**

programdan haberdardır. 18-29 yaş arası her dört kişiden yaklaşık biri, 50-65 yaş arası her sekiz kişiden ancak biri programlardan haberdardır. **Erkeklerin kadınlara göre, kentte yaşayanların da kırda yaşayanlara göre halk eğitim programlarından daha fazla yüzde ile haberdar olduğu görülmektedir.** Öğrenim durumu arttıkça programlardan haberdar olma yüzdesinin arttığı; öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci basamağı bitirmemişlerin % 12.1'inin, üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişilerin ise % 40.3'ünün programlardan haberdar olduğu tespit edilmiştir. Programların biraz daha yüksek bir oranda, anadili Zazaca ve Türkçe olan kişiler arasında (sırasıyla % 21.7 ve % 20.5) bilindiği, en az düzeyde ise anadili Arapça olan kişiler (% 14.3) tarafından bilindiği görülmektedir. Etnik köken olarak Zaza ve Türklerde programların bilinirliği, diğer etnik kökene sahip kişilere göre yüksekken, en düşük bilinirlik ise yine Araplar arasındadır.

Tablo 5.3.10: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Güvenlik Kuvvetlerinin Uyguladığı Halk Eğitim Programlarından Haberdar Olma (% Dağılımı)

	Halk Eğitim Programından			
	Haberdar	**Haberdar Değil**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş				
18-29	21.4	78.6	100.0	760
30-39	14.1	85.9	100.0	467
40-49	16.5	83.5	100.0	284
50-65	12.5	87.5	100.0	261
Cinsiyet				
Erkek	21.6	78.4	100.0	888
Kadın	13.2	86.8	100.0	876
Yerleşim Yeri				
Kent	19.3	80.7	100.0	1124
Kır	14.1	85.9	100.0	648
Öğrenim Durumu				
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	12.1	87.9	100.0	632
İlk. 1. Kad. Mezun	13.8	86.2	100.0	555
İlk. 2. Kad. Mezun	15.3	84.7	100.0	153
Lise Mezun	24.5	75.5	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	40.3	59.7	100.0	163
Anadil				
Türkçe	20.5	79.5	100.0	630
Kürtçe	15.1	84.9	100.0	915
Zazaca	21.7	78.3	100.0	118
Arapça	14.3	85.7	100.0	107

Etnik Köken				
Türk	20.9	79.1	100.0	700
Kürt	14.5	85.5	100.0	819
Zaza	22.4	77.6	100.0	94
Arap	12.8	87.2	100.0	87
Diğer	16.8	83.2	100.0	61
Toplam	17.4	82.6	100.0	1772

- **Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunlarının Gündelik Yaşamı Etkileme Durumu**

Görüşülen kişilere bölgede yaşanılan güvenlik sorunlarının hayatlarını etkileyip etkilemediği sorulmuş, **her beş kişiden yaklaşık ikisi, günlük hayatlarını etkilediğini ifade ederken, üçü ise etkilemediğini belirtmiştir** (Tablo 5.3.11). Yaşın yükselmesi ile birlikte güvenlik sorunlarının gündelik hayatı etkilemesi oransal olarak düşerken, kadınlar erkeklere, kentte yaşayanlar ise kırda yaşayanlara göre daha yüksek oranda güvenlik sorunlarından hayatlarının etkilendiğini belirtmiştir. **Anadili Zazaca ve etnik köken olarak Zaza olanların gündelik hayatlarının diğer anadile sahip kişilere göre güvenlik sorunlarından daha çok etkilendiği görülmektedir.** Anadili Türkçe olanlar ile etnik köken olarak Türk olduğunu belirtenler ise diğer kişilere göre daha düşük yüzdelerle, hayatlarının güvenlik sorunlarından etkilendiğini dile getirmiştir.

Tablo 5.3.11: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunlarının Gündelik Hayatı Etkileme Durumu (% Dağılımı)

	Güvenlik Sorunlarının Gündelik Hayata Etkisi			
	Etkiliyor	**Etkilemiyor**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş				
18-29	42.5	57.5	100.0	759
30-39	38.6	61.4	100.0	464
40-49	35.5	64.5	100.0	283
50-65	34.9	65.1	100.0	261
Cinsiyet				
Erkek	37.8	62.2	100.0	888
Kadın	40.4	59.6	100.0	873
Yerleşim Yeri				
Kent	42.6	57.4	100.0	1123
Kır	33.4	66.6	100.0	646
Öğrenim Durumu				
Öğr. yok/ İlk.1.Kad.	35.6	64.4	100.0	629

Bitirmemiş				
İlk. 1. Kad. Mezun	42.2	57.8	100.0	554
İlk. 2. Kad. Mezun	41.3	58.7	100.0	152
Lise Mezun	38.7	61.3	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	42.1	57.9	100.0	163
Anadil				
Türkçe	36.5	63.5	100.0	629
Kürtçe	39.7	60.3	100.0	915
Zazaca	46.3	53.7	100.0	117
Arapça	43.0	57.0	100.0	107
Etnik Köken				
Türk	36.6	63.4	100.0	699
Kürt	40.7	59.3	100.0	819
Zaza	48.9	51.1	100.0	93
Arap	38.4	61.6	100.0	87
Diğer	37.4	62.6	100.0	61
Toplam	39.3	60.7	100.0	1768

- **Bölgede Yaşanan Terörün En Önemli Sebebi**

Görüşülen kişilere, **bölgede yaşanan terörün en önemli sebebi** hakkındaki düşünceleri sorulmuş olup; Tablo 5.3.12'de seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklere göre görüşülen kişilerin verdiği yanıtlar sunulmaktadır. **İşsizlik % 31.6 ile en önemli sebep olarak öne çıkarken, ayrımcılık ikinci neden olarak kişilerin % 19.7'si tarafından belirtilmiştir. Bu konuda bir fikri olmadığını, konuyu bilmediğini ifade edenler % 17.7 iken, yabancı güçlerin terörün en önemli sebebi olduğunu söyleyenler % 12'dir**. En önemli neden olarak diğer bir neden belirtenlerin bir kısmı eğitimsizlik ve cahilliğe vurgu yaparken, çok az yüzdeler ile "hainlik", "çekememezlik", "kıskançlık", "nankörlük", "menfaat", "kendilerine ait toprak olsun diye", "ayrı bir devlet" "özgürlük", "din ve ırk farklılığı", "Ergenekon", "yoksulluk" ve "maddi imkânsızlık" gibi çeşitli nedenler sıralanmıştır.

'İşsizlik', anadili Arapça olan ve etnik köken olarak Arap olanlarda daha belirgin bir yüzde ile ifade edilmiştir. Diğer taraftan en önemli sebep olarak belirtilen 'Ayrımcılık' cevabının özellikle anadili Kürtçe olanlarla etnik kökeni Kürt olan kişilerce diğer anadil ve etnik kökene sahip kişilere göre daha yüksek yüzde ile ifade edildiği görülmektedir. **'Yabancı güç' cevabı, Kürtler dışında kalan tüm etnik kökenlerde % 10'un üstünde verilen cevap olarak görülürken, Kürtlerin % 6.6'sı tarafından, yabancı güçler terörün en önemli sebebi olarak ifade edilmiştir.**

Tablo 5.3.12: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bölgede Yaşanılan Terörün En Önemli Sebebi (% Dağılımı)

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

	Terörün En Önemli Sebebi									
	İşsizlik	**Ayrımcılık**	**Bölgesel Gelişmişlik Farkı**	**Etnik Farklılık**	**İdeolojik Güç**	**Yabancı Güçler**	**Diğer**	**Bilmiyor-Fik. Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş										
18-29	29.2	22.1	3.7	5.1	1.2	10.2	13.4	15.1	100.0	326
30-39	33.5	19.4	3.1	2.3	1.1	15.7	7.0	17.9	100.0	181
40-49	40.2	18.1	-	3.0	0.3	9.2	11.7	17.6	100.0	101
50-65	28.2	14.3	2.8	2.6	0.7	13.7	11.1	26.5	100.0	90
Cinsiyet										
Erkek	35.8	20.0	3.0	4.0	0.9	14.3	9.7	12.3	100.0	338
Kadın	28.0	19.7	2.8	3.6	1.1	9.7	12.2	23.0	100.0	355
Yerleşim Yeri										
Kent	33.0	19.5	2.5	4.8	0.9	10.7	12.8	15.8	100.0	481
Kır	29.1	20.5	3.7	1.5	1.1	14.6	7.7	21.7	100.0	217
Öğrenim Durumu										
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	28.7	19.4	2.3	3.5	0.4	6.3	13.4	25.9	100.0	225
İlk. 1. Kad. Mezun	37.1	20.1	2.0	2.8	0.6	13.2	6.0	18.1	100.0	236
İlk. 2. Kad. Mezun	36.1	21.1	2.5	-	-	14.1	8.7	17.5	100.0	64
Lise Mezun	32.1	15.2	4.6	5.3	0.9	17.5	16.3	8.1	100.0	104
Üniversite ve Daha Yüksek	19.0	26.1	5.5	8.8	4.9	15.6	16.7	3.4	100.0	69
Anadil										
Türkçe	34.1	16.1	2.2	2.6	1.0	18.1	11.6	14.4	100.0	231
Kürtçe	30.2	24.7	3.0	4.6	1.0	7.8	9.4	19.4	100.0	365
Zazaca	23.6	7.6	5.4	3.6	1.2	14.6	19.0	25.0	100.0	55
Arapça	(41.6)	(14.0)	(3.2)	(3.3)	-	(11.2)	(15.0)	(11.7)	100.0	46
Etnik Köken										
Türk	34.6	13.1	1.5	3.4	1.1	17.5	13.1	15.8	100.0	257
Kürt	30.5	26.9	3.3	4.6	0.9	6.6	8.5	18.7	100.0	335
Zaza	(19.8)	(9.1)	(6.5)	(4.3)	(1.5)	(15.8)	(16.9)	(26.2)	100.0	46
Arap	(41.1)	(15.3)	(4.4)	(0.8)	-	(10.7)	(17.1)	(10.6)	100.0	33
Diğer	*	*	*	-	-	*	*	*	100.0	23
Toplam	31.6	19.7	2.9	3.8	1.0	12.0	11.3	17.7	100.0	698

- **Değerlerle ilgili Bilgiler**

Görüşülen kişilere çeşitli cümleler okunmuş, okunan cümlelerdeki yargılara katılıp katılmadıkları sorulmuştur (Tablo 5.3.13). **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için önemlidir" cümlesine görüşülenlerin % 94.4'ü katıldığını belirtirken; katılmadığını belirtenlerin oranı % 1.3'tür.** Genel olarak katılma oranları yüksektir. Üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişiler ile anadili Türkçe olanlar ve etnik köken olarak Türk olduğunu belirtenlerde, cümleye katılma yüzdesi oldukça yüksektir. **Diğer taraftan "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak benim için önemlidir" cümlesine, görüşülen kişilerin % 94.8'i katıldığını ifade ederken % 2.3'ü katılmadığını belirtmiştir.** Yine benzer şekilde en yüksek katılım, anadili Türkçe olanlar (% 98.1) ve etnik köken olarak kendini Türk olarak tanımlayan kişiler arasındadır (% 99.1). **Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı, bütün anadil ve etnik kökenler için % 90'nın üzerinde oranlarda önemli olarak ifade edilmiştir.**

Tablo 5.3.13: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim için Önemlidir" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı)

	"Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir"				"Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim için Önemlidir"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor-Fikri Yok		Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor-Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş									
18-29	95.1	1.7	3.2		94.6	3.0	2.4	100.0	762
30-39	92.8	1.7	5.5		94.6	2.6	2.8	100.0	467
40-49	93.3	0.9	5.9		94.1	1.2	4.7	100.0	283
50-65	96.3	-	3.7		96.2	0.7	3.1	100.0	261
Cinsiyet									
Erkek	96.3	1.2	2.5		96.5	2.3	1.2	100.0	890
Kadın	92.5	1.4	6.0		92.9	2.2	4.8	100.0	876
Yerleşim Yeri									
Kent	93.7	1.8	4.5		94.5	2.8	2.7	100.0	1124
Kır	95.5	0.4	4.1		95.2	1.3	3.5	100.0	648
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad.	91.1	1.8	7.1		91.9	2.3	5.8	100.0	632

Bitirmemiş									
İlk. 1. Kad. Mezun	95.0	0.9	4.0		96.3	2.1	1.7	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	94.9	1.6	3.5		93.6	2.9	3.5	100.0	153
Lise Mezun	97.8	1.6	0.5		97.5	2.3	0.1	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	98.7	-	1.3		97.4	1.8	0.8	100.0	162
Anadil									
Türkçe	97.9	0.6	1.5		98.1	1.4	0.5	100.0	631
Kürtçe	92.1	2.1	5.8		92.5	3.2	4.2	100.0	915
Zazaca	90.7	0.5	8.8		92.0	0.5	7.5	100.0	118
Arapça	96.8	-	3.2		97.3	0.7	2.0	100.0	107
Etnik Köken									
Türk	99.1	0.1	0.8		99.1	0.3	0.5	100.0	701
Kürt	91.2	2.3	6.6		91.5	3.9	4.5	100.0	820
Zaza	91.5	0.7	7.8		92.0	0.7	7.4	100.0	94
Arap	91.5	2.8	5.7		93.0	3.7	3.3	100.0	87
Diğer	92.3	1.2	6.5		93.9	2.9	3.2	100.0	61
Toplam	94.4	1.3	4.3		94.8	2.3	3.0	100.0	1773

Görüşülen kişilere, okunan **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim tüm ihtiyaçlarımı/beklentilerimi karşılıyor"** ve **"Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır"** cümlelerine katılıp katılmadıkları sorulmuş olup, verilen yanıtlar Tablo 5.3.14'de sunulmaktadır. **Görüşülen kişilerin % 39.4'ü Türkiye Cumhuriyeti devletinin tüm beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığını, % 55.7'si ise karşılamadığını ifade etmiştir.** Yaşın artması ile birlikte ihtiyaç ve beklentilerin devlet tarafından karşılandığını belirtenlerin oranı yükselmektedir. Erkekler kadınlara göre daha fazla yüzde ile ihtiyaç beklentilerinin karşılandığını ifade ederken, öğrenim durumu arttıkça beklenti ve ihtiyaçların karşılandığını belirtme artmaktadır.

Anadili Türkçe olanların % 55.1'i, Arapça olanların ise % 42.1'i devletin ihtiyaç ve beklentilerini karşıladığını dile getirirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 29.0'a düşmektedir. Diğer taraftan etnik kökene göre beklenti ve ihtiyaçların karşılandığını belirtme yüzdeleri incelendiğinde, Türklerin % 53.1'inin en yüksek yüzdeye sahip olduğu, Türkleri % 38.4 ile Arapların takip ettiği görülmektedir. En düşük yüzde Kürtler arasında (% 28.9) görülmüştür. **İhtiyaçlarının karşılanmadığını belirtenler en yüksek yüzdeler ile anadili Kürtçe ve etnik köken olarak Kürtler arasında (sırasıyla % 66.5 ve % 67.3) görülmektedir.**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere okunan **"Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır" cümlesine, kişilerin % 93.0'ı katıldığını ifade ederken, % 3.4'ü bu cümleye katılmadıklarını dile getirmiştir** (Tablo 5.3.14). Genel olarak Türkiye Cumhuriyeti bayrağı, görüşülenlerin büyük kısmı tarafından kutsal kabul edilmektedir. **Cümleye katılmadığını ifade edenler, anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda sırasıyla % 5.6. ve 5.4'tür.** Diğer taraftan cümleye katılmadığını ifade edenler etnik köken olarak Zazalarda % 7'ye yakın, "diğer" etnik köken kategorisinde değerlendirilen kişiler arasında ise % 7.5'tir.

Tablo 5.3.14: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim Tüm İhtiyaçlarımı / Beklentilerimi Karşılıyor" ve "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı)

	"Türkiye Cumhuriyeti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor"			Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır"				
	Katılıyor	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Katılıyor**	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş								
18-29	35.7	59.1	5.2	92.5	4.7	2.8	100.0	762
30-39	37.7	57.6	4.7	92.8	2.9	4.3	100.0	467
40-49	45.6	50.0	4.4	93.2	2.1	4.7	100.0	283
50-65	46.3	48.2	5.4	94.7	1.6	3.7	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	41.2	54.9	3.8	94.5	3.6	1.9	100.0	890
Kadın	37.4	56.5	6.2	91.4	3.2	5.4	100.0	876
Yerleşim Yeri								
Kent	39.4	55.4	5.3	92.5	4.2	3.4	100.0	1124
Kır	39.4	56.1	4.5	93.9	2.0	4.0	100.0	648
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	33.1	60.5	6.5	91.1	2.9	6.1	100.0	632
İlk. 1. Kad. Mezun	39.1	56.6	4.3	94.2	3.3	2.5	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	42.8	53.9	3.3	95.7	2.3	2.0	100.0	153
Lise Mezun	45.5	51.7	2.8	93.2	4.9	2.0	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	52.0	41.3	6.7	93.7	4.2	2.1	100.0	162
Anadil								
Türkçe	55.1	39.8	5.1	99.0	0.2	0.7	100.0	631
Kürtçe	29.0	66.5	4.5	89.3	5.6	5.2	100.0	915
Zazaca	33.6	58.5	7.9	87.6	5.4	7.0	100.0	118
Arapça	42.1	51.9	5.9	95.5	1.1	3.4	100.0	107

Etnik Köken									
Türk	53.1	41.3	5.6		99.0	0.4	0.6	100.0	701
Kürt	28.9	67.3	3.8		88.7	5.7	5.6	100.0	820
Zaza	35.1	58.2	6.6		86.5	6.8	6.7	100.0	94
Arap	38.4	54.3	7.3		95.8	-	4.2	100.0	87
Diğer	31.0	62.5	6.5		87.6	7.5	4.9	100.0	61
Toplam	39.4	55.7	4.9		93.0	3.4	3.6	100.0	1773

Görüşülen kişilere, **"İstiklal Marşı benim için önemlidir"** ve **"Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü benim için önemlidir"** cümleleri okunmuş, bu cümlelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur (Tablo 5.3.15). Görüşülen kişilerin % **92.4'ü İstiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu, % 94.0'ı ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün, kendileri için önemli olduğunu ifade etmiştir.** Sosyo-demografik özelliklere göre yapılan analiz sonuçları, genel olarak çok yüksek yüzdelerle İstiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu belirtmelerine rağmen **yaşın ve öğrenim düzeyinin yükselmesi ile birlikte önemli olduğunu söyleyenlerin yüzdesi artmaktadır.** Anadili Türkçe olanların % 99.0'ı, anadili Kürtçe olanların ise % 88.6'sı sırasıyla en yüksek ve en düşük yüzdelerle İstiklal marşının önemli olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan etnik köken olarak **Türklerin % 98.8'i ile en yüksek oranla, Kürtlerin % 87.7'si en düşük oranla İstiklal Marşı'nın kendilerince önemli olduğunu dile getirmiştir.**

Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün önemli olarak belirtilmesi, İstiklal Marşı'nın önemli olarak belirtilmesinden daha yüksek yüzdeye sahiptir. Erkeklerin kadınlara, kırda yaşayanların kentte yaşayanlara göre daha yüksek yüzde ile Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne önem verdiği görülmektedir. Görüşülen kişilerin öğrenim durumu yükseldikçe ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olarak ifade edilmesi yükselmektedir. **Anadili Türkçe olanlar ile Arapça olanların sırasıyla % 98.7'i ve % 98.0'ı kendileri için ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olduğunu belirtirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 90'lar civarındadır.** Diğer taraftan etnik köken dikkate alınarak yapılan analizde en yüksek yüzde ile **Türklerin (% 98.8),** en düşük yüzde ile **Kürtlerin (% 89.2)** ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Tablo 5.3.15: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Benim için Önemlidir" Yargılarına Katılma Durumu (% Dağılımı)

	"İstiklal Marşı Benim için Önemlidir"			"Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor-Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor-Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
18-29	93.1	3.6	3.3	94.6	2.9	2.5	100.0	762
30-39	92.4	3.2	4.4	92.5	3.4	4.0	100.0	467
40-49	91.3	2.2	6.5	93.4	1.4	5.2	100.0	283
50-65	95.2	0.9	3.9	95.5	1.0	3.5	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	94.2	3.5	2.3	96.2	2.2	1.6	100.0	890
Kadın	91.6	2.2	6.1	91.7	2.9	5.5	100.0	876
Yerleşim Yeri								
Kent	92.9	3.0	4.1	93.3	3.1	3.6	100.0	1124
Kır	93.1	2.6	4.3	95.2	1.4	3.4	100.0	648
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	89.4	3.5	7.1	89.9	3.6	6.5	100.0	632
İlk. 1. Kad. Mezun	94.6	2.7	2.7	95.4	2.2	2.4	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	94.7	1.8	3.4	94.8	2.7	2.5	100.0	153
Lise Mezun	94.3	3.7	2.0	97.1	2.0	0.9	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	97.2	0.7	2.1	99.2	-	0.8	100.0	162
Anadil								
Türkçe	99.0	0.2	0.7	98.7	0.3	0.9	100.0	631
Kürtçe	88.6	5.2	6.2	90.3	4.4	5.3	100.0	915
Zazaca	92.1	0.5	7.3	93.4	1.9	4.7	100.0	118
Arapça	94.7	1.8	3.5	98.0	-	2.0	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	98.8	0.3	0.9	99.0	0.3	0.6	100.0	701
Kürt	87.7	5.8	6.5	89.2	4.9	5.9	100.0	820
Zaza	92.2	0.7	7.2	91.6	2.4	6.0	100.0	94
Arap	94.8	0.9	4.3	97.6		2.4	100.0	87
Diğer	93.9	1.2	4.9	98.3		1.7	100.0	61
Toplam	92.9	2.9	4.2	94.0	2.5	3.5	100.0	1773

Çalışma kapsamında kamu hizmetlerinden yararlanma ve hizmetlerin eşit olarak sunulup sunulmadığına dair cümleler okunmuş olup, bu konularda görüşülen kişilerin düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır (Tablo 5.3.16). Cevaplayıcıların yarısı **kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanmadıklarını, yarısından fazlası yine benzer şekilde kamu hizmetlerinin bütün vatandaşlara eşit bir şekilde sunulmadığını dile getirmiştir.** Kamu hizmetlerinden eşit ş ekilde faydalanmadığını dile getirme yaş yükseldikçe azalmaktadır. **Diğer taraftan, öğrenim durumu yükseldikçe kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını söyleyenlerin oranı artmaktadır.** Anadili **Türkçe olanların % 57.7'si kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını dile getirirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 34.0'a düşmektedir.** Türkler dışındaki diğer tüm etnik kökene sahip kişilerde kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını düşünenlerin yüzdesi Türklere göre belirgin bir şekilde düşüktür. **Öte yandan kamu hizmetlerinin bütün vatandaşlara eşit sunulduğunu düşünenlerin oranının düşük olduğu, her üç kişiden yaklaşık birinin bu yargıya katıldığı görülmüştü**r (Tablo 5.3.18). İfadeye, en yüksek yüzde ile katılım sırasıyla anadili Türkçe (% 47) ve Arapça (% 38) olan kişiler arasında görülürken, Kürtler arasında bu oran % 29.6'a düşmektedir. Etnik kökene göre kamu hizmetlerinin eşit sunulduğuna olan inanç en yüksek olarak Türkler arasında görülürken, en düşük olarak diğer etnik kökene sahip kişiler arasında görülmektedir.

Tablo 5.3.16: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Tarafından "Kamu Hizmetlerinden Herkesle Eşit Şekilde Faydalanıyorum" ve "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Şekilde Sunuluyor" İfadelerine Katılma Durumu (% Dağılımı)

	"Kamu Hizmetlerinden Eşit Yararlanıyorum"				**"Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor"**				
	Katılıyor	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**		**Katılıyor**	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş									
18-29	40.1	54.7	5.2		32.3	59.7	8.0	100.0	762
30-39	42.8	51.4	5.8		38.1	52.2	9.7	100.0	467
40-49	41.9	48.1	10.0		33.8	54.0	12.1	100.0	283
50-65	50.9	41.3	7.8		44.2	43.4	12.3	100.0	261
Cinsiyet									
Erkek	45.1	51.2	3.8		36.9	57.0	6.2	100.0	890
Kadın	40.3	50.5	9.2		34.7	52.0	13.3	100.0	876

Yerleşim Yeri								
Kent	43.0	51.0	6.0	33.8	56.4	9.8	100.0	1124
Kır	42.1	50.5	7.4	39.3	51.0	9.7	100.0	648
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	36.5	52.8	10.7	34.5	51.0	14.5	100.0	632
İlk. 1. Kad. Mezun	40.9	53.5	5.6	36.7	54.7	8.6	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	41.9	55.1	3.1	35.4	59.5	5.1	100.0	153
Lise Mezun	51.2	44.8	4.0	37.1	57.1	5.8	100.0	270
Üniversite ve Daha Yüksek	59.6	39.8	0.6	35.9	57.8	6.3	100.0	162
Anadil								
Türkçe	57.7	38.5	3.8	47.0	44.5	8.5	100.0	631
Kürtçe	34.3	57.8	7.9	28.4	60.4	11.2	100.0	915
Zazaca	33.7	57.0	9.3	32.2	59.2	8.6	100.0	118
Arapça	36.1	56.9	7.0	38.0	56.3	5.7	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	55.2	40.8	4.0	46.0	45.6	8.4	100.0	701
Kürt	34.0	57.9	8.2	28.8	60.1	11.1	100.0	820
Zaza	38.0	53.9	8.1	32.4	59.5	8.1	100.0	94
Arap	35.5	55.9	8.6	34.3	58.6	7.1	100.0	87
Diğer	35.2	59.1	5.7	22.1	66.8	11.1	100.0	61
Toplam	42.7	50.8	6.4	35.9	54.5	9.6	100.0	1773

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere çeşitli kavramlar okunmuş olup, okunan kavramların kendileri için vazgeçilmez değer olup olmadığı sorulmuştur (Tablo 5.3.17). Tabloda görüşülen kişilerin, sayılan vazgeçilmez değerlere verdikleri evet yanıtlarının yüzdeleri her bir kavram için ayrı ayrı sunulmaktadır**. Görüşülen kişiler için vazgeçilmezleri arasında en yüksek olarak Dini inanç ve Ailenin geldiği görülmektedir (sırasıyla % 89.8 ve % 88.8). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kişilerin % 79.8'i, etnik kimlik ise % 68.3'ü tarafından vazgeçilmez olarak nitelendirilirken; görüşülen kişilerin % 11.6'sı aşiret veya şeyhin kendileri için vazgeçilmez olduğunu dile getirmiştir. Etnik kimliğin yaş ilerledikçe vazgeçilmezliği yüzdesel olarak artmakta olup, anadili Arapça olanlarda etnik kimliğin vazgeçilmez olma durumu diğer anadil gruplarına göre daha yüksektir. Benzer şekilde etnik köken olarak Arap olduğunu ifade edenlerin % 80.9'u etnik kimliğinin vazgeçilmez olduğunu ifade etmiştir.** Etnik kimliğin vazgeçilmez olarak nitelendirilmesi, anadili **Zazaca olanlar ile etnik köken olarak Zaza olduğunu ifade edenlerde** en düşük düzeylerdedir **(sırasıyla % 57.3 ve % 54.2).**

Dini inancın vazgeçilmez olduğunu belirtme, yaş ilerledikçe artmakta olup, kırda yaşayanlar arasında kentte yaşayanlara göre daha yüksek bir yüzde ile ifade edilmiştir. **Anadili Arapça olanların % 95.7'si, Kürtçe olanların % 89.9'u dini inancın kendileri için vazgeçilmez olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan etnik köken olarak Arap olduğunu belirtenler en yüksek yüzde ile (% 95.1) dini inancın kendileri için vazgeçilmez olduğunu ifade ederken, en düşük yüzdeler, anadili Zazaca olanlar ile etnik köken olarak** diğer etnik köken grubunda yer alanlar arasında görülmektedir.

Aşiret veya Şeyhin kendileri için vazgeçilmez olduğunu belirtenler, genel olarak düşük olmakla birlikte, kırda yaşayanlar arasında aşiret veya ş eyhin vazgeçilmez olduğu, kentte yaşayanlara göre daha belirgindir. Diğer taraftan öğrenim durumu yükseldikçe, vazgeçilmez diyenlerin yüzdesi azalmakta olup, **öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemişlerin % 15.4'ü aşiret veya ş eyhin vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Bu durum, üniversite ve daha fazla öğrenime sahip kişilerde % 2'ye düşmektedir.** Aşiret veya ş eyh, anadili Arapça olan her üç kişiden biri için vazgeçilmez olarak ifade edilirken, anadili Türkçe olanlarda bu oran % 2.4'e düşmektedir.

Aile, **dini inancın ardından ikinci en yüksek yüzde ile vazgeçilmez olarak nitelendirilmektedir.** Aile yaşla birlikte vazgeçilmez olarak daha yüksek yüzde ile ifade edilmiş olup, **18-29 yaş grubu kişilerin % 88.2'si, 50-65 yaş grubundakilerin ise % 91.5'i ailenin kendileri için vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir.** Diğer taraftan aile, anadili Türkçe ve Arapça olan kişiler ile etnik köken olarak Türk ve Arap olanlar arasında diğer anadil ve etnik köken gruplarına göre daha yüksektir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, genel olarak **görüşülen kişilerin % 78.9'u tarafından vazgeçilmez olarak nitelendirilmiş** olup, yaşın artmasıyla birlikte vazgeçilmez olarak belirtme yüzdesi de artmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı **erkekler tarafından kadınlara nazaran daha yüksek yüzde ile vazgeçilmez olarak ifade edilmiş; anadili Arapça olanlar arasında Türkçe olanlardan dahi daha yüksek bir yüzde ile vazgeçilmez olduğu görülmüştür. Öte yandan etnik köken olarak Arapların % 89.4'ü ve Türklerin % 88.5'i Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olmanın kendileri için vazgeçilmez** olduğunu belirtmişlerdir. En düşük yüzde, etnik köken olarak Zaza olanlar arasında görülmüştür **(% 60.5).**

Tablo 5.3.17: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Vazgeçilmez Olarak Nitelenen Değerler (% Dağılımı)

	Vazgeçilmez Değerler					
	Etnik Kimlik	**Dini İnanç**	**Aşiret-Şeyh**	**Aile**	**Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı**	**Sayı**
Yaş						
18-29	66.7	88.0	11.0	88.2	76.4	763
30-39	67.8	89.7	11.1	87.6	78.1	467
40-49	68.7	91.2	14.4	89.2	82.0	285
50-65	71.9	93.1	10.9	91.5	83.4	261
Cinsiyet						
Erkek	70.5	89.1	12.2	89.5	82.1	891
Kadın	65.5	90.2	11.0	87.9	75.4	878
Yerleşim Yeri						
Kent	67.0	88.0	10.0	88.8	78.1	1128
Kır	69.9	92.6	14.2	88.4	79.9	649
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	66.8	90.5	15.4	85.9	72.9	634
İlk. 1. Kad. Mezun	69.3	92.7	12.7	90.3	82.9	557
İlk. 2. Kad. Mezun	79.1	93.1	14.7	95.3	88.0	153
Lise Mezun	65.9	88.5	4.3	89.0	77.7	270
Üniversite ve Daha Yüksek	62.2	75.3	2.0	87.2	81.0	163
Anadil						
Türkçe	69.3	88.7	2.4	91.5	86.9	632
Kürtçe	67.3	89.9	15.0	87.1	74.1	919
Zazaca	57.3	88.1	13.8	83.1	62.6	118
Arapça	79.3	95.7	33.6	91.9	88.8	107
Etnik Köken						
Türk	71.0	90.0	5.8	91.5	88.5	702
Kürt	67.4	89.9	14.7	87.3	71.8	822
Zaza	54.2	86.4	11.2	79.0	60.5	94
Arap	80.9	95.1	29.8	90.5	89.4	87
Diğer	53.5	83.0	11.4	89.3	78.0	61
Toplam	68.3	89.8	11.6	88.8	78.9	1777

Görüşülen kişilere siyasi açıdan devletin mevcut çalışmalarını ve devletin bölgedeki sorunların çözümüne yönelik çalışmalarını yeterli bulup bulmadığı sorulmuştur (Tablo 5.3.18). Siyasi açıdan yapılan çalışmalar cevaplayıcıların % 28.1'i tarafından yeterli olarak tanımlanırken, **% 41.1'i yetersiz olduğunu ifade etmiştir.**

Görüşülen kişinin yaşı arttıkça, siyasi çalışmaları yeterli bulanların yüzdesi de artmaktadır. Öte yandan kırda yaşayanların kentte yaşayanlara göre siyasi çalışmalara olumlu yaklaştığı görülmüş, çalışmaların yeterli olduğu ifade edilmiştir. **Görüşülen kişilerin öğrenim durumu arttıkça, siyasi açıdan yapılan çalışmaları yetersiz bulanların yüzdesi de artmaktadır.** Öğrenimi olmayan ya da ilköğretim birinci kademeyi bitirememiş kişilerin % 30.2'si çalışmaları yetersiz bulduğunu dile getirirken, üniversite ve daha fazla öğrenime sahip kişilerde bu oran % 61.1'e yükselmektedir. Diğer taraftan siyasi çalışmaların, en yüksek yüzde ile anadili Zazaca olan kişiler, en düşük yüzde ile anadili Kürtçe olanlarca yeterli görüldüğü; etnik köken olarak Zaza olduğunu belirtenlerin yine benzer şekilde çalışmaları en yüksek oranda yeterli bulduğu görülmüştür.

Diğer yandan, bölgedeki sorunları çözmeye yönelik yapılan çalışmaların, görüşülen kişilerin yarısından fazlası tarafından yeterli bulunmadığı, yeterli olarak ifadelendirenlerin % 23.7 olduğu görülmüştür. **Özellikle gençler ve kentte yaşayanların arasında, çalışmaların yetersiz bulunmasının yüzdesel olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır.** Bölgedeki sorunları çözemeye yönelik çalışmalar, anadili Kürtçe olanlarda diğer anadil gruplarına göre belirgin bir şekilde yetersiz olarak ifade edilmektedir.

Tablo 5.3.18: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Devletin Siyasi ve Sorun Çözümündeki Çalışmalarını Yeterli Bulma Durumu (% Dağılımı)

	Siyasi Açıdan Yapılan Çalışmalar Yeterli mi?				Bölgede Sorunları Çözmeye Yönelik YapılanlarYeterli mi?				
	Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri Yok		Evet	Hayır	Bilmiyor-Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş									
18-29	25.6	45.8	28.6		21.3	60.0	18.7	100.0	760
30-39	26.6	40.3	33.1		23.5	50.6	25.9	100.0	467
40-49	32.2	36.8	31.0		25.4	50.9	23.7	100.0	283
50-65	33.3	32.2	34.5		28.5	41.4	30.1	100.0	261
Cinsiyet									
Erkek	30.0	47.5	22.5		26.0	56.5	17.6	100.0	887
Kadın	26.1	34.1	39.8		21.1	50.2	28.7	100.0	877
Yerleşim Yeri									
Kent	26.8	43.4	29.8		23.7	54.3	22.0	100.0	1123
Kır	30.1	36.7	33.1		23.4	51.7	24.9	100.0	648
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad.	25.3	30.2	44.5		21.7	45.7	32.6	100.0	634

Bitirmemiş								
İlk. 1. Kad. Mezun	31.6	40.0	28.4	24.0	56.0	20.0	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	31.6	48.9	19.5	27.3	58.9	13.8	100.0	153
Lise Mezun	27.5	51.3	21.2	25.4	58.3	16.3	100.0	266
Üniversite ve Daha Yüksek	24.3	61.1	14.6	23.3	60.7	16.0	100.0	163
Anadil								
Türkçe	33.7	40.3	26.0	32.5	47.7	19.8	100.0	631
Kürtçe	21.5	44.0	34.4	15.4	59.3	25.4	100.0	914
Zazaca	40.5	31.9	27.6	33.6	43.2	23.2	100.0	118
Arapça	37.1	27.6	35.3	30.2	46.8	22.9	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	35.5	39.3	25.2	32.7	48.4	18.9	100.0	701
Kürt	20.0	45.1	34.9	15.0	59.0	26.0	100.0	818
Zaza	39.3	30.2	30.5	31.0	47.3	21.7	100.0	94
Arap	32.5	26.1	41.5	23.7	47.6	28.7	100.0	87
Diğer	28.6	45.9	25.5	25.6	54.4	20.0	100.0	61
Toplam	28.1	41.1	30.8	23.7	53.4	22.9	100.0	1772

Görüşülen kişilere, **"Türkiye'de Kürt sorunu vardır"** cümlesine katılıp katılmadıkları sorulmuş olup, **cevaplayıcıların yarısından fazlası (% 56.3) bu yargıya katıldığını dile getirirken, katılmayanların oranı % 27.1'dir** (Tablo 5.3.19). Türkiye'de Kürt sorunu olduğunu belirtenlerin oranı, yaşın artmasıyla birlikte azalmaktadır. **Erkekler ve kentte yaşayanlar arasında Kürt sorunu olduğunu belirtme oranı daha yüksektir. Anadile göre Kürt sorununun varlığına olan inanç değerlendirildiğinde, anadili Kürtçe olanların % 58.6'sı en yüksek oranla**, bu yargıya katıldığını dile getirirken, **bu grubu anadili Türkçe olanlar takip etmektedir (% 54.9).** Diğer taraftan anadili Türkçe olanların % 31.2'sinin bu yargıya en yüksek yüzde ile katılmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. **Etnik olarak, Kürt olduklarını ifade edenlerin % 60.1'i, Türkiye'de Kürt sorunu olduğunu belirtirken, bu yargıya en yüksek yüzde ile katılmama durumu, diğer bir etnik kökene sahip kişiler ve Türkler arasında görülmektedir.**

"DTP bütün Kürtleri temsil etmektedir" yargısına, görüşülen kişilerin sadece % 23.5'i katıldığını ifade ederken % 47.5'i katılmadıklarını belirtmiştir. DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğine olan inanç, gençler arasında nispeten daha yaygın iken, kentte yaşayanlarda kırda yaşayanlara göre daha yüksek bir yüzde ile yargıya katılma sözkonusudur. Anadili Kürtçe olan her dört kişiden biri DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğini ifade ederken, anadili Zazaca olanların sadece % 14.8'i bu yargıya katılmaktadır.

Benzer **şekilde etnik köken olarak Kürt olduğunu ifade edenlerin % 27.5'i DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğini ifade ederken,** "diğer" etnik grubuna dâhil her on kişiden yaklaşık biri bu yargıya katıldığını ifade etmiştir.

Tablo 5.3.19: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Kürt Sorununun Varlığı ve DTP'nin Bütün Kürtleri Temsil Ettiği Yargısına Katılma Durumu (% Dağılımı)

	Türkiye'de Kürt Sorunu Vardır			**DTP Bütün Kürtleri Temsil Ediyor**				
	Katılıyor	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Katılıyor**	**Katılmıyor**	**Bilmiyor-Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş								
18-29	59.9	24.3	15.9	26.8	47.1	26.0	100.0	762
30-39	58.1	27.1	14.8	23.5	46.9	29.7	100.0	467
40-49	51.2	29.9	18.8	19.3	50.4	30.4	100.0	283
50-65	47.6	31.6	20.8	17.5	47.0	35.5	100.0	261
Cinsiyet								
Erkek	60.7	28.7	10.6	25.1	58.1	16.8	100.0	890
Kadın	51.6	25.2	23.2	21.6	36.8	41.6	100.0	876
Yerleşim Yeri								
Kent	59.6	25.5	15.0	24.4	47.9	27.7	100.0	1125
Kır	50.4	29.7	20.0	21.6	46.9	31.5	100.0	648
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	47.0	27.7	25.3	20.8	34.8	44.4	100.0	634
İlk. 1. Kad. Mezun	60.4	25.0	14.7	27.6	47.3	25.1	100.0	556
İlk. 2. Kad. Mezun	63.8	23.5	12.8	26.4	49.8	23.8	100.0	152
Lise Mezun	63.3	29.5	7.2	22.6	63.7	13.7	100.0	269
Üniversite ve Daha Yüksek	59.2	30.1	10.7	17.1	69.6	13.2	100.0	163
Anadil								
Türkçe	54.9	31.2	13.9	22.5	53.6	23.9	100.0	630
Kürtçe	58.6	23.7	17.7	25.3	43.9	30.3	100.0	917
Zazaca	47.9	28.3	23.8	14.8	52.7	32.5	100.0	118
Arapça	52.1	29.5	18.4	21.1	37.8	41.1	100.0	107
Etnik Köken								
Türk	54.3	32.2	13.5	21.2	53.6	25.2	100.0	700
Kürt	60.1	21.9	17.9	27.4	43.0	29.7	100.0	821
Zaza	44.4	26.6	29.0	17.9	46.9	35.2	100.0	94
Arap	47.7	30.6	21.7	20.2	31.6	48.1	100.0	87
Diğer	57.9	32.8	9.3	10.9	63.5	25.6	100.0	61
Toplam	56.3	27.1	16.7	23.5	47.5	29.0	100.0	1774

Aşağıdaki tabloda (5.3.20), yöre halkı üzerinde nüfuzu olan, diğer bir deyişle etkisi olan kimselerin olup olmadığı ve eğer öyle birileri var ise bunların kimler olduğu sorgulanmıştır. Ancak elde edilen bulgulara bakıldığında, insanlara etki ya da insanların, "benim üzerimde … kişi etkilidir" biçimindeki yanıtlarına bakıldığında, anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Diğer bir deyişle, yöre insanı, kendisi üzerinde nüfuzu olabilecek muhtemel isimlerden, örneğin aşiret reisi, şeyh, partisinin il başkanı, vali ya da milletvekili dahil hiç kimseyi işaret etmemiştir. Ağırlıklı olarak, 'diğer' seçeneği işaretlenmiş ve bu 'diğer'den, daha çok aile bireyleri, yakın akrabalar ve kendisi ön plana çıkmıştır. Belki de bu tür bir sorunun, mülakatlarla sorgulanması daha yerinde olacaktır. İlgili bulguların detayları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5.3.20: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler Üzerinde Etkili Olan Kişi (% Dağılımı)

	Etkili Kişi							
	Asiret Reisim	**Şey him**	**Parti-İl Başkanim**	**Va lim**	**Milletve kilim**	**Diğer**	**Top lam**	**Sayı**
Yaş								
18-29	1.4	1.0	1.6	2.5	1.6	91.8	100.0	754
30-39	1.9	0.8	1.8	2.2	3.3	90.1	100.0	462
40-49	1.0	0.1	3.0	2.2	2.3	91.5	100.0	278
50-65	0.4	1.1	0.6	2.6	3.1	92.3	100.0	257
Cinsiyet								
Erkek	1.4	1.0	1.8	3.5	2.6	89.7	100.0	876
Kadın	1.3	0.7	1.7	1.2	2.2	93.0	100.0	868
Yerleşim Yeri								
Kent	0.9	0.7	1.7	2.7	2.6	91.5	100.0	1107
Kır	2.1	1.1	1.8	1.8	2.1	91.2	100.0	644
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	0.9	1.4	1.7	1.2	2.5	92.4	100.0	626
İlk. 1. Kad. Mezun	2.4	1.0	1.2	2.6	2.8	90.0	100.0	551
İlk. 2. Kad. Mezun	1.3	0.2	0.9	2.8	2.2	92.6	100.0	150
Lise Mezun	0.4		3.6	2.7	2.0	91.3	100.0	265
Üniversite ve Daha Yüksek	0.8		1.4	5.2	1.5	91.1	100.0	159
Anadil								
Türkçe	0.4	0.5	2.7	3.8	2.8	89.8	100.0	616
Kürtçe	1.4	1.2	1.4	1.5	2.7	91.8	100.0	909
Zazaca	3.2			1.6		95.3	100.0	118
Arapça	3.7		0.7	2.6		93.1	100.0	107

Etnik Köken								
Türk	0.9	1.1	2.6	4.1	2.8	88.5	100.0	688
Kürt	1.5	0.8	1.4	1.1	2.4	92.6	100.0	812
Zaza	1.9			2.0		96.1	100.0	94
Arap	2.1		1.6	2.3		94.0	100.0	86
Diğer	1.8				3.9	94.3	100.0	61
Toplam	1.3	0.8	1.8	2.4	2.4	91.3	100.0	1751

Aşağıda, açık uçlu olarak sorulmuş olan sorulara verilmiş olan en yüksek yüzdeye sahip 5 yanıt, tek tek ayıklanarak tablolar haline getirilmiş ve sunulmuştur. Toplamda % 100'e eşit olan bu değişken dağılımlarından en çok ifade edilen 5 tanesi seçildiği için değişkenlerin yüzde toplamı 100'e ulaşmamaktadır. Verilen yanıtlar, sınırlı sayıda ve yalın olduğu için ayrıca yazıyla bir analize gerek görülmemiştir. Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki bazı soruları, sınırlı sayıda kişi ya da ana sorularda verilen ifadelerden "diğer (belirtiniz) ……" seçeneğini işaretlemiş olan sınırlı sayıda kişi yanıtlamıştır. Yüzdelerin, bu durum akılda tutularak değerlendirilmesi gerekmektedir.

AÇIK UÇLU OLAN SORULARIN TABLOLARI

Soru 604: Sorun Kim Tarafından ve Nasıl Çözülebilir?	**Sayı**	**%**
Devlet	303	18.0
Devletin ekonomik yatırımları	289	17.2
Hükümet/AKP yatırımlar	96	5.7
Yatırımlar/ fabrika açılmalı	66	3.9
Siyasiler/Devlet adamları	53	3.2
Toplam	**1681**	

Soru 615: AB Üyeliğinin Türkiye'ye Etkisi	**Sayı**	**%**
Ekonomik iyileşme/İşsizlik ortadan kalkar	497	37.0
Demokratik ortam artar/Özgürlükler/İnsan hakları gelişir	137	10.2
Serbest dolaşım/vize sorunu olmaz	88	6.6
Türkiye daha çağdaş bir ülke olur/Modern olur	88	6.5
Gelir düzeyi yükselir	45	3.3
Toplam	**1342**	

Soru 628: Size Kim Tarafından Etnik Ayrımcılık Uygulanıyor?	**Sayı**	**%**
Devlet	64	21.4
Türkiye'nin Batısında Yaşayanlar	27	9.0
İnsanlar/Herkes	24	7.9
Sistem	18	6.0
Askeriye/Güvenlik güçleri	17	5.8
Toplam	**299**	

Soru 629: Etnik Ayrımcılığa Örnek	**Sayı**	**%**
Hor görme/kaba davranış	43	14.3
Anadilde eğitim/dil/kültür yasakları	24	7.9
Sağlık kurumlarında azar	23	7.6
Bölgesel ayırım/yatırım yapılmayışı	18	6.0
Askerlikte hakaret	11	3.6
Toplam	**230**	

Soru 631: Size Kim Tarafından Din-Mezhep Ayrımcılığı Uygulanıyor?	**Sayı**	**%**
Toplum	10	14.5
Devlet	9	12.1
Çevre/Komşular/Akrabalar	6	8.5
İnsanlar	6	8.0
Kendini bilmeyenler	5	7.2
Toplam	**71**	

Soru 632: Dini Ayrımcılığa Örnek	**Sayı**	**%**
Alevilik-Sünnilik/Cemevi sorunu	20	27.6
Türban/Başörtüsü yasağı kamu kurumlarında	14	18.2
Dışlama	6	7.7
Her mezhebe aynı mesafede yaklaşmama/Kürtlerde Hanefi-Şafi ayrımı	4	5.1
Dinsizlik suçlaması	2	2.8
Toplam	**74**	

Soru 644: Devletin Vatandaşların İhtiyaçlarını Karşılamak İçin Yapması Gerekenler	**Sayı**	**%**
İşsizliğe çözüm bulmalı	309	32.8
Yardım	97	10.3
Yatırım	59	6.2
Eğitime öncelik vermeli	44	4.7
Altyapı/Yol/Su /Elektrik	38	4.1
Toplam	**940**	

Soru 646: Vatandaşların Devlete Karşı Sorumlulukları Nelerdir?	**Sayı**	**%**
Vergi vermek	352	32.8
Askere gitmek	105	9.8
Kanunlara uymak	100	9.3
Devlete Bağlılık	65	6.1
Oy vermek	42	4.0
Toplam	**1072**	

Soru 648: Belediyenizin Neler Yapmasını Beklersiniz?	**Sayı**	**%**
Yol sorunu	140	17.1
Altyapı sorunları	121	14.8
Su sorunu	75	9.2
Düşük gelirlilere yardım	75	9.2
Çöp/Temizlik	62	7.6
Toplam	**819**	

Soru 654: Korucu Sisteminin Olumsuzlukları Nelerdir?	**Sayı**	**%**
TSK yeterli, gereksizler	72	13.9
Kendi halkını karşı karşıya getirmek	59	11.4
Görevi kötüye kullanma	54	10.3
Daha çok şiddet doğuruyor	51	9.7
Terör örgütüyle işbirliği, işbirlikçilik	38	7.4
Toplam	**520**	

Soru 658: Aileden Herhangi Birinin Katıldığı Güvenlik Kuvvetlerinin Halk Eğitim Programı Hangisidir?	**Sayı**	**%**
Mehmetçik Dershanesi	30	57.2
Polislerin yaptığı konferans	4	7.5
Askeri hastanede yardımcı oldular	2	4.0
Okuma yazma kursu	2	3.2
Askerlik sırasında arıcılık, bağcılık	2	3.0
Toplam	**53**	

Soru 660: Bu Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunları Günlük Hayatınızı Hangi Açılardan ve Nasıl Etkiliyor?	**Sayı**	**%**
Devletin askerin insanların zarar görmesi üzüyor/Tedirginlik yaratıyor	240	34.8
Korku/Tedirginlik	204	29.5
Ekonomik kalkınmaya engel	46	6.7
Her açıdan	37	5.4
Sokağa çıkamıyoruz.	31	4.5
Toplam	**819**	

Soru 662: Bölgede Yaşanan Güvenlik Sorunları Nasıl Sona Erdirilebilir?	**Sayı**	**%**
Bilmiyor/Allah büyük/Allah ıslah etsin	649	37.9
İşsizliğin giderilmesi	236	13.8
Diyalog	88	5.1
Eğitim olanakları arttırılmalı	83	4.9
Barışçıl çözümler	74	4.3
Toplam	**1711**	

Soru 669: Devletin Mevcut Siyasi Çalışmaları Hangi Açılardan Yetersizdir?	**Sayı**	**%**
İşsizlik	133	18.7
Her açıdan	80	11.3
Ekonomik açıdan, pahalılık	48	6.7
Terör, ayrımcılık	45	6.4
Demokratikleşme	39	5.5
Toplam	**710**	

Soru 670: Devletin Bölgedeki Sorunları Çözmede Yaptığı Çalışmalar Hangi Açıdan Yetersizdir?	**Sayı**	**%**
İşsizlik	263	28.1
Her açıdan	140	15.0
Yatırım yapılmıyor	106	11.3
Terör, Güvenlik, Kürt sorunu	74	7.9
Altyapı, Bayındırlık hizmetleri	50	5.3
Toplam	**936**	

Soru 673: İmkânınız Olsa Türkiye'nin Neresinde Yaşamak İstersiniz?	**Sayı**	**%**
Burada memnun	890	50.2
İstanbul	229	12.9
İzmir	86	4.8
Antalya	85	4.8
Ankara	71	4.0
Toplam	**1774**	

GRAFİKLER

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırmasında ulaşılan veriler, grafikler halinde aşağıda sunulmaktadır.

Grafik 1: Devletten Beklentiler

Araştırmada, **görüşmecilerin devletten beklentileri konusunda ön plana çıkan en önemli husus işsizlik olgusudur (% 93,5). Bunu terör/güvenlik (% 65), kamu hizmetlerinden yeteri kadar ve adil bir şekilde yararlanamama (% 47,2) gibi sorunlara yönelik çözüm beklentileri izlemektedir.**

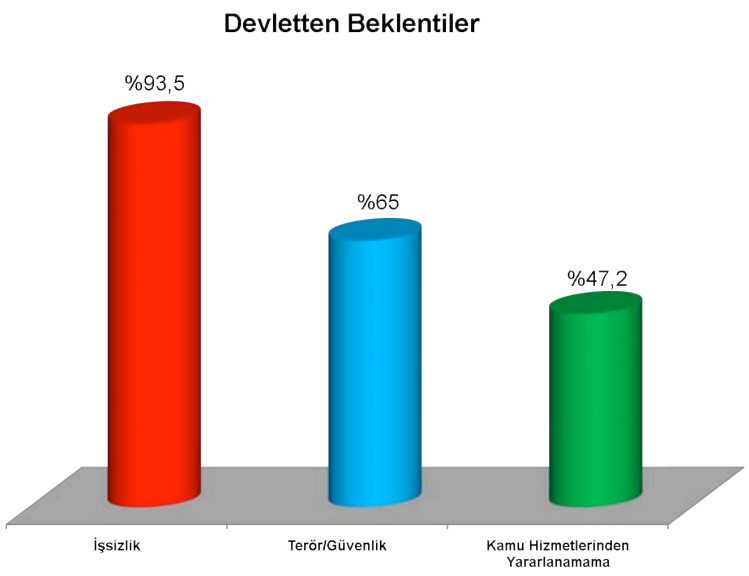

Grafik 2: Beklentilerin Karşılanması

Genel olarak bakıldığında da "Görüşülen kişilerin % 39,4'ü devletin tüm beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığını, % 55,7'si ise karşılamadığını" ifade etmektedir.

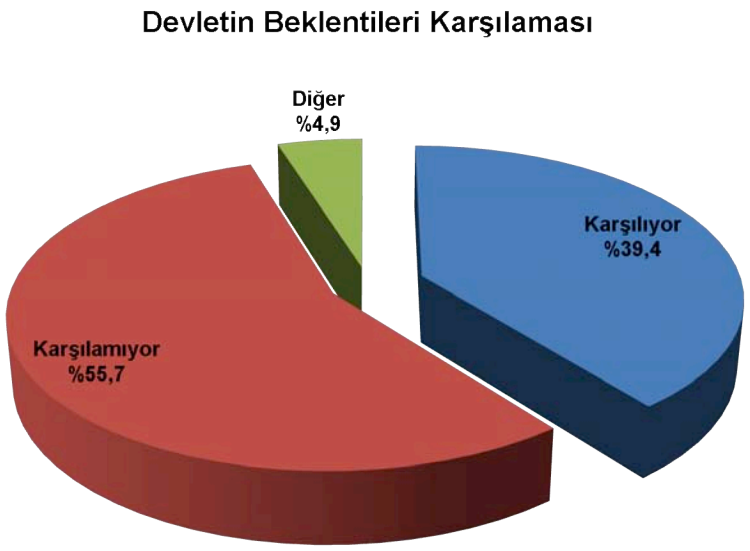

Karşılamıyor oranı anadil ve etnik köken temelinde, kendilerini Kürt olarak tanımlayanlarda sırası ile % 66,5 ve % 67,5, Zaza olarak tanımlayanlarda sırası ile % 58,5 ve % 58,2, Türk olarak tanımlayanlarda ise sırasıyla % 39,5 ve % 41,3'tür.

Bu verilerden elde edilen sonuç bölgede yaşamakta olan vatandaşların ana dil ve etnik köken temelinde devletten beklentilerinin, ideolojik yaklaşım görece ötelenerek eş değerlere yakın bir biçimde karşılanamadığı noktasında yoğunlaşmaktadır.

Bu sonuçların ortaya koyduğu gerçek, bölge insanının etnik köken farkı olmaksızın devletten beklentileri ve ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalındığıdır.

Devletten tüm yakınmalara karşın var olduğu ifade edilen **sorunların yine devlet tarafından çözümlenebileceğini ifade edenlerin, % 18 ile birinci sırada yer alması, bunu devletin ekonomik yatırımlarının % 17,2 ile izlemesi, devletten beklentiyi % 35,2'ye yükseltmekte ve bu yönelim devletin sorumluluğunu arttırdığı gibi, sorunun çözülememesi halinde yine devletin suçlanacağı bir zemini işaret etmektedir.**

Grafik 3: Terörün Nedenleri

Görüşülen kişilere, **bölgede yaşanan terörün en önemli sebebi** hakkındaki düşünceleri sorulmuş olup, **işsizlik % 31,6 ile en önemli sebep olarak öne çıkarken, ayrımcılık ikinci neden olarak kişilerin % 19,7'si tarafından belirtilmekte, yabancı güçlerin** terörün en önemli sebebi olduğunu söyleyenlerin **oranı ise % 12 olarak ifade edilmektedir.**

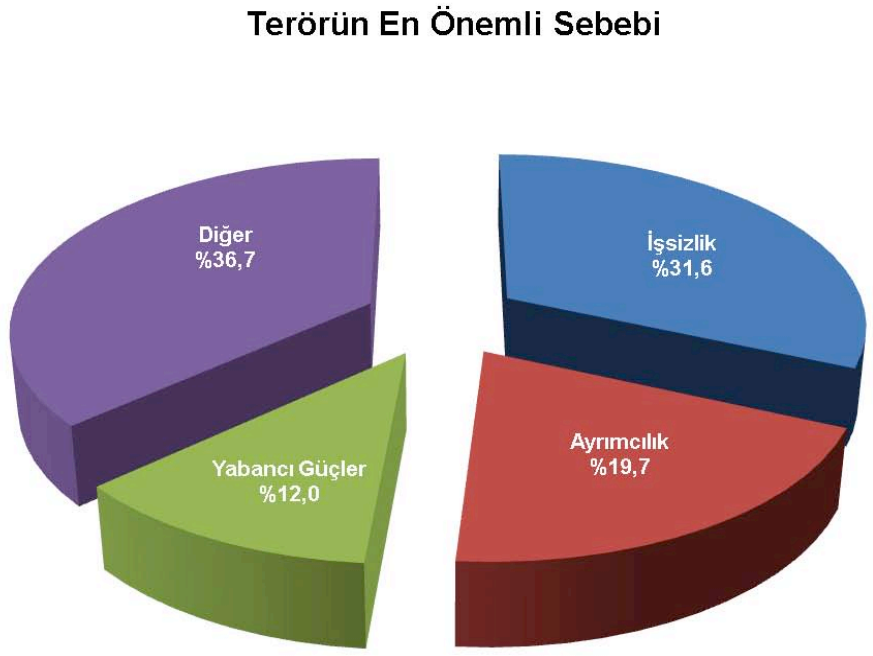

Grafik 4: Vatandaşların Devlet-Vatan-Millet İle İlgili Görüşleri

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için önemlidir" cümlesine görüşülenlerin % 94,4'ü katıldığını belirtirken; katılmadığını belirtenlerin oranı yalnızca % 1,3'tür.

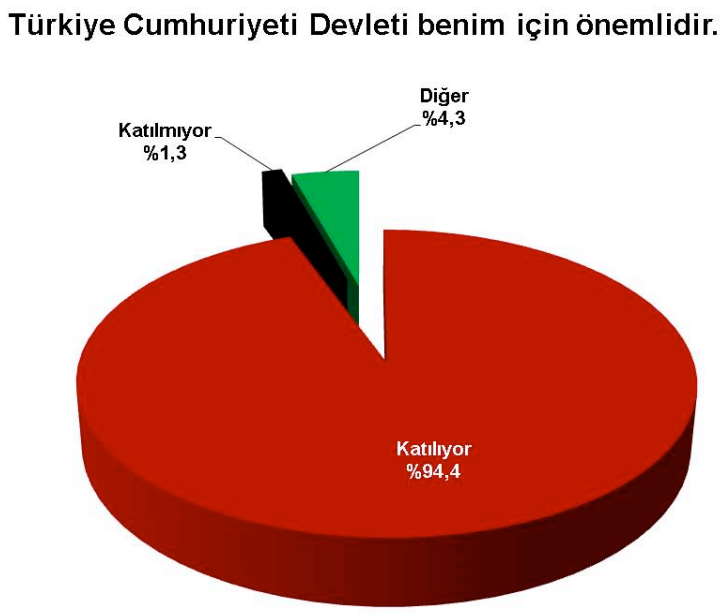

Grafik 5: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir.

Ayrıca **Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı, bütün ana dil ve etnik kökenler için % 90'nın üzerinde oranlarda önemli olarak ifade edilmiştir.**

Grafik 6: Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı benim için kutsaldır.

"Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır" cümlesine, kişilerin % 93'ü katıldığını ifade ederken, % 3,4'ü bu cümleye katılmadıklarını dile getirmiştir.

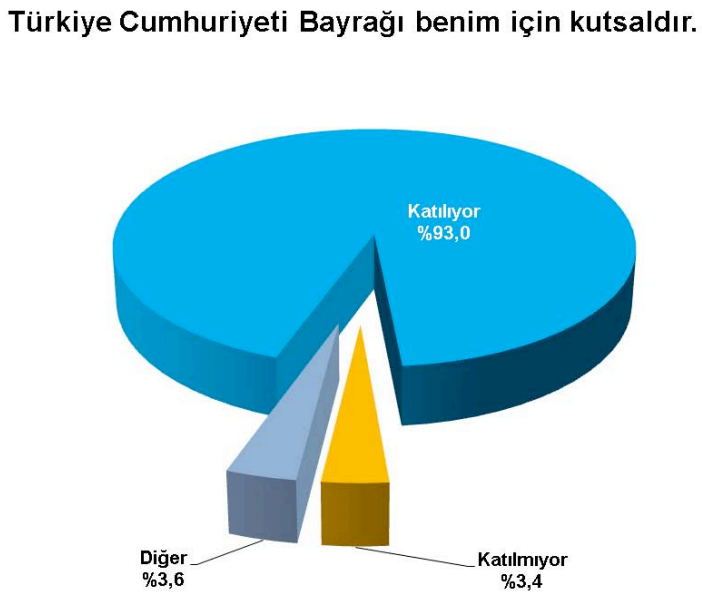

Grafik 7: İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir.

Görüşülen kişilerin % 92,9'u İ stiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu, % 94'ü ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün, kendileri için önemli olduğunu ifade etmiştir.

Grafik 8: Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşa Karşı Davranışı.

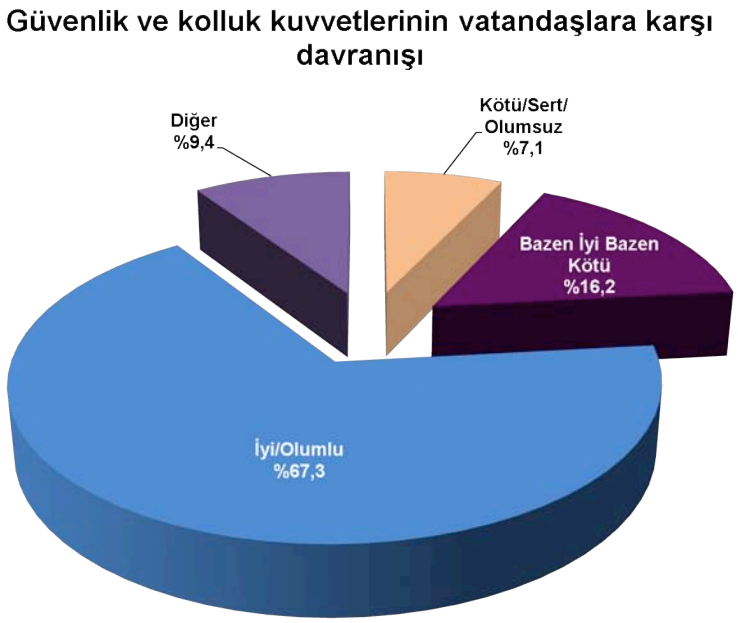

Güvenlik Kuvvetlerinin (TSK, Jandarma, Polis) bölgede uyguladığı halk eğitim çalışmalarından görüşülen **kişilerin % 82,6'sı bilgi sahibi/haberdar değildir.**

İlginç bir biçimde, kırsal alanda yoğunlaşan bu tür çalışmalardan, kentsel alanlarda bilgi sahibi olanlarla, haberdar olan erkeklerin sayıları daha fazladır. Yine halk eğitim çalışmaları eğitimi olmayan ya da düşük kişilere yönelik iken programlardan haberdar olma yüzdesi eğitim düzeyinin yükselişine koşut olarak artmaktadır.

Grafik 9: Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalma.

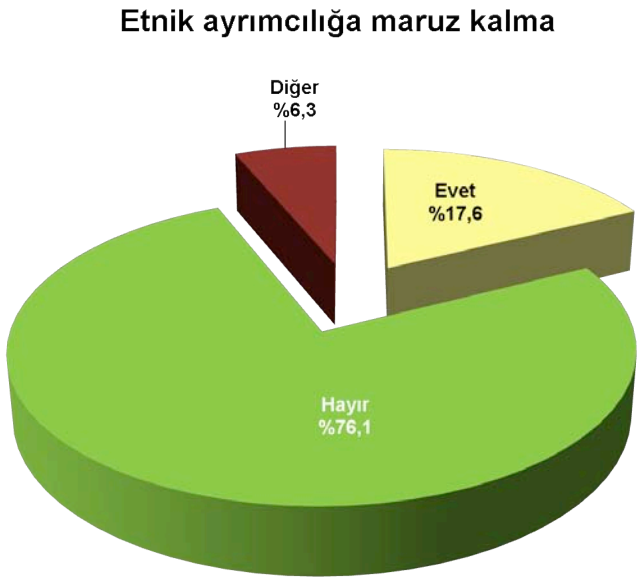

Ayrımcılığa uğradığını ifade edenlerin oranları ile terörü ayrımcılığın ortaya çıkardığını savlayanların oranları (% 19,7) arasındaki örtüşme **genele yayılmama olsa da çekirdek bir oluşumun varlığını kanıtlamaktadır.**

Grafik 10: DTP

Ağırlıklı olarak kimlik temelli bir siyaset güttüğü için ankette yer verilen **"DTP bütün Kürtleri temsil etmektedir" yargısına, görüşülen kişilerin sadece % 23,5'i katıldığını ifade ederken % 47,5'i katılmadıklarını belirtmektedir.**

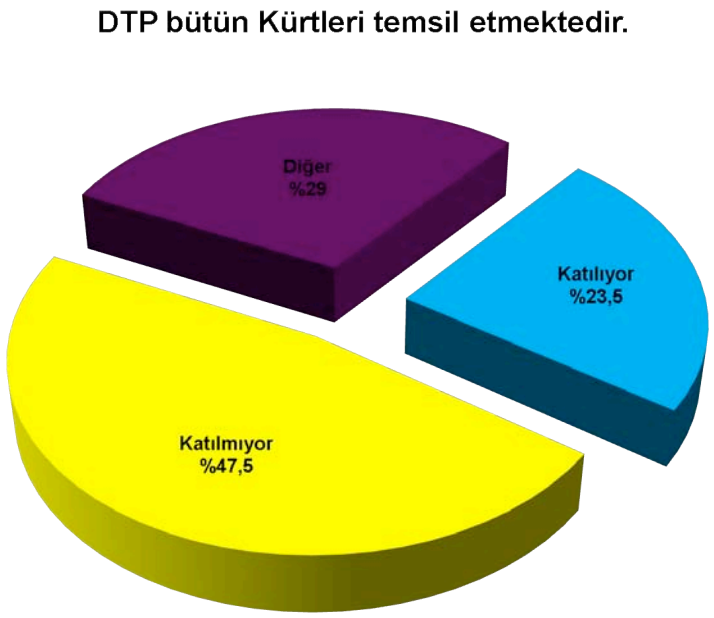

Grafik 11: Toplumsal Hayatın Vazgeçilmezleri.

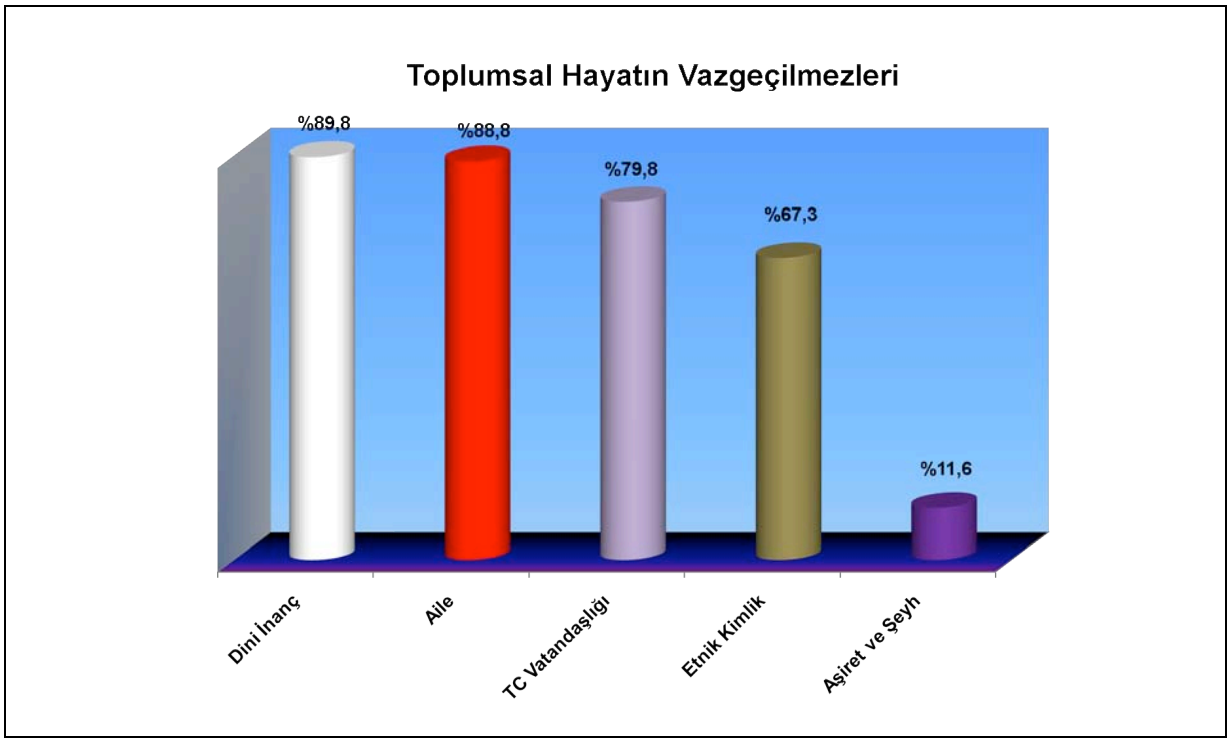

Grafik 12: İşsizlik-Öğrenim Durumu İlişkisi.

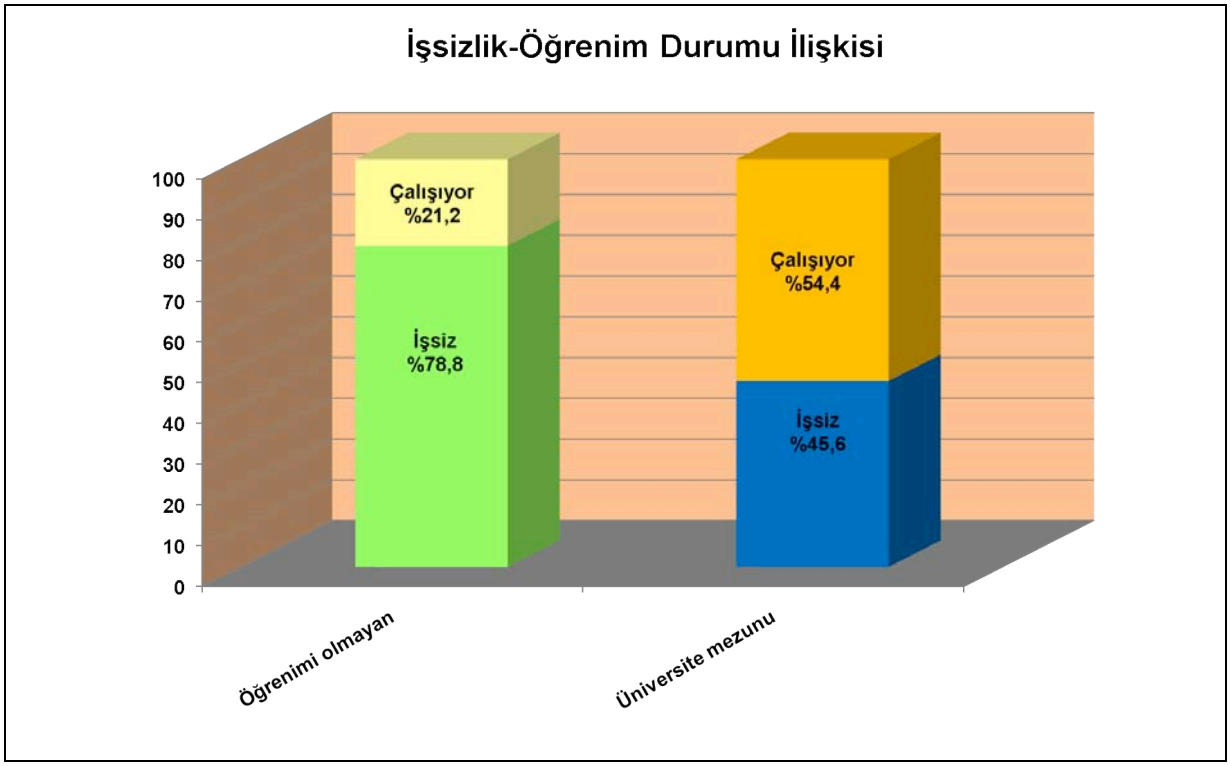

Grafik 13: Hane Nüfusunun Öğrenim Düzeyi.

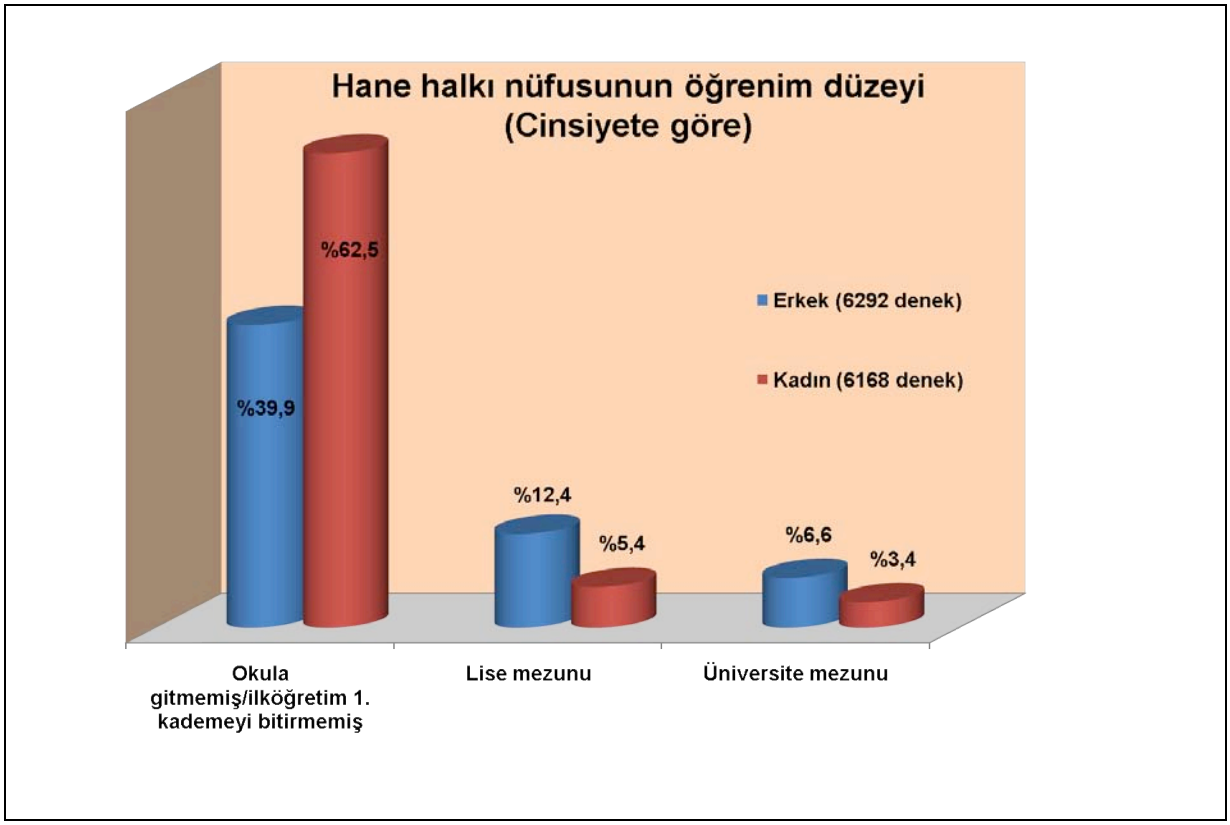

Grafik 14: Gündelik Yaşamda Karşılaşılabilinecek En Önemli Sorun Algılaması.

"İşsizlik, görüşülen kişilerin % 93,5'i tarafından gündelik yaşantıları içerisinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları en muhtemel sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yine görüşülen kişilere göre gündelik yaşamda karşılaşacakları en önemli sorunlar sıralamasında da işsizlik % 66,9 ile ön sırada yer almaktadır.

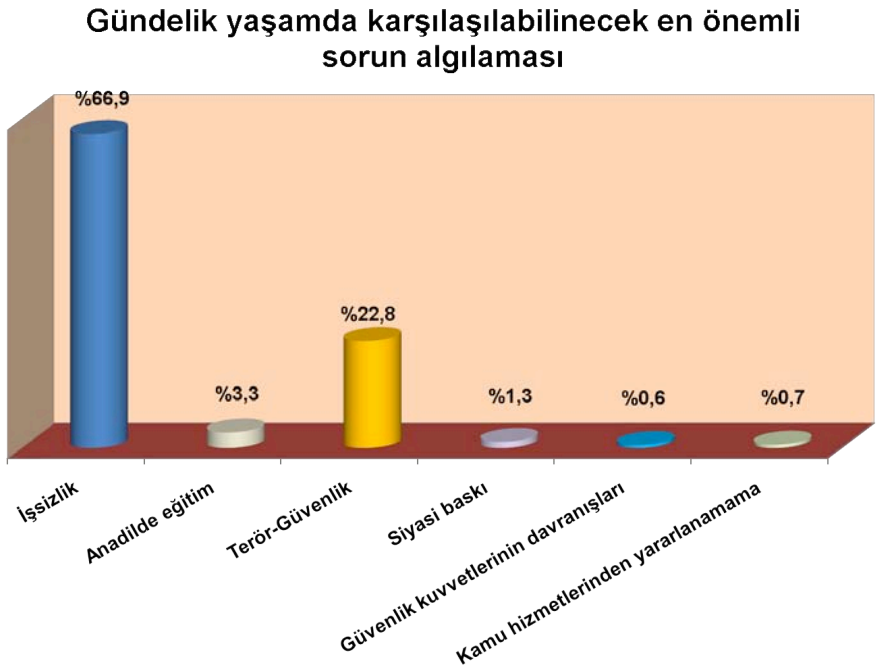

Grafik 15: Göç Etme Nedenleri.

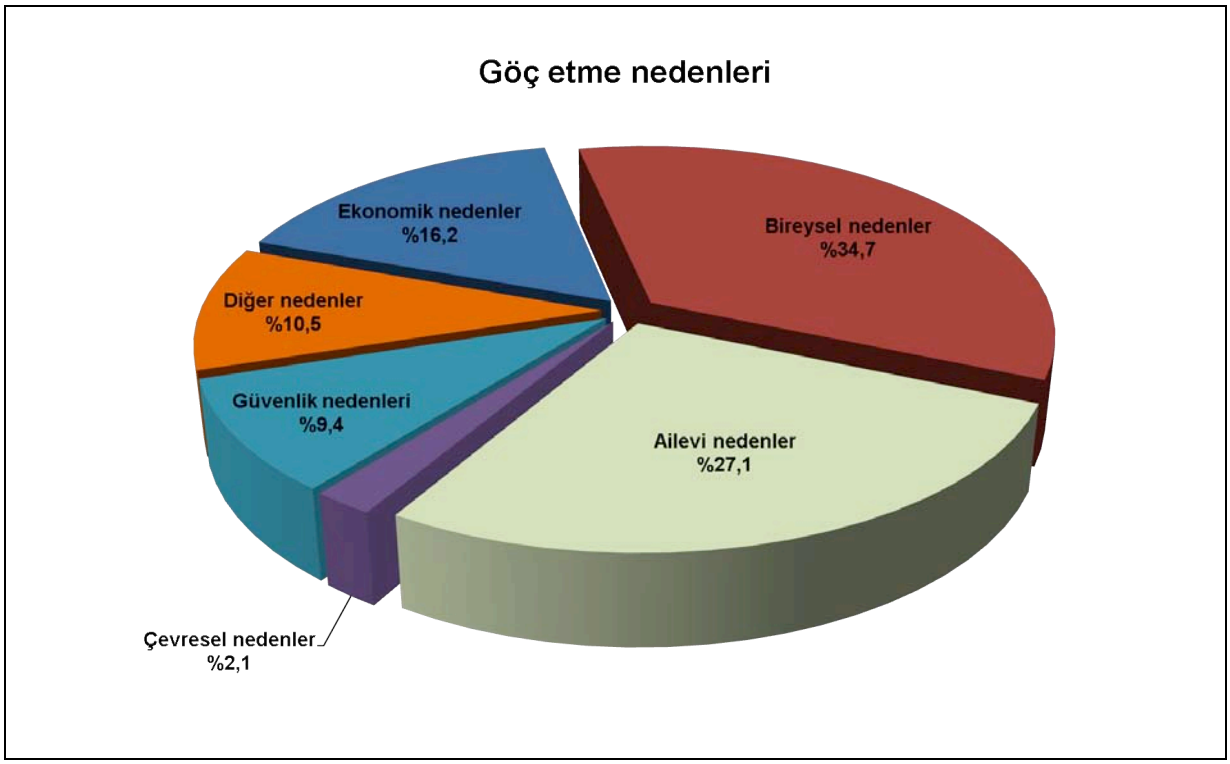

Grafik 16: Kişilerin Eşleri ile Evde Konuştuğu Dil(ler).

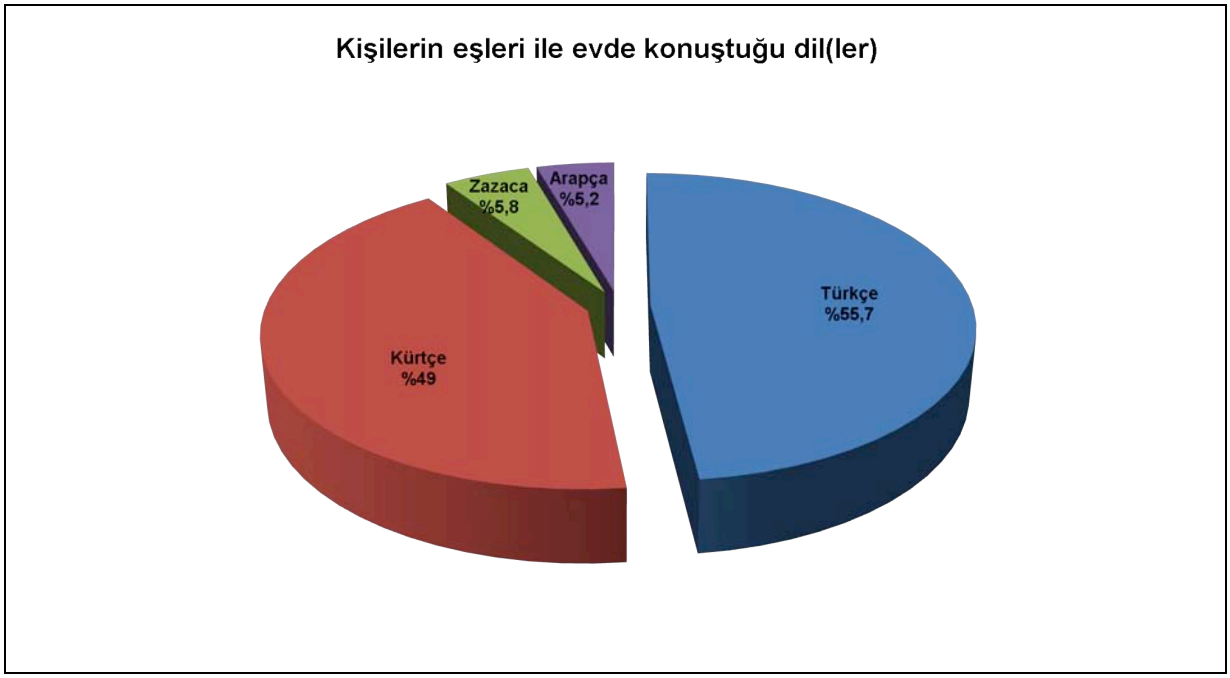

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma örneklemi kapsamında yer almış olan hane halkı ve kişi görüşmelerine ait genel bulgular, özet olarak yer almıştır. Daha sonra da "Mülakat Özet Notları" ile sorun(lar)un çözümüne katkısı olabileceği düşünülen bazı önerileri de içeren değerlendirmelere yer verilmiştir.

Kişi soru kağıdı uygulanan hane halkı üyelerinin % 35.5'i anadilini Türkçe olduğunu belirtirken, **% 51.8'i ise anadilini Kürtçe** olarak ifade etmiştir. Anadili Zazaca ve Arapça olan bireylerin oranı birbirine yakındır (sırasıyla % 6.7 ve % 6.0). Görüşülen kişilerin % **48.5'i Sünni Şafi, % 43.8'i ise Sünni Hanefi olduğunu belirtmiştir.** Alevi olduğunu ifade edenler, toplam kişilerin % 3.1'ini, mezhep belirtmeyenler % 1.2'sini, Caferiler/Şiiler % 0.2'sini oluştururken, görüşme yapılan kişilerin % 3.2'si diğer mezheplere ait olduğunu veya inancı olmadığını ifade etmiştir. *Türklerin daha çok Sünni Hanefi olduğu, Kürtlerin, Zazaların ve Arapların ise daha çok Sünni Ş afi olduğu görülmektedir. Alevilerin % 50'sinden fazlası, etnik köken olarak Türk olduğunu belirtmiş olup, % 24.1'i Kürt, % 16.7'si ise Zaza olduğunu ifade etmiştir.*

Çalışma kapsamında, görüşülen hane halkı nüfusu içinde kadınların genel olarak erkeklere nazaran daha düşük düzeyde öğrenime sahip olduğu görülmektedir. **Yaklaşık her beş erkekten biri lise ve üzeri öğrenim almışken, her on kadından ancak biri lise ve üzeri öğrenime sahiptir.** Yaklaşık üç kadının ikisi okula gitmemiş veya ilköğretim 1. kademeyi bitirmemiş durumdayken, bu oran erkeklerde yaklaşık % 40 düzeyindedir. Kadınların toplamda ancak % 5.4'ü lise mezunu ve % 3.4'ü yüksek okulda okuyor ya da yüksek okul mezunudur. Aynı oran erkekler için, kısmen yüksek olsa da, önemli bir farklılık arz etmemektedir: Lise mezunu % 12.4, yüksek okul okuyor ya da mezun % 6.6.

Görüşülen kişilerin % 55.7'si evlerinde eşleri ile Türkçe konuştuklarını ifade etmiştir. Evinde eşi ile Kürtçe konuşanların oranı ise % 49'dur. Bu iki yüksek değeri sırasıyla, Zazaca (% 5.8) ve Arapça (% 5.2) izlemektedir. Yaş gruplarına göre evde eş ile konuşulan dil incelendiğinde **genç yaş grubunda diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla olarak Türkçe konuşulmaktadır.** Kentte yaşayanların eşleri ile evde daha çok Türkçe, kırda yaşayanların ise Kürtçe konuştukları görülmektedir. **Öğrenim durumu daha yüksek olan kişiler arasında Türkçenin evde eşi ile daha sıklıkla konuşulduğu,** hiç

öğrenimi olmayan veya ilköğretim 1. kademeyi tamamlayamamış kişilerde ise özellikle Kürtçenin yüksek oranlarda evde konuşulduğu görülmektedir.

Anadili Türkçe olanların % 95.6'sı evde eşi ile Türkçe konuştuğunu ifade ederken **anadili Kürtçe olanların % 36'sı, Zazaca olanların % 39.2'si ve Arapça olanların % 31.9'u evlerinde eşi ile Türkçe konuştuklarını ifade etmiştir.** Diğer taraftan etnik köken olarak Türk olduklarını söyleyenlerin % 16.4'ü eşi ile Türkçenin yanı sıra Kürtçe de konuştuğunu belirtirken, diğerleri eşleriyle Türkçe konuştuğunu ifade etmiştir. **Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyenlerin % 83.1'i evinde eşi ile Kürtçe konuşurken, tamamın % 37.8'i eşiyle bazen de Türkçe konuştuklarını belirtmiştir.** Benzer şekilde evde sadece Türkçe konuşmak veya başka dilin yanında Türkçe konuşmak diğer etnik köken grupları açısından da gözlenen bir durumdur.

İçinde yaşanılan her on konuttan yedisinde şebeke suyu kullanılmakla birlikte şebeke suyu kullanma oranı kentteki hanelerde % 87.3 kırdaki hanelerde ise % 42.0'dir. Kentte hanelerin % 5.6'sı, kırda ise sadece % 1'i şişe suyu, damacana veya pet suyunu içme suyunun kaynağı olarak belirtmiştir. Kırsal alanlarda sondaj yolu ile elde edilen su ile benzer bir şekilde kuyu suyu kullanımı önemli bir içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

Hanelerde kullanılan tuvaletin yeri bilgisi de bu çalışma kapsamında toplanmıştır. Kentsel alanlarda tuvaletlerin % 83.7'si evin içinde yer alırken kırsal alanlarda bu oran % 33.4'tür. Kırsal kesimde tuvaleti evin dışında olan hanelerin oranı yaklaşık % 58 olarak bulunmuştur. Kentlerde yer alan hanelerin ancak % 0.2'sinde tuvalet yok iken, kırda bu oran yaklaşık % 4'tür.

Görüşme yapılan konutlarda ayrı mutfak ve ayrı banyo olup olmadığı, yine bu çalışma kapsamında toplanan bilgiler arasındadır. Kentlerde yaklaşık her on hanenin 9'unda ayrı mutfak ve ayrı banyo olduğu beyan edilirken (sırasıyla % 92.4 ve % 91.7), kırsal alanlarda bu oranlar beklendiği üzere sırasıyla % 67.1 ve 63.9'dur. Hanede odabaşına düşen kişi sayısı bulgusu incelendiğinde, kentte her on haneden yaklaşık altısında, kırda ise on hanenin ancak yaklaşık üç tanesinde odabaşına bir kişi düşmektedir. Kırdaki hanelerin % 34'ünde odabaşına üç veya daha fazla kişi düşerken, kentte her on evin ancak birinde odabaşına ortalama üç veya daha fazla kişi bulunmaktadır.

Genel olarak görüşülen kişilerin % 60'ının hiç çalışmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha az yüzdelerle çalışma hayatında yer bulduğu görülmektedir. Kadınların ancak % 12.7'si hayatının herhangi bir döneminde çalıştığını ifade ederken, erkeklerde bu oran % 76.8'dir. Çalışma kapsamında görüşülen hem erkeklerin hem de kadınların çalışma oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Kırda yaşayan kişilerin kentte yaşayanlara göre özellikle tarım sektöründe çalışma imkânının bulunması, kırda çalışma oranlarının kenttekine nazaran daha yüksek olmasını sağlamaktadır.

Öğrenim düzeyinin çalışma hayatında yer bulma üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, öğrenim düzeyi yükseldikçe bireylerin işgücüne katılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim 1. kademeyi bitirmemiş kişilerin ancak % 32.9'u genellikle çalıştığını ifade ederken, üniversite veya daha yüksek bir öğrenime sahip kişilerin % 61.6'sının çalıştığı görülmektedir. **Özellikle "Etnik Köken"in çalışma durumu üzerinde belirgin bir etkisi görülmemekle birlikte** en düşük çalışma oranlarının anadili Zazaca ve etnik olarak kendilerini Zaza olarak ifade edenler arasında olduğu görülmektedir. **Anadili Türkçe olanlar veya Türkçe konuşanların diğer gruplara göre daha yüksek oranda iş hayatında yer buldukları görülmüştür.**

Görüşülen kişilerin % 52.6'sı hizmet sektöründe çalışıyor iken, % 29.5'i tarım veya hayvancılıkta, sadece % 17.9'u sanayide çalıştığını ifade etmiştir. Kadınların erkeklere nazaran daha çok tarım ve hayvancılıkta, erkeklerin ise sanayide çalıştıkları görülmektedir. Diğer taraftan, her 10 kadın ve erkekten beşi hizmet sektöründe çalışmaktadır. Genç ve orta yaşlı nüfus, 50-65 yaş arası yaştaki kişilere göre hizmet ve sanayi sektörlerinde daha fazla oranda yer buluyor iken 50-65 yaş arası kişilerin % 45.5'i tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. **Öğrenim durumunun yükselmesi tarım ve hayvancılıkta çalışma oranlarını azaltırken, hizmet sektöründe çalışmayı arttırmaktadır.** Öğrenimle birlikte sanayide çalışmanın düştüğü görülmekle birlikte bu bulgu tarım ve hayvancılık ile hizmet sektöründe çalışma üzerinde öğrenim durumunun etkisi kadar belirgin değildir.

Anadile göre çalışılan sektör incelendiğinde, anadili Türkçe olan kişilerin % 68.4'ü hizmet sektöründe yer alırken, bu oran anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda % 50'ye yakın, anadili Arapça olanlarda ise daha düşüktür (% 28.8). Anadili Arapça olanlar arasında tarım

ve hayvancılıkla uğraşmanın diğer anadile sahip kişilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyenler arasında hizmet sektöründe çalışmak yaygınken (% 64), Zaza ve Kürtlerde yine hizmet sektörü ağır basmakla birlikte tarım ve hayvancılık ile sanayi sektöründe çalışmanın da dengeli dağıldığı görülmektedir. Diğer taraftan etnik olarak Arap olduğunu söyleyen nüfusun daha çok tarım ve hayvancılık ile uğraştığı görülmektedir (% 58.4).

Kişi görüşmeleri sırasında çalıştığını ifade eden kişilerin % 62.5'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığını ifade ederken, SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'a bağlı kişilerin yüzdesinin toplamda ancak % 37'leri bulması dikkat çekicidir. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamanın erken ve geç yaşlarda arttığı görülmekle birlikte sosyal güvenlik sisteminden en yüksek oranda faydalanan yaş grubunun 40-49 olduğu görülmektedir (% 52.4). **Çalışan her on kadından ancak üçü, her on erkeğin ancak dördü sosyal güvenlik kurumuna bağlıdır.** Diğer taraftan kadınlar arasında Bağ-Kur ve özel sigortaya bağlı olma oldukça düşüktür. Sosyal güvenliğe bağlı olma kentte kıra nazaran daha yüksektir (sırasıyla % 47.7 ve % 32.1). Öte yandan, **öğrenim düzeyi yükseldikçe sosyal güvenliğe bağlı olma oranlarının arttığı, hiç öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemişlerde sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma % 10 iken, üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip kişilerde % 81.8'dir.** Üniversite ve daha yüksek öğrenim almış her iki kişiden biri çalıştığı işten kaynaklı Emekli Sandığı'na bağlı iken, hiç öğrenimi olmayanların Emekli Sandığı'na bağlı bir işte, hiç çalışmıyor oldukları dikkat çekicidir. Anadili Türkçe olan her iki kişiden biri sosyal güvenlik sistemine dâhil iken, diğer anadile sahip kişilerde bu oranın düşük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan **etnik köken itibariyle kendilerini Türk olarak ifade eden kişilerin % 43.4'ü, Kürt olarak ifade edenlerin % 43.1'i çalıştıkları işten kaynaklı herhangi bir sosyal güvenlik sistemine bağlıyken, Zazaların % 33.9'u ve Arapların % 28.6'sı sosyal güvenliğe sahip olduklarını ifade etmiştir. Diğer bir etnik kökene sahip olduklarını ifade edenlerin de % 34.9'u sosyal güvenliğe sahip olduklarını ifade etmiştir.**

Kırda yaşayan her iki kişiden birinin Yeşil Kartı olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde Yeşil Kart'ın özellikle öğrenim düzeyi düşük kişiler tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Zira üniversite ve daha yukarı öğrenime sahip kişilerin yalnız % 5.4'ü Yeşil Kart'a sahip olduklarını ifade ederken, bu oran öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kesimde % 47.4'tür. Anadili Türkçe olanlarda Yeşil Kart sahipliği

% 16 iken anadili Kürtçe olanlarda % 51.2, Zazaca olanlarda % 42.83 ve Arapça olanlarda % 39.0'dır. **Yeşil Kart kullanımı etnik kökene göre bakıldığında ise Kürtlerde yaygındır (sırasıyla % 50.2). Bu grubu sırasıyla Zazalar (% 42.8) ve Araplar (% 36.8) izlemektedir.** Türkler arasında Yeşil Kart'a sahip nüfus % 21.2'de kalırken bu etnik gruplar dışında kalanlarda Yeşil Kart sahipliği % 30.3'tür.

Yaklaşık her dört hane halkı üyesinden biri görüşme tarihinde yaşadığı yerleşim yerine başka bir yerleşim yerinden göç ettiğini belirtmiştir. Göç etme yüzdesi en düşük olarak beklenildiği üzere çocuk yaşlarda görülürken **göç etme yüzdelerinin özellikle orta yaş gruplarında ve 85+ yaş grubunda en yüksek yüzdelere ulaştığı görülmektedir. Bu yaş gruplarında hane halkı nüfusunun % 40'ından fazlasının görüşmenin gerçekleştiği yerleşim yerine göç ettiği görülmektedir.** Kadınların erkeklere nazaran daha fazla oranda göç ettiği görülürken; **kentte yaşayan her üç kişiden birinin halen yaşadığı yerleşim yerine göçle geldiği hesaplanmıştır.** Öğrenim düzeyinin yükselmesi, özellikle lise ve üstü öğrenim alan bireylerin hareketliliğine yol açmaktadır. Gerek öğrenim için gerekse de öğrenim sonrasında iş aramanın veya iş bulduğu için yerleşim yerini değiştirmenin yüksek öğrenim düzeyine sahip kişilerin göç olasılığını arttırdığı anlaşılmaktadır. **Anadile göre göç durumu incelendiğinde, anadili Türkçe ve Zazaca olanların diğer anadile sahip kişilere nazaran daha fazla oranda göç ettikleri görülmektedir.** Anadili Arapça olanların diğer anadile sahip kişilere göre daha az düzeyde hareketli olduğu görülmektedir.

Göç nedenleri içinde en yüksek yüzdenin bireysel nedenler olduğu görülmüştür (% 34.7). Bireysel nedenleri sırasıyla ailevi nedenler (% 27.1) ve ekonomik nedenler (% 16.2) izlerken her on kişiden yaklaşık birinin güvenlik nedenleri ile göç ettiği hesaplanmış olup çevresel nedenler ise % 2.1'dir. Bu göç nedenleri başlıkları altında sınıflandırılamayan diğer nedenler toplam göç nedenlerinin % 10.6'sını oluşturmaktadır. 0-14 yaş grubu hane halkı üyeleri için en temel göç nedeni beklenildiği üzere ailesel nedenler olarak görülmekle birlikte, bireysel nedenler diğer tüm yaş gruplarında en belirgin göç nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik nedenli göçler, yaş grupları ilerledikçe %sel olarak artarken ailesel nedenlerden dolayı göç etmeler ise azalmaktadır.

Öğrenim durumu yükseldikçe bireysel nedenlerle yapılan göçlerin yüzdesinin arttığı görülmektedir. **Öte yandan, güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen göçlerin daha az**

öğrenime sahip kişiler tarafından gerçekleştirildiği, üniversite ve üzeri mezun kişilerin sadece % 2.4'ünün güvenlik nedeniyle son göçlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. **Anadili Türkçe olan hane halkı üyelerinin yaklaşık % 4'ü güvenlik nedeniyle** son göçlerini gerçekleştirdiklerini ifade ederken, **güvenlik nedeniyle göç, anadili Kürtçe olanlarda % 13.4, anadili Zazaca olanlarda ise % 10.7 olarak bildirilmiştir.** Anadili Zazaca olan hane halkı üyelerinin % 11.4'ü çevresel nedenlerle göç ettiklerini belirtmiş olup, bu % ekonomik nedenli göçler ile neredeyse aynıdır. **Anadili Arapça olan hane halkı üyelerinin son göçlerini güvenlik veya çevresel nedenlerle gerçekleştirmedikleri,** son göçlerini bireysel nedenler (% 46.5), ailevi nedenler (% 26.5) ve ekonomik nedenlerle (% 10.8) gerçekleştirdikleri görülmektedir. Diğer nedenler % 16.2'lik payla anadili Arapça olan hane halkı üyeleri açısından önemli bir paya sahiptir.

Göç nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır: **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İyi Bir Yaşam Standardı"; **Bireysel Nedenler:** "Evlilik", "Eğitim", "İş Değişikliği/Tayin", "Memlekete Geri Gönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", "Terör, Güvenlik", "Kan Davası", "Töre/Namus Cinayeti"; **Diğer Nedenler:** "Ev almak, daha geniş eve geçmek, arsa almak", "Yer azlığından dolayı, köyde yer olmaması", "Keyfi geçiş, öylesine", "Oturdukları yerden memnun değillermiş", "Evlerin ayrılması", "Köyü sevmediğinden ilçeye taşınma", "Merkezde yaşamak".

Güvenlik nedeniyle göç eden yaklaşık her üç kişiden ikisi, 'Terör ve/veya güvenlik' nedeniyle göç ederken, güvenlik kuvvetlerinin ayrılma talebi güvenlik nedenlerinin % 12.4'ünü kapsamaktadır. **Yaşla birlikte terör yüzünden göç edenlerin sayısının arttığı görülmektedir. Son göçünü güvenlik nedeniyle gerçekleştiren 15-64 yaş grubundaki her üç kişiden ikisinin terör yüzünden göç ettikleri anlaşılmaktadır. Görüşme yapıldığı tarihte kentte yaşayan kişilerin % 67.1'i, kırda yaşayanların ise % 53.3'ü güvenlik**

nedeniyle gerçekleştirdikleri son göçün terör yüzünden olduğunu belirtmiştir. Yani göç nedenleri arasında bireysel, ailevi ve ekonomik nedenlerden sonra gelen güvenlik nedeniyle göçte ağırlığı terör oluşturmaktadır. Anadili Kürtçe olanların % 15.6'sı güvenlik kuvvetlerinin ayrılma talebi nedeniyle göç ettiklerini ifade ederken, anadili Türkçe olanlarda bu oran % 2.1'dir. Diğer taraftan son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştiren kişilerden anadili Türkçe olanların % 72.2'si, anadili Kürtçe olanların % 61.6'sı terör yüzünden göç ettiklerini belirtmiştir. Diğer güvenlik nedenlerinin büyük çoğunluğunu, yaşanılan köyün yakılması/yıkılması, köyden kovulma, köydeki terör olayları veya köyün dağıtılması gibi nedenlerin yanı sıra köyün sahibinin görüşülen kişinin dâhil olduğu aileyi kovması ve komşularıyla kavga etmek gibi nedenler de oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen **kişi görüşmelerinde** görsel ve basılı medya takibine ilişkin sorular da sorulmuştur. Birden fazla yanıtın verilebileceği bu bilgi alma sürecinde kişilerin % 21.5'i hiç gazete okumadıklarını ifade ederken, % 11.3'ü okuduğu gazetenin fark etmediğini, gazeteleri internetten takip ettiğini dile getirmiştir. Birden fazla gazete adının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam % değerleri 100'den fazla olabilmektedir. **Sabah gazetesi % 16.3 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek % ile okunan gazetedir. Bu gazeteyi sırasıyla Zaman (% 14.4), Hürriyet (% 10.5) ve Milliyet (% 9.1) izlemektedir.**

Kadınlarda Sabah gazetesinin okunma oranı erkeklere göre daha yüksek olarak hesaplanmıştır. Erkeklerde Radikal ve Vakit gazetelerinin okunma oranları çok yüksek olmamakla birlikte her iki gazetenin de okunma oranları kadınlardakinin yaklaşık iki kat fazlası olarak hesaplanmıştır. Diğer taraftan kentte gazete okuma yüzdeleri beklendiği gibi kırdan her gazete için daha yüksektir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe gazete okuma oranları da artarken **üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişilerin en sık okudukları gazeteler Zaman (% 27.3) ve Milliyet'tir (% 26.5).** Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişiler arasında genel olarak gazete okuma oranları düşük olsa da en çok Sabah okuma %si 10.4'tür.

Anadili Türkçe olan kişilerin % 21.4'ü Zaman, % 20'si ise Sabah okumaktadır. Anadili Zazaca olan kişilerde en yüksek oranda okunan gazete Zaman olarak hesaplanmışken, anadili Kürtçe ve Arapça olan kişilerce en çok okunan gazete Sabah'tır. Diğer taraftan etnik kökene göre okunan gazete bilgisi anadil bilgisi ile

büyük paralellik göstermektedir. Türklerin en çok okuduğu gazeteler Zaman ve Sabah iken, Zazalar hariç diğer tüm etnik gruplarda Sabah gazetesi en çok okunan gazete olarak görülmektedir. Zazalar tarafından en yüksek yüzde ile okunan gazete Zaman'dır (% 12.4). Buna benzer ş ekilde görüşülen kişilerin % 2.3'ü, tabloda belirtilmemiş olmakla birlikte, spor gazetesi okumaktadır. **PKK'nın gazetesi olarak adlandırılan Gündem'in ise okuma oranının çok yüksek olmadığı (toplamda % 2.9) görülmüştür.** Gündem Gazetesi'ni okuyanlar arasında Zazalar % 8.1, Kürtler ise % 4.8 ile en yüksek grubu oluşturmaktadır.

Medya izleme davranışı başlığı altında takip edilen gazetelerin dışında, görsel medyanın takip edilmesi noktasında izlenen TV kanallarına ilişkin de bilgi toplanmıştır. Görüşülen kişilere ulusal düzeyde yayın yapan bir dizi TV kanalı adı okunarak izleyip izlemedikleri sorulmuştur. Birden fazla TV kanalının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir. **Kişilerin % 24.8'i izledikleri kanalın fark etmediğini, hemen hemen hepsini izlediklerini dile getirmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin en çok izledikleri kanal Show TV (% 39.2) olarak görülmekle birlikte çok yakın bir yüzde ile Show TV'yi ATV (% 38.5) takip etmektedir. Her üç kişiden biri Kanal D'yi, her dört kişiden yaklaşık biri Star'ı izlemektedir. TRT'nin görüşülen kişiler arasında izlenme oranı % 16.4, NTV'nin ise % 12.9'dur. Öte yandan Samanyolu TV ve Kanal 7 görüşmecilere okunan kanallar arasında yer almamasına rağmen sırasıyla % 31.3 ve % 22.3'lük izlenme oranlarına sahiptirler. Yine Roj TV ve Med TV (Mezopotamya) görüşmecilere sıralanan kanallar arasında değildir, ancak görüşmecilerin % 11.6'sı Roj TV ve Med TV'yi izlediklerini ifade etmiştir (Tabloda gösterilmemiştir).**

En çok izlenen iki kanal olan ATV ve Show TV özellikle gençler tarafından izlenmekte olup, görüşülen kişinin yaşı yükseldikçe izlenme oranı düşmektedir. **Kadınların en çok izlediği kanalların sırasıyla ATV, Show TV ve Kanal D, erkeklerin ise sırasıyla Show TV, ATV ve Kanal D olduğu görülmektedir.**

Kentte sıralanan kanalların genelde kıra göre daha yüksek yüzdelerle izlendiği sadece **TRT ve Star'ın ise küçük yüzdesel farklar olmasına rağmen kırda, kente göre daha yüksek oranda izlendiği görülmektedir.** Öğrenim yükseldikçe genel eğilim kanalların izlenme oranlarının da artığı yönünde olup en belirgin artış NTV'de görülmektedir.

Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişilerin % 5.2'si NTV izlediklerini söylerken, üniversite ve üzeri öğrenime sahip kişilerde bu oran % 31.2'ye yükselmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülmüş olan kişilere "TRT'nin 24 saat Kürtçe yayın yapan bir TV kanalı başlatması konusunda ne düşünürdünüz?" sorusu da sorulmuştur. Görüşülen kişilerin % 48.1'i böyle bir yayını olumlu karşılayacaklarını, % 19.4'ü ise olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. "Fark etmez" veya "Kararsızım" diyenlerin oranı % 22 iken, "Fikrim yok"-"Bilmiyorum" diyenler % 10.1'dir. Erkeklerin % 53.9'u bu fikre olumlu bakarken, kadınların % 42.2'si olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. Kırda yaşayanların kentte yaşayanlara nazaran daha yüksek oranda bu fikri destekledikleri, öğrenim düzeyi ile belirtilen görüş arasında dikkati çeken bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Anadili Türkçe olanların sadece % 27.6'sı, 24 saat Kürtçe yayın yapan bir TV kanalının açılmasını olumlu karşılarken % 31.7'si bu fikre karşıdır. Yine anadili Arapça olan kişilerin de bu yayın fikrine sıcak bakmadıkları, % 32.2'sinin bu yayına karşı olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu yayın fikrine en olumlu bakan anadil grubu beklenilebileceği gibi Kürtçedir. Anadili Kürtçe olan her 3 kişiden yaklaşık ikisi bu fikri olumlu bulduklarını belirtmiştir. Diğer taraftan etnik kökene göre TRT'nin 24 saat Kürtçe yayın yapan bir TV yayını başlatmasına katılıp katılmama değerlendirildiğinde, en yüksek düzeyde olumlu yaklaşım yine Kürtler (% 65.7) tarafından gösterilmiştir. Öte yandan, Zazaların % 41.6'sı yayına olumlu yaklaşırken diğer bir etnik kökene sahip olduğunu ifade eden kişilerin % 56.1'i yayını desteklediğini belirtmiştir. En olumsuz yaklaşım ise Türkler ve Araplar tarafından dile getirilmiş, Türklerin % 31'i, Arapların ise % 28.8'i, 24 saat Kürtçe TV yayın fikrine karşı olduklarını söylemiştir.

İşsizlik, görüşülen kişilerin % 93.5'i tarafından gündelik yaşantıları içerisinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları en muhtemel sorun olarak ortaya çıkmıştır. İşsizliği % 65 ile terör ve güvenlik sorunları izlemektedir. Anadilde eğitim alamama görüşülen kişilerin % 48.8'i, kamu hizmetlerinden yeteri kadar ve adil bir şekilde yararlanamama ise % 47.2'si tarafından sorun olarak dile getirilmiştir. Siyasi baskı her dört kişiden yaklaşık biri tarafından belirtilmiş olup "aşiret baskısı" ve "güvenlik kuvvetlerinin

tutum ve davranışları" görüşülen kişilerin sırasıyla % 18.8 ve % 15.6'si tarafından belirtilmiştir.

İşsizlik hemen her grup ve sosyo-demografik özelliğe sahip kişiler tarafından dile getirilmesine rağmen özellikle 40 yaş altı genç ve yetişkinler, erkekler, kentte yaşayanlar, ilköğretim 1. kademe mezunları, **anadili Arapça ve etnik köken olarak Kürt olanlar tarafından daha yüksek yüzdelerle belirtilmiştir.** İşsizlik , gündelik yaşamda karşılaşılan bir sorun olarak her sosyo-demografik grup tarafından % 90'ın üzerinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan, anadilde eğitim alamama 18-19 ve 40-49 yaş gruplarında diğer yaş gruplarına göre (sırasıyla % 51.8 ve 50.9) ve kırda yaşayanlar arasında kentte yaşayanlara göre (sırasıyla % 50.8 ve % 47.4) daha yüksek yüzdeyle sorun olarak ifade edilmiştir. Anadilde eğitim alamama özellikle anadili Kürtçe olanlar ve etnik köken olarak Kürt olduklarını belirtenler arasında en yüksek yüzdelere ulaşmaktadır (sırasıyla % 55.9 ve % 57.4). En düşük yüzdeler ise anadili Türkçe olanlar ve etnik köken olarak Türkler arasında gözlenmiştir.

Terör ve güvenlik sorunları özellikle gençler ve kentte yaşayanlar tarafından dile getirilmiştir (sırasıyla % 70.1 ve % 71). Diğer taraftan öğrenim durumu yükseldikçe terör ve güvenlik sorunlarının dile getirilmesi yükselmiş, hiç öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemişlerin % 54.2'si, üniversite ve üzeri öğrenime sahiplerin % 83'ü terör ve güvenlik sorunlarının kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğunu dile getirmiştir. Anadil ve etnik kökene göre terör ve güvenlik sorunlarını belirtme durumu incelendiğinde, anadili Türkçe ve Arapça olanların diğer anadile sahip kişilere göre, etnik köken olarak Arap ve Türk olanların da yine benzer şekilde diğer etnik kökene sahip kişilere göre yüksek yüzde ile terör ve güvenlik sorunlarını belirttikleri görülmüştür.

Öte yandan siyasi baskı, kişiler tarafından genel olarak düşük yüzdelerle ifade edilmiş olup, her dört kişiden ancak biri siyasi baskıyı sorun olarak dile getirirken, en yüksek yüzdeler gençler (% 32.2), erkekler (% 28.7), kentte yaşayanlar (% 32) ve üniversite mezunları (% 46.4) arasında görülmüştür. **Anadili Türkçe olan kişiler siyasi baskıdan diğer anadil gruplarına göre daha yüksek oranda yakınırken,** etnik köken olarak Türkler ve Kürtlerin birbirine yakın yüzdeler ile siyasi baskıyı sorun olarak ifade etmişlerdir. **Diğer taraftan her beş kişiden yaklaşık biri aşiret baskısını sorun olarak dile getirirken**

kentte yaşayan, üniversite mezunları ile Zazalar ve Araplar tarafından diğer sosyo-demografik özelliklere sahip kişilere göre aşiret baskısını daha yüksek oranda sorun olarak belirtmiştir.

Güvenlik kuvvetlerinin tutumu, kişi görüşmelerinde görüşülen kişilerin kendi yaşantısında, ailesinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından belirtilen sorunlar arasında en düşük yüzdeye sahip olup, görüşülen kişilerin % 15.6' sı tarafından dile getirilmiştir. 18-29 yaş grubundaki her on kişiden ikisi, 50-65 yaş grubundaki her on kişiden ise yaklaşık biri güvenlik kuvvetlerinin tutumunu sorun olarak ifade etmiştir. **Kentte yaşayanlar kırda yaşayanların iki katı oranda güvenlik kuvvetlerinin tutumunu sorun olarak belirtirken, en düşük oran 50-65 yaş arası kişiler tarafından dile getirilmiştir. Kamu hizmetlerinden yararlanamama, diğer taraftan, nerdeyse her iki kişiden biri tarafından dile getirilmiş olup yaş yükseldikçe kamu hizmetlerinden yararlanamamayı sorun olarak ifade edenlerin yüzdesi düşmektedir.**

Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki görüşleri görüşme sırasında kişilere sorulmuş olup her üç kişiden biri AB üyeliğini olumlu bulduğunu, onayladığını ifade ederken, olumsuz bulanların oranı % 9.2'dir. **Her dört gençten üçü AB üyeliğini onayladıklarını ifade etmektedir.** Yaşla birlikte hem destekleyenlerin hem de desteklemeyenlerin oranı düşerken görüş belirtmeyenlerin oranının arttığı görülmektedir. Erkeklerin % 76.4'ü kadınların ise % 58'i Türkiye'nin AB üyeliğini olumlu bulduğunu, onayladığını belirtmiştir. **AB üyeliği,** anadil ve etnik köken grupları arasında genel olarak % 60'ın üstünde bir destek bulurken, **en yüksek yüzde ile destek anadili Kürtçe olanlar (% 69.5) ve etnik köken olarak Kürt olduklarını söyleyenler (% 68.7) tarafından ifade edilmiştir.**

Görüşülen kişilerin % 17.6'sı etnik ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ederken, din veya mezhep ayrımcılığına maruz kaldığını belirtenlerin oranı % 4.1'dir. Yaşla birlikte etnik ayrımcılığa maruz kalma yüzdesi düşmekte, erkek ve kentte yaşayanların etnik ayrımcılığa kadın ve kırda yaşayanlara göre daha fazla yüzde ile maruz kaldıklarını ifade ettikleri görülmüştür. **Öğrenim düzeyi yükseldikçe çok belirgin olmamakla birlikte etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtenlerin oranı da yükselmektedir.** Üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişilerin % 28.3'ü eğitimi olmayanların ise % 12.2'si etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Diğer taraftan anadili Kürtçe olanlar arasında her dört kişiden birininin etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirttikleri görülmektedir. Yine

benzer şekilde etnik köken olarak Kürt olduklarını belirtenlerin diğer etnik kökenlere sahip kişilere göre daha yüksek yüzde ile ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ettiği görülmektedir. Diğer taraftan genel olarak din ve mezhep ayrımcılığına maruz kalma çok düşük olsa dahi, en yüksek oran yine üniversite ve daha yüksek bir öğrenime sahip kişiler (% 11.4) arasında ifade edilmiştir.

Görüşülen kişilere, Türkiye'de devletin, "vatandaşların/ülkede yaşayanların" beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar uygulayıp uygulamadığı sorulmuş, **cevap verenlerin yarısından fazlası** devletin böylesi bir politika uygulamadığını ifade etmiştir. **Devletin beklenti ve ihtiyaca yönelik politika uyguladığını düşünenlerin oranı yalnızca % 30.7'dir.** Kırda yaşayanların kente yaşayanlara nazaran politikalara karşı küçükte olsa olumlu bir yaklaşım farkı bulunmakta olup, **Devletin ihtiyaçlara yönelik politika uyguladığını en yüksek oranda anadili Arapça ve etnik köken olarak Arap olanların ifade ettikleri görülmektedir. Devletin ihtiyaç ve beklentilere uygun politika uygulamadığını, en çok anadili Kürtçe olanlar (% 60.6) ile etnik köken olarak Kürt olduklarını ifade edenlerin (% 65.2) belirttiği görülmektedir.**

Genel olarak görüşülen kişilerin % 46.6'sı yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını karşılamadığını düşünmektedir. Yerel yönetimlerin halkın ihtiyacını karşıladığını düşünenlerin oranı % 36.4'tür. Genel olarak sosyo-demografik özellikler açısından belirgin farklılıklar görülmemekle birlikte, anadili Zazaca ve Türkçe olanlar ile etnik köken olarak Zaza ve Türk olanların yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını karşıladıklarına olan düşüncesi diğer anadil ve etnik köken gruplarına göre daha yüksektir. En düşük yüzdeler, öte yandan, anadili Arapça olan ve etnik köken olarak Arap olanlarda görülmektedir.

Görüşülen kişilerin % 86.8'i ailesinde korucu olmadığını, % 5.9'u ailesinde korucu olduğunu, % 7.3'ü ise yakınlarından birisinin korucu olduğunu belirtmiştir. **Koruculuğun, anadili Zazaca ve Arapça olan kişilerin aileleri veya yakınları arasında diğer anadil gruplarına göre daha yüksek % ile gerçekleştiği görülmektedir.** Anadili Zazaca olanların % 22.7'si, anadili Arapça olanların ise % 23.1'i ailelerinde veya yakınları arasında korucu olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan, etnik köken olarak Arap ve Zaza olanlar arasında korucu akrabaya sahip olma oranı diğer etnik kökene sahip kişilere göre yüksektir

(sırasıyla % 23.9 ve % 22.0). Koruculuk, en düşük yüzde ile anadili Türkçe olan (% 9.6) ve etnik köken olarak "Diğer" etnik kökene sahip kişiler (% 8.1) arasında görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere koruculuk sisteminin olumsuz yanları olup olmadığı sorulmuş olup, görüşülen kişilerin % 39.1'i konu hakkında fikri olmadığını belirtmekle birlikte, görüş belirtenlerin yarısının koruculuk sisteminin olumsuz yanları olduğunu, diğer yarısının da olumsuz yönü bulunmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Aileden birisinin korucu olduğu kişilerde koruculuk sisteminin olumsuz yönleri olduğunu düşünenler, olumsuz yönü olmadığını belirtenlerin yarısı iken, ailesinde veya yakınında korucu olmayan kişilerin koruculuk sisteminin olumsuz yönü bulunduğunu söyleme yüzdesi, olumsuz yönü olmadığını söyleyenlerden fazladır.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere güvenlik ve kolluk kuvvetlerinin vatandaşlara karşı davranışını nasıl buldukları sorulmuş olup, görüşülen kişilerin % 67.3'ü "iyi", "olumlu" olduğunu belirtirken, % 7.1'i "kötü", "sert", "olumsuz" olarak nitelendirmiştir. Bazen iyi bazen kötü diyenlerin oranı % 16.2 iken, bilmediğini, bir fikri olmadığını söyleyenler ise % 8.5'dir. **Güvenlik ve kolluk kuvvetlerinden genel olarak bir memnuniyet görülmekle birlikte, yaş gençleştikçe davranışların olumsuz olduğunu belirtenlerin yüzdesi nispeten artmaktadır.** 50-65 yaş grubundaki kişilerin % 3.9'u güvenlik kuvvetlerinin davranışlarını kötü olarak nitelendirirken, bu oran 18-29 yaş grubunda % 9.3'e yükselmektedir.

Anadili Arapça olanlar, güvenlik kuvvetlerinin ve kolluk kuvvetlerinin davranışlarının, diğer tüm dil gruplarına göre daha yüksek oranda iyi ve olumlu olduğunu belirtirken, davranışların kötü, sert ve olumsuz olduğunu en yüksek oranda ifade edenlerin anadili Kürtçe (% 10) olan kişiler olduğu görülmektedir. Etnik köken olarak Arap olanlar arasında güvenlik kuvvetlerinin davranışlarını iyi ve olumlu olarak belirtenlerin oranı % 85.5 iken, Kürtlerin % 10.6'sı ve diğer bir etnik kökene sahip kişilerin ise % 10.1'i davranışları kötü, sert ve olumsuz olarak nitelendirmiştir.

Görüşülen kişilere bölgede yaşanılan güvenlik sorunlarının hayatlarını etkileyip etkilemediği sorulmuş, her beş kişiden yaklaşık ikisi günlük hayatlarını etkilediğini ifade ederken, üçü ise etkilemediğini belirtmiştir. Yaşın yükselmesi ile birlikte güvenlik sorunlarının gündelik hayatı etkilemesi oransal olarak düşerken, kadınlar erkeklere, kentte

yaşayanlar ise kırda yaşayanlara göre daha yüksek oranda güvenlik sorunlarından hayatlarının etkilendiğini belirtmiştir. **Anadili Zazaca ve etnik köken olarak Zaza olanların gündelik hayatlarının diğer anadile sahip kişilere göre güvenlik sorunlarından daha çok etkilendiği görülmektedir.** Anadili Türkçe olanlar ile etnik köken olarak Türk olduğunu belirtenler ise diğer kişilere göre daha düşük yüzdelerle, hayatlarının güvenlik sorunlarından etkilendiğini dile getirmiştir.

Görüşülen kişilere, bölgede yaşanan **terörün en önemli sebebi** hakkındaki düşünceleri sorulmuş olup; seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklere göre görüşülen kişilerin verdiği yanıtlar şu şekildedir: **İşsizlik % 31.6 ile en önemli sebep olarak öne çıkarken, ayrımcılık ikinci neden olarak kişilerin % 19.7'si tarafından belirtilmiştir.** Bu konuda bir fikri olmadığını, konuyu bilmediğini ifade edenler % 17.7 iken, **yabancı güçlerin terörün en önemli sebebi olduğunu söyleyenler % 12'dir.** En önemli neden olarak diğer bir neden belirtenlerin bir kısmı eğitimsizlik ve cahilliğe vurgu yaparken, çok az yüzdeler ile "hainlik", "çekememezlik", "kıskançlık", "nankörlük", "menfaat", "kendilerine ait toprak olsun diye", "ayrı bir devlet" "özgürlük", "din ve ırk farklılığı", "Ergenekon", "yoksulluk" ve "maddi imkânsızlık" gibi çeşitli nedenler sıralanmıştır.

'İşsizlik', anadili Arapça olan ve etnik köken olarak Arap olanlarda daha belirgin bir yüzde ile ifade edilmiştir. Diğer taraftan en önemli sebep olarak belirtilen 'Ayrımcılık' cevabının özellikle anadili Kürtçe olanlarla etnik kökeni Kürt olan kişilerce, diğer anadil ve etnik kökene sahip kişilere göre daha yüksek yüzde ile ifade edildiği görülmektedir. 'Yabancı güç' cevabı, Kürtler dışında kalan tüm etnik kökenlerde % 10'un üstünde verilen cevap olarak görülürken, Kürtlerin % 6.6'sı tarafından, yabancı güçler terörün en önemli sebebi olarak ifade edilmiştir.

Görüşülen kişilere çeşitli cümleler okunmuş, okunan cümlelerdeki yargılara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için önemlidir" ifadesine, görüşülenlerin % 94.4'ü katıldığını belirtirken;** katılmadığını belirtenlerin oranı % 1.3'tür. Genel olarak katılma oranları yüksektir. Üniversite ve daha yüksek öğrenime sahip kişiler ile anadili Türkçe olanlar ve etnik köken olarak Türk olduğunu belirtenlerde, ifadeye katılma yüzdesi daha yüksektir. Diğer taraftan **"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak benim için önemlidir" cümlesine, görüşülen kişilerin % 94.8'i katıldığını** ifade ederken % 2.3'ü katılmadığını belirtmiştir. Yine benzer şekilde en yüksek

katılım, anadili Türkçe olanlar (% 98.1) ve etnik köken olarak kendini Türk olarak tanımlayan kişiler arasındadır (% 99.1). **Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı, bütün anadil ve etnik kökenler için % 90'nın üzerinde oranlarda önemli olarak ifade edilmiştir.**

Görüşülen kişilere, okunan "Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim tüm ihtiyaçlarımı/beklentilerimi karşılıyor" ve "Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır" cümlelerine katılıp katılmadıkları sorulmuş olup, ilgili yanıtlar şu şekildedir: **Görüşülen kişilerin % 39.4'ü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tüm beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığını, % 55.7'si ise karşılamadığını ifade etmiştir.** Yaşın artması ile birlikte ihtiyaç ve beklentilerin devlet tarafından karşılandığını belirtenlerin oranı yükselmektedir. Erkekler kadınlara göre daha fazla yüzde ile ihtiyaç beklentilerinin karşılandığını ifade ederken, öğrenim durumu arttıkça beklenti ve ihtiyaçların karşılandığını belirtme artmaktadır. Anadili Türkçe olanların % 55.1'i, Arapça olanların ise % 42.1'i, devletin ihtiyaç ve beklentilerini karşıladığını dile getirirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 29'a düşmektedir. Diğer taraftan etnik kökene göre beklenti ve ihtiyaçların karşılandığını belirtme yüzdeleri incelendiğinde, Türklerin % 53.1'inin en yüksek yüzdeye sahip olduğu, Türkleri % 38.4 ile Arapların takip ettiği görülmektedir. **En düşük yüzde Kürtler arasında (% 28.9) görülmüştür.** İhtiyaçlarının karşılanmadığını belirtenler en yüksek yüzdeler ile anadili Kürtçe ve etnik köken olarak Kürt olduklarını söyleyenler arasında (sırasıyla % 66.5 ve % 67.3) görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere okunan **"Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı benim için kutsaldır" cümlesine, kişilerin % 93'ü katıldığını ifade ederken, % 3.4'ü bu cümleye katılmadıklarını dile getirmiştir Görüşülen kişilerin % 92.4'ü İstiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu, % 94'ü ise Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün kendileri için önemli olduğunu ifade etmiştir.** Sosyo-demografik özelliklere göre yapılan analiz sonuçları bağlamında genel olarak çok yüksek yüzdelerle İstiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu belirtmelerine rağmen yaşın ve öğrenim düzeyinin yükselmesi ile birlikte önemli olduğunu söyleyenlerin yüzdesi daha da artmaktadır. Anadili Türkçe olanların % 99'u, anadili Kürtçe olanların ise % 88.6'sı İstiklal Marşı'nın önemli olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan etnik köken olarak Türkler % 98.8 ile en yüksek oranla, Kürtler ise % 87.7 ile en düşük oranla, İstiklal Marşı'nın kendilerince önemli olduğunu dile getirmiştir. **Genel olarak Türkiye**

Cumhuriyeti bayrağı, görüşülenlerin büyük kısmı tarafından kutsal kabul edilmektedir. Cümleye katılmadığını ifade edenler, anadili Kürtçe ve Zazaca olanlarda sırasıyla % 5.6. ve 5.4'tür. Diğer taraftan cümleye katılmadığını ifade edenler, etnik köken olarak Zazalarda % 7'ye yakın, "diğer" etnik köken kategorisinde değerlendirilen kişiler arasında ise % 7.5'tir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün önemli olarak belirtilmesi, İstiklal Marşı'nın önemli olarak belirtilmesinden daha yüksek yüzdeye sahiptir. Erkeklerin kadınlara, kırda yaşayanların kentte yaşayanlara göre daha yüksek yüzde ile Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne önem verdiği görülmektedir. Görüşülen kişilerin öğrenim durumu yükseldikçe ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olarak ifade edilmesi yükselmektedir. Anadili Türkçe olanlar ile Arapça olanların sırasıyla % 98.7'i ve % 98'i, kendileri için ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olduğunu belirtirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 90'lar civarındadır. Diğer taraftan etnik köken dikkate alınarak yapılan analizde en yüksek yüzde ile Türklerin (% 98.8), en düşük yüzde ile Kürtlerin (% 89.2) ülkenin bölünmez bütünlüğünün önemli olduğunu belirttikleri görülmüştür.

Çalışma kapsamında kamu hizmetlerinden yararlanma ve hizmetlerin eşit olarak sunulup sunulmadığına dair cümleler okunmuş olup, bu konularda görüşülen kişilerin düşüncelerinin öğrenilmesi de amaçlanmıştır. **Cevaplayıcıların yarısı kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanmadıklarını, yarısından fazlası yine benzer şekilde kamu hizmetlerinin bütün vatandaşlara eşit bir şekilde sunulmadığını dile getirmiştir.** Kamu hizmetlerinden eşit ş ekilde faydalanmadığını dile getirme, yaş yükseldikçe azalmaktadır. Diğer taraftan, **öğrenim durumu yükseldikçe kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını söyleyenlerin oranı artmaktadır.** Anadili Türkçe olanların % 57.7'si kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını dile getirirken, anadili Kürtçe olanlarda bu oran % 34'e düşmektedir. Türkler dışındaki diğer tüm etnik kökene sahip kişilerde kamu hizmetlerinden eşit yararlandığını düşünenlerin %si Türklere göre belirgin bir şekilde düşüktür. **Öte yandan kamu hizmetlerinin bütün vatandaşlara eşit sunulduğunu düşünenlerin oranının düşük olduğu, her üç kişiden yaklaşık birinin bu yargıya katıldığı görülmüştür. İfadeye en yüksek yüzde ile katılım sırasıyla anadili Türkçe (% 47) ve Arapça (% 38) olan kişiler arasında görülürken, Kürtler arasında bu oran % 29.6'a düşmektedir.** Etnik kökene göre kamu hizmetlerinin eşit sunulduğuna olan inanç en yüksek olarak Türkler

arasında görülürken, en düşük olarak diğer etnik kökene sahip kişiler arasında görülmektedir.

Görüşülen kişiler için vazgeçilmezleri arasında en yüksek olarak 'Dini inanç ve Ailenin' geldiği görülmüştür (sırasıyla % 89.8 ve % 88.8). 'Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı' kişilerin % 79.8'i, 'etnik kimlik' ise % 68.3'ü tarafından vazgeçilmez olarak nitelendirilirken; görüşülen kişilerin % 11.6'sı, 'aşiret veya şeyhin' kendileri için vazgeçilmez olduğunu dile getirmiştir. Etnik kimliğin yaş ilerledikçe vazgeçilmezliği %sel olarak artmakta olup, anadili Arapça olanlarda etnik kimliğin vazgeçilmez olma durumu diğer anadil gruplarına göre daha yüksektir. Benzer şekilde etnik köken olarak Arap olduğunu ifade edenlerin % 80.9'u etnik kimliğinin vazgeçilmez olduğunu ifade etmiştir. Etnik kimliğin vazgeçilmez olarak nitelendirilmesi, anadili Zazaca olanlar ile etnik köken olarak Zaza olduğunu ifade edenlerde en düşük düzeylerdedir (sırasıyla % 57.3 ve % 54.2).

Dini inancın vazgeçilmez olduğunu belirtme, yaş ilerledikçe artmakta olup, kırda yaşayanlar arasında kentte yaşayanlara göre daha yüksek bir yüzde ile ifade edilmiştir. **Anadili Arapça olanların % 95.7'si, Kürtçe olanların % 89.9'u dini inancın kendileri için vazgeçilmez olduğunu dile getirmiştir.** Diğer taraftan etnik köken olarak Arap olduğunu belirtenler, en yüksek yüzde ile (% 95.1) dini inancın kendileri için vazgeçilmez olduğunu ifade ederken, **en düşük yüzdeler, anadili Zazaca olanlar ile etnik köken olarak diğer etnik köken grubunda yer alanlar arasında görülmektedir.**

'Aşiret veya Şeyhin' kendileri için vazgeçilmez olduğunu belirtenler, genel olarak düşük olmakla birlikte, kırda yaşayanlar arasında aşiret veya şeyhin vazgeçilmez olduğu, kentte yaşayanlara göre daha belirgindir. Diğer taraftan öğrenim durumu yükseldikçe, vazgeçilmez diyenlerin yüzdesi azalmakta olup, öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemişlerin % 15.4'ü aşiret veya şeyhin vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. **Bu durum, üniversite ve daha fazla öğrenime sahip kişilerde % 2'ye düşmektedir.** Aşiret veya şeyh, anadili Arapça olan her üç kişiden biri için vazgeçilmez olarak ifade edilirken, anadili Türkçe olanlarda bu oran % 2.4'e düşmektedir.

Aile, dini inancın ardından ikinci en yüksek yüzde ile vazgeçilmez olarak nitelendirilmektedir. Aile yaşla birlikte vazgeçilmez olarak daha yüksek yüzde ile ifade

edilmiş olup, 18-29 yaş grubu kişilerin % 88.2'si, 50-65 yaş grubundakilerin ise % 91.5'i ailenin kendileri için vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, genel olarak görüşülen kişilerin % 78.9'u tarafından vazgeçilmez olarak nitelendirilmiş olup, yaşın artmasıyla birlikte vazgeçilmez olarak belirtme yüzdesi de artmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı erkekler tarafından kadınlara nazaran daha yüksek yüzde ile vazgeçilmez olarak ifade edilmiş; anadili Arapça olanlar arasında Türkçe olanlardan dahi daha yüksek bir yüzde ile vazgeçilmez olduğu görülmüştür. Öte yandan etnik köken olarak Arapların % 89.4'ü ve Türklerin % 88.5'i Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olmanın kendileri için vazgeçilmez olduğunu belirtmişlerdir. **En düşük yüzde, etnik köken olarak Zaza olanlar arasında görülmüştür (% 60.5).**

Devlet tarafından yürütülen ve bölgeye yönelik olarak siyasi açıdan yapılan çalışmalar cevaplayıcıların % 28.1'i tarafından yeterli olarak tanımlanırken, % 41.1'i yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Görüşülen kişinin yaşı arttıkça, Devletin siyasi çalışmalarını yeterli bulanların yüzdesi de artmaktadır. Öte yandan kırda yaşayanların kentte yaşayanlara göre siyasi çalışmalara olumlu yaklaştığı görülmüş, çalışmaların yeterli olduğu ifade edilmiştir. **Görüşülen kişilerin öğrenim durumu arttıkça, siyasi açıdan yapılan çalışmaları yetersiz bulanların yüzdesi de artmaktadır.** Öğrenimi olmayan ya da ilköğretim birinci kademeyi bitirememiş kişilerin % 30.2'si çalışmaları yetersiz bulduğunu dile getirirken, üniversite ve daha fazla öğrenime sahip kişilerde bu oran % 61.1'e yükselmektedir. Diğer taraftan siyasi çalışmaların, en yüksek yüzde ile anadili Zazaca olan kişiler, en düşük yüzde ile anadili Kürtçe olanlarca yeterli görüldüğü; etnik köken olarak Zaza olduğunu belirtenlerin yine benzer şekilde çalışmaları en yüksek oranda yeterli bulduğu görülmüştür.

Diğer yandan, bölgedeki sorunları çözmeye yönelik yapılan çalışmaların, görüşülen kişilerin yarısından fazlası tarafından yeterli bulunmadığı, yeterli olarak ifadelendirenlerin % 23.7 olduğu görülmüştür. Özellikle gençler ve kentte yaşayanların arasında, çalışmaların yetersiz bulunmasının yüzdesel olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki sorunları çözemeye yönelik çalışmalar, anadili Kürtçe olanlarda diğer anadil gruplarına göre belirgin bir şekilde yetersiz olarak ifade edilmiştir.

Görüşülen kişilere, "Türkiye'de Kürt sorunu vardır" cümlesine katılıp katılmadıkları sorulmuş olup, cevaplayıcıların yarısından fazlası (% 56.3) bu yargıya katıldığını dile getirirken, katılmayanların oranı % 27.1'dir. Türkiye'de Kürt sorunu olduğunu belirtenlerin oranı, yaşın artmasıyla birlikte azalmaktadır. Erkekler ve kentte yaşayanlar arasında Kürt sorunu olduğunu belirtme oranı daha yüksektir. Anadile göre Kürt sorununun varlığına olan inanç değerlendirildiğinde, anadili Kürtçe olanların % 58.6'sı en yüksek oranla, bu yargıya katıldığını dile getirirken, bu grubu anadili Türkçe olanlar takip etmektedir (% 54.9). Diğer taraftan anadili Türkçe olanların % 31.2'sinin bu yargıya en yüksek yüzde ile katılmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Etnik olarak, Kürt olduklarını ifade edenlerin % 60.1'i, Türkiye'de Kürt sorunu olduğunu belirtirken, bu yargıya en yüksek yüzde ile katılmama durumu, diğer bir etnik kökene sahip kişiler ve Türkler arasında görülmektedir.

"DTP bütün Kürtleri temsil etmektedir" yargısına, görüşülen kişilerin sadece % 23.5'i katıldığını ifade ederken % 47.5'i katılmadıklarını belirtmiştir. DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğine olan inanç, gençler arasında nispeten daha yaygın iken, kentte yaşayanlarda kırda yaşayanlara göre daha yüksek bir yüzde ile yargıya katılma sözkonusudur. Anadili Kürtçe olan her dört kişiden biri DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğini ifade ederken, anadili Zazaca olanların sadece % 14.8'i bu yargıya katılmaktadır. Benzer şekilde etnik köken olarak Kürt olduğunu ifade edenlerin % 27.5'i DTP'nin bütün Kürtleri temsil ettiğini ifade ederken, "diğer" etnik grubuna dâhil her on kişiden yaklaşık biri bu yargıya katıldığını ifade etmiştir.

T. C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEN EN FAZLA GÖÇ ALMIŞ OLAN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PROJE RAPORU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER	i
TABLOLAR LİSTESİ	iii
GRAFİKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	193
BÖLÜM I	
ARAŞTIRMA PROBLEMİ	195
1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	195
BÖLÜM II	
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	199
2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	199
2.2. Örneklem Büyüklüğü ve Tabakalama	200
2.3. Örneklemin Dağılımı	201
2.4. Listeleme Çalışması	202
2.5. Hane Halklarının Seçimi	203
2.6. Hane Halklarından Görüşme Yapılacak Kişinin Seçimi	203
2.7. Veri Toplama Araçları	203
2.8. Anketlerin ve Mülakat Formunun Ön Denemesi	204
2.9. Saha Çalışması-Nicel Veri Toplama	205
2.10. Nicel Saha Çalışması Ekiplerinin Belirlenmesi	205
2.11. Nicel Saha Çalışması Eğitimi	206
2.12. Eğitim Sonunda Belirlenen Saha Çalışması ve Veri Giriş Personelinden Beklenen Görevler	207
2.13. Saha Planı	209
2.14. Nitel Bilgilerin Toplanması	210
2.15. Veri Girişi	211
2.16. Cevaplama Oranları	213
2.17. Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması	215

BÖLÜM III
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ 217

3.1. Göç Olgusu ve Türkiye'nin İç Göç Tarihi 217
3.1.1. Göç Olgusu 217
3.1.2. Türkiye'nin İç Göç Tarihi 220
3.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Coğrafi Konumu 238
3.3. Doğu ve Güneydoğu İllerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Temel Göstergeleri 240

BÖLÜM IV
ARAŞTIRMANIN BULGULARI 268

4.1. Hane Halkı Bilgileri 268
4.1.1. Hane Halkına İlişkin Genel Bilgiler 268
4.1.2. Hane Halkı Göç Statüsü ve Göç Nedeni 276
4.1.3. Hane Halkı Konut Özellikleri 282
4.2. Kişi Soru Kağıdı Bilgileri 286
4.2.1. Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler 286
4.2.2. Görüşülen Kişilere Ait Göç Tarihçesi 290
4.2.3. Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilere Ait Çalışma Durumu 302
4.2.4. Görüşülen Kişilerin Evlilik Durumu ve Eşlerine Ait Bilgiler 311
4.2.5. Görüşülen Kişilerin Medya İzleme Durumu 316
4.3. Sosyo-Politik Algılara İlişkin Bulgular 333

SONUÇ VE ÖNERİLER 417

KAYNAKÇA 530

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

BÖLÜM II

Tablo 1 : Araştırmanın Örneklem Dağılımı 201

BÖLÜM III – IV

Tablo 2 : Türkiye'de Sayım Yıllarına Göre Kent ve Kır Nüfusları 223

Tablo 3 : Yerleşim Yerleri ve İller Arası Göç Eden Nüfus, 1980-2000 Yılları 225

Tablo 4 : Tüm İllerin 1975–2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı 226

Tablo 5 : İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 228

Tablo 6 : İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı 230

Tablo 7 : Türkiye'deki İllerin (Şehirden-Şehire Köyden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Köye) Cinsiyetlere Göre Aldığı Göç Oranları, 2000 Yılı 231

Tablo 8 : Türkiye'deki İllerin (Şehirden-Şehire Köyden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Köye) Cinsiyetlere Göre Verdiği Göç Oranları, 2000 Yılı 233

Tablo 9 : İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç 236

Tablo 10 : Toplam Yerleşim Yeri ve Hane Halkı Sayısı ile Tarımsal Faaliyette Bulunan ve Bulunmayan Hane Halkı Sayısı 240

Tablo 11 : İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 241

Tablo 12 : En Çok Göç Alan İllerin (Şehirden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Şehire, Köyden-Köye) Cinsiyetlere Göre Aldığı Göç Miktarı 242

Tablo 13 : En Çok Göç Alan İllerin (Şehirden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Şehire, Köyden- Köye) Cinsiyetlere Göre Verdiği Göç Miktarı 242

Tablo 14 : İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç 243

Tablo 15 : Yıllara Göre Adana İli Merkez Nüfusu ve Artış Hızı 245

Tablo 16	**:** Adana'nın (Genel) Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	245
Tablo 17	**:** Adana İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı	246
Tablo 18	**:** Seçilmiş Sayım Yıllarına Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızları	247
Tablo 19	**:** Ankara'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	248
Tablo 20	**:** Ankara İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı	248
Tablo 21	**:** Antalya'da Nüfusun ve Nüfus Artış Hızının Gelişimi (1935 - 2008)	250
Tablo 23	**:** Antalya'da İlçelere Göre Nüfus ve Nüfus Yoğunluğu (2000)	250
Tablo 24	**:** Antalya'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	251
Tablo 25	: Antalya İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı	251
Tablo 26	**:** Yıllara Göre Aydın İli Nüfusu	252
Tablo 26a	**:** Aydın'ın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	253
Tablo 27	**:** Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008	253
Tablo 28	**:** Bursa İlinin Merkez ve Vilayet Nüfusu, 1935 -2008	255
Tablo 29	**:** Bursa'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	255
Tablo 30	**:** Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008	256
Tablo 31	**:** İstanbul'un Geçmişten Günümüze Merkez Nüfus Sayıları, 1901-2007	258
Tablo 32	**:** 2008 TÜİK Verilerinde İstanbul İlçe Nüfusları	258
Tablo 33	**:** İstanbul'un Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)	259

Tablo 34 : İstanbul İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı 259

Tablo 35 : İzmir'in Yıllar Bazındaki Nüfus Miktarı 260

Tablo 36 : İzmir'in Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 261

Tablo 37 : İzmir İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı 261

Tablo 38 : Kocaeli İl, Merkez ve İlçe Nüfusları 262

Tablo 39 : Kocaeli'nin Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 263

Tablo 40 : Kocaeli'nin Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı 263

Tablo 41 : Manisa'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 264

Tablo 42 : Manisa İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008 265

Tablo 43 : Mersin İl ve Merkez Nüfusları 266

Tablo 43a : Mersin'in Aldığı, Verdiği, Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi) 267

Tablo 44 : Mersin İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008 267

Şekil 4.1.1.1 : Nüfus Piramidi 269

Tablo 4.1.1.1 : Yaş ve Cinsiyete Göre Hane Halkı Nüfusunun Yüzde Dağılımı 270

Tablo 4.1.1.2 : Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Kadın (Yüzde Dağılımı) 271

Tablo 4.1.1.3 : Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Erkek (Yüzde Dağılımı) 272

Tablo 4.1.1.4 : 15 Yaş ve Üzeri Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu (Yüzde Dağılımı) 273

Tablo 4.1.1.5 : Yaş ve Cinsiyet Özelliklerine Göre Hane Halkı Nüfusunun Anadili (Yüzde Dağılımı) 275

Tablo 4.1.1.6 : Öğrenim Durumuna Göre Hane Halkı Nüfusunun Anadili (Yüzde Dağılımı) 276

Tablo 4.1.2.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Yaşanılan Yere Göç Etme Durumları (Yüzde Dağılımı) 277

Tablo 4.1.2.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Halen Yaşanılan Yerleşim Yerinden Önce Yaşanılan Yer (Yüzde Dağılımı) 279

Tablo 4.1.2.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Son Göçün Temel Nedeni (Yüzde Dağılımı) 280

Tablo 4.1.3.1 : Hane Halkı Soru Kağıdı Doldurulurken Görüşülen Kişilerin Anadiline Göre Hanelerin Konut Özellikleri (Yüzde Dağılımı) 283

Tablo 4.1.3.2 : Hane Halkı Soru Kağıdı Doldurulurken Görüşülen Kişilerin Anadiline Göre Seçilmiş Dayanaklı Tüketim Mallarına Sahip Olan Hane Halkları (Yüzde Dağılımı) 285

Tablo 4.2.1.1 : Araştırma Kapsamında Kişi Görüşmesi Gerçekleştirilen Hane Halkı Üyelerinin Cinsiyete Göre Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (Yüzde Dağılımı) 287

Tablo 4.2.1.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Mezhebi (Yüzde Dağılımı) 289

Tablo 4.2.1.3 : Anadile göre Görüşülen Kişilerin Etnik Kökeni (Yüzde Dağılımı) 290

Tablo 4.2.2.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göç Etme Durumu (Yüzde Dağılımı) 291

Tablo 4.2.2.2 : Etnisite ve Doğumdaki Yerleşim Yerine Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerindeki Yerleşim Yeri (Yüzde Dağılımı) 293

Tablo 4.2.2.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerinin Temel Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 294

Tablo 4.2.2.3a: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerinde Göç Ettikleri Yerleşim Yerini Tercih Etme Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 297

Tablo 4.2.2.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Eden Kişilerin Son Göçlerinin Temel Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 298

Tablo 4.2.2.5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Eden Kişilerin Son Göçlerinde Göç Ettikleri Yerleşim Yerini Tercih Etme Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 300

Tablo 4.2.2.6 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Son Göçün Zamanı (Yüzde Dağılımı) 302

Tablo 4.2.3.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çalışma Durumu (Yüzde Dağılımı) 303

Tablo 4.2.3.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (Yüzde Dağılımı) 305

Tablo 4.2.3.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (Yüzde Dağılımı) 307

Tablo 4.2.3.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Sahipliği Durumu (Yüzde Dağılımı) 309

Tablo 4.2.3.5 : Görüşülen Kişinin Etnisite ve Cinsiyet Özelliklerine Göre Çalışmayanların Çalışmama Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 310

Tablo 4.2.4.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Medeni Durumları (Yüzde Dağılımı) 312

Tablo 4.2.4.2 : Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşlerinin Anadili (Yüzde Dağılımı) 314

Tablo 4.2.4.3 : Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşleriyle Konuşurken Genellikle Kullandıkları Dil(ler) (Yüzde Dağılımı) 315

Tablo 4.2.4.4 : Birlikte Yaşayan Çocuğu Olan Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Çocuklarıyla Konuşurken Kullandıkları Dil(ler) (Yüzde Dağılımı) 315

Tablo 4.2.5.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Takip Edilen Gazete(ler) (Yüzde) 317

Tablo 4.2.5.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İzlenen TV Kanalları (Yüzde) 319

Tablo 4.2.5.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin TRT 6 (Şeş) Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 321

Tablo 4.2.5.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin TRT 6 (Şeş) Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 322

Tablo 4.2.5.5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 323

Tablo 4.2.5.6 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 325

Tablo 4.2.5.7 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin TRT'nin Arapça Yayın Yapan Kanal Açması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 327

Tablo 4.2.5.8 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin TRT'nin Arapça Yayın Yapan Kanal Açması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 329

Tablo 4.2.5.9 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çeşitli Okullarda Seçmeli Dil Dersi Olarak Kürtçe Dil Dersinin Açılması Konusundaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 332

Tablo 4.3.1 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Kendisi veya Ailesinin Yaşamı ve Geleceği Açısından İlgili Gördüğü Sorunlar (Yüzde Dağılımı) 334

Tablo 4.3.2 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Siyasal Fikirlerini En Çok Etkileyenler (Yüzde Dağılımı) 336

Tablo 4.3.3 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Siyasal Fikirlerini En Çok Etkileyenler (Yüzde Dağılımı) 337

Tablo 4.3.4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılması ve Amerika Birleşik Devletleri ile Yakın İlişkileri Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 338

Tablo 4.3.5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin Yakın İlişki ve Birlik Oluşturmasını Tercih Ettiği Ülke(ler) (Yüzde Dağılımı) 340

Tablo 4.3.6 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Etnik Ayrımcılık Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı) 341

Tablo 4.3.7 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Etnik Ayrımcılık Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı) 343

Tablo 4.3.8 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Din/ Mezhep Ayrımcılığı Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı) 344

Tablo 4.3.9 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Din/ Mezhep Ayrımcılığı Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı) 345

Tablo 4.3.10 : Etnik Kökenine Göre Görüşülen Kişilerin Devletin Eğitim, Ekonomi, Sosyal, Sağlık, Adalet ve Güvenlik Politikalarını Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Uygun Olarak Uygulayıp Uygulamadığı Konusundaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 348

Tablo 4.3.11 : Etnik Kökene ve Son Göçün Zamanına Göre Görüşülen Kişilerin Sosyal Yardım Alıp Almadığı (Yüzde Dağılımı) 349

Tablo 4.3.12 : Sosyal Yardım Alan Cevaplayıcıların Etnik Kökene Göre Bu Yardımı Nereden Aldıkları (Yüzde Dağılımı) 350

Tablo 4.3.13 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Güvenlik Kuvvetlerinin (Polis, Jandarma) Kendilerine Karşı Davranışlarını Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı) 351

Tablo 4.3.14 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Güvenlik Kuvvetlerinin (Polis, Jandarma) Kendilerine Karşı Davranışlarını Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı) 352

Tablo 4.3.15 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlere Göre Türkiye'deki Terörün/ Güvenlik Sorunun En Önemli Sebebi (Yüzde Dağılımı) 354

Tablo 4.3.16 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlere Göre Türkiye'deki Terörün/ Güvenlik Sorununun En Önemli Sebebi (Yüzde Dağılımı) 356

Tablo 4.3.17 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasıyla Terör/Güvenlik Sorununun Biteceği Hakkındaki Düşüncesi (Yüzde Dağılımı) 357

Tablo 4.3.18 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasıyla Terör/Güvenlik Sorununun Biteceği Hakkındaki Düşüncesi (Yüzde Dağılımı) 358

Tablo 4.3.19 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor" ve "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır" Yargılarına Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 360

Tablo 4.3.20 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Tarafından "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir", "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum", "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" ve Yargılarına Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 361

Tablo 4.3.21 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor" ve "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır" Yargılarına Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 363

Tablo 4.3.22 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Tarafından "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir", "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum", "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" Yargılarına Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 364

Tablo 4.3.23 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Vazgeçilmez Olarak Nitelediği Değerler (Yüzde Dağılımı) 365

Tablo 4.3.24 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Vazgeçilmez Olarak Nitelediği Değerler (Yüzde Dağılımı 366

Tablo 4.3.25 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Sorunların Çözümüne Yönelik Çalışmalarını Yeterli Bulup Bulmadığı (Yüzde Dağılımı) 367

Tablo 4.3.26 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Sorunların Çözümüne Yönelik Çalışmalarını Yeterli Bulup Bulmadığı (Yüzde Dağılımı) 368

Tablo 4.3.27 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Tarafından "Türkiye'de Bir Kürt Sorunu Vardır", "DTP Bütün Kürtleri Temsil Ediyor" ve "Türkiye'nin Ulusal Birlik ve Bütünlüğü Tehlikededir" İfadelerine Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 370

Tablo 4.3.28 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Tarafından "Türkiye'de Bir Kürt Sorunu Vardır", "DTP Bütün Kürtleri Temsil Ediyor" ve "Türkiye'nin Ulusal Birlik ve Bütünlüğü Tehlikededir" İfadelerine Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı) 371

Tablo 4.3.29 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin "Başka Bir Etnik Kökenden", "Başka Bir Mezhepten", "Başka Bir Dinden" ve "Karşı Olduğu Siyasi Görüşten" Bir Komşu İsteyip İstemedikleri (Yüzde Dağılımı) 373

Tablo 4.3.30 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin "Başka Bir Etnik Kökenden", "Başka Bir Mezhepten", "Başka Bir Dinden" ve "Karşı Olduğu Siyasi Görüşten" Bir Komşu İsteyip İstemedikleri (Yüzde Dağılımı) 375

Tablo 4.3.31 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenler Arasında Önemli Sorun/Gerginlik Yaşanıp Yaşanmadığı Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 377

Tablo 4.3.32 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenler Arasında Önemli Sorun/Gerginlik Yaşanıp Yaşanmadığı Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 379

Tablo 4.3.33 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlere Karşı Davranışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 381

Tablo 4.3.34 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlere Karşı Davranışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 383

Tablo 4.3.35 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlara Karşı Bakışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 384

Tablo 4.3.36 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlara Karşı Bakışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı) 386

Tablo 4.3.37 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Ülke İçi Göç Hareketlerinin Yaşadıkları Çevreye Etkileri Hakkındaki Düşünceleri (Yüzde Dağılımı) 388

Tablo 4.3.38 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Ülke İçi Göç Hareketlerinin Yaşadıkları Çevreye Etkileri Hakkındaki Düşünceleri (Yüzde Dağılımı) 390

Tablo 4.3.39 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar", "Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar", "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" Görüşlerine Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı) 392

Tablo 4.3.40 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar", "Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar", "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" Görüşlerine Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı) 393

Tablo 4.3.41 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin "Yerli Halk ile Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut", "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır", "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" Görüşlerine Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı) 395

Tablo 4.3.42 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin "Yerli Halk ile Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut", "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır", "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" Görüşlerine Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı) 396

Tablo 4.3.43 : Etnisiteye Göre Görüşmecilerin Bulundukları Mahallelerde Yaşama Nedenleri (Yüzde Dağılımı) 397

Tablo 4.3.44 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları İlde Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıkları (Yüzde Dağılımı) 398

Tablo 4.3.45 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları İlde Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıkları (Yüzde Dağılımı) 400

EK TABLOLAR

Tablo 1 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Kendisi, Ailesi, Toplumun ve Ülkenin Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler (Yüzde Dağılımı) 401

Tablo 2 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Bir Aşiretle Bağlantısı Olup Olmadığı ve Bağlantısı Varsa Hangi Aşiret Olduğu (Yüzde Dağılımı) 402

Tablo 3 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Mahallerindeki Emniyet/Asayiş Hizmetlerini Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı) 402

Tablo 4 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin PKK Denilince Akıllarına Gelen Şey (Yüzde Dağılımı) 403

Tablo 5 : Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin PKK Denilince Akıllarına Gelen Şey (Yüzde Dağılımı) 404

Tablo 6 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre İnsanları Birbirinden Ayıran En Temel Fark Hakkındaki Görüşü 405

Tablo 7 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre "Türkiye'nin Demokratikleşmesi" Deyiminin İfade Ettikleri (Yüzde Dağılımı) 405

Tablo 8 : Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Arkadaşlarını Hangi Kriterlere Göre Seçtikleri (Yüzde Dağılımı) 406

AÇIK UÇLU OLAN SORULARIN TABLOLARI 407-408

Soru 526 : Kim tarafından (etnik) ayrımcılık uygulanıyor?

Soru 529 : Kim tarafından (din/mezhep) ayrımcılık uygulanıyor?

Soru 543 : Sizce Doğu ve Güneydoğu'daki (Türkiye'deki) terör/güvenlik sorunu nasıl sona erdirilir?

Soru 551 : Devletin mevcut çalışmalarını hangi açılardan yetersiz buluyorsunuz?

Soru 558 : Burada yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler en çok hangi konularda sorunlar yaşıyorlar?

Soru 559 : Devlet ne tür önlemler alırsa, burada yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorunlar yaşanmaz?

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1	**:** Devletin Beklentileri Karşılaması	409
Grafik 2	**:** Terörün Nedenleri	410
Grafik 3	**:** T.C. Devleti Benim için Önemlidir	411
Grafik 4	**:** T.C. Vatandaşı Olmak Benim için Önemlidir	411
Grafik 5	**:** T.C. Bayrağı Benim için Önemlidir	412
Grafik 6	**:** İstiklal Marşı Benim için Önemlidir	412
Grafik 7	**:** Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşlara Karşı Davranışı	413
Grafik 8	**:** Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalma	413
Grafik 9	**:** DTP Bütün Kürtleri Temsil Etmektedir	414
Grafik 10	**:** Toplumsal Hayatın Vazgeçilmezleri	414
Grafik 11	**:** İşsizlik-Öğrenim Durumu İlişkisi	415
Grafik 12	**:** Gündelik Yaşamda Sorun Algılaması	415
Grafik 13	**:** Göç Etmenin Nedenleri	416
Grafik 14	**:** Kişilerin Eşleriyle Evde Konuştuğu Diller	416

GİRİŞ

Bu araştırmanın temel amacı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden son 20 yılda en fazla göç almış olan 10 ilin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısını araştırmaktır. Bu bölgeler, özellikle ekonomik açıdan geri kalmışlığı ve sosyo-politik olarak uzunca yıllardır ülkemizin en önemli sorunu olarak karşımızda duran terör ve güvenlik probleminin zemin bulduğu ve yaşandığı bölgeler olmaları nedeniyle son 20 yılda çok yoğun ve büyük miktarlarda göç vermişlerdir. Bilindiği üzere normal seyri içinde göç, kentler tarafından emilebilirken, hazmetme kapasitesinin üzerinde olan göç miktarı ile karşılaşıldığında başta gecekondulaşma ve çarpık kentleşme olmak üzere suç tür ve miktarlarında artıştan, kültürel uyumsuzluk ile belediye hizmetlerine kadar her konuda aşılamayacak sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu yoğun göçü yaşamış olan illerimiz şunlardır: **Ankara, Adana, Mersin, Antalya, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kocaeli ve İstanbul.** Bununla birlikte, yakın geçmişte yaşanmış olan sosyal huzursuzluk ve çatışmalardan hareketle, her ne kadar alan araştırması dışında tutulmuş olsa da Sakarya ili de araştırma kapsamına mülakatlar boyutuyla dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında hem anket çalışmasıyla hem de mülakatlarla anılan illerin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarına ilişkin veriler toplanmış ve buradan hareketle yaşanan mevcut sorunlar ile vatandaşların bakış açıları, yorum, değerlendirme ve beklentileri tespit edilerek sağlıklı çözüm önerileri üretilmeye çalışılmıştır.

Bu temel amaca varmak için çalışma, dört ana bölüm çerçevesinde tasarlanmıştır: Birinci bölümde araştırma problemi tartışılmıştır. Bu başlık altında araştırmanın ana konusu, birincil ve ikincil amaçları ile araştırmanın temel sorularına yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın metodolojisi sunulmuştur. Diğer bir deyişle bu bölümde, araştırmanın tipi, evreni, örneklemi, veri toplama araçları ve veri toplama araçlarının geliştirilmesi, test edilmesi, geçerlilik ve güvenirliliklerinin sağlanması ile veri toplama süreci ve verilerin nasıl analiz edildikleri konuları açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın ana konusu hakkında kuramsal ve kavramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. Özellikle araştırma kapsamına alınmış olan illerin eğitim, suç, gelir vb. gibi temel verilerini içeren açıklama ve tartışmalara yer verilmiştir. Buradaki temel amaç, öncelikle ilgili illerin genel birer fotoğrafını sunmak olmuştur. Diğer bir deyişle, her ilin kendi özelinde, hem birbirlerine karşı durumları ve hem de Türkiye genelindeki yeri, bir takım istatistikî veriler

üzerinden gidilerek, araştırmanın genel bulgularıyla birlikte ana fotoğrafın tamamlanması amaçlanmıştır. Dördüncü bölümde, araştırmanın alandan toplanan verilerinin analizlerinden elde edilen bulgular, tablolaştırılarak sunulmuştur. Son kısımda (Sonuç ve Öneriler) ise araştırmanın geneli üzerinden hareketle bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Bu bölümde öncelikle çalışmanın amacı ve kapsamı tartışılmıştır. Diğer bir deyişle bu başlık kapsamında şu konulara açıklık getirilmiştir: Araştırmanın temel sorunsalı nedir? Hangi konu(lar) üzerinde odaklanılmıştır? Araştırmanın yanıt aradığı temel sorular nelerdir? Ne tür varsayımlardan hareket edilmiştir? Bununla birlikte araştırmanın neyi, neden kapsadığı ve sınırlarının ne olduğu konusu da netleştirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın temel amacı, 'Giriş'te de ifade edildiği üzere ülkemizin Orta ve özellikle Batı bölgelerinde bulunan ve Doğu ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerden yoğun göç almış olan şehirlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarını incelemek ve buradan hareketle başta entegrasyon konusu olmak üzere göç etmiş olanlarla yerleşik halkın tecrübe ettikleri mevcut sorunları, ilişkileri, birbirlerine bakışları ve birbirleri hakkındaki düşünceleriyle birbirlerine yaklaşımları ve genel beklentileriyle mevcut sorunların çözümüne ilişkin düşüncelerini tespit ederek, ulusal birlik ve bütünlüğümüzün temelini oluşturacak olan toplumsal bütünleşme, uyum ve barışı sağlamak amacıyla çözüm önerileri üretmektir.

Bilindiği üzere her ne kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerden özellikle Batı Anadolu'daki hemen hemen her il ve bu illere bağlı yerleşim birimlerine göçler olmuş olsa da, yapılan ön incelemede bu göçlerin özellikle büyükşehir ve metropol kentler özelliği taşıyan 11 adet il ve bunlara bağlı ilçelere yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu kentlerin nüfus kompozisyonu son 20 yılda bir hayli değişmiş olup özellikle de terör örgütü PKK ile bağlantılı eylem ve gösteriler bu kentlerde sıklıkla yaşanır olmuştur. Hatta bazı kentlerde Doğu ve Güneydoğu illerinden göç sonucu bu kentlere yerleşmiş olan insanların büyük kısmının gettolar oluşturarak, özellikle mahalle ya da semt bazında, PKK'nın taban ve sempatizan bulmasına uygun ortam ve zeminler meydana getirdiği rahatlıkla söylenebilir.

Bilindiği üzere özellikle son 25 yıldır ulusal bütünlüğümüz ve birliğimize yönelik olarak hayata geçirilmiş olan terör ve bu terörün alt etkisi ve ürünü olarak ilgili illerimizde toplumsal dokuda ciddi değişimler olmuş ve her ne kadar henüz karşılıklı çatışmalara dönüşmüş olmasa da yerleşik halk ile sonradan göç etmiş olanlar arasında kısmi gerginliklerin örnekleri görülmeye başlanmıştır. Özellikle terörün etki ve sonuçlarıyla yükselen karşılıklı aşırı milliyetçi yapılar biçimindeki zıtlar birbirini tetikleyerek toplumsal gruplaşmalar ve kutuplaşmaları giderek daha belirgin hale getirmiş bulunmaktadır. **Toplumsal uyum ve bütünleşme politikaları oluşturulamaz ve ilgili stratejiler geliştirilemezse, ne yazık ki istenmeyen ayrışma ve çatışmaların yaşanması kaçınılmaz olacaktır.** Araştırma, bu temel kaygıdan hareketle tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ana sorunsalı, ayrılıkçı ve bölücü terör ve bu terörün ürünü olan Kürt milliyetçiliğinin araştırma kapsamına alınmış olan illerdeki Kürt kökenli vatandaşlarımız üzerindeki etkisinin tespiti, bu vatandaşlarımızın terör örgütü, Kürt kimliği, Türkiye Cumhuriyeti ve vatandaşlığına ilişkin görüş ve yaklaşımları, terörle mücadeleye ilişkin görüşleri, bu konulardaki beklentileri, çözüm hakkındaki düşünceleri ile ulusal birlik ve bütünlük hakkındaki düşünce ve tutumlarının neler olduğunun tespit edilmesidir. Bununla birlikte yaşamakta oldukları illerdeki-yerlerdeki yerel (yerli) halk ile karşılıklı ilişkileri, onlara bakışları, tutum ve davranışları, onların kendilerini nasıl gördükleri ve kendilerine nasıl davrandıklarına ilişkin düşünceleri, gruplaşma ve kutuplaşmalar olup olmadığı, toplumsal bütünleşmeye ilişkin düşünce ve tutumları da araştırma kapsamında üzerinde yoğunlaşılmış olan temel sorun alanı olmuştur. Diğer taraftan yerli halkın da sonradan ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerden göç etmiş olan -Kürt kökenli- vatandaşlarımıza yaklaşımları, bakışları, onlarla ilişkileri, onlar hakkındaki düşünceleriyle toplumsal bütünleşmenin nasıl sağlanabileceği ve muhtemel kutuplaşmaların, ayrışmaların nasıl ve ne ş ekilde önlenebileceğine ilişkin düşünceleri de araştırmanın üzerinde en fazla durduğu bir diğer temel sorun alanıdır.

Böyle bir gereksinimin ürünü olan bu mevcut araştırma, son yıllarda göç almış olan illerimizi konu almıştır. Ancak yörede uygulanacak bir araştırma, ülkemizde etnik köken temelinde bir fişleme ve tanımlama olmadığı için, zorunlu olarak örneklem sayısı geniş tutularak, aynı illerde yaşamakta olan sonradan göç etmiş Doğu ve Güneydoğu illeri kökenli olan ve yerli halkı oluşturan vatandaşlarımızı kapsamıştır.

Yukarıda genel olarak ifade edilmiş olmakla birlikte bu araştırmada üzerinde durulmuş olan temel konu ve sorular şunlardır:

1. Birinci araştırmanın sonuç, öneri ve çözüm açısından bütünlüklü hale getirilmesi, bölgeden göç alan illerimizde de derinliğine araştırmanın yapılarak her iki araştırmanın birbirini tamamlamasını sağlamak,
2. Göç alan illerimizde sosyal doku bozulma riski taşıdığı için, göç edenlerle yerleşikler arasındaki ilişki, bakış, davranış, dışlama, benimseme gibi olguların irdelenmesi,
3. Göç alan illerimizde örgüt açısından bir taban ve alt yapının oluşma olasılığı, buna etki eden faktörlerin olup olmadığı ve varsa tespiti,
4. Göç edenler ve yerleşikler arasındaki kültür farklılıkları, yaşam alışkanlıklarındaki ayrılıkların sosyal doku ve yapıya yansımaları,
5. Göç edenlerin yaşam koşulları, işleri, gelir düzeyleri, eğitim olanakları,
6. Göç edenlerin hangi etkileşimlere açık oldukları,
7. Göç edenlerin toplumsal bütünleşmeye ilişkin tutumları, istek(sizlik)leri ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için gerekli önlem ve eylemlerin neler olabileceği,
8. Göç edenlerin neden olduğu asayiş sorunları, suç oranları, suç oranlarına etkileri, hangi suçların öne çıktığı,
9. Göç edenlerin geri dönüş hakkındaki düşünceleri, geriye göçü isteyip istemedikleri, nedenleri ile hangi koşulların varlığında eski yerlerine dönmeyi düşünecekleri,
10. Göç edenlerin hangi fikri akım, ideoloji ve siyasal partilerin etkisine girdikleri, nedenleri,
11. Göç edenlerin gelir düzeyleri, aile yapıları (çocuk sayısı, çok eşlilik, vb.),
12. Göç edenlerin hangi iletişim araçlarından yararlandıkları, tercih ettikleri, izledikleri kanal ve programlar ile okudukları gazeteler,
13. Göç edenlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne bakışları, vatandaşlığına ilişkin düşünceleri,
14. Göç edenlerin siyasi eğilimleri, siyasi parti tercihleri,
15. Göç edenlerin nerelerde -il, ilçe, mahalle- yoğunlaştıkları ve nedenleri,
16. Göç edenlerin geleceğe bakışları, planları, konumları,
17. Göç edenlerin yerli halka bakışları, yaklaşımları ve düşünceleri,
18. Yerli halkın göç edenler hakkındaki düşünce, yaklaşım ve bakışları,
19. Yerli halkın toplumsal bütünleşmeye ilişkin tutumları, istek(sizlik)leri ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için gerekli önlem ve eylemlerin neler olabileceği,

20. Her iki grubun ulusal birlik ve bütünleşmenin daha da güçlendirilmesi konusundaki beklenti ve düşünceleri ile devletten beklentilerinin neler olduğu.

Kısacası bu araştırma, sorunun göç edenler aracılığı ile bölge dışına taşan ve yayılan boyutunun neler olduğu, göç edenlerle yerleşikler arasında zaman zaman yaşanan gerginliklerin bir ayrışma ve çatışmaya dönüşmemesi açısından nasıl giderilebileceği, örgütün göç edenler üzerindeki etkisinin ne olduğu, örgüte bakış açıları, örgütün periferisinden nasıl ve hangi yöntemlerle ayrıştırılacakları hakkında bilgi vererek, sonuç ve önerileri daha somut hale getirebilmeyi de amaçlamıştır.

Bu çalışma, sorunun bölgesel niteliğini yitirerek göçler nedeniyle ülkesel düzleme yayılması karşısında nerede durduğumuz, karşımızdaki sorunun tüm boyutları ve bölge/ülke/ülke dışı zeminlerde neler yapılabileceği konusundaki bilgilerin bir anlamda sağlanmış olmasıyla birlikte, metropol kentlerin yaşam açısından var olan sorunları ile bu sorunların ileride nerelere evirilebileceği konusunda da bir risk analizi yapılmasına yardımcı olabilecektir.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırma hem nicel (*quantitative*) hem de nitel (*qualitative*) yönü olan bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın anketlere dayalı verileri, araştırmanın nicel yönünü; mülakat ve ikincil verilere dayalı kısmı ise nitel yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki ana veri toplama aracı, anket (soru kâğıdı) olmuştur. Özellikle derinlemesine mülakat ve ikincil veriler teknikleriyle toplanan nitel verilerin, anketler ile toplanan nicel verileri test etmesi, desteklemesi ve daha somut analizlerin yapılmasına olanak sağlaması hedeflenmiştir.

Bu bölümde daha çok saha çalışması ile ilgili olarak yapılan hazırlık çalışmaları ve saha çalışmasına ilişkin lojistik detaylar anlatılmaktadır. Öncelikle araştırmanın evren ve örneklemi açıklandıktan sonra saha araştırmasında kullanılan anketlerin ne şekilde ön denemesinin yapıldığı, soru kâğıtlarının son haline nasıl getirildiği, ön denemede kullanılan anketörlerin (görüşmecilerin) eğitimi, saha araştırması personelinin seçimi, eğitimi ve eğitim sonrasında saha ekiplerinin oluşturulması açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Batı bölgelerinde yer alan ve Doğu ile Güneydoğu Anadolu illerinden en çok göç alan ilk 10 ilin il merkezleri oluşturmaktadır. Bu evren tanımlanırken 2000 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yer alan ve Köye Geri Dönüş Projesi kapsamında olan 14 ilden (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van) Batı bölgelerinde olup en çok göç alan ilk 10 il tespit edilmiş, bu illerin de il merkezlerinde çalışmalar yapılmıştır **(İstanbul, İ zmir, Adana, Mersin, Bursa, Ankara, Manisa, Antalya, Kocaeli, Aydın)**.

Veri toplama yaklaşımı **örnekleme planı çok aşamalı tabakalı küme örneklemesine** dayalı olmuştur. Örnekleme dâhil olan iller yukarıda adları verilmiş olan illerdir. Araştırma sonrasında hazırlanacak tablo ve yapılacak analizlerde bu listede verilen

illerin toplamı düzeyinde tahminler sunulmaktadır. İl detayında analiz yapmak için gerekli örnek büyüklüğünün çok yüksek olması ve dolayısıyla da hem maliyet hem de zaman kaygıları nedeniyle örnek büyüklüğü sadece bu illerin toplamı için anlamlı sonuçlar üretmektedir.

Araştırmada **aşamalı küme örneklemesi yöntemi** kullanılmış, ilk aşamada yaklaşık eşit yüz haneden oluşan alanlar belirlenerek ilk aşama örneklem birimleri olarak bu alanlar seçilmiş, bunlar alanda listelenerek, 48 hane halklı bloklar oluşturulmuş ve her bir bloktan 16 hane halkı seçilmiş, seçilen her hane halkından 15-60 yaş arasında bir kişi "*Kish*[1]" tablosu kullanılarak belirlenmiştir.

Araştırmanın olasılık prensipleri dâhilinde yürütülebilmesi için örnek birimlerinin belirlenmesi aşamasında Türkiye İ statistik Kurumu'na (TÜİK) başvurulmuş ve yaklaşık 100 haneden oluşan alanların seçimi TÜİK tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.2. Örneklem Büyüklüğü ve Tabakalama

Bu araştırmanın örneklem tabakalarının oluşturulmasında göç alma durumları temel ölçüt olarak kullanılmıştır; Çalışma kapsamında göç alan 10 il kent merkezi mahalle düzeyinde "**göçle kurulan", "yoğun göç alan", "alt düzeyde göç almış"** ve **"göç almamış"** olarak sınıflandırılarak **4 tabakaya** bölünmüştür.

Araştırmada, yoğun göç alan 10 ilde 4480 hedef hanede 15-60 yaş grubundaki hane halkı üyesi kişilerle görüşülmesi hedeflenmiştir. Her hane halkından bu yaş grubunda bir kişi ("*Kish*" tablosu kullanılarak) seçilmiş ve bu kişi ile kişi görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın örnekleme tasarımında sabit küme büyüklüğünün 16 olması planlanmıştır. Bu Türkiye genelinde 4480/16=280 küme yani 280 ayrı noktada çalışmanın yürütüldüğü anlamına gelir. Örneklem seçimlerinde örnekleme çıkacak yerleşim yerleri tabakalar bağlamında ağırlık verilerek seçildikten sonra TÜİK'ten blok seçim işlemi

[1] Kish, L. (1949), "A Procedure for Objective Respondent Selection Within the Household", **Journal of American Statistical Association**, 44, pp. 380-387.

aşamasına geçilmiş ve blok seçimleri yapılmıştır. Kümelerde yer alan 48'er hanelik bloklar içerisinden **olasılıklı sistematik seçim yöntemiyle** görüşülecek hanelerin seçimi yapılmıştır.

2.3. Örneklemin Dağılımı

Yukarıda anılan 4480 hedef hane halkı örnekleminin dağıtımında hem seçilen 10 il merkezinin büyüklüğü hem de göç temeline göre sınıflandırılan mahalleler bazında düzenlenen tabakalama sistemi kullanılmıştır.

Tablo 1: Araştırmanın Örneklem Dağılımı

İller	Küme	Hane Halkı
İstanbul	118	1888
İzmir	17	272
Adana	51	816
Mersin	12	192
Bursa	37	592
Ankara	22	352
Manisa	3	48
Antalya	13	208
Kocaeli	3	48
Aydın	4	64
Toplam	280	4480

Örneklem seçimi, ADNKS'de[2] yer alan kent merkezleri büyüklükleri ve mahallelerin göç alma statüleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre, göç alan **10 il merkezinde yerleşim yerleri 4 örneklem tabakasına** ayrılmıştır. Her örneklem tabakasında mahallelerin göç alma düzeyleri belirlenmiştir. Tabakalara atanan küme sayılarına göre sistematik seçim yapılarak örneklem kümelerinin bu illerde hangi mahallelerden seçilmesi gerektiği belirlenmiştir. Bu listede, seçilen her mahallenin bağlı bulunduğu il, ilçe, yerleşim yeri tipi, küme numarası yer almaktadır.

[2] ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

2.4. Listeleme Çalışması

Araştırmanın öngörülen örneklem stratejisinin alanda mümkün olduğunca kolay ve çabuk bir şekilde uygulanabilmesi için, listeleme çalışması büyük önem taşımaktadır. Yukarıda sözü edilen gerekçe dışında, Türkiye İstatistik Kurumu'nca sağlanan adreslerin, güncel olmasına karşın, çeşitli hatalar içereceği bilinmektedir. Bu ise, alan araştırmalarında, alan çalışması gerçekleştirilmeden bir "listeleme/güncelleştirme" çalışmasının yapılmasını gerektirebilmektedir.

Örneklemin alanda uygulanması için, soru kâğıtlarını uygulayacak ekiplerin yapacağı çalışmalar başlamadan önce, küme yaklaşımının TÜİK'ten elde edilecek başlangıç adresleri ile yürütülmesi, bundan sonraki adreslerin belirli standart kurallar ile alan çalışanları tarafından belirlenmesi şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir.

Bu yaklaşım, TÜİK tarafından adres çerçevesi sağlanabilen ve belediyesi olan yerleşim yerleri için uygulanmıştır. Buna göre, araştırmanın "Blok Listeleme Formu" kullanılarak gerçekleştirilen listeleme çalışmasında, aşağıdaki yöntem izlenmiştir.

Öncelikle TÜİK'ten her küme için birer başlangıç (referans) adresi ve bu adresi bina sayım cetvelleri mantığıyla izleyen listeler elde edilmiştir. Bu listeler kümenin oluşturulmasında referans olarak kullanılmıştır. Listeleme çalışanları, önce bu başlangıç adresine ulaşmışlardır. Başlangıç adresinin tespitinden sonra, sistematik yansız yöntemlere göre, 48 hane halkı büyüklüğünde küme oluşturulmuştur. Amaç, başlangıç adresi olarak verilen hane halkını belirli ve sistematik kurallara göre izleyen 48 hane halkından meydana gelen bir kümenin oluşturulmasıdır.

Başlangıç hane halkı olarak verilen kapı numarasının bulunamadığı durumlarda, TÜİK listesindeki bir sonraki kapı numarası veya en yakın kapı numarası, başlangıç hane halkı olarak alınmıştır. Eğer adres hiç bulunamıyor ise belediye ve diğer ilgili kamu kuruluşlarından bilgi alınmaya çalışılmış ve bu durum merkeze bildirilmiştir.

2.5. Hane Halklarının Seçimi

Araştırmanın **örneklem çalışmasında hane halkı seçimleri her kümede 48 hane halkından oluşan bir listeden 16 hane halkı seçilmesiyle gerçekleştirilmiştir**. Ekip başlarına hangi kümeden hangi hanelerin seçildiğine dair liste sahaya çıkmadan önce verilmiştir. Her küme için seçilen hane numaraları farklı olabileceği için, sahaya çıkmadan önce gidilecek kümede hangi hanelerin sırasıyla görüşme için seçileceğine dikkat edilmiş ve yansız seçimler sağlanmıştır.

2.6. Hane Halklarından Görüşme Yapılacak Kişinin Seçimi

Araştırma hedef grubunu 15-60 yaş arası kişiler oluşturmaktadır. Bu kişilerin çoğunluğu çalışma çağı nüfusudur ve özellikle erkek cevaplayıcılar ile görüşme oranları, büyük kentlerde diğer cevaplayıcı profillerine göre daha düşük çıkmaktadır. Erkek cevaplama oranlarındaki bu durumu teknik olarak gidermek için aşağıdaki strateji izlenmiştir:

- 16 hane halkı, hane halkı numaralarına göre 10 erkek 6 kadın görüşmesi yapılmak üzere ikiye ayrılmıştır.

- Her kümede hangi hane halkının "erkek" hangi hane halkının "kadın" görüşmesi için seçildiğini içeren listeler ekip başlarına verilmiş ve seçimler düzenli olarak kontrol edilmiştir.

2.7. Veri Toplama Araçları

Bu **araştırmanın ana veri toplama aracı anketlerdir**. Eğitilmiş anketörler tarafından örneklem dâhilindeki bireylerle yüz yüze gerçekleştirilen anketlerin yanı sıra yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat (*semi-structured interview*) tekniği ile de diğer destekleyici veriler toplanmıştır. Bunların yanı sıra mevcut literatürdeki ikincil veriler de bu çalışmada kullanılmıştır

Örnekleme ile seçilen hane halklarına ulaşıldığında hem hane halkı üyeleri ile ilgili genel bilgiler toplanmış hem de hane halkı üyeleri arasından tesadüfî yöntemlerle seçilen ve 15-60 yaş grubu içerisinde yer alan tek bir birey ile *yüz yüze görüşmeler* yapılarak ilgili anket uygulanmıştır. Bu seçim için kullanılan "Kish" yöntemi yansız ve olasılıklı olarak her hane halkından bir bireyin seçilmesini sağlayan ve literatürde önemli yer tutan bir yöntemdir.

2.8. Anketlerin ve Mülakat Formunun Ön Denemesi

Merkez proje ekibi (proje koordinatörü ve yürütücüsü, proje araştırma ekibi ve proje danışmanı) tarafından hazırlanan taslak anketler ve mülakat formu bir ön deneme çalışması ile eğitilmiş anketörler kullanılarak sınırlı sayıda; ancak farklı niteliklerde cevaplayıcılarla gerçek deneme anketi yapılarak test edilmiş ve sonrasında da gerekli görülen düzeltmeler ve değişiklikler yapıldıktan sonra son haline getirilmiştir. Diğer bir deyişle veri toplama araçları olarak hazırlanan anket ve mülakat formları-soruları bir ön deneme ile test edilip geçerlilik ve güvenirliliklerinin sağlanmasına gidilmiştir (Her denek aynı sorudan aynı anlamı çıkarıyor mu? Hazırlanmış olan sorular, araştırmanın probleminde ileri sürülmüş olan konuların gereksindiği veriyi topluyor mu? Hazırlanmış olan sorular sayı ve içerik olarak yeterli sayıda mıdır? Anketörler her soruda neyin amaçlandığı konusunda hemfikirler mi? vb.). Böylelikle hazırlanmış olan veri toplama araçları bir pilot (ön) çalışma ile test edilmiş ve ön denemeden elde edilen sonuçlara göre anket ve mülakat formlarına son şekilleri verilerek alanda kullanılabilir hale getirilmişlerdir.

Anket uygulaması, Ankara ili içinde belirlenen değişik gelişmişlik düzeyindeki yerleşim yerlerinde (daha önce benzer anket uygulamalarında çalışmış) deneyimli anketörler kullanılarak sınırlı sayıda hane halkında ve yetişkin (15-60 yaş) üzerinde denenmiştir. Bu hane halkı ve kişiler belirlenirken Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden son 20 yıl içerisinde göç etmiş olanlar tercih edilmiştir.

Ön deneme çalışmasında görev alan görüşmecilere merkez proje ekibinin hazır bulunduğu bir ortamda anketler tanıtılarak bir eğitim verilmiştir. Bu eğitimde anketlerin uygulamasına yönelik bilgilendirme ağırlıklı olmuştur. Ayrıca görüşmecilere bu çalışmanın amaçları ve projenin konusu, anketlerde yer alan kavramlar hakkında bilgiler ve

görüşecekleri kişilerin özellikleri itibarıyla dikkat etmeleri gereken hususlar konularında da bilgilendirmeler yapılmıştır.

Kısacası ön deneme, soru kâğıtlarının içeriğinin, kullanılan kelime ve kavramların cevaplayıcılar tarafından anlaşılır olup olmadığının, cevap kategorilerinin uygun ve yeterli olup olmadığının, atlama ve süzgeçlerin çalışıp çalışmadığının tespit edilmesine yönelik olmuştur.

Görüşmeci (anketör) olarak belirlenecek personelin daha önce benzer çalışmalarda yer almış olması ön deneme amaçlarının gerçekleştirilmesi için oldukça önemlidir. Görüşmeciler doldurdukları anketler sonrası gerek yazılı gerekse proje ekibi ile yaptıkları görüşme sonrası geri bildirimlerini aktarmışlar ve bu öneriler doğrultusunda soru kâğıtlarında gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır.

2.9. Saha Çalışması-Nicel Veri Toplama

Anket ve mülakat formlarının son haline getirilmesinden sonra saha çalışmasını yürütecek ve sahada uygulanacak anket formlarını uygulayacak saha personeli adayları belirlenmiş ve bu kişilere Ankara'da verilen 7 günlük bir eğitimin ardından görüşmeci, denetçi ve ekip başkanı olarak belirlenen saha personeli ekipler halinde örneklem planında belirlenen yerleşim yerlerini ziyaret etmek ve görüşmeleri gerçekleştirmek üzere sahaya gönderilmişlerdir. Araştırmanın saha ekipleri, merkezde (Ankara) görev yapan *saha koordinatörü* ve bir *saha sorumlusu* (proje asistanlarından birisi) tarafından yönetilmiş ve merkezde görev yapan *saha koordinatörü*ne bağlı olarak çalışmışlardır.

2.10. Nicel Saha Çalışması Ekiplerinin Belirlenmesi

Bu aşamada saha çalışmasında görüşmeleri yapmak üzere sahaya gidecek ekipler oluşturulmuştur. Proje yürütücüsü ve saha sorumlusu tarafından koordine edilen saha ekipleri, ziyaret edilecek yerleşim yerlerindeki kendilerine verilen görüşme sayılarını tamamlamak için uygun sayıda belirlenen görüşmecilerden (anketörlerden), bir adet denetçi ve bir ekip başkanından oluşturulmuştur. Saha personelini belirlemek üzere aday başvurusu kabul edilmiş, bu başvurular arasından başvuru formunda doldurulan bilgiler de dikkate

alınarak başvuru sahibi ile yapılan birebir görüşmeler sonrası belirlenen yaklaşık 55 aday Ankara'da eğitim verilmek üzere davet edilmişlerdir. Saha çalışması, soru kâğıtları ve görüşme teknikleri konularında verilen eğitimin sonunda saha çalışmasında faydalanılabileceği izlenimi edinilen 42 aday, saha personeli olarak (görüşmeci-anketör, denetçi ve/veya ekip başkanı) ve 4 aday da veri girişçi ve veri giriş sorumlusu olarak ayrılmış, geriye kalan adaylar yedek personel olarak bekletilmişlerdir.

2.11. Nicel Saha Çalışması Eğitimi

Saha çalışmasında görev alan geçici personel adayları merkezde (Ankara) *Araştırma Genel Koordinatörü ve Yürütücüsü* tarafından belirlenen tarihlerde saha çalışması, görüşme teknikleri ve anket formu üzerine teorik ve uygulamalı olarak toplam 10 günlük bir eğitim almışlardır. Bu eğitim sonunda görüşmeci, denetçi ve ekip başkanı olarak belirlenen kişilerden saha ekipleri oluşturulmuştur. Eğitime katılan personelin bir bölümü eğitim sonunda merkezde veri girişinde çalıştırılmak üzere ayrılmıştır. Veri girişi aşamasında gerekli olduğu takdirde saha çalışmasını bitiren personelin de kullanılabileceği düşünülmüştür.

Toplam 10 gün süren eğitim çalışmasında merkez proje ekibi ve proje danışmanları değişik eğitmenlik görevleri üstlenmişler ve dersler vermişlerdir. Eğitim sırasında adaylara bu çalışmanın amaçları ve anketlerde yer alan tüm kavramlar hakkında bilgiler verilmiş ve ziyaret edecekleri yerleşim yerlerinin ve görüşecekleri kişilerin özellikleri itibarıyla dikkat etmeleri gereken hususlara ilişkin bilgilendirmeler yapılmıştır. Sınıf eğitimlerinde hem teorik anlatımlar hem de örnek vakalar kullanılarak uygulamalar yapılmıştır. Diğer bir deyişle bu eğitimde, anketlerin uygulanmasına yönelik bilgilendirme ağırlıklı olmuştur. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden en fazla göç almış olan illerin genel özellikleri, sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel değerleri hakkında eğitici bilgiler verilmiştir.

Bu 10 günlük eğitimin içinde (son 3 gün), Ankara'nın Mamak, Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinin son 20 yılda bölgeden göç almış olan mahalleleri ile göç almamış olan mahallelerinde olmak üzere toplam 2 tam gün, saha çalışmasının bire bir provası olacak şekilde kurulan ekipler, kendilerine verilen örnek adreslere (apartman ve gecekondular)

ulaşmaya çalışmışlar ve tespit ettikleri hanelerde görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Anket uygulaması sınırlı sayıda hane halkında ve yetişkin (15-60 yaş) üzerinde denenmiş olup eksiklik ve aksaklıklar tespit edilmiştir. Daha sonra tüm anketörler ve projenin ana ekibi, tekrar toplanmış, 1 gün boyunca bu ön denemeden elde edilen veriler ışığında gerekli değerlendirmeler yapılmış, anketörlere tespit edilen eksiklik ve aksaklıklar üzerinden yeniden bir eğitim verilmiş ve anketörler asıl alana çıkabilecek duruma getirilmiştir. Sonuç olarak ekiplere son şekli verilerek ekip şefleri, görüşmeci ve denetçiler belirlenmiştir.

Veri girişinde çalışmak üzere belirlenen 3 veri girişçi ve 1 veri giriş sorumlusuna ayrıca ilgili danışmanlar tarafından veri giriş programının tanıtımı ve deneme veri giriş uygulamalarını içeren bir eğitim verilmiştir. Veri girişin sağlıklı olarak yapılabilmesi için bu personelin de 10 günlük eğitimin tümüne katılması ve deneme anketleri yapması sağlanmıştır.

Gerek eğitim sırasında eğitmenler ve saha personeli adayları tarafından kullanılmak, gerekse de saha çalışması sırasında gerektiği takdirde başvurulmak üzere bir "El Kitabı" hazırlanmıştır. El kitabında bu araştırmanın amaçları, yöntemi, saha çalışmasında kullanılacak personel ve görevleri, araştırmada kullanılacak soru kâğıtlarının kısa açıklamaları ve temel kavramların anlatımı yer almıştır.

Sonuç olarak hem veri toplama araçları ve hem de veri toplama ekipleri hazır hale getirilerek alana çıkılacak duruma getirilmiştir.

2.12. Eğitim Sonunda Belirlenen Saha Çalışması ve Veri Giriş Personelinden Beklenen Görevler

Saha sorumlusu araştırmanın saha çalışmasının başından sonuna kadar yürütülmesinden sorumludur. Saha ekiplerinin çalışmalarını koordine ederek ekiplerin kendilerine verilen görevi tamamlamaları için gerekli tüm düzenlemeleri yapar.

Ekip başkanının görevleri, ekibe yöneticilik yaparak saha çalışması boyunca ekibin uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamaktır. Kendilerine verilen adresleri ziyaret ederek gerekli listeleme çalışmasının ve görüşmelerin zamanında tamamlanmasını sağlar. Bu

yerleşim yerlerinde çalışmanın sağlıklı bir ş ekilde yürütülmesi amacıyla uygun idari sorumlular (vali, kaymakam, muhtar) ile temas kurar ve listeleme sonunda belirlenen görüşme yapılacak hanelere görüşmecilerin ulaşımı ve görüşme için haneye girmeleri sırasında görüşmecilere eşlik eder. Doldurulan anket formlarını kümeler halinde çalışma sırasında veya çalışma bitiminde merkeze gönderir ve/veya getirir. Ekip başkanı gerekli olduğu durumlarda görüşmelerde veya anketin doldurulmasına ilişkin ortaya çıkabilecek sorunlarda nihai çözüm bulmakla sorumlu olur ve kendisi uygun gördüğü takdirde merkezdeki saha sorumlusunu arayarak onunla birlikte çözüm bulur. Ekip başkanı ayrıca ziyaret edilecek yerleşim yerine ulaşılması ve konaklaması için gerekli düzenlemeleri saha sorumlusu ile sıkı bir işbirliği içinde yapar.

Denetçinin görevi, görüşmesi tamamlanan hanelerin anket formlarını görüşmenin bitiminden hemen sonra görüşmeciden teslim alarak en kısa sürede (ziyaret edilen adresten ayrılmadan önce) incelemek ve herhangi bir eksik, hata ya da sorun tespit etmesi durumunda bunun sahadayken çözümünü (gerekiyorsa görüşmecinin haneye tekrar ziyaret yapması ile) sağlamaktır. Denetçinin bir başka görevi ekibin koordinasyonunda ekip başkanına yardımcı olmaktır. Belirlenen yerleşim yerlerine ulaşıldıktan sonra yapılan listeleme çalışmasında aktif bir rol alır. Görüşme yapılacak hanelerin belirlenmesinden sonra görüşmecilerin bu hanelere ulaşması ve hane içine girmeleri sırasında görüşmecilere eşlik eder.

Görüşmeci (anketör)nin görevi, saha çalışması sırasında görüşmelerin yapılacağı yerleşim yerine ulaştıktan sonra listeleme çalışmasında ekip başkanı ve denetçiye yardımcı olmaktır. Ekip başkanının kendisine söyleyeceği hanelerde görüşmeleri yapar ve doldurulmuş anket formlarını görüşme sonrası denetçiye teslim eder. Denetçinin ve/veya ekip başkanının gerekli gördüğü durumlarda anket formu eksik veya hatalı doldurulan hanelere tekrar ziyaretler yapabilir. İ lk ziyarette evde bulunamayan hanelere yine ekip başkanının talimatı ile tekrar ziyaretleri yaparak evde buldukları hane halkları ile görüşmeler yapar. İlke olarak hane halkı görüşmelerini erkek veya kadın görüşmecilerin yapabilmesine rağmen yetişkinlerle yapılacak yüz yüze anket formu doldurma işlemlerini görüşülecek kişi ile aynı cinsiyette görüşmecinin yapmasına özel dikkat gösterilir.

Veri Giriş Personeli saha ekiplerinin ziyaret ettikleri ve tüm görüşmeleri tamamladıkları kümelerden gelen doldurulmuş anketleri merkezde kurulan bir veri giriş

odasında bilgisayarlara girer. Üç veri girişçi iki ayrı bilgisayarda veri giriş sorumlusunun yönetiminde proje danışmanlarınca hazırlanan veri giriş programını kullanarak giriş ve edit işlemlerini yaparlar. Saha çalışmasına ve veri girişine katılan tüm personele (proje ekibi ve danışmanlar dâhil) kodlar verilerek, tüm anketlerde ve doldurulan saha formlarında bu kodların kullanımı sağlanır.

2.13. Saha Planı

Araştırmada, başlangıçta, İstanbul için üç ekip, Ankara için iki ekip, İzmir, Manisa, Aydın ve Antalya için bir ekip, Bursa ve Kocaeli için bir ekip ve Adana ile Mersin illeri için bir ekip olmak üzere toplam 8 ekip oluşturulmuştur. Ancak saha çalışmasının yürütülmesi aşamasında gereksinim duyulduğunda ekipler ve çalış(acak)tıkları iller arasında kaydırmalar olmuştur. Ekiplerin illere göre son dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Ekip 1-2	:	□STANBUL AVRUPA
Ekip 3	:	□STANBUL ASYA
Ekip 4	:	□ZM□R, MAN□SA, AYDIN, ANTALYA
Ekip 5	:	BURSA, KOCAEL□
Ekip 6	:	ADANA, MERS□N
Ekip 7-8	:	ANKARA

Ekip başları illerine daha önceden giderek gerekli Valilik ve Emniyet birimlerini bilgilendirmeleri ve otel ayarlama, araç tutma işlemlerini sonuçlandırmışlardır. Diğer ekip elemanları 02/05/2009 tarihinde çalışmaya başlayacak şekilde illerine hareket etmişlerdir. Daha sonra çalışmalar proje yönetimi ile temas halinde devam ettirilmiş ve İstanbul'da üç ekip kendilerine verilen kümeleri tamamladıktan sonra ekip sayısı ikiye indirilerek İstanbul'un kalan kümeleri iki ekibe bölüştürülerek bu ilde çalışma tamamlanmıştır. Bursa ekibi, Bursa ve Kocaeli çalışmasını tamamladıktan sonra Ankara'da kalan kümeleri tamamlamışlar; İzmir ekibi, bu ildeki çalışmalarını tamamladıktan sonra Manisa ve Aydın illerindeki çalışmayı tamamlamış ve Antalya iline geçerek buradaki kümelerde çalışmalarını bitirmişlerdir. Adana ekibi bu ildeki çalışmalarını bitirdikten sonra, Mersin iline geçerek çalışmayı bitirmiş ve böylece tüm kümelerin ziyaretleri tamamlanmıştır.

Çalışmalar sürerken ekiplerle sürekli iletişim halinde olunmuş, gerek görüldükçe Ankara'dan yönlendirilerek çözülmesi gereken sorunlar giderilmiştir. Proje genel koordinatörü ve yürütücüsü, kendi başına çözemediği sorunları, Bahçeşehir Üniversitesi ile iletişim kurarak ivedi olarak çözülmesini sağlamıştır. Saha yöneticisi ve proje asistanı ile Ankara ekip başlarından bir kişi, ekiplerin bulundukları illerde ziyaretler yaparak tüm ekiplere gereken moral destek ve araştırma ile ilgili pratiklerinde yardımcı olmuşlardır. Ayrıca sahadaki ekiplerle, günlük olarak proje koordinatörü ve yürütücüsü telefon vasıtasıyla bağlantı kurmuş ve saha çalışmasının gidişatı hakkında düzenli olarak bilgiler almış ve gerektiğinde müdahalelerde bulunarak, araştırmanın metodolojisine uygun bir şekilde tamamlanmasını sağlamıştır.

Saha çalışması ekiplerinin saha koşullarına da bağlı olmak üzere her çalışma gününde en az 1 kümeyi ziyaret ederek tüm görüşmeleri tamamlaması beklenmiştir. Örnekleme seçilen yerleşim yerlerinin coğrafi yakınlıkları göz önüne alınarak saha sorumlusu ve proje koordinatörü tarafından hazırlanan saha takvimine göre ekiplerin idealde her çalışma gününde 2 kümeyi ziyaret etmesi beklenmiştir. Her hane halkına aynı gün içinde veya ekiplerin o yerleşim yerinde geçirdiği süre boyunca en az 3 kez ziyaret yapılarak ilk ziyaretlerde evde bulunamayan hanelerle veya kişilerle görüşme yapılmasına çalışılmıştır. Yaz dönemi olduğu için özellikle İstanbul ve kıyı illerinde haneleri bulmakta zorluklar yaşanmıştır. Ancak bu sorunlar, yeniden listeleme çalışmaları yapılarak aşılmıştır.

TÜİK tarafından sağlanan her kümeye ilişkin blok adres listeleri saha çalışması ekipleri tarafından kümeye ulaşılır ulaşılmaz bir listeleme çalışması yapılarak güncellenmiş ve verilen adres listelerindeki dolu (ikamet amacıyla kullanılan) ve boş (kimsenin ikamet etmediği veya ekiplerin yürüteceği saha çalışması boyunca içinde kimsenin bulunmayacağı) haneler tespit edilerek nihai olarak ziyaret edilecek hanelerin dolu hanelerden seçilmesi sağlanmıştır.

2.14. Nitel Bilgilerin Toplanması

Bilindiği üzere, anketlerle çok sayıda ama yüzeysel veriler elde edilir. Araştırma konusunun özelliğinden hareketle, hem ana veri toplama aracı olan anketle elde edilmiş olan verileri test etmek, desteklemek ve hem de bazı konularda gereksinim duyulan daha detaylı

bilgileri elde etmek için, araştırma kapsamındaki illerde yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile nitel veriler de toplanmıştır.

Bu amaçtan hareketle, araştırma boyunca, araştırma evreni içinde, Doğu ve Güneydoğu illerinden en fazla göçün yaşandığı il merkezlerinde, **özellikle marjinal kesime eğilimli ya da marjinal kesime sempati duyanlar başta olmak üzere** yöre ve insanlar, olaylar ve yaşananlar hakkında görüş sahibi kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Diğer bir deyişle mülakatlar, belirlenen örneklem çerçevesinde, araştırma kapsamı alanındaki Ankara ve İstanbul hariç (ek olarak Sakarya) 9 ilin a) yerel yöneticileri, b) il emniyet terör ve asayiş/güvenlik sorumluları, c) sivil toplum kuruluşları yöneticileri, kanaat önderleri, d) siyasi parti il-ilçe başkanları, e) ticaret ve sanayi odaları başkanları, e) medya temsilcileri, f) il üniversitelerinin akademisyenleri gibi kişilerle yapılmıştır.

Mülakatlar, araştırma kapsamında olan Ankara ve İstanbul hariç tüm iller (Adana, Mersin, Antalya, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kocaeli) ile yakın zamanda yaşanmış olan toplumsal huzursuzluk ve çatışmalardan hareketle Sakarya ilinde gerçekleştirilmiştir.

2.15. Veri Girişi

Sahada tamamlanan soru kâğıtları; veri girişi için 'Veri Giriş Ofisi'ne gönderilmiştir. Veri Giriş Koordinatörü sahadan dönen tüm soru kâğıtlarını kontrol etmiş, "Uygulama İzleme Tabloları"na kaydetmiş ve önceden kodlanmamış az sayıdaki soru ile bazı sorulara açık uçlu olarak alınan cevapları kodlamıştır.

Bunun sonrasında, CsPro (The United Nations Software Package for Data Entry and Editing)-U.S. Census Bureau tarafından tasarlanan paket programı yardımıyla hazırlanmış olan veri giriş programı kullanılarak kişisel bilgisayarlarda veri girişi ve kontrolü yapılmıştır. Aşağıda, veri giriş programının açılış sayfası örnek olarak sunulmuştur.

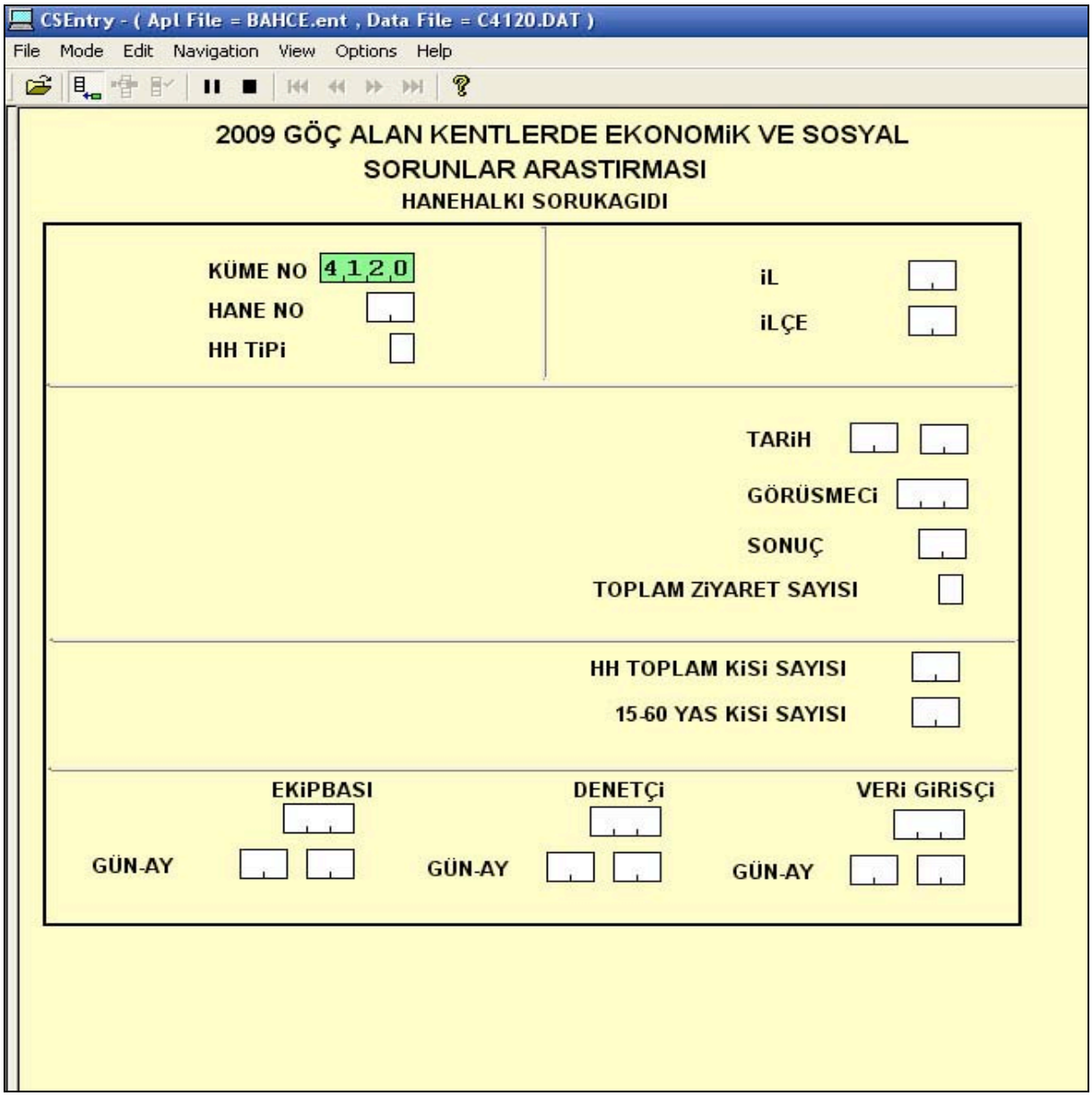

Uygulama takip amacıyla veri giriş koordinatörü tarafından aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur:

- **Küme İzleme Tablosu:** Teslim alınan kümelerin ve gelecek kümelerin takibi
- **Sonuç Kodları Tablosu:** Kümelerin "Sonuç Kodları" bazında takibi
- **İl Tabloları:** İller bazında uygulama takibi
- **Ekip Tabloları:** Saha ekipleri bazında ve sonuç kodlarına göre uygulama takibi
- **Veri Giriş Tabloları:** Veri girişçiler ve küme bazında "Kayıt" takibi
- **Hedefler, Tahminler ve Gerçekleşen Tabloları:** Elimize ulaşan kümelere paralel olarak uygulamanın takibi

Tüm bu verilerden oluşturulan "Özet Tablo" ile proje koordinatör ve yürütücüsü ile diğer ilgili kişilere günlük raporlama yapılmıştır. Bu raporlama ayrıca saha çalışmasının izlenmesi amacıyla da kullanılmış ve özellikle cevaplama oranlarının düşük seyrettiği yerleşim yerleri için ilgili ekiplere uyarılar gönderilmiştir.

Ankara merkezdeki veri girişi ve kontrol çalışmaları, 18 Mayıs'ta veri girişçilere verilen program eğitimi ile başlamış ve 12 Temmuz 2009 tarihinde tamamlanmıştır.

Veri girişi sürecinin bitmesinin ardından verinin iç tutarlılık kontrolleri yapılmış, karşılaşılan tutarsızlıklar içinden veri setinin yapısını etkileyebilecek olanlar soru kağıtlarına dönülerek çözülmüştür. Sahadan gelen soru kâğıtları içerisinde "diğer" koduna yazılan cevapların tümü gözden geçirilmiş, bazı sorularda hâlihazırda mevcut kodlar içerisinde yer bulan diğer cevapları yerleştirilmiş, çok fazla sayıda benzer diğer cevaplarının olduğu durumlarda yeni kod açılmıştır. Veri setinin son haline getirilerek hane ve kişi görüşmeleri için ayrı ayrı hesaplanan ağırlık değişkenleri eklenmiştir (Aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır). Veri setinin oluşturulması sırasında hazırlanmış olan CsPro data dosyaları yardımı ile SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) dosyaları hazırlanmıştır. Bu süreçte kullanım kolaylığı olması için SPSS'te kullanılmak üzere (gerektiğinde birleştirilebilir) 3 tip dosya oluşturulmuştur:

- Her bir hanenin bir birim olarak ele alındığı **HANE veri seti**
- Her bir hane üyesinin bir birim olarak ele alındığı **HANE HALKI ÜYESİ veri seti**
- Her hanede seçilen 15-60 yaş kişinin bir birim olarak ele alındığı **KİŞİ veri seti**

2.16. Cevaplama Oranları

Araştırma sonucunda 4480 hane halkının 3404 tanesinden cevap alınmış ve soru kağıdı doldurulmuştur. Cevap alınamama nedenleri aşağıda yer almakta olup hane halkı cevaplama oranı[3] (HCO) % 81,1'dir.

[3] Hane Halkı cevaplama oranı, soru kağıdı doldurulan hane halkı sayısının, toplam hedef hane halkından araştırma süresince evde olmayan hane halkları, konutta adreste yaşayan yok/adres konut değil, konut yıkılmış ve diğer kodları çıkarıldıktan sonraki paydaya bölümü ile hesaplanır.

Hane Halkı Soru Kağıdı Sonuç Kodu	**Sayı**	**Yüzde (%)**
Soru Kağıdı Dolduruldu	3404	76,0
Ziyaretlerde Hane Halkına Ulaşılamadı	285	6,4
Hane Halkı Araştırma Süresince Evde Değil	259	5,8
Cevaplamayı Reddetti	472	10,5
Konutta, Adreste Yasayan Yok - Adres Konut Değil	22	0,5
Görüşme Yarıda Kaldı	13	0,3
Diğer	25	0,5
Toplam	4480	100,0
Hane Halkı Cevaplama Oranı		**% 81,1**
Kişi Sonuç Kodu		
Soru Kağıdı Dolduruldu	2360	73,6
Ziyaret Sırasında Kişi Evde Yok	362	11,3
Kişi Araştırma Tarihlerinde Evde Yok	281	8,8
Sonraya Bırakıldı	2	0,1
Reddetti	129	4,0
Görüşme Yarıda kaldı	38	1,2
Diğer	36	1,1
Toplam	3208	100,0
Kişi Cevaplama Oranı		**% 73,6**

Cevap alınan 3404 hanede yapılan görüşmeler sonrası 15-60 yaş arası fert bulunan 3208 hane tespit edilmiş olup bu hanelerde yaşayan bir kişi Kish tablosu yardımı ile kişi görüşmesi için seçilmiştir. Örnek olarak belirlenen 3208 kişiden 2360 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. **Kişi cevaplama oranı[4] % 73,6'dir. Cevapsızlık düzeltmeleri küme bazında gerçekleştirilmiştir.**

[4] Kişi cevaplama oranı kişi soru kağıdını cevaplayan kişi sayısının seçilen kişi sayısına bölünmesi ile hesaplanır.

2.17. Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması

Tahminlerde yanlılığı gidermek amacı ile yaş, cinsiyet ve il merkezi değişkenlerine ait 2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi verileri dışsal kaynak olarak kullanılarak kalibrasyon yapılmıştır. Tahminler aşağıdaki aşamalar itibarıyla gerçekleştirilmiştir.

I. Küme bazında ağırlıkların hesaplanması

$f_{1:}$: yaklaşık eşit 48 hane olan alanların seçim olasılığı

$f_{2:}$: seçilen alanlardan listeleme sonrası seçilen 16 hanenin seçim olasılığı

$f_{3:}$: seçilen hanelerde Kish tablosu kullanılarak seçilen kişinin seçim olasılığı (küme bazında hesaplanmıştır)

$f = f_1 * f_2 * f_3$ küme bazında hesaplanan nihai seçim olasılığı

$w = 1/f$ küme bazında hesaplanan ağırlık

II. Küme bazında cevapsızlıkların hesaplanması

İlk olarak hane bazında cevapsızlık düzeltmesi hesaplanmıştır

$$R_{hane} = \frac{(\text{sec}ilen..hane..sayisi. - kapsamdisi..hane..sayisi)}{cevapli..hane..sayisi}$$

İkinci olarak fert cevapsızlığı için yapılacak düzeltme katsayısı hesaplanmıştır.

$$R_{fert} = \frac{seçilen..fert}{cevapli..fert}$$

Hane ve fert cevapsızlık düzeltmelerinin çarpımından cevapsızlık düzeltmesi hesaplanmıştır.

$$R = R_{hane} * R_{fert}$$

III. Ağırlık hesaplaması

$W = w * R$ küme bazındaki ağırlıklar olarak belirlenmiştir.

Bu ağırlıkların kullanımı ile elde edilen tahminlerde temel değişkenlerin kalibrasyon ile kontrolü yapılarak nihai ağırlıklar hesaplanmıştır.

IV. Kalibrasyon

Örneklem dağılımını belirli karakteristikler itibari ile dışsal veri ile tutarlılığını test etmek ve bu dışsal kaynağa göre örneklem dağılımını düzeltmek için kalibrasyon aşağıdaki şekilde uygulanmıştır.

Dışsal kaynak olarak cinsiyet bazında yaş grupları dağılımı kullanılmıştır. Bu değişkenler itibari ile kalibrasyon aşağıdaki aşamalarda yapılmıştır.

1. Cinsiyet bazında yaş grubu dağılımı kontrolü

$$w_i^{(1)} = \frac{P_j}{P_j^{'}}, ...i \in j$$

$P_j =$ Cinsiyet bazında yaş gruplarının 2008 nüfus dağılımı

$P_j^{'} =$ Cinsiyet bazında yaş gruplarının W ile ağırlıklandırılmış dağılımı

$W_1 = w_i^1 * W$

Sonuç olarak, tabaka bazında hesaplanan ve cevaplanmama yansızlığını gideren bu ağırlıklar, mevcut verilere eklenerek frekans ve diğer tablo analizleri yapılmış ve tüm örneklemi en uygun şekilde temsil etmesi sağlanmıştır.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturan açıklamalara yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri hakkında bir takım genel ve tanıtıcı bilgiler verildikten sonra bu bölge illerinden son 20 yılda daha çok Orta, Güney ve Batı Anadolu illerine yapılmış olan göçlerin yol açtığı sorunları belirlemek amacıyla araştırma kapsamına alınmış olan illerin bazı sosyo-ekonomik ve politik istatistikleri sunularak temel göstergelerine yer verilmiştir. Konunun altyapısını daha iyi anlamak amacıyla öncelikle göç olgusu ile Türkiye'nin iç göç tarihine kısaca değinilmiştir.

3.1. Göç Olgusu ve Türkiye'nin İç Göç Tarihi

3.1.1. Göç Olgusu

Göç, en basit ve yalın hali ile kavram olarak coğrafi mekan anlamında yer değiştirme olarak tanımlanabilir. Sadece insan türüne ait bir durum olmayıp tüm canlıların tecrübe ettikleri ve etmekte oldukları bir durumdur. İ nsan dışındaki canlılar, içgüdüsel olarak yaşamın devam ettirilmesi amacıyla göç eylemini gerçekleştirirken insan, kendi isteği ya da kendi isteği dışında göç eylemini gerçekleştirir.

Kendi isteği ile gerçekleşen göç, çoğunlukla daha iyi yaşam koşullarına ulaşma amacıyla yapılırken; istek dışı gerçekleşen göç ise daha çok belirli insan ya da doğa koşullarının zorlaması sonucu gerçekleştirilir ki bu ikinci duruma 'zorunlu göç' ya da 'zorlama-baskıyla yaptırılan göç' de denmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde fiziksel olarak güçlü olan kabileler, daha zayıf olan kabilelerin ürettiklerine ya da can ve mal varlıklarına baskın, talan ve fetih yollarıyla el koymayı, zahmetli üretme sürecinden daha çok benimser olmuşlardır. İnsan türünün giderek nüfus olarak hızla artması ve bu arada geliştirdiği teknolojinin sağladığı olanaklardan da yararlanarak daha fazla kaynağa sahip olması ve tüketme isteği, göç olgusunun da zaman içerisinde evrimleşerek artmasını sağlamıştır. Bu nedenle 'göç'ün insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsan türünün ilk toplu yaşam biçimi olarak kabul edilen avcı-toplayıcı toplumlara bakıldığında göçebe yaşam biçiminin egemen olduğu görülecektir. Kuraklık, sel, deprem, volkanik patlama, sert iklim değişiklikleri vb. doğal afetler ile diğer insan gruplarının saldırıları, insanların sıklıkla yer değiştirmelerine neden olmuştur. 'Göç' olgusunun bu denli uzun bir tarihi olmasına karşın, bilimsel disiplinler tarafından inceleme konusu edilmesi, uzun bir geçmişe sahip değildir (Gitmez,1983:74).

Göç olgusu, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, tarihsel, demografik, sosyal, hukuksal, eğitimsel, psikolojik, antropolojik ve dinsel boyutları olması hasebiyle çok yönlüdür. Toplulukların ya da günümüzde aile ve bireylerin göçleri sonucu içine yerleşilen toplulukların homojenlikleri bozulmuş ve yeni karma kültürel yapılara doğru evirilme yaşanmıştır. Eski topluluk kendi sosyal yapısını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla her yeni gelen gruba karşı sert ve acımasız olmuştur. Bu nedenle dünyada pek çok çatışma ve savaş çıkmış, milyarlarca insan ölmüş, öldürülmüş veya göç etmek zorunda kalmıştır.

1960'lara kadar izlenen yol, çoğunlukla yok etme ya da yok edilemiyorsa kendi içinde eriterek asimile etme ş eklinde olmuştur. Ancak 'çokkültürcü' hareket, 'liberal düşünce'nin de etkisiyle asimilasyon teorilerini zayıflatmış ve bastırılmış kültürel değerlere sahip bireylerin işyerlerinde beklenen verimlilikte olamayacakları, tersine kendi kültürel değerleriyle sorunsuz varlığını sürdüren bireylerin, nerede yaşarlarsa yaşasınlar daha verimli olacakları düşüncesi daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Buna paralel olarak göçmenlerle ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde olumlu gelişmeler olmuş ve göçmenlere ilişkin pek çok konu hukuksal güvencelere bağlanmıştır. Özellikle kuraklık, iç ve dış savaşlar sonucu büyük insan kitlelerinin göç etmek zorunda kalmış olması BM'yi de sürecin içine dahil etmiş ve **göç konusu giderek daha fazla uluslararası bir nitelik kazanmıştır.** Bu sürece paralel olarak 'göç ve göçmenler'in farklı durumlarını tanımlamak için 'göç', 'göçebe', 'göçmen', 'iç göç', 'dış göç', 'mülteci', 'sığınmacı', 'ilticacı', 'yurtsuz-vatansız', 'çocuk, kadın, yetişkin göçmen', 'ekonomik göçmen', 'siyasi göçmen', 'zorunlu göç', 'yerinden edilme', 'sürgün' vb. pek çok kavram geliştirilmiştir.

Elias (2002:51-55)'a göre 8. ve 9. yüzyıllara kadar kavimler göçü sürmüş ve doğudan, kuzeyden, güneyden Avrupa'ya göç akınları yaşanmış ve kullanılabilir toprakların neredeyse tamamı sahiplenilmiştir. Bu kavim göçleri ile Avrupa'nın nüfusu artmış ve bunun sonucunda sıkışan nüfusun yeni yerler elde etme arayışına Kilise aracı olmuş ve Haçlı

Seferleri ile Doğu'ya yönelinmiştir. Hemen hemen 17. yüzyıla kadar komşu toprakları fethetme ve oraları yurt edinme biçiminde yaşanan göçler, bu yüzyıldan sonra-modern dönemde, Durugönül (1997: 96)'e göre 5 dalga şeklinde gerçekleşmiştir:

1. **Dalga,** 17. yüzyılda Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Başta Britanya, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa olmak üzere Avrupa ülkeleri fazla nüfuslarından kurtulabilecekleri ve bu nüfusu sürebilecekleri koloniler oluşturmuşlardır. Göçmenler arasında niteliksiz insanların yanı sıra askerler, denizciler, tüccarlar, din adamları başta olmak üzere pek çok meslekten insanlar bulunmuştur. Özellikle Avrupalı misyonerler buralardaki yerli insanların dinlerini değiştirmelerine çalışmış ve Hıristiyanlığın dünyada yayılmasını sağlamışlardır. Kısacası bu süreç, "Batı'nın ötekine el koyma tarihidir" (Fenton, 2001: 113) şeklinde tanımlanabilir.
2. **Dalga,** 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı tüccarların Batı Afrika'dan Amerika'nın güneyi ile Karayip Adaları, Brezilya ve Guyana'ya köle taşımaları ve İngilizlerin kölelik sona erdikten sonra Güney Asya'dan Doğu Afrika, Fiji, Jamaika, Surinam ve Trinidad'a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden oluşmuştur. Bu dönemde yine süren göçler sonucunda Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'da yeni devletlerin kurulması sağlanmış, buralardaki yerli nüfus ya soykırıma tabi tutulmuş ya da azınlık durumuna düşürülmüşlerdir. Yerli nüfusun fazla olduğu Güney Afrika gibi yerlerde ise yönetimler, imtiyazlı beyazlara ait olmuştur. Avrupa kontrollü uşak ve köle taşımacılığıyla ayrıca Sri Lanka, Uganda ve Kenya gibi göçmen nüfus çoğunluklu toplumlar oluşturulmuştur. **Bu yolla 1850'ye kadar kadın erkek 15 milyon civarında kölenin Afrika'dan Amerika'ya taşındığı belirtilmektedir** (Aktaran Yalçın, 2004:101).
3. **Dalga,** I. Dünya Savaşı sonunda imparatorlukların dağılmasıyla oluşmuştur. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının dağılmasıyla Orta, Güney ve Doğu Avrupa'da sınırları etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletler oluşmuş ve bu devletlerin homojen nüfuslar yaratma çabası içine girmeleriyle de zorunlu göçler yaşanmıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğ u'nun gerileme döneminde farklı milletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri sonucunda Kırım, Kuzey Kafkasya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Kıbrıs'tan olmak üzere

milyonlarca Türk asıllı ve/ya Müslüman insan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Aktaran Yalçın, 2004: 102). Ayrıca bu dönemde Sovyet Devrimi ile Nazi Almanyası'nın oluşumları da pek çok göç hareketi yaşatmıştır.

4. **Dalga,** II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla başlamıştır. Buralardan sömürge güçlerin geri çekilmeleriyle yeni göçler yaşanmıştır.
5. **Dalga,** II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan devletler ile petrol üreten Ortadoğu ülkeleri, Avrupa ve ABD'ndeki işgücü gereksinimini karşılamak amacıyla yaşanan göçlerden oluşmuştur. Batı Avrupa ülkelerine Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, İtal ya ve Kuzey Afrika ülkelerinden; ABD'ye Meksika ve Karayipler'den; Suudi Arabistan, Libya, Irak ve Arap Emirliklerine ise Mısır, Yemen, Güney Asya ve Türkiye'den işçi göçleri yaşanmıştır.

Uluslararası göç, büyük ölçüde dünya ticaretinin, iletişim ve ulaşım imkanlarının artmasına paralel olarak giderek artmıştır. Günümüzde milyonlarca insan şiddet, ayrımcılık, dini baskı, etnik temizlik, asimilasyon, baskıcı rejimlerden kurtulmak, insan hakları ihlalleri, iç savaş, doğal kaynak ve yaşam alanlarının yok edilmesi ve/ya daha iyi yaşam koşullarına erişmek ya da aileleriyle birleşmek vb. amaçlarla göç etmektedir. BM kaynaklarına göre her yıl on milyonlarca insan şu ya da bu nedenlerle ülke içi ya da dışı göç yaşamaktadır.

3.1.2. Türkiye'nin İç Göç Tarihi

Türkler açısından göç, tarih içinde hep yaşanmış olan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir nevi göç ve Türklük birbirlerine paralel giden unsurlar haline gelmiş ve Türkler Orta Asya'dan Akdeniz ve Avrupa'ya fetihler sonucunda yayılmışlardır. Türklerin bilinen en eski yurdu, göçebe topluluklar olarak yaşamlarını sürdürdükleri Orta Asya'dır. Çin Seddi'nin inşası sonrasında 214 yılında Hun ordularının Çin'e olan askeri tehdidi sona ermiş ve Hunların Katalonya Ovası'nda sona erecek 600 yıllık büyük akını başlamıştır. Türklerin göçleri, Hun Hükümdarlığı'ndan sonra M.S. 552 yılında kurulan Göktürk Hükümdarlığı döneminde de devam etmiştir. Bu göçlerin sebebi konusunda kuraklık, hayvan hastalıkları ve hızlı nüfus artışı ş eklinde tahminler yürütülmektedir (Yalçın, 2004:104). Uygurlar, M.S. 745-940, döneminde ortaya çıkan göçlerle bazı Türk boyları Hazar Denizi'nin doğusuna gelmişler ve burada 900-1150 yılları arasında Müslümanlığa geçiş süreci başlamıştır (Akşin, 1998:2).

1071 yılında Türkler, Malazgirt Zaferi'yle Anadolu'ya yönelmiş ve bu yeni topraklara Türklerin göç etmesi süreci artarak devam etmiştir. Anadolu'da çeşitli beylikler ve devletler kurmuş olan Türkler, Osmanlı ile bölgede daha etkin bir varlık göstermeye başlamışlardır. "Osmanlı İmparatorluğ u'nda görülen başlıca göç tarzı, ele geçirilen topraklardaki yerleşim birimlerinin yeniden canlandırılması amacıyla buralara yapılan göç hareketleridir" (Yalçın, 2004:106). Diğer bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğ u'ndaki göç hareketleri ağırlıklı olarak devlet eliyle planlanmış ve gerçekleştirilmiştir denebilir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İ stanbul'u fethettikten sonra Anadolu ve Mora Yarımadası'ndan buraya önemli miktarda, başta tüccar ve zanaatkarlar olmak üzere kendi tebası olan nüfus yerleştirmiştir. Osmanlı, ele geçirdiği topraklara nüfus yerleştirerek buraların Türkleştirilmesine önem vermiştir. Fakat özellikle gerileme ve çöküş döneminde, azınlıkların bağımsızlıklarını ilan ederek devletlerini kurmaları sonucunda; Türk asıllı insanların çoğu, yeni kurulan devletlerde homojen nüfus yaratma politikaları sonucunda gördükleri baskılar nedeniyle yeniden Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, 1914 yılında Osmanlı Ordusu'nun I. Balkan Savaşı'nda yenilmesi neticesinde 250 bin Müslüman Rumeli göçmeni topraklarından göç etmek zorunda kalmış ve İstanbul'a sığınmak zorunda kalmışlardır (Aktar, 2002:26). Aynı yıllarda özellikle Rus, İ ngiliz ve Fransız gibi yabancı güçlerle işbirliği yaparak Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurmak isteyen Osmanlı tebası Ermenilerin bir kısmı 1915 yılında, İmparatorluğ un daha güvenli olan Suriye ve Lübnan topraklarına sürgün edilmişlerdir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, özellikle 1923'te Lozan'da imzalanan 'Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol' gereği 1,6 milyon (Anadolu'da yaşayan 1,2 milyon Yunan ve Rum ile Yunanistan'da yaşayan 400 bin Türk ve Müslüman) insan doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalmıştır (2002: 17). II. Dünya Savaşı sonrası yine tüm Balkan ülkelerinden Türkiye'ye göçler yaşanmıştır. 1950'lerde Türkiye'de yaşanan Varlık Vergisi ile 5-6 Eylül Olayları sonucunda ise bazı Türk asıllı olmayan unsurlar da Türkiye'den İ srail, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine göç etmişlerdir. 1980'lerde 12 Eylül yönetimince Afganistan vatandaşı Türk kökenli oldukları söylenen pek çok insanın Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmiştir. En son büyük çaplı yaşanmış olan göç ise yine 1980'lerde Bulgaristan Devlet Başkanı T. Jivkov'un Türkleri zorla Bulgarlaştırma politikaları sonucunda gerçekleşmiş ve Bulgaristan'dan 400 bine yakın insan Türkiye'ye göç etmiştir.

Türkiye'deki iç göçe bakıldığında, her ne kadar 1942 yılında tarımda makineleşmenin başlaması ile ufak ufak başladığı biliniyor olsa da belirgin dönem olarak 1950'li yıllara bakmak gerekir. Diğer bir deyişle, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde daha çok 18. yüzyılın sonlarından itibaren gerçekleşen kentleşme hareketi, Türkiye'de 1950'lerden sonra giderek hız kazanmıştır.

Genelde iç göç, kırdan kıra, kırdan kente, kentten kente ve kentten kıra biçiminde yaşanmış olsa da Türkiye'deki iç göç çoğunlukla kırdan kente şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de kırdan kente göçü tetikleyen ana faktörün kırsal yapıda meydana gelen dönüşüm olduğu ve bu dönüşümde iki temel unsurun rol oynadığı ifade edilmektedir. Bunlardan ilki kırdaki hızlı nüfus artışı, diğeri de tarımda hızlı bir modernleşmeye gidilmiş olmasıdır. Tekeli ve Erder (1978:301-305) bu unsurların birbirlerini etkileyerek kırsal alandaki dengenin bozulmasına neden olduğunu ve bu yüzden Türkiye'de ciddi bir yapısal değişimin yaşandığını ve özellikle 1948-1970 yılları arasındaki tarımdaki modernleşme hareketinin üç ayrı dönem halinde incelenebileceğini belirtmektedirler:

1. **Dönem (1948-1956):** Tarımda makineleşmenin başladığı bu dönemde Türkiye'deki traktör sayısı Marshall yardımı ile 1.800'den 44.000'e çıkmıştır. Her ne kadar traktör sayısındaki artışa paralel olarak ekim alanı 13.768 hektardan 19.173 hektara çıkmış olsa da yine de tarımda işgücü fazlalığı ortaya çıkmaya başlamıştır.
2. **Dönem (1957-1963):** Tamamı ithal olan traktörlerin alımı dış ödemeler dengesinde Türkiye aleyhine bir durum yaratmış ve özellikle 1956 yılından sonra dış ödemeler konusunda yaşanan problemler sonucunda traktör ithali durdurulmuştur.
3. **Dönem (1964-1970):** 1963 yılından sonra Türkiye içinde büyük ölçüde montaja dayanıyor olmakla birlikte traktör üretimine başlanmış ve 1970 yılına gelindiğinde ülkedeki traktör sayısı 100.000'e yükselmiştir.

Kırdaki bu yapısal değişimin Türkiye'deki iç göçü doğurduğu konusunda bir fikir birliğinden bahsedilse de kırdan kente göçün tek belirleyici faktörü olduğunu söylemek zordur. **Tarımda makineleşmenin yanı sıra, kırdaki hızlı nüfus artışı, giderek miras yoluyla küçülmüş olan toprak miktarının nüfusu doyuramaması, düşük verimlilik, doğal afetler, kan davaları gibi göçe iten faktörlerle birlikte radyonun yaygınlaşması,**

ulaşım olanaklarının artması, kentlerdeki sanayileşme ve yarattığı işgücü açığı, kentteki eğitim, sağlık, su, elektrik gibi hizmetlerin varlığı ve daha kolay erişilebilir olması, daha iyi bir hayat standardına kavuşma beklentisi gibi çekici nedenler de kırdan kente göçü sağlayan faktörler olarak sıralanabilir.

Türkiye'deki nüfus sayımları incelendiğinde, kır ve kent nüfuslarında zaman içinde meydana gelmiş olan değişim, aşağıdaki tabloda verildiği üzere, daha net bir şekilde görülecektir.

Tablo 2: Türkiye'de Sayım Yıllarına Göre Kent ve Kır Nüfusları

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kır Nüfusu
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851
1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089
1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604
1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075
1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950
1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684
2000	67.803.927	44.006.274	23.797.653
2008	71.517.100	53.611.723	17.905.377

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.

Tablodaki değerlere bakıldığında, kır nüfusunun kent nüfusundan üç kattan fazla olduğu 1927 yılındaki oran, 1955'lere kadar varlığını sürdürebilmiştir. 1960'tan itibaren bu oran iki katından biraz fazla bir düzeye düşmüş, 2000 yılına gelindiğinde ise kent nüfusu hemen hemen kır nüfusunun iki katına çıkmıştır. Sonuç olarak **Türkiye'de kırdan kente göçün 1955'ten itibaren giderek arttığı ve günümüzde nüfusumuzun 2/3'sinin kentlerde yaşıyor olduğunu söylemek olanaklıdır.**

TÜİK'ten alınan verilere göre **31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 71.517.100 kişidir.** 2008 yılında Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı binde 13,1 olarak gerçekleşmiştir. **Ülke nüfusunun % 75'i il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır.** Nüfusun 35.901.154'ünü erkek, 35.615.946'sını ise kadınlar oluşturmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet eden nüfus 53.611.723, belde ve köylerde ikamet eden nüfus ise 17.905.377 kişidir. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus oranının en yüksek olduğu il % 99 ile İstanbul, en düşük olduğu il ise % 32,2 ile Bartın'dır. **Türkiye nüfusunun % 17,8'i (12.697.164) İstanbul'da ikamet etmektedir. Toplam nüfusun sırasıyla; % 6,4'ü Ankara'da, % 5,3'ü İzmir'de, % 3,5'i Bursa'da, % 2,8'i ise Adana'da ikamet etmektedir.** Ülkemizde en az nüfusa sahip olan Bayburt ilinde ikamet eden kişi sayısı 75.675'dir. **Türkiye nüfusunun yarısı 28,5 yaşından küçüktür.** Ülkemizde ortanca yaş 28,5'tir. Ortanca yaş erkeklerde 28 iken, kadınlarda 29'dur. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin ortanca yaşı 28,4 iken belde ve köylerde ikamet edenlerin ortanca yaşı 28,6'dır. **2008 yılında 81 ilden; 55 ilin nüfusu artarken, 26 ilin nüfusu azalmıştır.** Nüfus artış hızı en düşük olan ilk üç il; Bilecik (% -53,5), Kütahya (% -31,4) ve Isparta (% -29,9)'dır. **81 il içinde nüfus artış hızı en yüksek olan ilk üç il ise sırasıyla; Yalova (% 82,6), Tekirdağ (% 56,6) ve Hakkari (% 48)'dir.** Nüfusun % 66,9'u 15-64 yaşları arasındadır. 15-64 yaş grubunda bulunan **çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun % 66,9'unu oluşturmaktadır.** Ülkemiz nüfusunun % 26,3'ü 0-14 yaş grubunda, % 6,8'i ise 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır. **Nüfus yoğunluğu** olarak ifade edilen "bir kilometrekareye düşen kişi sayısı" **Türkiye genelinde 93 kişidir.** Bu sayı illerde 12 ile 2.444 kişi arasında değişmektedir. **İstanbul 2.444 kişi ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ildir. Bunu sırasıyla; 413 kişi ile Kocaeli, 316 kişi ile İzmir, 242 kişi ile Hatay ve 241 kişi ile Bursa illeri izlemektedir.** Nüfus yoğunluğunun en az olduğu il ise 12 kişi ile Tunceli'dir. Yüzölçümü büyüklüğüne göre ilk sırada yer alan Konya'da nüfus yoğunluğu 51, yüzölçümü en küçük olan Yalova'da ise nüfus yoğunluğu 233'tür.

Aşağıdaki tablolar incelendiğinde, daimi ikametgah nüfusuna göre 1985 yılında ortalama her yüz kişiden yedisi, 1990 yılında ortalama her yüz kişiden sekizi, 2000 yılında ise yine ortalama her yüz kişiden sekizi yer değiştirmiştir. Toplam nüfusa göre bakıldığında ise 1985 yılında her yüz kişiden altısı, 1990 yılında ise her yüz kişiden yedisi yer değiştirmiştir. 1995-2000 döneminde, aynı ile bağlı ilçeler arasında göç eden toplam nüfus 125.896, aynı ile bağlı köyler arasında göç eden toplam nüfus 99.823'tür.

Tablo 3: Yerleşim Yerleri ve İller Arası Göç Eden Nüfus, 1980-2000 Yılları

			İller Arası Göç Eden Nüfus			
Sayım Yılı	Daimi İkametgah Nüfusu(1)	Dönem	Sayı(2)	(%)	Sayı(2)	(%)
1980	38 395 730	1975-1980	(3) 3 584 421	9,34	2 700 977	7,03
1985	44 078 033	1980-1985	(3) 3 819 910	8,67	2 885 873	6,55
1990	49 986 117	1985-1990	(3) 5 402 690	10,81	4 065 173	8,13
2000	60 752 995	1995-2000	6 692 263	11,02	4 788 193	7,88

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları, 1980-2000 Yılları

(1) Daimi ikametgah nüfusu içinde yurt dışından gelen göç kapsanmamıştır.

(2) Aynı ilçeye bağlı köyler arasındaki göç kapsanmamıştır.

(3) Aynı ile bağlı ilçe merkezleri ve köyler içindeki göç kapsanmamıştır.

Bir yerleşim yerinin aldığı ile verdiği göç arasındaki fark 'net göç'ü vermektedir. Eğer yerleşim yerinin aldığı göç verdiği göçten fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğinden az ise net göç negatiftir. Aşağıdaki tablo ülkemizdeki bütün illerin 1975-2000 yılları arasındaki net göç hızına göre sıralanışını vermektedir. **1985-1990 döneminde net göç hızına göre en fazla göç alan ilk on il sırasıyla şu şekildedir: Kocaeli, İstanbul, Antalya, Mersin, İzmir, Bursa, Tekirdağ, Muğla, Aydın ve Ankara. Yine aynı dönemde (1985-1990) net göç hızına göre en fazla göç veren ilk on il ise sırasıyla şunlardır: Kars, Tunceli, Siirt, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Sivas, Muş, Artvin ve Ağrı. 1995-2000 yılları arasında net göç hızına göre en fazla göç alan ilk on il sırasıyla şu şekildedir: Tekirdağ, Muğla, Antalya, Bilecik, İstanbul, Bursa, İzmir, Isparta, Çanakkale, Ankara. Yine aynı dönemde (1995-2000) net göç hızına göre en fazla göç veren ilk on il ise sırasıyla şunlardır: Ardahan, Bartın, Sinop, Siirt, Zonguldak, Adıyaman, Mardin, Artvin, Kars, Muş.**

Genel olarak bakıldığında, 1995-2000 yılları arasında toplamda 23 ilin aldığı göç miktarı verdiği göç miktarından fazladır. Buna karşılık 51 ilin ise verdiği göç miktarı aldığı göç miktarından fazladır. Bu durum bize, ülkemizde çok ciddi boyutlarda bir insan hareketinin olduğunu göstermektedir. **Yoğun göç alan illerin sayıca az olması, bu kentlerde konuttan istihdama, alt yapıdan eğitim, sağlık ve asayiş-güvenliğe kadar pek çok alanda yeni sorun alanlarının oluşacağının ipuçlarını vermektedir.** En kısa zamanda, sözkonusu alanlarda akademik araştırmaların yapılarak, gerekli önlemlerin neler olabileceğinin tespit edilmesinde büyük yarar olacaktır.

Tablo 4: Tüm İllerin 1975–2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı

		1975-1980			1980-1985			1985-1990			1995-2000	
Sıra No	İl	Net Göç	Net Göç Hızı (%)		Net Göç	Net Göç Hızı(%)		Net Göç	Net Göç Hızı(%)		Net Göç	Net Göç Hızı(%)
1	Tekirdağ	4 849	16,5		3 438	10,3		17 907	46,7		51 335	96,8
2	Muğla	1 659	4,3		3 058	7,0		15 998	32,9		42 921	70,2
3	Antalya	17 142	26,5		25 339	32,8		82 737	89,7		90 457	64,3
4	Bilecik	- 394	-3,0		1 095	7,9		3 009	19,6		10 105	57,9
5	İstanbul	288653	73,4		297 598	60,5		656 677	107,6		407448	46,1
6	Bursa	58 720	61,0		47 434	41,1		83 641	61,6		85 325	45,1
7	İzmir	119896	73,7		82 173	41,9		146 208	63,8		120375	39,9
8	Isparta	- 2 792	-9,3		- 5 148	-15,4		- 6 495	-17,0		13 869	30,7
9	Çanakkale	- 1 408	-4,0		- 1 834	-4,9		- 2 042	-5,2		11 491	27,4
10	Ankara	49 499	20,6		36 631	13,0		69 511	24,9		90 884	25,6
11	Aydın	9 382	16,7		9 365	14,7		19 077	27,1		21 553	25,5
12	Şırnak (1)	-	-		-	-		- 5 165	-24,7		5 950	21,8
13	Denizli	- 3 040	-5,7		2 095	3,5		10 570	15,4		15 205	19,9
14	Kırklareli	- 3 170	-13,4		- 2 252	-8,9		- 5 510	-20,7		5 270	18,0
15	Eskişehir	7 759	16,4		8 506	16,0		6 510	11,3		9 582	14,8
16	İçel	40 273	57,5		49 593	56,5		74 717	68,3		18 429	12,4
17	Düzce (1)	-	-		-	-		-	-		2 243	8,0
18	Balıkesir	- 6 020	-7,8		3 260	3,9		4 848	5,4		4 804	4,9
19	Yalova (1)	-	-		-	-		-	-		514	3,5
20	Manisa	8 980	11,1		6 499	7,1		20 946	20,6		3 687	3,2
21	Gaziantep	- 1 256	-1,8		- 4 256	-5,2		- 481	-0,5		3 499	3,1
22	Konya	- 10152	-7,5		- 10 623	-6,8		- 27 184	-17,2		2 787	1,4
23	Kocaeli	53 640	112,9		41 287	67,0		83 262	108,2		211	0,2
24	Kütahya	383	0,9		37	0,1		- 4 609	-8,7		- 1 064	-1,8
25	Niğde	- 7 311	-16,6		- 11 167	-22,6		- 15 857	-55,7		- 699	-2,2
26	Kayseri	10 698	16,3		- 5 145	-6,9		- 16 005	-18,9		- 3 307	-3,5
27	Erzincan	- 9 369	-38,4		- 11 583	-45,4		- 25 574	-93,3		- 1 325	-4,7
28	Uşak	- 1 108	-5,0		- 2 909	-11,8		570	2,1		- 2 058	-6,9
29	Nevşehir	- 3 412	-15,5		- 1 399	-5,8		- 10 708	-41,0		- 1 954	-7,1
30	Iğdır (1)	-	-		-	-		-	-		- 1 361	-9,3
31	Trabzon	- 17143	-26,2		- 25 496	-35,6		- 51 495	-67,9		- 9 977	-11,1
32	Giresun	- 17523	-40,6		- 19 955	-43,4		- 34 828	-73,9		- 5 849	-12,1
33	Hakkâri	- 2 064	-16,5		- 1 052	-7,6		- 4 472	-32,9		- 2 346	-12,5

34	Karaman (1)	-	-		-	-		934	4,7		- 2 771	-12,6
35	Aksaray (1)	-	-		-	-		- 2 391	-8,2		- 4 769	-13,4
36	Edirne	- 2 783	-9,0		- 5 515	-16,5		- 7 493	-21,2		- 5 106	-14,0
37	Çankırı	- 13828	-59,2		- 9 135	-38,1		- 15 503	-61,0		- 4 471	-18,3
38	Bitlis	- 17653	-81,9		- 9 240	-37,0		- 20 509	-71,9		- 7 104	-21,2
39	Malatya	- 23183	-43,2		- 12 944	-22,0		- 35 207	-54,2		- 16823	-21,5
40	Rize	- 8 624	-26,1		- 11 257	-32,6		- 28 726	-84,0		- 7 473	-21,9
41	Afyon	- 13379	-25,4		- 15 855	-26,5		- 25 779	-37,7		- 16616	-22,5
42	Burdur	- 1 580	-7,5		- 4 045	-17,8		- 8 825	-36,8		- 5 374	-22,7
43	Sakarya	4 315	9,1		7 082	13,2		6 353	10,5		- 15898	-23,1
44	Gümüşhane	- 21762	-86,2		- 14 075	-54,1		- 22 305	-135,3		- 4 003	-23,5
45	Elazığ	- 17366	-44,2		- 13 683	-31,6		- 21 164	-46,1		- 12363	-23,8
46	Adana	819	0,7		23 829	16,4		26 934	15,8		- 40497	-24,0
47	Osmaniye (1)	-	-		-	-		-	-		- 10385	-24,7
48	Amasya	- 7 368	-24,5		- 10 463	-32,5		- 19 916	-59,7		- 9 099	-26,8
49	K.maraş	- 8 206	-13,0		- 10 500	-14,2		- 33 949	-41,6		- 25530	-28,3
50	Kırıkkale (1)	-	-		-	-		- 8 813	-27,7		- 11626	-32,7
51	Kastamonu	- 10717	-26,5		- 11 094	-26,9		- 26 777	-66,1		- 11689	-32,8
52	Hatay	14 046	20,0		4 869	5,7		- 4 002	-4,1		- 38241	-33,9
53	Tunceli	- 13318	-93,7		- 17 797	-123,9		- 20 332	-153,8		- 3 123	-36,7
54	Kilis (1)	-	-		-	-		-	-		- 4 042	-38,9
55	Şanlıurfa	- 35253	-60,1		- 14 509	-20,9		- 26 800	-30,0		- 49312	-38,9
56	Diyarbakır	- 15795	-24,2		- 12 550	-16,1		- 32 212	-34,8		- 48064	-40,0
57	Karabük (1)	-	-		-	-		-	-		- 8 640	-40,7
58	Bolu	- 505	-1,2		- 4 902	-10,9		- 4 149	-8,6		- 10254	-40,8
59	Yozgat	- 21905	-49,2		- 14 279	-29,3		- 34 502	-64,3		- 26275	-41,9
60	Van	- 7 627	-19,7		- 11 994	-26,3		- 20 780	-37,9		- 32353	-43,6
61	Ordu	- 20668	-32,3		- 24 230	-34,5		- 42 910	-54,6		- 36958	-44,7
62	Kırşehir	- 8 330	-39,3		- 6 080	-26,4		- 19 647	-80,4		- 10748	-45,1
63	Batman (1)	-	-		-	-		3 925	13,9		- 18032	-45,2
64	Samsun	- 11144	-12,6		- 13 709	-13,8		- 31 222	-29,1		- 51644	-45,5
65	Tokat	- 16772	-30,0		- 16 782	-27,3		- 45 746	-67,5		- 37172	-48,4
66	Bingöl	- 10678	-54,6		- 9 286	-44,1		- 19 888	-87,7		- 11407	-50,1
67	Sivas	- 50302	-75,4		- 37 687	-54,6		- 76 451	-105,8		- 35627	-51,0
68	Erzurum	- 46093	-66,3		- 48 745	-64,8		- 88 298	-113,2		- 46491	-54,8
69	Ağrı	- 24986	-80,5		- 19 005	-53,5		- 37 312	-95,4		- 26213	-56,4
70	Çorum	- 23753	-46,3		- 17 712	-32,6		- 33 897	-58,5		- 33022	-58,4
71	Bayburt (1)	-	-		-	-		- 13 808	-133,2		- 5 360	-59,5
72	Muş	- 16937	-66,4		- 14 346	-49,4		- 33 829	-100,5		- 24069	-59,8

73	Kars	- 70872	-113,1		- 50 426	-77,9		-105025	-163,5		- 18331	-61,1
74	Artvin	- 12687	-61,2		- 10 855	-51,1		- 20 372	-98,6		- 11560	-63,6
75	Mardin	- 28919	-59,8		- 17 495	-31,2		- 34 750	-70,2		- 42082	-67,6
76	Adıyaman	- 11371	-34,7		- 13 614	-35,4		- 17 372	-37,5		- 40745	-70,2
77	Zonguldak	8 679	10,8		- 18 551	-20,0		- 29 368	-29,4		- 44009	-73,8
78	Siirt	- 10922	-29,5		- 18 232	-41,7		- 31 311	-140,7		- 17062	-75,1
79	Sinop	- 7 944	-32,6		- 9 777	-38,4		- 22 569	-88,7		- 16387	-75,7
80	Bartın (1)	-	-		-	-		-	-		- 15658	-86,8
81	Ardahan (1)	-	-		-	-		-	-		- 13526	-106,7

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden derlenmiştir.

Aşağıdaki tablo illerin, **2007-2008** dönemindeki Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne göre mevcut nüfuslarını, aldıkları ile verdikleri göç miktarlarını ve bu rakamlara göre ortaya çıkan net göç miktarı ile net göç hızını vermektedir. **Tablo değerlerine göre sadece bir yılda 2.273.492 kişi yer değiştirmiştir; diğer bir ifade ile göç etmiştir.**

Tablo 5: İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0
Adana	2.026.319	45.493	58.316	-12.823
Adıyaman	585.067	12.155	20.971	-8.816
Afyonkarahisar	697.365	18.270	24.861	-6.591
Ağrı	532.180	12.195	27.450	-15.255
Amasya	323.675	11.748	14.268	-2.520
Ankara	4.548.939	156.760	126.198	30.562
Antalya	1.859.275	92.031	55.806	36.225
Artvin	166.584	6.700	8.660	-1.960
Aydın	965.500	34.375	25.577	8.798
Balıkesir	1.130.276	37.407	31.129	6.278
Bilecik	193.169	8.206	8.793	-587
Bingöl	256.091	8.977	10.192	-1.215
Bitlis	326.897	11.721	20.957	-9.236
Bolu	268.882	10.049	11.032	-983
Burdur	247.437	9.674	10.019	-345
Bursa	2.507.963	82.964	47.370	35.594
Çanakkale	474.791	16.390	14.246	2.144
Çankırı	176.093	12.680	11.612	1.068

Çorum	545.444	15.828	24.072	-8.244
Denizli	917.836	22.721	22.120	601
Diyarbakır	1.492.828	31.677	47.777	-16.100
Edirne	394.644	11.202	14.249	-3.047
Elazığ	547.562	15.294	18.813	-3.519
Erzincan	210.645	10.977	11.976	-999
Erzurum	774.967	18.999	43.585	-24.586
Eskişehir	741.739	31.731	21.970	9.761
Gaziantep	1.612.223	37.184	36.229	955
Giresun	421.766	20.089	18.539	1.550
Gümüşhane	131.367	9.281	9.073	208
Hakkari	258.590	7.801	6.981	820
Hatay	1.413.287	29.459	32.624	-3.165
Isparta	407.463	17.997	16.800	1.197
Mersin	1.602.908	46.776	50.110	-3.334
İstanbul	12.697.164	374.868	348.193	26.675
İzmir	3.795.978	117.067	89.819	27.248
Kars	312.128	8.855	17.726	-8.871
Kastamonu	360.424	14.775	14.003	772
Kayseri	1.184.386	30.021	28.621	1.400
Kırklareli	336.942	10.565	11.027	-462
Kırşehir	222.735	9.822	12.312	-2.490
Kocaeli	1.490.358	63.965	40.947	23.018
Konya	45.502	56.760	-11.258	-5,7
Kütahya	14.112	21.711	-7.599	-13,34
Malatya	25.500	27.830	-2.330	-3,17
Manisa	38.301	35.458	2.843	2,16
Kahramanmaraş	26.142	25.574	568	,55
Mardin	27.606	41.432	-13.826	-18,25
Muğla	35.907	24.959	10.948	13,93
Muş	10.058	25.896	-15.838	-38,42
Nevşehir	9.531	10.882	-1.351	-4,78
Niğde	15.150	13.991	1.159	3,43
Ordu	27.719	31.458	-3.739	-5,18
Rize	13.253	13.825	-572	-1,79
Sakarya	24.321	20.887	3.434	4,04
Samsun	35.404	40.633	-5.229	-4,23
Siirt	11.870	12.625	-755	-2,52
Sinop	10.299	9.472	827	4,13

Sivas	18.871	30.428	-11.557	-18,15
Tekirdağ	47.534	22.373	25.161	33,19
Tokat	29.593	35.892	-6.299	-10,15
Trabzon	25.918	27.027	-1.109	-1,48
Tunceli	6.861	6.068	793	9,22
Şanlıurfa	25.510	37.282	-11.772	-7,45
Uşak	8.666	10.222	-1.556	-4,65
Van	21.187	30.275	-9.088	-9,01
Yozgat	15.352	30.117	-14.765	-30,04
Zonguldak	17.639	19.530	-1.891	-3,05
Aksaray	11.146	12.596	-1.450	-3,9
Bayburt	2.996	4.949	-1.953	-25,48
Karaman	8.904	8.145	759	3,3
Kırıkkale	11.360	16.605	-5.245	-18,6
Batman	16.467	19.669	-3.202	-6,57
Şırnak	13.223	15.877	-2.654	-6,16
Bartın	8.418	6.325	2.093	11,36
Ardahan	4.640	7.447	-2.807	-24,7
Iğdır	5.559	9.356	-3.797	-20,42
Yalova	16.656	6.542	10.114	52,58
Karabük	8.383	8.489	-106	-,49
Kilis	4.998	4.611	387	3,2
Osmaniye	17.464	16.338	1.126	2,43
Düzce	10.723	8.913	1.810	5,52

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 6: İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

Bölge (1)	2000 Yılı Daimi İkametgah Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Toplam	**60 752 995**	**4 098 356**	**4 098 356**	**0**	**0,0**
İstanbul	9 044 859	920 955	513 507	407 448	46,1
Batı Marmara	2 629 917	240 535	172 741	67 794	26,1
Ege	8 121 705	518 674	334 671	184 003	22,9
Doğu Marmara	5 201 135	432 921	351 093	81 828	15,9
Batı Anadolu	5 775 357	469 610	378 710	90 900	15,9
Akdeniz	7 726 685	413 044	410 316	2 728	0,4
Orta Anadolu	3 770 845	205 108	300 113	- 95 005	-24,9
Batı Karadeniz	4 496 766	219 008	450 799	- 231 791	-50,3

Doğu Karadeniz	2 866 236	151 193	227 013	- 75 820	-26,1
Kuzeydoğu Anadolu	2 202 957	144 315	256 922	- 112 607	-49,8
Ortadoğu Anadolu	3 228 793	170 568	280 156	- 109 588	-33,4
Güneydoğu Anadolu	5 687 740	212 425	422 315	- 209 890	-36,2
(1) Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsanmamıştır.					
Kaynak: TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı					

Aşağıdaki tablolar 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre daimi ikametgah temel alındığında Türkiye bazında kentten kente, köyden kente, kentten köye ve köyden köye göç oranlarını, il düzeyinde cinsiyet kriterine göre vermektedir. Tablo değerleri, her tür göçte erkeklerin kadınlardan sayıca daha fazla olduklarını göstermektedir.

Tablo 7: Türkiye'deki İllerin (Şehirden-Şehire Köyden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden- Köye) Cinsiyetlere Göre Aldığı Göç Oranları (2000 Yılı)

A- Toplam B- Erkek C- Kadın														
2000 yılı daimi ikametgahı	**Toplam**			**Şehirden şehire**		**Köyden şehire**		**Şehirden köye**		**Köyden köye**				
	A	**B**	**C**	**B**	**C**	**B**	**C**	**B**	**C**	**B**	**C**			
Toplam	**6692263**	**3643 375**	**3048888**	**2 110 130**	**1757849**	**639 319**	**528 966**	**730 646**	**611 872**	**163 280**	**150 201**			
Adana	144 325	73 158	71 167	42 405	41 150	14 007	13 804	13 441	12 571	3 305	3 642			
Adıyaman	31 446	17 463	13 983	8 660	7 152	4 624	3 387	3 219	2 527	960	917			
Afyon	52 281	28 565	23 716	16 988	14 039	5 228	4 091	5 204	4 382	1 145	1 204			
Ağrı	35 755	23 813	11 942	13 948	6 037	5 727	3 107	3 433	2 059	705	739			
Amasya	38 737	23 218	15 519	15 993	9 950	4 244	2 790	2 401	2 172	580	607			
Ankara	472 467	248 188	224 279	174 333	159 711	39 093	34 761	29 761	25 842	5 001	3 965			
Antalya	229 812	126 031	103 781	67 502	60 846	11 541	9 911	38 236	25 840	8 752	7 184			
Artvin	22 467	12 841	9 626	6 410	4 548	2 489	1 805	3 273	2 582	669	691			
Aydın	105 102	54 421	50 681	29 678	26 263	7 284	6 762	12 305	11 697	5 154	5 959			
Balıkesir	117 387	62 891	54 496	36 826	30 744	9 899	8 995	13 189	11 819	2 977	2 938			
Bilecik	30 348	19 319	11 029	13 128	6 947	3 940	2 190	1 803	1 491	448	401			
Bingöl	21 183	13 397	7 786	6 686	4 088	3 011	1 695	3 070	1 723	630	280			
Bitlis	31 018	18 649	12 369	12 745	8 829	3 374	1 739	2 118	1 409	412	392			
Bolu	34 109	19 575	14 534	11 749	7 845	3 417	2 336	3 703	3 604	706	749			
Burdur	23 759	12 878	10 881	7 909	6 413	2 260	1 938	2 216	1 890	493	640			
Bursa	252 339	128 626	123 713	79 016	75 710	23 588	23 190	21 400	20 389	4 622	4 424			
Çanakkale	60 663	35 435	25 228	19 221	14 111	5 844	4 222	8 551	5 406	1 819	1 489			
Çankırı	26 850	16 326	10 524	10 740	6 589	2 402	1 356	2 784	2 204	400	375			
Çorum	46 285	24 992	21 293	13 749	11 941	6 542	5 138	3 902	3 211	799	1 003			
Denizli	101 431	53 590	47 841	22 518	19 576	10 297	9 080	15 509	13 980	5 266	5 205			
Diyarbakır	109 499	61 067	48 432	32 535	24 547	10 476	7 503	15 310	13 755	2 746	2 627			
Edirne	45 839	26 822	19 017	17 124	12 239	4 505	3 368	4 129	2 578	1 064	832			
Elazığ	54 065	32 187	21 878	19 902	13 061	5 444	3 583	5 293	3 767	1 548	1 467			
Erzincan	35 389	22 446	12 943	14 622	7 594	2 747	1 269	4 260	3 320	817	760			

Erzurum	80 202	45 633	34 569		28 043	22 056		9 788	6 463		6 322	4 448		1 480	1 602
Eskişehir	83 400	43 441	39 959		30 217	27 537		6 258	6 257		5 548	4 867		1 418	1 298
Gaziantep	96 971	51 367	45 604		32 903	28 566		13 178	11 821		4 441	4 275		845	942
Giresun	44 171	23 881	20 290		13 344	11 364		4 244	3 114		5 537	4 924		756	888
Gümüş hane	17 599	10 486	7 113		4 827	3 524		1 903	1 159		3 223	2 104		533	326
Hakkari	19 190	13 464	5 726		8 458	3 098		3 126	1 547		1 318	589		562	492
Hatay	87 439	46 645	40 794		21 346	17 783		7 492	6 413		14 479	13 062		3 328	3 536
Isparta	62 232	38 133	24 099		27 278	16 996		6 221	3 686		3 585	2 673		1 049	744
İçel	163 448	84 727	78 721		41 441	39 655		9 276	9 171		27 909	24 874		6 101	5 021
İstanbul	1 159 703	614 277	545 426		363 161	322 012		121 216	106 631		109 868	100 885		20 032	15 898
İzmir	407 407	211 544	195 863		140 786	127 821		31 223	29 627		30 744	29 062		8 791	9 353
Kars	36 846	25 574	11 272		16 185	6 006		4 785	2 239		3 732	1 983		872	1 044
Kastamonu	39 281	21 606	17 675		11 379	9 262		4 664	3 366		4 543	3 896		1 020	1 151
Kayseri	115 959	61 364	54 595		33 752	30 144		12 595	10 944		13 247	11 776		1 770	1 731
Kırklareli	38 443	20 835	17 608		12 659	9 985		3 922	3 577		3 398	3 135		856	911
Kırşehir	24 692	12 918	11 774		7 900	7 097		2 551	2 167		2 014	1 956		453	554
Kocaeli	180 035	95 984	84 051		43 861	37 351		12 260	10 985		33 141	30 383		6 722	5 332
Konya	174 886	93 628	81 258		59 542	51 909		17 945	15 513		12 941	11 069		3 200	2 767
Kütahya	58 947	34 601	24 346		19 601	13 470		6 601	4 871		6 375	4 459		2 024	1 546
Malatya	73 934	40 684	33 250		24 098	19 508		7 336	5 793		7 828	6 579		1 422	1 370
Manisa	107 466	57 465	50 001		32 432	25 739		11 367	9 857		9 610	9 582		4 056	4 823
K.Maraş	54 966	31 200	23 766		16 499	11 891		6 898	5 083		6 269	5 335		1 534	1 457
Mardin	38 147	21 683	16 464		12 854	10 048		3 924	3 094		4 084	2 725		821	597
Muğla	106 124	62 470	43 654		25 208	18 246		5 667	4 433		25 760	16 899		5 835	4 076
Muş	20 117	11 859	8 258		5 027	3 595		2 725	1 382		3 499	2 588		608	693
Nevşehir	29 620	15 558	14 062		7 157	6 456		2 499	2 129		4 221	3 804		1 681	1 673
Niğde	34 302	19 529	14 773		11 111	8 624		2 625	1 906		4 968	3 565		825	678
Ordu	63 799	34 787	29 012		15 658	13 197		7 927	6 361		9 107	7 371		2 095	2 083
Rize	35 845	19 306	16 539		9 699	8 059		4 074	3 228		4 652	4 331		881	921
Sakarya	79 873	42 633	37 240		22 784	17 444		6 001	5 223		12 117	12 191		1 731	2 382
Samsun	96 084	49 408	46 676		28 339	27 030		9 640	8 473		9 675	8 593		1 754	2 580
Siirt	23 641	15 315	8 326		9 447	5 269		2 530	1 461		2 669	1 262		669	334
Sinop	22 703	12 376	10 327		6 005	5 326		2 198	1 731		3 568	2 749		605	521
Sivas	63 151	36 189	26 962		21 546	15 739		7 261	5 289		6 496	5 027		886	907
Tekirdağ	108 159	59 443	48 716		34 016	27 470		9 395	8 009		12 251	9 976		3 781	3 261
Tokat	52 910	29 124	23 786		15 023	12 725		6 269	5 029		6 663	4 884		1 169	1 148

Trabzon	81 350	43 823	37 527		23 463	19 544		6 634	5 602		11 747	10 593		1 979	1 788
Tunceli	18 209	13 919	4 290		8 376	2 528		2 181	719		2 649	855		713	188
Şanlıurfa	66 354	39 798	26 556		22 074	14 496		8 176	4 765		7 588	5 525		1 960	1 770
Uşak	27 937	14 109	13 828		7 862	7 764		3 270	3 467		2 323	1 949		654	648
Van	64 560	36 983	27 577		18 773	13 826		11 426	7 873		5 209	3 989		1 575	1 889
Yozgat	47 181	26 163	21 018		13 755	11 068		5 412	3 843		5 377	4 377		1 619	1 730
Zonguldak	45 801	23 993	21 808		11 190	9 755		4 607	3 924		6 406	5 908		1 790	2 221
Aksaray	25 957	14 256	11 701		7 810	6 464		2 546	2 311		3 274	2 417		626	509
Bayburt	7 430	4 273	3 157		2 198	1 627		848	490		1 010	807		217	233
Karaman	17 833	9 526	8 307		5 375	4 679		1 949	1 757		1 821	1 561		381	310
Kırıkkale	29 975	16 105	13 870		11 220	9 556		2 178	1 980		2 277	1 900		430	434
Batman	29 185	16 297	12 888		9 542	7 735		3 672	3 060		2 442	1 635		641	458
Şırnak	34 788	24 913	9 875		11 576	6 718		3 039	1 656		8 201	1 231		2 097	270
Bartın	13 637	7 416	6 221		3 309	2 810		1 239	1 044		2 370	1 772		498	595
Ardahan	12 504	7 957	4 547		3 857	1 964		1 885	1 143		1 837	1 095		378	345
Iğdır	14 719	9 093	5 626		4 611	3 277		1 336	971		2 553	1 074		593	304
Yalova	29 226	15 636	13 590		7 406	6 779		925	813		6 309	5 408		996	590
Karabük	23 958	12 550	11 408		7 639	6 888		2 531	2 291		1 979	1 774		401	455
Kilis	8 585	4 396	4 189		2 952	2 935		746	624		531	442		167	188
Osmaniye	30 547	15 972	14 575		10 487	8 810		3 266	3 221		1 694	1 813		525	731
Düzce	38 279	21 162	17 117		8 682	6 694		1 886	1 360		8 737	7 648		1 857	1 415
Kaynak: TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı															

Tablo 8: Türkiye'deki İllerin (Şehirden-Şehire Köyden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Köye) Cinsiyetlere Göre Verdiği Göç Oranları (2000 Yılı)

A- Toplam B- Erkek C- Kadın														
2000 yılı daimi ikametgahı	**Toplam**				**Şehirden şehire**			**Köyden şehire**			**Şehirden köye**			**Köyden köye**
	A	**B**	**C**		**B**	**C**		**B**	**C**		**B**	**C**		**B**	**C**
Toplam	**6 692 263**	**3 643 375**	**3 048 888**		**2 110 130**	**1 757 849**		**639 319**	**528 966**		**730 646**	**611 872**		**163 280**	**150 201**
Adana	184 818	100 019	84 799		62 018	52 478		12 879	11 075		21 721	18 293		3 401	2 953
Adıyaman	72 191	40 851	31 340		20 804	15 829		10 878	7 321		5 693	4 876		3 476	3 314
Afyon	68 897	38 137	30 760		20 044	16 656		9 700	7 840		5 644	4 003		2 749	2 261
Ağrı	61 968	38 054	23 914		18 995	11 652		10 415	6 120		5 508	3 632		3 136	2 510
Amasya	47 836	25 394	22 442		15 467	14 107		5 444	4 727		3 502	2 752		981	856
Ankara	381 576	204 850	176 726		144 420	123 558		14 353	14 424		44 183	36 866		1 894	1 878
Antalya	139 357	77 044	62 313		43 633	35 334		8 232	6 504		20 900	16 061		4 279	4 414
Artvin	34 027	18 202	15 825		9 996	8 776		4 702	3 912		2 337	2 051		1 167	1 086

Aydın	83 549	43 953	39 596		26 517	23 672		6 932	6 267		8 120	7 071		2 384	2 586
Balıkesir	112 582	59 461	53 121		34 466	30 784		11 329	10 230		9 808	8 219		3 858	3 888
Bilecik	20 243	10 578	9 665		6 489	5 891		2 359	2 351		1 394	1 070		336	353
Bingöl	32 590	19 179	13 411		10 196	7 021		4 848	3 292		2 841	2 044		1 294	1 054
Bitlis	38 122	22 353	15 769		13 200	9 683		5 478	3 327		2 566	1 755		1 109	1 004
Bolu	44 362	23 104	21 258		14 284	13 211		3 620	3 587		4 195	3 519		1 005	941
Burdur	29 133	15 496	13 637		8 805	7 811		3 170	2 878		2 445	1 887		1 076	1 061
Bursa	167 014	88 056	78 958		54 026	47 591		11 880	11 499		20 443	18 258		1 707	1 610
Çanakkale	49 172	26 170	23 002		14 778	12 954		5 746	5 204		4 185	3 369		1 461	1 475
Çankırı	31 322	17 074	14 248		9 724	8 074		4 831	4 254		1 774	1 239		745	681
Çorum	79 307	43 891	35 416		23 045	19 281		14 081	11 133		4 526	3 258		2 239	1 744
Denizli	86 228	45 828	40 400		20 689	17 808		8 535	7 328		12 217	10 835		4 387	4 429
Diyarbakır	157 562	89 333	68 229		50 448	37 702		14 644	10 227		19 020	15 618		5 221	4 682
Edirne	50 945	26 798	24 147		16 795	15 014		5 121	5 131		3 678	2 831		1 204	1 171
Elazığ	66 427	37 149	29 278		24 074	19 231		6 109	4 758		5 628	4 170		1 338	1 119
Erzincan	36 714	19 661	17 053		12 593	10 869		3 094	2 948		3 070	2 415		904	821
Erzurum	126 693	71 006	55 687		38 473	31 491		19 013	13 709		8 646	6 297		4 874	4 190
Eskişehir	73 818	38 575	35 243		26 191	24 055		4 868	4 756		6 806	5 778		710	654
Gaziantep	93 472	51 959	41 513		32 154	25 118		9 021	7 514		9 336	7 709		1 448	1 172
Giresun	50 019	26 130	23 889		14 375	13 325		7 074	6 217		3 262	2 804		1 419	1 543
Gümüşhane	21 603	11 819	9 784		5 801	4 831		3 851	3 116		1 297	1 032		870	805
Hakkari	21 536	13 455	8 081		7 762	4 341		3 129	2 001		1 601	887		963	852
Hatay	125 681	67 896	57 785		38 647	32 279		10 886	8 273		14 379	13 063		3 984	4 170
Isparta	48 364	26 648	21 716		16 138	13 369		5 133	4 065		3 930	3 046		1 447	1 236
İçel	145 022	77 782	67 240		46 360	39 873		7 890	6 759		20 662	18 083		2 870	2 525
İstanbul	752 269	415 789	336 480		232 445	174 689		28 017	27 115		151 159	130 982		4 168	3 694
İzmir	287 033	153 837	133 196		101 659	86 859		14 783	14 575		34 124	28 712		3 271	3 050
Kars	55 176	30 885	24 291		16 316	13 029		8 328	6 125		3 819	2 828		2 422	2 309
Kastamonu	50 970	26 815	24 155		14 097	13 051		8 264	7 393		2 924	2 129		1 530	1 582
Kayseri	119 266	64 525	54 741		37 736	32 048		11 702	9 289		13 286	11 762		1 801	1 642
Kırklareli	33 172	17 105	16 067		10 712	9 642		3 462	3 744		2 174	1 828		757	853
Kırşehir	35 441	18 681	16 760		11 434	10 392		4 490	4 195		2 178	1 585		579	588
Kocaeli	179 820	91 207	88 613		54 549	52 328		7 942	7 970		26 720	26 211		1 996	2 104
Konya	172 098	92 439	79 659		54 540	47 970		18 890	16 340		14 843	11 888		4 166	3 461
Kütahya	60 012	33 389	26 623		17 048	13 879		8 669	7 153		5 348	3 850		2 324	1 741
Malatya	90 755	49 294	41 461		31 155	26 500		9 841	8 143		6 882	5 512		1 416	1 306
Manisa	103 780	54 915	48 865		31 644	28 617		10 843	9 539		9 396	7 849		3 032	2 860

K.Maraş	80 497	45 547	34 950		23 185	18 049		12 219	9 207		6 784	4 942		3 359	2 752
Mardin	80 229	44 879	35 350		25 354	18 982		9 147	6 696		6 935	6 138		3 443	3 534
Muğla	63 203	35 341	27 862		18 639	14 290		5 576	4 652		8 505	6 418		2 621	2 502
Muş	44 186	26 246	17 940		13 602	9 347		6 857	4 205		3 713	2 692		2 074	1 696
Nevşehir	31 574	16 663	14 911		9 328	8 466		4 583	3 963		2 047	1 757		705	725
Niğde	35 001	19 498	15 503		10 310	8 655		5 400	4 163		2 839	1 995		949	690
Ordu	100 757	56 137	44 620		27 060	21 686		15 783	12 332		8 347	6 335		4 947	4 267
Rize	43 318	22 351	20 967		13 475	12 221		4 826	4 787		3 201	2 953		849	1 006
Sakarya	95 771	47 604	48 167		28 190	27 940		5 896	6 020		11 878	12 167		1 640	2 040
Samsun	147 729	80 606	67 123		46 107	39 894		18 673	14 476		11 949	9 405		3 877	3 348
Siirt	40 702	23 508	17 194		14 132	10 361		5 709	4 190		2 618	1 940		1 049	703
Sinop	39 090	20 346	18 744		10 564	9 819		5 739	5 364		2 255	1 912		1 788	1 649
Sivas	98 777	53 538	45 239		30 568	26 477		15 113	12 727		5 598	4 102		2 259	1 933
Tekirdağ	56 824	29 690	27 134		18 449	16 481		4 786	4 979		5 451	4 465		1 004	1 209
Tokat	90 082	48 713	41 369		25 749	22 847		13 100	10 678		6 604	5 155		3 260	2 689
Trabzon	91 328	49 201	42 127		27 701	23 077		10 374	8 920		8 093	6 988		3 033	3 142
Tunceli	21 332	11 994	9 338		7 657	5 886		2 189	1 920		1 514	940		634	592
Şanlıurfa	115 667	65 790	49 877		32 003	23 135		13 189	8 327		14 129	12 098		6 469	6 317
Uşak	29 994	15 863	14 131		8 608	7 501		3 273	3 101		3 093	2 586		889	943
Van	96 912	59 199	37 713		29 467	19 393		16 426	9 889		8 550	5 264		4 756	3 167
Yozgat	73 457	39 925	33 532		21 023	18 315		12 558	10 090		4 155	3 173		2 189	1 954
Zonguldak	89 810	46 583	43 227		25 647	24 147		9 959	8 901		7 769	7 068		3 208	3 111
Aksaray	30 726	16 590	14 136		9 276	8 054		4 218	3 557		2 346	1 907		750	618
Bayburt	12 790	7 006	5 784		3 983	3 341		1 896	1 507		733	562		394	374
Karaman	20 604	11 196	9 408		6 284	5 331		2 563	2 107		1 760	1 473		589	497
Kırıkkale	41 601	21 620	19 981		15 660	14 680		2 869	2 757		2 772	2 206		319	338
Batman	47 217	26 874	20 343		16 796	12 354		5 345	3 912		3 648	3 130		1 085	947
Şırnak	28 837	18 163	10 674		10 314	5 720		4 218	2 532		2 547	1 691		1 084	731
Bartın	29 295	15 817	13 478		8 043	6 805		4 454	3 749		2 070	1 670		1 250	1 254
Ardahan	26 029	14 178	11 851		6 211	5 167		4 760	3 885		1 652	1 348		1 555	1 451
Iğdır	16 080	9 157	6 923		4 986	3 698		2 074	1 480		1 339	1 089		758	656
Yalova	28 710	14 302	14 408		9 638	9 720		678	761		3 773	3 689		213	238
Karabük	32 597	16 858	15 739		10 488	9 853		3 041	2 872		2 510	2 268		819	746
Kilis	12 627	6 934	5 693		4 289	3 637		1 623	1 193		746	581		276	282
Osmaniye	40 931	22 533	18 398		13 388	11 308		3 258	2 575		4 886	3 754		1 001	761
Düzce	36 037	18 139	17 898		9 214	8 539		2 471	2 164		5 667	6 084		787	1 111

Kaynak: TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı

Türkiye'deki göç bilindiği üzere sadece ülke içinde olmamakta olup yurtdışına göç ya da yurtdışından göç de ülkemiz tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Başta Batı Avrupa ülkeleri, Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç, İngiltere olmak üzere Suudi Arabistan, Libya, Arap Emirlikleri, Avustralya, Kanada ve ABD'ye de pek çok vatandaşımız yasal ya da gayri yasal yollardan göç ettiği ve **halihazırda yurtdışında 10 milyon dolayında Türk'ün göçmen olarak yaşadığı bilinmektedir.**

Yurtdışına gidişler kadar zaman içinde yurtdışından dönüşler de yaşanmakta ve bu göçmenler büyük çoğunlukla ilk çıktıkları yerleşim yerlerine dönmekten ziyade yine görece gelişmiş, çoğunluğu batıda olan illere yerleşmektedirler. Aşağıdaki tablo, illere göre yurtdışından gelen göç miktarlarını vermektedir.

Tablo 9: İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç

A- Toplam B- Erkek C- Kadın							
İl	**A**	**B**	**C**		**İl**	**A**	**B**	**C**
Toplam	**234 111**	**130 762**	**103 349**					
Adana	4 136	2 442	1 694		Kocaeli	4 279	2 457	1 822
Adıyaman	396	279	117		Konya	5 300	3 104	2 196
Afyon	2 135	1 200	935		Kütahya	1 794	990	804
Ağrı	415	276	139		Malatya	858	520	338
Amasya	806	485	321		Manisa	2 066	1 116	950
Ankara	17 660	10 055	7 605		Kahramanmaraş	1 550	964	586
Antalya	10 002	5 269	4 733		Mardin	744	439	305
Artvin	693	472	221		Muğla	3 368	1 707	1 661
Aydın	3 063	1 570	1 493		Muş	222	151	71
Balıkesir	4 065	2 009	2 056		Nevşehir	1 949	1 097	852
Bilecik	540	321	219		Niğde	576	326	250
Bingöl	396	308	88		Ordu	1 947	1 206	741
Bitlis	120	66	54		Rize	986	666	320
Bolu	708	458	250		Sakarya	2 245	1 353	892
Burdur	873	500	373		Samsun	2 796	1 756	1 040
Bursa	17 948	9 134	8 814		Siirt	113	71	42
Çanakkale	1 285	695	590		Sinop	996	565	431
Çankırı	441	247	194		Sivas	2 108	1 238	870
Çorum	1 380	845	535		Tekirdağ	5 573	2 855	2 718
Denizli	3 962	2 209	1 753		Tokat	966	562	404
Diyarbakır	836	527	309		Trabzon	3 318	1 702	1 616
Edirne	1 318	777	541		Tunceli	224	163	61
Elazığ	914	675	239		Şanlıurfa	803	542	261
Erzincan	754	446	308		Uşak	1 575	906	669

Erzurum	881	580	301		Van	1 760	1 115	645
Eskişehir	2 012	1 170	842		Yozgat	2 377	1 330	1 047
Gaziantep	2 166	1 270	896		Zonguldak	2 071	1 192	879
Giresun	1 666	980	686		Aksaray	1 822	1 131	691
Gümüşhane	598	347	251		Bayburt	236	176	60
Hakkâri	363	252	111		Karaman	1 042	601	441
Hatay	4 596	3 288	1 308		Kırıkkale	446	257	189
Isparta	1 621	850	771		Batman	232	131	101
İçel	3 474	1 974	1 500		Şırnak	445	262	183
İstanbul	54 644	29 409	25 235		Bartın	667	412	255
İzmir	18 025	9 440	8 585		Ardahan	287	194	93
Kars	549	363	186		Iğdır	635	420	215
Kastamonu	595	354	241		Yalova	1 401	759	642
Kayseri	3 912	2 266	1 646		Karabük	308	182	126
Kırklareli	1 546	780	766		Kilis	105	64	41
Kırşehir	1 124	692	432		Osmaniye	386	249	137
					Düzce	917	551	366

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden derlenmiştir.(2009 yılı)

1950'den beri artarak devam eden, plansız ve programsız şekilde bir yapılanmayla olumsuz sonuçlar yaratan **kırdan kente göç, özellikle 1990'lardan itibaren başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden olmak üzere, her ne kadar güvenlik kaynaklı olduğu belirtilse de esasen ekonomik (işsizlik-yoksulluk) kaynaklı olarak yoğun bir şekilde yaşanmıştır.** Büyük çoğunluğu Kürt kökenli vatandaşlarımızın oluşturduğu bu son iç göç dalgası daha çok Adana, Mersin, Antalya, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kocaeli, İstanbul ve Ankara kentlerine olmuştur. Bu kentlerin ortak özellikleri görece gelişmiş, istihdam imkanlarının diğer illere göre daha fazla olduğu ve/ya yaşam için ucuz kentler olmalarıdır. Öyle ki, net göç ile ilgili veriler, farklı bölgelerdeki nüfus içerisinde Kürtlerin yoğunluklarına ilişkin verilerle birlikte değerlendirildiğinde sorun daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, İstanbul'da yaşayan nüfusun % 14,8'ini, Batı Anadolu'da yaşayan insanların % 7,7'sini Kürtler oluşturmaktadır.

Bu süreç doğal olarak sözkonusu illerde hızlı bir Kürt nüfus patlaması yaşatmış ve plansız, hazırlıksız gelen bu nüfus, yeni gettolaşmalarla kendilerine özgü yaşam alanları oluşturmuşlardır. Kentin kendisi ile entegre olmamış, kenarından eklemlenmeye çalışan bu yeni gecekondu alanları doğal olarak göçmenlerin geldikleri yerin özelliklerini, değer ve yaşam kalıplarını bu yeni yerleşimlerine taşımalarına yol açmıştır. Bu durum ise mevcut kent ve kentliler ile ciddi bir uyumsuzluk yaratmış ve zaman zaman toplumsal gerilim ve

gerginliklerin yaşanması sözkonusu olmuştur. Çünkü altyapı imkanlarından sokak çocuklarının sayılarındaki artışa, uyuşturucu ve fuhuştan terör zeminine, kapkaçtan hırsızlık vb. asayiş-güvenlik sorunlarına, eğitimden sağlığa kadar pek çok konuda sorunların katlanarak artmasına yol açmıştır.

Zaten durumun bu boyutta olması, bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koyan en önemli faktördür. Buradan hareketle şimdi de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ni kısaca da olsa tanıtan birtakım bilgi ve açıklamalara yer verilmiştir.

3.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Coğrafi Konumu

6-21 Haziran 1941 tarihinde toplanan ve Türkiye'nin 7 ana coğrafi bölgeye ve 21 coğrafi bölmeye ayrıldığı kongrede alınan kararlara göre, Türkiye Cumhuriyeti Akdeniz, Doğu Anadolu, Ege, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara Bölgesi olarak 7 bölgeye ayrılmıştır. Anadolu'nun bu tasnifine göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde 14 il (Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkâri, Erzurum, Muş, Bitlis, Erzincan, Bingöl, Tunceli, Elazığ ve Malatya) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise toplam 8 il (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa, Siirt ve Kilis) yer almaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi kendi içerisinde 4 bölüme ayrılır. Bu bölümler Yukarı Fırat Bölümü, Erzurum Kars Bölümü, Yukarı Murat-Van Bölümü ve Hakkâri Bölümü olarak isimlendirilirler. Ardahan, Erzurum, Iğdır ve Kars illerini kapsayan "Erzurum Kars Bölümü" Türkiye'nin en kuzeydoğu ucunu oluşturmaktadır. Bölüm geniş platolara sahip olup çok yüksektir. Deniz seviyesine göre yüksekliği ortalama 2000 metre civarındadır. Karasal iklime sahip yörede kışlar çok soğuk geçmektedir. "Yukarı Murat-Van Bölümü" ise Kuzeyde Karasu-Aras Dağları, güneyde, Güneydoğu Toros Dağları'nın Kuzey yamaçları, batıda Şera fettin Dağları'nın Doğu kısmı, doğuda ise Türkiye-İran sınırı ile çevrilidir. Kuzeyde Erzurum-Kars Bölümü, batıda Yukarı Fırat Bölümü, güneyde Hakkâri Bölümü, doğuda ise İran sınırıyla çevrili olan Yukarı Murat-Van Bölümü bölge içerisinde geniş bir yer kaplamaktadır. "Hakkâri Bölümü" ise batıda Dicle'nin kollarından Pervari Çayı, havzasını içine alarak Kuzeyde Van Gölü Havzası'na kadar sokulur. Burası yurdumuzun en yüksek ve en engebeli yerini oluşturur. Ağrı Dağı'ndan sonra, Türkiye'nin en yüksek dağı olan Buzul (4168m) ve İkiyaka dağları bu bölümde yer alır. Bu dağların üst kısımlarında buzul dilleri ve çok sayıda buzul gölleri yer alır. Yörenin % 87,6'sı dağlık, % 10,3'ü

platoluk, % 2,1'i ovalıktır. Bölümdeki dağlar Zap suyu, Pervari çayı ve Botan suyu tarafından 1000 metreden fazla yarılmıştır. Bölgenin çok engebeli olmasından dolayı, ulaşım ancak dar ve derin yarılmış vadiler aracılığı ile sağlanır. Bu bölümde tarım alanları çok azdır. En önemli tarım alanı 2100 m. yüksekliği ile aynı zamanda en yüksek ovası olan Yüksekova'dır. Bu bölüm, Doğu Anadolu'nun en fazla yağış alan sahasıdır. Yağışın önemli bir bölümü kar şeklinde düşmekte olup yaz dönemi genellikle yağışsız geçer. Doğu Anadolu Bölgesi'nde etkili olan sert karasal iklim şartları, bu bölümde daha az etkilidir. Kış mevsimi bölgenin diğer bölümlerine nazaran daha ılımandır. Sebebi, yükseltinin azalması ve baraj göllerinin ılımanlaştırıcı etkisidir. Yağışlar ilkbahar mevsimine kaymıştır. Yukarı Fırat Bölümü, bölgenin nüfus miktarı ve yoğunluğunun en fazla olduğu bölümdür. İklim şartlarının daha ılıman olması, tarım alanlarının geniş alan kaplaması, sanayinin ve ulaşım imkânlarının daha iyi olması nüfus yoğunluğunun sebepleri arasında sayılabilir. Yukarı Fırat Bölümü, ayrıca, Türkiye'de maden çeşitliliği ve rezervi en fazla olan bölgedir. Burada yer alan Elazığ ve Malatya, bölgenin en gelişmiş iki ilidir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Orta Fırat ve Dicle Bölümü olarak iki parçadır. Orta Fırat Bölümü, Karacadağ Volkan Konisi ile iki bölüme ayrılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batıda yer alan kısmıdır. Bu bölümde Gaziantep ve Şanlıurfa platoları önemli yer kaplar. Fırat Nehri ve kolları, platoları ikiye ayırır. Fırat Nehri plato içerisine 200m gömülmüş olarak akar. Altınbaşak, Ceylanpınar, Suruç, Birecik ovalarında tahıl ekilir. Atatürk Barajı ile yapımı son aşamaya gelen Şanlıurfa tünelleri, bölümün Türkiye ekonomisindeki yerini kısmen değiştirmiştir. Platolarının ortalama yükseltisi 500 ile 1000m'dir. Platolar, tortul ve volkanik taşlardan meydana gelmiştir. Bu bölümde Akdeniz iklimi etkilidir. Bölümde yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar ise soğuktur. Bölümün yüksek kesimlerinde kar yağışları görülür. Kış mevsiminde sıcaklık 0°C'nin altına düşer. Bölümdeki yıllık yağış miktarı 500-600 mm'dir.

Dicle Bölümü'nün karakteristik bitki örtüsü bozkırdır. Bölgenin batısında bozulmuş Akdeniz iklimi görülürken, iç kesimlerde karasal iklim özellikleri görülür. En çok yağış, kış aylarında düşerken yazlar sıcak ve kuraktır. Yıllık yağış miktarı 500-600 mm civarındadır. Enlem, deniz etkisine kapanıklık ve güneyden gelen sıcak hava kütlelerine açık olduğu için yaz sıcaklığı en yüksek olan bölgedir. Buharlaşma şiddetinin fazlalığı kuraklığın çok fazla olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden tarımda da en fazla sulamaya ihtiyaç duyulan bölgedir. Bölge illeri, Türkiye genelinde şehirleşmenin en düşük olduğu illerdir. Aşağıdaki

iki tablodan da görülebileceği gibi bölge illerinin bir çoğunda, Türkiye'nin diğer illerine oranla, tarımsal faaliyetlerle uğraşan kişilerin sayısı (kırsal nüfus), tarım dışı faaliyetlerle uğraşan nüfus (kentsel nüfus)'tan fazladır. Örneğin Erzurum'da 66.581 hane tarımsal faaliyet ile uğraşırken, sadece 10.597 hane tarım dışı faaliyetle iştigal etmektedir. Muş iline ilişkin rakamlar daha dramatiktir. Muş'ta 38.063 hane tarımsal faaliyetle geçimini sağlarken sadece 8.367 aile tarım dışı ekonomik faaliyette bulunmaktadır.[1]

3.3. Doğu ve Güneydoğu İ llerinden En Fazla Göç Almış Olan İ llerin Temel Göstergeleri

Bu bölümde sırasıyla, araştırma kapsamını oluşturan illere ilişkin birtakım veriler sunulmuştur. Temel amaç, alan araştırmasıyla elde edilmiş olan bulguların daha sağlıklı analiz ve değerlendirmelerine yardımcı olmaktır. Bu iller ve ilgili veriler, aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

Tablo 10: Toplam Yerleşim Yeri ve Hane Halkı Sayısı ile Tarımsal Faaliyette Bulunan ve Bulunmayan Hane Halkı Sayısı

Toplam Yerleşim Yeri ve Hane Halkı Sayısı İle Tarımsal Faaliyette Bulunan ve Bulunmayan Hane Halkı Sayısı				
İl	Toplam Yerleşim Yeri Sayısı	Toplam Hane Halkı Sayısı	Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı	Tarımsal Faaliyette Bulunmayan Hane Halkı Sayısı
Türkiye	**37 465**	**6 189 351**	**4 106 983**	**2 082 368**
Adana	591	111 211	65 882	45 329
Ankara	936	126 494	73 699	52 795
Antalya	638	206 383	110 784	95 599
Aydın	536	154 339	92 083	62 256
Bursa	727	122 769	81 800	40 969
Mersin	569	127 588	78 398	49 190
İstanbul	210	166 576	24 871	141 705
İzmir	702	233 352	97 875	135 477
Kocaeli	282	133 029	35 460	97 569
Manisa	856	160 415	124 006	36 409

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden derlenmiştir. (2009 yılı)

[1] Ancak sözkonusu duruma Türkiye'nin diğer bölgelerinde de rastlanabilmektedir. Örneğin Sinop'ta 35914 hane tarımsal faaliyetle geçimini sağlarken yalnız 9827 aile tarım dışı ekonomik faaliyette bulunmaktadır.

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde, özellikle sırasıyla İ stanbul, İ zmir ve Kocaeli'ndeki hane halkının çok önemli bir bölümünün tarım dışı alanlarda faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu kentlerin hem sanayi ve hem de hizmet sektörlerinde, Türkiye potansiyelinin neredeyse yarısına yakınını temsil ettiği göz önüne alındığında, en fazla göç almış olan illerde tarımın yanı sıra tarım dışı alanların da istihdam imkanı veriyor olması, göçlerin yönünün nedeni hakkında açıklayıcı bilgi verebilmektedir.

Tablo 11: İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0
Adana	2.026.319	45.493	58.316	-12.823
Ankara	4.548.939	156.760	126.198	30.562
Aydın	965.500	34.375	25.577	8.798
Antalya	1.859.275	92.031	55.806	36.225
Bursa	2.507.963	82.964	47.370	35.594
Mersin	1.602.908	46.776	50.110	-3.334
İstanbul	12.697.164	374.868	348.193	26.675
İzmir	3.795.978	117.067	89.819	27.248
Kocaeli	1.490.358	63.965	40.947	23.018
Manisa	38.301	35.458	2.843	2,16

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden oluşturulmuştur.

Aşağıdaki iki tablo, en fazla göç almış ve dolayısıyla araştırma kapsamındaki illerin şehirden ş ehire, ş ehirden köye, köyden şehire, köyden köye aldıkları ve verdikleri göç miktarlarını cinsiyet temelinde 2000 yılı daimi ikametgah baz alınarak vermektedir. Hemen hemen bütün değerlerde göç eyleminde bulunmuş olan erkek sayısının, aynı eylemde bulunan kadın sayısından çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum bize, önce erkeğin göç edip, belli bir iş ve yaşam ortamı yarattıktan sonra eşini ve çocuklarını yanına aldığı ve dolayısıyla bu nedenle kadın göç oranının erkeklerden daha düşük olduğunu açıklamaktadır.

Tablo 12: En Çok Göç Alan İllerin (Şehirden-Şehire, Şehirden-Köye, Köyden-Şehire, Köyden-Köye) Cinsiyetlere Göre Aldığı Göç Miktarı

2000 yılı daimi ikametgahı	Toplam			Şehirden şehire		Köyden şehire		Şehirden köye		Köyden köye	
	A- Toplam	B- Erkek	C- Kadın								
	A	B	C	B	C	B	C	B	C	B	C
Toplam	**6 692 263**	**3 643 375**	**3 048 888**	**2 110 130**	**1 757 849**	**639 319**	**528 966**	**730 646**	**611 872**	**163 280**	**150 201**
Adana	144 325	73 158	71 167	42 405	41 150	14 007	13 804	13 441	12 571	3 305	3 642
Ankara	472 467	248 188	224 279	174 333	159 711	39 093	34 761	29 761	25 842	5 001	3 965
Antalya	229 812	126 031	103 781	67 502	60 846	11 541	9 911	38 236	25 840	8 752	7 184
Aydın	105 102	54 421	50 681	29 678	26 263	7 284	6 762	12 305	11 697	5 154	5 959
Bursa	252 339	128 626	123 713	79 016	75 710	23 588	23 190	21 400	20 389	4 622	4 424
İçel	163 448	84 727	78 721	41 441	39 655	9 276	9 171	27 909	24 874	6 101	5 021
İstanbul	1 159 703	614 277	545 426	363 161	322 012	121 216	106 631	109 868	100 885	20 032	15 898
İzmir	407 407	211 544	195 863	140 786	127 821	31 223	29 627	30 744	29 062	8 791	9 353
Kocaeli	180 035	95 984	84 051	43 861	37 351	12 260	10 985	33 141	30 383	6 722	5 332
Manisa	107 466	57 465	50 001	32 432	25 739	11 367	9 857	9 610	9 582	4 056	4 823

Kaynak: TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı

Tablo 13: En Çok Göç Alan İllerin (Şehirden-Şehire, Şehirden Köye, Köyden-Şehire, Köyden Köye) Cinsiyetlere Göre Verdiği Göç Miktarı

A- Toplam B- Erkek C- Kadın											
2000 yılı daimi ikametgahı	Toplam			Şehirden şehire		Köyden şehire		Şehirden köye		Köyden köye	
	A	B	C	B	C	B	C	B	C	B	C
Toplam	**6 692 263**	**3 643 375**	**3 048 888**	**2 110 130**	**1 757 849**	**639 319**	**528 966**	**730 646**	**611 872**	**163 280**	**150 201**
Adana	184 818	100 019	84 799	62 018	52 478	12 879	11 075	21 721	18 293	3 401	2 953
Ankara	381 576	204 850	176 726	144 420	123 558	14 353	14 424	44 183	36 866	1 894	1 878
Antalya	139 357	77 044	62 313	43 633	35 334	8 232	6 504	20 900	16 061	4 279	4 414
Aydın	83 549	43 953	39 596	26 517	23 672	6 932	6 267	8 120	7 071	2 384	2 586
Bursa	167 014	88 056	78 958	54 026	47 591	11 880	11 499	20 443	18 258	1 707	1 610
İçel	145 022	77 782	67 240	46 360	39 873	7 890	6 759	20 662	18 083	2 870	2 525
İstanbul	752 269	415 789	336 480	232 445	174 689	28 017	27 115	151 159	130 982	4 168	3 694
İzmir	287 033	153 837	133 196	101 659	86 859	14 783	14 575	34 124	28 712	3 271	3 050
Kocaeli	179 820	91 207	88 613	54 549	52 328	7 942	7 970	26 720	26 211	1 996	2 104
Manisa	103 780	54 915	48 865	31 644	28 617	10 843	9 539	9 396	7 849	3 032	2 860

Kaynak: TÜİK 2000 Genel Nüfus Sayımı

Araştırma kapsamına alınmış olan 10 ile yurt dışından yapılmış olan göç oranlarına bakıldığında ise en fazla göçün sırasıyla İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara ve Antalya illerine; en az göçün ise sırasıyla Manisa, Mersin ve Kocaeli illerine yapılmış olduğu görülmektedir.

Tablo 14: İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç

İl	Toplam	Erkek	Kadın
Adana	4 136	2 442	1 694
Ankara	17 660	10 055	7 605
Antalya	10 002	5 269	4 733
Bursa	17 948	9 134	8 814
İçel	3 474	1 974	1 500
İstanbul	54 644	29 409	25 235
İzmir	18 025	9 440	8 585
Kocaeli	4 279	2 457	1 822
Manisa	2 066	1 116	950

Kaynak: TÜİK Web sayfası verilerinden derlenmiştir. (2009 yılı)

Yukarıda verilmiş olan bilgilerden sonra şimdi de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden en çok göç almış olan illerin, sosyo-demografik bazı temel istatistiki bilgileriyle, 1999-2009 yılları arasındaki genel ve yerel seçimlerde oyların dağılım ve grafiklerini içeren veriler sunulmuştur.

A D A N A

Büyükşehir statüsünde olan Adana'da 15 ilçe bulunmaktadır. Toplam belediye sayısı 55, köy sayısı 472'dir. Resmi verilere göre toplam il nüfusu 2.026.319 olan Adana'nın Büyükşehir (merkez) nüfusu 1.849.478'dir. Ancak gerçek rakamın bundan fazla olduğu, alan araştırması sürecinde mülakat edilmiş olan herkes tarafından dile getirilmiştir. Adana'nın il nüfus yoğunluğu (km^2) 133'tür. Kentin toplam okul sayısı ise 700'dür.[2]

Yıllar bazında il nüfusu ile artış hızı aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Bununla birlikte yine elde edilen verilere göre son yıllarda, merkez nüfusta % 11'lik bir artış görülmesine

[2] Kaynak: Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
http://www.adanakultur.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFFE5C29E16A7D3808D5BF849FBD62787F

karşın, Adana ili genelinde 2007-2008 yıllarında alınan göç ile verilen göç karşılaştırıldığında Adana, 45.493 göçmen almışken 58.316 kişilik bir göçü de başka illere göçmen olarak vermiştir. Mülakatlardan elde edilen ve bu verileri doğrulayan bilgilere göre Adana önemli sanayi kuruluşlarını başta İstanbul ve Kocaeli olmak üzere batı illerine kaptırmış (özellikle Sabancı Holding sanayi kuruluşlarının önemli bir miktarını oralara taşımış), dolayısıyla kentte istihdam olanakları her geçen gün daha da azalmıştır. **Bu nedenle kent, yoğun göç alan bir kentken, son yıllarda göç veren kentler arasına girmiş bulunmaktadır.**

Tablo 15: Yıllara Göre Adana İli Merkez Nüfusu ve Artış Hızı

1980	1985	1990	1997	2000	2007	2008
574.515	763.769	916.150	1.037.924	1.130.710	1.365.566	1.572.500
% 20,85	% 32,94	% 19,95	% 13,29	% 18,94	% 16,59	% 10,85

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Tablo 16: Adana'nın (Genel) Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Adana	2.026.319	45.493	58.316	-12.823	-6,31

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Aşağıdaki tabloya bakıldığında **Adana'nın mevcut nüfusunun her altı kişisinden birinin ilkokula ulaşmadığı, diğer bir deyişle okul eğitimi almamış olduğu** görülmektedir. Durum, kentte eğitim açısından ne tür dengesizliklerin ve eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Zira eğitimsiz bireylerin kendi ayakları üzerinde durmaları ve kendi hayatlarını kazanmaları konusunda sıkıntılar yaşayacağı ve dolayısıyla bir başkasına bağımlı olacağı açıktır. "Özgür birey"in gelişmediği ortamlarda ise insanların, yönlendirmeye ve yönetilmeye açık olacağı ve bunun da temel toplumsal sorunların kaynağını oluşturacağı rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 17: Adana İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	121.188	24.177	97.011
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	75.784	32.340	43.444
İlkokul mezunu	384.807	185.860	198.947
İlköğretim mezunu	141.127	74.381	66.746
Ortaokul veya dengi okul mezunu	277.287	149.219	128.068
Lise veya dengi okul mezunu	277.287	149.219	128.068
Yüksekokul veya fakülte mezunu	90.394	53.392	37.002
Yüksek lisans mezunu	4.571	2.596	1.975
Doktora mezunu	1.450	938	512
Bilinmeyen	93.423	53.476	39.947
Toplam	1.266.575	622.258	644.317

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

A N K A R A

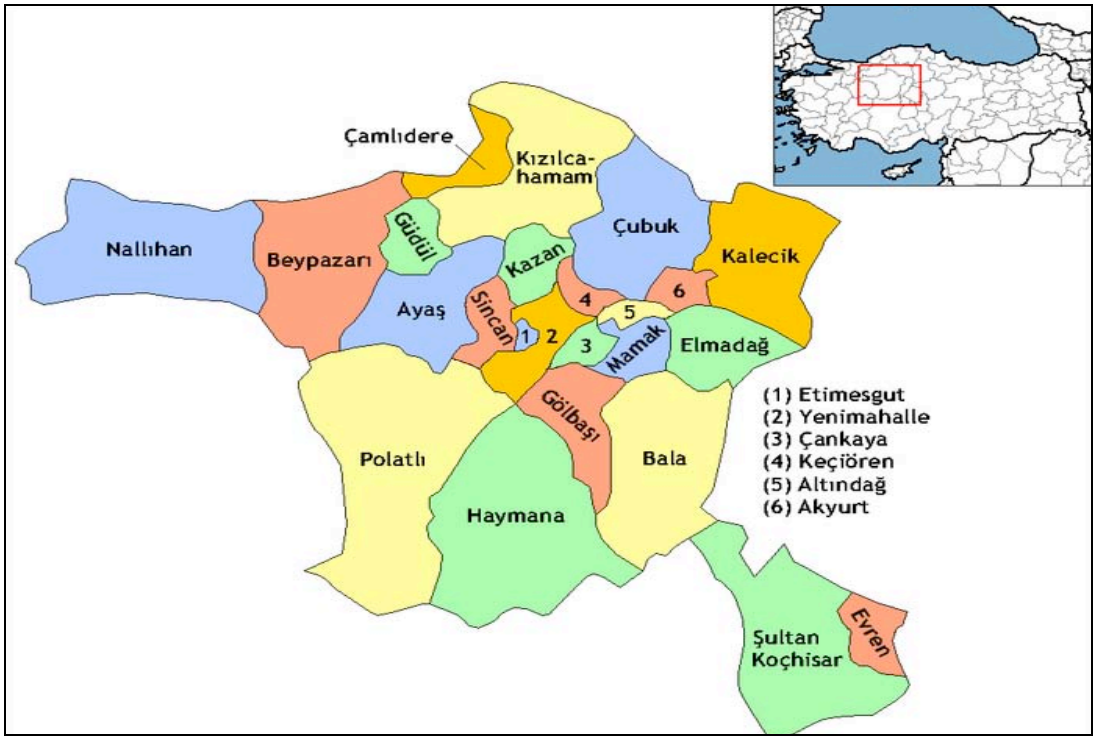

Büyükşehir statüsünde olan Ankara'da merkez ilçelerle beraber toplam 25 ilçe bulunmaktadır. Belediye sayısı 67, köy sayısı ise 769'dur. Resmi verilere göre 2008 yılı toplam il nüfusu 4.548.939'dur. 1985 yılında merkez nüfusu 2.235.035 olan Ankara'nın 2008 yılındaki merkez nüfusu ise neredeyse iki katına çıkmış ve 4.395.888 kişiye ulaşmıştır. Yıllar bazında il nüfusu ile artış hızı aşağıdaki tablolarda verilmiştir. En fazla göçü, sırasıyla % 32,85, 32,92 ve 43,29 ile 1950- 1970 yılları arasında almıştır.

Tablo 18: Seçilmiş Sayım Yıllarına Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızları [3]

Yıllar	Nüfus Miktarı	Nüfus Artış Hızı (%)
1927	404.581	-
1940	620.965	24,28
l950	819.693	32,85
1960	1.321.380	32,92
1970	2.041.658	43,29

[3] Kaynak : TÜİK 2009. İlde 2003 yılında; 54.191 doğum, 27.380 ölüm, 32.193 evlenme ve 7.478 boşanma olayı gerçekleşmiştir.

1980	2.854.689	19,82
1985	3.306.327	29,38
1990	3.236.378	21,28
1997	3.631.612	18,58
2000	4.007.860	21,37
2008	4.548.939	-

Ankara'nın 2007-2008 yılları arası aldığı ve verdiği göç oranları karşılaştırıldığında, net göç hızının % 6,74 oranında olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle Ankara, hala yoğun göç alan illerimiz arasında ilk sıraları almaktadır denebilir.

Tablo 19: Ankara'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Ankara	4.548.939	156.760	126.198	30.562	6,74

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Aşağıdaki tablo Ankara ili cinsiyet bazında, 15 ve daha yukarısı yaş için eğitim istatistiklerini vermektedir. Ankara, başkent olmasına karşın eğitim düzeyi açısından çok da parlak olmayan sonuçlara sahiptir denebilir.

Tablo 20: Ankara İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	137.480	20.400	117.080
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	108.932	34.218	74.714
İlkokul mezunu	919.397	394.436	524.961
İlköğretim mezunu	317.565	168.547	149.018
Ortaokul veya dengi okul mezunu	240.748	145.187	95.561
Lise veya dengi okul mezunu	918.396	495.129	423.267
Yüksekokul veya fakülte mezunu	440.170	247.649	192.521
Yüksek lisans mezunu	44.495	26.298	18.197
Doktora mezunu	16.223	9.833	6.390
Bilinmeyen	242.842	131.920	110.922
Toplam	3.386.248	1.673.617	1.712.631

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

A N T A L Y A

Büyükşehir statüsünde olan Antalya'nın toplam 19 ilçesi, 130 belediyesi ve 560 köy yerleşimi bulunmaktadır. Merkez nüfusu, 1985 yılında 261.114 olan Antalya'nın sırasıyla 1990'da 378.208, 2000'de 603.190, 2007'de 1.127.634 ve 2008 yılında ise 1.272.940 olmuştur. Antalya'nın 1935-2008 yılları arasındaki nüfusu ve ilgili dönemlere göre yıllık nüfus artış hızı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 21: Antalya'da Nüfusun ve Nüfus Artış Hızının Gelişimi (1935-2008)[4]

	Yıl	Nüfus	Nüfus Artış Hızı Dönemi	Nüfus Artış Hızı (%)
Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	1.859.275		
	2000	1.719.751	1990-2000	41,79
	1997	1.509.616		
	1990	1.132.211	1985-1990	47,88
	1985	891.149		
	1980	748.706	1975-1980	22,41
	1975	669.357		
	1970	577.334	1965-1970	34,07
	1965	486.910		
	1960	416.130	1955-1960	30,33
	1945	278.178	1940-1945	16,33
	1935	242.609	1927-1935	20,28

Antalya'nın ilçeler bazındaki nüfus miktarları, aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre merkezde, 2000 yılı verilerine göre, kilometrekare başına 354 kişi düşerken il ortalaması kilometrekare başına 83 kişidir.

Tablo 23: Antalya'da İlçelere Göre Nüfus ve Nüfus Yoğunluğu (2000)[5]

İlçe	Nüfus	Yüzölçümü (km^2)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2) 1990	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km^2) 2000
Merkez	714.129	2.020	230	354
Akseki	42.467	1.285	38	33
Alanya	257.671	1.598	84	161
Elmalı	40.041	1.630	22	25
Finike	42.087	653	53	64
Gazipaşa	44.541	921	44	48
Gündoğmuş	21.513	1.343	15	16
İbradi	10.826	1.242	9	9
Kale	22.170	374	59	59
Kaş	47.519	1.867	22	25
Kemer	55.092	468	50	118
Korkuteli	51.580	2.531	19	20
Kumluca	61.370	1.220	36	50
Manavgat	199.385	2.237	57	89
Serik	109.360	1.334	63	82
İl Ortalaması	1.719.751	20.723	55	83

[4] Kaynak: TÜİK Web sayfası.
[5] Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Antalya'nın 2007-2008 yılı verilerine bakıldığında, % 19,68'lik net göç hızı oranıyla, Türkiye'de hala yoğun göç alan bir kentimiz olduğu görülmektedir.

Tablo 24: Antalya'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Antalya	1.859.275	92.031	55.806	36.225	19,68

Antalya'nın 2008 yılı verilerine göre 15 yaş ve yukarısı için cinsiyet bazında bitirilen eğitim düzeyi, il/ilçe merkezleri toplamı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir. Burada da yine **nüfusun önemli bir bölümünün ilkokul ve daha altı bir eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.**

Tablo 25: Antalya İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	41.654	6.810	34.844
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	32.975	12.179	20.796
İlkokul mezunu	322.899	151.358	171.541
İlköğretim mezunu	98.069	51.013	47.056
Ortaokul veya dengi okul mezunu	59.025	35.825	23.200
Lise veya dengi okul mezunu	223.257	118.807	104.450
Yüksekokul veya fakülte mezunu	4.345	2.571	1.774
Yüksek lisans mezunu	4.345	2.571	1.774
Doktora mezunu	1.053	678	375
Bilinmeyen	73.803	42.159	31.644
Toplam	957.716	480.079	477.637

A Y D I N

Yukarıdaki haritaya bakıldığında Aydın'ın toplamda merkez dahil 16 ilçesi olduğu görülmektedir. Belediye sayısı 54, köy yerleşimi sayısı ise 495'tir. Aşağıdaki tablo 1927-2008 yılları arası ilin nüfuslarını vermektedir. 2008 yılı verilerine göre, nüfusu 965.500 olan Aydın'da nüfus artışının özellikle 1985'ten itibaren giderek hızlandığını söylemek olanaklıdır. İ lin merkez nüfus miktarı ise yıllara göre ş öyledir: 1980'de 74.021, 1985'te 90.449, 1990'da 107.011, 2000'de 143.267, 2007'de 168.216 ve 2008'de 171.242'dir. Aşağıdaki tabloda Aydın'ın 1927–2008 yılları arasındaki nüfus miktarı verilmiştir:

Tablo 26: Yıllara Göre Aydın İli Nüfusu

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	965.500
	2000	957.757
	1997	897.821
	1990	824.816
	1985	743.419
	1980	652.488
	1975	609.869
	1970	564.802
	1965	524.918
	1960	467.341
	1927	12.000

Aydın'ın 2007-2008 yılı verilerine bakıldığında, % 9,15'lik net göç hızı oranıyla, Türkiye'de hala yoğun göç alan bir kentimiz olduğu görülmektedir.

Tablo 26a: Aydın'ın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Aydın	965.500	34.375	25.577	8.798	9,15

Sahip olunan eğitim düzeyleri göz önüne alındığında Aydın'ın da diğer illerden farklı bir tablo sergilemediği ve **nüfusunun önemli bir kısmının ilkokul ve daha altı bir eğitim seviyesine sahip olduğu** görülmektedir

Tablo 27: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	25.960	4.419	21.541
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	19.052	6.920	12.132
İlkokul mezunu	154.402	74.325	80.077
İlköğretim mezunu	42.238	22.118	20.120
Ortaokul veya dengi okul mezunu	23.497	14.111	9.386
Lise veya dengi okul mezunu	94.363	49.750	44.613
Yüksekokul veya fakülte mezunu	43.330	25.579	17.751
Yüksek lisans mezunu	1.516	912	604
Doktora mezunu	505	326	179
Bilinmeyen	30.977	17.542	13.435
Toplam	435.840	216.002	219.838

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

B U R S A

Toplamda 17 ilçesi olan Bursa, ülkemizin en büyük illerinden biridir ve büyükşehir statüsüne sahiptir. Belediye sayısı 55, köy yerleşimi sayısı ise 676'dır. Aşağıdaki tablolar 1935 – 2008 yılları arası kentin il ve merkez nüfus miktarlarını vermektedir. Bursa'nın da özellikle 1980'lerden itibaren yoğun göç alan bir kent olduğu görülmektedir.

Tablo 28: Bursa İlinin Merkez ve Vilayet Nüfusu (1935-2008)

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	2.507.963
	2000	1.630.940
	1997	1.958.529
	1990	1.596.161
	1985	1.324.015
	1980	1.148.492
	1975	961.639
	1970	847.884
	1965	755.504
	1960	693.894
Nüfus [Merkez nüfusu]	2007	1.976.999
	2000	1.194.687
	1997	1.054.796
	1990	834.576
	1985	612.510
	1980	445.113
	1975	346.103
	1970	275.953
	1965	211.664
	1960	153.866
	1950	101.000
	1940	78.000
	1935	72.000

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Aşağıdaki tablo, 2007-2008 döneminde Bursa'nın net göç hızını (% 14,29) vermektedir. Değerlere bakıldığında bir sanayi kenti olması nedeniyle hali hazırda hala yoğun göç alan bir kentimiz olduğu görülmektedir.

Tablo 29: Bursa'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Bursa	2.507.963	82.964	47.370	35.594	14,29

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Diğer kentlerimizde olduğu gibi Bursa'nın da ilkokul ve daha altı eğitim seviyesi açısından çok da iyi bir yerde olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo, kentin il/ilçe merkezleri nüfusunu, cinsiyet bazında 15 ve daha yukarı yaş grubunda sahip olunan eğitim düzeyine göre vermektedir:

Tablo 30: Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	83.949	14.282	69.667
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	74.449	25.931	48.518
İlkokul mezunu	600.509	272.838	327.671
İlköğretim mezunu	175.180	89.613	85.567
Ortaokul veya dengi okul mezunu	130.722	78.308	52.414
Lise veya dengi okul mezunu	370.305	210.929	159.376
Yüksekokul veya fakülte mezunu	128.253	77.643	50.610
Yüksek lisans mezunu	7.141	4.388	2.753
Doktora mezunu	1.801	1.218	583
Bilinmeyen	99.505	54.031	45.474
Toplam	**1.671.814**	**829.181**	**842.633**

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

İ S T A N B U L

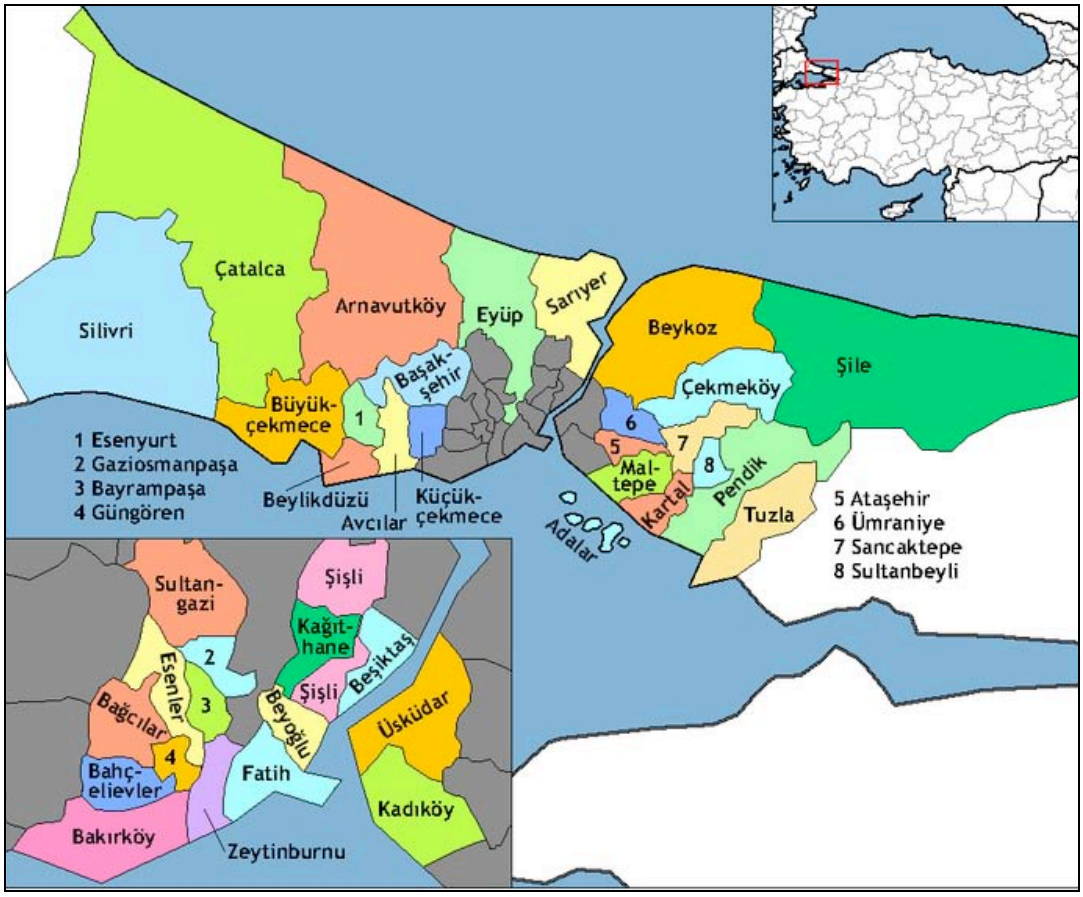

Büyükşehir statüsünde ve Türkiye'nin en büyük, sanayi ve hizmet sektörlerinin en geliştiği kent olan İ stanbul, toplamda Türkiye ölçeğinde en çok ilçesi (40) olan bir kentimizdir. Belediye sayısı 78, köy sayısı ise 163'tür. 1960-2008 yılları arası vilayet nüfusu şu şekildedir:

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	12.697.164
	2000	10.018.735
	1997	9.189.809
	1990	7.390.190
	1985	5.842.985
	1980	4.741.890
	1975	3.904.558
	1970	3.019.032
	1965	2.293.829
	1960	1.862.092

Türkiye'nin her açıdan en gelişmiş ve en büyük kenti olan İstanbul bu özelliklerinden dolayı, özellikle 1950'den itibaren daha yoğun göç almıştır. Bu göç akımı halihazırda devam etmektedir. Aşağıdaki tablo, 1901 yılından 2007 yılına kadar İstanbul'un merkez nüfusu ile yıllık bazdaki nüfus artış ve azalış oranlarını vermektedir:

Tablo 31: İstanbul'un Geçmişten Günümüze Merkez Nüfus Sayıları (1901-2007)

Yıl	Nüfus	Yıllık Artış Oranı (%)	Yıl	Nüfus	Yıllık Artış Oranı (%)
1901	942.900	-2,86	**1980**	2.772.708	1,71
1914	909.978	-0,27	**1985**	5.475.982	14,58
1927	680.857	-2,21	**1990**	6.629.431	3,90
1935	741.148	1,07	**2000**	8.803.468	2,88
1940	793.949	1,39	**2007**	11.372.613	3,73
1945	860.558	1,62			
1950	983.041	2,70			
1955	1.268.771	5,24			
1960	1.466.535	2,94			

Aşağıdaki tablo, İstanbul'un ilçe bazında nüfus miktarlarını vermektedir. İlgili verilere göre nüfusu en yoğun olan ilçeleri sırasıyla Bağcılar, Küçükçekmece, Bahçelievler, Pendik ve Ümraniye'dir. En az nüfusa sahip olan ilçeler ise sırasıyla Adalar ve Çatalca'dır.

Tablo 32: 2008 TÜİK Verilerinde İstanbul İlçe Nüfusları

İlçe	Nüfus	İlçe	Nüfus	İlçe	Nüfus	İlçe	Nüfus
Adalar	10.460	**Beykoz**	241.833	**Gaziosmanpaşa**	464.109	**Silivri**	118.304
Arnavutköy	148.419	**Beylikdüzü**	186.847	**Güngören**	318.545	**Sultanbeyli**	272.758
Ataşehir	345.588	**Beyoğlu**	247.256	**Kadıköy**	550.801	**Sultangazi**	436.935
Avcılar	322.190	**Büyükçekmece**	151.954	**Kağıthane**	418.229	**Şile**	25.169
Bağcılar	719.267	**Çatalca**	61.566	**Kartal**	427.156	**Şişli**	314.684
Bahçelievler	571.711	**Çekmeköy**	135.603	**Küçükçekmece**	662.566	**Tuzla**	165.23
Bakırköy	214.821	**Esenler**	468.448	**Maltepe**	415.117	**Ümraniye**	553.352
Başakşehir	193.750	**Esenyurt**	335.316	**Pendik**	520.486	**Üsküdar**	529.550
Bayrampaşa	272.196	**Eyüp**	317.695	**Sancaktepe**	223.755	**Zeytinburnu**	288.743
Beşiktaş	191.513	**Fatih**	455.498	**Sarıyer**	276.407		

İstanbul'un 2007-2008 dönemi aldığı göç, verdiği göç miktarları ile net göç hızı yıllık bazda % 2,1'dir. Bu rakam oransal olarak küçük görünüyor olmakla birlikte İstanbul'un nüfusunun 15 milyona dayandığı günümüzde bu oran yıllık 300 bin yeni göçmene tekabül etmektedir.

Tablo 33: İstanbul'un Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
İstanbul	12.697.164	374.868	348.193	26.675	2,1

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Diğer iller gibi eğitim istatistikleri pek olumlu olmayan İstanbul'un bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri nüfusu (15+yaş) 2008 yılı verilerine göre şu şekildedir:

Tablo 34: İstanbul İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	454.417	79.849	374.568
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	495.427	189.474	305.953
İlkokul mezunu	3.158.614	1.531.177	1.627.437
İlköğretim mezunu	951.247	499.765	451.482
Ortaokul veya dengi okul mezunu	601.428	359.018	242.410
Lise veya dengi okul mezunu	2.029.601	1.083.383	946.218
Yüksekokul veya fakülte mezunu	802.798	445.444	357.354
Yüksek lisans mezunu	88.199	51.846	36.353
Doktora mezunu	22.167	13.461	8.706
Bilinmeyen	859.335	470.803	388.532
Toplam	**9.463.233**	**4.724.220**	**4.739.013**

İ Z M İ R

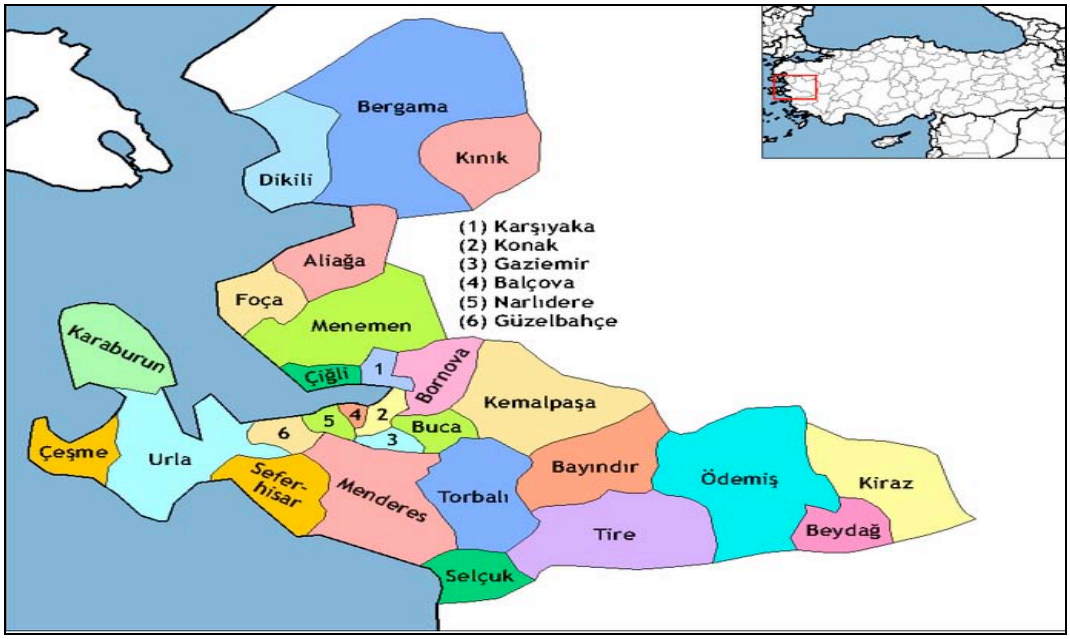

Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir'in toplamda 30 ilçesi, 91 belediyesi ve 620 köy yerleşimi bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo yıllar bazında kentin nüfusunu vermektedir. Tablo değerlerine bakıldığında İzmir merkezinin, özellikle 1985'lerden itibaren yoğun göç aldığı ve bu göçün günümüzde hızını kısmen kesmiş olmasına karşın devam ettiği görülmektedir.

Tablo 35: İzmir'in Yıllar Bazındaki Nüfus Miktarı

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	3.795.978
	2000	3.370.866
	1997	3.114.859
	1990	2.694.770
	1985	2.317.829
	1980	1.976.763
	1975	1.673.966
	1970	1.427.173
	1965	1.234.667
	1960	1.063.490
Nüfus [Merkez nüfusu]	2007	3.175.133
	2000	2.232.265
	1990	1.757.414
	1985	946.225
	1980	530.064

İzmir ilinin 2007-2008 dönemi aldığı göç, verdiği göç ile net göç hızına bakıldığında kentin yine halihazırda en yoğun göç alan illerin başında geldiğini söylemek olanaklıdır. Diğer bir deyişle, aşağıdaki tablonun verilerine bakıldığında, kentin 2007–2008 dönemindeki net göç hızının % 7.2 olduğu görülmektedir.

Tablo 36: İzmir'in Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
İzmir	3.795.978	117.067	89.819	27.248	7,2

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

İzmir'in il/ilçe nüfusunun cinsiyet bazında 15 ve daha yukarısı için bitirilen eğitim düzeyine bakıldığında, toplam **nüfusun üçte birinden fazlasının ilkokul ve daha altı bir eğitim seviyesine sahip olduğu** görülmektedir. Aşağıdaki tablo, bu konudaki istatistikleri detaylı bir biçimde vermektedir:

Tablo 37: İzmir İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	134.181	25.261	108.920
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	119.814	45.391	74.423
İlkokul mezunu	925.514	437.100	488.414
İlköğretim mezunu	258.353	137.537	120.816
Ortaokul veya dengi okul mezunu	183.962	105.832	78.130
Lise veya dengi okul mezunu	620.874	326.543	294.331
Yüksekokul veya fakülte mezunu	274.183	152.941	121.242
Yüksek lisans mezunu	16.673	9.336	7.337
Doktora mezunu	5.957	3.526	2.431
Bilinmeyen	193.121	111.556	81.565
Toplam	**2.732.632**	**1.355.023**	**1.377.609**

K O C A E L İ

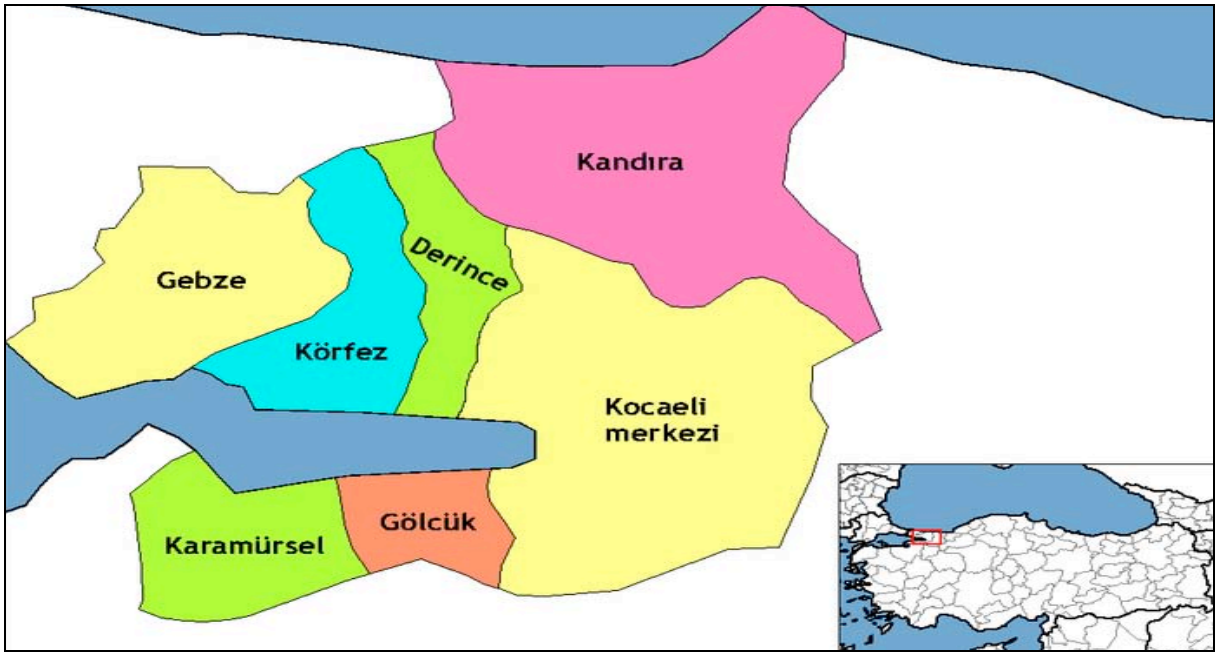

Toplamda 12 ilçesi bulunan Kocaeli'nin 46 belediyesi ve 269 köy yerleşimi bulunmaktadır. Kentin yıllar bazında, vilayet, merkez ve ilçe nüfusları aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Tablo verilerine göre merkez ilçe nüfusundan sonra sırasıyla en kalabalık nüfusa sahip ilçeler Gebze, Kandıra, Gölcük ve Karamürsel ilçeleridir.

Tablo 38: Kocaeli İl, Merkez ve İlçe Nüfusları

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	1.490.358
	2000	1.206.085
	1997	1.177.379
	1990	936.163
	1985	742.245
	1980	596.899
	1975	477.736
	1970	385.408
	1965	335.518
	1960	297.463
Nüfus [Merkez nüfusu]	2007	894.242
	1990	576.681

Sıra	İlçe	1990	2000	2007	2008 (Tahmini)
1	İzmit	156.116	253.487	310.815	319.738
2	Gebze	190.741	195.699	248.424	285.300
3	Kandıra	66.141	93.997	113.991	116.806
4	Gölcük	53.559	85.818	109.580	112.975
5	Körfez	63.194	81.938	97.535	99.859
6	Karamürsel	65.600	55.790	71.538	108.000
7	Kartepe	7.800	24.825	36.741	38.709
8	Dilovası	24.462	29.353	36.466	37.172
9	Başiskele	18.590	28.890	35.856	36.851
10	Çayırova	19.530	22.086	29.906	31.023
11	Darıca	4.074	16.300	23.192	24.182
12	Derince	13.872	14.553	18.877	19.495

Kocaeli'nin 2007–2008 dönemine ait aldığı göç, verdiği göç ile net göç hızı aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Tablo değerlerine bakıldığında, Kocaeli'nin yine halihazırda yoğun göç alan kentlerimiz arasında ilk sıraları (% 15,56) aldığı görülmektedir.

Tablo 39: Kocaeli'nin Aldığı, Verdiği, Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Kocaeli	1.490.358	63.965	40.947	23.018	15,56

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Kocaeli'nin 15 yaş ve yukarısı için bitirilen **eğitim düzeyine bakıldığında, diğer illerde de olduğu gibi kadınlar aleyhine bir düşük eğitim düzeyi ile yine en yoğun nüfusun ilkokul ve daha altı bir eğitim seviyesine sahip olduğu** görülmektedir. Aşağıdaki tablo bu konudaki detaylı verileri sunmaktadır:

Tablo 40: Kocaeli'nin Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 + yaş)-2008 Yılı

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	52.514	8.884	43.630
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	51.776	18.157	33.619
İlkokul mezunu	348.199	156.644	191.555
İlköğretim mezunu	112.541	58.748	53.793
Ortaokul veya dengi okul mezunu	68.911	44.316	24.595
Lise veya dengi okul mezunu	241.157	143.862	97.295
Yüksekokul veya fakülte mezunu	74.033	45.974	28.059
Yüksek lisans mezunu	4.371	2.842	1.529
Doktora mezunu	1.010	659	351
Bilinmeyen	84.395	44.556	39.839
Toplam	**1.038.907**	**524.642**	**514.265**

M A N İ S A

Toplamda 15 ilçesi bulunan Manisa'nın belediye sayısı 84 ve köy yerleşim sayısı ise 778'dir. Mevcut nüfusu 1.316.750 (erkek=656.051, kadın=660.699)'dir. Aşağıdaki tablo, 1985 – 2008 yılları arası Manisa'nın il ve merkez nüfus miktarlarını vermektedir.

	1985 Sayımları	**1990 Sayımları**	**2000 Sayımları**	**ADNKS 2008 Sayımları**
Manisa İl	1.050.130	1.154.418	1.260.169	1.316.750
Manisa Merkez	**1990** = 158.928	**2000** = 214.345	**2007** = 281.890	**2009** = 278.967

Manisa ilinin 2007 – 2008 dönemi aldığı göç, verdiği göç ile net göç hızı (%2.16)na bakıldığında halihazırda göç alan kentler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 41: Manisa'nın Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	**ADNKS 2008 Nüfusu**	**Aldığı Göç**	**Verdiği Göç**	**Net Göç**	**Net Göç Hızı**
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Manisa	1.316.750	38.301	35.458	2.843	2,16

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Aşağıdaki tablo Manisa'nın 15 yaş ve daha yukarısı nüfusun cinsiyet bazında bitirilen eğitim istatistiklerini 2008 yılı verilerine göre vermektedir. Tablo değerlerine bakıldığında, neredeyse **nüfusun yarısının ilkokul ve daha altı bir eğitim seviyesine sahip olduğu** görülmektedir. Araştırma kapsamındaki iller arasında nüfusun eğitim seviyesinin düşüklüğü, Manisa özelinde çok belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 42: Manisa İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008

İl / İlçe Merkezi

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	48.825	9.360	39.465
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	32.385	12.836	19.549
İlkokul mezunu	268.219	129.338	138.881
İlköğretim mezunu	64.610	33.764	30.846
Ortaokul veya dengi okul mezunu	31.430	20.051	11.379
Lise veya dengi okul mezunu	123.764	68.040	55.724
Yüksekokul veya fakülte mezunu	45.606	28.208	17.398
Yüksek lisans mezunu	1.736	1.059	677
Doktora mezunu	394	279	115
Bilinmeyen	30.204	17.240	12.964
Toplam	**647.173**	**320.175**	**326.998**

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

M E R S İ N

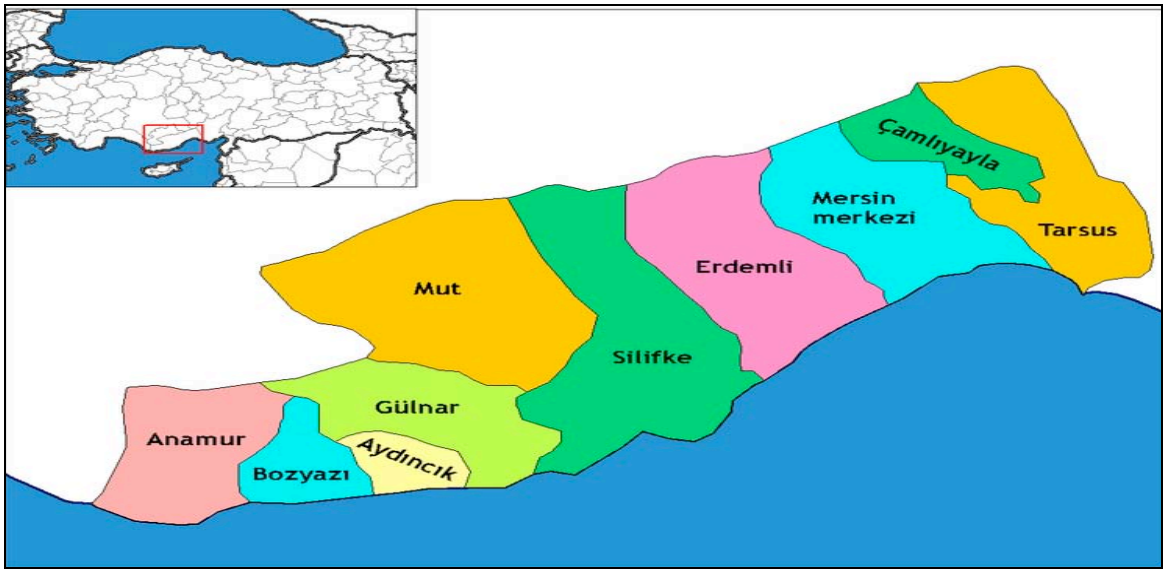

Toplamda 13 ilçesi bulunan Mersin'in belediye sayısı 70, köy yerleşimi sayısı ise 518'dir. Mevcut nüfusu 2008 verilerine göre 1.602.908 (erkek: 796.911, kadın: 805.997)'dir. Kentin il ve merkez nüfus miktarları yıllar bazında aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 43: Mersin İl ve Merkez Nüfusları

Nüfus [İl/vilayet nüfusu]	2008	1.602.908
	2000	1.651.400
	1997	1.515.302
	1990	1.266.995
	1985	1.034.085
	1980	843.931
	1975	714.817
	1970	590.943
	1965	511.273
	1960	444.528
Nüfus [Merkez nüfusu]	2007	1.056.331
	2000	537.843
	1990	422.357
	1985	314.350
	1980	216.308

Mersin, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yoğun göç alan olan bir kent olmasına rağmen, 2007–2008 dönemine bakıldığında şehrin tıpkı Adana gibi verdiği göçün aldığı göçten daha fazla olduğu görülmektedir.. Diğer bir deyişle, Mersin artık aldığı göçten daha fazlasını veren bir konuma gelmiş ve 2007–2008 dönemindeki net göç hızı -2.08 olmuştur.

Tablo 43a: Mersin'in Aldığı, Verdiği Net Göç ile Net Göç Hızı (2007-2008 Dönemi)

İl	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0
Mersin	1.602.908	46.776	50.110	-3.334	-2,08

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

Aşağıdaki tablo, Mersin ilinin cinsiyet bazında 15 ve daha yukarısı için bitirilen eğitim düzeyine ilişkin verileri sunmaktadır. Diğer illerin çoğu için geçerli olan eğitim verilerinin Mersin için de geçerli olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, **Mersin'in de nüfusunun üçte biri ilkokul ve daha altı bir eğitim düzeyine sahiptir.**

Tablo 44: Mersin İli Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu (15 +yaş), 2008

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	76.703	14.781	61.922
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	53.337	20.986	32.351
İlkokul mezunu	286.286	137.810	148.476
İlköğretim mezunu	98.921	51.950	46.971
Ortaokul veya dengi okul mezunu	53.269	31.855	21.414
Lise veya dengi okul mezunu	195.235	103.875	91.360
Yüksekokul veya fakülte mezunu	71.295	42.516	28.779
Yüksek lisans mezunu	2.950	1.714	1.236
Doktora mezunu	746	472	274
Bilinmeyen	64.759	36.339	28.420
Toplam	**903.501**	**442.298**	**461.203**

Kaynak: TÜİK Web sayfası.

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, araştırma kapsamında uygulanan hane halkı ve 15-60 yaş arası kişi anketleri yoluyla elde edilen veriler sunulmuştur. Diğer bir deyişle, SPSS[1] programı aracılığıyla elde edilen bulgular-dağılımlar, tablolar halinde sunularak analiz edilmiştir.

4.1. Hane Halkı Bilgileri

Bu başlık altında, '2009 Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri Araştırması' kapsamında yer alan nüfusun demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin yanı sıra görüşülen kişilerin birlikte yaşadıkları hane halkının genel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Hane halkı üyelerinin yaş, cinsiyet, anadil, öğrenim ve medeni durumuna ilişkin özellikleri yanında, yaşanılan hanenin yaşamsal koşullarına ilişkin bilgiler de sunulmuştur. Burada sunulan hane halkı özelliklerinin daha sonraki bölümlerde değinilecek konular için de açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

4.1.1. Hane Halkına İlişkin Genel Bilgiler

Çalışma kapsamında görüşülen hane halkı nüfusunun yaş ve cinsiyet dağılımı bilgileri kullanılarak araştırma nüfusu için Şekil 4.1.1.1'de verilmiş olan nüfus piramidi sunulmuştur. Yaş ve cinsiyet dağılımları ayrıca Tablo 4.1.1.1'de gösterilmektedir. Hane halklarında bilgisi alınan 13.563 kişinin bilgileri ile Türkiye'de kentsel alanlardaki cinsiyet ve yaş dağılımlarını gösteren diğer çalışmaların (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 ve 2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi -ADNKS- sonuçları gibi) bulguları arasında benzerlik görülmektedir. Bu benzerlik, çalışmanın örnekleminin temsil gücünü göstermektedir.

[1] SPSS: Statistical Package for the Social Sciences.

Şekil 4.1.1.1. Nüfus Piramidi

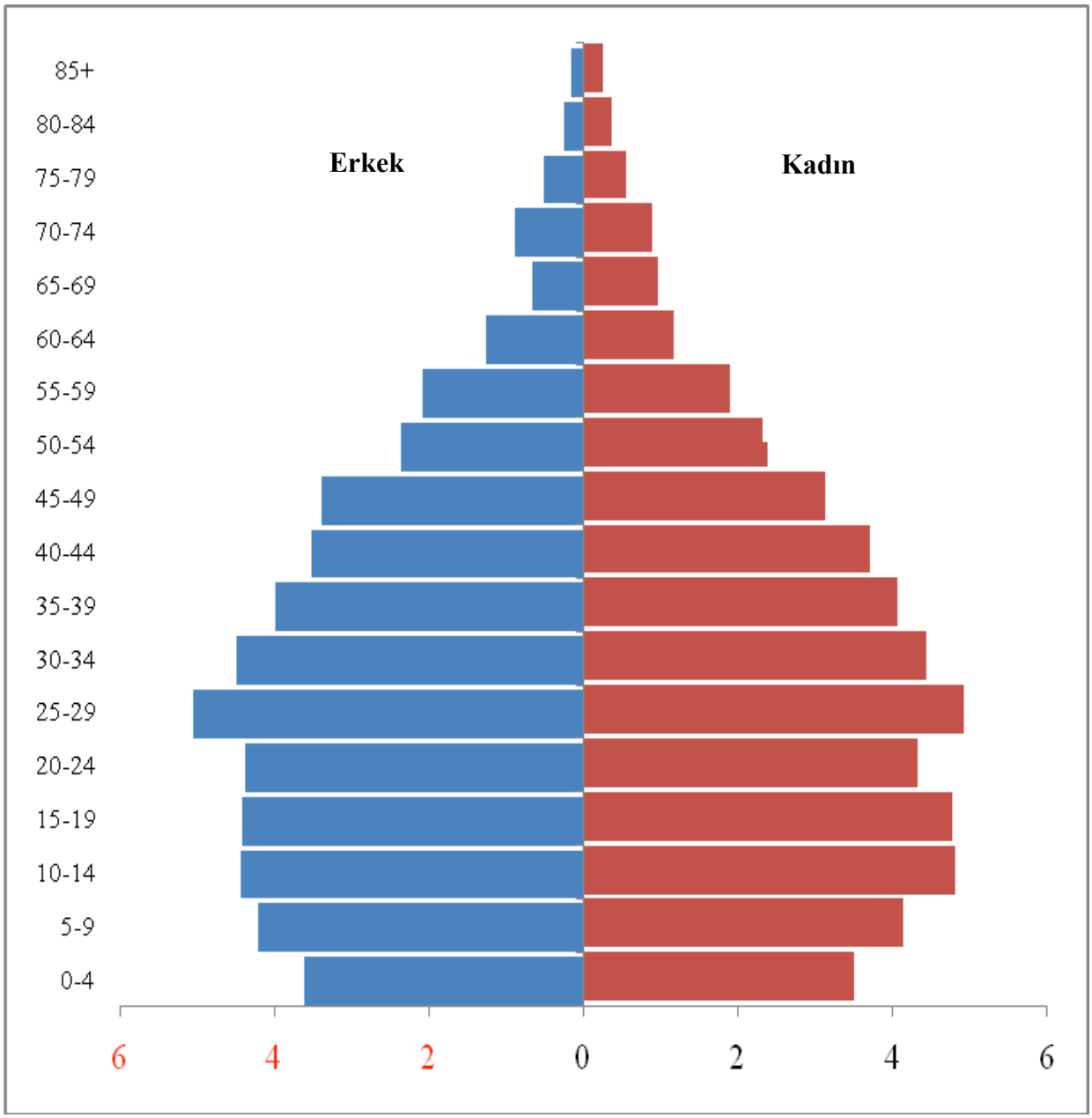

Tablo 4.1.1.1: Yaş ve Cinsiyete Göre Hane Halkı Nüfusunun Yüzde Dağılımı

	Cinsiyet		
Yaş	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
0-4	7.3	7.0	7.1
5-9	8.5	8.2	8.3
10-14	8.9	9.6	9.3
15-19	8.9	9.5	9.2
20-24	8.8	8.6	8.7
25-29	10.2	9.8	10.0
30-34	9.0	8.8	8.9
35-39	8.0	8.1	8.1
40-44	7.1	7.4	7.2
45-49	6.8	6.2	6.5
50-54	4.8	4.7	4.7
55-59	4.2	3.8	4.0
60-64	2.6	2.3	2.4
65-69	1.3	1.9	1.6
70-74	1.8	1.8	1.8
75-79	1.0	1.1	1.1
80-84	0.5	0.7	0.6
85+	0.3	0.5	0.4
Toplam	100.0	100.0	100
Sayı	6.810	6.753	13.563

Araştırma kapsamındaki hane halkı nüfusunda erkek ve kadın nüfusun büyüklüğü hemen hemen aynıdır; sırasıyla, 6.810 erkek ve 6.753 kadın. Tablo 4.1.1.1.'de görüleceği üzere hane halkı nüfusunda 'çocuk nüfus' olarak tanımlanan 0-14 yaş grubu nüfus, toplam hane halkı nüfusunun yaklaşık dörtte birini (% 24,7) oluşturmaktadır. Hane halkı nüfusunda yaklaşık her on kişiden yedisi ise (% 69,7) 'çalışma çağı nüfusu' olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundadır. 'Yaşlı nüfus' olarak tanımlanan 65 yaş ve üzeri nüfus (65+) oranı ise % 5,5'dir. Hane halkı nüfusunun yaklaşık yarısını (% 52,6) 30 yaş altı nüfus oluşturmaktadır.

- **Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi**

Çalışma kapsamında, görüşülen hane halkı nüfusuna öğrenim düzeyini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Tablo 4.1.1.2. ve Tablo 4.1.1.3.'te, 6 yaş ve üstü hane halkı nüfusunun öğrenim düzeyi sırasıyla kadın ve erkek nüfus için ayrı ayrı sunulmaktadır.

Kadınların genel olarak erkeklere nazaran daha düşük düzeyde öğrenim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Yaklaşık dört kadının biri okula gitmemiş veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş durumdayken, aynı oran erkeklerde yaklaşık her altı erkekte bir düzeyindedir.

Kadınlarda ancak her altı kadından birisi lise mezunu ve yaklaşık on altı kadından biri yüksek okul mezunu iken oranlar erkekler için daha olumludur. Yaklaşık her beş erkekten biri lise mezunu, yaklaşık her on erkekten biri de yüksek okul mezunudur.

Tablo 4.1.1.2: Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Kadın (Yüzde Dağılımı)

Kadın	Öğr. Yok/ İlköğretim 1. Kademe Bitirmemiş	İlköğretim 1. Kademe Bitirmiş	İlköğretim 2. Kademe Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite veya Üzeri	Toplam	Sayı
Yaş							
6 - 9	99.8	0.2	0.0	0.0	0.0	100.0	488
10 - 14	37.4	52.4	10.2	0.0	0.0	100.0	664
15 - 19	5.1	9.2	65.2	20.5	0.0	100.0	648
20 - 24	8.1	20.7	18.3	45.3	7.6	100.0	630
25 - 29	9.3	32.0	13.2	27.8	17.8	100.0	649
30 - 34	7.9	48.4	4.1	24.4	15.2	100.0	566
35 - 39	11.6	58.1	9.4	13.9	7.0	100.0	524
40 - 44	16.7	52.1	10.2	13.4	7.6	100.0	476
45 - 49	20.5	51.9	5.6	16.3	5.8	100.0	387
50 - 54	24.6	48.5	11.0	9.7	6.3	100.0	320

55 - 59	40.4	37.9	4.9	10.6	6.3	100.0	239
60 - 64	41.3	43.8	5.0	6.6	3.4	100.0	155
65 - 69	66.7	24.0	2.9	6.4	0.0	100.0	116
70 - 74	57.5	25.8	7.2	3.8	5.7	100.0	89
75 - 79	61.1	26.7	9.1	0.0	3.0	100.0	56
80 - 84	(76.6)	(8.5)	(4.6)	(10.3)	(0.0)	100.0	41
85+	*	*	*	*	*	100.0	23
Kadın Toplam	26.1	36.0	14.7	16.7	6.5	100.0	6071

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Tablo 4.1.1.3: Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi: Erkek (Yüzde Dağılımı)

Erkek	**Öğr. Yok/ İlköğretim 1. Kademe Bitirmemiş**	**İlköğretim 1. Kademe Bitirmiş**	**İlköğretim 2. Kademe Mezunu**	**Lise Mezunu**	**Üniversite veya Üzeri**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş							
6 - 9	99.3	0.7	0.0	0.0	0.0	100.0	477
10 - 14	44.4	48.2	6.9	0.5	0.0	100.0	675
15 - 19	4.1	8.3	71.4	16.3	0.0	100.0	656
20 - 24	1.7	12.0	21.3	53.0	11.9	100.0	663
25 - 29	3.9	24.8	19.8	33.6	17.9	100.0	672
30 - 34	4.1	36.1	13.2	29.7	16.9	100.0	565
35 - 39	2.7	42.6	16.8	22.4	15.5	100.0	515
40 - 44	3.0	56.0	11.9	19.1	10.0	100.0	457
45 - 49	3.0	51.6	17.8	16.1	11.4	100.0	415
50 - 54	4.0	55.6	16.2	16.1	8.1	100.0	315
55 - 59	6.3	48.1	13.7	16.6	15.4	100.0	260
60 - 64	7.0	59.3	12.0	9.1	12.6	100.0	167
65 - 69	15.8	58.4	10.0	2.4	13.4	100.0	95
70 - 74	35.6	40.5	0.0	9.8	14.1	100.0	79
75 - 79	25.9	47.4	16.9	0.0	9.8	100.0	53
80 - 84	(54.4)	(24.9)	(6.8)	(6.8)	(7.1)	100.0	30
85+	*	*	*	*	*	100.0	18
Erkek Toplam	16.3	34.3	19.2	20.3	10.0	100.0	6112

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu**

Çalışma kapsamında bilgisi toplanan 15 yaş ve üstü hane halkı nüfusunun medeni durumu Tablo 4.1.1.4'te sunulmaktadır. 'Hiç Evlenmemiş' kadın ve erkeklerin yüzdesinin, 15-19 yaş grubundan itibaren -özellikle 25-29 yaş grubundan sonra- azalma gösterdiği görülmektedir. 'Halen Evli' olan kadın ve erkeklerin oranı neredeyse aynı iken, 'Eşi Ölmüş' ile 'Boşanmış' veya 'Eşinden Ayrı Yaşayan' kadınların oranı erkeklere nazaran daha yüksektir. İleri yaşlarda erkek ölüm olasıklıklarının daha yüksek olması, kadınların erkeklere nazaran eşinin ölmesi veya boşanma durumunda tekrar evlenme olasılığının daha düşük oluşu gibi nedenlerden dolayı kadınlar açısından bu iki medeni durum erkeklere göre daha yüksektir. Hiç evlenmemiş erkekler ve kadınların oranı arasında % 3,8'lik bir fark bulunmaktadır.

Tablo 4.1.1.4: 15 Yaş ve Üzeri Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumu (Yüzde Dağılımı)

	Hiç Evlenmedi	Halen Evli	Eşi Ölmüş	Boşandı/ Ayrı Yaşıyor	Toplam	Sayı
	KADIN					
Yaş						
15 - 19	94.3	5.7	0.0	0.0	100.0	647
20 - 24	60.5	38.0	0.0	1.3	100.0	630
25 - 29	23.2	74.5	0.4	1.6	100.0	648
30 - 34	13.4	80.2	1.1	4.1	100.0	567
35 - 39	6.1	89.9	1.4	2.3	100.0	525
40 - 44	4.0	86.8	2.2	6.2	100.0	477
45 - 49	2.2	87.6	7.2	2.9	100.0	387
50 - 54	1.1	84.3	9.7	4.0	100.0	320
55 - 59	1.3	73.8	19.7	5.2	100.0	238
60 - 64	5.0	64.8	29.1	0.6	100.0	156
65 - 69	0.7	61.0	38.1	0.2	100.0	116
70 - 74	2.6	47.7	45.9	3.8	100.0	89
75 - 79	0.0	40.5	56.5	3.0	100.0	58
80 - 84	(0.0)	(22.1)	(73.3)	(4.6)	100.0	41
85+	*	*	*	*	100.0	23
Kadın Toplam	25.0	64.3	7.9	2.8	100.0	4,922

	ERKEK					
Yaş						
15 - 19	98.9	0.6	0.5	0.0	100.0	651
20 - 24	88.9	10.9	0.1	0.0	100.0	661
25 - 29	49.8	49.6	0.0	0.6	100.0	674
30 - 34	19.2	77.9	0.0	2.0	100.0	563
35 - 39	7.0	91.7	0.0	1.2	100.0	515
40 - 44	4.5	93.5	0.0	1.7	100.0	458
45 - 49	2.0	94.0	0.8	2.7	100.0	415
50 - 54	1.7	96.2	1.4	0.7	100.0	316
55 - 59	0.0	96.4	0.8	1.6	100.0	261
60 - 64	0.5	94.8	3.4	1.3	100.0	168
65 - 69	3.3	93.7	0.5	2.5	100.0	97
70 - 74	0.0	85.6	10.5	3.8	100.0	81
75 - 79	0.0	83.9	11.4	1.4	100.0	53
80 - 84	(0.0)	(78.0)	(22.0)	(0.0)	100.0	31
85+	*	*	*	*	100.0	18
Erkek Toplam	32.7	64.7	1.1	1.2	100.0	4,962
Toplam	28.8	64.4	4.4	2.0	100.0	9,884

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- ## Hane Halkı Nüfusunun Anadili Bilgisi

Çalışma kapsamında bilgisi toplanan hane halkı üyelerin anadili bilgisi hane halkı görüşmesi sırasında toplanmış olup Tablo 4.1.1.5 ve Tablo 4.1.1.6'da sunulmaktadır. **Hane halkı üyelerinin yaklaşık % 89'unun anadili Türkçe iken, yaklaşık % 8'inin anadili Kürtçe olarak belirtilmiştir. Anadili Zazaca olan kişiler, bilgisi alınan kişilerin yaklaşık % 1'ini oluştururken, anadili Arapça olan nüfus, bilgisi alınan nüfusun % 2'sidir.**

Tablo 4.1.1.5: Yaş ve Cinsiyet Özelliklerine Göre Hane Halkı Nüfusunun Anadili* (Yüzde Dağılımı)

Yaş	Anadil					
	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Arapça	Diğer	Sayı
0-4	6.9	7.6	6.0	9.4	17.8	1,111
5-9	8.3	7.9	6.4	8.5	13.8	1,193
10-14	9.3	9.3	11.0	7.2	7.9	1,346
15-19	9.3	9.5	8.7	6.1	2.1	1,307
20-24	8.5	11.8	9.5	9.4	5.0	1,300
25-29	9.9	12.2	10.6	7.0	6.4	1,327
30-34	8.8	11.1	9.6	6.3	8.2	1,133
35-39	8.0	7.1	15.2	11.3	3.5	1,041
40-44	7.5	4.6	9.7	7.3	3.5	935
45-49	6.8	5.2	3.9	4.7	3.0	805
50-54	4.8	4.0	2.3	5.5	6.2	637
55-59	4.1	3.1	2.0	2.2	5.7	500
60-64	2.4	2.1	0.8	3.1	3.5	324
65-69	1.6	1.0	2.0	3.0	5.9	214
70-74	1.7	1.4	0.1	5.2	3.6	170
75-79	1.1	0.8	2.2	1.7	1.1	111
80-84	0.6	0.8	0.0	1.7	1.4	72
85+	(0.4)	(0.6)	(0.0)	(0.4)	(1.4)	41
Cinsiyet						
Erkek	49.6	49.1	54.7	54.5	46.2	6,810
Kadın	50.4	50.9	45.3	45.5	53.8	6,753
Yüzde	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Yüzde	88.7	7.5	0.9	1.9	1.0	100.0
Toplam Sayı	11,976	1,017	122	285	163	13,563

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

* Diğer anadil grubunda bulunan diller: Rumca, Yunanca, Ermenice, İbranice (Ladino), Çerkezce, Gürcüce, Lazca, Rusca, Bulgarca, Romence, Sırpça, İngilizce, Almanca, Fransızca, Diğer diller.

Anadili Türkçe olanlar, diğer anadil gruplarına göre, daha yüksek öğrenime sahiptir. Anadili Türkçe olan yaklaşık her beş kişiden birisinin öğrenim düzeyi, 'öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş' seviyesindedir. Aynı oran anadili Kürtçe ve Arapça olan gruplarda iki katına çıkmaktadır (% 42).

Tablo 4.1.1.6: Öğrenim Durumuna Göre Hane Halkı Nüfusunun Anadili (Yüzde Dağılımı)

	Anadil					
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Diğer**	**Sayı**
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	18.9	42.3	26.1	41.3	24.5	2,996
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	35.0	35.6	41.0	38.3	34.8	4,202
İlk. 2. Kad. Mezun	17.6	12.4	12.8	10.9	6.5	2,035
Lise Mezun	19.5	8.0	15.6	8.4	22.8	2,084
Üniversite veya üzeri	8.9	1.7	4.5	1.1	11.5	869
Yüzde	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Toplam Sayı	9,909	1,682	117	380	98	12,186

4.1.2. Hane Halkı Göç Statüsü ve Göç Nedeni

Bu başlık altında, tüm hane halkı üyeleri için toplanan göç verisi, üyelerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmiştir. Hane halkı üyelerinin yaşadıkları yere göç etme durumları Tablo 4.1.2.1'de sunulmaktadır. Hane halkı üyelerinin yarısı (% 52'si) görüşme tarihinde yaşadığı yerleşim yerine, başka bir yerleşim yerinden göç ettiğini belirtmiştir.

Göç etme yüzdesi en düşük olarak, beklenildiği üzere, çocuk yaşlarda görülürken göç etme yüzdelerinin özellikle orta yaş gruplarında ve üst yaş gruplarında en yüksek yüzdelere ulaştığı görülmektedir. Bu yaş gruplarında hane halkı nüfusunun % 70'inden fazlası görüşmenin gerçekleştiği yerleşim yerine göç etmiştir. Kadın ve erkek nüfusun göç etmiş olanlarının oranları birbirine çok yakındır.

Tablo 4.1.2.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Hane Halkı Üyelerinin Yaşanılan Yere Göç Etme Durumları (Yüzde Dağılımı)

Yaş	Doğduğundan Beri Aynı Yerleşim Yerinde	Yaşadığı Yerleşim Yerine göç etmiş	Bilmiyor	Toplam	Sayı
0-4	91.0	6.3	2.7	100.0	1,110
5-9	81.9	17.0	1.2	100.0	1,193
10-14	80.8	18.4	0.8	100.0	1,345
15-19	68.6	31.2	0.2	100.0	1,305
20-24	49.6	49.9	0.5	100.0	1,300
25-29	39.5	59.7	0.8	100.0	1,327
30-34	33.5	66.1	0.4	100.0	1,133
35-39	28.7	70.9	0.4	100.0	1,041
40-44	28.8	70.5	0.7	100.0	935
45-49	23.0	76.4	0.6	100.0	805
50-54	19.5	79.1	1.4	100.0	637
55-59	19.7	80.3	0.0	100.0	500
60-64	11.6	88.4	0.0	100.0	324
65-69	7.9	92.1	0.0	100.0	214
70-74	22.4	76.5	1.2	100.0	170
75-79	27.3	72.7	0.0	100.0	111
80-84	15.5	84.5	0.0	100.0	72
85+	(25.3)	(72.7)	(2.0)	100.0	41
Cinsiyet					
Erkek	48.0	51.3	0.8	100.0	6,810
Kadın	46.5	52.7	0.8	100.0	6,753
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk. 1.Kad. Bitirmemiş	48.9	49.9	1.1	100.0	2,996
İlk. yüzde1. Kad. Bitirmiş	33.9	65.4	0.7	100.0	4,202
İlk. 2. Kad. Mezun	52.9	46.7	0.4	100.0	2,035
Lise Mezun	48.0	51.8	0.3	100.0	2,084
Üniversite ve Daha Yüksek	36.4	63.4	0.2	100.0	869
Anadil					
Türkçe	49.5	50.1	0.4	100.0	11,976
Kürtçe	24.9	70.7	4.4	100.0	1,017
Zazaca	28.1	71.1	0.8	100.0	122
Arapça	51.7	47.8	0.4	100.0	285
Diğer/Bilmiyor	25.9	64.6	9.5	100.0	163
Toplam	47.3	52.0	0.8	100.0	13,563

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Öğrenim düzeyinin yükselmesi; özellikle ilköğretim birinci kademeyi bitirmiş ve üniversite ve daha yüksek öğrenim alan gruplarda, bireylerin hareketliliğine yol açmaktadır. Gerek öğrenim almak için gerekse de öğrenim sonrasında iş aramak veya iş bulduğu için yerleşim yerini değiştirenlerin göç etme olasılığını arttırdığı anlaşılmaktadır. **Anadile göre göç durumu incelendiğinde, anadili Kürtçe ve Zazaca olanların diğer anadile sahip kişilere nazaran daha fazla oranda göç ettikleri görülmektedir. Anadili Türkçe ve Arapça olanlar diğer anadile sahip kişilere göre daha az düzeyde hareketlilik sergilemektedirler.**

- **Hane Halkının Bulundukları Yerleşim Yerine Gelmeden Önce Yaşadıkları Yerleşim Yeri Bilgisi**

Hane halkı üyeleri arasından yaşadıkları yerleşim yerine göç eden kişiler için bulundukları yerleşim yerine gelmeden önce (son göçlerini gerçekleştirmeden önce) yaşadıkları yerleşim yerinin tipi sorulmuştur. Tablo 4.1.2.2.'de bazı sosyo-demografik özelliklere göre göç eden kişilerin son göçlerinden bir önceki yerleşim yeri tipleri sunulmaktadır. **Göç etmiş her on kişiden yaklaşık dördü bucak veya köyden göç etmişlerdir. Göç etmiş nüfusun yaklaşık dörtte biri ise il merkezinden göç etmiştir. Her on göç etmiş kişiden üçü ise bulundukları yere bir ilçe merkezinden göç etmiştir. Yurtdışından göç eden kişiler toplam göçmenlerin sadece % 4'ünü oluşturmaktadır.**

Bucak veya köyden göç edenlerin yüzdesinin yaş ilerledikçe arttığı görülmektir. Öğrenim durumuna göre göç edilen yerleşim yeri tipi incelendiğinde; **eğitimi olmayan göçmenlerin yarıdan fazlasının (% 55) bucak veya köyden göç ettikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe köyden göç etme yüzdeleri düşmekte, il ve ilçe merkezinden göç etme ise artmaktadır.**

Anadile göre göç edilen yerleşim yeri incelendiğinde; anadili Türkçe olan her dört hane halkı üyesinden yaklaşık biri il merkezinden göç ederken, her on hane halkı üyesinden yaklaşık dördü bucak merkezi veya köyden göç etmiştir. **Bucak veya köy merkezinden göç etme anadili Kürtçe olan hane halkı üyelerinde her on hane halkı üyesinden yaklaşık**

yediye çıkmaktadır. Aynı oran anadili Zazaca olanlarda her on hane halkı üyesinde yaklaşık altıdır. Anadili Arapça olan göç etmiş nüfusun da yarısı bucak merkezi veya köyden göç etmiştir.

Tablo 4.1.2.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Halen Yaşanılan Yerleşim Yerinden Önce Yaşanılan Yer (Yüzde Dağılımı)

	Göçten Önce Yaşanılan Yer					
Yaş	**İl Merkezi**	**İlçe Merkezi**	**Bucak/Köy**	**Yurtdışı**	**Toplam**	**Sayı**
0-4	29.5	23.5	39.3	7.8	100.0	57
5-9	35.7	25.8	34.5	3.9	100.0	180
10-14	29.7	34.1	31.1	5.1	100.0	254
15-19	27.8	32.2	37.4	2.6	100.0	426
20-24	27.2	32.5	36.9	3.4	100.0	676
25-29	26.3	30.7	40.6	2.5	100.0	838
30-34	24.8	29.7	40.7	4.8	100.0	792
35-39	22.7	28.3	47.4	1.6	100.0	790
40-44	22.7	29.4	45.7	2.2	100.0	707
45-49	22.8	32.3	41.7	3.2	100.0	651
50-54	17.4	30.3	44.4	7.8	100.0	536
55-59	15.8	29.0	48.6	6.5	100.0	418
60-64	21.4	29.3	44.1	5.2	100.0	289
65-69	24.8	16.0	50.0	9.2	100.0	195
70-74	32.0	19.2	45.0	3.8	100.0	145
75-79	20.6	28.2	44.9	6.4	100.0	90
80-84	15.5	34.3	49.8	0.5	100.0	63
85+	(22.9)	(37.6)	(33.1)	(6.5)	100.0	34
Cinsiyet						
Erkek	24.4	28.8	43.3	3.5	100.0	3,523
Kadın	23.6	30.4	41.6	4.5	100.0	3,618
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	17.4	25.1	55.1	2.5	100.0	1,550
İlk. yüzde1. Kad. Bitirmiş	15.7	29.4	52.5	2.4	100.0	2,769
İlk. 2. Kad. Mezun	25.2	32.8	36.3	5.8	100.0	971
Lise Mezun	36.2	34.0	23.6	6.3	100.0	1,164

Üniversite ve Daha Yük.	48.6	29.6	15.0	6.8	100.0	572
Anadil						
Türkçe	25.8	31.0	39.0	4.1	100.0	5,604
Kürtçe	10.3	19.2	70.4	0.1	100.0	1,197
Zazaca	12.4	31.6	56.0	0.0	100.0	85
Arapça	18.6	26.4	51.2	3.8	100.0	177
Diğer/Bilmiyor	28.8	25.6	20.2	25.4	100.0	78
Toplam	24.0	29.6	42.4	4.0	100.0	7,141

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Hane Halkı Üyelerinin Son Göç Nedenleri**

Hane halkı üyelerinden göç etmiş bireylerin son göç nedenleri, bu çalışma kapsamında araştırılmış ve gerçekleştirilen son göçün temel nedeni, görüşülen kişilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.1.2.3'te sunulmuştur. **Göç eden hane halkı nüfusunun yarısı 'ailevi' nedenlerden dolayı göç etmiştir. Göç eden hane halkı üyelerinin yaklaşık dörtte biri, 'ekonomik' ve 'bireysel' nedenlerden dolayı göç edildiğini beyan etmiştir. Göç nedenleri arasında, 'güvenlik' nedeniyle gerçekleşmiş göç yaklaşık % 1 dolayındadır.**

Ailevi nedenlerle göç tüm yaş gruplarında, özellikle 0-14 yaş grubunda, en belirgin göç nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. **Ekonomik nedenli göç ise en çok çalışma çağındaki nüfus olan 30-64 yaş grubunda görülmektedir (% 29.2).**

Tablo 4.1.2.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Son Göçün Temel Nedeni

	Son Göçün Temel Nedeni							
	Ekonomik	**Bireysel**	**Ailevi**	**Çevresel**	**Güvenlik**	**Diğer**	**Toplam**	**Sayı**
Yaş								
0-14	1.4	1.2	97.4	0.0	0.0	0.0	100.0	491
15-29	19.5	24.7	54.9	0.0	0.5	0.3	100.0	1940
30-64	29.2	25.6	43.2	0.3	1.0	0.7	100.0	4177
65+	24.8	22.3	46.4	0.4	4.0	2.0	100.0	528

Cinsiyet								
Erkek	41.0	18.0	39.1	0.4	1.0	0.6	100.0	3519
Kadın	8.6	28.6	60.8	0.1	1.2	0.8	100.0	3617
Öğrenim Durumu								
Öğr.yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	17.5	15.9	63.9	0.2	1.1	1.4	100.0	1549
İlk.yüzde1. Kad. Bitirmiş	32.0	21.1	44.8	0.1	1.2	0.7	100.0	2765
İlk. 2. Kad. Mezun	22.3	17.7	58.5	0.0	1.3	0.3	100.0	970
Lise Mezun	22.6	29.3	46.9	0.3	0.7	0.2	100.0	1164
Üniversite ve Daha Yüksek	15.6	49.1	33.5	0.8	0.4	0.5	100.0	572
Anadil								
Türkçe	23.6	24.4	50.6	0.2	0.8	0.5	100.0	5606
Kürtçe	31.5	15.3	48.7	0.0	2.8	1.7	100.0	1196
Zazaca	34.8	20.7	37.7	5.9	0.5	0.4	100.0	82
Arapça	25.7	23.0	49.5	0.0	0.0	1.7	100.0	174
Diğer/Bilmiyor	16.0	28.3	47.2	0.0	6.1	2.4	100.0	78
Toplam	24.4	23.4	50.2	0.2	1.1	0.7	100.0	7136

Kadın hane halkı üyeleri açısından son göçün temel nedeni olarak ailevi ve bireysel nedenler ön plana çıkarken (sırasıyla yaklaşık % 61 ve % 29) erkek bireyler için ise sırasıyla ekonomik, ailevi ve bireysel nedenler en yüksek yüzdeye sahiptir. Erkek hane halkı üyelerinin % 1, kadınların ise % 1,2'si son göçlerinin güvenlik nedeniyle gerçekleştiğini belirtmiştir. Öğrenim durumu yükseldikçe bireysel nedenlerle yapılan göçlerin yüzdesinin arttığı dikkati çekmektedir. Diğer yandan, güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen göçlerin daha az öğrenime sahip kişiler tarafından gerçekleştirildiği, üniversite ve üzeri mezun kişilerin çok az bir bölümünün (% 0,4) son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Anadili Türkçe olan hane halkı üyelerinin % 1'inden daha azı son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirdiklerini ifade ederken, güvenlik nedeniyle göç, anadili Kürtçe olanlarda yaklaşık % 3'tür. Anadili Arapça olan hane halkı üyelerinin son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirmedikleri, son göçlerini daha ziyade sırasıyla ailevi, ekonomik ve bireysel nedenlerle gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Göç nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İ yi Bir Yaşam Standardı"; **Bireysel Nedenler:** "Evlilik", "Eğitim", "İş Değişikliği/Tayin", "Memlekete Geri Gönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", **Diğer Nedenler:** "Kan Davası", "Töre/Namus Cinayeti" "Sağlık Nedenleri"; "Güvenlik Nedeniyle Ayrılan Yerleşim Yerine Geri Dönüş" ve "Diğer Nedenler".

4.1.3. Hane Halkı Konut Özellikleri

Bu araştırma kapsamında görüşülen hanelerdeki bireylerin sosyo-ekonomik durumunun ve yaşanılan sağlık koşullarının birer göstergesi olabilecek içme suyunun kaynağı, tuvaletin yeri, konutta ayrı mutfak ve banyo olup olmadığı, konutta bulunan oda sayısı gibi konut özelliklerine ilişkin sorular da sorulmuştur. Tablo 4.1.3.1'te, konut özellikleri hane halkı soru kağıdı görüşmesinin gerçekleştirildiği kişinin anadili ayrımında sunulmaktadır.

Tablo 4.1.3.1: Hane Halkı Soru Kağıdı Doldurulurken Görüşülen Kişilerin Anadiline Göre Hanelerin Konut Özellikleri (Yüzde Dağılımı)

	Görüşülen Kişinin Anadili				
	Türkçe	**Kürtçe**	**Diğer**	**Toplam**	**Sayı**
İçme Suyu Kaynağı					
Evde Şehir Suyu	32.4	55.1	54.6	34.8	1629
Şişe Suyu/Damacana/Pet Su	61.1	27.9	43.3	58.2	1570
Diger	6.5	17.0	2.1	7.0	205
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	
Tuvaletin Yeri					
Evin İçinde	96.7	91.1	91.1	96.1	3207
Evin Dışında/Diğer	3.3	8.9	8.9	3.9	197
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	
Ayrı Mutfak Var	99.1	95.6	96.7	98.8	3404
Ayrı Banyo Var	96.2	96.3	95.7	96.2	3404
Oda Başına Düşen Ortalama Hane Halkı Üyesi Sayısı	1.09	1.71	1.37	1.15	3404
Toplam	89.4	6.5	4.1	100.0	3404

Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu her on konuttan yaklaşık altısında içme suyunun kaynağı olarak 'Şişe Suyu/Damacana/Pet Su' kullanılmaktadır. Görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu konutlardaysa aynı oran yarıya inmektedir (% 27,9). Evde şehir suyunu içme suyu olarak kullanma oranı ise görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde yaklaşık % 32, Kürtçe olduğu hanelerde ise yaklaşık % 55'tir.

Hanelerde kullanılan tuvaletin yeri bilgisi de bu çalışma kapsamında edinilmiştir. Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu konutlarda **tuvaleti evin dışında olan hanelerin oranı yaklaşık % 3 iken, aynı oran görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu hanelerde üç katına (% 9'a) çıkmaktadır.**

Hanede oda başına düşen kişi sayısı bulgusu incelendiğinde, görüşülen kişinin anadiline göre konutlar arasında önemli farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde oda başına yaklaşık bir kişi düşerken, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu haneler daha kalabalık olup, oda başına 1,7 kişi düşmektedir.

Hanelerin sahip olduğu dayanıklı tüketim malları, hanelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin önemli bir göstergesidir. Tablo 4.1.3.2'de hanelerin sahip oldukları dayanıklı tüketim malları, hane halkı görüşmesinin yapıldığı kişinin anadili temelinde verilmiştir.

Hanelerin büyük bir bölümünün elektrikli araçlara sahip olduğu görülmektedir. 'Buzdolabı', 'Çamaşır Makinası', 'Ütü' ve 'Televizyon' neredeyse tüm hanelerde bulunmaktadır. Bununla birlikte görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerin, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu hanelere göre dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları daha yüksektir. Örneğin, görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerin yarısından fazlasında (% 55) 'Bulaşık Makinesi' bulunurken, aynı oran görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu haneler arasında her dört haneden birine düşmektedir. Benzer şekilde, refah göstergesi olarak değerlendirilebilecek: 'Mutfak Robotu', 'DVD/VCD Çalar', 'Video Kamera', 'Kablo TV/Digitürk', 'Fotoğraf Makinesı', 'Telefon', 'Dizüstü Bilgisayar', 'Bilgisayar', 'İnternet' ve 'Taksi/Minibüs/Otobüs' gibi malların sahipliği görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde daha fazla yaygındır.

Hane başına düşen ortalama cep telefonu sayısı, görüşülen kişinin anadiline göre bir farklılık göstermemektedir. Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde hane başına ortalama özel araba sayısı, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olan hanelerin iki mislidir (sırasıyla 0,36 ve 0,18).

Tablo 4.1.3.2: Hane Halkı Soru Kağıdı Doldurulurken Görüşülen Kişilerin Anadiline Göre Seçilmiş Dayanaklı Tüketim Mallarına Sahip Olan Hane Halkları (Yüzde Dağılımı)

Dayanıklı Tüketim Malları	Görüşülen Kişinin Anadili			
	Türkçe	Kürtçe	Diğer	Toplam
Buzdolabı	99.0	98.1	97.6	98.9
Gazlı/Elektrikli Fırın	85.9	71.0	84.9	84.9
Mikrodalga Fırın	17.9	6.0	13.8	16.9
Bulaşık Makinesi	55.0	25.3	33.3	52.2
Mutfak Robotu	57.5	28.9	57.7	55.7
Çöp Öğütücüsü	0.9	0.0	0.6	0.9
DVD/VCD Çalar	55.8	38.0	38.9	54.0
Çamaşır Makinesi	97.0	96.2	95.0	96.9
Çamaşır Kurutma Mk	1.8	0.0	1.5	1.6
Video Kamera	17.6	3.0	8.3	16.2
Ütü	95.7	90.0	85.4	94.9
Uydu Yayın	60.0	55.3	55.3	59.5
Elektrik Süpürgesi	94.6	84.4	82.5	93.4
LCD/Plazma TV	11.5	3.0	6.4	10.8
Televizyon	95.6	95.7	94.0	95.6
Kablo TV/Digitürk	22.8	7.2	13.4	21.4
Fotoğraf Makinesi	44.6	18.2	32.1	42.4
Telefon	71.8	43.4	59.2	69.4
Dizüstü Bilgisayar	16.7	3.4	9.1	15.5
Bilgisayar	43.7	22.8	22.6	41.5
İnternet	43.9	13.7	23.8	41.1
Ev Spor Aletleri	9.5	1.8	6.3	8.9
Taksi/Minibüs/Otobüs	4.8	0.7	2.3	4.5
Motosiklet	3.4	2.0	9.2	3.6
Hane Başına Ortalama Cep Telefonu Sayısı	2.32	2.35	1.88	2.30
Hane Başına Ortalama Özel Araba Sayısı	0.36	0.18	0.24	0.34

4.2. Kişi Soru Kağıdı Bilgileri

Araştırma kapsamında, örnekleme dâhil hane halklarında referans kişi ile gerçekleştirilen hane halkı soru kağıdı uygulamasının ardından hane listesinde yer alan 15-60 yaş arası uygun kişiler seçilmiş ve bu kişiler arasından istatistikî bir olasılık dâhilinde kişi görüşmesini gerçekleştirmek üzere her haneden uygun bir hane halkı üyesi seçilmiştir. Seçilen kişilere 15-60 yaş kişi soru kağıdı uygulanmış, cevaplayıcıların sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin yanı sıra yaşanılan çevreye ilişkin sosyo-politik algıları hakkında da bilgi toplanmıştır.

Raporun bu bölümünde çalışmanın gerçekleştirildiği bölgenin sosyo-ekonomik durumu, uygulanan görüşmelerin içeriğinden yola çıkarak değerlendirilmektedir. Kişi görüşmelerinin sonuçları çeşitli sosyo-demografik özellikler bağlamında ele alınarak görüşülen kişilerin hem bireysel özellikleri hem de içinde yaşadıkları ortam hakkında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

4.2.1. Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler[2]

Kişi görüşmesi için hane halkı listesinde yer alan 15-60 yaşları arasından istatistiksel bir tablo yardımı ile seçilen hane halkı üyelerine ait bazı sosyo-demografik özellikler, görüşülen kişinin cinsiyetine göre Tablo 4.2.1.1'de sunulmaktadır. Raporun tamamında yer alan tablolarda ağırlıklı yüzdeler kullanılmakla birlikte, istatistikî değerlendirmeler açısından ağırlıksız gözlem sayılarına da dikkat edilmelidir. Ağırlıksız gözlem sayıları incelenirken analizlerin yorumlanmasında bazı değişkenler için gözlem sayıları ağırlıksız olarak 50'nin ve 25'in altına düştüğü durumlar tablo altlarında uyarı ile belirtilmektedir.

---

[2] Genel olarak gözlem sayısı 2360'tır. Bazı konularda, soruya yanıt verilmek istenmemesi (ör., 2 gözleme ait etnisite bilgisi elde edilememiştir) sonucu gözlem sayısı Türk/Diğer kategorisi için 1968, Kürt/Zaza kategorisi için ise 390 değeri olarak elde edilmiştir (ör., eğitim sorusunda 1 gözleme ait bilgi elde edilememiştir), ancak tablolarda tam sayı verilmiştir. Toplamda eksikmiş görünen rakamlar, ilgili soruya denek tarafından yanıt verilmemiş olmasından kaynaklanmakta olup, aşağıdaki tablolar bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, yüzdelerde rakam toplamının 100'ün çok az üstünde ya da altında kalmış olması, yüzdelerdeki virgülden sonraki rakamın 0,5'ten yukarı ise yukarıya, 0,5'ten aşağı ise aşağıya yuvarlanmış olmasından kaynaklanmakta olup, her hangi bir yanlışa işaret etmemektedir.

Görüşülen kişilerin yaş dağılımı incelendiğinde, yarısının 15-35 yaş grubunda olduğu görülmektedir. 15-24 yaş grubunda daha çok kadın görüşmesi yapılmışken, 35-44 yaş grubunda daha ziyade erkek görüşmeleri yapılmıştır.

Görüşülen kişilerin öğrenim durumları incelendiğinde görüşülen kişilerin yaklaşık % 8'inin 'öğrenimi olmadığı veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmediği' görülmektedir. Görüşülen kişiler arasında 'üniversite veya daha yüksek' seviyede öğrenim almış olanların oranı % 13'tür. Üniversite veya daha yüksek öğrenim almış erkek cevaplayıcı oranı, aynı düzeyde öğrenim görmüş kadın cevaplayıcı oranının yaklaşık iki katıdır. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemiş cevaplayıcıların da ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4.2.1.1: Araştırma Kapsamında Kişi Görüşmesi Gerçekleştirilen Hane Halkı Üyelerinin Cinsiyete Göre Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (Yüzde Dağılımı)

	Erkek	Kadın	Toplam	Sayı
Yaş Grubu				
15-24	14.5	24.1	19.2	451
25-34	31.4	31.8	31.6	772
35-44	29.0	21.2	25.1	579
45-60	25.1	22.9	24.0	558
Öğrenim Durumu				
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	3.4	11.7	7.5	244
İlk. 1. Kad. Mezun	34.8	40.6	37.7	897
İlk. 2. Kad. Mezun	18.0	17.0	17.5	397
Lise Mezun	26.8	21.8	24.4	553
Üniversite veya Daha Yüksek	17.0	8.8	13.0	266
Medeni Durum				
Hiç Evlenmemiş	24.4	22.1	23.3	512
Halen evli	72.8	69.8	71.3	1725
Dul	(0.4)	(3.2)	(1.8)	39
Boşanmış	1.7	4.0	2.9	62
Ayrı Yaşıyor	*	*	*	22
Etnisite				
Türk	85.2	85.7	85.4	1835
Kürt	7.5	8.7	8.1	354
Zaza	(1.0)	(1.2)	(1.1)	36

Arap	2.4	2.5	2.4	76
Diğer	3.9	2.0	2.9	58
Toplam	100.0	100.0	100.0	2360

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Kişi soru kağıdı uygulananların yaklaşık % 85'i anadilini Türkçe, % 8'i de Kürtçe olarak ifade etmiştir. Anadili Zazaca ve Arapça olan bireylerin oranı daha düşüktür (sırasıyla % 1,1 ve % 2,4). Diğer taraftan çalışma kapsamında görüşülen kişilerin araştırma tarihindeki medeni durumlarının bilgisi de toplanmıştır. Görüşülen her on kişiden yedisi araştırma tarihinde halen evli iken, her dört kişiden birinin de hiç evlenmediği (bekâr) görülmüştür. Araştırma tarihinde dul, boşanmış veya ayrı yaşayan kişilerin oranları toplamı yaklaşık % 5'dir. Medeni durumu dul veya boşanmış olan kişiler arasında ise kadınların payı çok belirgin derecede yüksektir.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Mezhebi**

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen kişi görüşmelerinde sahip olunan mezhep sorusu da sorulmuş olup Tablo 4.2.1.2'de bazı seçilmiş sosyo-demografik özelliklere göre bu bilgi sunulmaktadır. Görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı Sünni Hanefi (% 45,8) olduğunu belirtirken yaklaşık % 40'ı da 'Müslüman' olduğunu; mezhep ayrımı yapmadığını beyan etmiştir. 'Alevi' olduğunu ifade edenler cevaplayıcıların yaklaşık % 7'sini, 'Sünni Şafi ' olduğunu söyleyenler de yaklaşık % 6'sını oluşturmaktadır.

Nüfusun büyük çoğunluğunun Sünni Ş afi ve Sünni Hanefi olduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı illerde Alevilerin, Zaza ve Araplar arasında diğer etnik kökene sahip kişilere göre daha fazla yüzde ile yaşadığı görülmektedir. Türklerin daha çok Sünni Hanefi (yaklaşık yarısı) ve Alevi olduğu, Kürtlerin ise daha çok Sünni Şafi olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2.1.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Mezhebi (Yüzde Dağılımı)

	Müslüman /Ayrım Yapmıyor	Sünni Şafii	Sünni Hanefi	Alevi	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	39.1	9.7	44.9	4.0	2.4	100.0	451
25-34	41.1	7.7	42.1	7.1	2.1	100.0	772
35-44	35.5	3.7	47.2	10.6	2.9	100.0	579
45-60	38.2	3.2	49.8	6.4	2.2	100.0	558
Cinsiyet							
Erkek	37.7	4.7	47.7	7.2	2.7	100.0	1200
Kadın	39.6	7.4	43.8	7.2	2.0	100.0	1160
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	29.9	24.7	33.8	10.3	1.3	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	36.8	5.9	48.7	7.0	1.5	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	42.5	5.2	45.2	6.5	.6	100.0	397
Lise Mezun	41.1	3.6	44.7	7.1	3.5	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	39.5	1.0	46.6	7.0	5.9	100.0	266
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	39.8	5.6	45.7	4.9	4.0	100.0	512
Halen evli	37.8	6.5	46.1	7.9	1.7	100.0	1725
Dul/ Boşanmış/ Ayrı Yaşıyor	43.6	0.6	41.3	8.8	5.7	100.0	101
Etnisite							
Türk	41.2	1.4	48.7	7.1	1.5	100.0	1835
Kürt	19.5	45.6	30.0	4.8	0.1	100.0	354
Zaza	(16.1)	(14.1)	(21.1)	(48.7)	(0.0)	100.0	36
Arap	14.5	36.1	8.7	10.3	30.4	100.0	76
Diğer	43.8	1.3	43.0	0.3	11.5	100.0	57
Toplam	38.6	6.0	45.8	7.2	2.4	100.0	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Anadile Göre Görüşülen Kişilerin Etnik Kökeni**

Yine çalışma kapsamında değerlendirilmiş olan bir diğer tanımlayıcı bulgu ise anadile göre görüşülen kişilerin etnik köken dağılımıdır. **Anadilini Türkçe olarak ifade eden her on cevaplayıcının dokuzu (% 94,2) kendisini etnik köken olarak Türk olarak ifade etmiş, yaklaşık % 2'si ise Kürt olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan, anadili Kürtçe olan her on cevaplayıcının dokuzu (% 91,2) kendisini Kürt olarak tanımlarken, yaklaşık % 8'i etnik köken olarak Türk olduğunu söylemiştir.** Anadili Zazaca olanların yaklaşık %90'ı kendisini Zaza olarak ifade ederken, % 9'u Türk % 1'i ise Kürt olduğunu söylemiştir. Anadili Arapça olanların yaklaşık % 93'ü Arap olduğunu, yaklaşık % 6'sı da Türk olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4.2.1.3: Anadile Göre Görüşülen Kişilerin Etnik Kökeni (Yüzde Dağılımı)

	Etnik Köken						
	Türk	**Kürt**	**Zaza**	**Arap**	**Diğer**	**Toplam**	**Sayı**
Anadil							
Türkçe	94.2	2.2	0.3	0.6	2.7	100.0	1961
Kürtçe	8.2	91.2	0.1	0.1	0.5	100.0	279
Zazaca	(8.8)	(1.0)	(90.2)	(0.0)	(0.0)	100.0	28
Arapça	5.8	0.2	0.0	92.3	1.7	100.0	69
Diğer	*	*	*	*	*	100.0	23
Toplam	85.4	8.1	1.1	2.4	2.9	100.0	2360

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

4.2.2. Görüşülen Kişilere Ait Göç Tarihçesi

2009 En Çok Göç Alan Kentlerin (10 il) Ekonomik, Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırmasında, görüşülen kişiler doğdukları tarihten itibaren soru kağıdının uygulandığı tarihe kadar ekonomik, bireysel, ailevi, çevresel, güvenlik, sağlık, eğitim veya diğer bir nedenden dolayı **en az bir yıl süre ile** yaşadıkları yerleşim yerlerini değiştirmeleri durumunda **'göç etmiş'** olarak kabul edilmişlerdir. Böylelikle, görüşülen kişilere ayrıntılı olarak doğumlarından itibaren hayatları boyunca gerçekleştirdikleri tüm göçlerle ilgili sorular sorulmuştur. Özellikle son 20 yıl içinde gerçekleşen göç hareketlerinin tarihlerinin tam olarak

alınmasına çalışılmıştır. Böylelikle hiç göç etmemiş cevaplayıcılar ile ailesiyle birlikte küçük yaşlarda gerçekleşen göçler de dahil olmak üzere en az bir kez göç etmiş cevaplayıcılar belirlenebilmiştir.

Tablo 4.2.2.1'de bazı sosyo-demografik özelliklerine göre görüşülen kişilerin göç etme durumları sunulmuştur. Buna göre görüşülen **her on görüşülen kişiden yaklaşık yedisi hayatı boyunca en az bir kez göç etmiştir. Göç etme sıklığına bakıldığında ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısının (% 47,6) hayatında sadece bir kez göç ettiği, yaklaşık her altı kişiden birisinin de iki veya üç kez göç ettiği (% 16,3) görülmektedir. Dört ve daha fazla kez göç etmiş görüşülen kişi oranı ise tüm görüşülen kişiler arasında yaklaşık % 4'tür.**

Tablo 4.2.2.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göç Etme Durumu (Yüzde Dağılımı)

	Göç	Göç Etmiş				
	Etmemiş	1 Kez	2-3 Kez	4+ Kez	Toplam	Sayı
Yaş Grubu						
15-24	48.8	37.7	12.8	0.7	100.0	451
25-34	36.5	45.8	14.0	3.7	100.0	772
35-44	28.7	47.0	19.9	4.4	100.0	579
45-60	17.7	58.5	18.4	5.3	100.0	558
Cinsiyet						
Erkek	32.8	46.9	16.2	4.1	100.0	1200
Kadın	32.0	48.3	16.5	3.2	100.0	1160
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	7.1	68.3	22.2	2.4	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	25.4	57.7	15.6	1.3	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	47.1	40.1	11.7	1.1	100.0	397
Lise Mezun	42.3	38.0	16.8	2.9	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	29.0	34.7	20.0	16.3	100.0	266
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	52.2	29.2	14.3	4.3	100.0	512
Halen evli/evlenmiş	26.2	53.3	17.0	3.5	100.0	1826
Etnisite						
Türk	34.4	45.3	16.4	3.9	100.0	1835
Kürt	12.8	64.7	20.1	2.4	100.0	354
Zaza	(12.6)	(67.8)	(11.5)	(8.1)	100.0	36

Arap	37.1	47.4	14.9	0.6	100.0	76
Diğer	28.4	59.9	8.3	3.4	100.0	57
Toplam	32.4	47.6	16.3	3.7	100.0	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Göç etmemiş kişilerin oranı yaşla birlikte düşme eğilimindedir; 15-24 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 48,8) hiç göç etmemiş iken, bu oran 45-60 yaş grubunda yaklaşık % 18'e düşmektedir. Cinsiyete göre göç etme durumuna bakıldığında ise erkek ve kadın görüşülen kişiler arasında göç durumu anlamında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Öğrenim durumu en düşük görüşülen kişiler olan öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş görüşülen kişiler arasında göç etmemiş olanların oranı % 7'dir. Bu gruptaki görüşülen her on kişinin yaklaşık yedisi (% 68,3) hayatı boyunca bir kez göç ederken, her beş kişiden biri de hayatı boyunca iki veya üç kez göç etmiştir. Öğrenim grupları arasında, ilköğrenim birinci kademe mezunu olan grubun en az göç hareketliliğinde bulunan grup olduğu göze çarpmaktadır. Bu gruptaki görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,1) hayatı boyunca hiç göç etmemiştir. Üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip gruptaki her on kişinin üçünün hayatı boyunca hiç göç etmediği, bu gruptaki kişilerin yaklaşık % 35'inin ise hayatında bir kez olmak üzere göç ettiği görülmektedir. Bu gruptaki görüşülen her beş kişiden biri hayatı boyunca iki veya üç defa olmak üzere göç ettiğini beyan etmiştir. Bu gruptaki görüşülen kişilerin % 16'sı ise dört ve daha fazla kez göç ettiğini söylemiştir. Yüksek öğrenime sahip kesimin yoğun sosyal hareketliliği yanı sıra; okumak, iş bulmak, tayin vb. nedenlerle daha sık göç etmesi beklenebilir bir durumdur.

Görüşülen kişilerden medeni durumu hiç evlenmemiş olanların hemen hemen yarısı hiç göç etmemiş iken halen evli veya evlenmiş (dul, boşanmış, ayrı yaşıyor) olanların yarısı da en az bir kez göç etmişlerdir.

Göç durumuna, görüşülen kişinin etnik grubuna göre bakıldığında, etnik grup olarak Türk olduğunu beyan eden her üç kişiden birinin hayatı boyunca hiç göç etmediği görülmektedir. Araplar dışında diğer tüm etnik gruplarda göç etmeyenlerin oranı bundan daha

düşüktür. Nitekim etnik olarak Kürt olduğunu ifade etmiş olan yaklaşık her on kişinin altısı hayatı boyunca bir kez göç etmişken (% 64,7), her on kişinin ikisi de hayatı boyunca iki veya üç kez göç etmiştir (% 20,1). Hayatı boyunca bir kez göç etme oranı etnik kökenini Zaza olarak ifade edenlerde ise her on kişinin yaklaşık yedisi düzeyindedir (% 67,8).

- **Etnisite ve Doğumdaki Yerleşim Yerine Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerindeki Yerleşim Yeri**

Görüşülen kişilerin etnisitesine ve doğumdaki yerleşim yeri tipine göre ilk göçünü gerçekleştirdiği yerleşim yerine bakıldığında (bakınız Tablo 4.2.2.2); doğumdaki yerleşim yeri tipi ne olursa olsun her iki etnik grupta da görüşülen kişilerin ilk göçlerinde ağırlıklı olarak il merkezlerini tercih ettikleri görülmektedir. İ l merkezinden daha küçük yerleşim merkezlerinde doğanlar için ilçe merkezleri de ilk göçün gerçekleştirildiği önemli birimlerdir. Muhtemelen daha küçük yerleşim biriminde doğanlar, 'zincirleme göç' şeklinde öncelikle bir üst yerleşim birimine göç ederek son göçlerinde il merkezlerine ulaşmaktadırlar. Özellikle daha kırsal kökenli olduğu bilinen Kürt veya Zaza etnik gruplarında bu biçimdeki göç örüntüsü daha belirgindir.

Tablo 4.2.2.2: Etnisite ve Doğumdaki Yerleşim Yerine Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerindeki Yerleşim Yeri (Yüzde Dağılımı)

		İlk Göç Ettiği Yerleşim Yeri					
Etnisite	**Doğumdaki Yerleşim Yeri**	**İl merkezi**	**İlçe merkezi**	**Bucak/Köy**	**Yurtdışı**	**Toplam**	**Sayı**
Türk/Diğer	İl merkezi	84.8	8.5	2.9	3.8	100.0	302
	İlçe merkezi	78.0	19.7	1.9	0.4	100.0	436
	Bucak/Köy	77.9	16.4	4.9	0.8	100.0	547
	Mezra	*	*	*	*	100.0	3
	Yurtdışı	68.5	23.1	2.3	6.0	100.0	63
	Toplam	79.6	15.5	3.3	1.6	100.0	1351
Kürt/Zaza	İl merkezi	(97.6)	(1.0)	(1.4)	(0.0)	100.0	41
	İlçe merkezi	70.6	20.9	8.5	0.0	100.0	82
	Bucak/Köy	66.6	25.8	7.6	0.0	100.0	198
	Mezra	-	-	-	-	-	0

	Yurtdışı	*	*	*	*	100.0	1
	Toplam	71.6	21.3	7.2	0.0	100.0	322
	Tablo Toplam	78.6	16.1	3.8	1.4	100.0	1673

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göç Etmelerinin Temel Nedenleri**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilerden, her bir göçleri için göç etmelerinin temel nedeni, göç ettikleri yeri tercih nedeni ve bu göçün zamanı (yıl olarak) bilgisi alınmıştır.

Tablo 4.2.2.3'de göç etmiş tüm kişilerin birinci göçlerinin temel nedeni görüşülen kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmuştur. **Görüşülen kişilerin yarısı ilk göçlerini 'ailevi' nedenlerden dolayı gerçekleştirmişlerdir. Görüşülen kişilerin dörtte biri de ilk göçlerini 'bireysel' ve 'ekonomik' nedenlerden dolayı gerçekleştirdiklerini beyan etmişlerdir. Birinci göçün temel nedenleri arasında 'güvenlik' nedeniyle gerçekleşmiş göç, % 1'den daha düşük düzeydedir (% 0,7).**

Tablo 4.2.2.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerinin Temel Nedenleri (Yüzde Dağılımı)

	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	10.7	25.5	62.5	0.2	1.0	100.0	226
25-34	24.8	29.0	43.6	0.9	1.7	100.0	534
35-44	26.8	22.0	48.6	0.9	1.7	100.0	444
45-60	26.8	22.5	48.3	0.5	1.9	100.0	472
Cinsiyet							
Erkek	40.0	17.4	39.8	1.0	1.8	100.0	859
Kadın	7.4	32.2	58.5	0.4	1.5	100.0	817
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	20.4	25.1	50.7	2.2	1.5	100.0	219
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	31.1	20.2	46.6	0.1	2.0	100.0	688

İlk. 2. Kad. Mezun	19.5	22.6	55.9	1.9	0.1	100.0	232
Lise Mezun	21.0	22.9	52.8	0.7	2.6	100.0	344
Üniversite veya Daha Yüksek	13.7	43.3	42.1	0.1	0.8	100.0	190
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	16.3	17.0	63.3	2.1	1.2	100.0	250
Halen evli/evlenmiş	25.4	26.2	46.2	0.4	1.8	100.0	1411
Etnisite							
Türk	23.4	25.5	49.3	0.5	1.3	100.0	1270
Kürt	26.1	21.4	46.4	2.2	3.9	100.0	295
Zaza	(41.7)	(10.2)	(35.9)	(0.0)	(12.2)	100.0	27
Arap	(27.6)	(27.1)	(44.7)	(0.3)	(0.3)	100.0	47
Diğer	(17.2)	(20.4)	(62.4)	(0.0)	(0.0)	100.0	37
Toplam	23.9	24.7	49.1	0.7	1.7	100.0	1676

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Ailevi nedenlerle göç, tüm yaş gruplarında, özellikle 0-14 yaş grubunda, en belirgin göç nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik nedenli göç ise en çok 35 yaş ve üzeri nüfus grubunda görülmektedir.

Kadınlarda ilk göçün temel nedeni olarak ailevi ve bireysel nedenler ön plana çıkarken (sırasıyla yaklaşık % 58 ve % 32) erkekler için ise ekonomik ve ailevi nedenler daha önemli görünmektedir (% 40). Öğrenim durumu yükseldikçe -özellikle üniversite veya daha yüksek eğitimli bireyler için- ağırlıklı olarak ilk göç bireysel nedenlerle yapılmaktadır.

Görüşülen kişinin etnik grubu açısından bakıldığında, ilk göçün ailevi nedenlerle gerçekleşme yüzdesinin hem Türk hem de Kürt görüşülen kişilerde birbirine oldukça yakın yüzdelerde beyan edildiği görülmektedir. Buna karşın ilk göçün bireysel nedenlerle gerçekleşme yüzdesi Türkler arasında daha yaygındır. Bu durumun bu grubun daha eğitimli olmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Birinci göçlerin nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İ yi Bir Yaşam Standardı";

Bireysel Nedenler: “Evlilik”, “Eğitim”, “İş Değişikliği/Tayin”, “Memlekete Geri Gönüş”, “Emeklilik”; **Ailevi Nedenler:** “Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek”, “Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini”, “Ebeveynin İş Araması”, “Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)”, “Eşinin İş Değişikliği/Tayini”, “Eşinin İş Araması”, “Ebeveynin Göç Etmesi”; **Çevresel Nedenler:** “Deprem”, “Sel”, “Heyelan”, “Baraj/Gölet Yapımı”; **Güvenlik Nedenleri:** “Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi”, “Korucuların Ayrılma Talebi”, “PKK/Örgütün Ayrılma Talebi”, “Korucu Olma Baskısı”, “PKK/Örgüte Katılma Baskısı”, “Denetimli Gıda Geçişi”, “Yayla Yasağı”, “Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı”, “Öldürülme Kaygısı”, **Diğer Nedenler:** “Kan Davası”, “Töre/Namus Cinayeti” “Sağlık Nedenleri”; “Güvenlik Nedeniyle Ayrılan Yerleşim Yerine Geri Dönüş” ve “Diğer Nedenler”.

- **Görüşülen Kişilerin Göç Ettikleri Yerleşim Yerlerini Tercih Etme Nedenleri**

Görüşülen kişilerin birinci göçlerinde göç ettikleri yerleşim yerlerini tercih etme nedenlerine yakından baktığımızda (bakınız Tablo 4.2.2.3a) **ağırlıklı tercih nedeni olarak karşımıza yine ailevi nedenler** çıkmaktadır. Bu durum, özellikle etnik kökenini Türk olarak ifade etmiş görüşülen kişiler arasında daha yaygın bir durumdur. Bu grupraki her on kişiden yaklaşık dördü (% 43,9) birinci göçlerinde yerleşim yeri tercihlerinde ailevi nedenlerin rol oynadığını belirtmiştir. Etnik kökenini Kürt olarak beyan etmiş görüşülen kişiler arasında bu oran her on kişiden üçe düşmektedir (% 32,3). Bununla birlikte bu grupta birinci göçte yer tercih etmede **ağırlıklı bir diğer neden ekonomik nedenler** olarak karşımıza çıkmaktadır (% 25,2).

Birinci göçlerde yer tercihinde rol oynayan bir diğer faktör ise göç edilen yerde ‘akraba /hemşehri mevcudiyeti’ dir. Bu faktörün de en çok etnisitesini Zaza ve Kürt olarak söylemiş olanlar arasında dikkate alınmış olduğu görülmektedir.

Birinci göçlerde yerleşim yeri tercih nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** “İşi Yoktu/İş Bulamıyordu”, “İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu”, “İş Aramak”, “Para Biriktirmek”, “Daha İ yi Bir Yaşam Standardı”; **Bireysel Nedenler:** “Evlilik”, “Eğitim”, “İş Değişikliği/Tayin”, “Memlekete Geri

Gönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", **"Akrabaların Mevcudiyeti" "Hemşehrilerin Mevcudiyeti", Diğer Nedenler:** "Diğer Aile Üyelerinin Mevcudiyeti", "Sağlık Nedenleri"; " Köye Geri Dönüş" ve "Diğer Nedenler".

Tablo 4.2.2.3.a: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Birinci Göçlerinde Göç Ettikleri Yerleşim Yerini Tercih Etme Nedenleri (Yüzde Dağılımı)

	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Akraba/Hemşehri Mevcudiyeti	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	12.8	21.0	50.2	15.0	1.0	100.0	226
25-34	21.2	20.6	40.0	14.0	4.2	100.0	534
35-44	21.4	17.5	39.2	18.9	3.0	100.0	444
45-60	22.9	18.2	43.2	13.5	2.2	100.0	472
Cinsiyet							
Erkek	29.4	16.1	32.1	18.6	3.8	100.0	859
Kadın	11.5	22.3	52.5	11.9	1.8	100.0	817
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	27.5	16.4	38.5	13.6	4.0	100.0	219
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	23.4	13.7	42.3	17.7	3.0	100.0	688
İlk. 2. Kad. Mezun	14.3	18.9	47.5	15.9	3.4	100.0	232
Lise Mezun	21.8	17.4	43.8	14.4	2.6	100.0	344
Üniversite veya Daha Yüksek	11.1	41.2	36.2	10.1	1.4	100.0	190
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	17.2	15.1	53.4	12.8	1.5	100.0	250
Halen evli/evlenmiş	21.2	20.0	39.9	15.9	3.1	100.0	1411
Etnisite							
Türk	19.5	19.1	43.9	14.6	2.9	100.0	1270
Kürt	25.2	21.4	32.3	17.9	3.2	100.0	295
Zaza	(34.6)	(0.9)	(30.9)	(33.1)	0.5	100.0	27

Arap	(30.6)	(20.5)	(29.0)	(14.3)	5.5	100.0	47
Diğer	(17.0)	(19.8)	(45.5)	(17.6)	0.0	100.0	37
Toplam	20.5	19.1	42.2	15.3	2.8	100.0	1676

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Etmiş Kişilerin Son Göçlerinin Temel Nedenleri**

Birinci göç sonrasında gerçekleştirilen diğer göçlerde göç nedenleri ve yerleşim yeri tercih nedenleri üzerinde farklı dinamikler etkili olabilir. Bu nedenle görüşülen kişiler arasında iki veya daha fazla göç etmiş olanların son göçlerini incelemek göç örüntüleri konusunda daha ayrıntılı bilgiler verebilir.

Tablo 4.2.2.4'de görüldüğü üzere görüşülen her on kişinin dördü son göçünü 'ailevi' ve 'bireysel' nedenlerle gerçekleştirmiştir. Her altı kişiden biri de son göçünü 'ekonomik' nedenlerle gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, birinci göçlerden sonra gerçekleşen göçlerde ailevi nedenlerle göç etme etkisini halen korurken, bireysel nedenlerle göç etme de önemli derecede önem kazanmaktadır.

Göç nedenlerine görüşülen kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre baktığımızda; etnik kökenini Kürt olarak ifade etmiş ve iki veya daha fazla kez göç etmiş görüşülen kişilerin yaklaşık yarısının (% 51,2) son göçlerinde ailevi nedenlerle göçlerini gerçekleştirdikleri karşımıza çıkmaktadır. Bunu % 31,8 ile bireysel nedenler, % 14,7 ile ekonomik nedenler izlemektedir.

Tablo 4.2.2.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Eden Kişilerin Son Göçlerinin Temel Nedenleri (Yüzde Dağılımı)

	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	1.8	39.8	58.3	0.0	0.0	100.0	62
25-34	17.4	50.1	30.0	0.9	1.6	100.0	151
35-44	18.1	38.3	39.7	0.0	4.0	100.0	147

45-60	18.0	34.7	47.3	0.0	0.1	100.0	138
Cinsiyet							
Erkek	25.7	46.4	26.2	0.4	1.3	100.0	264
Kadın	5.1	34.8	57.9	0.0	2.2	100.0	234
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	13.5	20.8	54.6	0.0	11.1	100.0	56
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	23.0	37.7	38.5	0.7	0.1	100.0	155
İlk. 2. Kad. Mezun	17.5	30.7	46.2	0.0	5.6	100.0	60
Lise Mezun	12.8	35.5	51.5	0.1	0.0	100.0	116
Üniversite veya Daha Yüksek	9.3	61.7	29.0	0.0	0.0	100.0	110
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	6.6	49.0	44.4	0.0	0.0	100.0	84
Halen evli/evlenmiş	18.3	38.7	40.5	0.3	2.2	100.0	407
Etnisite							
Türk	15.4	41.2	41.5	0.0	2.0	100.0	389
Kürt	14.7	31.8	51.2	2.4	0.0	100.0	82
Zaza	*	*	*	*	*	100.0	6
Arap	*	*	*	*	*	100.0	14
Diğer	*	*	*	*	*	100.0	7
Toplam	15.8	40.8	41.6	0.2	1.7	100.0	498

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Etmiş Kişilerin Son Göç Ettikleri Yerleşim Yerini Tercih Etme Nedenleri**

Tablo 4.2.2.5'te sunulduğu üzere iki veya daha fazla sayıda göç eden kişiler arasında son göçlerinde göç ettikleri yerleşim yerini tercih nedenleri de ilk göçlerindeki yerleşim yeri tercih nedenlerine göre farklılaşma göstermektedir. İlk göç sırasında önemli bir tercih nedeni olan 'ailevi' nedenlerin payının azaldığını buna karşın 'bireysel' nedenlerin oranının arttığını görmekteyiz. Benzer şekilde 'ekonomik' ve 'akraba/hemşehri mevcudiyeti' etkenleri nedeniyle yerleşim yeri tercih etme oranları da birden fazla kez göç etmiş görüşülen kişiler arasında azalmaktadır.

Tablo 4.2.2.5: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İki veya Daha Fazla Kez Göç Eden Kişilerin Son Göçlerinde Göç Ettikleri Yerleşim Yerini Tercih Etme Nedenleri

	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Akraba/Hemşehri Mevcudiyeti	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	2.2	29.9	62.4	5.3	0.2	100.0	62
25-34	16.5	47.3	26.6	8.9	0.7	100.0	151
35-44	20.3	36.4	27.9	12.5	2.9	100.0	147
45-60	18.4	33.9	36.2	9.4	2.1	100.0	138
Cinsiyet							
Erkek	24.0	42.9	18.5	13.3	1.3	100.0	264
Kadın	8.2	32.6	51.2	5.8	2.1	100.0	234
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	23.9	15.4	43.1	17.2	0.5	100.0	56
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	23.9	31.9	30.5	13.3	0.4	100.0	155
İlk. 2. Kad. Mezun	13.7	25.2	47.5	13.5	0.0	100.0	60
Lise Mezun	13.3	35.6	39.9	4.8	6.4	100.0	116
Üniversite veya Daha Yüksek	7.7	62.0	25.0	5.2	0.1	100.0	110
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	8.2	45.8	39.8	6.2	0.0	100.0	84
Halen evli/evlenmiş	18.7	35.9	32.5	10.7	2.2	100.0	407
Etnisite							
Türk	15.9	37.5	34.6	10.5	1.5	100.0	389
Kürt	16.6	28.6	48.3	6.5	0.0	100.0	82
Zaza	*	*	*	*	*	100.0	6
Arap	*	*	*	*	*	100.0	14
Diğer	*	*	*	*	*	100.0	7
Toplam	16.3	37.9	34.4	9.7	1.7	100.0	498

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır.

Etnik kökenini Türk olarak tanımlayanların son göçlerinde yerleşim yeri tercihinde bireysel nedenlerin ön plana çıktığı (% 37,5), buna karşın kendisini Kürt olarak ifade eden grupta yerleşim yeri tercihinde ailevi nedenlerin halen en yüksek yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Son Göçün Zamanı**

Tablo 4.2.2.6'da bir veya daha fazla sayıda göç etmiş görüşülen kişiler için son göçlerini gerçekleştirdikleri zaman dönemleri sunulmuştur. Buna göre **farklı sosyo-demografik özelliklere sahip görüşülen kişiler, son göçlerinin zamanlamasına göre üç farklı zaman dönemine ayrılarak incelenmişlerdir. Bu zaman dilimleri sırasıyla son göçlerini '1988'den önce' gerçekleştirmiş olanlar, '1988 ve 1998 arasında' gerçekleştirmiş olanlar ve '1998 ve sonrasında – araştırma tarihine kadar ki dönemde – gerçekleştirmiş olanlar şeklindedir.**

Beklenildiği üzere daha ileri yaşlarda olan görüşülen kişiler arasında son göçlerini '1988 ve 1998 arasında' ve '1988 öncesinde' gerçekleştirmiş olanların oranı daha fazladır. Buna karşın genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte üçü (% 73,5) son göçlerini 1998 ve sonrasında gerçekleştirmişlerdir.

Görüşülen her on erkekten yaklaşık dördü son göçünü '1988'den önce' gerçekleştirmişken, aynı oranda kadın son göçünü '1998 ve sonrasında' gerçekleştirmiştir. Erkeklerin göç edilen yere kadınlardan daha önce ulaşmaları ve şartları oluşturduktan sonra kadınların (ve varsa çocukların) 'aile birleşmesi' şeklinde göç etmeleri bu zaman dönemi farklılaşmasını açıklayabilir. Öğrenim düzeyi yüksek olanlar arasında da son göçünü '1998 ve sonrasında' gerçekleştirmiş olanların payı artmaktadır. Bu durum öğrenim düzeyi daha yüksek olan görüşülen kişilerin daha fazla sayıda göç etmeleri ile ilişkilidir.

Etnisite özelliğine göre son göçün zamanına baktığımızda; etnik grubunu Türk ve Kürt olarak beyan etmiş olan görüşülen kişiler arasında çok önemli bir zaman farklılaşması olmadığı görülmektedir. Ancak kendisini Zaza olarak değerlendiren her on kişiden yaklaşık dördü (% 42,7) son göçünü '1988 ve 1998 arasında' gerçekleştirmiş iken etnik kökenini Arap olarak değerlendirenlerin yaklaşık yarısı (% 52,6) son göçlerini '1998 ve sonrasında' gerçekleştirdiğini söylemiştir.

Tablo 4.2.2.6: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Son Göçün Zamanı (Yüzde Dağılımı)

	1998 ve Sonrası	1988 ve 1998 Arası	1988'den Önce	Toplam	Sayı
Yaş Grubu					
15-24	73.5	24.6	1.9	100.0	226
25-34	50.1	32.9	17.1	100.0	534
35-44	25.0	35.6	39.4	100.0	444
45-60	12.0	20.5	67.5	100.0	472
Cinsiyet					
Erkek	31.6	27.9	40.5	100.0	859
Kadın	39.9	29.6	30.5	100.0	817
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	29.7	27.3	43.1	100.0	219
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	27.8	31.4	40.8	100.0	688
İlk. 2. Kad. Mezun	43.9	31.4	24.7	100.0	232
Lise Mezun	41.3	27.9	30.8	100.0	344
Üniversite veya Daha Yüksek	47.2	20.4	32.4	100.0	190
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	59.2	26.2	14.6	100.0	250
Halen evli/evlenmiş	31.0	29.3	39.7	100.0	1411
Etnisite					
Türk	35.7	28.8	35.5	100.0	1270
Kürt	37.9	31.9	30.2	100.0	295
Zaza	(38.3)	(42.7)	(19.0)	100.0	27
Arap	(52.6)	(20.5)	(26.8)	100.0	47
Diğer	(13.9)	(16.5)	(69.6)	100.0	37
Toplam	35.7	28.8	35.5	100.0	1676

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

4.2.3. Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilere Ait Çalışma Durumu

Çalışma kapsamında 15-60 yaş grubu kişi görüşmelerinden elde edilen çalışma durumu bilgisi görüşülen kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.2.3.1'de sunulmuştur.

Genel olarak görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,3) hiç çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında özellikle görüşülen kadınların çalışma oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Kadınlarda, hiç çalışmayanların oranı her on

kadından yaklaşık yedisi iken (% 71,6), aynı oran erkeklerde yaklaşık olarak her dört erkekten biri (% 23,8) düzeyindedir.

Öğrenim düzeyi yükseldikçe bireylerin işgücüne katılımları da yükselmektedir. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş görüşülen kişilerden yaklaşık her dört kişiden biri (% 23,5) 'son bir hafta içinde' veya 'genellikle' çalıştığını ifade ederken, üniversite veya daha yüksek bir öğrenime sahip kişilerde bu oran yaklaşık her on kişiden sekize (% 81,4) yükselmektedir. Diğer bir deyişle **araştırma bulguları, öğrenim düzeyinin çalışma hayatında yer bulma üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir.**

Etnik kökenini Türk ve Zaza olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık yarısının (sırasıyla % 45,9 ve % 49,8), etnik kökeninin Kürt ve Arap olduğunu söyleyenlerin de yaklaşık % 60'ının (sırasıyla % 59 ve % 62,2) hiç çalışmadığı görülmektedir. Etnik kökenini Türk olarak ifade edenler çalışma hayatında daha çok yer almaktadırlar. Bu gruptaki görüşülen kişilerin yarıdan biraz fazlası (% 54,2) çalışma hayatında son bir hafta veya genelde çalışmak suretiyle yer aldıklarını söylemişlerdir. Ancak etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen her on kişiden yalnız dördü çalışma hayatında yer almaktadır. Yani etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen her on kişiden altısı <u>çalışmamaktadır.</u>

Tablo 4.2.3.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çalışma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	Hiç Çalışmadı	Son 1 Haftada Çalıştı	Son 1 Haftada Çalışmadı, Genelde Çalışıyor	Toplam	Sayı
Yaş Grubu					
15-24	64.0	31.5	4.4	100.0	451
25-34	35.9	60.0	4.2	100.0	772
35-44	33.4	63.5	3.1	100.0	579
45-60	63.4	33.5	3.1	100.0	558
Cinsiyet					
Erkek	23.8	72.2	4.0	100.0	1200

Kadın	71.6	25.0	3.4	100.0	1160
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	76.5	16.9	6.6	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	51.8	45.2	3.1	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	52.0	43.7	4.3	100.0	397
Lise Mezun	43.6	53.3	3.1	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	17.5	78.4	4.1	100.0	266
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	45.2	49.4	5.3	100.0	512
Halen Evli	46.9	49.8	3.3	100.0	1725
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	58.3	39.6	2.0	100.0	101
Etnisite					
Türk	45.9	50.4	3.8	100.0	1835
Kürt	59.0	38.0	2.9	100.0	354
Zaza	(49.8)	(46.7)	(3.5)	100.0	36
Arap	62.2	37.5	0.4	100.0	76
Diğer	44.1	49.3	6.6	100.0	57
Toplam	47.3	49.0	3.7	100.0	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi**

Kişi görüşmelerinde son bir hafta içinde veya genelde çalıştığını söylemiş görüşülen kişilerin çalıştıkları ekonomik faaliyetin kolu bilgisi kişi soru kağıdı vasıtasıyla toplanmıştır. Tablo 4.2.3.2'de sunulan bulgulara göre: **Görüşülen her on kişiden yaklaşık altısı (% 64,0) hizmet sektöründe çalışıyor iken, yaklaşık üçü de sanayi sektöründe (% 33,5) çalışmaktadır.**

Sanayi sektöründe çalışma en yaygın olarak 15-24 yaş grubu genç nüfus arasında görülmektedir. Bu yaş grubundaki her on çalışandan yaklaşık dördü (% 39,0) sanayi sektöründe çalışırken, yaklaşık altısı (% 59,0) da hizmet sektöründe çalışmaktadır. Tarım/hayvancılık sektöründe çalışma en yaygın olarak 45-60 yaş grubu görüşülen kişiler arasında görülmektedir (yaklaşık % 7).

Görüşülen kişilerin cinsiyetine göre çalışılan ekonomik faaliyet tipi önemli bir farklılaşma göstermemektedir. Buna karşın, görüşülen kişilerin öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılaşmalar görülmektedir. Öğrenim durumunun yükselmesi tarım ve hayvancılıkta ve sanayide çalışma oranlarını azaltırken, özellikle hizmet sektöründe çalışmayı arttırmaktadır. Üniversite veya daha yüksek eğitim görmüş yaklaşık her on kişinin sekizi hizmet (% 82,4) sektöründe çalışmaktadır.

Görüşülen kişilerin etnik kökenine göre sahip oldukları işin ekonomik faaliyet tipine baktığımızda ise kendisini Türk olarak tanımlamış yaklaşık her on kişinin altısının (% 65,0) hizmet sektöründe, üçünün de sanayi sektöründe çalıştığını görmekteyiz (% 32,5). Etnik kökenini Kürt olarak ifade eden kişiler ise hizmet ve sanayi sektörlerine neredeyse yarı yarıya dağılmışlardır. Tarım ve hayvancılık sektörlerinde çalışma ise en çok etnik kökenini Arap olarak ifade etmiş kişiler arasında görülmektedir (% 15,3).

Tablo 4.2.3.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşin Ekonomik Faaliyet Tipi (Yüzde Dağılımı)

	Tarım/Hayvancılık	Sanayi	Hizmet	Toplam	Sayı
Yaş Grubu					
15-24	2.1	39.0	59.0	100.0	190
25-34	1.0	32.9	66.1	100.0	514
35-44	2.1	32.9	65.0	100.0	406
45-60	6.8	31.1	62.0	100.0	222
Cinsiyet					
Erkek	2.5	34.3	63.2	100.0	972
Kadın	2.4	31.4	66.2	100.0	360
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	6.2	45.4	48.4	100.0	72
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	4.8	44.0	51.2	100.0	477
İlk. 2. Kad. Mezun	2.7	34.3	63.0	100.0	209
Lise Mezun	0.0	29.2	70.8	100.0	354
Üniversite veya Daha Yüksek	0.8	16.9	82.4	100.0	219
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	1.8	30.7	67.5	100.0	301
Halen Evli	2.9	35.3	61.8	100.0	975

Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	(0.0)	(16.5)	(83.5)	100.0	45
Etnisite					
Türk	2.4	32.5	65.0	100.0	1077
Kürt	0.8	50.0	49.2	100.0	166
Zaza	*	*	*	100.0	19
Arap	(15.3)	(28.3)	(56.4)	100.0	34
Diğer	(0.0)	(31.8)	(68.2)	100.0	35
Toplam	2.5	33.5	64.0	100.0	1332

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu**

Kişi görüşmeleri sırasında çalıştığını ifade eden kişilere sahip oldukları işten kaynaklı sosyal güvenlik kurumuna bağlı olup olmadıkları sorulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 4.2.3.3'te görüşülen kişinin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmuştur. **Çalıştığını beyan etmiş yaklaşık her on kişiden yedisi (% 72,4) çalıştığı işten dolayı bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olduğunu belirtirken, yaklaşık üçü (% 27,6) herhangi bir kuruma bağlı olmadan çalıştıklarını söylemiştir. Çalışan kişiler yaklaşık % 55 ile en çok sosyal sigortalar kurumuna bağlı olarak çalıştıklarını beyan etmişlerdir.**

Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamanın ileri yaşlarda arttığı görülmekle birlikte sosyal güvenlik sisteminden en yüksek oranda faydalanan yaş grubunun 45-60 olduğu görülmektedir. Bu yaş grubundaki yaklaşık her on kişiden sekizi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak çalışmakta olup (% 78,5). yaklaşık yarısı da (% 49,3) sosyal sigortalar kurumuna (SSK) bağlı olarak çalışmaktadır.

Sosyal güvenceye sahip olarak çalışma, görüşülen kişinin cinsiyetine bağlı olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Çalışan her on erkekten yaklaşık sekizi (% 78,8) bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı iken, çalışan her on kadının yaklaşık altısı (% 56,2) bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak çalışmaktadır.

Öğrenim düzeyi yükseldikçe sosyal güvenliğe bağlı olarak çalışma oranları da artmaktadır. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş gruptaki görüşülen kişilerin yalnız yarısı (% 52,9) bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olarak çalışırken, bu oran üniversite veya da yüksek öğrenim düzeyindeki görüşülen kişilerde % 94'e ulaşmaktadır.

Etnik köken açısından kendilerini Türk olarak ifade eden her on kişiden yaklaşık yedisi (% 73,5), Kürt olarak ifade eden her on kişiden de yaklaşık altısı (% 60) çalıştıkları işten kaynaklı bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olduklarını söylemişlerdir.

Tablo 4.2.3.3: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sahip Oldukları İşten Kaynaklı Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	SGK'na Bağlı Değil	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel Sigorta	Yeşil Kart	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu									
15-24	47.4	42.7	4.5	2.5	2.9	0.0	0.0	100.0	191
25-34	25.7	61.6	3.0	8.0	0.7	1.0	0.0	100.0	513
35-44	23.8	54.6	13.1	7.5	1.0	0.0	0.0	100.0	406
45-60	21.5	49.3	13.0	14.5	0.9	0.0	0.8	100.0	222
Cinsiyet									
Erkek	21.2	57.9	8.4	10.5	1.3	0.5	0.2	100.0	971
Kadın	43.8	46.1	7.3	2.0	0.8	0.0	0.0	100.0	361
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	47.1	40.7	0.0	5.9	6.3	0.0	0.0	100.0	72
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	38.6	53.1	0.0	6.3	2.0	0.0	0.0	100.0	476
İlk. 2. Kad. Mezun	38.7	43.1	3.1	13.2	1.0	0.0	0.9	100.0	209
Lise Mezun	19.0	66.6	7.2	6.4	0.3	0.5	0.0	100.0	355
Üniversite veya Daha Yük.	6.0	53.1	29.9	9.9	0.0	1.1	0.1	100.0	219
Medeni Durum									
Hiç Evlenmemiş	35.1	54.6	5.0	3.5	1.7	0.0	0.1	100.0	302
Halen Evli	24.9	54.8	9.0	9.6	1.0	0.5	0.2	100.0	974
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	(25.2)	(54.4)	(8.8)	(11.7)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	100.0	45

Etnisite									
Türk	26.5	55.9	8.4	8.4	0.2	0.4	0.2	100.0	1077
Kürt	40.0	41.9	6.0	4.7	7.3	0.0	0.1	100.0	166
Zaza	*	*	*	*	*	*	*	100.0	19
Arap	(37.1)	(27.4)	(8.2)	(0.8)	(26.4)	(0.0)	(0.0)	100.0	34
Diğer	(23.2)	(61.7)	(0.2)	(14.6)	(0.0)	(0.0)	(0.2)	100.0	35
Toplam	27.6	54.5	8.1	8.1	1.1	0.4	0.2	100.0	1332

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Sahipliği Durumu**

Sağlık sigortası sahipliği bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeylerini gösteren önemli bir göstergedir. Kişilerin sağlık sigortası sahipliği durumu, seçilmiş bazı sosyo-demografik özelliklere göre Tablo 4.2.3.4.'te değerlendirilmektedir. Genel olarak her on kişiden; yaklaşık iki kişinin (% 16,6) sağlık sigortasına sahip olmadığı, altı kişinin ise (% 59,6) SSK'nın sağlık sigortasından faydalandığı ve yaklaşık birer kişinin de (% 10,5) Emekli Sandığı veya Bağ-Kur'dan yararlandığı görülmektedir.

Sağlık sigortasına sahip olma durumunun, özellikle 25-34 yaş grubu görüşülen kişilerde, erkekler arasında, lise veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip kimselerde ve daha yüksek olduğu görülmektedir.

Etnik kökenini Türk olarak beyan etmiş görüşülen kişilerin % 85'inin, Kürt olarak söylemiş olanların yaklaşık % 71'inin, Zaza olarak beyan etmişlerin yaklaşık % 42'sinin ve Arap olarak ifade edenlerin de yaklaşık % 82'sinin bir sağlık sigortası olduğu görülmektedir.

Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı olarak bir sağlık sigortasına sahip olma durumu **tüm etnik gruplarda en yaygın olan** durumdur. Emekli sandığına bağlı bir sağlık sigortasına sahip olma en çok etnik köken olarak Türk olanlarda görülürken, özel sigorta da en çok etnik kökenini Arap ve Kürt olarak ifade edenlerde görülmüştür (Tablo 4.2.3.4).

Tablo 4.2.3.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sağlık Sigortası Sahipliği Durumu (Yüzde Dağılımı)

	Sağlık Sigortası Yok	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel Sigorta	Yeşil Kart	Diğer	Toplam	Sayı
Yaş Grubu									
15-24	26.1	50.7	10.0	6.3	4.9	1.3	0.7	100.0	451
25-34	16.5	66.7	3.3	9.3	3.4	0.8	0.1	100.0	772
35-44	19.3	55.7	11.7	8.9	4.5	0.0	0.0	100.0	579
45-60	6.2	61.5	19.1	11.1	1.5	0.5	0.0	100.0	558
Cinsiyet									
Erkek	17.6	58.0	10.7	9.7	3.2	0.8	0.0	100.0	1200
Kadın	15.6	61.3	10.3	8.3	3.8	0.5	0.3	100.0	1160
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	17.0	56.2	4.5	10.2	12.0	0.0	0.1	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	19.9	62.7	3.1	8.8	5.4	0.0	0.0	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	22.1	54.7	9.6	11.2	1.5	0.2	0.7	100.0	397
Lise Mezun	12.1	64.7	12.7	7.5	1.3	1.6	0.1	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	7.5	49.4	32.4	9.1	0.0	1.6	0.1	100.0	266
Medeni Durum									
Hiç Evlenmemiş	21.6	56.6	11.0	7.0	2.4	0.9	0.6	100.0	512
Halen Evli	15.2	61.1	9.7	9.5	4.0	0.6	0.0	100.0	1725
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	10.0	56.5	17.6	12.3	2.9	0.7	0.0	100.0	101
Etnisite									
Türk	15.0	62.0	11.7	8.9	1.7	0.6	0.2	100.0	1835
Kürt	28.8	43.6	3.1	6.7	17.0	0.4	0.3	100.0	354
Zaza	(58.5)	(29.7)	(0.4)	(8.5)	(2.9)	(0.0)	(0.0)	100.0	36
Arap	17.8	34.9	3.9	10.6	27.6	5.2	0.0	100.0	76
Diğer	12.6	68.2	0.3	18.7	0.0	0.0	0.2	100.0	57
Toplam	16.6	59.6	10.5	9.0	3.5	0.6	0.2	100.0	2360

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Görüşülen Kişilerin Etnisite ve Cinsiyet Özelliklerine Göre Çalışmama Nedenleri**

Tablo 4.2.3.5, görüşülen kişilerden çalışmadıklarını söyleyenlerin çalışmama nedenlerini etnik köken özelliğine göre sunmaktadır. Buna göre **iki etnik köken grubunda**

da en yaygın çalışmama nedeni görüşülen kişinin 'ev kadını' olmasıdır. İkinci önemli neden görüşülen kişinin 'çocuk bakması' ve üçüncü olarak da görüşülen kişinin 'iş arıyor veya işsiz' olmasıdır. İş arama veya işsiz olma nedeniyle çalışmama en yaygın olarak etnik kökeninin Kürt veya Zaza olduğunu söyleyen grubun erkek üyeleri arasında görülmektedir (yaklaşık % 57). Emeklilik nedeniyle çalışmadığını söyleyenlerin oranı, etnik köken olarak Türk veya Diğer olan grupta yaklaşık % 13 iken, Kürt veya Zaza olan grupta % 2,4'tür. Etnik kökenini Kürt veya Zaza olarak ifade etmiş gruptaki kadınların yaklaşık % 13'ünün çalışmama nedeni bu kadınların eşleri veya ailelerinin çalışmalarına izin vermemesidir. Aynı nedenden dolayı çalışmama, etnik köken olarak Türk veya Diğer olan grubun kadın üyeleri arasında yarı yarıya daha düşüktür.

Tablo 4.2.3.5: Görüşülen Kişilerin Etnisite ve Cinsiyet Özelliklerine Göre Çalışmama Nedenleri (Yüzde Dağılımı)

	Türk/Diğer			Kürt/Zaza			Tablo
Çalışmama Nedeni	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Toplam**
Öğrenci	23.2	11.7	14.8	23.4	3.2	7.7	12.6
Ev Kadını	2.5	34.0	25.7	0.4	34.5	26.9	21.2
Emekli	35.7	5.4	13.4	10.7	0.0	2.4	11.9
İrat Sahibi (Kira, Faiz, Kar Payı vb.)	0.0	0.0	0.0	0.4	0.0	0.1	0.1
Özürlü-Engelli-Hasta	4.5	3.4	3.7	7.6	2.7	3.8	5.1
Yaşlıya Bakıyor	1.1	0.9	1.0	0.0	0.2	0.2	0.8
Çocuk Bakıyor	0.0	22.3	16.4	0.0	29.9	23.3	17.0
Evlenmek Üzere	0.0	0.2	0.2	0.0	0.0	0.0	0.2
İs Arıyor/İşsiz	25.7	8.6	13.1	56.8	5.9	17.2	16.0
Okulu Yeni Bitirdi	1.1	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.3
Eşi-Ailesi İzin Vermiyor	0.0	6.7	4.9	0.4	12.8	10.0	8.4
İhtiyacı Yok	1.1	4.4	3.6	0.0	6.0	4.6	3.0
Çalışma Mevsimi Değil	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1
Tatilde/İzinde	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Diğer	4.9	2.1	2.9	0.4	4.8	3.8	3.1
Toplam %	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**	**100.0**
Sayı	**258**	**693**	**951**	**63**	**171**	**234**	**1185**

4.2.4. Görüşülen Kişilerin Evlilik Durumu ve Eşlerine Ait Bilgiler

Kişi görüşmeleri için seçilen uygun hane halkı üyelerinin medeni durum bilgileri ve en az bir kere evlenmiş bireylerin eşlerine ait temel bazı sosyo-ekonomik ve demografik bilgiler, yine bu çalışma kapsamında toplanmıştır. Bu bölümde görüşülen kişilerin medeni durumları ve başından en az bir evlilik geçmiş kişilerin eşlerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Tüm çalışmada evlilikten kastedilen sadece resmi nikâh birlikteliği değildir. Bu çalışma kapsamında, kendilerini evli olarak ifade eden bireyler de eşleriyle aralarında nikâh olup olmadığına bakılmaksızın evli kabul edilmişlerdir.

Tablo 4.2.4.1'de seçilmiş sosyo-demografik özelliklere göre kişilerin medeni durumları sunulmaktadır. Görüşülen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 71,3) halen evli olup, yaklaşık % 23'ü hiç evlenmemiştir. Görüşme tarihinde dul olduğunu ifade edenler, görüşülen kişilerin % 1,8'ini, boşanmış olanlar % 2,9'unu ve ayrı yaşadığını ifade edenler ise % 0,8'ini oluşturmaktadır. Kadınlar arasında dul olanların yüzdesi erkeklere nazaran 8 kat daha yüksektir. Ülkemizde kadınların eşleri öldükten sonra tekrar evlenme oranlarının erkeklere nazaran daha düşük olması, ileri yaşlarda erkek ölümlülüğünün daha yüksek olması gibi nedenlerden dolayı bu medeni duruma sahip kadınların oranı erkeklere nazaran, nispeten daha yüksektir.

Öğrenim düzeyinin yüksek oluşu ile halen evli olanların payı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğrenim düzeyi ilköğretim ikinci kademe mezun seviyesine kadarki gruplarda her on kişiden yaklaşık dokuzunun halen evli olmasına karşın, bu öğrenim düzeyinden itibaren halen evli olanların payı önemli derecede azalmaktadır. Lise ve daha yüksek öğrenim görmüş olan her on kişinin yaklaşık olarak altısı (% 62,5) halen evlidir. En üst düzey öğrenim grubunu oluşturan, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip kimseler arasında boşanmışların oranı % 6,6'dır. Bu oran tüm görüşülen kişiler arasındaki oranın iki katından daha fazladır.

Evlenme oranlarının anadili Kürtçe ve Arapça olanlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan en yüksek düzeyde hiç evlenmemiş nüfusun Türklerde

(% 23,6) olduğu, Zazalarda ise % 26 civarında olduğu görülmektedir. Yine boşanmış olarak yaşamlarını sürdüren bireyler, en fazla Türkler arasında (% 3,2) tespit edilmiştir. Genel olarak, görüşülen kişilerin medeni durumları kriterine bakıldığında etnik köken açısından önemli farklar olmadığı görülmüştür. Bu da bize, etnik olarak farklı olduklarını ifade etseler de toplumsal yaşam biçimi, örf, adet ve gelenekler açısından benzer olduklarını göstermektedir denilebilir.

Tablo 4.2.4.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Medeni Durumları (Yüzde Dağılımı)

	Medeni Durum						
	Hiç Evlenmemiş	Halen Evli	Dul	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	Toplam	Sayı
Yaş Grubu							
15-24	73.7	25.3	0.0	0.9	0.0	100.0	451
25-34	20.0	76.6	0.7	1.7	1.0	100.0	772
35-44	6.4	87.6	0.9	4.2	0.8	100.0	579
45-60	4.8	84.1	5.6	4.5	1.0	100.0	558
Cinsiyet							
Erkek	24.4	72.8	0.4	1.7	0.6	100.0	1200
Kadın	22.1	69.8	3.2	4.0	0.9	100.0	1160
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	4.2	89.3	2.3	2.5	1.7	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	6.5	87.2	3.0	2.4	0.9	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	45.7	50.9	1.0	1.4	1.0	100.0	397
Lise Mezun	33.9	62.5	0.8	2.6	0.2	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	32.7	59.1	0.9	6.6	0.6	100.0	266
Etnisite							
Türk	23.6	70.4	2.0	3.2	0.8	100.0	1835
Kürt	18.9	79.2	1.3	0.1	0.5	100.0	354
Zaza	26.4	72.7	0.4	0.4	0.0	100.0	36
Arap	25.1	74.7	0.0	0.2	0.0	100.0	76
Diğer	24.4	71.9	0.2	3.4	0.2	100.0	57
Toplam	23.3	71.3	1.8	2.9	0.8	100.0	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşlerinin Anadili**

Araştırma kapsamında görüşülen evlenmiş kişilere eşlerinin anadilleri sorulmuş, cevaplar görüşülen kişinin anadiline ve etnik kökenine göre Tablo 4.2.4.2'de sunulmuştur. Eşin anadili bilgisi değişik anadile sahip bireylerin evlenme oranlarını incelemek açısından önemli bir bulgudur.

Anadili Türkçe olan görüşülen kişilerin yaklaşık % 97'sinin anadili Türkçe olan bir eşe sahip olduğu görülmektedir. Anadili Türkçe olan bir kişinin anadili Kürtçe olan bir kişi ile evlenme durumunun ise % 2,0 olduğu belirlenmiştir. Anadili Türkçe olan kişiler arasında Türkçe veya Kürtçe dışındaki bir anadili olan eşe sahip olma oranı oldukça düşüktür.

Diğer taraftan, anadilini Kürtçe olarak beyan eden her üç kişiden yaklaşık ikisinin (% 66,3) eşlerinin anadilinin de Kürtçe, yaklaşık birinin (% 31,1) anadilinin ise Türkçe olduğu görülmüştür. Anadili Arapça olan her on kişinin yaklaşık yedisi (% 72,3) kendileriyle aynı anadile sahip bir eşe sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu gruptaki her dört kişiden yaklaşık biri (% 25,5) anadili Türkçe olan bir eşe sahiptir.

Etnik kökenini Kürt olarak ifade eden her on kişinin yaklaşık dokuzu (% 88,9) eşinin anadilinin Kürtçe olduğunu söylerken, yaklaşık biri de (% 9,8) eşinin anadilinin Türkçe olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan kendisini Arap olarak tanımlayan her on kişinin yaklaşık sekizi (% 83,8) eşinin anadilin Arapça olduğunu belirtmiştir. Bu grubun % 11,7'si ise anadili Türkçe olan bir eşe sahip olduklarını söylemişlerdir.

Tablo 4.2.4.2: Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşlerinin Anadili (Yüzde Dağılımı)

	Eşin Anadili						
	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Arapça	Diğer	Toplam	Sayı
Anadil							
Türkçe	96.5	2.0	0.1	0.5	1.0	100.0	1331
Kürtçe	31.1	66.3	0.1	2.4	0.1	100.0	275
Zazaca	*	*	*	*	*	100.0	24
Arapça	25.5	2.2	0.0	72.3	0.0	100.0	60
Diğer	(79.8)	(1.6)	(0.0)	(0.0)	(18.6)	100.0	34
Etnik Köken							
Türk	97.1	1.5	0.1	0.5	0.8	100.0	1398
Kürt	15.8	81.3	0.1	2.7	0.1	100.0	232
Zaza	*	*	*	*	*	100.0	21
Arap	11.7	4.5	0.0	83.8	0.0	100.0	55
Diğer	*	*	*	*	*	100.0	18
Toplam	87.4	7.8	1.0	2.5	1.4	100.0	1724

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşleriyle ve Çocuklarıyla Konuşurken Genellikle Kullandıkları Dil(ler)**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere sahip oldukları eşin anadili yanı sıra eşleriyle ve birlikte yaşayan çocuklarıyla konuşurken genellikle kullandıkları diller de sorulmuştur. Bunlara ilişkin bulgular Tablo 4.2.4.3 ve 4.2.4.4'de sunulmaktadır.

Buna göre **etnik kökenini Türk olarak beyan etmiş görüşülen kişilerin neredeyse tamamı eşleri ve çocuklarıyla Türkçe konuşmaktadırlar. Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 67,0) eşleri ile genellikle Türkçe konuşmaktadır. Bu grubun yaklaşık % 87'si ise beraber yaşadığı çocukları ile Türkçe konuşurken, % 23'ü de kendi anadili olan Kürtçe ile konuşmaktadır. Etnik kökeninin Arap olduğunu söylemiş her on görüşülen kişinin yaklaşık altısı (% 57,9) eşi ile Türkçe konuşmakta iken, yedisi (% 71,6) birlikte yaşadığı çocuğu ile Türkçe konuşmaktadır.**

Tablo 4.2.4.3: Evlenmiş Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Eşleriyle Konuşurken Genellikle Kullandıkları Dil(ler) (Yüzde Dağılımı)

	Eşleriyle Konuşurken Genellikle Kullandıkları Dil(ler)					
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Diğer**	**Sayı**
Anadil						
Türkçe	99.3	0.7	0.0	0.0	0.5	1325
Kürtçe	71.8	36.1	0.0	0.1	0.0	275
Zazaca	(94.0)	(11.7)	(6.0)	(0.0)	(0.0)	25
Arapça	63.7	2.2	0.0	50.8	0.0	60
Diğer	(96.7)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	(8.9)	29
Etnik Köken						
Türk	99.3	0.4	0.0	0.1	0.3	1394
Kürt	67.0	44.7	0.0	0.1	0.0	232
Zaza	*	*	*	*	*	21
Arap	57.9	2.2	0.0	54.1	0.0	55
Diğer	*	*	*	*	*	12
Toplam	95.8	4.0	0.1	1.3	0.7	1714

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Tablo 4.2.4.4: Birlikte Yaşayan Çocuğu Olan Kişilerin Anadil ve Etnik Köken Özelliklerine Göre Çocuklarıyla Konuşurken Kullandıkları Dil(ler) (Yüzde Dağılımı)

	Çocukları ile Evde Konuşulan Dil(ler)					
	Türkçe	**Kürtçe**	**Zazaca**	**Arapça**	**Diğer**	**Sayı**
Anadil						
Türkçe	99.8	0.2	0.0	0.0	0.2	1135
Kürtçe	87.6	18.4	0.0	0.0	0.0	246
Zazaca	(99.4)	(0.0)	(4.9)	(0.0)	(0.0)	23
Arapça	75.8	0.0	0.0	29.5	10.5	57
Diğer	(100.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	27
Etnik Köken						
Türk	99.8	0.1	0.0	0.0	0.1	1194
Kürt	86.6	22.8	0.0	0.0	0.0	208
Zaza	(99.4)	(0.0)	(5.2)	(0.0)	(0.0)	21
Arap	71.6	0.0	0.0	34.7	12.3	52
Diğer	*	*	*	*	*	13
Toplam	98.0	1.9	0.1	0.8	0.4	1488

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

4.2.5. Görüşülen Kişilerin Medya İzleme Durumu

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Takip Edilen Gazete(ler)**

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen kişi görüşmelerinde takip edilen görsel ve basılı medyaya ilişkin sorular da sorulmuştur. Bu bölümde sorulan sorular, birden fazla yanıtın verilebileceği tip sorulardan oluşmaktadır. Birden fazla gazete adının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir. Gazete okuduğunu ifade edenlerin okudukları ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerin okunma yüzdeleri Tablo 4.2.5.1'de sunulmuştur. **Görüşülen her beş kişiden yaklaşık biri (% 18,3) hiç gazete okumadıklarını ifade etmiştir. Hürriyet Gazetesi % 24,5 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek yüzde ile okunan gazetedir. Bu gazeteyi sırasıyla Posta (% 22,5), Sabah (% 20,0) ve Spor Gazeteleri (% 11,6) izlemektedir.**

Görüşülen her dört kadından biri (% 24,7) gazete okumadığını belirtmiştir. Bu oran gazete okumayan erkeklerin iki mislidir.

Öğrenim düzeyi yükseldikçe gazete okuma yüzdeleri de artarken üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip kişilerin en sık okudukları gazeteler Hürriyet (% 39,5) ve Milliyet'tir (% 20,1). Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişiler arasında genel olarak gazete okuma oranları düşük olsa da (% 42,2) bu gruptaki görüşülen her beş kişinin yaklaşık biri (% 18,0) Posta Gazetesi'ni okuduklarını söylemişlerdir.

Etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyen her dört kişiden yaklaşık biri (% 25,9) Hürriyet Gazetesi'ni, her beş kişiden yaklaşık biri de sırasıyla Posta (% 22,7) ve Sabah (% 20,7) gazetelerini okumaktadır. **Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyenlerin yaklaşık % 28'i gazete okumadığını belirtirken, bu grupta görüşülen her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,6) Posta Gazetesi'ni okuduğunu ifade etmiştir. Etnik köken olarak Kürt olanların ikinci sırada okudukları gazete yaklaşık % 13 ile Sabah Gazetesi'dir.**

Etnik köken olarak Zaza olduğunu belirten her üç kişiden yaklaşık biri (% 36,4) Hürriyet Gazetesi'ni okumaktadır. Arap olduğunu söyleyen her dört kişiden biri (% 23,7) gazete okumadığını beyan etmiş olup bu grup tarafından en çok Posta Gazetesi (% 27,1) okunmaktadır.

Tablo 4.2.5.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Takip Edilen Gazete(ler) (Yüzde)

	Hürriyet	Posta	Sabah	Spor Gazeteleri	Milliyet	Zaman	Cumhuriyet	Akşam	Taraf	Gazete Okumuyor	Sayı
Yaş Grubu											
15-24	21.0	26.6	25.4	15.1	12.7	12.9	3.2	3.6	2.1	22.2	440
25-34	25.3	25.8	21.6	10.9	11.2	10.8	5.8	4.4	2.0	16.1	743
35-44	23.7	21.3	20.6	12.1	11.3	9.3	6.9	3.9	0.8	17.2	555
45-60	27.5	15.3	12.3	8.8	11.0	6.6	8.5	2.2	0.0	19.5	496
Cinsiyet											
Erkek	24.9	20.5	19.2	19.6	12.6	10.4	7.7	3.5	2.4	12.5	1180
Kadın	24.1	24.6	20.9	2.7	10.3	9.4	4.6	3.8	0.0	24.7	1054
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	10.9	18.0	14.1	3.3	6.6	2.7	0.0	6.2	0.1	42.2	125
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	16.9	22.5	14.9	10.3	6.0	8.6	1.9	3.3	0.6	25.3	891
İlk. 2. Kad. Mezun	19.8	22.8	20.4	13.5	9.5	12.3	4.7	4.7	0.0	19.1	396
Lise Mezun	33.9	26.5	29.0	14.4	17.5	8.0	9.2	3.6	2.1	9.5	553
Üniversite veya Daha Yüksek	39.5	15.6	19.0	9.7	20.1	16.0	16.5	2.6	3.8	6.4	266
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	25.7	28.4	26.5	15.7	14.5	14.4	6.1	3.5	3.3	11.2	508
Halen Evli	21.5	22.9	18.1	10.9	10.4	8.5	5.5	3.4	0.7	20.1	1610
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	18.7	28.0	16.9	1.8	12.9	9.8	14.6	6.3	0.0	26.9	96
Etnisite											
Türk	25.9	22.7	20.7	12.1	12.1	10.1	6.2	4.0	1.3	17.8	1790
Kürt	9.7	21.6	12.9	9.7	5.9	10.8	4.3	0.1	1.6	28.2	293

Zaza	(36.4)	(24.0)	(6.4)	(4.8)	(0.0)	(18.3)	(17.1)	(0.0)	(0.5)	(13.7)	32
Arap	17.1	27.1	14.9	1.1	8.9	0.5	0.2	3.9	0.0	23.7	62
Diğer	23.1	13.2	24.8	10.1	11.8	5.3	10.4	2.9	0.0	7.1	57
Toplam	24.5	22.5	20.0	11.6	11.5	9.9	6.2	3.6	1.3	18.3	2234

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İzlenen TV Kanalları**

Medya izleme davranışı başlığı altında takip edilen gazetelerin dışında görsel medyanın takip edilmesi noktasında izlenen TV kanallarına ilişkin de bilgi toplanmıştır. Görüşülen kişilere ulusal düzeyde yayın yapan bir dizi TV kanalı adı okunarak bu kanalları izleyip izlemedikleri sorulmuştur. Birden fazla TV kanalının belirtilebilmesi sözkonusu olduğundan Tablo 4.2.5.2'de toplam yüzde değerleri 100'den fazla olabilmektedir.

Görüşülen kişilerin yaklaşık % 5'i TV izlemediğini belirtmiştir. Yaş grupları arasında en genç olandan en yaşlı olana doğru TV izlemeyenlerin yüzdesi azalmaktadır: En genç nüfus grubunu oluşturan 15-24 yaş grubunda TV izlememe davranışı yaklaşık % 9 iken 45-60 yaş grubunda görüşülen kişilerin sadece % 2,6'sı TV izlemediklerini beyan etmişlerdir.

Tüm TV kanalları arasında, Kanal D % 56 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek yüzde ile izlenilen televizyon kanalıdır. Bu kanalı sırasıyla ATV (% 44,3), Show TV (% 43,3) ve Star (% 23,9) izlemektedir.

En yaygın olarak izlenilen Kanal D, özellikle 15-24 yaş grubu gençler tarafından izlenilmektedir. Daha üst yaş gruplarında Kanal D'nin izlenilme oranları düşmesine karşın yine de bu kanal tüm yaş gruplarında birinci sırada izlenilen kanal olma özelliğini korumaktadır. **Kadınların en çok izlediği kanalların sırasıyla Kanal D, ATV ve Show TV, erkeklerin ise sırasıyla Kanal D, Show TV ve ATV olduğu görülmektedir.**

Öğrenim grupları arasında öğrenim düzeyi yükseldikçe görüşülen kişiler arasında NTV, Habertürk, CNN Türk gibi haber kanallarının izlenilme yaygınlığı artarken Samanyolu ve Kanal 7 gibi kanalların izlenilme yaygınlığı azalmaktadır. Roj TV kanalı en yaygın olarak en düşük öğrenim grubunu oluşturan öğrenimi olmayan veya ilköğrenimi bitirmemiş grup tarafından izlenilmektedir (% 4,1).

En sık izlenilen TV kanalı sıralaması, görüşülen kişinin etnik köken özelliğine göre çok fazla değişim göstermemektedir. **Roj TV kanalı etnik kökenini Kürt olarak ifade etmiş görüşülen kişilerin % 8'i tarafından izlenilmekte iken diğer etnik kökenden kişilerce bu kanal neredeyse hiç izlenilmemektedir.** Etnik köken olarak Arap olduğunu söylemiş olanların diğer etnik köken gruplarına göre ATV'yi izleme yüzdelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2.5.2: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İzlenen TV Kanalları (Yüzde)

	Kanal D	ATV	Show TV	Star	Samanyolu	Kanal 7	NTV	Haberturk	CNN Turk	Roj TV	TRT-6	TV İzlemiyor	Sayı
Yaş Grubu													
15-24	64.8	39.9	49.8	20.0	12.3	7.3	6.4	2.6	1.3	0.3	0.0	8.6	451
25-34	54.2	44.9	46.3	21.6	20.5	13.2	8.5	3.3	2.9	1.3	0.8	5.9	772
35-44	54.5	47.5	41.6	21.3	17.9	13.6	12.8	5.4	2.9	0.7	0.4	4.0	579
45-60	53.3	43.5	36.0	33.0	16.5	13.7	7.6	5.4	4.5	0.2	0.2	2.6	557
Cinsiyet													
Erkek	44.2	39.6	42.5	22.0	17.9	12.0	13.4	6.6	4.5	0.8	0.4	5.9	1199
Kadın	68.3	49.1	44.1	25.9	16.8	12.6	4.3	1.7	1.4	0.5	0.4	4.3	1160
Öğrenim Durumu													
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	44.2	36.2	32.6	23.9	23.8	25.0	4.9	1.1	2.7	4.1	1.9	5.8	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	56.9	45.8	45.4	23.7	21.9	17.6	4.8	2.0	1.7	0.6	0.5	4.8	897
İlk. 2. Kad. Mezun	63.6	43.1	53.2	21.1	16.5	8.8	6.1	2.3	1.5	0.6	0.5	5.4	397
Lise Mezun	58.1	47.8	45.1	26.7	12.9	6.8	11.0	4.9	3.9	0.2	0.0	5.2	552
Üniversite veya Daha	46.4	39.8	27.2	23.0	9.9	3.9	23.6	13.8	7.4	0.0	0.0	5.3	266

Yüksek													
Medeni Durum													
Hiç Evlenmemiş	61.0	43.0	43.8	19.0	10.9	5.7	11.4	4.0	1.9	0.0	0.4	9.7	512
Halen Evli	54.4	44.6	43.9	25.7	19.7	14.6	8.3	4.2	3.2	0.6	0.8	3.7	1724
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	58.6	42.9	29.4	24.4	14.5	8.9	8.7	3.7	5.3	0.0	0.0	4.6	101
Etnisite													
Türk	57.0	44.6	44.5	24.2	16.5	11.9	9.2	4.4	3.0	0.1	0.1	5.0	1834
Kürt	50.3	41.6	33.8	20.6	25.3	14.9	6.7	3.4	1.7	8.0	3.5	4.8	354
Zaza	(67.0)	(30.4)	(37.7)	(21.2)	(16.9)	(19.1)	(17.8)	(3.5)	(14.1)	(0.0)	(0.0)	(3.5)	36
Arap	63.0	58.0	43.0	17.6	23.6	19.6	1.6	0.0	0.4	0.0	0.0	0.0	76
Diğer	33.2	38.1	39.6	30.0	14.2	7.2	11.3	4.2	4.6	0.0	0.0	14.4	58
Toplam	56.1	44.3	43.3	23.9	17.3	12.3	9.0	4.2	3.0	0.7	0.4	5.1	2358

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin TRT 6 (Şeş) Hakkındaki Görüşleri**

Araştırma kapsamında görüşülmüş olan kişilere **"TRT 6 (ŞEŞ)'nın yayın hayatına başlamasını** olumlu mu buluyorsunuz yoksa olumsuz mu, yoksa sizin için farketmez mi?" sorusu sorulmuş, verilen yanıtlar görüşülen kişilerin etnisitesine ve sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.2.5.3 ve 4.2.5.4'te sunulmuştur.

Etnik kökenini Türk/Diğer (Arap veya Diğer gruplar) olarak beyan eden her on kişiden yaklaşık üçü (% 31,6) olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık üçü de (% 32,5) olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,3) "Farketmez" veya "Kararsızım" derken, "Fikrim yok" "Bilmiyorum" diyenlerin oranı % 14'dür. Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan eden her on kişiden yaklaşık altısı (% 60,3) olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık % 14'ü de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 19,0) "Fark etmez" veya "Kararsızım" derken, "Fikrim yok" "Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 6'dır.

Tablo 4.2.5.3: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin TRT 6 (Şeş) Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez /Kararsız	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	25.6	36.7	20.5	17.2	100.0	417
26-35	34.4	31.0	22.0	12.7	100.0	622
36-60	32.5	31.7	21.2	14.6	100.0	929
Cinsiyet						
Erkek	37.8	35.6	17.5	9.1	100.0	1002
Kadın	25.1	29.4	25.2	20.3	100.0	966
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	18.0	41.8	16.7	23.4	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	27.6	30.4	24.4	17.6	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	32.6	31.3	20.9	15.2	100.0	344
Lise Mezun	32.3	36.6	20.6	10.5	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	45.3	29.1	16.1	9.5	100.0	253
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	30.0	35.8	17.3	16.9	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	32.0	31.4	22.6	14.0	100.0	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	31.1	33.1	20.7	15.1	100.0	614
1998 sonrasında	33.6	35.3	20.8	10.4	100.0	480
1988-1998 arasında	25.5	30.9	22.9	20.7	100.0	389
1988 öncesinde	35.0	30.5	21.5	13.1	100.0	485
Toplam	31.6	32.5	21.3	14.6	100.0	1968

Yaş grupları arasında 15-25 yaş grubundaki her dört kişiden yaklaşık biri (% 25,6) TRT 6 (ŞEŞ) hakkında olumlu görüş bildirmişken, bu oran diğer yaş gruplarında yaklaşık her üç kişiden biri düzeyindedir. **Erkeklerin yaklaşık % 38'i TRT 6'ya olumlu bakarken, her dört kadından biri olumlu baktıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların yaklaşık beşte biri de bu konu hakkında bir fikri olmadığını beyan etmiştir. Etnik kökenini Kürt olarak beyan eden her yaş grubundaki yaklaşık her on kişiden altısı ise TRT 6 (ŞEŞ) hakkında olumlu görüş bildirmiş olup cinsiyetler arasında da yaklaşık aynı oranlarda olumlu görüş beyanı vardır.**

Etnik kökenini Türk olarak beyan eden kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanların TRT 6'ya olumlu görüş bildirme oranları daha yüksektir. Öğrenimi olmayan/ilköğrenimi bitirmemiş her beş kişiden yaklaşık biri (% 18,0) olumlu görüş bildirmişken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip kişiler arasında olumlu görüş bildirenlerin oranı % 45'e çıkmaktadır. Öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gruplar arasında "Fikri yok/Bilmiyor" şeklinde beyanda bulunanların oranı da daha düşüktür. Etnik kökenini Kürt olarak beyan edenler arasında öğrenim durumuna göre büyük farklılıklar görülmemekte, yaklaşık her on kişiden altısı olumlu görüş beyan etmektedir.

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 1988 ve 1998 arası göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş beyan etmenin en düşük düzeyde olduğu (% 25,5) görülmektedir. Hiç göç etmeyenlerin, 1998 sonrasında, 1988 öncesinde son göçünü gerçekleştirenlerin arasında olumlu görüş bildirme oranı % 31,1 ile % 35,0 arasında değişmektedir.

Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, daha yakın dönemde göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş bildirmenin daha yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin; 1998 ve sonrasında göç edenler arasında bu oran yaklaşık % 68 iken, 1988 öncesinde göç etmiş olanların arasında % 49'dur. Hiç göç etmeyenlerin arasında olumlu görüş bildirme oranı ise yaklaşık % 53'dür.

Tablo 4.2.5.4: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin TRT 6 (Şeş) Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez/ Kararsız	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	59.5	9.4	27.3	3.8	100.0	109
26-35	58.0	13.8	20.3	7.9	100.0	152
36-60	64.0	18.2	11.5	6.3	100.0	129
Cinsiyet						
Erkek	61.5	23.4	9.7	5.4	100.0	198

Kadın	59.3	6.0	27.3	7.4	100.0	192
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	56.1	14.3	24.5	5.2	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/İlk. 2. Kad. Mezun	62.7	16.0	16.8	4.5	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	59.5	9.6	17.5	13.4	100.0	57
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	73.5	7.8	17.0	1.8	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	56.8	16.0	19.6	7.6	100.0	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	52.5	19.3	27.1	1.2	100.0	68
1998 sonrasında	67.7	7.2	15.2	9.9	100.0	112
1988-1998 arasında	65.1	8.0	18.1	8.8	100.0	118
1988 öncesinde	49.2	28.1	20.8	1.9	100.0	92
Toplam	60.3	14.3	19.0	6.4	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri**

Araştırma kapsamında **görüşülmüş olan kişilere Türkiye'de RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) kontrolünde Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması hakkındaki görüşleri sorulmuş** ve verilen yanıtlar görüşülen kişilerin etnisitesine ve sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.2.5.5 ve 4.2.5.6'da sunulmuştur.

Tablo 4.2.5.5: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez/ Kararsız	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	25.8	46.4	13.3	14.5	100.0	417
26-35	28.3	41.9	19.5	10.2	100.0	622

36-60	34.7	36.8	16.9	11.7	100.0	9329
Cinsiyet						
Erkek	33.5	45.6	12.9	8.0	100.0	1002
Kadın	27.9	35.1	21.2	15.8	100.0	966
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	14.5	44.7	20.6	20.2	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	27.9	36.6	19.0	16.4	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	30.3	46.3	11.7	11.7	100.0	344
Lise Mezun	30.7	44.5	18.0	6.8	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	45.9	34.6	13.9	5.6	100.0	253
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	31.3	43.2	12.7	12.8	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	30.6	39.6	18.2	11.7	100.0	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	30.0	43.5	14.1	12.4	100.0	614
1998 sonrasında	32.7	40.5	18.8	8.0	100.0	480
1988-1998 arasında	28.0	36.5	19.5	16.0	100.0	389
1988 öncesinde	32.1	39.2	17.1	11.7	100.0	485
Toplam	30.8	40.5	16.9	11.9	100.0	1966

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 30,8) bu görüşü olumlu bulduklarını söylerken, her on kişiden yaklaşık dördü (% 40,4) de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her altı kişiden yaklaşık biri (% 16,9) "Farketmez/Kararsızım" derken, "Fikrim yok/Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 12'dir.

Yaş grupları arasında daha ileri yaş grupları arasında olumlu görüş bildirme oranı artarken, olumsuz görüş bildirenlerin payı azalmaktadır: 15-25 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte biri (% 25.8) ve 36-60 yaş grubundakilerin de yaklaşık üçte biri (% 34.7) olumlu görüş bildirmişlerdir.

Erkeklerin yaklaşık % 34'ü Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması konusuna olumlu bakarken, kadınların yaklaşık % 28'i olumlu baktıklarını, beşte biri de (% 21,2) "farketmez/kararsız" görüşünü ifade etmişlerdir.

Görüşülen kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar arasında olumlu görüş bildirme daha yaygındır: Öğrenimi olmayan/ilköğrenimi bitirmemiş kişilerden yaklaşık % 15,0'i olumlu görüş bildirmişken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişiler arasında olumlu görüş bildirenlerin oranı % 46'ya çıkmaktadır. Öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gruplar arasında "Fikri yok/Bilmiyor" şeklinde görüş bildirenlerin oranı daha düşüktür.

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 1988 ve 1998 arası göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş beyan etmenin en düşük düzeyde olduğu (% 28,0) görülmektedir. Hiç göç etmeyenlerin, 1998 sonrasında, 1988 öncesinde son göçünü gerçekleştirenlerin yaklaşık üçte biri olumlu görüş bildirirken, bu gruplardaki her on kişinin yaklaşık dördü de olumsuz bulduklarını söylemişlerdir.

Toplamda konuyla ilgili görüşülen kişilerin % 40,9'u olumsuz, % 30,8'i ise olumlu görüş bildirmiştir.

Tablo 4.2.5.6: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Kürtçe Özel TV Kanallarının Yayın Yapması Hakkındaki Görüşler					
	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez/Kararsız	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	56.4	13.6	29.6	0.4	100.0	109
26-35	64.8	12.5	20.0	2.7	100.0	152
36-60	57.5	17.0	15.4	10.1	100.0	129
Cinsiyet						

Erkek	62.9	20.6	12.7	3.9	100.0	198
Kadın	58.2	8.6	27.8	5.4	100.0	192
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	53.9	9.6	30.7	5.8	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/İlk. 2. Kad. Mezun	57.5	18.6	18.1	5.8	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	76.8	9.1	14.2	0.0	100.0	57
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	69.8	17.7	12.0	0.5	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	57.9	13.5	22.9	5.7	100.0	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	66.9	7.4	18.7	7.0	100.0	68
1998 sonrasında	61.7	12.7	21.7	3.9	100.0	112
1988-1998 arasında	65.9	8.4	20.3	5.4	100.0	118
1988 öncesinde	49.1	26.7	20.6	3.6	100.0	92
Toplam	60.4	14.3	20.6	4.7	100.0	390

Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan eden görüşülen her on kişiden yaklaşık altısı (% 60,4) olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık % 14'ü de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 20,6) "Fark etmez/ Kararsızım" derken, "Fikrim yok/Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 5'dir.

Yaş grupları arasında Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirmeye bakıldığında en olumlu görüş bildiren grubun % 65 ile 26-35 yaş grubu olduğu görülmektedir. 15-25 yaş grubundaki görüşülen her üç kişiden yaklaşık biri (% 29,6) özel TV kanallarının yayın yapması hakkında "farketmez/kararsız" görüşünü bildirmiştir. Erkeklerin yaklaşık % 63'ü olumlu bakarken, her beş erkekten yaklaşık biri (% 20,6) "olumsuz/katılmıyor" görüş bildirmiştir. Her on kadından yaklaşık altısı olumlu görüş beyan etmişken, yaklaşık dörtte biri (% 27,8) de "farkmez/kararsız" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Görüşülen kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar içinde Kürtçe özel TV kanallarına olumlu görüş bildirme daha yaygın olup lise mezunu/üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyi olan grupta "farketmez/kararsız" cevabını verenlerin oranı yaklaşık % 14'dür.

Medeni durumu hiç evlenmemiş olan görüşülen kişilerin yaklaşık % 70,0'i Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir.

Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, yaklaşık % 67 ile en yüksek oranda olumlu görüş bildiren kesimin hiç göç etmemiş olanlar olduğu görülmektedir. Göç edenler arasında en yüksek oranda olumsuz görüş bildiren grup 1988 ve öncesinde göç edenlerdir (% 26,7).

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin TRT'nin Arapça Yayın Yapması Hakkındaki Görüşleri**

Araştırma kapsamında **görüşülmüş olan kişilere "TRT'nin 24 saat Arapça yayın yapmasını olumlu mu yoksa olumsuz mu bulursunuz, yoksa farketmez mi?" sorusu sorulmuş** ve verilen yanıtlar görüşülen kişilerin etnisitesine ve sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.2.5.7 ve 4.2.5.8'de sunulmuştur.

Tablo 4.2.5.7: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin TRT'nin Arapça Yayın Yapan Kanal Açması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Olumlu	Olumsuz	Farketmez	Cevap Vermek İstemedi	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş							
15-25	28.2	38.4	22.0	0.8	10.7	100.0	417
26-35	35.5	36.2	18.4	0.4	9.5	100.0	622
36-60	30.5	40.8	17.7	0.8	10.2	100.0	929
Cinsiyet							
Erkek	34.7	43.6	15.4	0.6	5.6	100.0	1002
Kadın	28.3	33.8	22.4	0.7	14.8	100.0	966

Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	26.7	33.7	20.4	0.0	19.1	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	29.6	35.3	20.3	0.6	14.2	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	36.4	38.9	13.6	0.1	11.0	100.0	344
Lise Mezun	30.9	42.8	20.4	0.9	5.0	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	33.9	43.5	17.5	1.6	3.4	100.0	253
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	32.9	40.4	17.2	0.9	8.5	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	31.4	38.0	19.3	0.6	10.7	100.0	1519
Son Göç Zamanı							
Hiç göç etmedi	33.0	41.7	17.1	0.5	7.7	100.0	614
1998 sonrasında	33.1	35.4	21.5	0.2	9.8	100.0	480
1988-1998 arasında	28.1	35.4	19.6	0.1	16.8	100.0	389
1988 öncesinde	30.7	40.8	18.1	1.8	8.5	100.0	485
Toplam	31.6	38.8	18.8	0.7	10.1	100.0	1968

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 31,6) bu görüşü olumlu bulduklarını söylerken, her on kişiden yaklaşık dördü (% 38,8) de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 18,8) "Farketmez/Kararsızım" derken, "Fikrim yok/Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 0,7'dir.

Yaş grupları arasında daha ileri yaş grupları arasında TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirme oranı artarken, olumsuz görüş bildirenlerin payı azalmaktadır: 15-25 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 28,2) ve 26-35 yaş grubundakilerin de yaklaşık % 36'sı olumlu görüş bildirmişlerdir.

Erkeklerin yaklaşık % 35'inin konu hakkındaki görüşü olumlu iken, % 44'ünün olumsuzdur. Kadınların yaklaşık % 28'i olumlu baktıklarını, % 34'ü olumsuz bulup katılmadıklarını, beşte biri de (% 22,4) "farketmez/kararsız" görüşünü ifade etmişlerdir.

Görüşülen kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar arasında konu hakkında olumlu görüş bildirme daha yaygındır: Öğrenimi olmayan/ilköğrenimi bitirmemiş

kişilerden yaklaşık dörtte biri (% 26,7) olumlu görüş bildirmişken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişiler arasında olumlu görüş bildirenlerin oranı % 34'e çıkmaktadır. Öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gruplar arasında "farketmez/kararsız" şeklinde görüş bildirenlerin oranı daha düşüktür.

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, hiç göç etmeyenler de dahil olmak üzere tüm kategorilerde görüşülen kişilerin yaklaşık üçte birinin olumlu görüş beyan ettiği görülmektedir. Olumsuz yanıt vermede ise en çok hiç göç etmeyenler önde gelmektedir; bu gruptaki her on kişiden yaklaşık dördü (% 41,7) TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumsuz görüş bildirmiştir.

Tablo 4.2.5.8: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin TRT'nin Arapça Yayın Yapan Kanal Açması Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Olumlu/ Katılıyor	Olumsuz/ Katılmıyor	Farketmez/ Kararsız	Cevap Vermek İstemedi	Fikri yok / Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş							
15-25	44.4	29.1	24.3	2.1	2.1	100.0	109
26-35	47.8	23.4	23.5	5.3	5.3	100.0	152
36-60	57.2	18.9	17.1	0.0	6.8	100.0	129
Cinsiyet							
Erkek	56.0	25.0	17.6	0.0	1.4	100.0	198
Kadın	44.8	21.6	25.1	0.1	8.4	100.0	192
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	39.0	16.0	33.9	0.2	10.9	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/İlk. 2. Kad. Mezun	53.3	27.0	15.6	0.0	4.1	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	56.3	22.6	21.0	0.0	0.0	100.0	57
Medeni Durum							

Hiç Evlenmemiş	45.9	39.1	14.8	0.0	0.3	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	51.5	19.3	22.9	0.1	6.3	100.0	306
Son Göç Zamanı							
Hiç göç etmedi	55.8	31.0	13.2	0.0	0.0	100.0	68
1998 sonrasında	52.7	19.7	19.5	0.1	8.0	100.0	112
1988-1998 arasında	46.9	21.7	23.4	0.0	7.9	100.0	118
1988 öncesinde	47.7	25.5	26.3	0.0	0.4	100.0	92
Toplam	50.2	23.2	21.5	0.0	5.1	100.0	390

TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin yarısı olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık dörtte biri de (% 23,2) olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,5) "Farketmez/ Kararsızım" demiştir.

Yaş grupları arasında TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirmenin daha ileri yaş gruplarında daha fazla olduğu görülmektedir. En olumlu görüş bildiren yaş grubu % 57 ile 36-60 yaş grubudur. Benzer şekilde olumsuz görüş bildirme daha ileri yaş gruplarında daha azdır.

Erkeklerin yaklaşık % 56'sı konuya olumlu bakarken, her dört erkekten biri "olumsuz/katılmıyor" görüşünü bildirmiştir. Kadınların % 45'i olumlu görüş beyan etmişken, kadınların yaklaşık dörtte biri (% 25,1) de "farkmez/kararsızım" şeklind e değerlendirmede bulunmuştur.

Görüşülen kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar arasında Arapça yayın yapılması hakkında olumlu görüş bildirme daha yaygın olmakla birlikte, lise mezunu/üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip olan grupta "farketmez/kararsızım" cevabını verenlerin oranı yaklaşık % 21'dir.

Medeni durumu halen evli/evlenmiş olan görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 51,5) TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir.

Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, yaklaşık % 56 ile en yüksek oranda olumlu görüş bildiren kesimin hiç göç etmemiş olanlar olduğu görülmektedir. Göç edenler arasında en yüksek oranda olumlu görüş bildiren grup 1998 sonrasında göç edenlerdir (% 52,7).

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çeşitli Okullarda Seçmeli Dil Dersi Olarak Kürtçe Dil Dersinin Açılması Hakkındaki Görüşleri**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere ilköğretim okullarında, liselerde ve üniversitelerde seçmeli dil dersi olarak "Kürtçe" dil dersinin açılması hakkındaki görüşleri de sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar görüşülen kişilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.2.5.9'da sunulmaktadır.

Tablo 4.2.5.9. Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çeşitli Okullarda Seçmeli Dil Dersi Olarak Kürtçe Dil Dersinin Açılması Konusundaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	İlköğretimde			Lisede			Üniversitede				
Yaş Grubu	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Fikri Yok**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Fikri Yok**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Fikri Yok**	**Toplam**	**Sayı**
15-24	23.5	66.6	9.9	26.6	63.8	9.6	30.8	59.7	9.6	100.0	451
25-34	28.3	60.1	11.7	30.8	58.3	10.9	32.8	56.5	10.7	100.0	772
35-44	29.6	59.3	11.1	33.6	55.1	11.3	37.2	51.2	11.6	100.0	579
45-60	27.1	54.7	18.2	29.9	52.8	17.3	30.8	51.9	17.3	100.0	558
Cinsiyet											
Erkek	28.9	62.2	8.9	31.1	60.4	8.5	33.6	57.8	8.6	100.0	1200
Kadın	25.8	57.4	16.8	29.9	53.9	16.2	32.4	51.5	16.1	100.0	1160
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	41.0	37.6	21.5	42.0	37.5	20.6	42.0	36.3	21.7	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	26.9	57.3	15.9	29.7	54.9	15.5	31.3	53.0	15.7	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	22.2	68.2	9.6	26.3	65.1	8.6	29.4	62.5	8.1	100.0	397
Lise Mezun	25.3	64.3	10.4	27.9	62.1	10.0	30.1	59.9	10.0	100.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	31.3	61.1	7.6	36.3	56.2	7.5	42.6	50.2	7.2	100.0	266
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	22.9	68.3	8.8	26.1	65.6	8.3	31.0	60.8	8.1	100.0	512
Halen Evli/Evlenmiş	29.3	56.7	13.9	32.4	54.2	13.4	34.3	52.2	13.5	100.0	1826
Etnisite											
Türk	23.2	63.8	13.0	26.6	60.9	12.5	29.2	58.3	12.5	100.0	1835
Kürt	61.1	27.0	11.9	62.2	26.3	11.4	63.4	25.2	11.4	100.0	354
Zaza	(63.1)	(33.4)	(3.5)	(63.5)	(33.0)	(3.5)	(73.7)	(22.7)	(3.5)	100.0	36
Arap	36.1	50.7	13.2	39.6	47.3	13.2	44.5	42.3	13.2	100.0	76
Diğer	35.3	55.1	9.7	36.6	54.9	8.5	37.8	53.7	8.5	100.0	57
Toplam	27.4	59.8	12.8	30.5	57.2	12.3	33.0	54.7	12.3	100.0	2360

Görüşülen kişilerin etnik kökenlerine göre verilen yanıtlara baktığımızda, etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyenlerin; ilköğretim ve liseler için yaklaşık dörtte birinin (sırasıyla % 23,2 ve % 26,6) ve üniversiteler için yaklaşık üçte birinin (% 29,2) uygun yanıtını verdiğini görmekteyiz. Ancak bu grupta görüşülen her on kişiden altısı sayılan okullarda seçmeli Kürtçe dersi verilmesini uygun bulmamaktadır.

Etnik köken olarak Kürt olduğunu ifade etmiş olan her on kişinin altısı ise ilkokul, lise ve üniversite düzeyindeki okullarda Kürtçe'nin seçmeli dil dersi olarak yer almasını uygun bulmaktadır. Diğer taraftan etnik köken olarak Arap olduklarını beyan etmiş olan her on görüşmecinin yalnız dördü okullarda seçmeli ders olarak Kürtçe verilmesini onaylamıştır.

4.3. Sosyo-Politik Algılara İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen kişi görüşmelerinde görüşülen kişilerin sosyo-politik algılarını anlamak için çeşitli sorular sorulmuştur. Gündelik yaşamda karşılaşılabilecek bazı sorunlar görüşülen kişilere sıralanmış, hangilerinin kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğu bilgisi toplanmaya çalışılmıştır.

Her dört kişinin yaklaşık üçü için (% 76,0) işsizlik gündelik yaşantıları içerisinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları en muhtemel sorun olarak ortaya çıkmıştır. Görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı 'terör/güvenlik sorunlarını' (% 49,5) ve 'kamu hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama' (% 48,0) sorunlarını, işssizlikten sonra gelen önemli sorunlar olarak söylemişlerdir. 'Siyasi baskı' görüşülen kişilerin % 23'ü, 'güvenlik kuvvetlerinin tutum ve davranışı' % 19'u tarafından dile getirilmiştir. 'Anadilde eğitim alamama'yı görüşülen kişilerin sadece % 14'ü gündelik yaşamları ve gelecekleri açısından bir sorun olarak gördüklerini söylemişlerdir.

İşsizlik hemen hemen her grup ve sosyo-demografik özelliğe sahip kişiler tarafından dile getirilmesine rağmen özellikle 25 yaş üzeri yetişkinler, kadınlar, öğrenimi

yok/ilköğretim birinci kademe bitirmemiş olanlar, medeni durumu dul/boşanmış/ayrı yaşıyor olanlar ve etnik köken olarak Kürt ve Zaza'lar, 1988-1998 arasında göç etmiş olanlar tarafından daha yüksek yüzdelerle belirtilmiştir.

Öğrenim düzeyi Öğr.yok/İlk.birinci.Kad. olan her on kişinin sekizi, öğrenim düzeyi üniversite veya daha yüksek olanların da yarıdan fazlası (% 55,1) işsizliğin kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğunu ifade etmiştir. Etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyenlerin yaklaşık % 74,8'i, Kürt olduğunu söyleyenlerin % 88,3'ü, Arap olarak ifade edenlerin ise % 77,8'i işsizliği en önemli sorun olarak belirtmiştir.

Tablo 4.3.1: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Kendisi veya Ailesinin Yaşamı ve Geleceği Açısından İlgili Gördüğü Sorunlar (Yüzde Dağılımı)

	İşsizlik	Terör / Güvenlik Sorunları	Kamu Hizmetlerinden Yararlanama	Siyasi Baskı	Güvenlik Kuvvetlerinin Baskısı	Anadilde Eğitim Alamama	Aşiret Baskısı	Sayı
Yaş Grubu								
15-24	70.5	40.0	47.4	19.8	21.4	14.9	5.2	451
25-34	76.4	49.1	49.6	23.2	15.1	15.9	3.6	772
35-44	78.8	54.9	48.8	24.4	18.6	12.4	4.4	579
45-60	77.0	52.0	45.6	23.4	20.7	10.7	2.7	558
Cinsiyet								
Erkek	73.6	46.4	48.6	22.5	20.3	12.6	2.7	1200
Kadın	78.5	52.8	47.5	23.3	16.8	14.6	5.1	1160
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	84.1	31.2	51.7	14.9	13.1	18.4	8.4	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	81.7	50.6	49.0	16.3	13.1	15.6	3.5	897
İlk. 2. Kad. Mezun	68.6	44.8	48.0	24.6	19.7	12.3	5.2	397
Lise Mezun	76.8	54.0	46.8	29.0	22.6	12.2	3.1	553
Üniversite veya Daha Yük.	63.9	55.1	45.9	33.1	28.4	9.6	2.3	266

Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	67.3	44.5	48.4	23.0	19.7	12.3	2.7	512
Halen Evli	78.1	50.6	47.4	22.4	17.6	14.7	4.1	1725
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	87.3	53.9	55.9	30.7	25.3	5.0	6.0	101
Etnisite								
Türk	74.8	51.8	47.1	23.4	18.4	10.6	3.8	1835
Kürt	85.3	31.2	55.3	18.4	22.0	36.8	2.4	354
Zaza	(87.3)	(35.9)	(48.5)	(31.1)	(28.7)	(40.6)	(0.0)	36
Arap	77.8	38.7	59.9	23.4	14.5	33.7	10.7	76
Diğer	81.8	45.5	48.1	18.6	13.6	11.1	7.1	58
Son Göçün Zamanı								
Hiç Göç Etmemiş	75.5	51.4	49.6	23.7	17.6	11.3	4.3	684
1998 ve sonrasında	74.7	46.8	44.6	22.4	16.5	14.7	3.0	592
1988-1998 arasında	78.2	48.2	49.1	19.8	18.5	15.4	5.1	507
1988'den önce	76.2	50.8	48.6	24.8	21.9	14.2	3.3	577
Toplam	76.0	49.5	48.0	22.9	18.5	13.6	3.9	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Kamu hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama sorununu dile getirmede de yaş, cinsiyet ve son göçün zamanı özelliklerine göre görüşülen kişiler arasında önemli bir farklılaşma görülmemektedir. Öğrenim durumu daha yüksek gruplar arasında bu sorunu dile getirme oranı daha düşüktür. Medeni duruma göre ise bu sorun en çok dul/boşanmış/ayrı yaşayan görüşülen kişiler tarafından dile getirilmiştir (% 55,9). Etnik köken özelliğine göre ise ilk sırada Arap olduğunu söyleyenler (% 59,9), ikinci sırada Kürt olduklarını söyleyenler (% 55) ve üçüncü sırada da etnik kökenini Türk olarak tanımlayanlar (% 47) tarafından ifade edilmiştir.

Öğrenim düzeyi daha yüksek olan kişiler arasında siyasi baskı ile ilgili sorunları ifade etme daha yaygındır. Örneğin, öğrenim düzeyi Öğrenimi yok/İlköğretim birinci Kad. bitirmemiş olanlar arasında bu sorunu gündeme getirenler % 15 iken, üniversite veya daha yüksek öğrenim sahibi her üç kişiden birisi günlük yaşamı ve geleceği açısından siyasi baskıyı sorun olarak belirtmiştir. **Etnik gruplar arasında bu sorun en yaygın olarak kendisini Türk olarak ifade eden grup tarafından beyan edilmiştir** (% 23,4). Etnik kökenini Kürt olarak söyleyenler arasında ise siyasi baskıyı sorun olarak ifade edenlerin oranı % 18,4'tür.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Siyasal Fikirlerini En Çok Etkileyen Faktörler**

Görüşülen kişilere **"siyasal fikirleriniz en çok kimden veya neden etkilenir?"** sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar etnisite ve bazı sosyo-demografik özelliklere göre Tablo 4.3.2 ve 4.3.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3.2: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Siyasal Fikirlerini En Çok Etkileyenler (Yüzde Dağılımı)

	Kendi Gözlemlerinden	TV Tartışma Programlarından	Ailemden	Siyasal Partimden	Eşimden	Diğer	Siyasetle İlgilenmiyor	Toplam	Sayı
Yaş									
15-25	44.8	5.1	9.8	2.2	2.0	6.8	29.2	100.0	417
26-35	52.2	5.4	3.6	4.9	3.4	6.5	23.9	100.0	620
36-60	51.9	8.4	3.6	3.7	1.7	7.2	23.5	100.0	930
Cinsiyet									
Erkek	56.9	7.1	4.2	5.5	0.0	7.6	18.6	100.0	1000
Kadın	43.7	6.4	5.7	1.8	4.7	6.2	31.5	100.0	967
Öğrenim Durumu									
Öğr.yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	40.0	4.5	4.8	5.8	7.2	2.4	35.3	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	43.7	7.1	3.5	3.3	3.8	5.7	32.8	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	48.0	8.6	6.5	4.2	1.5	6.5	24.7	100.0	343
Lise Mezun	56.6	5.9	5.5	3.1	0.9	8.3	19.7	100.0	506
Üniversite veya Daha Yük.	64.3	6.0	5.9	4.4	0.0	10.0	9.3	100.0	254
Medeni Durum									
Hiç Evlenmemiş	47.5	6.7	9.4	3.9	0.0	6.9	25.6	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	51.3	6.9	3.6	3.6	3.0	6.9	24.8	100.0	1518
Son Göç Zamanı									
Hiç göç etmedi	51.8	5.5	5.7	3.0	1.0	7.6	25.3	100.0	614
1998 sonrasında	47.8	7.7	4.2	3.0	3.9	7.7	25.8	100.0	480
1988-1998 arasında	48.3	7.5	5.4	5.1	3.9	5.4	24.3	100.0	389
1988 öncesinde	52.7	7.0	4.4	4.4	1.3	6.4	23.9	100.0	484
Toplam	50.4	6.8	5.0	3.7	2.3	6.9	24.9	100.0	1967

Buna göre etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan etmiş görüşülen kişilerin yarısı siyasi fikirlerini 'kendi gözlemlerinden' oluşturduklarını söylerken yaklaşık dörtte biri de (% 24,9) siyasetle ilgilenmediğini söylemiştir. Bu gruptaki % 6,8'lik bir kesim de siyasi görüşlerinin en çok TV tartışma programlarından etkilendiğini ifade etmiştir.

Tablo 4.3.3: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Siyasal Fikirlerini En Çok Etkileyenler (Yüzde Dağılımı)

	Kendi Gözlemlerinden	TV Tartışma Programlarından	Ailemden	Siyasal Partimden	Eşimden	Diğer	Siyasetle İlgilenmiyor	Toplam	Sayı
Yaş									
15-25	36.2	8.8	7.8	1.9	5.8	9.5	29.9	100.0	109
26-35	61.2	7.9	0.0	3.1	1.3	4.3	22.2	100.0	152
36-60	53.4	4.8	3.2	0.3	0.1	8.4	29.8	100.0	129
Cinsiyet									
Erkek	62.1	5.1	0.4	2.2	0.0	4.9	25.1	100.0	198
Kadın	44.4	8.8	5.1	1.5	3.8	8.6	27.7	100.0	192
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	39.0	4.6	4.4	1.8	5.3	1.8	43.0	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	50.9	9.2	3.0	2.5	1.1	9.8	23.5	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	76.4	4.6	0.5	0.3	0.0	5.8	12.4	100.0	57
Medeni Durum									
Hiç Evlenmemiş	52.8	7.2	1.5	2.4	2.5	5.8	27.9	100.0	306
Halen Evli/Evlenmiş	52.7	6.7	10.0	0.0	0.8	10.8	19.0	100.0	68
Son Göç Zamanı									
Hiç göç etmedi	53.8	7.4	4.6	2.3	5.2	4.2	22.5	100.0	112
1998 sonrasında	50.4	8.4	0.3	0.3	0.3	9.0	31.2	100.0	118
1988-1998 arasında	54.3	5.3	0.0	4.0	0.2	5.9	30.2	100.0	92
1988 öncesinde	54.3	5.3	0.0	4.0	0.2	5.9	30.3	100.0	68
Toplam	52.8	7.1	2.9	1.9	2.0	6.9	26.5	100.0	390

Tablo 4.3.3'te sunulduğu üzere, **etnik kökenini Kürt/Zaza olarak söyleyen kişilerin yaklaşık yarısı (% 52,8) siyasi fikirlerini 'kendi gözlemlerinden' oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bu grubun yaklaşık dörtte biri de (% 26,5) siyasetle ilgilenmediğini söylemiştir. Bu gruptaki % 7'lik bir kesim ise siyasi görüşlerinin en çok TV tartışma programlarından etkilendiğini ifade etmiştir.**

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin AB ve ABD ile İlişkileri Hakkındaki Görüşleri**

Tablo 4.3.4: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılması ve Amerika Birleşik Devletleri ile Yakın İlişkileri Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	AB'ye Katılmasını				ABD ile Yakın İlişkilerini				
	Olumlu / Onaylıyor	Olumsuz / Onaylamıyor	Bilmiyor / Fikri Yok		Olumlu/ Onaylıyor	Olumsuz / Onaylamıyor	Bilmiyor / Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş Grubu									
15-24	55.2	31.8	13.0		34.1	47.1	18.9	100.0	451
25-34	58.3	29.0	12.7		39.6	46.5	14.0	100.0	772
35-44	53.2	34.5	12.3		34.2	48.3	17.4	100.0	579
45-60	55.6	31.4	13.0		37.0	46.9	16.1	100.0	558
Cinsiyet									
Erkek	59.7	34.8	5.5		42.5	51.7	5.7	100.0	1200
Kadın	51.7	28.1	20.2		30.4	42.4	27.2	100.0	1160
Öğrenim Durumu									
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	44.2	25.1	30.7		23.5	39.9	36.6	100.0	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	56.9	27.3	15.8		34.2	44.6	21.1	100.0	897
İlk. 2. Kad. Mezun	53.3	32.2	14.5		37.9	48.1	14.0	100.0	397
Lise Mezun	59.2	33.6	7.2		39.6	50.1	10.3	100.0	553
Üniversite veya	55.9	42.7	1.4		43.6	52.1	4.3	100.0	266

Daha Yüksek									
Medeni Durum									
Hiç Evlenmemiş	56.2	33.7	10.1		36.2	51.3	12.5	100.0	512
Halen Evli	56.1	30.1	13.8		37.5	44.9	17.6	100.0	1725
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	46.0	46.0	8.0		22.8	62.9	14.4	100.0	101
Etnisite									
Türk	55.2	32.0	12.8		36.8	46.9	16.3	100.0	1835
Kürt	61.2	25.8	13.1		37.0	44.8	18.2	100.0	354
Zaza	(72.5)	(8.7)	(18.8)		(27.5)	(53.5)	(19.0)	100.0	36
Arap	54.0	33.8	12.2		14.9	67.6	17.5	100.0	76
Diğer	55.5	39.3	5.2		49.8	43.1	7.1	100.0	58
Son Göçün Zamanı									
Hiç Göç Etmemiş	53.8	33.5	12.7		34.7	49.8	15.5	100.0	684
1998 ve sonrasında	57.9	30.5	11.6		38.5	43.5	18.1	100.0	592
1988-1998 arasında	52.7	29.3	18.1		36.8	43.9	19.3	100.0	507
1988'den önce	58.9	31.6	9.5		37.0	49.9	13.2	100.0	577
Toplam	55.8	31.5	12.7		36.6	47.2	16.3	100.0	2360

* Ağırlıksız gözlem sayısı 25'in altındadır. ( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Tablo 4.3.4'de görüşülen kişilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) katılması ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın ilişkileri hakkındaki görüşleri sunulmuştur. **Türkiye'nin AB'ye katılmasını, etnik kökenini Türk olarak söyleyen görüşmecilerin % 55'i olumlu bulmakta iken, etnik kökenini Kürt olarak söyleyenler arasında bu oran % 61'dir. ABD ile ilişkiler konusunda ise etnik kökeni Türk ve Kürt olan görüşülen kişiler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu iki grupta da görüşülen kişilerin çoğunluğu (Türklerde % 47 ve Kürtlerde % 45) ABD ile olan ilişkileri olumsuz bulduklarını/onaylamadıklarını söylemişlerdir.**

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin Yakın İlişki ve Birlik Oluşturmasını Tercih Ettiği Ülke(ler)**

Görüşülen kişilere "**Türkiye'nin dünyadaki hangi ülke(ler) ile yakın ilişki ve birlik oluşturmasını tercih edersiniz?**" sorusu sorulmuştur. Tablo 4.3.5'de görüldüğü üzere, **etnik**

köken olarak Türk ve Kürt olduklarını söyleyenlerin yaklaşık % 20'si (sırasıyla % 18,9 ve % 21,0) bu soruya "Avrupa Birliği" cevabını vermişlerdir. İ slam ülkeleri ile birlik oluşturulmasını tercih eden Türklerin oranı % 17 iken, Kürtlerin oranı % 23'dür. Etnik köken olarak Türk ve Kürt olduklarını söyleyenlerin cevapları "Orta Asya Ülkeleriyle" birlik oluşturulması konusunda bir hayli farklılaşmaktadır. Türklerin % 17'si böyle bir birlik oluşturulmasını tercih ederken, aynı oran Kürtler arasında % 3 dolayındadır.

Tablo 4.3.5: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Türkiye'nin Yakın İlişki ve Birlik Oluşturmasını Tercih Ettiği Ülke(ler) (Yüzde Dağılımı)

	Avrupa Birliği ile	İslam Ülkeleri ile	Orta Asya Ülkeleri ile	Azerbaycan ile	ABD ile	Hiçbir Ülke ile	Rusya ile	Komşu Ülkeler ile	İran ile	Hepsi ile	Ülkeleri/Çin ile	Bilmiyor/Fikri Yok	Sayı
Yaş Grubu													
15-24	16.5	14.2	15.1	12.9	15.0	11.8	9.2	6.1	5.4	1.7	1.2	22.8	451
25-34	21.0	20.6	15.8	11.8	11.2	9.0	8.9	8.0	8.0	4.4	4.0	19.7	772
35-44	21.4	19.2	18.0	10.8	10.5	11.4	6.9	7.2	8.3	5.1	2.5	19.2	579
45-60	17.6	17.8	12.8	11.2	9.9	10.6	7.6	10.6	8.1	8.0	2.2	22.4	558
Cinsiyet													
Erkek	23.8	21.5	21.7	14.6	12.7	8.3	11.8	10.8	11.4	5.4	4.4	8.8	1200
Kadın	14.9	15.1	9.0	8.5	10.2	12.8	4.4	5.3	3.6	4.4	0.8	33.2	1160
Öğrenim Durumu													
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	11.3	19.5	2.8	7.1	2.0	10.7	0.5	2.9	4.4	6.4	0.0	43.1	244
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	16.3	20.8	12.5	10.0	11.0	9.0	5.7	7.1	7.6	4.0	1.9	29.1	897
İlk. 2. Kad. Mezun	21.1	19.0	12.9	12.4	11.5	9.0	7.1	9.5	6.5	3.1	1.4	18.5	397
Lise Mezun	23.2	17.8	20.9	14.6	14.9	12.2	13.9	8.0	9.3	5.3	3.1	11.0	553
Üniversite veya Daha Yüksek	24.0	10.9	25.1	12.4	11.7	13.7	10.7	12.0	7.7	7.9	7.4	5.1	266
Medeni Durum													
Hiç Evlenmemiş	19.5	14.7	17.1	11.7	13.3	11.0	10.7	9.7	6.7	3.8	2.0	14.9	512

Halen Evli	19.6	20.3	15.6	12.1	11.2	9.3	7.8	7.7	8.2	5.2	2.8	22.4	1725
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	14.4	9.2	7.2	6.3	4.1	28.1	1.7	6.0	2.6	6.4	4.5	23.7	101
Etnisite													
Türk	18.9	17.3	16.8	12.0	11.7	10.9	8.6	7.7	7.1	5.0	2.9	20.5	1835
Kürt	21.0	22.6	2.7	4.0	8.9	8.0	2.7	11.7	8.9	2.5	1.6	26.4	354
Zaza	(21.6)	(27.1)	(4.7)	(18.5)	(0.4)	(4.0)	(10.6)	(3.9)	(4.3)	(7.6)	(7.1)	(15.1)	36
Arap	16.6	28.6	15.2	6.8	0.4	5.5	5.3	5.3	1.6	7.4	0.0	29.4	76
Diğer	31.6	26.4	18.2	24.9	23.4	11.8	13.4	11.3	24.1	7.1	0.3	6.7	58
Son Göçün Zamanı													
Hiç Göç Etmemiş	21.1	17.2	18.3	11.0	11.2	11.0	9.5	8.2	7.5	5.1	3.3	17.9	684
1998 ve sonrasında	20.4	19.9	13.7	11.6	12.6	10.8	7.9	8.3	7.0	3.7	2.3	21.5	592
1988-1998 arasında	15.3	19.8	14.8	9.6	11.5	10.6	8.2	4.1	5.1	4.7	3.6	26.2	507
1988'den önce	19.6	17.2	14.0	14.2	10.7	9.4	6.6	10.8	10.3	6.1	1.4	19.6	577
Toplam	19.4	18.4	15.5	11.6	11.4	10.5	8.2	8.0	7.6	4.9	2.7	20.8	2360

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Kendisine Etnik Ayrımcılık Uygulandığını Düşünenler**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere "**size etnik ayrımcılık uygulandığını düşünüyor musunuz?**" sorusu sorulmuştur. **Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını ifade eden grubun % 4,6'sı kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşünmektedir** (bakınız Tablo 4.3.6).

Tablo 4.3.6: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Etnik Ayrımcılık Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	3.6	95.6	0.8	100.0	417
26-35	6.3	93.3	0.4	100.0	622
36-60	4.0	95.3	0.7	100.0	929

Cinsiyet					
Erkek	5.5	94.5	0.0	100.0	1002
Kadın	3.8	95.0	1.2	100.0	966
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	5.2	88.8	5.9	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	3.3	96.3	0.4	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	4.7	94.6	0.7	100.0	344
Lise Mezun	6.0	94.0	0.0	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	5.6	94.4	0.0	100.0	253
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	4.0	95.4	0.6	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	4.6	94.7	0.6	100.0	1519
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	4.1	95.4	0.5	100.0	614
1998 sonrasında	6.1	93.2	0.8	100.0	480
1988-1998 arasında	3.9	95.0	1.1	100.0	389
1988 öncesinde	4.6	95.2	0.2	100.0	485
Toplam	4.6	94.8	0.6	100.0	1968

Etnik olarak kendilerini Kürt/Zaza olarak tanımlamış grubun verdiği yanıtlar Tablo 4.3.7'de sunulmaktadır. **Görüşülen her on kişiden üçü (% 29,5) kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını söylerken, yaklaşık yedi kişi (% 66,4) de uygulanmadığını söylemiştir. Bu soruya herhangi bir fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 4,1'dir.**

Yaş grupları arasında kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını söyleyenlerin oranının en yüksek olduğu grup 26-35 yaş grubudur (% 40,6). 15-25 yaş grubu gençlerin de yaklaşık dörtte biri (% 23,5) kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşünmektedir. **Buna karşın bu yaş grubundan her on kişiden yedisi böyle bir ayrımcılık uygulandığını düşünmemektedir.**

Öğrenim düzeyi daha yüksek olan kişiler arasında kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşünme daha yaygındır. Kürt/Zaza etnik grubunda en yüksek öğrenim

düzeyini temsil eden lise mezun/üniversite veya daha yüksek grubundaki her on kişiden dördü, "size etnik ayrımcılık uygulandığını düşünüyor musunuz" şeklinde sorulan soruya 'evet' yanıtını vermiştir. Aynı oran en düşük öğrenim düzeyinde olan Öğr. yok/ İlk.bir.kad. Bitirmemiş grubundaki görüşülen kişiler arasında ise yaklaşık % 23'dür.

Tablo 4.3.7: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Etnik Ayrımcılık Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	23.5	70.6	5.9	100.0	109
26-35	40.6	56.5	3.0	100.0	152
36-60	19.5	76.3	4.2	100.0	129
Cinsiyet					
Erkek	30.9	63.4	5.7	100.0	198
Kadın	28.3	69.1	2.6	100.0	192
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	22.5	72.4	5.1	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	29.1	68.4	2.5	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	40.1	53.1	6.9	100.0	57
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	38.2	55.0	6.9	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	27.6	69.0	3.4	100.0	306
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	25.5	74.5	0.0	100.0	68
1998 sonrasında	28.8	67.1	4.1	100.0	112
1988-1998 arasında	36.5	54.2	9.3	100.0	118
1988 öncesinde	24.6	75.4	0.0	100.0	92
Toplam	29.5	66.4	4.1	100.0	390

Kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşünme, "hiç evlenmemiş" Kürt/Zaza'lar arasında daha yaygındır (% 38,2). Son göçün zamanına göre bakıldığında ise son göçünü 1988-1998 arasında gerçekleştirmiş olan görüşülen kişilerin % 37'sinin kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşündüğü görülmektedir. Aynı oran hiç göç etmemiş görüşülen kişiler arasında ise % 26'dır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Kendisine Din/Mezhep Ayrımcılığı Uygulandığını Düşünenler**

Çalışma kapsamında **görüşülen kişilere etnik ayrımcılığın yanı sıra din ve mezhep temelinde ayrımcılığa uğradıklarını düşünüp düşünmedikleri de sorulmuştur**. Bu soruya verilen yanıtlar görüşülen kişilerin etnisite ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.3.8 ve 4.3.9'da sunulmaktadır.

Tablo 4.3.8: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Din/Mezhep Ayrımcılığı Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	4.8	94.7	0.5	100.0	417
26-35	8.7	91.3	0.0	100.0	622
36-60	6.4	93.2	0.4	100.0	929
Cinsiyet					
Erkek	6.1	93.7	0.2	100.0	1002
Kadın	7.4	92.2	0.4	100.0	966
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	5.8	90.9	3.3	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	4.5	95.5	0.0	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	5.0	94.9	0.1	100.0	344
Lise Mezun	10.3	89.4	0.4	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	9.2	90.8	0.0	100.0	253
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	5.4	94.2	0.4	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	7.1	92.6	0.3	100.0	1519
Din/Mezheb İnancı					
Müslüman/Ayrım yapmıyor	4.0	96.0	0.0	100.0	719
Sünni Şafii	7.7	90.5	1.8	100.0	77
Sünni Hanefi	2.2	97.5	0.3	100.0	976
Alevi	50.9	49.1	0.0	100.0	138

Diğer	14.5	81.8	3.7	100.0	55
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	6.1	93.6	0.3	100.0	614
1998 sonrasında	4.6	95.1	0.2	100.0	480
1988-1998 arasında	7.4	92.1	0.5	100.0	389
1988 öncesinde	9.2	90.6	0.2	100.0	485
Toplam	6.8	92.9	0.3	100.0	1968

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak belirten grubun yaklaşık % 7'si kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını düşünürken, % 93'ü de böyle bir ayrımcılık uygulanmadığını düşünmektedir.

Bu grup içinde özellikle din/mezhep inancını 'Alevi' olarak söylemiş her iki görüşülenden birisi kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını söylemiştir. Din/mezhep inancı 'Diğer' olarak belirtilen grubun ise % 15'i böyle bir ayrımcılık uygulandığını düşünmektedir. Diğer grubu içinde ağırlıklı olarak dini inancı olmadığını söyleyen kişiler ile Arap Alevi/Nusayri olduğunu söyleyen görüşülen kişiler bulunmaktadır.

Son göçün zamanı açısından bakıldığında ise özellikle son göçünü 1988 öncesinde gerçekleştirmiş her on kişiden yaklaşık biri (% 9,2) kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını düşündüğünü belirtmiştir.

Tablo 4.3.9: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenler Arasında Kendisine Din/Mezhep Ayrımcılığı Uygulandığını Düşünenler (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	7.5	92.0	0.4	100.0	109
26-35	11.4	85.6	3.0	100.0	152
36-60	9.5	90.5	0.0	100.0	129
Cinsiyet					
Erkek	12.7	87.3	0.0	100.0	198

Kadın	7.3	90.0	2.7	100.0	192
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	1.8	93.3	4.9	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	7.9	91.9	0.2	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	26.2	73.8	0.0	100.0	57
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	19.5	80.2	0.3	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	7.5	90.8	1.7	100.0	306
Din/Mezheb İnancı					
Müslüman/Ayrım yapmıyor	5.1	94.6	0.3	100.0	72
Sünni Şafii	2.3	94.5	3.2	100.0	178
Sünni Hanefi	8.0	92.0	0.0	100.0	113
Alevi	(54.7)	(45.3)	(0.0)	100.0	25
Diğer	*	*	*	100.0	2
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	6.3	93.3	0.4	100.0	68
1998 sonrasında	7.4	92.5	0.1	100.0	112
1988-1998 arasında	6.4	89.1	4.5	100.0	118
1988 öncesinde	19.0	81.0	0.0	100.0	92
Toplam	9.9	88.7	1.4	100.0	390

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır.

Kendisini etnik köken olarak Kürt/Zaza olarak tanımlayan gruptaki her on kişinin biri "size din/mezhep ayrımcılığı uygulandığını düşünüyor musunuz?" sorusuna 'evet' yanıtını vermiştir. Din/mezhep ayrımcılığı uygulandığını düşünenlerin oranı; yaş grupları arasında 26-35 yaş grubunda (% 11,4) ve erkekler arasında (% 12,7) daha yüksektir.

Öğrenim grupları arasında ise Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim seviyesindeki her dört kişinin yaklaşık biri (% 26,2) bu şekilde bir ayrımcılığa uğradığını düşünüyorken, Öğr. yok/ İlk.bir.kad.bitirmemiş öğrenim seviyesine sahip kişiler arasında aynı oran sadece % 1,8'dir. Hiç evlenmemiş her beş kişiden biri (% 19,5), **din/mezhep inancı olarak Alevi olduğunu söyleyenlerin yarıdan fazlası** (% 54,7) ve 1988 öncesinde son göçünü gerçekleştirmiş görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (% 19,0) din/mezhep temelli ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir.

- **Görüşülen Kişilerin Devletin Eğitim, Ekonomi, Sosyal, Sağlık, Adalet ve Güvenlik Politikalarını Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Uygun Olarak Uygulayıp Uygulamadığı Konusundaki Görüşleri**

Çalışma kapsamında **görüşülen kişilere devletin eğitim, ekonomi, sosyal, sağlık, adalet ve güvenlik alanlarında vatandaşlarının beklenti ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar uygulayıp uygulamadığı** sorulmuştur. Alınan yanıtlar görüşülen kişinin etnik kökeninin Türk/Diğer veya Kürt/Zaza olmasına göre Tablo 4.3.10'da sunulmaktadır.

Tablo 4.3.10 genel olarak incelendiğinde, **görüşülen kişilerin devlet politikalarını değerlendirmelerinde etnik kökenin farklılaştırıcı bir etki oluşturmadığı görülmektedir.** Diğer bir deyişle, **hangi etnik gruptan olursa olsun**, görüşülen kişilerin verdikleri cevaplar birbirinden önemli derecede **farklılaşmamaktadır.**

Görüşülen kişiler tarafından en çoktan en aza doğru beklenti ve ihtiyaçlara uygun politika uygulanan alanlar şu şekilde sıralanmaktadır: Sağlık (% 44,3), Güvenlik (% 38,0), Eğitim (% 30,2), Adalet (% 26,9), Sosyal (% 26,4) ve Ekonomi (% 16,2).

Tüm politika alanlarında etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenlerin devletin beklenti ve ihtiyaçlara uygun politikaları 'Kısmen uyguluyor' şeklinde yaptıkları değerlendirmelerin kendilerini Kürt/Zaza olarak tanımlayanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Özellikle sosyal ve güvenlik politikalarında bu fark daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, 'Uyguluyor' ve 'Kısmen uygulanıyor' yanıtları beraberce düşünüldüğünde: Etnik köken olarak Türk/Diğer olan grubun, Kürt/Zaza gruba göre daha yüksek oranlarda bahsedilen alanlarda uygun politikalar izlenildiğini (tamamen veya kısmen) düşündükleri söylenebilir.

Dolayısıyla, **uygun politikaların 'uygulanmadığını' söyleme yüzdesi etnik köken olarak Kürt/Zaza olan grupta Türk/Diğer olan gruba göre daha yaygındır. Sosyal ve Güvenlik politika alanlarında bu farklılık daha da belirgin olarak gözükmektedir.**

Tablo 4.3.10: Etnik Kökenine Göre Görüşülen Kişilerin Devletin Eğitim, Ekonomi, Sosyal, Sağlık, Adalet ve Güvenlik Politikalarını Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Uygun Olarak Uygulayıp Uygulamadığı Konusundaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

		Etnik Köken							
		Türk/Diğer			Kürt/Zaza			Toplam	
		Yüzde (%)	Sayı		Yüzde (%)	Sayı		Yüzde (%)	Sayı
Eğitim	Uyguluyor	30.2	648		30.8	129		30.2	777
	Kısmen uyguluyor	20.7	390		15.2	56		20.1	446
	Uygulamıyor	41.2	766		43.0	154		41.4	920
	Bilmiyor/Fikri yok	7.9	164		11.0	51		8.3	216
Ekonomi	Uyguluyor	15.9	331		19.3	65		16.2	396
	Kısmen uyguluyor	20.3	413		12.3	49		19.6	462
	Uygulamıyor	56.6	1080		60.3	240		56.9	1320
	Bilmiyor/Fikri yok	7.1	144		8.1	36		7.3	181
Sosyal	Uyguluyor	26.6	556		24.7	94		26.4	650
	Kısmen uyguluyor	23.0	426		14.8	60		22.2	486
	Uygulamıyor	40.3	789		49.3	189		41.1	978
	Bilmiyor/Fikri yok	10.0	194		11.2	47		10.2	242
Sağlık	Uyguluyor	44.5	934		43.0	174		44.3	1108
	Kısmen uyguluyor	21.0	382		19.5	76		20.8	458
	Uygulamıyor	30.1	558		32.3	117		30.3	675
	Bilmiyor/Fikri yok	4.4	94		5.2	23		4.5	118
Adalet	Uyguluyor	26.7	560		29.3	99		26.9	659
	Kısmen uyguluyor	17.8	323		12.2	47		17.3	370
	Uygulamıyor	43.9	852		45.6	190		44.0	1042
	Bilmiyor/Fikri yok	11.6	232		13.0	54		11.8	287
Güvenlik	Uyguluyor	38.1	802		37.5	137		38.0	939
	Kısmen uyguluyor	20.5	378		11.8	55		19.6	433
	Uygulamıyor	31.8	607		40.8	157		32.6	764
	Bilmiyor/Fikri yok	9.7	180		9.9	41		9.8	222
Toplam		100.0	1968		100.0	390		100.0	2360

- **Görüşülen Kişilerin Sosyal Yardım Alıp Almadığı**

Tablo 4.3.11'de etnik kökene ve son göçün zamanına göre görüşülen kişilerin sosyal yardım alıp almadıkları sorusuna verdikleri yanıtların dağılımları görülmektedir. **Bulgular, sosyal yardım almada etnik kökene dayalı bir fark olmadığını göstermektedir: Her iki gruptaki görüşmecilerin yaklaşık % 5'i sosyal yardım aldığını söylemiştir. Son göçün zamanına göre bakıldığında ise etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenler arasında en çok yardım alanların son göçünü 1998 sonrasında gerçekleştirenler olduğu görülürken, Kürt/Zaza olduğunu ifade edenler arasında en çok yardım alanlar son göçünü 1988-1998 arasında gerçekleştirmiş kişilerdir.**

Tablo. 4.3.11: Etnik Kökene ve Son Göçün Zamanına Göre Görüşülen Kişilerin Sosyal Yardım Alıp Almadığı (Yüzde Dağılımı)

		Sosyal Yardım Alıp Almadığı				
	Son Göçün Zamanı	**Evet**	**Hayır**	**Cevap Vermek İstemedi**	**Toplam**	**Sayı**
Türk/Diğer	Hiç göç etmedi	3.9	96.1	0.0	100.0	615
	Son göç 1998 ve sonrasında	6.9	93.1	0.0	100.0	480
	Son göç 1988-1998 arasında	5.7	94.3	0.0	100.0	389
	Son göç 1988den önce	4.1	95.7	0.2	100.0	485
	Toplam	5.1	94.7	0.1	100.0	1968
Kürt/Zaza	Hiç göç etmedi	5.9	94.1	0.0	100.0	68
	Son göç 1998 ve sonrasında	7.1	92.9	0.0	100.0	112
	Son göç 1988-1998 arasında	7.6	90.7	1.7	100.0	118
	Son göç 1988'den önce	6.5	93.5	0.0	100.0	92
	Toplam	5.6	93.4	1.0	100.0	390

	İki Grup Toplam	5.3	94.5	0.1	100.0	2360

Sosyal yardım aldığını söyleyenlerin bu yardımları nereden aldıklarına baktığımızda köken olarak Türk/Diğer ve Kürt/Zaza olduğunu söyleyen iki gruptaki görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı sosyal yardımın kaynağı olarak "belediye"yi belirtmişlerdir. Etnik köken olarak Türk/Diğer olanların beşte biri ise yardım kaynağının "kaymakamlık" olduğunu ifade ederken, aynı oranda Kürt/Zaza yardım kaynağı olarak "Vakıf" demiştir.

Tablo 4.3.12: Sosyal Yardım Alan Cevaplayıcıların Etnik Kökene Göre Bu Yardımı Nereden Aldıkları (Yüzde Dağılımı)

	Etnik Köken		
	Türk/Diğer	**Kürt/Zaza**	**Toplam**
Yardım Aldığı Kurum			
Belediye	52.9	(53.7)	53.0
Kaymakamlık	19.9	(9.3)	18.8
Vakıf	7.9	(21.2)	9.2
Valilik	4.7	(3.6)	4.6
Kredi Yurtlar Kurumu	4.7	(0.9)	4.3
Dernek	0.2	(0.9)	0.3
Diğer	14.5	(10.4)	14.1
Sayı	98	27	125

( ) Ağırlıksız gözlem sayısı 25-49 arasındadır

- **Görüşülen Kişilerin Güvenlik Kuvvetlerinin (Polis, Jandarma) Kendilerine Karşı Davranışlarını Değerlendirmeleri**

Görüşülen kişilerden güvenlik kuvvetlerinin (polis, jandarma) kendilerine karşı davranışlarını değerlendirmeleri istenmiştir (Tablo 4.3.13 ve 4.3.14). Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu beyan etmiş her on kişiden yaklaşık altısı (% 62,5) "iyi/olumlu" yanıtını vermişken, biri "bazen iyi/bazen kötü" yanıtını vermiştir. Bu grupta görüşülen beş kişiden yaklaşık biri de soruyu "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıtlamıştır.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza grubundan olduğunu söyleyenlerin yaklaşık yarısı (% 53,2) güvenlik kuvvetlerinin kendilerine karşı davranışını "iyi/olumlu" olarak değerlendirmektedir. Bu gruptaki her on kişiden yaklaşık biri (% 11,8) kendilerine yönelik davranışları "kötü/sert/olumsuz" olarak tanımlamışlardır. Görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 28,5) de güvenlik kuvvetlerinin davranışı hakkında "bilmiyor/fikri yok" yanıtını vermeyi tercih etmiştir.

Tablo 4.3.13: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Güvenlik Kuvvetlerinin (Polis, Jandarma) Kendilerine Karşı Davranışlarını Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı)

	Kötü/Sert/ Olumsuz	Bazen İyi Bazen Kötü	İyi/ Olumlu	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	11.4	8.4	56.3	23.9	100.0	417
26-35	5.9	8.3	62.7	23.1	100.0	622
36-60	5.0	10.9	65.2	18.9	100.0	929
Cinsiyet						
Erkek	8.2	13.0	63.8	15.0	100.0	1002
Kadın	5.1	5.9	61.1	27.9	100.0	966
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	3.4	14.5	57.7	24.5	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	3.2	8.1	68.0	20.7	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	5.6	8.5	59.8	26.1	100.0	344
Lise Mezun	11.0	9.6	58.9	20.5	100.0	507
Üniversite veya Daha Yük.	11.0	12.5	60.1	16.4	100.0	253
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	11.6	11.2	58.2	19.0	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	5.1	8.9	63.9	22.1	100.0	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	6.8	10.7	62.3	20.3	100.0	614
1998 sonrasında	7.0	7.2	61.0	24.9	100.0	480
1988-1998 arasında	8.9	9.0	60.0	22.2	100.0	389
1988 öncesinde	4.5	10.6	66.2	18.7	100.0	485

Toplam	6.7	9.5	62.5	21.3	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu ifade eden ve hiç göç etmemiş görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte biri (% 23,4) polis/jandarmanın kendilerine "kötü/sert/olumsuz" davrandığını söylerken aynı oran 1998 sonrasında göç eden kişiler arasında % 3 dolayındadır. Burada beklenti, tersinin geçerli olması durumudur. Ancak 1998 sonrası göç etmiş olanlar polis/jandarmanın kendilerine karşı tutumlarını değerlendiririrlerken, geldikleri yerdeki polis/jandarmanın daha önce kendilerine karşı olan tutum ve davranışlarıyla kıyaslayarak yanıt verdikleri, dolayısıyla yeni yerleşim alanındaki polis/jandarma davranışının geldikleri yere göre daha olumlu olarak değerlendirildiği gözden kaçırılmamalıdır.

Tablo 4.3.14: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Güvenlik Kuvvetlerinin (Polis, Jandarma) Kendilerine Karşı Davranışlarını Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı)

	Kötü/Sert/ Olumsuz	Bazen İyi Bazen Kötü	İyi/Olumlu	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	14.9	6.3	57.5	21.4	100.0	109
26-35	12.8	4.6	47.5	35.2	100.0	152
36-60	8.4	9.2	57.7	24.8	100.0	129
Cinsiyet						
Erkek	15.8	7.7	61.8	14.7	100.0	198
Kadın	8.1	5.4	45.4	41.0	100.0	192
Öğrenim Durumu						
Öğr.Yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	3.8	11.4	64.4	20.4	100.0	116
İlk.1.Kad. Bitirmiş/ İlk.2.Kad.Mez.	15.7	2.4	47.3	34.6	100.0	216
Lise Mez./ Üniversite veya Daha Yüksek	11.8	11.0	54.5	22.6	100.0	57
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	21.5	8.9	49.7	19.9	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	9.4	5.9	54.3	30.3	100.0	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	23.4	3.5	54.1	19.0	100.0	68
1998 sonrasında	3.0	9.1	44.4	43.5	100.0	112
1988-1998 arasında	11.7	4.2	62.3	21.8	100.0	118

1988 öncesinde	17.4	7.3	54.3	21.0	100.0	92
Toplam	11.8	6.5	53.2	28.5	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Terörün Sebebi Hakkındaki Görüşleri**

Görüşülen kişilere "Sizce Doğu ve Güneydoğu'daki (Türkiye'deki) terörün/güvenlik sorununun en önemli sebebi nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar görüşülen kişinin etnik kökeni ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.3.15 ve 4.3.16'de sunulmuştur.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen grubun yaklaşık beşte biri (% 18,8) terör nedeninin "işsizlik" olduğunu ifade ederken, yaklaşık % 16'sı "cahillik/eğitimsizlik", yaklaşık % 11'i "yabancı güçler", yaklaşık % 8'i de "ayrımcılık" olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (% 18,9) bu soruyu "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıtlamıştır.

Tüm görüşülen kişiler için en önde gelen iki terör/güvenlik sorunu nedeni, "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizliktir"dir. Daha ileri yaş gruplarında terör nedeni olarak "işsizlik" belirtme daha yaygın iken "cahillik/eğitimsizlik" diyenlerin payı bir miktar azalmaktadır. **15-25 yaş grubundaki her on gençten biri terör nedeni olarak "ayrımcılık"ı ileri sürmüştür.** Daha ileri yaş gruplarında "ayrımcılık" diyenlerin payı daha düşük iken "yabancı güçler" olduğunu söyleyenlerin oranı daha yüksektir. **Daha üst öğrenim gruplarında terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "işsizlik" diyenlerin payı azalırken, "cahillik/eğitimsizlik" ve "yabancı güçler" değerlendirmesinde bulunanların oranı daha yüksektir.**

Her dört erkekten yaklaşık biri (% 23,9) terör/güvenlik sorununun nedenin **"işsizlik"** olduğunu söylerken, kadınların yaklaşık üçte biri (% 27,1) bu soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıt vermişlerdir.

Son göçün zamanına göre soruya verilen yanıtlara bakıldığında, "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizlik" yanıtlarının önde geldiği fakat hiç göç etmemiş her on kişiden yaklaşık birinin (% 10,4) de "ayrımcılık" dediği görülmüştür.

Tablo 4.3.15: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlere Göre Türkiye'deki Terörün/Güvenlik Sorunun En Önemli Sebebi (Yüzde Dağılımı)

	İşsizlik	Ayrımcılık	Bölgesel Gelişmişlik Farkı/Feodallik	Etnik Farklılık	İdeolojik Güç	Yabancı Güçler	Ekonomik Nedenler	Cahillik/Eğitimsizlik	Devlet/Devlet Politikaları	Diğer	Bilmiyor/Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş													
15-25	13.2	10.2	4.4	4.6	2.5	8.6	0.5	16.4	3.8	12.1	23.6	100.0	417
26-35	18.6	7.5	3.7	4.0	1.7	10.7	1.2	17.9	4.9	12.7	17.1	100.0	622
36-60	21.5	6.5	5.2	3.9	2.0	12.4	2.2	13.4	2.4	12.7	17.9	100.0	929
Cinsiyet													
Erkek	23.8	5.9	5.7	4.1	1.6	13.5	1.6	16.4	4.2	12.3	11.0	100.0	1002
Kadın	13.5	9.4	3.4	4.1	2.5	8.5	1.4	14.6	2.7	12.8	27.1	100.0	966
Öğrenim Durumu													
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	30.1	5.1	0.3	0.1	0.1	8.0	0.0	3.9	0.2	16.0	36.2	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	15.4	9.0	2.5	5.8	1.1	9.5	1.7	12.0	3.0	12.2	27.9	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	16.6	10.1	6.5	3.8	1.3	9.0	0.2	13.9	3.8	13.4	21.2	100.0	344
Lise Mezun	20.1	6.5	5.9	2.1	3.5	11.7	1.8	22.7	3.6	13.7	8.1	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	23.9	3.4	6.9	5.0	3.6	17.9	2.7	18.7	5.2	9.0	3.6	100.0	253
Medeni Durum													
Hiç Evlenmemiş	15.2	8.5	6.5	3.7	1.4	12.2	0.9	16.2	4.3	13.4	17.7	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	20.0	7.4	3.9	4.3	2.2	10.7	1.4	15.4	3.2	12.4	19.2	100.0	1519
Son Göç Zamanı													
Hiç göç etmedi	17.7	10.4	4.6	4.1	1.9	10.1	0.9	15.3	5.9	11.4	17.6	100.0	614
1998 sonrasında	16.6	8.4	3.0	3.2	3.2	12.3	2.8	14.4	1.6	13.2	21.3	100.0	480

1988-1998 arası	19.5	5.8	2.9	5.9	0.7	11.2	0.3	16.9	3.6	12.4	20.8	100.0	389
1988 öncesinde	21.8	4.2	7.4	3.5	2.2	10.9	2.0	15.7	1.6	13.7	17.0	100.0	485
Toplam	18.8	7.6	4.6	4.1	2.0	11.0	1.5	15.5	3.5	12.6	18.9	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyen grubun yaklaşık dörtte biri terörün nedeninin "işsizlik" olduğunu ifade ederken, yaklaşık % 15'i de "ayrımcılık" demiştir. Bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık % 8'i bu soruya "cahillik/eğitimsizlik" şeklinde yanıt verirken, görüşülen her beş kişiden biri de soruyu "bilmiyorum/fikri yok" şeklinde yanıtlamıştır.

Kürt/Zaza grubunda görüşülen kişiler için en önde gelen iki terör/güvenlik sorunu nedeni "işsizlik" ve "ayrımcılık"dır. Daha ileri yaş gruplarında terör nedeni olarak "işssizlik" belirtme daha yaygın iken "ayrımcılık" diyenlerin payı bir miktar azalmaktadır. 15-25 yaş grubundaki her beş gençten yaklaşık biri (% 21,7) terör nedeni olarak "ayrımcılık" demiştir. 36-60 yaş grubunda ise yaklaşık her on kişiden yaklaşık dördü (% 38,3), "işsizlik" demiştir.

Her on erkekten yaklaşık üçü (% 29,4) terör/güvenlik sorununun nedeninin "işsizlik" olduğunu söylerken, kadın cevaplayıcıların yaklaşık üçte biri bu soruya "bilmiyorum/fikrim yok" şeklinde yanıt vermişlerdir.

Daha üst öğrenim gruplarında terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizlik" diyenlerin payı artmaktadır. Öğr. yok/ İl k.bir.kad.bitirmemiş öğrenim düzeyindeki kişilerin yaklaşık yarısı (% 46,0) bu soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıt vermişlerdir. İ lk. bir.kad. bitirmiş/ İ lk. ikin. kad. mezun öğrenim düzeyindeki her beş kişinin yaklaşık biri (% 21,5) terör/güvenlik sorununun "ayrımcılık" olduğunu ifade etmiştir.

Hiç göç etmemiş her üç kişinin yaklaşık biri (% 32,4) terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "ayrımcılık" demiştir. 1988 öncesinde göç etmiş her on kişinin yaklaşık dördü de (% 41,0) terör/güvenlik sorunu olarak işsizliği işaret etmiştir.

Tablo 4.3.16: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlere Göre Türkiye'deki Terörün/Güvenlik Sorununun En Önemli Sebebi (Yüzde Dağılımı)

	İşsizlik	Ayrımcılık	Bölgesel Gelişmişlik Farkı/Feodallik	Etnik Farklılık	İdeolojik Güç	Yabancı Güçler	Ekonomik Nedenler	Cahillik/Eğitimsizlik	Devlet/Devlet Politikaları	Diğer	Bilmiyor/Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş													
15-25	23.2	21.7	0.0	9.1	0.0	0.7	5.9	7.3	0.2	8.9	23.0	100.0	109
26-35	15.8	16.6	4.1	0.0	0.0	5.5	0.1	8.6	6.1	21.7	21.5	100.0	152
36-60	38.3	10.3	0.1	1.6	2.9	3.5	0.4	7.5	4.3	10.4	20.7	100.0	129
Cinsiyet													
Erkek	29.4	12.9	2.1	2.1	0.0	6.7	3.3	12.4	7.9	15.1	8.1	100.0	198
Kadın	21.3	18.2	1.5	3.1	1.9	1.0	0.0	3.8	0.7	14.8	33.7	100.0	192
Öğrenim Durumu													
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	24.6	7.9	0.0	3.0	0.0	0.6	0.4	2.0	0.0	15.6	46.0	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	23.8	21.5	1.6	3.2	1.8	3.3	2.7	7.5	6.0	13.5	15.1	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	29.2	10.3	4.9	0.5	0.0	9.2	0.0	16.9	4.8	18.0	6.2	100.0	57
Medeni Durum													
Hiç Evlenmemiş	23.0	25.5	0.3	2.4	0.0	0.8	7.1	8.7	4.3	19.8	8.3	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	25.8	13.3	2.2	2.7	1.2	4.4	0.2	7.7	4.1	13.8	24.4	100.0	306
Son Göç Zamanı													
Hiç göç etmedi	8.3	32.4	0.0	3.7	0.0	1.6	0.0	17.3	9.9	10.2	16.6	100.0	68
1998 sonrasında	21.4	16.5	1.4	6.2	0.0	2.8	0.2	9.3	0.2	8.8	33.3	100.0	112
1988-1998 arası	22.9	12.5	3.3	0.0	3.4	8.2	4.7	2.7	3.3	23.9	15.0	100.0	118

1988 öncesinde	41.0	9.8	1.5	0.4	0.0	0.8	0.6	7.3	7.4	15.0	16.2	100.0	92
Toplam	25.1	15.7	1.8	2.6	1.0	3.7	1.6	7.9	4.1	14.9	21.6	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşüken Kişilerin Ekonomik Kalkınma ile Terörün Bitebileceği Önermesi Hakkındaki Görüşleri**

Çalışma kapsamında **görüşülen kişilere "Sizce Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasıyla terör/güvenlik sorunu bitebilir mi?" sorusu sorulmuştur.**

Tablo 4.3.17: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasıyla Terör/Güvenlik Sorununun Biteceği Hakkındaki Düşüncesi (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Cevap Vermek İstemedi	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	45.2	48.3	0.9	5.7	100.0	417
26-35	48.5	45.1	0.4	6.0	100.0	622
36-60	53.5	36.7	0.7	9.0	100.0	929
Cinsiyet						
Erkek	55.2	40.2	0.8	3.8	100.0	1002
Kadın	44.9	43.6	0.5	11.0	100.0	966
Öğrenim Durumu						
Öğr.yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	40.6	32.7	0.0	26.7	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	45.6	42.8	0.4	11.1	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	51.2	43.0	0.3	5.5	100.0	344
Lise Mezun	53.9	43.0	1.2	1.9	100.0	507
Üniversite veya Daha Yük.	58.1	39.1	1.0	1.8	100.0	253
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	48.9	46.1	0.8	4.2	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	50.6	40.5	0.6	8.3	100.0	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	53.6	40.0	0.7	5.7	100.0	614

1998 sonrasında	44.9	48.1	0.6	6.4	100.0	480
1988-1998 arasında	47.6	41.9	0.3	10.2	100.0	389
1988 öncesinde	52.2	38.5	0.9	8.3	100.0	485
Toplam	50.1	41.9	0.6	7.3	100.0	1968

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin yarısı bu soruya "evet" yanıtını verirken, görüşülen her on kişinin dördü de "hayır" yanıtını vermiştir (Tablo 4.3.18). Daha üst yaş ve öğrenim durumundaki görüşülen kişiler arasında kalkınma ile terör/güvenlik sorununun biteceği düşüncesinin daha yaygın olduğu görülmüştür.

Tablo 4.3.18'de **etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin soruya verdikleri yanıt görülmektedir. Buna göre her on kişiden altısı "Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasıyla terör/güvenlik sorunu bitebilir mi?" sorusuna "evet" yanıtını verirken, görüşülen kişilerin sadece dörtte biri "hayır" yanıtını vermiştir. Daha üst yaş grubundaki ve 1988 öncesinde göç etmiş görüşülen kişiler arasında Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasıyla terör/güvenlik sorununun biteceği düşüncesi daha yaygındır.**

Tablo 4.3.18: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasıyla Terör/Güvenlik Sorununun Biteceği Hakkındaki Düşüncesi (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Cevap Vermek İstemedi	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	63.7	24.0	1.8	10.5	100.0	109
26-35	50.8	34.2	2.3	12.6	100.0	152
36-60	71.7	15.2	0.0	13.1	100.0	129
Cinsiyet						
Erkek	63.3	32.6	0.9	3.2	100.0	198
Kadın	58.7	19.0	1.9	20.5	100.0	192
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	59.1	16.4	0.0	24.5	100.0	116

İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	61.6	29.4	2.6	6.4	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	61.1	26.9	0.0	12.0	100.0	57
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	61.8	33.0	2.2	2.9	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	60.4	23.7	1.2	14.7	100.0	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	52.6	43.2	3.4	0.8	100.0	68
1998 sonrasında	62.0	15.5	0.0	22.5	100.0	112
1988-1998 arasında	54.3	28.9	3.4	13.4	100.0	118
1988 öncesinde	71.0	25.8	0.0	3.3	100.0	92
Toplam	60.9	25.4	1.4	12.3	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çeşitli Hususlara İlişkin Görüşleri**

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere bazı cümleler okunmuş ve bunlara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Alınan yanıtlar görüşülen kişinin etnik kökeni ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmaktadır. Tablo 4.3.19 ve 4.3.20'de **etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin okunan cümlelere verdikleri cevapların** yüzde dağılımları görülmektedir.

Buna göre **görüşülen kişilerin neredeyse tamamı ş u cümlelere katıldıklarını söylemişlerdir: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İ çin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İ çin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır, "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir".**

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İ htiyaçlarımı Karşılıyor" ve "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum" yargılarına ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı katılmışlardır (sırasıyla % 47,5 ve % 48,5).

Etnik kökeni Türk/Diğer olan görüşülen kişilere okunan cümleler içinde görüşülen kişilerin en az katıldıkları cümle "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" cümlesidir (% 34). Her on kişinin altısı bu yargıya katılmadıklarını söylemiştir.

Tablo 4.3.19: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli Yargılara Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"T.C Devleti Benim İçin Önemlidir"			"T.C Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir"			"T.C Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor"			"T.C Bayrağı Benim İçin Kutsaldır"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	98.1	1.1	0.8	98.9	1.1	0.0	45.2	52.8	2.0	99.4	0.0	0.5	100.0	417
26-35	99.3	0.5	0.2	99.0	0.8	0.2	42.6	55.6	1.8	99.6	0.3	0.2	100.0	622
36-60	99.4	0.2	0.4	99.0	0.7	0.3	51.8	46.4	1.8	98.8	0.9	0.3	100.0	929
Cinsiyet														
Erkek	99.5	0.3	0.3	99.3	0.7	0.0	52.6	46.1	1.3	99.6	0.4	0.0	100.0	1002
Kadın	98.7	0.8	0.5	98.6	1.0	0.4	42.2	55.4	2.4	98.7	0.7	0.6	100.0	966
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/İlk.1.Kad.Bitmemiş	99.8	0.1	0.1	99.9	0.0	0.1	40.3	56.2	3.4	98.1	1.8	0.1	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	99.4	0.3	0.2	99.3	0.6	0.1	50.9	47.4	1.7	99.8	0.1	0.1	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	98.7	1.3	0.0	99.5	0.5	0.0	52.6	45.5	1.9	99.5	0.4	0.0	100.0	344
Lise Mezun	98.4	0.4	1.2	98.1	1.4	0.5	44.7	54.1	1.2	98.2	0.8	1.0	100.0	507
Üniversite veya Daha Yük.	99.7	0.3	0.0	98.6	1.4	0.0	39.8	57.7	2.5	99.3	0.7	0.0	100.0	253
Medeni Durum														
Hiç Evlenmemiş	98.2	1.2	0.6	98.9	1.0	0.0	44.3	54.2	1.5	99.7	0.2	0.1	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	99.4	0.3	0.3	99.0	0.8	0.2	48.5	49.6	1.9	99.0	0.6	0.4	100.0	1519
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	99.2	0.0	0.8	99.0	0.6	0.4	50.4	47.6	2.0	99.5	0.1	0.4	100.0	614
1998 sonrasında	98.1	1.5	0.3	99.1	0.7	0.2	42.0	56.2	1.8	98.5	0.8	0.6	100.0	480
1988-1998 arasında	99.6	0.2	0.2	98.7	1.3	0.0	43.2	54.7	2.0	99.4	0.6	0.0	100.0	389
1988 öncesinde	99.5	0.4	0.1	98.9	1.0	0.1	52.0	46.6	1.5	99.2	0.8	0.0	100.0	485
Toplam	99.1	0.5	0.4	99.0	0.8	0.2	47.5	50.7	1.8	99.2	0.5	0.3	100.0	1968

Tablo 4.3.20: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli Yargılara Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir"			"T.C'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir"			"Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum"			"Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	99.1	0.4	0.5	98.7	0.1	1.2	46.3	50.1	3.6	33.4	58.9	7.7	100.0	417
26-35	99.8	0.0	0.2	99.7	0.0	0.3	48.3	49.1	2.6	35.9	58.0	6.1	100.0	622
36-60	99.0	0.7	0.3	99.3	0.4	0.3	49.6	47.7	2.7	33.0	60.4	6.6	100.0	929
Cinsiyet														
Erkek	99.3	0.6	0.0	100.0	0.0	0.0	50.0	48.2	1.8	34.9	60.1	5.0	100.0	1002
Kadın	99.2	0.2	0.6	98.6	0.4	1.0	46.9	49.1	4.0	33.1	58.5	8.5	100.0	966
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/1.Kad.Bitmemiş	99.9	0.0	0.1	99.9	0.0	0.1	40.6	54.2	5.2	31.2	58.1	10.6	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	99.9	0.0	0.1	99.8	0.0	0.2	50.4	47.3	2.3	37.6	55.1	7.2	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	100.0	0.0	0.0	98.5	0.0	1.4	45.9	50.4	3.7	33.8	57.0	9.1	100.0	344
Lise Mezun	97.9	1.2	1.0	98.6	0.8	0.5	48.7	48.7	2.6	32.6	62.7	4.7	100.0	507
Ünv. veya Daha Yük.	99.0	1.0	0.0	100.0	0.0	0.0	49.9	47.4	2.7	28.6	67.4	4.0	100.0	253
Medeni Durum														
Hiç Evlenmemiş	99.5	0.4	0.1	99.9	0.1	0.1	44.1	53.5	2.4	29.7	63.6	6.7	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	99.2	0.4	0.4	99.1	0.3	0.6	49.8	47.2	3.0	35.4	58.0	6.7	100.0	1519
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	99.3	0.3	0.4	98.8	0.0	1.1	50.0	47.1	3.0	36.8	56.4	6.8	100.0	614
1998 sonrasında	99.3	0.0	0.6	99.8	0.0	0.2	47.6	50.2	2.2	34.3	59.2	6.5	100.0	480
1988-1998 arasında	100.0	0.0	0.0	99.8	0.0	0.2	44.5	51.4	4.1	30.9	61.1	8.0	100.0	389
1988 öncesinde	98.6	1.4	0.0	99.1	0.8	0.0	50.3	47.3	2.4	32.1	62.2	5.7	100.0	485
Toplam	99.3	0.4	0.3	99.3	0.2	0.5	48.5	48.7	2.9	34.0	59.3	6.7	100.0	1968

Tablo 4.3.21 ve 4.3.22'de etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin okunan cümlelere verdikleri cevapların yüzde dağılımları görülmektedir.

Buna göre **görüşülen her on kişiden en az dokuzu şu cümlelere katıldıklarını ifade etmişlerdir: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır, "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir".**

"**Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor" yargısına her on kişinin yaklaşık dördü (% 37,8, Türk/Diğer de % 47,5) katıldığını belirtmiştir. "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum" yargısına ise görüşülen kişilerin dörtte biri, "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" cümlesine ise beşte biri katıldığını söylemiştir. Her on kişinin yaklaşık yedisi kamu hizmetleriyle ilgili olumlu yargılara katılmadığını belirtmiştir.**

Etnik kökeni Kürt/Zaza olan görüşülen kişilere okunan cümleler içinde sözkonusu kişilerin en az katıldıkları cümleler "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" (% 21.3) ve "Kamu Hizmetlerinden Eşit Olarak Faydalanıyorum" (%25.4) cümleleridir. Görüşelen kişilerin yaklaşık dörtte üçü bu yargıya katılmadıklarını söylemiştir.

Tablo 4.3.21: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli Yargılara Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"T.C Devleti Benim İçin Önemlidir"			"T.C Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir"			"T.C Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor"			"T.C Bayrağı Benim İçin Kutsaldır"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	87.3	3.7	9.0	95.2	3.5	1.3	43.7	53.3	2.9	89.0	9.9	1.1	100.0	109
26-35	89.4	9.5	1.1	88.0	9.6	2.4	32.9	66.2	0.9	90.0	7.0	3.0	100.0	152
36-60	97.0	1.4	1.6	97.2	1.4	1.4	40.0	56.8	3.2	95.1	4.3	0.6	100.0	129
Cinsiyet														
Erkek	94.2	5.7	0.1	92.3	7.7	0.0	36.7	63.2	0.1	88.1	9.0	2.9	100.0	198
Kadın	89.1	5.1	5.8	93.2	3.4	3.4	38.8	57.2	4.0	94.6	4.7	0.7	100.0	192
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/1.Kad. Bitmemiş	79.7	11.4	8.9	87.3	10.2	2.5	32.4	66.6	0.9	88.5	7.3	4.2	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/2.Kad.Mez.	94.3	4.5	1.3	95.5	4.3	0.2	39.1	58.2	2.7	90.8	8.1	1.1	100.0	216
Lise Mez./ Ünv. veya Daha Yük.	99.7	0.0	0.3	92.6	2.2	5.2	41.6	56.2	2.2	97.3	2.4	0.3	100.0	57
Medeni Durum														
Hiç Evlenmemiş	97.1	2.1	0.8	91.1	8.4	0.5	44.9	52.4	2.7	81.6	13.5	4.9	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	90.1	6.2	3.6	93.2	4.7	2.1	36.0	62.0	2.0	93.9	5.1	1.0	100.0	306
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	95.9	3.3	0.8	96.3	3.3	0.4	28.5	70.7	0.8	95.9	3.7	0.4	100.0	68
1998 sonrasında	88.5	4.3	7.2	90.9	4.3	4.9	44.1	54.1	1.5	94.2	5.0	0.8	100.0	112
1988-1998 arasında	91.9	7.6	0.5	93.2	6.5	0.3	37.1	61.4	4.1	86.8	8.5	4.6	100.0	118
1988 öncesinde	92.8	5.5	1.7	93.0	6.8	0.2	34.9	61.0	2.1	91.1	8.5	0.4	100.0	92
Toplam	91.5	5.4	3.1	92.8	5.4	1.8	37.8	60.1	2.9	91.5	6.8	1.7	100.0	390

Tablo 4.3.22: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli Yargılara Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir"			"T.C'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir"			"Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum"			"Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	90.8	8.4	0.9	89.2	9.4	1.3	39.1	56.6	4.3	34.0	63.0	2.9	100.0	109
26-35	92.7	5.0	2.3	91.1	6.6	2.3	18.8	69.8	11.5	18.9	72.6	8.5	100.0	152
36-60	96.6	2.8	0.6	96.3	3.1	0.6	24.5	69.7	5.8	15.7	77.3	7.0	100.0	129
Cinsiyet														
Erkek	90.9	6.9	2.2	93.0	4.9	2.0	31.8	64.4	3.8	24.9	72.0	3.1	100.0	198
Kadın	96.0	3.4	0.7	91.9	7.1	1.0	19.6	68.8	11.7	18.0	72.0	10.0	100.0	192
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/ 1.Kad. Bitirmemiş	93.6	1.8	4.6	87.7	7.6	4.8	13.0	71.0	16.0	15.2	71.3	13.5	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/2.Kad.Mez.	93.5	6.2	0.3	92.2	7.5	0.4	25.2	69.8	5.0	20.4	73.8	5.7	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	93.5	6.2	0.3	99.5	0.3	0.3	42.3	52.4	5.2	31.9	67.9	0.3	100.0	57
Medeni Durum														
Hiç Evlenmemiş	81.8	13.3	4.9	84.6	10.6	4.9	37.7	59.6	2.6	32.9	66.6	0.5	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	96.5	3.0	0.6	94.4	4.9	0.7	22.3	68.4	9.2	18.4	73.3	8.2	100.0	306
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	95.9	3.7	0.4	92.6	6.7	0.8	40.5	56.2	3.3	33.8	62.5	3.7	100.0	68
1998 sonrasında	97.7	1.6	0.8	88.7	10.1	1.2	18.9	69.4	11.6	16.3	77.4	6.3	100.0	112
1988-1998 arasında	86.8	9.5	3.7	93.5	3.2	3.3	29.9	59.2	11.0	27.5	61.2	11.3	100.0	118
1988 öncesinde	94.7	5.1	0.2	96.0	3.8	0.2	21.0	77.1	1.9	14.4	82.0	3.6	100.0	92
Toplam	93.6	5.0	1.4	92.4	6.1	1.5	25.4	66.7	7.9	21.3	72.0	6.7	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişiler İçin Vazgeçilmez Olan Değerler**

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere çeşitli kavramlar okunmuş olup, okunan kavramların kendileri için vazgeçilmez değer olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 4.3.23 ve 4.3.24'de görüşülen kişilerin, sayılan vazgeçilmez değerlere verdikleri evet yanıtlarının yüzdeleri her bir kavram için ayrı ayrı sunulmuştur**. Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenler için vazgeçilmez değerlerin başında 'Aile' gelmektedir (% 91,7). İkinci sırada 'TC. Vatandaşlığı' (% 85,2) ve üçüncü sırada da (% 81,7) 'Dini İnanç' yer almaktadır.**

Tablo 4.3.23: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Vazgeçilmez Olarak Nitelediği Değerler (Yüzde Dağılımı)

	Aile	TC. Vatandaşlığı	Dini İnanç	Etnik Kimlik	Siyasi Partisi	Sayı
Yaş						
15-25	92.5	84.8	80.3	71.4	13.0	417
26-35	91.5	82.7	81.9	74.1	14.2	622
36-60	91.4	87.1	82.2	74.7	14.4	929
Cinsiyet						
Erkek	90.7	86.6	79.9	73.8	11.7	1002
Kadın	92.8	83.7	83.6	73.8	16.5	966
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/1.Kad. Bitmemiş	91.4	69.7	87.3	69.7	21.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	93.5	86.3	89.8	78.3	19.1	734
İlk. 2. Kad. Mezun	92.8	83.9	79.6	71.4	10.6	344
Lise Mezun	90.1	88.2	78.7	75.3	10.8	507
Ünv. veya Daha Yük.	88.4	84.5	65.6	64.4	8.1	253
Medeni Durum						
Bekar	91.6	85.0	76.9	72.6	10.3	430
Halen Evli/Evlenmiş	91.7	85.2	83.2	74.2	15.2	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	92.6	85.0	82.1	75.9	14.7	614
1998 sonrasında	93.5	87.3	80.9	74.2	14.6	480
1988-1998 arasında	91.3	84.1	83.3	74.6	14.7	389
1988 öncesinde	88.9	84.2	80.7	69.9	12.1	485
Toplam	91.7	85.2	81.7	73.8	14.0	1968

Tablo 4.3.24: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Vazgeçilmez Olarak Nitelediği Değerler (Yüzde Dağılımı)

	Aile	TC. Vatandaşlığı	Dini İnanç	Etnik Kimlik	Siyasi Partisi	Sayı
Yaş						
15-25	93.0	57.9	78.8	62.7	13.6	109
26-35	94.5	71.7	83.7	69.2	18.2	152
36-60	89.5	84.0	82.5	51.8	18.6	129
Cinsiyet						
Erkek	92.4	81.5	81.8	66.3	27.7	198
Kadın	92.5	64.7	82.5	57.8	7.9	192
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ Ik.1.Kad. Bitirmemiş	94.2	65.3	89.6	55.6	15.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	93.0	76.3	81.1	59.9	21.4	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	88.7	72.8	75.0	75.4	9.3	57
Medeni Durum						
Bekar	95.7	64.9	81.6	73.5	22.7	81
Halen Evli/Evlenmiş	91.7	74.6	82.3	58.9	15.9	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	99.6	79.9	93.1	82.4	27.9	68
1998 sonrasında	94.8	61.9	87.2	51.5	8.6	112
1988-1998 arasında	89.0	68.4	72.5	63.1	26.7	118
1988 öncesinde	89.7	88.0	80.9	63.5	12.6	92
Toplam	92.5	72.7	82.2	61.8	17.3	390

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını ifade edenler için de vazgeçilmez değerlerin başında 'Aile' gelmektedir (% 91,7). Bu gruptaki görüşülen kişiler için ikinci sırada vazgeçilemez değer olarak 'Dini İ nanç' (% 82,2) gelirken, 'TC. Vatandaşlığı' (% 72,7) üçüncü sırada yer almaktadır.

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Devletin Bölgedeki Sorunların Çözümüne Yönelik Çalışmalarını Yeterli Bulup Bulmadıklarına İlişkin Görüşleri**

Görüşülen kişilere devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki sorunların çözümüne yönelik çalışmalarını yeterli bulup bulmadığı sorulmuştur. Alınan yanıtlar görüşülen kişilerin etnik kökeni ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.3.25 ve Tablo 4.3.26'da sunulmaktadır.

Tablo 4.3.25: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Sorunların Çözümüne Yönelik Çalışmalarını Yeterli Bulup Bulmadığı (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Bilmiyor/Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	17.5	67.9	14.6	100.0	417
26-35	17.7	67.0	15.3	100.0	622
36-60	21.0	60.1	18.9	100.0	929
Cinsiyet					
Erkek	21.7	67.1	11.2	100.0	1002
Kadın	16.5	60.6	22.8	100.0	966
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	24.2	34.7	41.1	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	23.2	56.6	20.2	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	16.7	66.9	16.4	100.0	344
Lise Mezun	16.6	72.6	10.8	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	14.5	76.3	9.3	100.0	253
Medeni Durum					
Bekar	15.1	72.7	12.1	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	20.4	61.2	18.3	100.0	1519
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	18.1	69.3	12.5	100.0	614
1998 sonrasında	20.6	61.7	17.7	100.0	480
1988-1998 arasında	17.8	61.2	21.0	100.0	389
1988 öncesinde	20.4	60.5	19.1	100.0	485
Toplam	19.2	63.9	16.9	100.0	1968

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu beyan eden kişilerin yaklaşık beşte biri (% 19,2) çalışmaları yeterli bulurken, % 64'ü de yetersiz bulmaktadır. Her altı görüşülen kişiden biri bu soruya 'bilmiyorum/fikrim yok' yanıtını vermiştir.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza grubuna dahil olanların devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki sorunların çözümüne yönelik çalışmaları ile ilgili değerlendirmeleri Tablo 4.3.39'da sunulmaktadır. Buna göre, görüşülen kişilerin **% 13'ü çalışmaları yeterli bulurken, yaklaşık her on kişinin yedisi çalışmaları yetersiz bulmaktadır. Görüşülen kişilerin % 17'si ise bu soruya 'bilmiyorum/fikrim yok' yanıtını vermiştir.**

Tablo 4.3.26: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Sorunların Çözümüne Yönelik Çalışmalarını Yeterli Bulup Bulmadığı (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Bilmiyor/Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	9.8	78.6	11.6	100.0	109
26-35	9.3	67.6	23.2	100.0	152
36-60	19.7	67.8	12.6	100.0	129
Cinsiyet					
Erkek	18.2	72.6	9.2	100.0	198
Kadın	8.0	68.0	24.0	100.0	192
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	15.2	53.1	31.7	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	14.4	73.9	11.7	100.0	216
Lise Mezun/ Ünv. veya Daha Yüksek	5.8	82.9	11.3	100.0	57
Medeni Durum					
Bekar	13.8	79.7	6.5	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	12.7	67.8	19.5	100.0	306
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	8.2	84.2	7.6	100.0	68
1998 sonrasında	10.3	67.2	22.5	100.0	112
1988-1998 arasında	14.3	67.3	18.4	100.0	118

1988 öncesinde	17.1	70.2	12.7	100.0	92
Toplam	12.9	70.2	16.9	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Sorulan Çeşitli Önermelerle İlgili Değerlendirmeleri**

Görüşülen kişilere, "Türkiye'de bir Kürt sorunu vardır", "DTP bütün Kürtleri temsil ediyor" ve "Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir" ifadelerine katılma durumları sorulmuştur.

Tablo 4.3.27'de **etnik köken olarak Türk/Diğer gruba mensup** olduğunu söyleyenlerin bu yargılarla ilgili değerlendirmeleri sunulmaktadır. Buna göre **görüşülen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 68,4) "Türkiye'de bir Kürt sorunu vardır" yargısına katılmaktadır. "DTP bütün Kürtleri temsil ediyor" yargısına görüşülen her on kişiden yaklaşık dördü (% 37,4) katılırken, görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 46,4) da "Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir" ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir.**

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyenlerin aynı ifadelere katılma durumlarına bakıldığında ise (bakınız Tablo 4.3.28): **Görüşülen her on kişinin yaklaşık sekizinin (% 76,3), "Türkiye'de bir Kürt sorunu vardır"; üçünün de (% 31,1) "DTP bütün Kürtleri temsil ediyor" yargılarına katıldıkları görülmüştür. "Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir" ifadesi için ise görüşülen her on kişinin yaklaşık üçü (% 29,8) bu görüşe katıldığını belirtmiştir.**

Tablo 4.3.27: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli İfadelere Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"Türkiye'de Bir Kürt Sorunu Vardır"			"DTP Bütün Kürtleri Temsil Ediyor"			"Türkiye'nin Ulusal Birlik ve Bütünlüğü Tehlikededir"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	79.0	16.7	4.3	42.1	46.0	11.9	53.0	37.2	9.7	100.0	417
26-35	69.8	25.7	4.5	38.7	46.8	14.5	44.8	44.8	10.4	100.0	622
36-60	62.6	29.7	7.7	34.3	49.2	16.5	44.5	44.8	10.8	100.0	929
Cinsiyet											
Erkek	64.0	32.8	3.2	32.1	59.9	8.0	45.4	48.6	6.0	100.0	1002
Kadın	73.1	18.1	8.8	42.9	35.1	22.1	47.5	37.4	15.1	100.0	966
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/1.Kad. Bitmemiş	57.9	21.0	21.1	30.7	33.7	35.6	42.2	32.1	25.7	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	66.6	25.4	8.0	44.8	35.5	19.8	45.5	39.8	14.6	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	74.1	23.7	2.2	42.0	46.4	11.6	49.0	42.9	8.0	100.0	344
Lise Mezun	72.6	23.2	4.1	35.0	55.4	9.6	44.3	48.7	7.0	100.0	507
Ünv. veya Daha Yüksek	62.5	35.0	2.5	18.5	74.9	6.6	50.7	46.9	2.5	100.0	253
Medeni Durum											
Bekar	79.7	18.0	2.3	36.2	54.7	9.1	48.5	45.2	6.2	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	64.9	28.0	7.1	37.7	45.6	16.6	45.8	42.5	11.7	100.0	1519
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	69.5	26.5	4.0	41.8	47.0	11.2	45.1	45.7	9.1	100.0	614
1998 sonrasında	69.5	26.0	4.5	35.6	49.3	15.1	51.0	40.9	8.1	100.0	480
1988-1998 arasında	68.3	22.7	9.0	35.9	44.1	20.0	41.0	42.8	16.2	100.0	389
1988 öncesinde	65.9	26.3	7.8	33.9	50.3	15.9	48.1	41.9	10.0	100.0	485
Toplam	68.4	25.6	5.9	37.4	47.8	14.9	46.4	43.1	10.4	100.0	1968

Tablo 4.3.28: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli İfadelere Katılma Durumu (Yüzde Dağılımı)

	"Türkiye'de Bir Kürt Sorunu Vardır"			"DTP Bütün Kürtleri Temsil Ediyor"			"Türkiye'nin Ulusal Birlik ve Bütünlüğü Tehlikededir"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	82.7	13.3	4.0	49.6	44.1	6.3	40.9	49.7	9.3	100.0	109
26-35	75.4	15.7	8.8	28.7	51.5	19.8	29.6	54.3	16.1	100.0	152
36-60	73.1	18.0	8.9	21.7	65.1	13.3	22.5	67.3	10.2	100.0	129
Cinsiyet											
Erkek	76.1	19.1	4.8	34.5	57.1	8.4	28.0	66.2	5.8	100.0	198
Kadın	76.5	13.1	10.3	28.1	51.9	20.0	31.5	49.8	18.7	100.0	192
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/1.Kad. Bitmemiş	64.6	28.1	7.3	21.1	54.4	24.4	25.2	46.7	28.1	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	75.4	14.0	10.6	34.0	54.4	11.6	32.2	58.6	9.2	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	94.5	5.0	0.5	36.8	54.3	8.9	29.6	69.7	0.8	100.0	57
Medeni Durum											
Bekar	84.9	11.9	3.1	43.8	48.0	8.2	26.7	69.9	3.4	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	74.2	16.9	8.9	28.0	56.0	16.0	30.6	54.6	14.8	100.0	306
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	80.7	15.3	4.1	44.1	49.8	6.0	29.2	65.2	5.6	100.0	68
1998 sonrasında	81.6	10.8	7.5	31.8	55.8	12.4	24.8	58.3	16.9	100.0	112
1988-1998 arasında	72.6	17.7	9.8	27.5	51.5	21.0	23.9	64.0	12.1	100.0	118
1988 öncesinde	71.4	21.1	7.5	27.8	58.1	14.1	43.5	45.7	10.8	100.0	92
Toplam	76.3	16.0	7.7	31.1	54.4	14.5	29.8	57.6	12.5	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Belirli Nitelikleri Olan Şahıslarla Komşuluk İlişkilerine Dair Değerlendirmeleri**

Araştırma kapsamında görüşülen bireylere belirli nitelikleri olan kişileri komşu olarak isteyip istemeyecekleri sorulmuştur. Görüşülen kişilerden alınan yanıtlar, Tablo 4.3.29 ve 4.3.30'da etnisite ve bazı sosyo-demografik özelliklere göre sunulmaktadır.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen her on kişiden yaklaşık altısı başka bir "etnik köken","mezhep", "din" ve "siyasi görüş" sahibi komşuya sahip olmayı isteyip istemedikleri sorusunu "farketmez" şeklinde yanıtlamıştır. Görüşülen her dört kişiden yaklaşık biri de bu özelliklerdeki bir komşuya sahip olmayı istediklerini beyan etmişlerdir (başka bir siyasi görüşten komşu için bu oran yaklaşık beşte biri şeklindedir).

Görüşülen kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerine göre verilen yanıtlar arasında önemli farklılaşmalar görülmemektedir. Öğrenim durumu daha yüksek olan görüşülen kişiler arasında ise farklı özelliklerde bir komşuyu isteyenlerin oranları daha yüksek iken istemeyenlerin oranları belirgin bir şekilde daha düşüktür.

Öğr. yok/ İlk.bir.kad. bitirmemiş görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte biri farklı nitelikte komşu istemediğini beyan etmiş iken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip olanların % 5'inden daha azı (siyasi görüş için % 10'undan daha azı) başka özelliklerde komşu istemediğini söylemiştir.

Sorulan sorulara "farketmez" şeklinde yanıt verenlerin oranının en yüksek olarak yine üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekiler arasında olduğu görülmektedir (yaklaşık % 75 civarı).

Tablo 4.3.29: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	"Başka Bir Etnik Kökenden"			"Başka Bir Mezhepten"			"Başka Bir Dinden"			"Karşı Olduğu Siyasi Görüşten"				
	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	21.9	17.4	60.7	25.2	12.2	62.6	23.5	18.1	58.4	19.0	22.4	58.6	100.0	417
26-35	25.6	13.2	61.2	25.4	9.5	65.1	23.3	14.3	62.4	21.8	14.3	63.9	100.0	622
36-60	26.8	11.1	62.2	28.5	7.2	64.3	25.6	12.6	61.8	23.3	11.2	65.5	100.0	929
Cinsiyet														
Erkek	25.6	11.3	63.1	27.2	6.5	66.3	25.6	11.0	63.4	23.0	12.3	64.7	100.0	1002
Kadın	25.1	15.0	59.9	26.4	11.7	61.9	23.3	17.7	59.0	20.7	17.0	62.2	100.0	966
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/1.Kad.Bitmemiş	21.3	23.7	55.0	18.9	21.2	59.9	14.8	31.8	53.4	17.7	17.5	64.9	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	24.3	16.7	59.0	27.2	12.3	60.5	23.7	20.1	56.2	22.0	16.3	61.7	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	25.1	13.8	61.1	25.3	8.1	66.6	21.4	15.0	63.6	17.8	16.9	65.3	100.0	344
Lise Mezun	30.8	9.8	59.4	33.4	5.2	61.4	33.0	7.7	59.3	27.5	12.7	59.8	100.0	507
Ünv. veya Daha Yüksek	20.6	4.2	75.2	19.0	3.5	77.5	19.0	2.7	78.4	18.4	9.6	72.0	100.0	253
Medeni Durum														
Bekar	27.8	11.4	60.8	28.9	8.6	62.5	27.5	11.2	61.2	24.1	17.7	58.2	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	24.6	13.6	61.8	26.1	9.1	64.7	23.5	15.3	61.3	21.2	13.6	65.1	100.0	1519
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	26.0	12.4	61.6	27.7	8.6	63.7	25.7	13.5	60.8	22.7	15.4	61.9	100.0	614
1998 sonrasında	23.3	15.4	61.3	24.3	10.6	65.1	21.8	18.5	59.6	20.3	14.5	65.2	100.0	480
1988-1998 arasında	26.1	12.4	61.5	25.9	10.0	64.1	24.2	12.6	63.2	21.6	14.2	64.2	100.0	389
1988 öncesinde	25.8	12.5	61.7	28.5	7.4	64.1	25.4	12.7	61.9	22.4	13.9	63.7	100.0	485
Toplam	25.4	13.1	61.5	26.8	9.0	64.2	24.4	14.3	61.2	21.9	14.6	63.5	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyen her on kişiden yaklaşık altısı başka bir "etnik köken","mezhep", "din" ve "siyasi görüş" sahibi komşuya sahip olmayı isteyip istemedikleri sorusuna "farketmez" cevabını vermiştir. Bu gruptaki görüşülen kişilerin % 35'i başka bir etnik köken ve mezhepten komşuyu istediğini söylerken, başka bir dinden komşu isteyenlerin oranı % 27 ve karşı olduğu siyasi görüşten komşu isteyenlerin payı da % 24'dür.

Kürt/Zaza grubunda, daha ileri yaş grubundaki görüşülen kişilerde başka özellikleri olan komşu isteme yüzdesi daha yüksektir. Örneğin, 15-25 yaş grubu gençlerde her on kişiden üçü başka bir etnik kökenden komşu istediğini söylerken, 36-60 yaş grubu görüşülen kişiler arasında bu oran her on kişiden dördü düzeyindedir. Başka bir dinden komşu isteyip istememe sorusu dışında, erkek ve kadın görüşmecilerin sorulara verdikleri yanıtlar farklılaşmamaktadır. Erkek cevaplayıcıların % 6'sı başka bir dinden komşu istemezken, kadınlar arasında bu oran % 22,8 düzeyindedir.

Daha üst öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişiler arasında, başka özelliklerde komşu isteme daha yaygın olarak görülmektedir. Başka özellikte komşu istememe en çok Öğr.yok/İlk.1.Kad.Bitirmemiş gruptaki kişiler arasında din konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu öğrenim düzeyindeki her üç kişiden yaklaşık biri başka bir dinden komşu istememektedir.

Kürt/Zaza'ların bu konularda kısmen de olsa Türk/Diğer grubuna göre daha tutucu olduğunu söylemek olanaklıdır.

Hiç göç etmemiş her on kişiden altısı başka bir etnik köken ve mezhepten komşu istediğini söylerken, bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı da başka bir dinden ve karşı oldukları siyasi görüşten komşu istediklerini beyan etmişlerdir. Başka özelliklerde komşu istememe, göç etmiş kişiler arasında en çok 1998 sonrasında göç etmiş olanlarda görülmektedir. Başka özelliklere sahip komşu isteyenlerin oranının en yüksek olduğu grubun, 1988-1998 arası göç etmiş olanlar olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3.30: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	"Başka Bir Etnik Kökenden"			"Başka Bir Mezhepten"			"Başka Bir Dinden"			"Karşı Olduğu Siyasi Görüşten"				
	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	İstiyor	İstemiyor	Farketmez	Toplam	Sayı
Yaş														
15-25	29.0	6.5	64.5	29.4	14.4	56.2	21.7	25.0	53.4	19.2	25.5	55.3	100.0	109
26-35	35.4	2.4	62.1	32.2	0.7	67.1	26.1	14.0	59.9	21.3	18.5	60.2	100.0	152
36-60	40.0	0.6	59.4	39.8	0.6	59.6	32.9	8.8	58.2	29.3	6.7	64.0	100.0	129
Cinsiyet														
Erkek	35.8	3.6	60.6	35.3	3.6	61.1	34.1	6.0	60.0	23.3	17.0	59.7	100.0	198
Kadın	35.2	2.0	62.8	33.0	4.0	62.9	21.3	22.8	55.9	23.7	15.4	60.9	100.0	192
Öğrenim Durumu														
Öğr. yok/ 1.Kad.Bitmemiş	28.9	4.2	66.9	26.0	6.0	68.0	13.4	32.1	54.5	15.6	16.6	67.8	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	36.6	0.5	63.0	33.8	1.5	64.7	29.4	9.0	61.7	24.6	15.8	59.6	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	41.3	7.1	51.5	46.0	7.1	46.8	40.8	7.4	51.8	31.1	16.6	52.3	100.0	57
Medeni Durum														
Bekar	37.5	7.4	55.2	37.2	9.8	53.0	33.5	17.2	49.3	27.1	23.2	49.7	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	35.0	1.6	63.4	33.4	2.4	64.3	25.9	14.2	60.0	22.6	14.4	63.0	100.0	306
Son Göç Zamanı														
Hiç göç etmedi	62.0	0.4	37.6	62.8	0.4	36.8	50.4	9.1	40.6	46.7	18.6	34.7	100.0	68
1998 sonrasında	20.6	4.9	74.6	19.2	10.1	70.8	12.6	23.8	63.5	17.5	15.0	67.5	100.0	112
1988-1998 arasında	44.1	0.9	55.0	39.5	1.4	59.1	34.0	14.0	52.0	25.0	15.7	59.4	100.0	118
1988 öncesinde	31.6	3.4	65.0	33.1	0.2	66.7	27.5	6.7	65.8	18.0	17.0	65.0	100.0	92
Toplam	35.5	2.8	61.8	34.1	3.8	62.0	27.4	14.8	57.8	23.5	16.2	60.3	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göçle Gelenler ile Yerel Halk Arasındaki İlişkilere Dair Değerlendirmeleri**

Çalışma kapsamında **görüşülen kişilere bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorunlar/gerginlikler yaşanıp yaşanmadığı sorulmuştur.** Görüşülen kişilerden alınan yanıtlar etnisite ve bazı sosyo-demografik özelliklere göre Tablo 4.3.31 ve 4.3.32'de sunulmuştur.

Etnik köken olarak Türk/Diğer grubuna dahil olduklarını ifade eden her on kişiden üçü bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli bir sorun gerginlik yaşandığını söylemektedir. Görüşülen her on kişiden altısı ise böyle bir gerginlik/sorun yaşanmadığını ifade etmiştir. Görüşülen her on kişiden yaklaşık biri de (% 10,6) bu soru hakkında bilgisi veya fikri olmadığını söylemiştir.

15-25 yaşlarındaki görüşülen her altı kişinin yaklaşık biri (% 16,4) sorulan soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıt vermiştir. **26-35 yaş grubundaki görüşülen kişiler, diğer yaş grubundaki kişilere göre daha fazla oranda bu yönde bir sorun/gerginlik olduğunu söylemişlerdir (% 34,9). 36-60 yaş grubunda görüşülen kişilerin % 64'ü ise önemli bir sorun/gerginlik yaşanmadığını beyan etmiştir.**

Her on erkek cevaplayıcıdan üçü bulundukları yerde yaşayanlar ile göç edenler arasında önemli bir sorun/gerginlik yaşandığını söylerken bu oran kadın cevaplayıcılar arasında % 28'dir. Kadın cevaplayıcıların % 15'i bu soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıt vermişlerdir.

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında sorulan soruya "evet" şeklinde yanıt verme daha yaygındır. Öğr. yok/İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindekilerin dörtte biri, Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekilerin ise % 37'si bulundukları yerde yaşayanlar ve göç edenler arasında önemli bir sorun/gerginlik olduğunu düşünmektedir.

Son göçün zamanına göre bakıldığında ise hiç göç etmemiş veya herhangi bir zaman periyodunda göç etmiş olan her on kişiden yaklaşık üçünün önemli bir sorun/gerginlik yaşandığı görüşünde oldukları görülmektedir.

Tablo 4.3.31: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenler Arasında Önemli Sorun/Gerginlik Yaşanıp Yaşanmadığı Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Evet	Hayır	Cevap Vermek İstemedi	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	28.1	55.5	0.0	16.4	100.0	417
26-35	34.9	54.9	0.0	10.3	100.0	622
36-60	27.5	64.2	0.2	8.1	100.0	929
Cinsiyet						
Erkek	31.5	62.0	0.2	6.2	100.0	1002
Kadın	28.3	56.6	0.0	15.2	100.0	966
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	25.1	58.1	0.0	16.9	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	23.2	67.2	0.2	9.4	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	34.7	56.9	0.1	8.4	100.0	344
Lise Mezun	33.7	54.9	0.0	11.3	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	37.3	49.8	0.0	12.9	100.0	253
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	33.0	54.1	0.0	12.9	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	29.0	61.0	0.1	9.9	100.0	1519
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	29.0	59.2	0.0	11.7	100.0	614
1998 sonrasında	30.7	54.8	0.0	14.4	100.0	480
1988-1998 arasında	31.2	62.4	0.0	6.4	100.0	389
1988 öncesinde	29.6	61.7	0.4	8.3	100.0	485
Toplam	29.9	59.4	0.1	10.6	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını beyan etmiş her on kişiden yaklaşık üçü (% 29,2) bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorun/gerginlik yaşandığı görüşünde iken, altısı bu yönde bir sorun yaşanmadığını söylemiştir.

Görüşülen kişilerden 26-35 yaş grubundaki her on kişinin yaklaşık dördü (% 37,8) önemli gerginlik/sorun yaşandığı görüşünde iken, 15-25 yaş grubundakilerin % 16'sı aynı görüştedir. 36-60 grubundaki kişilerin yaklaşık % 14'ü bu soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde cevap vermiştir.

Her on erkek cevaplayıcının yaklaşık dördü (% 37,9) bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorun veya gerginlik yaşandığını söylerken bu oran kadın cevaplayıcılar arasında yaklaşık beşte bir'dir. Bununla birlikte kadın cevaplayıcıların yaklaşık beşte biri (% 17,6) de bu soruyu "bilmiyor/fikri yok" şeklinde cevaplandırmıştır.

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında sorulan soruya "evet" şeklinde yanıt verme daha yaygındır. Öğr. yok/ İ lk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindekilerin % 13'ü, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekilerin ise yarısı bulundukları yerde yaşayanlar ve göç edenler arasında önemli bir sorun/gerginlik olduğunu düşünmektedir. Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında ayrıca bu soruya "bilmiyor/fikri yok" şeklinde yanıtlama yüzdesi de daha düşüktür.

Göç durumuna göre bakıldığında hiç göç etmeyenlerin % 15'i soruyu "evet" olarak cevaplamışken, % 79'u da soruya "hayır" yanıtını vermiştir. Göç etmiş görüşülen kişilerde "evet" yanıtı verenlerin oranı daha eski tarihte göç etmişler arasında daha yaygındır. 1998 sonrasında göç edenlerin yaklaşık dörtte biri (% 26,3) bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorun/gerginlik yaşandığını söylerken 1988 öncesinde göç etmiş her on kişinin yaklaşık dördü (% 38,5) aynı değerlendirmeyi yapmaktadır.

Tablo 4.3.32: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenler Arasında Önemli Sorun/Gerginlik Yaşanıp Yaşanmadığı Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Önemli Gerginlik/Sorun Yaşanıp Yaşanmadığı Hakkındaki Görüş					
	Evet	Hayır	Cevap Vermek İstemedi	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş						
15-25	16.1	74.5	0.0	9.4	100.0	109
26-35	37.8	53.1	0.0	9.0	100.0	152
36-60	27.2	58.9	0.0	13.9	100.0	129
Cinsiyet						
Erkek	37.9	58.9	0.0	3.2	100.0	198
Kadın	21.4	61.0	0.0	17.6	100.0	192
Öğrenim Durumu						
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	12.6	75.4	0.0	12.0	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	29.8	58.4	0.0	11.8	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	50.0	43.7	0.0	6.3	100.0	57
Medeni Durum						
Hiç Evlenmemiş	20.0	75.8	0.0	4.1	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	31.5	56.1	0.0	12.4	100.0	306
Son Göç Zamanı						
Hiç göç etmedi	14.6	79.4	0.0	6.0	100.0	68
1998 sonrasında	26.3	61.4	0.0	12.3	100.0	112
1988-1998 arasında	31.1	55.3	0.0	13.6	100.0	118
1988 öncesinde	38.5	53.6	0.0	7.9	100.0	92
Toplam	29.2	60.0	0.0	10.8	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Yerel Halkın Göçle Gelenlere Yönelik Davranışlarına İlişkin Değerlendirmeleri**

Araştırma kapsamında **görüşülen kişilerden bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarını değerlendirmeleri de istenmiştir.** Tablo 4.3.33 ve 4.3.34'de görüşülen kişilerden alınan değerlendirmeler, etnisite ve bazı sosyo-demografik özelliklere göre sunulmuştur.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık dördü (% 42,0) Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışları "iyi" şeklinde değerlendirmiştir. Görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (% 19,5) "herkes gibi/eşit" ve yaklaşık diğer beşte biri (% 18,0) de "bazen iyi bazen kötü" değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Erkek cevaplayıcıların % 45'i soruyu "iyi" olarak cevaplamışken, her on kadın cevaplayıcının yaklaşık dördü (% 39,0) aynı değerlendirmede bulunmuştur.

Öğrenim durumuna göre verilen cevaplara bakıldığında en çok "iyi" cevabını veren grupların İlk. 2. Kad. Mezun ve İlk. 1. Kad. Bitirmiş öğrenim gruplarında oldukları görülmektedir (sırasıyla % 48,2 ve % 44,7). "Herkes gibi/Eşit" yanıtı vermede öğrenim gruplarına göre önemli bir farklılaşma yoktur. Üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindeki her on kişiden biri göç edenlere karşı davranışların "kötü" olduğunu söylemiştir.

Medeni durum özelliğine göre görüşülen kişilerin verdikleri cevapların çok farklılaşmadığı görülmektedir.

Göç durumuna göre ise hiç göç etmeyen kişiler ve herhangi bir dönemde göç eden her on kişinin yaklaşık dördü Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışları "iyi" olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte 1998 sonrasında göç eden her on kişiden yaklaşık biri (% 9,2) de bu davranışları "kötü" olarak tanımlamıştır.

Tablo 4.3.33: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlere Karşı Davranışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Göç Edenlere Karşı Davranış						
	İyi	Kötü	Herkes Gibi/Eşit	Bazen İyi Bazen Kötü	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş							
15-25	40.1	7.3	21.1	17.1	1.5	12.9	417
26-35	43.7	9.4	15.2	19.0	2.1	10.7	622
36-60	41.8	4.2	21.7	17.8	2.0	12.4	929
Cinsiyet							
Erkek	44.9	5.1	20.4	19.4	1.8	8.5	1002
Kadın	39.0	8.0	18.7	16.6	2.1	15.6	966
Öğrenim Durumu							
Öğr. yok/ Ik.1.Kad. Bitirmemiş	34.7	4.1	21.9	19.0	1.8	18.6	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	44.7	5.0	20.3	17.4	1.4	11.3	734
İlk. 2. Kad. Mezun	48.2	7.6	18.8	14.6	2.1	8.8	344
Lise Mezun	37.7	6.5	19.1	21.5	2.3	13.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	37.1	10.4	18.5	17.6	2.7	13.6	253
Medeni Durum							
Hiç Evlenmemiş	41.1	8.9	21.0	17.5	1.6	9.9	430
Halen Evli/Evlenmiş	42.3	5.8	19.1	18.2	2.0	12.6	1519
Son Göç Zamanı							
Hiç göç etmedi	44.4	7.4	19.2	14.6	1.9	12.4	614
1998 sonrasında	41.3	9.2	16.6	18.3	2.6	11.9	480
1988-1998 arasında	40.3	4.4	17.3	24.5	1.2	12.4	389
1988 öncesinde	40.7	4.3	24.6	17.6	1.8	11.0	485
Toplam	42.0	6.5	19.5	18.0	1.9	12.0	1968

Tablo 4.3.34'de **etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin verdikleri yanıtlar** sunulmuştur. Buna göre **görüşülen kişilerin % 43'ü bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarının "iyi" olduğunu söylerken, yaklaşık % 13'ü de bu davranışları "kötü" olarak değerlendirmiştir. Görüşülen kişilerin % 8'i bu soruya "herkes gibi/eşit" şeklinde yanıt vermişlerdir. Her dört kişiden biri de davranışların "bazen iyi bazen kötü" olduğunu ifade etmiştir.**

Kadın cevaplayıcıların yaklaşık yarısı (% 48,6), erkek cevaplayıcıların ise yaklaşık % 38'i göç edenlere karşı davranışları "iyi" olarak tanımlamaktadır. Erkek cevaplayıcıların üçte biri de bu soruya "bazen iyi bazen kötü" cevabını vermiştir.

Öğrenim düzeyi daha yüksek gruplar arasında göçmenlere karşı davranışı "iyi" olarak değerlendirme daha az görülmektedir. Öğr. yok/ İ lk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindeki her on kişiden altısı "iyi" değerlendirmesinde bulunurken, Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekilerin beşte biri aynı değerlendirmede bulunmaktadır. Soruya "kötü" ve "bazen iyi bazen kötü" cevabını verenlerin oranı daha üst öğrenime sahip görüşülen kişiler arasında daha yaygındır.

Hiç göç etmemiş görüşülen kişilerin % 66'sı ve 1998 sonrasında göç edenlerin yarısı bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarının "iyi" olduğunu söylemiştir. Daha önceki dönemlerde göç edenler arasında ise bu oran daha düşüktür. 1998 sonrasında göç eden her üç kişiden yaklaşık biri (% 34,1) göç edenlere karşı davranışı "bazen iyi bazen kötü" şeklinde tanımlamıştır.

Tablo 4.3.34: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlere Karşı Davranışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	Göç Edenlere Karşı Davranış							
	İyi	Kötü	Herkes Gibi/Eşit	Bazen İyi Bazen Kötü	Diğer	Bilmiyor / Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
15-25	50.4	6.4	12.7	22.2	3.5	4.8	100.0	109
26-35	35.9	16.1	5.6	30.8	3.0	8.6	100.0	152
36-60	48.1	12.4	9.1	20.5	0.0	9.9	100.0	129
Cinsiyet								
Erkek	37.6	12.7	8.6	33.1	0.0	8.0	100.0	198
Kadın	48.6	12.5	8.3	18.3	4.0	8.3	100.0	192
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ Ik.1.Kad. Bitirmemiş	58.4	9.7	5.6	17.4	0.2	8.7	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş / İlk. 2. Kad. Mezun	44.5	13.4	10.5	19.2	1.5	10.8	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	20.1	14.6	6.6	52.4	6.3	0.0	100.0	57
Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	49.0	9.3	11.4	20.6	2.2	7.5	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	42.0	13.5	7.7	26.5	2.1	8.3	100.0	306
Son Göç Zamanı								
Hiç göç etmedi	66.2	4.9	4.5	15.8	3.4	5.3	100.0	68
1998 sonrasında	48.3	10.8	4.6	34.1	1.1	1.1	100.0	112
1988-1998 arasında	34.4	15.7	11.2	20.9	0.2	17.6	100.0	118
1988 öncesinde	35.6	15.4	12.3	23.7	4.9	8.0	100.0	92
Toplam	43.4	12.6	8.4	25.3	2.1	8.1	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göçle Gelenlerin Yerel Halkla İlişkilerine Dair Değerlendirmeleri**

Görüşülen kişilere bulundukları yerde yaşayanların göç edenlere karşı davranışları hakkında soru sorulmasının yanı sıra **Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin, bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışları hakkında da bir soru sorulmuştur.** Tablo 4.3.35 ve 4.3.36'da alınan yanıtlar görüşülen kişinin etnik kökeni ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmuştur.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin % 35'i Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışlarını "iyi" olarak değerlendirmiştir. Görüşülen her on kişiden yaklaşık biri (% 10,8) de bu davranışları "kötü" olarak nitelendirirken, % 15'i "herkes gibi/eşit" ve % 20'si de "bazen iyi bazen kötü" olduğunu söylemiştir.

Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindeki görüşülen kişilerin üçte biri göç edenlerin yerel halka bakışlarının "iyi" olduğunu ifade ederken, Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekilerin yaklaşık dörtte biri (% 26,4) aynı değerlendirmede bulunmuştur. Daha üst öğrenim düzeyindeki görüşülen kişiler arasında "bazen iyi bazen kötü" değerlendirmesini yapanların daha fazla olduğu da görülmüştür.

Tablo 4.3.35: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlara Karşı Bakışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	İyi	Kötü	Herkes Gibi/Eşit	Bazen İyi Bazen Kötü	Diğer	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
15-25	32.2	15.4	15.1	17.1	2.9	17.2	100.0	417
26-35	34.0	10.9	13.4	23.2	3.1	15.5	100.0	622
36-60	36.4	8.6	17.1	19.8	2.9	15.3	100.0	929
Cinsiyet								
Erkek	35.4	12.4	16.5	21.3	3.0	11.5	100.0	1002
Kadın	34.0	9.2	14.5	19.2	2.8	20.3	100.0	966
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ lk.1.Kad. Bitirmemiş	33.3	9.4	18.5	20.1	0.1	18.6	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	38.4	8.1	16.6	19.0	2.9	14.9	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	35.1	16.0	16.2	15.2	4.7	12.8	100.0	344
Lise Mezun	33.5	11.3	12.6	23.2	2.1	17.4	100.0	507
Üniversite veya	26.4	11.2	15.7	25.2	3.6	18.0	100.0	253

Daha Yüksek								
Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	31.2	15.0	15.3	20.3	3.0	15.2	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	35.8	9.5	15.5	20.3	2.9	16.0	100.0	1519
Son Göç Zamanı								
Hiç göç etmedi	36.8	9.5	16.1	17.9	2.8	16.9	100.0	614
1998 sonrasında	31.9	12.1	13.3	22.3	3.6	16.8	100.0	480
1988-1998 arasında	35.3	8.9	12.9	24.0	3.5	15.4	100.0	389
1988 öncesinde	34.0	12.9	18.8	18.8	2.2	13.3	100.0	485
Toplam	34.7	10.8	15.5	20.3	2.9	15.8	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin ise % 55'i, "Burada yaşayanlara Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bakışı nasıldır?" sorusuna "iyi" şeklinde yanıt vermiştir. Görüşülen kişilerin % 8'i bu soruya, "kötü" yanıtını verirken, % 10'u "herkes gibi/eşit" ve % 16'sı da "bazen iyi bazen kötü" şeklinde yanıt vermiştir.

Daha ileri yaş grubundaki görüşülen kişiler arasında soruyu "iyi" şeklinde yanıtlayanların payı daha az iken, "bazen iyi bazen kötü şeklinde" şeklinde yanıtlayanların oranı daha yüksektir. 15-25 yaş grubundaki her üç kişiden ikisi göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara bakışının "iyi" olduğunu söylerken, 36-60 yaşındakilerin yarısı aynı değerlendirmede bulunmaktadır.

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişilerde bu soruya "iyi" şeklinde yanıt verenlerin oranı daha düşük iken, "bazen iyi bazen kötü" diyenlerin payı da daha yüksektir. Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş düzeyindeki görüşülen kişilerin % 65'i Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara bakışını "iyi" olarak değerlendirirken, Lise Mezunu/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişilerin de yaklaşık yarısı (% 52,0) aynı değerlendirmede bulunmaktadır.

Medeni durumu hiç evlenmemiş olan görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte üçü (% 73,3) soruyu "iyi" şeklinde yanıtlamışken, halen evli olanların yarısı aynı yanıtı vermişlerdir.

Hiç göç etmemiş görüşülen kişilerin % 78'i Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışını "iyi" bulmaktadır. Göç edenler arasında ise daha önceki dönemlerde göç edenler arasında aynı değerlendirmeyi yapanların oranı daha düşüktür. 1988 öncesinde göç eden her altı kişiden yaklaşık biri (% 16,3) bu bakışı "kötü" şeklinde değerlendirmektedir.

Tablo 4.3.36: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Doğu ve Güneydoğu'dan Göç Edenlerin Bulundukları Yerde Yaşayanlara Karşı Bakışları Hakkındaki Görüşleri (Yüzde Dağılımı)

	İyi	Kötü	Herkes Gibi/Eşit	Bazen İyi Bazen Kötü	Diğer	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
15-25	66.4	3.9	11.3	11.9	0.2	6.2	100.0	109
26-35	52.6	9.5	7.3	16.6	3.0	11.1	100.0	152
36-60	49.7	8.8	13.4	18.5	0.0	9.7	100.0	129
Cinsiyet								
Erkek	51.0	8.9	9.6	22.2	0.1	8.2	100.0	198
Kadın	58.2	7.1	10.8	10.7	2.5	10.7	100.0	192
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	64.4	3.9	7.4	13.4	0.2	10.7	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş / İlk. 2. Kad. Mezun	51.1	9.4	12.8	14.1	0.1	12.4	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	52.0	9.5	7.1	25.1	6.3	0.0	100.0	57
Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	73.3	5.0	14.6	3.6	0.3	3.1	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	50.2	8.7	9.2	19.2	1.6	11.1	100.0	306
Son Göç Zamanı								
Hiç göç etmedi	77.7	0.8	2.7	10.5	0.0	8.2	100.0	68
1998 sonrasında	68.5	5.9	4.5	16.3	0.2	4.7	100.0	112
1988-1998 arasında	41.9	6.2	19.1	16.7	0.2	15.9	100.0	118
1988 öncesinde	40.1	16.3	11.4	18.1	4.9	9.1	100.0	92
Toplam	54.8	8.0	10.3	16.1	1.3	9.5	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Göçün Çevreye Olan Etkilerine İlişkin Değerlendirmeleri**

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerden ülke içi göç hareketlerinin, yaşadıkları çevreye etkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan cevaplar görüşülen kişinin etnik kökeni ve sosyo-demografik özelliklerine göre Tablo 4.3.37 ve 4.3.38'de sunulmuştur.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenlerin % 14'ü ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye herhangi bir etkisi olduğunu düşünmemekte iken % 8'i de olumlu olduğunu söylemektedir. Görüşülen her on kişinin yaklaşık altısı (% 62,7) iç göç hareketlerinin yaşadıkları çevreyi olumsuz etkilediğini beyan ederken, biri (% 10,4) de etkinin "bazen iyi bazen kötü" olduğunu düşünmektedir.

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında ülke içi göç hareketlerinin etkisini olumsuz olarak değerlendirenlerin oranı daha yüksektir. Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindeki görüşülen her on kişinin yaklaşık altısı (% 58,1) bu görüşte iken üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip olan her on kişinin yaklaşık yedisi (% 67,8) soruya "olumsuz etkisi oldu/oluyor" yanıtını vermiştir. "Bazen iyi bazen kötü" etkisi oluyor diyenlerin oranı daha üst öğrenim düzeyindeki görüşülen kişiler arasında daha yaygındır.

Soruya alınan cevaplara, görüşülen kişilerin son göçlerini gerçekleştirdikleri zamana göre bakılırsa; hiç göç etmemiş görüşülen kişilerin yaklaşık beşte birinin (% 18,4) soruyu "etkisi yok" ş eklinde yanıtladığını görmekteyiz. Daha önceden son göçünü gerçekleştirmiş olanlar arasında bu oran daha düşüktür; son göçünü 1988 öncesinde tamamlamış olanlar arasında % 9,8'dir. Göç etmiş görüşülen kişiler arasında ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye olumlu etki yaptığını en çok düşünen grup, 1998 sonrasında göç edenlerdir (% 11,6). Olumsuz görüşün en yaygın olduğu grup ise son göçünü 1988 öncesinde tamamlamış olanlardır (% 66,4).

Tablo 4.3.37: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Ülke İçi Göç Hareketlerinin Yaşadıkları Çevreye Etkileri Hakkındaki Düşünceleri (Yüzde Dağılımı)

	Etkisi Yok	Olumlu Etkisi Oldu/Oluyor	Olumsuz Etkisi Oldu/Oluyor	Bazen İyi Bazen Kötü	Diğer	Bilmiyor / Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
15-25	18.4	9.8	56.5	10.7	2.0	2.6	100.0	417
26-35	10.7	8.6	66.3	10.7	1.2	2.5	100.0	622
36-60	15.1	7.0	63.2	10.0	2.1	2.6	100.0	929
Cinsiyet								
Erkek	15.0	7.8	65.0	9.5	0.8	1.8	100.0	1002
Kadın	13.8	8.4	60.3	11.3	2.8	3.5	100.0	966
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	14.9	6.3	58.1	8.5	2.6	9.5	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	16.1	9.0	60.5	8.1	2.6	3.6	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	18.5	10.1	55.4	11.8	1.6	2.6	100.0	344
Lise Mezun	9.9	6.6	69.1	12.1	1.4	0.8	100.0	507
Ünv. veya Daha Yük.	12.9	6.6	67.9	12.2	0.1	0.3	100.0	253
Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	16.9	7.1	61.4	11.0	1.4	2.1	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	13.7	8.4	63.1	10.2	1.9	2.7	100.0	1519
Son Göç Zamanı								
Hiç göç etmedi	18.4	5.6	64.2	9.0	1.0	1.9	100.0	614
1998 sonrasında	13.7	11.6	56.7	11.5	2.2	4.4	100.0	480
1988-1998 arasında	14.1	7.8	62.6	10.7	2.1	2.7	100.0	389
1988 öncesinde	9.8	8.6	66.4	11.1	2.4	1.7	100.0	485
Toplam	14.4	8.1	62.7	10.4	1.8	2.6	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyen her altı kişiden biri ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye bir etkisi olmadığını söylerken, diğer altı kişiden biri de bu hareketlerin olumlu etkisi olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,2) ülke içi göç hareketlerinin olumsuz etkisi olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Görüşülen kişilerin % 14'ünün de bu soruya "bazen iyi bazen kötü " etkisi oluyor şeklinde yanıt verdikleri görülmektedir.

Daha ileri yaş grubundaki görüşülen kişiler arasında "olumsuz etkisi oldu/oluyor" diyenlerin oranı daha yüksektir. 15-25 yaş grubundaki her on gençten üçü olumsuz etkisi oldu şeklinde bir değerlendirmede bulunurken aynı oran 36-60 yaş grubundaki görüşülen kişiler arasında % 54'dür.

Görüşülen kişilerin cinsiyetine göre bu soruya verilen yanıtlar önemli derecede farklılaşmaktadır. **Her on erkek cevaplayıcının altısı ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreyi olumsuz olarak etkilediğini düşünürken aynı oran kadınlar arasında % 35'tir.** Kadın cevaplayıcıların yaklaşık beşte biri "etkisi yok" derken diğer beşte biri de " olumlu etkisi oldu/oluyor" değerlendirmesinde bulunmuştur.

Daha üst öğrenim grubunda bulunan görüşülen kişiler arasında "etkisi yok" yanıtını verme daha az görülmekte, buna karşılık olumlu etkisi oldu diyenlerin yüzdesi de yüksek görülmektedir. Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim grubundakilerin % 12,4'ü, Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekilerin % 24'ü "olumlu etkisi" olduğunu düşünürken İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun öğrenim düzeyindeki grubun % 53,6'sı ise ülke içi göç hareketlerinin "olumsuz etkisi" olduğunu düşünmektedir.

Daha önceki dönemde göç edenler arasında ülke içi göç hareketlerinin yaşanılan çevreye "olumsuz" etkisi olduğunu düşünenlerin oranı daha fazladır. Hiç göç etmeyen her on kişinin yaklaşık üçü (% 28,8) bu yönde görüş bildirirken, 1988'den önce göç edenlerin

% 65'i aynı görüştedir. Göçün etkisinin "olumlu" olduğunu en çok söyleyen grup hiç göç etmemiş görüşülen kişilerdir (% 24,8).

Tablo 4.3.38: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Ülke İçi Göç Hareketlerinin Yaşadıkları Çevreye Etkileri Hakkındaki Düşünceleri (Yüzde Dağılımı)

	Etkisi Yok	Olumlu Etkisi Oldu/Oluyor	Olumsuz Etkisi Oldu/Oluyor	Bazen İyi Bazen Kötü	Diğer	Bilmiyor / Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş								
15-25	25.6	29.1	30.5	11.0	0.0	3.8	100.0	109
26-35	12.4	18.5	50.7	12.2	2.0	4.2	100.0	152
36-60	16.0	4.9	54.0	17.3	0.3	7.6	100.0	129
Cinsiyet								
Erkek	13.7	11.5	60.2	11.9	1.9	0.7	100.0	198
Kadın	19.3	20.7	35.3	15.2	0.1	9.4	100.0	192
Öğrenim Durumu								
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitmemiş	18.4	12.4	33.9	18.9	3.5	12.9	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/İlk.2.Kad.Mez.	16.8	15.5	53.6	10.7	0.1	3.3	100.0	216
Lise Mez./ Ünv. veya Daha Yük.	13.9	24.0	47.5	14.3	0.0	0.3	100.0	57
Medeni Durum								
Hiç Evlenmemiş	24.2	25.3	30.6	14.7	4.4	0.8	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	14.8	14.1	51.2	13.3	0.1	6.4	100.0	306
Son Göç Zamanı								
Hiç göç etmedi	25.0	24.8	28.8	18.3	0.0	3.1	100.0	68
1998 sonrasında	18.2	16.2	37.8	18.0	0.0	9.8	100.0	112
1988-1998 arasında	11.9	19.3	49.8	12.0	3.0	4.0	100.0	118
1988 öncesinde	15.9	8.9	65.7	7.3	0.4	1.8	100.0	92
Toplam	16.7	16.4	47.2	13.6	1.0	5.3	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Çeşitli İfadelerle İlgili Değerlendirmeleri**

Görüşülen kişilere göç ile ilgili bazı ifadeler okunmuş ve bu görüşlere katılıp katılmadıklarını söylemeleri istenmiştir. Tablo 4.3.39'da görüldüğü üzere **etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık sekizi "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar" ve "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" ifadelerine katıldıklarını söylemişlerdir. "Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar" görüşüne ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 52,4) katılmadığını belirtirken, görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri de bu ifadeye katıldıklarını söylemişlerdir.** Göç edenlerin kültürel katkıları konusunda Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyinde olanların üçte biri "bilmiyor" yanıtını vermiştir. Öğrenim düzeyi daha yüksek olan, görüşülen kişiler arasında bu ifadeye katılmayanların oranı daha yüksektir.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olan grupta görüşülen her on kişinin yaklaşık sekizi (% 82) "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar" yargısına katılırken, yaklaşık yedisi de (% 73,5) "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" ifadesine katılmaktadır. Daha ileri yaş grubunda bulunan görüşülen kişiler arasında bu ifadelere katılanların oranı daha düşüktür. Daha yüksek öğrenim düzeyindeki görüşülen kişiler arasında ise ifadelere katılma oranı daha yüksektir.

"Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar" görüşüne ise Kürt/Zaza olan görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,9) katıldığını belirtirken, % 35'i de katılmadıklarını söylemişlerdir. Öğrenim düzeyi daha yüksek olan kişiler arasında bu ifadeye katılanların oranı daha yüksektir. Öğr. yok/ İ lk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyindeki kişilerin % 40'ı bu ifadeye katılmakta iken, Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekilerin % 56'sı bu yargıyı paylaştıklarını söylemişlerdir. Son göçün zamanına göre bakıldığında ise bu ifadeye en çok hiç göç etmemiş kişilerin katıldıkları (% 53,0) görülmektedir (Bakınız Tablo 4.3.40).

Tablo 4.3.39: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin "Göç Edenler" ile İlgili Çeşitli Görüşlere Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	"Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar"			"Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar"			"Kendi Aralarında İletişim Kuruyorlar"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	80.6	13.6	5.8	36.7	50.7	12.6	80.1	17.4	2.4	100.0	417
26-35	86.0	10.9	3.1	30.5	55.3	14.2	84.0	11.2	4.8	100.0	622
36-60	81.7	10.6	7.7	32.2	51.3	16.5	83.2	10.8	6.0	100.0	929
Cinsiyet											
Erkek	82.4	12.7	4.9	38.3	53.2	8.5	86.0	11.3	2.8	100.0	1002
Kadın	83.2	10.0	6.8	26.7	51.6	21.7	79.4	13.5	7.1	100.0	966
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitmemiş	69.9	11.6	18.5	31.3	35.7	33.0	74.4	14.1	11.4	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	77.1	15.0	7.9	30.1	47.5	22.4	81.3	11.9	6.8	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	84.3	10.5	5.2	34.4	53.0	12.6	81.4	16.1	2.5	100.0	344
Lise Mezun	88.8	8.2	3.0	33.7	59.4	6.8	85.3	11.3	3.3	100.0	507
Ünv. veya Daha Yüksek	90.3	8.3	1.4	36.0	59.0	5.0	87.1	9.8	3.1	100.0	253
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	85.5	12.0	2.5	36.7	54.8	8.5	81.1	15.9	3.0	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	81.9	11.2	6.9	31.4	51.7	16.9	83.3	11.2	5.4	100.0	1519
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	84.3	10.0	5.7	26.7	60.3	12.9	81.3	13.6	5.2	100.0	614
1998 sonrasında	80.6	14.9	4.4	40.0	44.6	15.4	84.3	12.8	2.9	100.0	480
1988-1998 arasında	80.6	12.7	6.7	35.0	47.8	17.2	80.7	13.5	5.8	100.0	389
1988 öncesinde	84.4	8.9	6.8	32.1	52.3	15.6	85.1	9.3	5.6	100.0	485
Toplam	82.8	11.4	5.8	32.6	52.4	12.6	82.8	12.3	4.9	100.0	1968

Tablo 4.3.40: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin "Göç Edenler" ile İlgili Çeşitli Görüşlere Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	"Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar"			"Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar"			"Kendi Aralarında İletişim Kuruyorlar"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	91.5	6.9	1.5	46.4	44.9	8.8	83.2	15.5	1.3	100.0	109
26-35	72.4	17.2	10.5	48.5	35.4	16.0	65.3	32.1	2.7	100.0	152
36-60	88.0	10.3	1.7	48.3	26.6	25.1	77.6	8.9	13.6	100.0	129
Cinsiyet											
Erkek	82.1	15.5	2.3	52.5	35.0	12.6	78.6	18.1	3.3	100.0	198
Kadın	81.9	9.8	8.3	43.8	34.4	21.8	69.0	22.6	8.5	100.0	192
Öğrenim Durumu											
Öğr. yok/ İlk.1.Kad.Bitmemiş	73.7	16.0	10.3	40.8	18.3	40.9	64.2	24.7	11.0	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/2.Kad.Mez.	84.0	11.0	5.0	48.4	41.3	10.3	78.9	15.4	5.7	100.0	216
Lise Mez./Ünv.veya Daha Yük.	87.8	11.9	0.3	56.5	38.3	5.2	71.3	28.4	0.3	100.0	57
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	91.7	7.8	0.5	52.6	38.4	9.0	82.7	16.5	0.8	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	79.6	13.7	6.7	46.8	33.7	19.5	71.3	21.4	7.3	100.0	306
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	92.4	6.4	1.2	53.0	40.6	6.4	70.2	28.2	1.6	100.0	68
1998 sonrasında	87.0	4.2	8.8	42.8	39.1	18.1	73.3	19.5	7.2	100.0	112
1988-1998 arasında	75.3	19.6	5.2	51.2	24.1	24.7	70.5	27.2	2.3	100.0	118
1988 öncesinde	78.0	18.4	3.6	48.4	37.9	13.7	79.1	10.0	10.9	100.0	92
Toplam	82.0	12.5	5.5	47.9	34.6	17.4	73.5	20.4	6.0	100.0	390

Etnik köken olarak Türk/Diğer olan görüşülen kişilerin % 86'sı, "Yerli Halk İle Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut" ifadesine, % 41'i "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır" ifadesine ve % 76'sı da "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" ifadelerine katılmaktadır (Bakınız Tablo 4.3.41).

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında kültürel farklarla ve ekonomik gelişme ile ilgili yargılara katılma oranı daha yüksektir. Örneğin, öğrenim düzeyi Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş olan her on kişinin yedisi "Yerli Halk İle Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut" ifadesine katılmakta iken Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindekiler arasında bu oran % 95'dir. "Adi suçlarda artış oldu" ifadesinde ise öğrenim düzeyine göre görüşmecilerin verdikleri yanıtların çok farklılaşmadığı görülmektedir. Son göçün zamanına göre bakıldığında, hiç göç etmemiş kişilerin yaklaşık onda dokuzunun (% 88,8) "Kültürel Farklar Mevcut" yargısına katıldığı görülürken, "Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır" yargısına en çok % 48 ile 1998 sonrasında göç edenlerin katıldığı görülmektedir.

Tablo 4.3.42'de görüldüğü üzere **etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan eden her dört kişiden üçünün "Yerli Halk İle Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut" ifadesine, % 55'inin "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır" ifadesine ve % 58'inin de "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" ifadelerine katıldıkları görülmektedir.**

Erkek cevaplayıcıların sayılan tüm ifadelere katılma oranları kadınlara göre daha yüksektir. Benzer şekilde, sayılan üç yargıya katılanların oranı, öğrenim düzeyi daha yüksek kişiler arasında daha fazladır. Öte yandan öğrenim düzeyi Öğr. Yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş olan kişiler arasında "bilmiyor" yanıtı daha fazla verilmiştir. "Adi Suçlarda Artış Oldu" yargısı dışındaki diğer iki yargıya katılmada hiç evlenmemiş kişilerin daha önde oldukları görülmektedir.

Tablo 4.3.41: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli İfadelere Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	"Kültürel Farklar Mevcut"			"Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır"			"Adi Suçlarda Artış Oldu"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	86.5	10.4	3.1	41.7	46.2	12.1	74.7	16.3	9.0	100.0	417
26-35	87.8	8.8	3.4	38.3	47.6	14.1	75.4	16.3	8.2	100.0	622
36-60	84.2	9.9	5.9	41.6	46.2	12.3	77.4	14.2	8.5	100.0	929
Cinsiyet											
Erkek	86.9	10.2	2.9	46.7	45.4	7.9	78.9	14.9	6.2	100.0	1002
Kadın	84.7	9.1	6.2	34.2	47.8	17.9	73.3	15.8	11.0	100.0	966
Öğrenim Durumu											
Öğr.Yok/1.Kad. Bitmemiş	69.2	14.9	15.9	36.3	36.8	27.0	73.2	15.3	11.5	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	81.2	12.7	6.2	39.6	42.8	17.7	77.1	13.6	9.3	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	84.4	12.0	3.6	46.8	47.3	5.9	79.5	15.4	5.1	100.0	344
Lise Mezun	93.0	5.1	1.9	35.4	53.5	11.1	72.5	17.7	9.8	100.0	507
Üniv.veya Daha Yüksek	94.5	4.8	0.7	47.0	46.8	6.2	77.3	15.3	7.4	100.0	253
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	90.1	8.3	1.6	40.0	48.3	11.8	76.4	17.7	5.9	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	84.5	10.1	5.4	40.8	46.1	13.1	76.1	14.6	9.3	100.0	1519
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	88.8	7.2	4.0	34.2	53.2	12.7	76.5	15.6	7.8	100.0	614
1998 sonrasında	86.3	9.8	3.9	47.7	39.4	12.9	75.1	14.2	10.7	100.0	480
1988-1998 arasında	81.7	13.3	5.1	41.2	44.6	14.2	77.4	16.8	5.8	100.0	389
1988 öncesinde	84.4	10.2	5.5	42.4	45.8	11.8	75.8	14.8	9.4	100.0	485
Toplam	85.8	9.7	4.5	40.6	46.6	12.1	76.2	15.3	9.0	100.0	1968

Tablo 4.3.42: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Çeşitli İfadelere Katılıp Katılmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	"Kültürel Farklar Mevcut"			"Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır"			"Adi Suçlarda Artış Oldu"				
	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Katılıyor	Katılmıyor	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş											
15-25	76.1	18.0	5.8	70.1	15.2	14.7	52.0	39.0	9.0	100.0	109
26-35	73.5	24.6	1.9	56.9	30.7	12.4	56.3	31.9	11.8	100.0	152
36-60	74.8	17.0	8.2	39.9	35.9	24.3	61.9	20.5	17.6	100.0	129
Cinsiyet											
Erkek	80.1	17.0	2.9	62.9	29.5	7.6	62.0	28.0	10.0	100.0	198
Kadın	69.5	23.7	6.8	46.4	28.3	25.3	52.8	31.2	16.0	100.0	192
Öğrenim Durumu											
Öğr.Yok/ 1.Kad. Bitmemiş	64.1	24.8	11.1	33.9	30.9	35.2	48.3	32.8	18.9	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/2.Kad.Mez.	79.5	16.9	3.7	57.3	28.8	13.9	58.3	28.9	12.8	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	75.1	24.6	0.3	73.0	26.5	0.5	65.8	27.9	6.3	100.0	57
Medeni Durum											
Hiç Evlenmemiş	85.9	9.9	4.1	72.1	18.3	9.6	56.1	35.7	8.1	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	71.7	23.1	5.2	49.8	31.5	18.7	57.4	28.2	14.4	100.0	306
Son Göç Zamanı											
Hiç göç etmedi	71.4	23.0	5.7	58.0	27.2	14.9	56.0	42.4	1.6	100.0	68
1998 sonrasında	76.5	18.5	5.1	50.9	34.1	15.1	57.5	27.7	14.7	100.0	112
1988-1998 arasında	71.4	21.9	6.6	54.4	20.1	25.5	56.2	31.2	12.6	100.0	118
1988 öncesinde	77.3	20.2	2.5	56.5	33.1	10.4	58.5	24.1	17.4	100.0	92
Toplam	74.6	20.5	5.0	54.2	28.9	16.9	57.2	29.7	13.1	100.0	390

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Bulundukları Mahallede Yaşama Nedenleri**

Görüşülen kişilere bulundukları mahallede yaşamayı neden tercih ettikleri sorulmuştur. Alınan cevaplar, Tablo 4.3.44'de görüşülen kişinin etnik özelliğine göre sunulmaktadır.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin en yüksek oranda verdikleri ilk üç yanıt: "Doğma büyüme buralı" (% 18,3), "Kiralar ucuz/Ekonomik sebepler" (% 14,1) ve "Ailesi bu mahalleye göç etmiş" (% 13,3) yanıtlarıdır.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin en yüksek oranda verdikleri ilk üç yanıt ise: "Kiralar ucuz/Ekonomik sebepler" (% 22,4), "Akrabalarım/Hemşehrilerim yaşıyor" (% 20,2) ve "Ailesi bu mahalleye göç etmiş" (% 14,1) yanıtlarıdır.

Tablo 4.3.43: Etnisiteye Göre Görüşmecilerin Bulundukları Mahallelerde Yaşama Nedenleri (Yüzde Dağılımı)

	Etnisite		
Mahalleyi Seçme Nedeni	**Türk/Diğer**	**Kürt/Zaza**	**Toplam**
Doğma büyüme buralı	18.3	6.6	17.3
Akrabalarım/Hemşehrilerim yasıyor	13.2	20.2	13.8
Çalıştığı/Eşinin çalıştıgı yere yakın	9.4	6.5	9.1
Kiralar ucuz/Ekonomik sebepler	14.1	22.4	14.9
Ailesi bu mahalleye göç etmiş	13.3	14.1	13.4
Eşinin yanına gelmiş	7.8	9.6	7.9
Sakin/Huzurlu/Güvenli	8.0	4.7	7.7
Tesadüf/Nedeni yok	2.6	2.0	2.6
Arsa sahibi/Kooperatif/Ev satın alındı	2.9	6.5	3.3
Diğer	10.4	7.3	10.1
Toplam	100.0	100.0	100.0
Sayı	1968	390	2360

- **Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Görüşülen Kişilerin Bulundukları İlde Yaşama Memnuniyetleri**

Görüşülen kişilere bulundukları ilde yaşamaktan memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Alınan yanıtlar Tablo 4.3.44 ve 4.3.45'de görüşülen kişilerin etnik kökeni ve bazı sosyo-demografik özelliklerine göre sunulmaktadır.

Etnik köken olarak Türk/Diğer grubuna dahil olan her on kişiden sekizi bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken, ikisi de memnun olmadığını beyan etmiştir. Görüşülen kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerine göre bu soruya verilen yanıtların çok farklılaşmadığı görülmektedir. Öğrenim grupları arasında bulundukları ilde yaşamaya en düşük oranda evet diyenlerin yaklaşık % 76 ile lise mezunu ve üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekiler oldukları görülmektedir. En yüksek oranda memnun olduklarını söyleyenler ise yaklaşık % 85 ile İ lk. 2. Kad. Mezun öğrenim düzeyindeki görüşülen kişilerdir.

Hiç göç etmemiş görüşülen kişilerin % 84'ü bulunduğu ilde yaşamaktan memnun iken 1988 öncesinde göç etmiş olanlar arasında bu oran % 76 ile en düşük düzeydedir.

Tablo 4.3.44: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları İlde Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	Bulunduğu İlde Yaşamaktan Memnun Olma				
	Evet	Hayır	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	81.8	18.2	0.0	100.0	417
26-35	77.7	22.3	0.0	100.0	622
36-60	79.6	20.2	0.2	100.0	929
Cinsiyet					
Erkek	77.7	22.1	0.2	100.0	1002
Kadın	81.4	18.6	0.0	100.0	966
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	78.8	21.2	0.0	100.0	128

İlk. 1. Kad. Bitirmiş	80.6	19.4	0.0	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	84.8	15.2	0.0	100.0	344
Lise Mezun	75.9	24.1	0.0	100.0	507
Üniversite veya Daha Yüksek	76.1	23.2	0.7	100.0	253
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	79.3	20.6	0.0	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	79.5	20.4	0.1	100.0	1519
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	83.7	16.3	0.0	100.0	614
1998 sonrasında	79.0	21.0	0.0	100.0	480
1988-1998 arasında	77.0	22.5	0.5	100.0	389
1988 öncesinde	75.7	24.3	0.0	100.0	485
Toplam	79.5	20.4	0.1	100.0	1968

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık yedisi (% 72,3) bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken, yaklaşık üçü de (% 26,8) memnun olmadığını beyan etmiştir.

15-25 yaş arası gençlerin % 83'ü bulunduğu ilde yaşamaktan memnun iken bu oran 36-60 yaşındakiler arasında % 67 düzeyindedir. Her on kadından yaklaşık sekizi (% 78,2) bulunduğu yerde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken erkekler arasında aynı yanıtı verenlerin oranı % 66'dır.

Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olanların oranı daha yüksektir. Lise Mezunu/ Üniversite veya Daha Yüksek öğrenim düzeyindeki her on görüşülen kişinin yaklaşık yedisi (% 72,8) bulunduğu ilde yaşamaktan memnun iken bu oran Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişiler arasında % 67'dir.

Görüşülen kişilerin göç durumlarına göre bakıldığında, en çok hiç göç etmemiş ve 1988 öncesinde göç etmiş kişilerin bulundukları ilde yaşamaktan memnun oldukları görülmektedir (sırasıyla % 82,8 ve % 79,5). En az oranda bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olanlar ise % 60 ile 1998 sonrasında göç etmiş olanlardır.

Tablo 4.3.45: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin Bulundukları İlde Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıkları (Yüzde Dağılımı)

	Bulunduğu İlde Yaşamaktan Memnun Olma				
	Evet	Hayır	Bilmiyor/ Fikri Yok	Toplam	Sayı
Yaş					
15-25	83.1	16.9	0.0	100.0	109
26-35	70.9	27.1	2.0	100.0	152
36-60	66.8	33.2	0.0	100.0	129
Cinsiyet					
Erkek	65.9	32.3	1.8	100.0	198
Kadın	78.2	21.8	0.0	100.0	192
Öğrenim Durumu					
Öğr. yok/ İlk.1.Kad. Bitirmemiş	66.6	33.4	0.0	100.0	116
İlk. 1. Kad. Bitirmiş/ İlk. 2. Kad. Mezun	75.0	23.4	1.6	100.0	216
Lise Mezun/ Üniversite veya Daha Yüksek	72.8	27.2	0.0	100.0	57
Medeni Durum					
Hiç Evlenmemiş	75.7	24.3	0.0	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	71.5	27.4	1.1	100.0	306
Son Göç Zamanı					
Hiç göç etmedi	82.8	17.2	0.0	100.0	68
1998 sonrasında	60.0	37.4	2.6	100.0	112
1988-1998 arasında	75.5	24.5	0.0	100.0	118
1988 öncesinde	79.5	20.5	0.0	100.0	92
Toplam	72.3	26.8	0.9	100.0	390

EK TABLOLAR:

Bu tablolardaki veriler, ilgili sorulara yanıt vermiş olanlara ait olan verilerdir ve her denek bu soruları yanıtlamadığı ya da bu sorular her deneği aynı ya da yakın derecede ilgilendirmediği için yanıtlama sayı ve oranları farklılık arz etmektedir. Bu nedenle ayrı bir analize gidilmemiş olup, ilgili tablolar bilgi verme amacı taşımaktadır.

Tablo 1: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Kendisi, Ailesi, Toplumun ve Ülkenin Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler (Yüzde Dağılımı)

		Etnisite				
		Türk/Diğer			Kürt/Zaza	
		%	Sayı		%	Sayı
Kendi geleceği						
	Daha iyi olacak	33.6	657		32.8	119
	Daha kötü olacak	34.8	668		36.0	146
	Farklı olmayacak	18.9	374		15.6	59
	Bilmiyor/Fikri yok	12.7	270		15.5	66
Toplam		100.0	1969		100.0	390
Ailenin geleceği						
	Daha iyi olacak	38.1	729		34.1	136
	Daha kötü olacak	32.6	631		34.6	132
	Farklı olmayacak	17.4	348		15.3	55
	Bilmiyor/Fikri yok	11.8	261		16.0	67
Toplam		100.0	1969		100.0	390
Toplumun geleceği						
	Daha iyi olacak	24.4	504		26.7	100
	Daha kötü olacak	53.9	1032		51.6	194
	Farklı olmayacak	10.8	196		10.1	36
	Bilmiyor/Fikri yok	10.8	235		11.6	60
Toplam		100.0	1967		100.0	390
Ülkenin geleceği						
	Daha iyi olacak	25.8	544		27.9	105
	Daha kötü olacak	52.4	998		50.7	189
	Farklı olmayacak	10.5	188		10.7	37
	Bilmiyor/Fikri yok	11.3	235		10.7	59
Toplam		100.0	1968		100.0	390

Tablo 2: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Bir Aşiretle Bağlantısı Olup Olmadığı ve Bağlantısı Varsa Hangi Aşiret Olduğu (Yüzde Dağılımı)

		Etnisite				
		Türk/Diğer			Kürt/Zaza	Türk/Diğer
Aşiret bağlantısı		**%**	**Sayı**		**%**	**Sayı**
	Evet	1.1	34		12.0	48
	Hayır	98.9	1923		88.0	340
Toplam		100.0	1957		100.0	
					388	
Hangi aşiret						
	Türk	9.7	2		4.0	1
	Kürt	42.3	11		67.9	36
	Arap	39.8	20		0.0	0
	Diğer	8.2	1		28.1	8
Toplam		100.0	34		100.0	45

Tablo 3: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Mahallerindeki Emniyet/Asayiş Hizmetlerini Değerlendirmeleri (Yüzde Dağılımı)

		Etnisite				
		Türk/Diğer			Kürt/Zaza	
Mahalle emniyet		**%**	**Sayı**		**%**	**Sayı**
	Kötü	16.2	338		20.4	111
	Orta	14.4	295		15.7	55
	İyi	65.3	1248		53.1	187
	Bilmiyor/Fikri yok	4.0	88		10.7	37
Toplam		100.0	1969		100.0	390

Tablo 4: Etnik Kökenini Türk/Diğer Olarak Beyan Edenlerin PKK Denilince Akıllarına Gelen Şey (Yüzde Dağılımı)

	Terörist/ Bölücü Bir Örgüttür	Kürt Kökenli Vatandaşla rımızın Haklarını Savunan Bir Örgüttür	Bir Sivil Toplum Hareketidir	Düşmanlarımızın Türkiye'yi Parçalamak İçin Kullandıkları Bir Örgüttür	APO	Kürt/ Kürt Sorunu	Diğer	Bilmiyor/ Fikri Yok/ Cevap Vermek İstemedi	Toplam	Sayı
Yaş										
15-25	78.5	0.0	0.0	4.0	4.6	5.0	3.4	4.5	100.0	417
26-35	80.4	0.9	0.0	1.9	3.2	2.9	7.3	3.5	100.0	622
36-60	80.2	1.0	0.0	4.0	1.6	2.4	5.1	5.7	100.0	929
Cinsiyet										
Erkek	79.2	0.9	0.0	4.9	2.3	3.1	6.0	3.6	100.0	1002
Kadın	80.6	0.6	0.0	1.7	3.3	3.1	4.8	5.9	100.0	966
Öğrenim Durumu										
Öğr. yok/ 1.Kad. Bitirmemiş	78.0	0.0	0.0	0.1	2.6	0.5	4.3	14.5	100.0	128
İlk. 1. Kad. Bitirmiş	79.6	1.0	0.0	2.8	1.6	2.1	6.0	6.9	100.0	734
İlk. 2. Kad. Mezun	81.7	0.0	0.0	3.6	3.3	3.2	3.5	4.7	100.0	344
Lise Mezun	78.3	1.2	0.0	4.7	4.6	6.4	3.8	0.9	100.0	507
Üniv. veya Daha Yüksek	82.3	0.6	0.0	3.2	2.1	0.8	9.0	2.0	100.0	253
Medeni Durum										
Hiç Evlenmemiş	79.7	0.0	0.0	4.3	3.7	3.9	5.9	2.4	100.0	430
Halen Evli/Evlenmiş	79.9	1.0	0.0	3.0	2.5	2.8	5.3	5.5	100.0	1519
Son Göç Zamanı										
Hiç göç etmedi	79.4	0.4	0.0	2.2	4.3	4.5	4.7	4.5	100.0	614
1998 sonrasında	79.2	0.4	0.0	2.8	2.4	3.2	6.0	6.0	100.0	480
1988-1998 arasında	84.6	0.6	0.0	1.5	2.5	1.9	5.8	3.2	100.0	389
1988 öncesinde	77.7	1.8	0.0	6.8	1.2	2.0	5.5	5.0	100.0	485
Toplam	79.9	0.8	0.0	3.3	2.8	3.1	5.4	4.7	100.0	1968

Tablo 5: Etnik Kökenini Kürt/Zaza Olarak Beyan Edenlerin PKK Denilince Akıllarına Gelen Şey (Yüzde Dağılımı)

	Terörist/ Bölücü Bir Örgüttür	Kürt Kökenli Vatandaş larımızın Haklarını Savunan Bir Örgüttür	Bir Sivil Toplum Hareketidir	Düşmanlarımı zın Türkiye'yi Parçalamak İçin Kullandıkları Bir Örgüttür	APO	Kürt/ Kürt Sorunu	Diğer	Bilmiyor/ Fikri Yok/Cevap Vermek İstemedi	Toplam	Sayı
Yaş										
15-25	42.2	10.1	0.0	0.9	0.9	4.6	11.0	30.3	100.0	109
26-35	39.7	9.9	0.7	1.3	3.3	7.9	17.2	19.9	100.0	152
36-60	42.6	9.3	0.0	5.4	0.0	3.9	14.7	24.0	100.0	129
Cinsiyet										
Erkek	38.1	13.2	0.5	4.6	2.5	6.6	16.8	17.8	100.0	198
Kadın	44.8	6.3	0.0	0.5	0.5	4.7	12.5	30.7	100.0	192
Öğrenim Durumu										
Öğr. yok/1.Kad. Bitmemiş	34.5	7.8	0.0	1.7	0.0	5.2	12.1	38.8	100.0	116
İlk.1.Kad.Bitirmiş/2.Kad.Mez.	43.3	8.8	0.5	2.3	2.3	6.0	17.2	19.5	100.0	216
Lise Mez./ Ünv. veya Daha Yük.	47.4	17.5	0.0	5.3	1.8	5.3	10.5	12.3	100.0	57
Medeni Durum										
Hiç Evlenmemiş	39.5	13.6	0.0	1.2	2.5	7.4	17.3	18.5	100.0	81
Halen Evli/Evlenmiş	41.9	8.8	0.3	2.9	1.3	5.2	14.0	25.6	100.0	306
Son Göç Zamanı										
Hiç göç etmedi	39.7	10.3	0.0	1.5	1.5	5.9	19.1	22.1	100.0	68
1998 sonrasında	44.6	8.0	0.0	0.9	1.8	5.4	10.7	28.6	100.0	112
1988-1998 arasında	40.2	6.0	0.9	4.3	0.9	4.3	18.8	24.8	100.0	118
1988 öncesinde	40.2	16.3	0.0	3.3	2.2	7.6	10.9	19.6	100.0	92
Toplam	41.4	9.8	0.3	2.6	1.5	5.7	14.7	24.2	100.0	390

Tablo 6: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre İnsanları Birbirinden Ayıran En Temel Fark Hakkındaki Görüşü

		Türk/Diğer			Kürt/Zaza	
		%	Sayı		%	Sayı
İnsanları ayıran en temel fark						
	Fark yoktur	31.0	613		34.4	141
	Din	6.4	140		6.5	23
	Irk/Etnik köken	5.6	102		9.7	30
	Sosyal statü	16.9	326		17.0	55
	Siyasi görüş/Dünya görüşü/fikirler/bakış açısı	12.7	236		11.9	36
	Cinsiyet	.5	11		0.1	1
	Meslek	.0	2		0.0	0
	Eğitim/kültür	14.5	265		8.2	29
	Töre/Gelenek görenek	1.0	18		0.4	1
	Dil	1.0	23		4.6	13
	Kişilik/Karakter/Huy	5.0	112		2.5	12
	Diğer	2.9	60		2.0	18
	Bilmiyor/Fikri yok	2.4	60		2.8	31
Toplam		100.0	1968		100.0	390

Tablo 7: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre "Türkiye'nin Demokratikleşmesi" Deyiminin İfade Ettikleri (Yüzde Dağılımı)

	Türk/Diğer		Kürt/Zaza	
	%	Sayı	%	Sayı
Fikirlerin korkusuzca ifade edilmesi	24.0	456	21.0	70
Vatandaşların eşit olması	19.5	346	20.0	62
Fırsat eşitligi	15.7	303	16.5	54
İnsan hakları	8.6	137	8.8	20
Hiçbir şey	4.2	76	1.1	9
Anadili serbestce konusması	1.8	32	8.8	21
Anadilde eğitim alabilmesi	1.1	15	6.0	15
Anadilde basın yayın	1.1	17	4.8	5
Diğer	20.5	417	17.6	70
Bilmiyor/fikri yok	29.8	631	44.4	180
Toplam	**100.0**	**1966**	**100.0**	**390**

Tablo 8: Görüşülen Kişinin Etnik Kökenine Göre Arkadaşlarını Hangi Kriterlere Göre Seçtikleri (Yüzde Dağılımı)

	Türk/Diğer			Kürt/Zaza	
	%	Sayı		%	Sayı
Arkadaş seçme kriterleri					
Kısmet/Farketmez	37.2	704		25.7	109
Kendi dini inancından (mezhebinden)	22.5	433		17.2	65
Kendi etnik kökeninden olması	2.4	45		0.6	5
Kendi kentinden (hemşerisi olması)	1.0	19		1.8	4
Siyasi görüşünün aynı olması	0.1	4		0.0	0
Ekonomik durumunun aynı düzeyde	1.8	29		2.1	4
Ekonomik durumunun iyi olması	3.7	75		6.9	19
Kendi bölgesinden/yöreden olması	1.1	22		1.4	6
Ahlak/Dürüstlük	5.8	111		5.0	29
Aile yapısı	5.3	105		6.0	27
Kişilik/Huy/Karakter/Yapı	7.5	165		17.1	62
Sevgi/Sevmeleri/Anlaşmaları	6.1	128		8.7	30
Diğer	5.3	128		7.5	30
Toplam	100.0	1968		100.0	390

AÇIK UÇLU OLAN SORULARIN TABLOLARI

Soru 526: Kim tarafından (etnik) ayrımcılık uygulanıyor?	**Sayı**	**%**
Devlet/Devlet kurumları (Polis, Askeriye, Hastane, Adliye)	67	30.2
Komşular/Mahalleli/Arkadaşlar	28	12.6
Kürtler tarafından	25	11.3
İş yerinde	17	7.7
Türkler tarafından	13	5.9
Diğer	72	
Toplam	**222**	

Soru 529: Kim tarafından (din/mezhep) ayrımcılık uygulanıyor?	**Sayı**	**%**
Devlet/Devlet kurumları	27	18.0
Sünniler/Mufazakarlar	26	17.3
Arkadaş/Komşu/Mahalleli	23	15.3
Diğer	74	
Toplam	**150**	

Soru 543: Sizce Doğu ve Güneydoğu'daki (Türkiye'deki) terör/güvenlik sorunu nasıl sona erdirilir?	**Sayı**	**%**
Ekonomiye (İstihdam/Yatırım) yönelik politikaların uygulanmasıyla	587	22.0
Bilmiyor/Fikri yok	543	20.4
Eğitime yönelik politikaların uygulanmasıyla	384	14.4
Biteceğine inanmıyor	199	7.5
Güvenlik tedbirlerinin arttırılmasıyla	172	6.5
Karşılıklı Anlaşma/Diyalog/Siyaset yoluyla	169	6.3
Herkese eşit davranılması/Ayrımcılık yapılmaması/Hakların verilmesiyle	145	5.4
Dış güçlerin müdahalesinin engellenmesiyle	55	2.1
Diğer	410	
Toplam	**2664**	

Soru 551: Devletin mevcut çalışmalarını hangi açılardan yetersiz buluyorsunuz?	**Sayı**	**%**
Ekonomik (İstihdam/Yatırım) açılardan	663	32.9
Eğitim, sağlık, ulaştırma vb. hizmetlerin yetersizliği açısından	427	21.2
Her açıdan yetersiz buluyor	194	9.6
Güvenlik ve terörle mücadele açılarından	163	8.1
Diğer	567	
Toplam	**2014**	

Soru 558: Burada yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler en çok hangi konularda sorunlar yaşıyorlar?	**Sayı**	**%**
Kültürel/Yaşam Tarzına Bağlı Farklara ilişkin sorunlar	263	28.4
Dışlanma/Ayrımcılık/Gruplaşma ile ilgili sorunlar	111	12.0
Dil farklılığına/İletişimsizliğe bağlı sorunlar	97	10.5
Ekonomik farklılıklardan kaynaklanan sorunlar	65	7.0
Eğitim farklılığından kaynaklanan sorunlar	43	4.6
Diğer	346	
Toplam	**925**	

Soru 559: Devlet ne tür önlemler alırsa, burada yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorunlar yaşanmaz?	**Sayı**	**%**
Eğitimle ilgili önlemler	188	22.4
Ekonomik önlemler	168	20.0
Devletin ayrımcılık yapmaması, eşit mesafede durması	79	9.4
Göçün yasal yollarla engellenmesi	71	8.5
Diğer	333	
Toplam	**839**	

GRAFİKLER

Grafik 1: Devletin Beklentileri Karşılaması

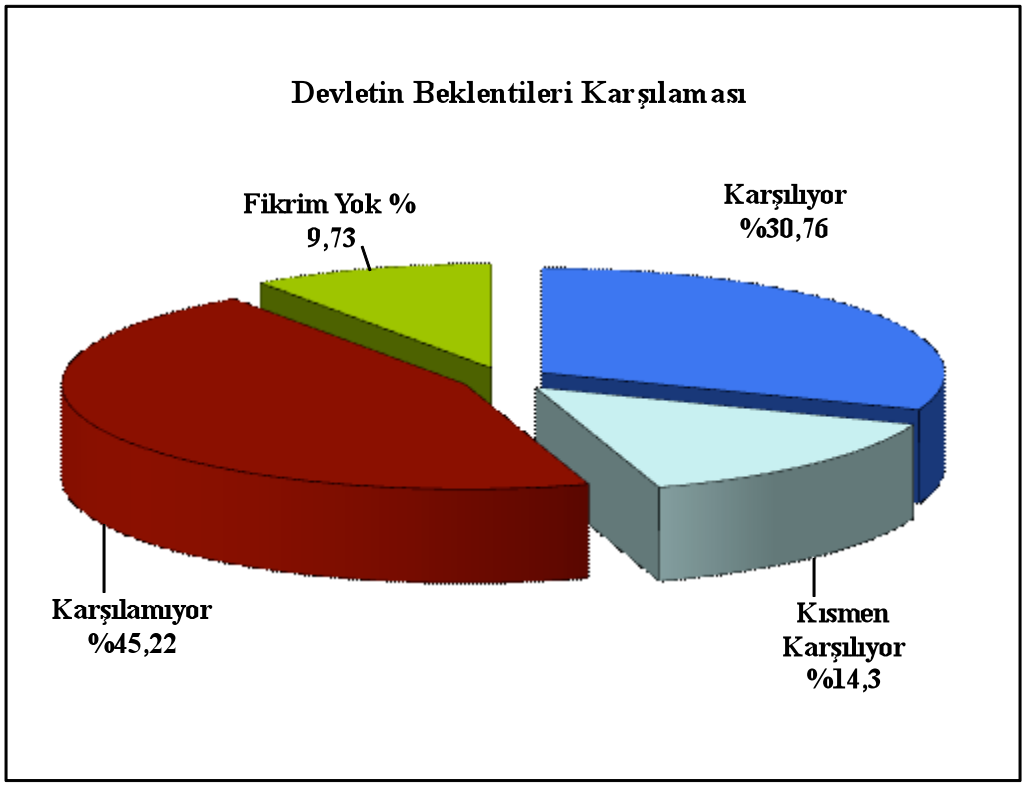

Grafik 2: Terörün Nedenleri

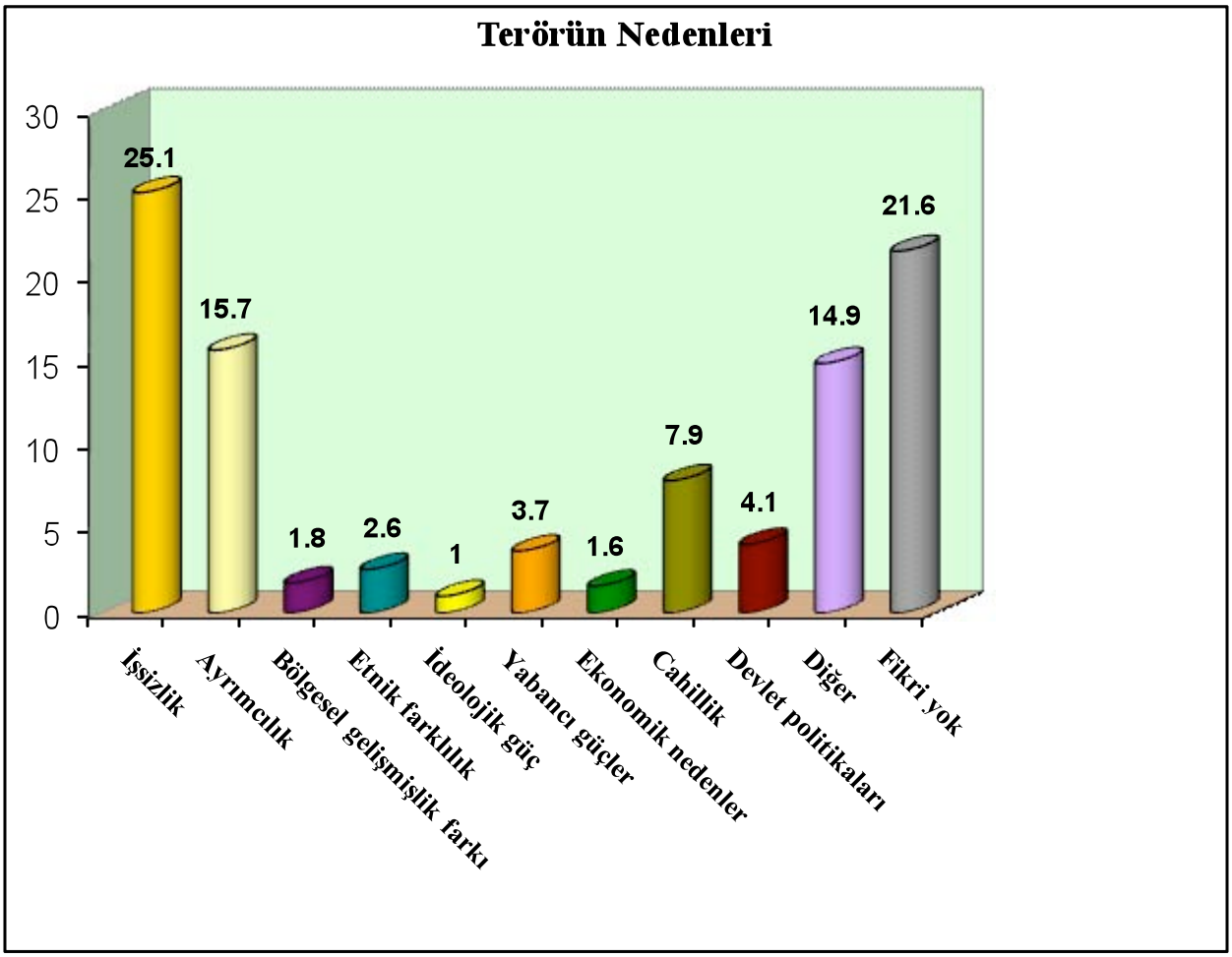

- **Vatandaşların Devlet-Vatan-Millet İle İlgili Görüşleri**

Grafik 3: T.C. Devleti Benim için Önemlidir

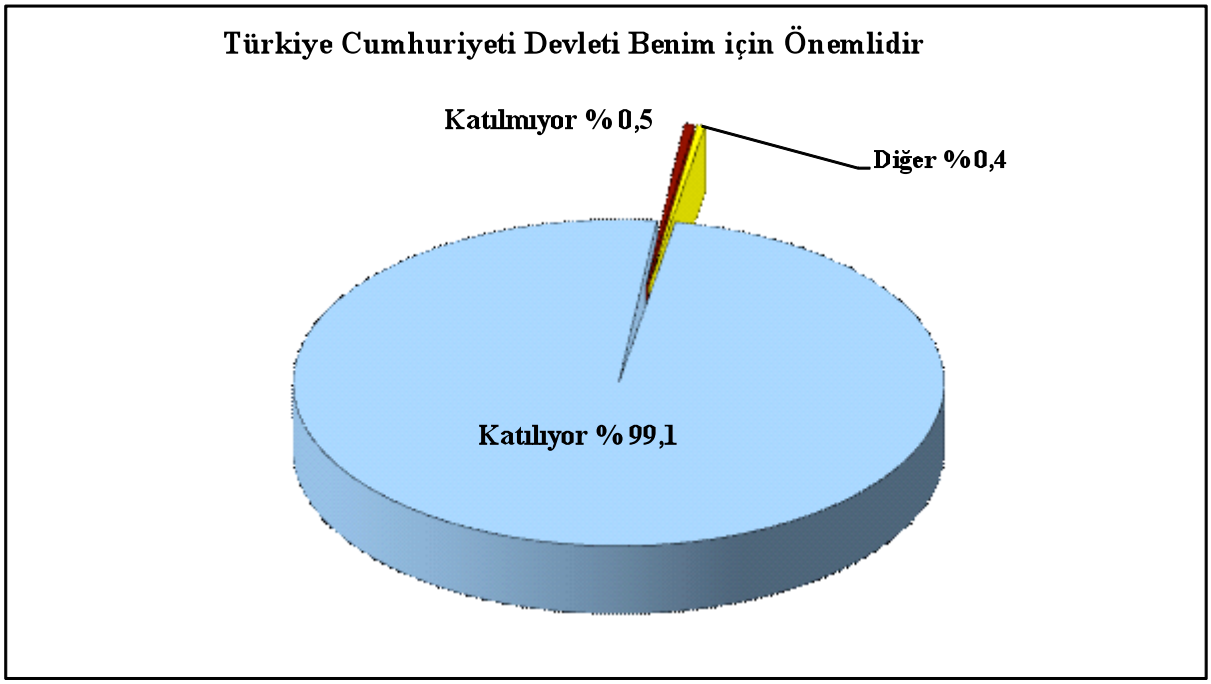

Grafik 4: T.C. Vatandaşı Olmak Benim için Önemlidir

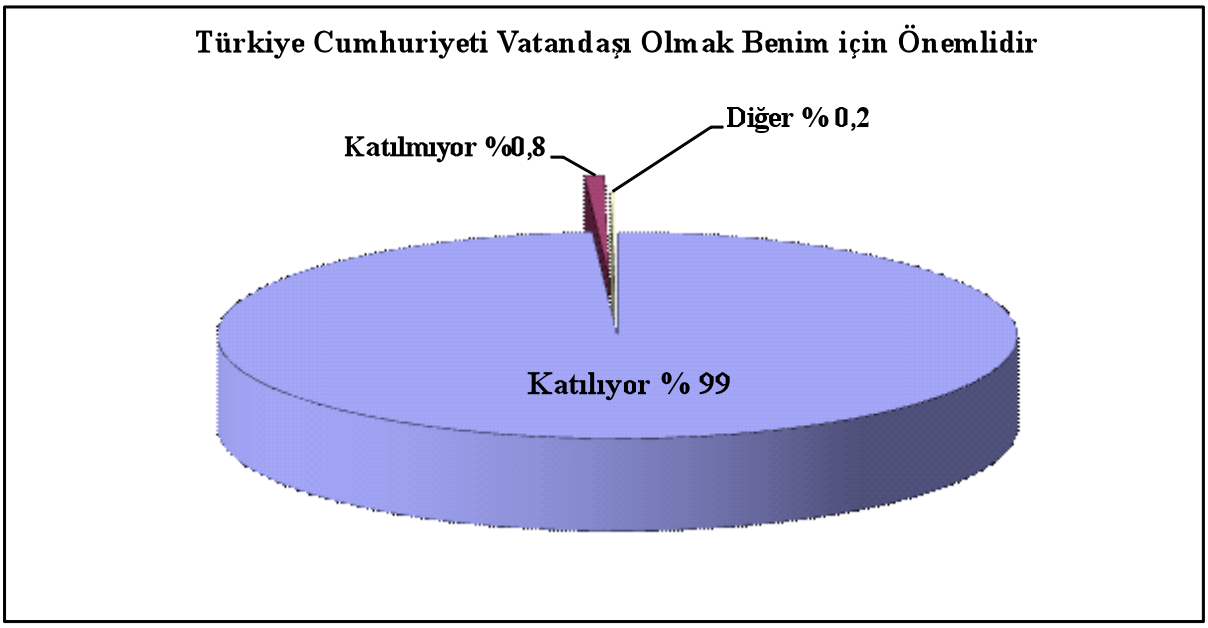

Grafik 5: T.C. Bayrağı Benim için Önemlidir

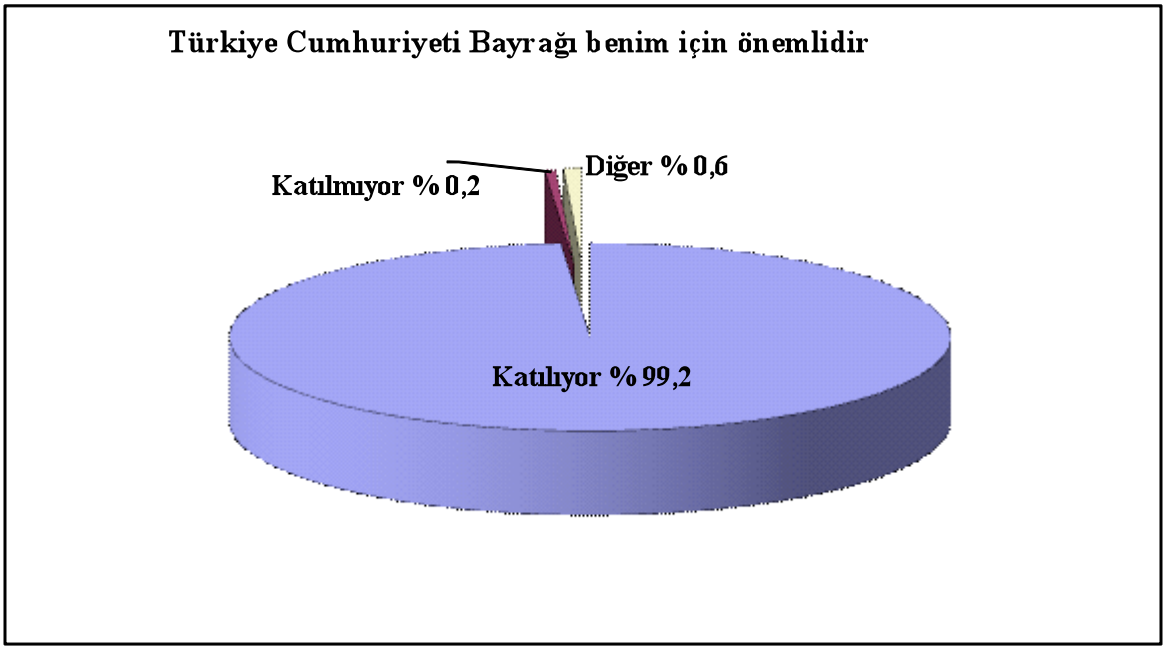

Grafik 6: İstiklal Marşı Benim için Önemlidir

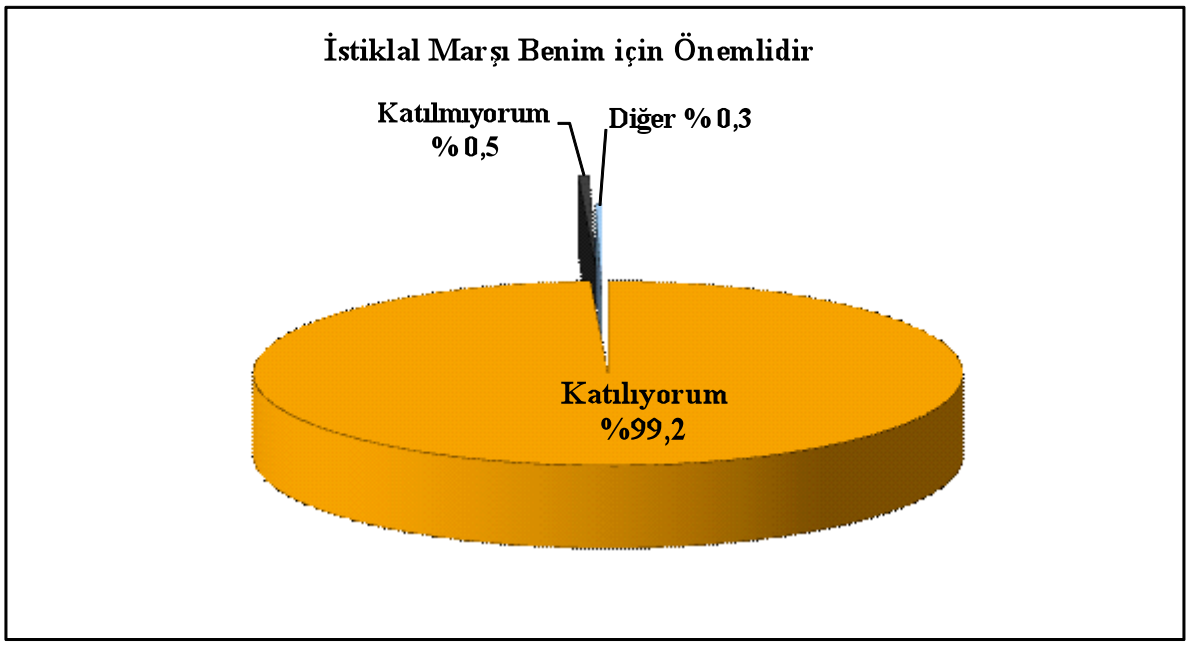

Grafik 7: Güvenlik ve Kolluk Kuvvetlerinin Vatandaşlara Karşı Davranışı

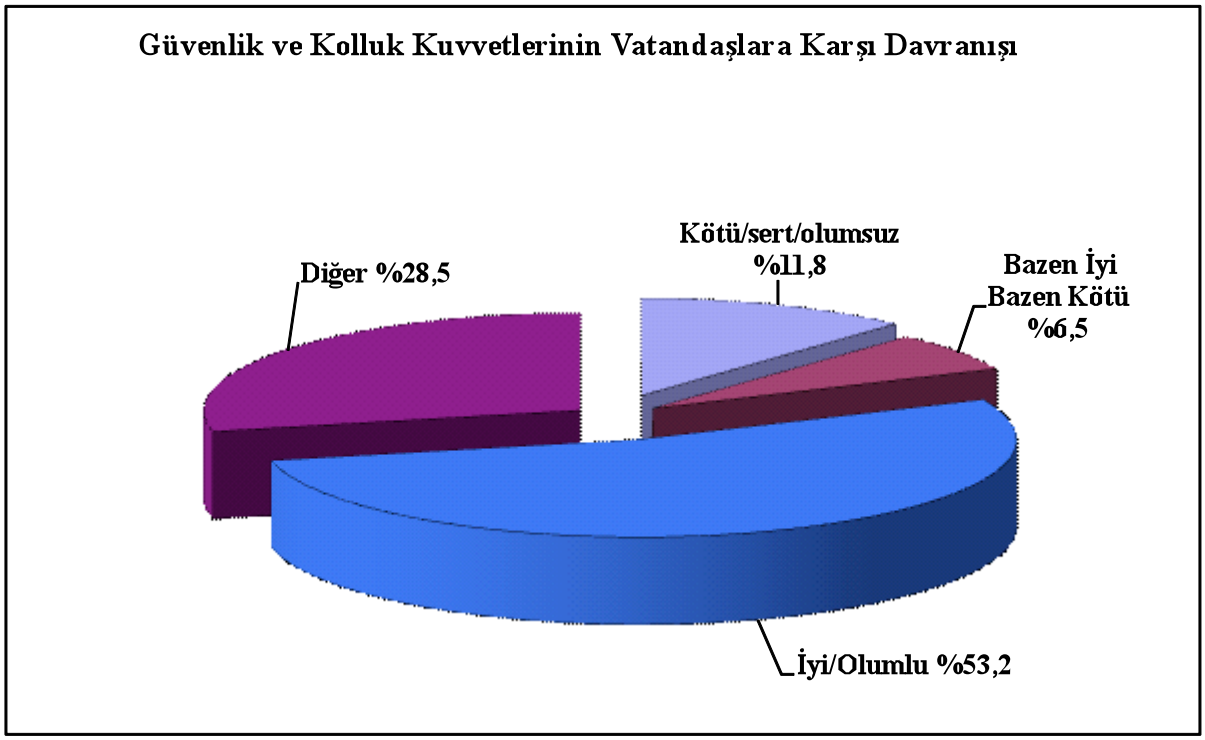

Grafik 8: Etnik Ayrımcılığa Maruz Kalma

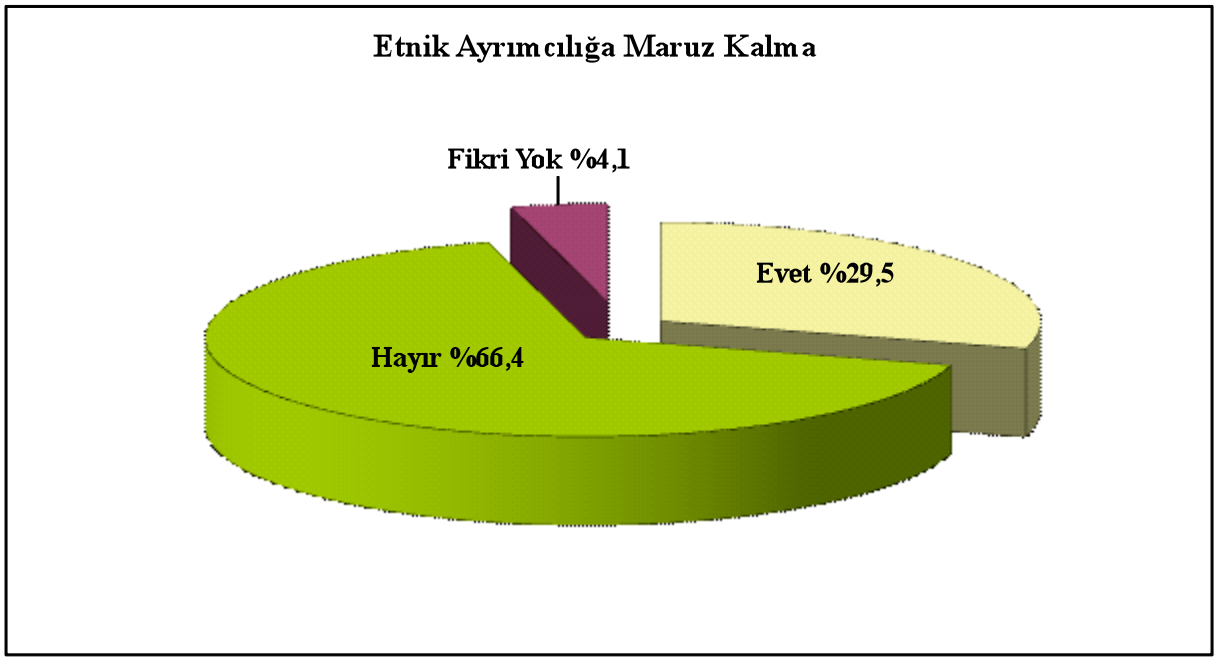

Grafik 9: DTP Bütün Kürtleri Temsil Etmektedir

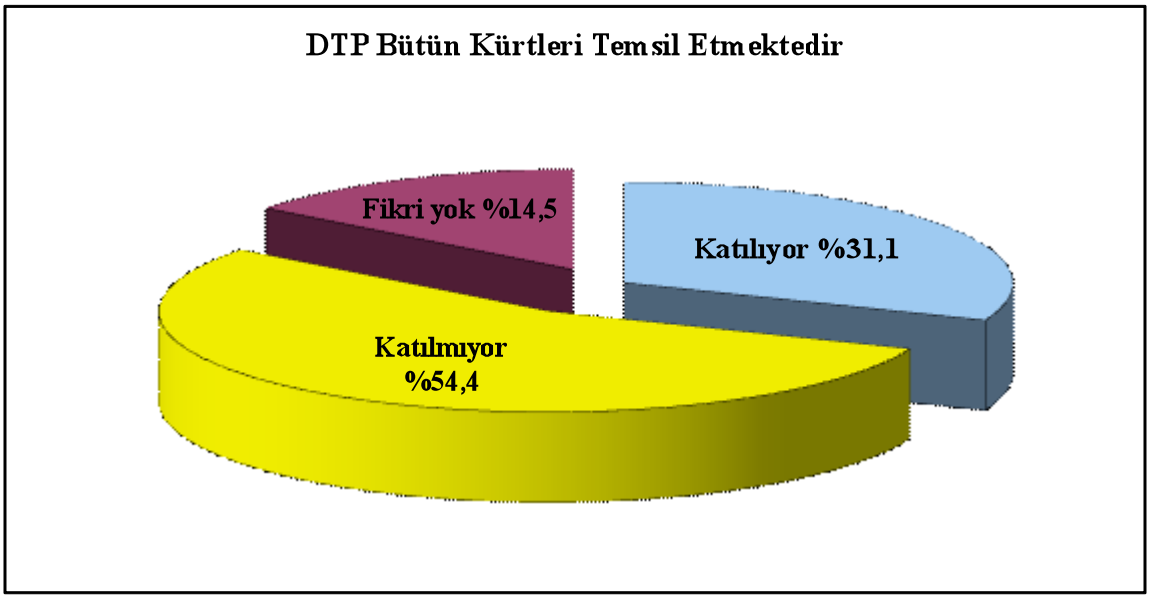

Grafik 10: Toplumsal Hayatın Vazgeçilmezleri

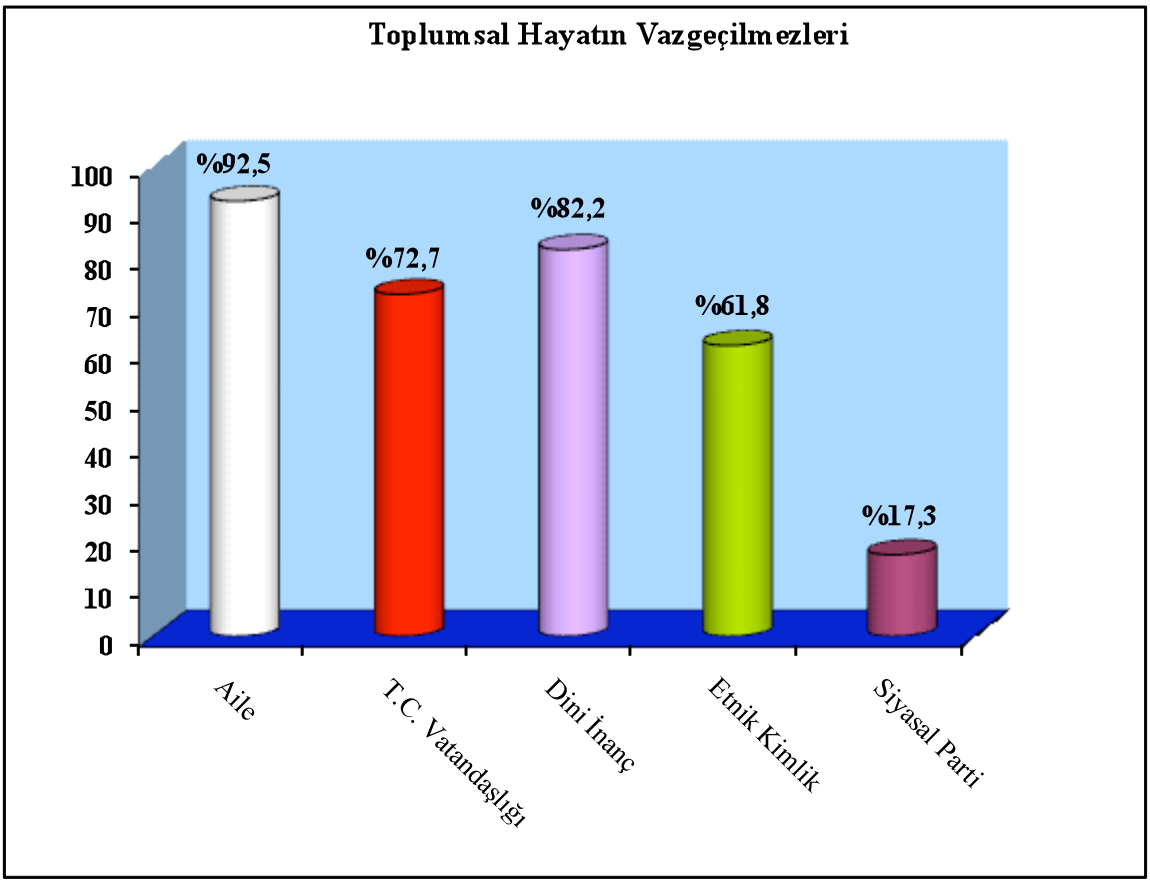

Grafik 11: İşsizlik-Öğrenim Durumu İlişkisi

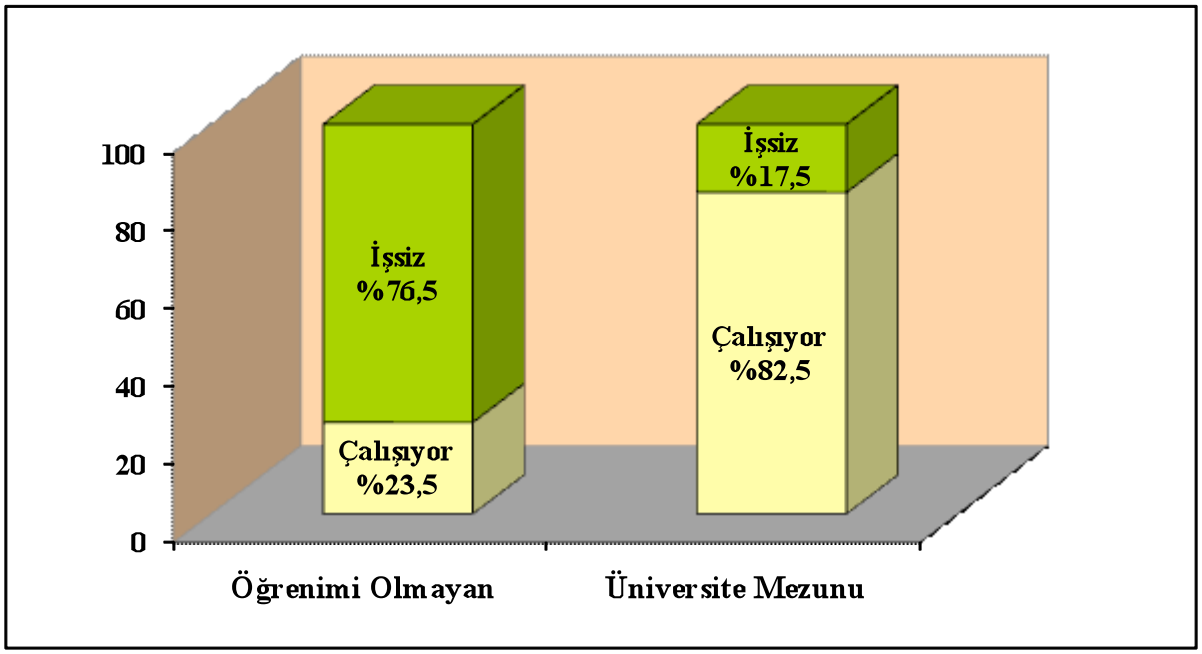

Grafik 12: Gündelik Yaşamda Sorun Algılaması

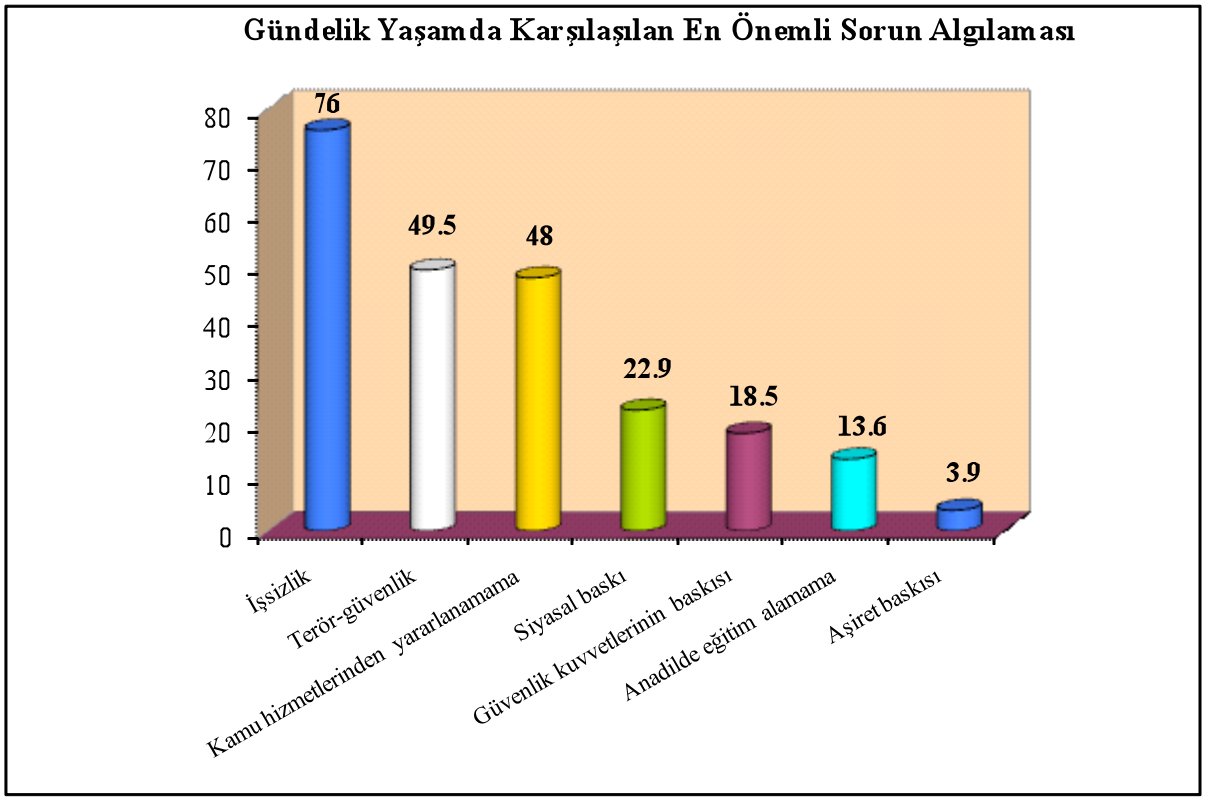

Grafik 13: Göç Etmenin Nedenleri

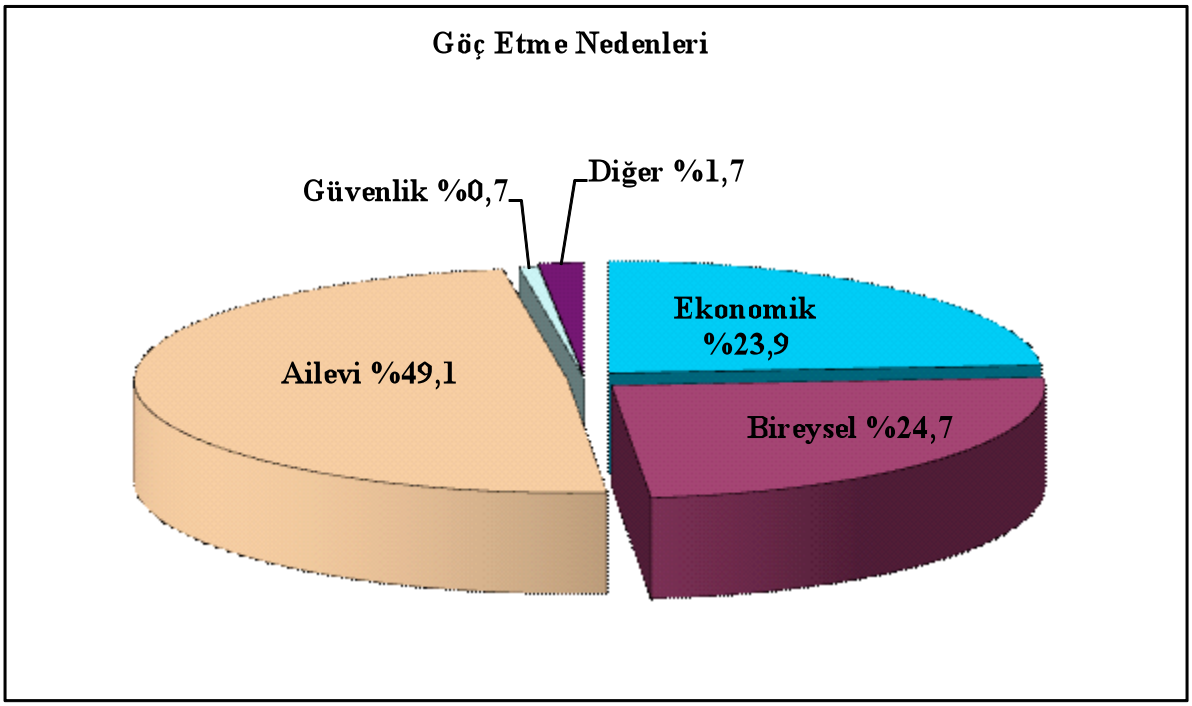

Grafik 14: Kişilerin Eşleriyle Evde Konuştuğu Diller

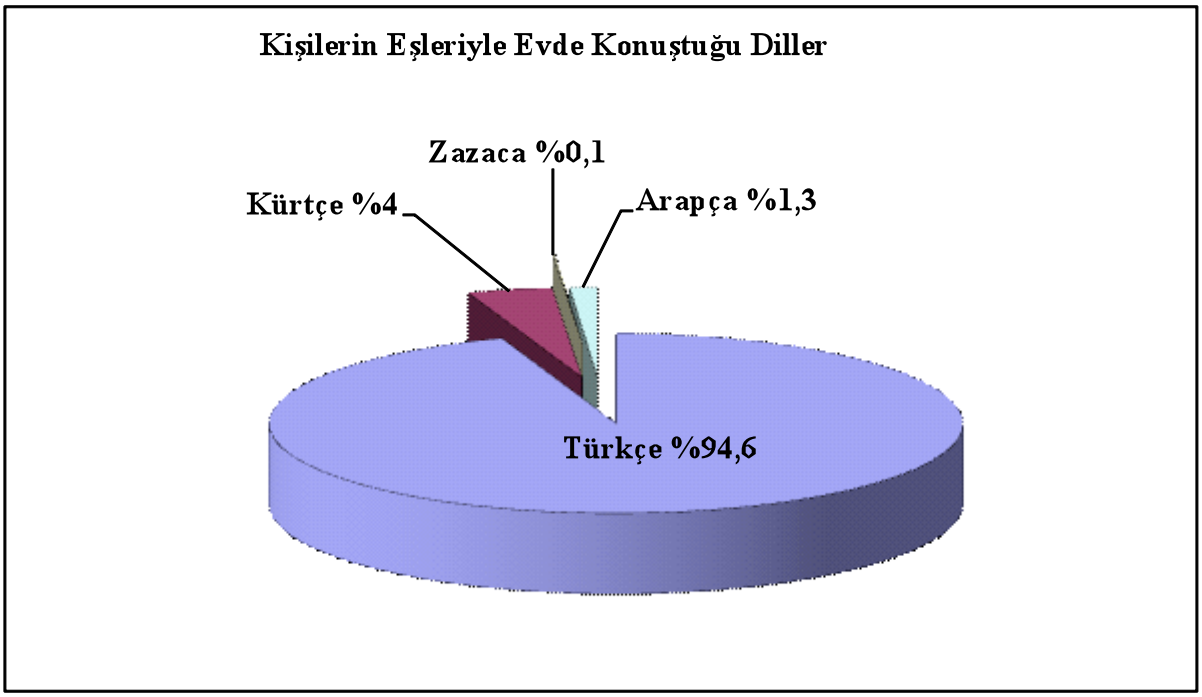

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç kavramı farklı sosyal, kültürel, siyasal, fiziksel ve ekonomik ortam ya da mekândan bir diğerine gidiş-gelişi anlatır. Bu harekete dâhil olan birey ya da bireyler grubuna ise "göçmen" denir. Göçmen kavramı aynı zamanda bir farklılığa da işaret etmektedir. Bu farklılık, zorunlu olarak mevcuda uyumu ya da uyumsuzluğu gündeme getirmektedir. Bu durumda karşımıza yeni sorular çıkmaktadır: "Örneğin, farklı bir topluma/kültüre uyum sağlama nasıl gerçekleşecektir? Bu süreçte hangi faktörler daha önemlidir? Yapısal uyum mu yoksa kültürel uyum mu, göçmeni içine alan toplumun potansiyeli mi yoksa göçmen grubun uyum kapasitesi mi, yatay asimilasyon mu, dikey asimilasyon mu yoksa bunların hepsi beraber mi daha önemlidir?" gibi pek çok sorunun yanıtlanması gerekir.

Daha önce de ifade edildiği üzere bu araştırma, özellikle son 20 yılda, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki illerden olmak üzere Güney, Batı ve kısmen de Orta Anadolu'daki görece gelişmiş kentlere yapılmış olan göçler sonucu gelen göçmenlerle birlikte bu kentlerde yaşayanların mevcut durumlarını, tecrübe ettikleri sorunları, olası gruplaşmaların olup olmadığı, var ise muhtemel çatışma alanlarının boyutu gibi durumlara ilişkin detaylı bulgular elde etmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla **bu bölümde, araştırma örneklemi kapsamında yer almış olan hane halkı ile görüşülen kişilerin göç, çalışma durumu, medeni halleri, eğitim seviyeleri ve benzeri konulardaki bilgileri ile bu kişilerin sosyo-politik algılarına ilişkin genel bulgular**, özet olarak yer almıştır.

Hane halklarında 13.563 kişinin bilgileri alınmıştır. Bu bilgiler ile Türkiye'de kentsel alanlardaki cinsiyet ve yaş dağılımlarını gösteren diğer çalışmaların (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 ve 2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi -ADNKS- sonuçları gibi) bulguları arasında benzerlik görülmektedir. Bu benzerlik çalışmanın örnekleminin temsil gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. **Araştırma kapsamındaki hane halkı nüfusunda erkek ve kadın nüfusun büyüklüğü hemen hemen aynıdır; sırasıyla 6.810 erkek ve 6.753 kadına ilişkin bilgilere ulaşılmıştır.**

Yaklaşık dört kadının biri okula gitmemiş veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş durumdayken, aynı oran erkeklerde yaklaşık her altı erkekte bir düzeyindedir. Hane halkı üyelerinin yaklaşık % 89'unun anadili Türkçe iken, yaklaşık % 8'inin anadili Kürtçe olarak belirtilmiştir. Anadili Zazaca olan kişiler, bilgisi alınan kişilerin yaklaşık % 1'ini oluştururken, anadili Arapça olan nüfus, bilgisi alınan nüfusun % 2'sidir. Anadili Türkçe olanlar, diğer anadil gruplarına göre, daha yüksek öğrenime sahiptir. Anadili Türkçe olan yaklaşık her beş kişiden birisinin öğrenim düzeyi, 'öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş' seviyesindedir. Aynı oran anadili Kürtçe ve Arapça olan gruplarda iki katına çıkmaktadır (% 42).

Hane halkı üyelerinin yarısı (% 52'si) görüşme tarihinde yaşadığı yerleşim yerine, başka bir yerleşim yerinden göç ettiğini belirtmiştir. Göç etme yüzdesi en düşük olarak, beklenildiği üzere, çocuk yaşlarda görülürken göç etme yüzdelerinin özellikle orta yaş gruplarında ve üst yaş gruplarında en yüksek düzeylere ulaştığı görülmektedir. Bu yaş gruplarında hane halkı nüfusunun % 70'inden fazlası görüşmenin gerçekleştiği yerleşim yerine göç etmiştir. Kadın ve erkek nüfusun göç etmiş olanlarının oranları birbirine çok yakındır. Bununla birlikte, anadile göre göç durumu incelendiğinde, **anadili Kürtçe ve Zazaca olanların diğer anadile sahip kişilere nazaran daha fazla oranda göç ettikleri görülmektedir.** Anadili Türkçe ve Arapça olanlar diğer anadile sahip kişilere göre daha az düzeyde hareketlilik sergilemektedirler. Göç etmiş her on kişiden yaklaşık dördü bucak veya köyden göç etmiştir. Göç etmiş nüfusun yaklaşık dörtte biri ise il merkezinden göç etmiştir. Göç etmiş her on kişiden üçü ise bulundukları yere bir ilçe merkezinden gelmiştir. Yurtdışından göç eden kişiler toplam göçmenlerin sadece % 4'ünü oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe köyden göç etme yüzdeleri düşmekte, il ve ilçe merkezinden göç etme yüzdeleri ise artmaktadır. Bucak veya köy merkezinden göç etme, anadili Kürtçe olan hane halkı üyelerinde her on hane halkı üyesinden yaklaşık yediye çıkmaktadır. Aynı oran anadili Zazaca olanlarda her on hane halkı üyesinde yaklaşık altıdır. Anadili Arapça olan göç etmiş nüfusun yarısı da bucak merkezi veya köyden göç etmiştir.

Göç eden hane halkı nüfusunun yarısı 'ailevi' nedenlerden dolayı göç etmiştir. Göç eden hane halkı üyelerinin yaklaşık dörtte biri, 'ekonomik' ve 'bireysel' nedenlerden dolayı göç edildiğini beyan etmiştir. Göç nedenleri arasında, 'güvenlik'

nedeniyle gerçekleşmiş göç yaklaşık % 1 dolayındadır. Ekonomik nedenli göç ise en çok çalışma çağındaki nüfus olan 30-64 yaş grubunda görülmektedir (% 29,2).

Kadın hane halkı üyeleri açısından **son göçün temel nedeni olarak** ailevi ve bireysel nedenler ön plana çıkarken (yaklaşık % 61 ve % 29) **erkek bireyler için** ise **sırasıyla ekonomik, ailevi ve bireysel nedenler en yüksek yüzdeye sahiptir.** Erkek hane halkı üyelerinin % 1'i, kadınların ise % 1,2'si son göçlerinin güvenlik nedeniyle gerçekleştiğini belirtmiştir. Öğrenim durumu yükseldikçe bireysel nedenlerle yapılan göçlerin yüzdesinin arttığı dikkati çekmektedir. Diğer yandan, güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen göçlerin daha az öğrenime sahip kişiler tarafından gerçekleştirildiği, üniversite ve üzeri mezun kişilerin çok az bir bölümünün (% 0,4) son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Anadili Türkçe olan hane halkı üyelerinin % 1'inden daha azı son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirdiklerini ifade ederken, **güvenlik nedeniyle göç, anadili Kürtçe olanlarda yaklaşık % 3'tür. Anadili Arapça olan hane halkı üyelerinin son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirmedikleri, son göçlerini daha ziyade ailevi nedenlerle gerçekleştirdikleri görülmektedir.**

Hane halkının göç nedenleri olarak ifade edilen cevaplar aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İ yi Bir Yaşam Standardı"; **Bireysel Nedenler:** "Evlilik", "Eğitim", "İş Değişikliği/Tayin", "Memlekete Geri Dönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", **Diğer Nedenler:** "Kan Davası", "Töre/Namus Cinayeti" "Sağlık Nedenleri"; "Güvenlik Nedeniyle Ayrılan Yerleşim Yerine Geri Dönüş" ve "Diğer Nedenler".

Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu her on konuttan yaklaşık altısında içme suyunun kaynağı olarak 'Şişe Suyu/Damacana/Pet Su' kullanılmaktadır. Görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu konutlardaysa aynı oran yarıya inmektedir (% 27,9). Evde şehir suyunu içme suyu olarak kullanma oranı ise görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde yaklaşık % 32, Kürtçe olduğu hanelerde ise yaklaşık % 55'dir. Konutlarda tuvaleti evin dışında olan hanelerin oranı yaklaşık % 3 iken, aynı oran görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu hanelerde üç katına (% 9) çıkmaktadır. Hanede oda başına düşen kişi sayısı bulgusu incelendiğinde, görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde oda başına yaklaşık 1 kişi düşerken, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu hanelerde 1,7 kişi düşmektedir.

Hanelerin büyük bir bölümünün elektrikli araçlara sahip olduğu görülmektedir. 'Buzdolabı', 'Çamaşır Makinesi', 'Ütü' ve 'Televizyon' neredeyse tüm hanelerde bulunmaktadır. Bununla birlikte görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerin, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu hanelere göre dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları daha yüksektir. Örneğin, görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerin yarısından fazlasında (% 55) 'Bulaşık Makinesi' bulunurken, aynı oran görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olduğu haneler arasında her dört haneden birine düşmektedir. Benzer şekilde, refah göstergesi olarak değerlendirilebilecek: 'Mutfak Robotu', 'DVD/VCD Çalar', 'Video Kamera', 'Kablo TV/Digitürk', 'Fotoğraf Makinesi', 'Telefon', 'Dizüstü Bilgisayar', 'Bilgisayar', 'İnternet' ve 'Taksi/Minibüs/Otobüs' gibi malların sahipliği görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde daha fazla yaygındır. Hane başına düşen ortalama cep telefonu sayısı, görüşülen kişinin anadiline göre bir farklılık göstermemektedir. Görüşülen kişinin anadilinin Türkçe olduğu hanelerde hane başına ortalama özel araba sayısı, görüşülen kişinin anadilinin Kürtçe olan hanelerin iki mislidir (sırasıyla 0,36 ve 0,18).

Görüşülen kişilerin yaş dağılımı incelendiğinde, yarısının 15-35 yaş grubunda olduğu görülmektedir. 15-24 yaş grubunda daha çok kadın görüşmesi yapılmışken, 35-44 yaş grubunda daha ziyade erkek görüşmeleri yapılmıştır. Görüşülen kişilerin öğrenim durumları incelendiğinde görüşülen kişilerin yaklaşık % 8'inin 'öğrenimi olmadığı veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmediği' görülmektedir. Görüşülen kişiler arasında 'üniversite veya daha yüksek' seviyede öğrenim almış olanların oranı % 13'tür. Üniversite veya daha yüksek öğrenim almış erkek cevaplayıcı oranı, aynı düzeyde öğrenim görmüş

kadın cevaplayıcı oranının yaklaşık iki katıdır. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademe bitirmemiş cevaplayıcıların ise ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Kişi soru kağıdı uygulanan hane halkı üyelerinin yaklaşık % 85'i anadilini Türkçe, % 8'i de Kürtçe olarak ifade etmiştir. Anadili Zazaca ve Arapça olan bireylerin oranı daha düşüktür (sırasıyla % 1,1 ve % 2,4). Görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı Sünni Hanefi (% 45,8) olduğunu belirtirken yaklaşık % 40'ı da 'Müslüman' olduğunu; mezhep ayrımı yapmadığını beyan etmiştir. 'Alevi' olduğunu ifade edenler cevaplayıcıların yaklaşık % 7'sini, 'Sünni Ş afi' olduğunu söyleyenler de yaklaşık % 6'sını oluşturmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğunun Sünni Ş afi ve Sünni Hanefi olduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı illerde Alevilerin, Zaza ve Araplar arasında diğer etnik kökene sahip kişilere göre daha fazla yüzde ile yaşadığı tespit edilmiştir. Türklerin daha çok Sünni Hanefi (yaklaşık yarısı) ve Alevi olduğu, Kürtlerin ise daha çok Sünni Şafi olduğu görülmektedir.

Anadile göre görüşülen kişilerin etnik köken dağılımına bakıldığında anadilini Türkçe olarak ifade eden her on cevaplayıcının dokuzu (% 94,2) kendisini etnik köken bakımından Türk olarak ifade etmiş, yaklaşık % 2'si ise Kürt olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan, anadili Kürtçe olan her on cevaplayıcının dokuzu (% 91,2) kendisini Kürt olarak tanımlarken, yaklaşık % 8'i etnik köken bakımından Türk olduğunu söylemiştir. Anadili Zazaca olanların yaklaşık % 10'u kendisini diğer etnik köken grubuna dâhil ederken, % 9'u Türk, % 1'i ise Kürt olduğunu söylemiştir. Anadili Arapça olanların yaklaşık % 93'ü Arap olduğunu, yaklaşık % 6'sı da Türk olduğunu ifade etmiştir.

Her on kişiden yaklaşık yedisi hayatı boyunca en az bir kez göç etmiştir. Göç etme sıklığına bakıldığında ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısının (% 47,6) hayatında sadece bir kez göç ettiği, yaklaşık her altı kişiden birisinin de iki veya üç kez göç ettiği (% 16,3) görülmektedir. Dört ve daha fazla kez göç etmiş görüşülen kişi oranı ise tüm görüşülen kişiler arasında yaklaşık % 4'tür. Göç durumuna, görüşülen kişinin etnik grubuna göre bakıldığında, etnik grup olarak Türk olduğunu beyan eden her üç kişiden birinin hayatı boyunca hiç göç etmediği görülmektedir. Araplar dışında diğer tüm etnik gruplarda göç etmeyenlerin oranı bundan daha düşüktür. Nitekim etnik olarak Kürt olduğunu ifade etmiş olan yaklaşık her on kişinin altısı hayatı boyunca bir kez göç etmişken (% 64,7), her on kişinin ikisi de hayatı boyunca iki veya üç kez göç etmiştir (% 20,1). Hayatı boyunca bir

kez göç etme oranı en yüksek etnik kökenini Zaza olarak ifade edenlerde olup bu oran her on kişinin yaklaşık yedisi düzeyindedir (% 67,8).

Görüşülen kişilerin yarısı ilk göçlerini 'ailevi' nedenlerden dolayı gerçekleştirmişlerdir. Görüşülen kişilerin dörtte biri de ilk göçlerini 'bireysel' ve 'ekonomik' nedenlerden dolayı gerçekleştirdiklerini beyan etmişlerdir. Birinci göçün temel nedenleri arasında 'güvenlik' nedeniyle gerçekleşmiş göç, % 1'den daha düşük düzeydedir (% 0,7). Görüşülen kişinin etnik grubu açısından bakıldığında, ilk göçün ailevi nedenlerle gerçekleşme yüzdesinin hem Türk hem de Kürt görüşülen kişilerde birbirine oldukça yakın yüzdelerde beyan edildiği görülmektedir. Buna karşın ilk göçün bireysel nedenlerle gerçekleşme yüzdesi, Türkler arasında daha yaygındır. Bu durum bu grubun daha eğitimli olmasıyla ilişki olarak görülebilir.

Birinci göçlerin nedenleri olarak ifade edilen cevaplar hane halkı göç nedenleri ile paralellik göstermekte olup aşağıdaki başlıklar ile gruplandırılmıştır. **Ekonomik Nedenler:** "İşi Yoktu/İş Bulamıyordu", "İşinden Kazandığı Para Yetmiyordu", "İş Aramak", "Para Biriktirmek", "Daha İyi Bir Yaşam Standardı"; **Bireysel Nedenler:** "Evlilik", "Eğitim", "İş Değişikliği/Tayin", "Memlekete Geri Dönüş", "Emeklilik"; **Ailevi Nedenler:** "Ebeveynin Yanına/Yanında Gitmek", "Ebeveynin İş Değişikliği/Tayini", "Ebeveynin İş Araması", "Eşinin Yanına Gitmek (birlikte gitmek)", "Eşinin İş Değişikliği/Tayini", "Eşinin İş Araması", "Ebeveynin Göç Etmesi"; **Çevresel Nedenler:** "Deprem", "Sel", "Heyelan", "Baraj/Gölet Yapımı"; **Güvenlik Nedenleri:** "Güvenlik Kuvvetlerinin Ayrılma Talebi", "Korucuların Ayrılma Talebi", "PKK/Örgütün Ayrılma Talebi", "Korucu Olma Baskısı", "PKK/Örgüte Katılma Baskısı", "Denetimli Gıda Geçişi", "Yayla Yasağı", "Gözaltı/Tutuklanma Kaygısı", "Öldürülme Kaygısı", **Diğer Nedenler:** "Kan Davası", "Töre/Namus Cinayeti" "Sağlık Nedenleri"; "Güvenlik Nedeniyle Ayrılan Yerleşim Yerine Geri Dönüş" ve "Diğer Nedenler".

Birinci göçlerinde görüşülen kişilerin göç ettikleri yerleşim yerlerini tercih etme nedenlerinin başında yine ailevi nedenler çıkmıştır. Bu durum, özellikle etnik kökenini Türk olarak ifade etmiş görüşülen kişiler arasında daha yaygındır. Bu gruptaki her on kişiden yaklaşık dördü (% 43,9) birinci göçlerinde yerleşim yeri tercihlerinde ailevi nedenlerin rol oynadığını belirtmiştir. Etnik kökenini Kürt olarak beyan etmiş kişiler

arasında bu oran her on kişiden üçe düşmektedir (% 32,3). Bununla birlikte bu grupta birinci göçte yer tercih etmede ağırlıklı bir diğer neden olarak ekonomik nedenler karşımıza çıkmaktadır (% 25,2). **Birinci göçlerde yer tercihinde rol oynayan bir diğer faktör ise göç edilen yerde 'akraba / hemşehri mevcudiyeti'dir. Bu faktörün de en çok etnisitesini Zaza ve Kürt olarak ifade etmiş olanlar arasında dikkate alınmış olduğu görülmektedir.**

Her on kişinin dördü son göçünü **'ailevi'** ve **'bireysel'** nedenlerle gerçekleştirmiştir. Her altı kişiden biri de son göçünü **'ekonomik'** nedenlerle gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, birinci göçlerden sonra gerçekleşen göçlerde ailevi nedenlerle göç etme etkisini halen korurken, bireysel nedenlerle göç etme de önemli derecede önem kazanmaktadır. Göç nedenlerine, görüşülen kişilerin sosyo-demografik özelliklerine göre bakıldığında; '25-34 yaş grubunda', 'erkek', 'üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip', 'hiç evlenmemiş' ve etnisite olarak 'Türk' olduğunu beyan etmiş kişilerin daha ziyade **bireysel nedenlerle** son göçlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Etnik kökenini Kürt olarak ifade etmiş ve iki veya daha fazla kez göç etmiş kişilerin yaklaşık yarısının (% 51,2) ise son göçlerinde de **ailevi nedenlerle** göçlerini gerçekleştirdikleri karşımıza çıkmaktadır.

Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip görüşülen kişiler, son göçlerinin zamanlamasına göre üç farklı zaman dönemine ayrılarak incelenmişlerdir. Bu zaman dilimleri sırasıyla son göçlerini '1988'den önce' gerçekleştirmiş olanlar, '1988 ve 1998 arasında' gerçekleştirmiş olanlar ve '1998 ve sonrasında -araştırma tarihine kadar ki dönemde-' gerçekleştirmiş olanlar şeklindedir. Beklenildiği üzere daha ileri yaşlarda olan görüşülen kişiler arasında son göçlerini '1988 ve 1998 arasında' ve '1988 öncesinde' gerçekleştirmiş olanların oranı daha fazladır. Buna karşın genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık dörtte üçü (% 73,5) son göçlerini 1998 ve sonrasında gerçekleştirmişlerdir. Her on erkekten yaklaşık dördü son göçünü '1988'den önce' gerçekleştirmişken aynı oranda kadın, son göçünü '1998 ve sonrasında' gerçekleştirmiştir. Erkeklerin göç edilen yerlere kadınlardan daha önce ulaşmaları ve şartları oluşturduktan sonra kadınların (ve varsa çocukların) 'aile birleşmesi' şeklinde göç etmeleri bu zaman dönemi farklılaşmasını açıklayabilir. Öğrenim düzeyi yüksek olanlar arasında da son göçünü '1998 ve sonrasında' gerçekleştirmiş olanların payı artmaktadır. Bu durum öğrenim düzeyi daha yüksek olan kişilerin daha fazla sayıda göç etmeleri ile ilişkilidir.

Etnisite özelliğine göre son göçün zamanına baktığımızda; etnik grubunu Türk ve Kürt olarak beyan etmiş olan görüşülen kişiler arasında çok önemli bir zaman farklılaşması olmadığı görülmektedir. Kendisini Zaza olarak değerlendiren her on kişiden yaklaşık dördü (% 42,7) son göçünü '1988 ve 1998 arasında' gerçekleştirmiş iken etnik kökenini Arap olarak değerlendirenlerin yaklaşık yarısı (% 52,6) son göçlerini '1998 ve sonrasında' gerçekleştirdiğini söylemiştir.

Genel olarak görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,3) hiç çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamında özellikle kadınların çalışma oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Kadınlarda hiç çalışmayanların oranı her on kadından yaklaşık yedisi iken (% 71,6), aynı oran erkeklerde yaklaşık olarak her dört erkekten biri (% 23,8) düzeyindedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe bireylerin işgücüne katılımları da yükselmektedir. Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş yaklaşık her dört kişiden biri (% 23,5) 'son bir hafta içinde' veya 'genellikle' çalıştığını ifade ederken, üniversite veya daha yüksek bir öğrenime sahip kişilerde bu oran yaklaşık her on kişiden sekize (% 81,4) yükselmektedir. Diğer bir deyişle **araştırma bulguları, öğrenim düzeyinin çalışma hayatında yer bulma üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Etnik kökenini Türk ve Zaza olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık yarısının (sırasıyla % 45,9 ve % 49,8), etnik kökeninin Kürt ve Arap olduğunu söyleyenlerin de yaklaşık % 60'ının (sırasıyla % 59,0 ve % 62,2) hiç çalışmadığı görülmektedir.** Etnik kökenini Türk olarak ifade edenler çalışma hayatında daha çok yer almaktadırlar. Bu gruptaki görüşülen kişilerin yarıdan biraz fazlası (% 54,2) çalışma hayatında son bir hafta veya genelde çalışmak suretiyle yer aldıklarını söylemişlerdir. Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen her on kişinin ise yalnız dördünün çalışma hayatında yer aldığı görülmektedir.

Görüşülen her on kişiden yaklaşık altısı (% 64,0) hizmet sektöründe çalışıyor iken, yaklaşık üçü de sanayi sektöründe (% 33,5) çalışmaktadır. Sanayi sektöründe çalışma en yaygın olarak 15-24 yaş grubu genç nüfus arasında görülmektedir. Bu yaş grubundaki her on çalışandan yaklaşık dördü (% 39,0) sanayi sektöründe çalışırken, yaklaşık altısı (% 59,0) da hizmet sektöründe çalışmaktadır. **Tarım/Hayvancılık sektöründe çalışma en yaygın olarak 45-60 yaş grubu görüşülen kişiler arasında görülmektedir (yaklaşık % 7).** Görüşülen kişilerin etnik kökenine göre sahip oldukları işin

ekonomik faaliyet tipine baktığımızda ise **kendisini Türk olarak tanımlamış yaklaşık her on görüşülen kişinin altısının (% 65,0) hizmet sektöründe, üçünün de sanayi sektöründe çalıştığı görülmektedir (% 32,5). Etnik kökenini Kürt olarak söylemiş görüşülen kişiler ise hizmet ve sanayi sektörlerine neredeyse yarı yarıya dağılmışlardır. Tarım ve hayvancılık sektörlerinde çalışma ise en çok etnik kökenini Arap olarak ifade etmiş görüşülen kişiler arasında görülmektedir (% 15.3).**

Çalıştığını beyan etmiş yaklaşık her on görüşülen kişiden yedisi (% 72,4) çalıştığı işten dolayı bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olduğunu belirtirken, yaklaşık her on çalışandan üçü (% 27,6) herhangi bir kuruma bağlı olmadan çalıştıklarını söylemiştir. Çalışan kişiler yaklaşık % 55 ile en çok sosyal sigortalar kurumuna bağlı olarak çalıştıklarını beyan etmişlerdir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe sosyal güvenliğe bağlı olarak çalışma oranları da artmaktadır. **Etnik köken açısından kendilerini Türk olarak ifade eden her on kişiden yaklaşık yedisi (% 73,5), Kürt olarak ifade eden her on kişiden de altısı (% 60) çalıştıkları işten kaynaklı olarak bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olduklarını söylemişlerdir.** Ayrıca etnik kökenini Türk olarak beyan eden görüşülen kişilerin % 85'inin, Kürt olarak beyan edenlerin yaklaşık % 71'inin, Zaza olarak beyan edenlerin yaklaşık % 42'sinin ve Arap olarak beyan edenlerin de yaklaşık % 82'sinin bir sağlık sigortası olduğu tespit edilmiştir.

Görüşülen kişilerden çalışmadıklarını söyleyenlerin çalışmama nedenleri etnik köken özelliğine göre incelenmiştir. Buna göre **iki etnik köken grubunda da en yaygın çalışmama nedeni görüşülen kişinin 'ev kadını' olmasıdır. İ kinci önemli neden görüşülen kişinin 'çocuk bakması' ve üçüncü olarak da görüşülen kişinin 'iş arıyor veya işsiz' olmasıdır. İş arama veya işsiz olma nedeniyle çalışmama en yaygın olarak etnik kökeninin Kürt veya Zaza olduğunu söyleyen grubun erkek üyeleri arasında görülmektedir (yaklaşık % 57).** Emeklilik nedeniyle çalışmadığını söyleyenlerin oranı, etnik köken olarak Türk veya Diğer olan grupta yaklaşık % 13 iken, Kürt veya Zaza olan grupta % 2,4'dür. Etnik kökenini Kürt veya Zaza olarak ifade etmiş gruptaki kadınların yaklaşık % 13'ünün çalışmama nedeni bu kadınların eşleri veya ailelerinin çalışmalarına izin vermemesidir. Aynı nedenden dolayı çalışmama, etnik köken olarak Türk veya Diğer olan grubun kadın üyeleri arasında yarı yarıya daha düşüktür.

Evlenme oranlarının anadili Kürtçe ve Arapça olanlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan en yüksek düzeyde hiç evlenmemiş nüfusun Türklerde (% 23,6) ve Zazalarda (% 26 civarında) olduğu görülmektedir. Yine boşanmış olarak yaşamlarını sürdüren bireyler, Türkler arasında % 3,2 olarak tespit edilmiştir.

Etnik kökenini Türk olarak beyan etmiş görüşülen kişilerin neredeyse tamamı eşleri ve çocuklarıyla Türkçe konuşmaktadırlar. **Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 67,0) eşleri ile genellikle Türkçe konuşmaktadır. Bu grubun yaklaşık % 87'si ise beraber yaşadığı çocukları ile Türkçe konuşurken, % 23'ü de kendi anadili olan Kürtçe ile konuşmaktadır.** Etnik kökeninin Arap olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık altısı (% 57,9) eşi ile Türkçe konuşmakta iken, yedisi (% 71,6) birlikte yaşadığı çocuğu ile Türkçe konuşmaktadır.

Görüşülen her beş kişiden yaklaşık biri (% 18,3) hiç gazete okumadıklarını ifade etmiştir. Hürriyet Gazetesi, % 24,5 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek yüzde ile okunan gazetedir. Bu gazeteyi sırasıyla Posta (% 22,5), Sabah (% 20,0) ve Spor Gazeteleri (% 11,6) izlemektedir. Görüşülen her dört kadından biri (% 24,7) gazete okumadığını belirtmiştir. Bu oran, gazete okumayan erkeklerin iki mislidir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe gazete okuma yüzdeleri de artarken üniversite veya daha yüksek öğrenime sahip kişilerin en sık okudukları gazeteler Hürriyet (% 39,5) ve Milliyet'tir (% 20,1). Öğrenimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişiler arasında genel olarak gazete okuma oranları düşük olsa da (% 42,2) bu gruptaki her beş kişinin yaklaşık biri (% 18,0) Posta Gazetesi'ni okuduğunu ifade etmiştir.

Etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyen her dört kişiden yaklaşık biri (% 25,9) Hürriyet Gazetesi'ni, her beş kişiden yaklaşık biri de sırasıyla Posta (% 22,7) ve Sabah (% 20,7) gazetelerini okumaktadır. **Etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyenlerin yaklaşık % 28'i gazete okumadığını belirtirken, bu grupta görüşülen her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,6) Posta Gazetesi'ni okuduğunu ifade etmişlerdir. Etnik köken olarak Kürt olanların ikinci sırada okudukları gazete yaklaşık % 13 ile Sabah Gazetesi'dir.**

Etnik köken olarak Zaza olduğunu belirtmiş her üç kişiden yaklaşık biri (% 36,4) Hürriyet Gazetesi'ni okumaktadır. Arap olduğunu söyleyen her dört görüşülen kişiden biri (% 23,7) gazete okumadığını beyan etmiş olup, bu grup tarafından en çok Posta Gazetesi (% 27,1) okunmaktadır.

Görüşülen kişilerin yaklaşık % 5'i TV izlemediğini belirtmiştir. Yaş grupları arasında en genç olandan en yaşlı olana doğru TV izlemeyenlerin yüzdesi azalmaktadır: En genç nüfus grubunu oluşturan 15-24 yaş grubunda TV izlememe davranışı yaklaşık % 9 iken 45-60 yaş grubunda görüşülen kişilerin sadece % 2,6'sı TV izlemediklerini beyan etmişlerdir. Tüm TV kanalları arasında, **Kanal D % 56 ile görüşülen kişiler arasında en yüksek yüzde ile izlenilen televizyon kanalıdır. Bu kanalı sırasıyla ATV (% 44,3), Show TV (% 43,3) ve Star (% 23,9) izlemektedir.** En yaygın olarak izlenilen Kanal D, özellikle 15-24 yaş grubu gençler tarafından izlenilmektedir. Daha üst yaş gruplarında Kanal D'nin izlenilme oranları düşmesine karşın yine de bu kanal tüm yaş gruplarında birinci sırada izlenilen kanal olma özelliğini korumaktadır. Kadınların en çok izlediği kanalların sırasıyla Kanal D, ATV ve Show TV; erkeklerin ise sırasıyla Kanal D, Show TV ve ATV olduğu görülmektedir. Öğrenim grupları arasında **öğrenim düzeyi yükseldikçe görüşülen kişiler arasında NTV, Habertürk, CNN Türk gibi haber kanallarının izlenilme yaygınlığı artarken Samanyolu ve Kanal 7 gibi kanalların izlenilme yaygınlığı azalmaktadır. Roj/TV MMC kanalı en yaygın olarak en düşük öğrenim grubunu oluşturan öğrenimi olmayan veya ilköğrenimi bitirmemiş grup tarafından izlenilmektedir (% 4,1).**

En sık izlenilen TV kanalı sıralaması, görüşülen kişinin etnik köken özelliğine göre çok fazla değişim göstermemektedir. Roj TV/MMC kanalı etnik kökenini Kürt olarak ifade etmiş görüşülen kişilerin % 8'i tarafından izlenilmekte iken diğer etnik kökenden kişilerce bu kanal neredeyse hiç izlenilmemektedir. Etnik köken olarak Arap olduğunu söylemiş olanların diğer etnik köken gruplarına göre ATV'yi izleme yüzdelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

TRT 6 (ŞEŞ)'nın yayın hayatına başlaması konusundaki yanıtlar şu şekilde verilmiştir: **Etnik kökenini Türk/Diğer** (Arap veya Diğer gruplar) **olarak beyan eden her on kişiden yaklaşık üçü (% 31,6) olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık üçü de (% 32,5) olumsuz bulduğunu ifade etmiştir.** Her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,3)

“Farketmez” veya “Kararsızım” derken, “Fikrim yok/Bilmiyorum” diyenlerin oranı % 14’dür. Erkeklerin yaklaşık % 38’i TRT 6’ya olumlu bakarken, her dört kadından biri olumlu baktığını ifade etmiştir. Kadınların yaklaşık beşte biri de bu konu hakkında bir fikri olmadığını beyan etmiştir. Görüşülen kişiler arasında daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar arasında TRT 6’ya olumlu görüş bildirme daha yaygındır. Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 1988 ve 1998 arası göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş beyan etmenin en düşük düzeyde olduğu (% 25,5) görülmektedir. Hiç göç etmeyenlerin, 1998 sonrasında, 1988 öncesinde son göçünü gerçekleştirenlerin arasında olumlu görüş bildirme oranı % 31,1 ile % 35,0 arasında değişmektedir. **Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, daha yakın dönemde göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş bildirmenin daha yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin; 1998 ve sonrasında göç edenler arasında bu oran yaklaşık % 68 iken, 1988 öncesinde göç etmiş olanların arasında % 49’dur. Hiç göç etmeyenlerin arasında olumlu görüş bildirme oranı ise yaklaşık % 53’dür.**

Görüşülmüş olan kişilere Türkiye’de RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) kontrolünde Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması hakkındaki görüşleri sorulmuş ve etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 30,8) bu görüşü olumlu bulduklarını söylerken, her on kişinin yaklaşık dördü (% 40,4) de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her altı kişiden yaklaşık biri (% 16,9) “Farketmez/Kararsızım” derken, “Fikrim yok/Bilmiyorum” diyenlerin oranı yaklaşık % 12’dir. Erkeklerin yaklaşık % 34’ü Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapmasına olumlu bakarken, kadınların yaklaşık % 28’i olumlu baktıklarını, beşte biri de (% 21,2) “Farketmez/Kararsızım” görüşünü ifade etmişlerdir. Öğrenimi olmayan/ilköğrenimi bitirmemiş kişilerden yaklaşık % 15,0’i olumlu görüş bildirmişken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip kişiler arasında olumlu görüş bildirenlerin oranı % 46’ya çıkmaktadır. Öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gruplar arasında “Fikrim yok/Bilmiyorum” şeklinde görüş bildirenlerin oranı daha düşüktür. Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 1988 ve 1998 arası göç etmiş olanlar arasında olumlu görüş beyan etmenin en düşük düzeyde olduğu (% 28,0) görülmektedir. Hiç göç etmeyenlerin, 1998 sonrasında, 1988 öncesinde son göçünü gerçekleştirenlerin yaklaşık üçte biri olumlu görüş bildirirken, bu gruplardaki her on kişiden yaklaşık dördü de olumsuz

bulduklarını söylemişlerdir. **Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan eden her on kişiden yaklaşık altısı (% 60,4) olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık % 14'ü de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir.** Her beş kişiden yaklaşık biri (% 20,6) "Fark etmez/ Kararsızım" derken, "Fikrim yok/Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 5'dir. Yaş grupları arasında Kürtçe özel TV kanallarının yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirmeye bakıldığında en olumlu görüş bildiren grubun % 65 ile 26-35 yaş grubu olduğu görülmektedir. Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, yaklaşık % 67 ile en yüksek oranda olumlu görüş bildiren kesimin hiç göç etmemiş olanlar olduğu görülmektedir. Göç edenler arasında en yüksek oranda olumsuz görüş bildiren grup 1988 ve öncesinde göç edenlerdir (% 26,7).

Görüşülmüş olan kişilere "TRT'nin 24 saat Arapça yayın yapmasını olumlu mu yoksa olumsuz mu bulursunuz, yoksa farketmez mi?" sorusu sorulmuş ve etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan eden görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 31,6) bu görüşü olumlu bulduklarını söylerken, her on kişinin yaklaşık dördü (% 38,8) de olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 18,8) "Farketmez/Kararsızım" derken, "Fikrim yok/Bilmiyorum" diyenlerin oranı yaklaşık % 0,7'dir. Daha ileri yaş grupları arasında TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumlu görüş bildirme oranı artarken, olumsuz görüş bildirenlerin payı azalmaktadır: 15-25 yaş grubundaki görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 28,2) ve 26-35 yaş grubundakilerin de yaklaşık % 36'sı olumlu görüş bildirmişlerdir. Erkeklerin yaklaşık % 35'inin konu hakkındaki görüşü olumlu iken, % 44'ünün olumsuzdur. Kadınların yaklaşık % 28'i olumlu baktıklarını, % 34'ü olumsuz bulup katılmadıklarını, beşte biri de (% 22,4) "Farketmez/Kararsızım" görüşünü ifade etmişlerdir. Daha yüksek öğrenim durumuna sahip olanlar arasında konu hakkında olumlu görüş bildirme daha yaygındır: Öğrenimi olmayan/ilköğrenimi bitirmemiş kişilerden yaklaşık dörtte biri (% 26,7) olumlu görüş bildirmişken, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyine görüşülen kişiler arasında olumlu görüş bildirenlerin oranı % 34'e çıkmaktadır. Öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gruplar arasında "farketmez/kararsız" şeklinde görüş bildirenlerin oranı daha düşüktür. Etnik kökenini Türk/Diğer olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, hiç göç etmeyenler de dâhil olmak üzere tüm kategorilerde görüşülen kişilerin yaklaşık üçte birinin olumlu görüş beyan ettiği görülmektedir. Olumsuz yanıt vermede ise en çok hiç göç etmeyenler önde

gelmektedir; bu gruptaki her on kişiden yaklaşık dördü (% 41,7) TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında olumsuz görüş bildirmiştir.

TRT'nin Arapça yayın yapması hakkında etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin yarısı olumlu bulduklarını söylerken, yaklaşık dörtte biri de (% 23,2) olumsuz bulduğunu ifade etmiştir. Her beş kişiden yaklaşık biri (% 21,5) "Farketmez/Kararsızım" demiştir. Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenlerin son göçün zamanına göre verdikleri yanıtlar incelendiğinde, yaklaşık % 56 ile en yüksek oranda olumlu görüş bildiren kesimin hiç göç etmemiş olanlar olduğu görülmektedir. Göç edenler arasında en yüksek oranda olumlu görüş bildiren grup 1998 sonrasında göç edenlerdir (% 52,7).

Çalışma kapsamında görüşülen kişilere ilköğretim okullarında, liselerde ve üniversitelerde seçmeli dil dersi olarak "Kürtçe" dil dersinin açılması hakkındaki görüşleri de sorulmuş ve görüşülen kişilerin yaklaşık % 59,8'i ilköğretim okullarında, % 57,2'si liselerde ve % 54,7'si de üniversitelerde seçmeli dil dersi olarak Kürtçe dil dersinin açılmasını olumsuz değerlendirmiştir. Etnik kökenlerine göre verilen yanıtlara baktığımızda, etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyen her on kişiden altısı sayılan okullarda seçmeli Kürtçe dersi verilmesini uygun **bulmamaktadır**. Etnik köken olarak Kürt olduğunu ifade edenlerin dörtte biri de ilkokul, lise ve üniversite düzeyindeki okullarda Kürtçe'nin seçmeli dil dersi olarak yer almasını uygun bulmamaktadır. Etnik köken olarak Arap olduklarını beyan eden görüşmecilerin yaklaşık yarısı da okullarda seçmeli ders olarak Kürtçe verilmesini onaylamamıştır.

Görüşülen kişilerin **sosyo-politik görüş ve algılarına ilişkin bulgular**ın özeti ise şu şekildedir:

Her dört kişinin yaklaşık üçü için (% 76,0) işsizlik gündelik yaşantıları içerisinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları en muhtemel sorun olarak ortaya çıkmıştır. Görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı 'terör/güvenlik sorunları' (% 49,5) ve 'kamu hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama' (% 48,0) sorunlarını, işsizlikten sonra gelen önemli sorunlar olarak söylemişlerdir. 'Siyasi baskı', görüşülen kişilerin % 23'ü, 'güvenlik kuvvetlerinin tutum ve davranışı' % 19'u tarafından dile getirilmiştir. **'Anadilde eğitim**

alamama'yı görüşülen kişilerin sadece % 14'ü gündelik yaşamları ve gelecekleri açısından bir sorun olarak gördüklerini söylemişlerdir. İşsizlik hemen hemen her grup ve sosyo-demografik özelliğe sahip kişiler tarafından dile getirilmesine rağmen özellikle 25 yaş üzeri yetişkinler, kadınlar, öğrenimi yok/ilköğretim birinci kademe bitirmemiş olanlar, medeni durumu dul/boşanmış/ayrı yaşıyor olanlar ve etnik köken olarak Kürt ve Zazalar, 1988-1998 arasında göç etmiş olanlar tarafından daha yüksek yüzdelerle belirtilmiştir. Öğrenim düzeyi öğrenimi yok/ilköğretim birinci kademe olan her on kişinin üçü, terör ve güvenlik sorunlarını dile getirirken, öğrenim düzeyi üniversite veya daha yüksek olanların yarıdan fazlası (% 55,1) bu sorunun kendi yaşantılarında, ailelerinin veya toplumun günlük yaşamı veya geleceği açısından sorun olduğunu söylemişlerdir. **Etnik kökene göre terör ve güvenlik sorunlarının belirtilmesi durumu incelendiğinde, etnik köken olarak Türk olduğunu söyleyenlerin yaklaşık yarısının (% 51,8), Kürt olduğunu söyleyen her on kişinin ise yalnız üçünün (% 31,2) terör ve güvenlik sorunlarını dile getirdikleri görülmüştür.**

Öte yandan, kamu hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama sorununu dile getirmede yaş, cinsiyet ve son göçün zamanı özelliklerine göre görüşülen kişiler arasında önemli bir farklılaşma **görülmemektedir.** Öğrenim durumu daha yüksek gruplar arasında bu sorunu dile getirme oranı daha düşüktür. Medeni duruma göre ise bu sorun en çok dul/boşanmış/ayrı yaşayan kişiler tarafından dile getirilmiştir (% 55,9). Etnik köken özelliğine göre ise ilk sırada Arap olduğunu beyan edenler (her on kişinin altısı), ikinci sırada Kürt olduklarını söyleyenler (% 55), üçüncü sırada da etnik kökenini Türk olarak tanımlayanlar (% 47) gelmektedir.

Türkiye'nin AB'ye katılmasını, etnik kökenini Türk olarak beyan etmiş görüşmecilerin % 55'i olumlu bulmakta iken, etnik kökenini Kürt olarak söylemiş olanlar arasında bu oran % 61'dir. ABD ile ilişkiler konusunda ise etnik kökene göre önemli bir fark bulunmamaktadır. **Türk veya Kürt görüşülen kişilerin çoğunluğu (Türklerde % 47 ve Kürtlerde % 45) ABD ile olan ilişkileri olumsuz bulduklarını/onaylamadıklarını söylemişlerdir.**

Görüşülen kişilere "Türkiye'nin dünyadaki hangi ülke(ler) ile yakın ilişki ve birlik oluşturmasını tercih edersiniz?" sorusu sorulmuştur. Tablo 4.3.10'da görüldüğü üzere, etnik

köken olarak Türk veya Kürt olduklarını söyleyenlerin yaklaşık % 20'si (sırasıyla % 18,9 ve % 21,0) bu soruya "Avrupa Birliği" cevabını vermişlerdir. İ slam ülkeleri ile birlik oluşturulmasını tercih eden Türklerin oranı % 17 iken, Kürtlerin oranı % 23'dür. Etnik köken olarak Türk ve Kürt olduklarını söyleyenlerin cevapları "Orta Asya Ülkeleriyle" birlik oluşturulması konusunda bir hayli farklılaşmaktadır. Türklerin % 17'si böyle bir birlik oluşturulmasını tercih ederken, aynı oran Kürtler arasında % 3 dolayındadır.

Görüşülen kişilere "Size etnik ayrımcılık uygulandığını düşünüyor musunuz?" sorusu sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını ifade eden grubun % 4,6'sı kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını belirtmiştir. Etnik olarak kendilerini Kürt/Zaza olarak tanımlamış grupta görüşülen her on kişiden üçü (% 29,5) kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını söylerken, yaklaşık yedi kişi (% 66,4) de uygulanmadığını söylemiştir. Bu soruya herhangi bir fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 4,1'dir. **Yaş grupları arasında kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını söyleyenlerin oranının en yüksek olduğu grup 26-35 yaş grubudur (% 40,6). Öğrenim düzeyi daha yüksek olan görüşülen kişiler arasında kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşünme daha yaygındır.** Kürt/Zaza etnik grubunda en yüksek öğrenim düzeyini temsil eden lise mezun/üniversite veya daha yüksek grubundaki her on kişiden dördü, "Size etnik ayrımcılık uygulandığını düşünüyor musunuz" ş eklinde sorulan soruya 'evet' yanıtını vermiştir. Aynı oran en düşük öğrenim düzeyinde olan Öğrenimi yok/İlköğretim birinci kademeyi bitirmemiş grubundaki görüşülen kişiler arasında ise % 23'dür. Son göçün zamanına göre bakıldığında ise son göçünü 1988-1998 arasında gerçekleştirmiş olan görüşülen kişilerin % 37'sinin kendisine etnik ayrımcılık uygulandığını düşündüğü görülmektedir. Aynı oran hiç göç etmemiş görüşülen kişiler arasında ise % 26'dır.

Görüşülen kişilere etnik ayrımcılığın yanı sıra din ve mezhep temelinde ayrımcılığa uğradıklarını düşünüp düşünmedikleri de sorulmuş ve **etnik kökenini Türk/Diğer olarak belirten grubun yaklaşık % 7'si kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını düşünürken, % 93'ü de böyle bir ayrımcılık uygulanmadığını düşünmektedir. Bu grup içinde özellikle din/mezhep inancını 'Alevi' olarak söylemiş her iki görüşülenden birisi kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını söylemiştir.** Din/mezhep inancı 'Diğer' olarak belirtilen grubun ise % 15'i böyle bir ayrımcılık uygulandığını

düşünmektedir. Diğer grubu içinde ağırlıklı olarak dini inancı olmadığını söyleyen kişiler ile Arap Alevi/Nusayri olduğunu söyleyen görüşülen kişiler bulunmaktadır. Son göçün zamanı açısından bakıldığında ise özellikle son göçünü 1988 öncesinde gerçekleştirmiş her on kişinin yaklaşık birinin (% 9,2) kendisine din/mezhep temelli ayrımcılık uygulandığını düşündüğü görülmektedir.

Kendisini etnik köken olarak Kürt/Zaza olarak tanımlayan gruptaki her on kişinin biri "Size din/mezhep ayrımcılığı uygulandığını düşünüyor musunuz?" sorusuna 'evet' yanıtını vermiştir. Din/mezhep ayrımcılığı uygulandığını düşünenlerin oranı; yaş grupları arasında 26-35 yaş grubunda (% 11,4) ve erkekler arasında (% 12,7) daha yüksektir. Öğrenim grupları arasında ise Lise Mezun/ Üniversite veya daha yüksek öğrenim seviyesindeki her dört kişiden yaklaşık biri (% 26,2) bu şekilde bir ayrımcılığa uğradığını düşünmektedir.

Görüşülen kişilere devletin eğitim, ekonomi, sosyal, sağlık, adalet ve güvenlik alanlarında vatandaşlarının beklenti ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar uygulayıp uygulamadığı da sorulmuş olup **görüşülen kişilerin devlet politikalarını değerlendirmelerinde etnik kökenin farklılaştırıcı bir etki oluşturmadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, hangi etnik gruptan olursa olsun, görüşülen kişilerin verdikleri cevaplar birbirinden önemli derecede farklılaşmamaktadır.** Görüşülen kişilerin en çoktan en aza doğru beklenti ve ihtiyaçlara uygun politika uygulandığını düşündüğü alanlar şu şekilde sıralanmaktadır: Sağlık (% 44,3), Güvenlik (% 38,0), Eğitim (% 30,2), Adalet (% 26,9), Sosyal (% 26,4) ve Ekonomi (% 16,2). 'Uyguluyor' diyenlerin yüzdeleri ufak değişiklikler gösterse de iki etnik köken grubunda da sıralama değişmemektedir. Tüm politika alanlarında etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenlerin 'Kısmen uyguluyor' şeklinde yaptıkları değerlendirmelerin kendilerini Kürt/Zaza olarak tanımlayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle sosyal ve güvenlik politikalarında bu fark daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, 'Uyguluyor' ve 'Kısmen uygulanıyor' yanıtları beraberce düşünüldüğünde: Etnik köken olarak Türk/Diğer olan grubun, Kürt/Zaza gruba göre daha yüksek oranlarda bahsedilen alanlarda uygun politikalar izlenildiğini (tamamen veya kısmen) düşündükleri söylenebilir. Bununla birlikte, uygun politikaların 'uygulanmadığını' söyleme yüzdesi etnik köken olarak

Kürt/Zaza olan grupta Türk/Diğer olan gruba göre daha yaygındır. Sosyal ve Güvenlik politika alanlarında bu farklılık daha da belirgin olarak gözükmektedir.

Etnik kökene ve son göçün zamanına göre görüşülen kişilerin sosyal yardım alıp almadıkları sorulmuş ve **bulgular, sosyal yardım almada etnik kökene dayalı bir fark olmadığını göstermektedir: Her iki gruptaki görüşmecilerin yaklaşık % 5'i sosyal yardım aldığını söylemiştir.** Son göçün zamanına göre bakıldığında ise etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenler arasında en çok yardım alanlar son göçünü 1998 sonrasında gerçekleştirenler iken Kürt/Zaza olduğunu ifade edenler arasında en çok yardım alanlar son göçünü 1988-1998 arasında gerçekleştirmiş kişilerdir. Sosyal yardım aldığını söyleyenlerin bu yardımları nereden aldıklarına baktığımızda görüşülen kişilerin etnik kökenine göre yardım kaynaklarında bazı farklılaşmalar olduğunu görmekteyiz. Etnik köken olarak Türk/Diğer ve Kürt/Zaza olduğunu söyleyen iki gruptaki görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı sosyal yardımın kaynağı olarak "belediye"yi söylemişlerdir. Ancak etnik köken olarak Türk/Diğer olanların beşte biri yardım kaynağının "kaymakamlık" olduğunu belirtirken, aynı oranda Kürt/Zaza yardım kaynağını "Vakıf" olarak beyan etmiştir.

Görüşülen kişilerden güvenlik kuvvetlerinin (polis, jandarma) kendilerine karşı davranışlarını değerlendirmeleri istenmiş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu beyan etmiş her on kişiden yaklaşık altısı (% 62,5) "iyi/olumlu" yanıtını vermişken, biri de "bazen iyi/bazen kötü" yanıtını vermiştir. Bu grupta görüşülen beş kişiden yaklaşık biri ise soruyu "Bilmiyorum/Fikrim yok" ş eklinde yanıtlamıştır. **Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyenlerin yaklaşık yarısı (% 53,2) güvenlik kuvvetlerinin kendilerine karşı davranışını "iyi/olumlu" olarak değerlendirmektedir. Bu gruptaki her on kişiden yaklaşık biri (% 11,8) kendilerine yönelik davranışları "kötü/sert/olumsuz" olarak tanımlamışlardır.** Görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri (% 28,5) de güvenlik kuvvetlerinin davranışı hakkında "Bilmiyorum/Fikrim yok" yanıtını vermeyi tercih etmiştir.

Daha erken yaşlardaki görüşülen kişiler arasında, güvenlik kuvvetlerinin davranışını "kötü/sert/olumsuz" bulma oranları daha yüksektir. 15-25 yaş grubundaki gençler arasında bu oran % 15 iken 36-60 yaşlarındaki görüşmeciler arasında % 8'dir. Bununla birlikte 15-25 ve 36-60 yaş grubundaki her on kişiden yaklaşık altısı (% 57,5) güvenlik kuvvetlerinin davranışlarını "iyi/olumlu" ş eklinde değerlendirmiştir. Görüşülen erkeklerin

yaklaşık % 16'sı Polis/Jandarma'nın kendilerine yönelik davranışlarını "kötü/sert/olumsuz" olarak bulurken, kadınlarda bu oran yarı yarıya daha düşüktür. Bununla birlikte her on kadın cevaplayıcıdan yaklaşık dördü, bu soru hakkında bir bilgisi/fikri olmadığını beyan etmiştir. **Güvenlik kuvvetlerinin kendilerine karşı davranışını "kötü/sert/olumsuz" olarak değerlendirme yüksek eğitimli kişiler arasında daha yaygındır.** Hiç göç etmemiş kişilerin yaklaşık dörtte biri (% 23,4) polis/jandarmanın kendilerine "kötü/sert/olumsuz" davrandığını söylerken aynı oran 1998 sonrasında göç eden kişiler arasında % 3 dolayındadır. Burada beklenti, tersinin geçerli olması durumudur. Ancak 1998 sonrası göç etmiş olanlar polis/jandarmanın kendilerine karşı tutumlarını değerlendirirlerken, geldikleri yerdeki polis/jandarmanın daha önce kendilerine karşı olan tutum ve davranışlarıyla kıyaslayarak yanıt verdikleri ve yeni yerleşim alanındaki polis/jandarma davranışının geldikleri yere göre daha olumlu olarak değerlendirildiği gözden kaçırılmamalıdır. Öte yandan 1988-1998 arasında göç etmiş her on görüşülen kişiden yaklaşık biri (% 11,7) ve 1988 öncesinde göç etmiş her on görüşülen kişiden yaklaşık ikisi (% 17,4) güvenlik kuvvetlerinin davranışları hakkında "kötü/sert/olumsuz" değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

"Sizce Doğu ve Güneydoğu'daki (Türkiye'deki) terörün/güvenlik sorununun en önemli sebebi nedir?" sorusu yöneltilmiş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu beyan edenlerin yaklaşık beşte biri (% 18,8) terör nedeninin "işsizlik" olduğunu söylerken, yaklaşık % 16'sı "cahillik/eğitimsizlik", yaklaşık % 11'i "yabancı güçler", yaklaşık % 8'i "ayrımcılık" olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (% 18,9) bu soruyu "Bilmiyorum/Fikrim yok" ş eklinde yanıtlamıştır. **Tüm görüşülen kişiler için en önde gelen iki terör/güvenlik sorunu nedeni, "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizlik"tir.** İleri yaş gruplarında terör nedeni olarak "işsizlik" belirtme daha yaygın iken "cahillik/eğitimsizlik" diyenlerin payı bir miktar azalmaktadır. 15-25 yaş grubundaki her on gençten biri terör nedeni olarak "ayrımcılık"ı ileri sürmüştür. İleri yaş gruplarında "ayrımcılık" diyenlerin payı daha düşük iken "yabancı güçler" olduğunu söyleyenlerin oranı daha yüksektir. **Daha üst öğrenim gruplarında terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "işsizlik" diyenlerin payı azalırken, "cahillik/eğitimsizlik" ve "yabancı güçler" değerlendirmesinde bulunanların oranı daha yüksektir.** Son göçün zamanına göre soruya verilen yanıtlara bakıldığında, "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizlik"

yanıtlarının önde geldiği fakat hiç göç etmemiş her on kişiden yaklaşık birinin (% 10,4) de "ayrımcılık" dediği görülmüştür.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu ifade edenlerin yaklaşık dörtte biri teröre nedenin "işsizlik" olduğunu söylerken, yaklaşık % 15'i de "ayrımcılık" demiştir. Bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık % 8'i bu soruya "cahillik/eğitimsizlik" şeklinde yanıt verirken, görüşülen her beş kişiden biri de "Bilmiyorum/Fikrim yok" şeklinde yanıtlamıştır. Kürt/Zaza grubunda görüşülen kişiler için en önde gelen iki terör/güvenlik sorunu nedeni "işsizlik" ve "ayrımcılık"tır. İleri yaş gruplarında terör nedeni olarak "işsizlik" belirtme daha yaygın iken "ayrımcılık" diyenlerin payı bir miktar azalmaktadır. **15-25 yaş grubundaki her beş gençten yaklaşık biri (% 21,7) terör nedeni olarak "ayrımcılık" derken 36-60 yaş grubunda ise yaklaşık her on kişiden yaklaşık dördü (% 38,3), terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "işsizlik" demiştir.** Her on erkekten yaklaşık üçü (% 29,4) terör/güvenlik sorunu nedeninin "işsizlik" olduğunu söylerken, kadın cevaplayıcıların yaklaşık üçte biri bu soruya "Bilmiyorum/Fikrim yok" şeklinde yanıt vermişlerdir. Daha üst öğrenim gruplarında terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "işsizlik" ve "cahillik/eğitimsizlik" diyenlerin payı artmaktadır. Hiç göç etmemiş her üç kişinin yaklaşık biri (% 32,4) terör/güvenlik sorunu nedeni olarak "ayrımcılık" demiştir. 1988 öncesinde göç etmiş her on kişinin yaklaşık dördü de (% 41,0) terör/güvenlik sorunu olarak işsizliği işaret etmiştir.

Görüşülen kişilere "Sizce Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasıyla terör/güvenlik sorunu bitebilir mi?" sorusu sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin yarısı bu soruya "evet" yanıtını verirken, görüşülen her on kişinin dördü de "hayır" yanıtını vermiştir (Bakınız Tablo 4.3.28). Daha üst yaş ve öğrenim durumundaki görüşülen kişiler arasında kalkınma ile terör/güvenlik sorununun biteceği düşüncesinin daha yaygın olduğu görülmüştür. **Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyen her on kişiden altısı bu soruya "evet" yanıtını** verirken, görüşülen kişilerin sadece dörtte biri "hayır" yanıtını vermiştir. Daha üst yaş grubundaki ve 1988 öncesinde göç etmiş kişiler arasında Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınmasıyla terör/güvenlik sorununun biteceği düşüncesi daha yaygındır.

Görüşülen kişilere bazı cümleler okunmuş ve bunlara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin neredeyse tamamı şu cümlelere katıldıklarını söylemişlerdir: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır, "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir". "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor" ve "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum" yargılarına ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı katılmıştır (sırasıyla % 47,5 ve % 48,5). Etnik kökeni Türk/Diğer olan kişilere okunan cümleler içinde görüşülen kişilerin en az katıldıkları cümle "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" cümlesidir (% 34). Her on kişinin altısı bu yargıya katılmadıklarını söylemiştir. **Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyen her on kişiden en az dokuzu şu cümlelere katıldıklarını ifade etmişlerdir: "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak Benim İçin Önemlidir", "Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı Benim İçin Kutsaldır, "İstiklal Marşı Benim İçin Önemlidir" ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölünmez Bütünlüğü Önemlidir". "Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tüm İhtiyaçlarımı Karşılıyor" yargısına her on kişinin yaklaşık dördü (% 37,8, Türk/Diğer de % 47,5) katıldığını belirtmiştir. "Kamu Hizmetlerinden Eşit Faydalanıyorum" yargısına ise görüşülen kişilerin dörtte biri, "Kamu Hizmetleri Bütün Vatandaşlara Eşit Sunuluyor" cümlesine ise beşte biri katıldığını söylemiştir. Her on kişinin yaklaşık yedisi kamu hizmetleriyle ilgili olumlu yargılara katılmadığını belirtmiştir.**

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenler için vazgeçilmez değerlerin başında 'Aile' gelmektedir (% 91,7). İkinci sırada 'T.C. Vatandaşlığı' (% 85,2) ve üçüncü sırada da (% 81,7) 'Dini İnanç' yer almaktadır. Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını ifade edenler için de vazgeçilmez değerlerin başında 'Aile' gelmektedir (% 91,7); ikinci sırada vazgeçilemez değer olarak 'Dini İ nanç' (% 82,2) gelirken, üçüncü sırada 'T.C. Vatandaşlığı' (% 72,7) yer almaktadır.

Görüşülen kişilere devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki sorunların çözümüne yönelik çalışmalarını yeterli bulup bulmadığı sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer grubunda olduğunu beyan etmiş kişilerin yaklaşık beşte biri (% 19,2) çalışmaları yeterli bulurken, % 64'ü de yetersiz bulmuştur. Her altı kişiden biri de bu soruya

‘Bilmiyorum/Fikrim yok’ yanıtını vermiştir. **Etnik köken olarak Kürt/Zaza grubuna dâhil olanların % 13’ü çalışmaları yeterli bulurken, yaklaşık her on kişinin yedisi çalışmaları yetersiz bulmuştur.** Görüşülen kişilerin % 17’si ise bu soruya ‘Bilmiyorum/Fikrim yok’ yanıtını vermiştir.

Görüşülen kişilere, “Türkiye’de bir Kürt sorunu vardır”, “DTP bütün Kürtleri temsil ediyor” ve “Türkiye’nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir” ifadelerine katılma durumları sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer gruba mensup olduğunu söyleyen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 68,4) “Türkiye’de bir Kürt sorunu vardır” yargısına katılmıştır. “DTP bütün Kürtleri temsil ediyor” yargısına görüşülen her on kişiden yaklaşık dördü (% 37,4) katılırken, görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 46,4) da “Türkiye’nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyenlerin aynı ifadelere katılma durumlarına bakıldığında ise görüşülen her on kişinin yaklaşık sekizinin (% 76,3), “Türkiye’de bir Kürt sorunu vardır”; üçünün de (% 31,1) “DTP bütün Kürtleri temsil ediyor” yargılarına katıldıkları görülmüştür. “Türkiye’nin ulusal birlik ve bütünlüğü tehlikededir” ifadesi için ise görüşülen her on kişinin yaklaşık üçü (% 29,8) katıldığını belirtmiştir.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen, her on kişiden yaklaşık altısı başka bir “etnik köken”, “mezhep”, “din” ve “siyasi görüş” sahibi komşuya sahip olmayı isteyip istemedikleri sorusunu “farketmez” ş eklinde yanıtlamıştır. Görüşülen her dört kişiden yaklaşık biri de bu özelliklerdeki bir komşuya sahip olmayı istediğini beyan etmiştir (Başka bir siyasi görüşten komşu için bu oran yaklaşık beşte biri şeklindedir). Görüşülen kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerine göre sorulara verilen yanıtlar arasında önemli farklılaşmalar görülmemektedir. Öğrenim durumu daha yüksek olan kişiler arasında farklı özelliklerde bir komşuyu isteyenlerin oranları daha yüksek iken istemeyenlerin oranları belirgin bir şekilde daha düşüktür. Sorulan sorulara “Farketmez” şeklinde yanıt verenlerin oranının en yüksek olarak yine üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekiler arasında olduğu görülmektedir (yaklaşık % 75 civarı). Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyen görüşülen her on kişiden yaklaşık altısı başka bir “etnik köken”,“mezhep”, “din” ve “siyasi görüş” sahibi komşuya sahip olmayı isteyip istemedikleri sorusuna “Farketmez” cevabını vermiştir. Bu gruptaki görüşülen kişilerin % 35’i başka bir etnik köken ve mezhepten

komşuyu istediğini söylerken, başka bir dinden komşu isteyenlerin oranı % 27 ve karşı olduğu siyasi görüşten komşu isteyenlerin payı da % 24'dür. **Kürt/Zaza grubunda, daha ileri yaş grubundaki görüşülen kişilerde başka özellikleri olan komşu isteme yüzdesi daha yüksektir.** Daha üst öğrenim düzeyine sahip görüşülen kişiler arasında, başka özelliklerde komşu isteme daha yaygın olarak görülmektedir. Başka özellikte komşu istememe en çok öğrenimi yok/ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş kişiler arasında **din** konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu öğrenim düzeyindeki her üç kişiden yaklaşık biri başka bir dinden komşu istememektedir. **Kürt/Zazaların bu konularda kısmen de olsa Türk/Diğer grubuna göre daha tutucu olduğunu söylemek olanaklıdır.** Hiç göç etmemiş her on kişiden altısı başka bir etnik köken ve mezhepten komşu istediğini söylerken, bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı da başka bir dinden ve karşı oldukları siyasi görüşten komşu istediklerini beyan etmişlerdir. **Başka özelliklerde komşu istememe, göç etmiş kişiler arasında en çok 1998 sonrasında göç etmiş olanlarda görülmektedir.** Başka özelliklere sahip komşu isteyenlerin oranının en yüksek olduğu grubun, 1988-1998 arası göç etmiş olanlar olduğu görülmektedir.

Görüşülen kişilere bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorunlar/gerginlikler yaşanıp yaşanmadığı sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer grubuna dâhil olduklarını ifade eden her on kişiden üçü bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli bir sorun-gerginlik yaşandığını ifade etmiştir. Görüşülen her on kişiden altısı ise böyle bir gerginlik/sorun yaşanmadığını ifade etmiştir. Görüşülen her on kişiden yaklaşık biri de (% 10,6) bu soru hakkında bilgisi veya fikri olmadığını söylemiştir. 15-25 yaşlarındaki görüşülen her altı kişinin yaklaşık biri (% 16,4) sorulan soruya "Bilmiyorum/Fikrim yok" şeklinde yanıt vermiştir. 26-35 yaş grubundaki görüşülen kişiler, diğer yaş grubundaki kişilere göre daha fazla oranda bu yönde bir sorun/gerginlik olduğunu söylemişlerdir (% 34,9). 36-60 yaş grubunda görüşülen kişilerin % 64'ü ise önemli bir sorun/gerginlik yaşanmadığını beyan etmiştir. Öğrenim düzeyi daha yüksek kişiler arasında sorulan soruya "evet" şeklinde yanıt verme daha yaygındır. Son göçün zamanına göre bakıldığında ise hiç göç etmemiş veya herhangi bir zaman periyodunda göç etmiş olan her on kişiden yaklaşık üçünün önemli bir sorun/gerginlik yaşandığı görüşünde oldukları görülmektedir.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını beyan etmiş her on kişiden yaklaşık üçü (% 29,2) bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorun/gerginlik yaşandığı görüşünde iken, altısı da bu yönde bir sorun yaşanmadığını söylemiştir. Görüşülen kişilerden 26-35 yaş grubundaki her on kişinin yaklaşık dördü (% 37,8) önemli gerginlik/sorun yaşandığı görüşünde iken, 15-25 yaş grubundakilerin % 16'sı aynı görüştedir. Öğrenim düzeyi daha yüksek kişiler arasında sorulan soruya "evet" şeklinde yanıt verme daha yaygındır. Öğrenimi yok/ilköğretim birinci kademeyi bitirmemiş öğrenim düzeyindekilerin % 13'ü, üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekilerin ise yarısı bulundukları yerde yaşayanlar ve göç edenler arasında önemli bir sorun/gerginlik olduğunu düşünmektedir. Göç durumuna göre bakıldığında hiç göç etmeyenlerin % 15'i soruyu "evet" olarak cevaplamışken, % 79'u da soruya "hayır" yanıtını vermiştir. Göç etmiş görüşülen kişilerde "evet" yanıtı verenlerin oranı daha eski tarihte göç etmişler arasında daha yaygındır. **1998 sonrasında göç edenlerin yaklaşık dörtte biri (% 26,3) bulundukları yerde yaşayanlar ile Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenler arasında önemli sorun/gerginlik yaşandığını söylerken 1988 öncesinde göç etmiş her on kişinin yaklaşık dördü (% 38,5) aynı değerlendirmeyi yapmaktadır.**

Görüşülen kişilerden, yerel halkın Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarını değerlendirmeleri de istenmiş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık dördü (% 42,0) Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışları "iyi" şeklinde değerlendirmiştir. Görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri (% 19,5) "herkes gibi/eşit" ve yaklaşık diğer beşte biri (% 18,0) de "bazen iyi bazen kötü" değerlendirmelerinde bulunmuştur. Öğrenim durumuna göre verilen cevaplara bakıldığında ise en çok "iyi" cevabını verenlerin İlköğretim ikinci kademe mezun ve ilköğretim birinci kademe bitirmiş kişiler arasından oldukları görülmüştür (sırasıyla % 48,2 ve % 44,7). Göç durumuna göre ise hiç göç etmeyen kişiler ve herhangi bir dönemde göç eden her on kişinin yaklaşık dördü Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışları "iyi" olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte 1998 sonrasında göç eden her on kişiden yaklaşık biri (% 9,2) bu davranışları "kötü" olarak tanımlamıştır.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin verdikleri yanıtlara bakıldığında görüşülen kişilerin % 43'ü bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve

Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışların "iyi" olduğunu söylerken, yaklaşık % 13'ü de bu davranışları "kötü" olarak değerlendirmiştir. Görüşülen kişilerin % 8'i bu soruya "herkes gibi/eşit" şeklinde yanıt vermişlerdir. Her dört kişiden biri de davranışların "bazen iyi, bazen kötü" olduğunu ifade etmiştir. Kadın cevaplayıcıların yaklaşık yarısı (% 48,6), erkek cevaplayıcıların ise yaklaşık % 38'i göç edenlere karşı davranışları "iyi" olarak tanımlamıştır. **Öğrenim düzeyi daha yüksek gruplar arasında göçmenlere karşı davranışı "iyi" olarak değerlendirme daha az görülmektedir.** Hiç göç etmemiş kişilerin % 66'sı ve 1998 sonrasında göç edenlerin yarısı bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarının "iyi" olduğunu söylemiştir. Daha önceki dönemlerde göç edenler arasında ise bu oran daha düşüktür. 1998 sonrasında göç eden her üç kişiden yaklaşık biri (% 34,1) göç edenlere karşı davranışı "bazen iyi, bazen kötü" şeklinde tanımlamıştır.

Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin, bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışları hakkında da bir soru sorulmuş ve etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin % 35'i Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışlarını "iyi" olarak değerlendirmiştir. Görüşülen her on kişiden yaklaşık biri (% 10,8) bu davranışları "kötü" olarak nitelendirirken, % 15'i "herkes gibi/eşit" ve % 20'si de "bazen iyi bazen kötü" şeklinde belirtmiştir. **Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin ise % 55'i, "Burada yaşayanlara Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bakışı nasıldır?" sorusuna "iyi" şeklinde yanıt vermiştir. Görüşülen kişilerin % 8'i bu soruya, "kötü" yanıtını verirken, % 10'u "herkes gibi/eşit" ve % 16'sı da "bazen iyi bazen kötü" şeklinde yanıt vermiştir.** Daha ileri yaş grubundaki kişiler arasında soruyu "iyi" şeklinde yanıtlayanların payı daha az iken, "bazen iyi bazen kötü şeklinde" şeklinde yanıtlayanların oranı daha yüksektir. **15-25 yaş grubundaki her üç kişiden ikisi göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara bakışının "iyi" olduğunu söylerken, 36-60 yaşındakilerin yalnız yarısı aynı değerlendirmede bulunmaktadır. Öğrenim düzeyi daha yüksek kişilerde bu soruya "iyi" şeklinde yanıt verenlerin oranı daha düşük iken, "bazen iyi bazen kötü" diyenlerin payı daha yüksektir.** Hiç göç etmemiş kişilerin % 78'i Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlerin bulundukları yerde yaşayanlara karşı bakışını "iyi" bulmaktadır. Göç edenler arasında ise daha önceki dönemlerde göç edenler arasında aynı değerlendirmeyi yapanların oranı daha düşüktür. 1988 öncesinde

göç eden her altı kişiden yaklaşık biri (% 16,3) bu bakışı "kötü" şeklinde değerlendirmektedir.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyenlerin % 14'ü ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye herhangi bir etkisi olduğunu düşünmemekte iken % 8'i de olumlu olduğunu söylemektedir. Görüşülen her on kişinin yaklaşık altısı (% 62,7) iç göç hareketlerinin yaşadıkları çevreyi olumsuz etkilediğini beyan ederken, biri (% 10,4) de etkinin "bazen iyi bazen kötü" olduğunu düşünmektedir. Öte yandan hiç göç etmemiş kişilerin yaklaşık beşte birinin (% 18,4) soruyu "etkisi yok" ş eklinde yanıtladığını görmekteyiz. Daha önceden son göçünü gerçekleştirmiş olanlar arasında bu oran daha düşüktür; son göçünü 1988 öncesinde tamamlamış olanlar arasında ise % 9,8'dir. Göç etmiş kişiler arasında ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye olumlu etki yaptığını en çok düşünen grup, 1998 sonrasında göç edenlerdir (% 11,6). Olumsuz görüşün en yaygın olduğu grup ise son göçünü 1988 öncesinde tamamlamış olanlardır (% 66,4). **Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyen her altı kişiden biri ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreye bir etkisi olmadığını söylerken, diğer altıda biri de bu hareketlerin olumlu etkisi olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu grupta görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,2) ülke içi göç hareketlerinin olumsuz etkisi olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.** Daha ileri yaş grubundaki görüşülen kişiler arasında "olumsuz etkisi oldu/oluyor" diyenlerin oranı daha yüksektir. 15-25 yaş grubundaki her on gençten üçü "olumsuz etkisi oldu" şeklinde bir değerlendirmede bulunurken aynı oran 36-60 yaş grubundaki görüşülen kişiler arasında % 54'tür. Öte yandan görüşülen kişilerin cinsiyetine göre bu soruya verilen yanıtlar önemli derecede farklılaşmaktadır. Her on erkek cevaplayıcının altısı ülke içi göç hareketlerinin yaşadıkları çevreyi olumsuz olarak etkilediğini düşünürken aynı oran kadınlar arasında % 35'tir. Daha üst öğrenim grubunda bulunan kişiler arasında "etkisi yok" yanıtını verme daha az görülmekte, buna karşılık "olumlu etkisi oldu" diyenlerin yüzdesi de yüksek görülmektedir. Daha önceki dönemde göç edenler arasında ülke içi göç hareketlerinin yaşanılan çevreye "olumsuz" etkisi olduğunu düşünenlerin oranı daha fazladır. Hiç göç etmeyen her on kişinin yaklaşık üçü (% 28,8) olumsuz görüş bildirirken, 1988'den önce göç edenlerin de % 65'i aynı görüşü beyan etmiştir.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık sekizi "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar" ve "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" ifadelerine katıldıklarını söylemişlerdir. Öğrenim düzeyi daha yüksek kişiler arasında bu ifadelere katılmanın daha yaygın olduğu görülmektedir. **"Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar" görüşüne ise görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı (% 52,4) katılmadığını belirtirken,** görüşülen kişilerin yaklaşık üçte biri de bu ifadeye katıldıklarını söylemişlerdir.

Etkin köken olarak Kürt/Zaza olan her on kişinin yaklaşık sekizi (% 82) "Göç Edenler Gittikleri Yerlere Uyum Sağlamada Sorun Yaşıyorlar" yargısına katılırken, yaklaşık 7'si de (% 73,5) "Göç Edenler Kendi Aralarında İletişim Kuruyor" ifadesine katılmaktadır. Daha ileri yaş grubunda bulunan kişiler arasında bu ifadelere katılanların oranı daha düşüktür. Daha yüksek öğrenim düzeyindeki kişiler arasında ise bu ifadelere katılma oranı daha yüksektir. **"Göç Edenler Gittikleri Yerleri Kültürel Olarak Zenginleştiriyorlar" görüşüne ise Kürt/Zaza olan kişilerin yaklaşık yarısı (% 47,9) katıldığını belirtirken, % 35'i de katılmadıklarını söylemişlerdir.** Öğrenim düzeyi daha yüksek olan görüşülen kişiler arasında bu ifadeye katılanların oranı daha yüksektir.

Etnik köken olarak Türk/Diğer olan kişilerin % 86'sı, "Yerli Halk İle Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut" ifadesine, % 41'i "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır" ifadesine ve % 76'sı da "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" ifadelerine katılmaktadır. Öğrenim düzeyi daha yüksek görüşülen kişiler arasında kültürel farklarla ve ekonomik gelişme ile ilgili yargılara katılma oranı daha yüksektir.

Etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan eden her dört kişiden üçü "Yerli Halk ile Göç Edenler Arasında Kültürel Farklar Mevcut" ifadesine, % 55'i "Göç Edenler Gittikleri Şehrin Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmaktadır" ifadesine ve % 58'i de "Göç Olaylarından Sonra Şehirde Hırsızlık, Kapkaç, Cinayet Gibi Suçlarda Artış Oldu" ifadelerine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Görüşülen kişilere bulundukları mahallede neden yaşamayı tercih ettikleri sorulmuştur. Etnik köken olarak Türk/Diğer olduklarını söyleyenlerin en yüksek oranda

verdikleri ilk üç yanıt: “Doğma büyüme buralı” (% 18,3), “Kiralar ucuz/Ekonomik sebepler” (% 14,1) ve “Ailesi bu mahalleye göç etmiş” (% 13,3) yanıtlarıdır. Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduklarını söyleyenlerin en yüksek oranda verdikleri ilk üç yanıt ise: “Kiralar ucuz/Ekonomik sebepler” (% 22,4), “Akrabalarım/Hemşehrilerim yaşıyor” (% 20,2) ve “Ailesi bu mahalleye göç etmiş” (% 14,1) yanıtlarıdır.

Görüşülen kişilere bulundukları ilde yaşamaktan memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Etnik köken olarak Türk/Diğer grubuna dâhil olan her on kişiden sekizi bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken, ikisi de memnun olmadığını beyan etmiştir. Görüşülen kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerine göre bu soruya verilen yanıtların çok farklılaşmadığı görülmektedir. Öğrenim grupları arasında bulundukları ilde yaşamaya en düşük oranda memnunum diyenlerin, yaklaşık % 76 ile lise mezunu ve üniversite veya daha yüksek öğrenim düzeyindekiler oldukları görülmektedir. En yüksek oranda memnun olduklarını söyleyenler ise yaklaşık % 85 ile ilköğretim ikinci kademe mezunu düzeyindeki görüşülen kişilerdir. Hiç göç etmemiş kişilerin % 84’ü bulunduğu ilde yaşamaktan memnun iken 1988 öncesinde göç etmiş olanlar arasında bu oran % 76 ile en düşük düzeydedir.

Etnik köken olarak Kürt/Zaza olduğunu söyleyen her on kişinin yaklaşık yedisi (% 72,3) bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken, yaklaşık üçü de (% 26,8) memnun olmadığını beyan etmiştir. 15-25 yaş arası gençlerin % 83’ü bulunduğu ilde yaşamaktan memnun iken bu oran 36-60 yaşındakiler arasında % 67 düzeyindedir. Her on kadından yaklaşık sekizi (% 78,2) bulunduğu yerde yaşamaktan memnun olduğunu söylerken erkekler arasında aynı yanıtı verenlerin oranı % 66’dır. En çok hiç göç etmemiş ve 1988 öncesinde göç etmiş görüşülen kişilerin bulundukları ilde yaşamaktan memnun oldukları görülmektedir (sırasıyla % 82,8 ve % 79,5). En az oranda bulunduğu ilde yaşamaktan memnun olanlar ise % 60 ile 1998 sonrasında göç etmiş olanlardır.

T. C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI

VE

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEN EN FAZLA GÖÇ ALMIŞ OLAN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SONUÇ RAPORU

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SONUÇ RAPORU

1. Genel Değerlendirme

Araştırmadan elde edilen sonuçlar her ne olarak tanımlanırsa tanımlansın ya da adlandırılsın Türkiye'nin kısa erimde mutlaka çözmek zorunda olduğu bir sorunla karşı karşıya bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Sorunun adının kişi ve kurumların algı/ön yargı/inanış/duruş/ideoloji/kaygılarına göre değişkenlik göstermesi ve çeşitliliğine karşın **(Kürt sorunu, Kürtçülük sorunu, etnik sorun, ayrılıkçı sorun, bölücü hareket, etnik milliyetçilik, ırkçılık, kimlik sorunu, özgürlük sorunu, demokratik haklar sorunu, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, eşitlik/eşitsizlik sorunu, haksızlığa uğramışlık sorunu, dışlanmışlık, anadili özgürce kullanamama/ana dilde eğitim sorunu, bölgesel kalkınmışlık sorunu, geri kalmışlık/bırakılmışlık sorunu, ikinci sınıf vatandaşlık vb.)** var olan tek gerçek görmezden gelinemeyecek ve gelinmemesi gereken bir sorunun varlığı ve yayılarak kalıcılaşma eğilimi giderek tırmanan bu sorunun ulusal çıkarlar/güvenlik/üniter yapı/anayasal sistem içinde mutlaka ve olabilen en erken sürede çözülmesi gerekliliğidir.

Yaşanan sorunun değişik algı/kaygı/duruşlardan kaynaklanan adlandırma ve tanımlamaları arasında gözlemlenen keskin farklılık/ayrılıklar dahi çözümün öncelenmesini tek başına gerektiren en önemli etmenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütünün parçalanmasının aslında bütün içindeki farklılıkların kendi içlerinde bütünleşerek, bütünden ayrışmaları sonucu yaşanan bir olgu ve süreç olduğu dikkate alındığında, düşünsel temeli aşarak eylemsel ve siyasal boyuta taşınan alt grup bütünleşmelerinin bir süre sonra tarihte örneklerine sıkça rastlanan bir düzleme evrilmesinin kaçınılmazlığı Türkiye'nin önündeki en büyük tehlike olarak durmaktadır.

Başlangıç aşamasında görece masumane değişik motiflerle yüzeye yansıyarak (geri kalmışlık, işsizlik, yoksulluk, haksızlığa uğramışlık, eşitsizlik, vb.) yandaş bulan akımların bir süre sonra ideolojik temeller çevresinde bütünleşmeye başladığı sosyolojik gerçeğinden hareketle, Türkiye'de henüz bu aşamaya tam ulaşmadığı gözlemlenen yaşanan sorunun **'geri dönülmez'** noktaya ulaşmadan çözümlenmesi yadsınması olanaksız bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler yaşanan sorunun 'çözümlenemez' ölçekte büyüdüğü yönünde olmamakla birlikte, bu olumluluğun rahatlatıcı etkisine kapılmamak birincil önemde görünmektedir.

Bugüne kadar kaybedilen ve çok değerli olduğunda kuşku bulunmaması gereken zamanın, gelinen noktadan başlayarak sorunu çözümsüzleştirme yönünde ilerleyeceği ve denetim dışına kayabilecek gelişmelere eşlik edebileceği dikkatlerden kaçırılmaması gereken en önemli etken kimliğinde ortaya çıkmaktadır.

Sorunun çözümsüzleşmesi kavramının da iki yönlü bir algı ve anlama eşlik ettiği, sorunun taraflarının "çözüm" anlayışları arasında "tanımlama ve adlandırmadan" kaynaklanan derin ayrılıkların varlığı yine dikkate alınması gereken bir olgu kimliğindedir.

Yaşanan sorunun ulaştığı nokta itibarı ile 'hükümet politikaları' değil 'devlet politikası' doğrultusunda çözümlenebileceği, bu bağlamda devletin ilgili kurumları arasında bir fikir/uygulama ve eylem birliğinin kurulması, bu kurgunun ulusun varlık ve bütünlüğünü önceleyen güçlü bir siyasi irade ile desteklenmesi kaçınılmaz bir zorunluluğa dönüşmüş görünmektedir.

Yaşanan tüm olumsuzluklara hatta kamuoyunun bir bölümüne egemen olmaya başlayan umutsuzluğa karşın sorunun hala kontrol edilebilir, yönlendirilebilir ve dönüştürülebilir boyutlardaki olumluluğunun, kaybedilecek zamanın yükleyeceği/tırmandıracağı olumsuzluklarla yitirilebileceği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Bu noktada devletin öncelemesi gereken, yaşanan sorunun ulaştığı ve kaynaklandığı ideolojik boyutu öteleyerek, bölgede yaşamakta olan yurttaşlarına karşı edimlerini bir ödün algısı ile değil, bir ödev çerçevesi içinde yerine getirmesi ya da başka bir yaklaşımla ideolojik körlüğü seçmesidir.

Bu görüşü biraz daha açmak gerekirse devletin sorunun çözümüne yaklaşımı, etki/tepki bileşeninin dayattığı sınırlılıklar/kısıtlar içinde kaygılardan kaynaklanan karşı ideolojiler geliştirerek ya da etkisinde kalarak değil yalnızca edim çerçeve ve algısına dayalı olmalıdır.

Bu algı ve anılan algıya dayalı uygulamalar geliştirilebildiği takdirde birincil sonuç; devletin yansızlığının kanıtlanması, **sorunu yalnızca yurttaş ve hakları temelinde**

gördüğünün bölge halkına aktarılması, zedelenen güvenin oluşturulma ve pekiştirilmesi olacak ve örgüt ya da yandaş siyasi kurumların etkisinde kalan yığınlar 'öteki' algısından daha çabuk kurtularak 'biz' kavramının paydaşlarına dönüşebilecektir.

Anılan bakış açısı ve algının bir önemli yansıması da, örgütün bölge halkı üzerinde etkileşim bağlamında kullandığı söylem ve gerekçelerin etkisizleştirilmesi, örgütün psikolojik açıdan görece silahsızlandırılması olacaktır.

Önerilen husus çok basit gibi görünmekle birlikte, devlet katında zihinsel bir değişim ve dönüşümü gerektirdiği düşünüldüğünde, kurumlar arası anlayış/görüş ve eylem birlikteliğinin sağlanmasının önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim araştırma kapsamında görüşüne başvurulan proje danışmanı Prof. Dr. Vamık Volkan şu örneği vermiştir:

"Tarihe bakıldığında, Afrika'daki Koloni sisteminin yıkılması, sonra İngiltere'nin Hindistan ve Pakistan'dan çekilmesi ve daha sonra da Sovyetlerin çöküşü gibi büyük çaplı değişim ve dönüşümler kendi ardı sıra ulus-millet devletlerinin ortaya çıkışını sağladı. Fakat bu yeni ulus-millet oluşumları her zaman tek ırk üzerine inşa edilmedi. Farklı ırkların aynı ulus-millet altında birlikte yaşamalarını sağlamak her zaman kolay değildir. Örneğin, Almanlar, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Doğu ve Batı Almanya'yı tek Almanya altında yeniden oluşturmak istediler. Irk-millet, din olarak aynı olmalarına karşın ne yazık ki hala tam bir entegrasyon gerçekleştiremediler ve hala sorunlar yaşanıyor. Çünkü birinin son birkaç on yıldaki tarihi- Kore Savaşı kültürü kapitalist, liberal demokrasiye göre oluşmuş ve şekillenmiş ken, diğerinin ki sosyalist sistemin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Kore Savaşı'nda Doğu ve Batı Almanya karşı karşıya gelmiş ve bağlı oldukları paktlar nedeniyle birbirlerine düşmanca bakmışlardır. Tarihlerinde yaşanan bu düşmanlıkla ilgili karşılıklı duyguların üstesinden henüz gelinememiştir. Bu nedenle tek ırk olmasına karşın algı ve yaklaşım farklılıkları, tam entegrasyonu engelliyor. Yani Berlin Duvarı'nı fiziksel olarak yıkmak çok kolay ama kültürel, psikolojik olarak yıkmak o kadar kolay değildir. Kısacası, iki Almanya'nın birleşmesinde yapılan şey entegrasyondur."

Bu bağlamda gerekli değişim ve dönüşümün önündeki engeller arasında, sorunun algı ve tanımındaki ayrılıklardan kaynaklanan kamuoyu baskısının da önemli

bir etmen olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle karar alıcılar üzerinde çift yönlü bir baskının oluşma olasılığı sorunun çözümüne salt 'yurttaş temelinde' edim çerçevesinde yaklaşılmasını sağlayacak açılımlara eşlik edecek zihinsel değişim ve dönüşümleri olumsuz etkileyecek etmenler arasında görülmektedir.

Ancak 'liderliğin' gerçek anlamda bu gibi durumlarda ortaya çıktığı anımsandığı ve tarihteki örnekleri değerlendirildiğinde 'kurumsal yapı aktör ve bileşenleri' ile 'toplumu' ortak temelde bir araya getirebilecek 'güçlü liderliğe' gereksinim duyulduğu da araştırmanın ortaya çıkardığı bir başka önemli etmen kimliğindedir.

1.1. Eğitim

Proje kapsamında elde edilen veriler, yaşanılan sorunun kökeni/genişlemesi/ yayılması/taraftar bulması ve süreklilik kazanmasında başat etmenin eğitim olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu argümanı destekleyen en önemli veri, Türkiye Genel Nüfusu içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 8.5 iken aynı oranın Kürt nüfus içinde % 20.4'e ulaşıyor oluşu ile lise ve meslek liselerinden mezun olan Kürt nüfusun yalnızca % 17.1 oluşudur (Aynı oran Türk nüfus için % 23.7'dir.)

Proje kapsamında araştırma yapılan 19 ildeki okullaşma ve öğrenci başına düşen öğretmen sayısı, derslik sayısı, halk kütüphaneleri sayılarına bakıldığında Türkiye'nin Batısı ile bölge aleyhine fırsat eşitliğini olumsuz etkileyen belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Okuma yazma oranı bu tür araştırmalarda temel veri kimliğinde olmakla birlikte bu veri üzerinden esas değerlendirilmesi gereken, eğitim ve öğrenimin bireylerin yaşadıkları toplumun sosyal kodlarını öğrenerek yaşananların neden-sonuç analizlerini yapabilme yeteneğine sahip olabilmeleridir.

Yaşadığı toplumun dinamiklerini ve yaşanan olayları doğrudan izleyebilme, değerlendirebilme ve kendi sonuçlarını üretebilme yeteneğinden yoksun bireylerin 'bilinçli, katılımcı ve sorumlu yurttaşlar' olmaları beklenemeyeceğine göre, bu gibi bireylerden oluşan kitlelerin **'başkalarının doğruları'** istikametinde yönlendirilmeleri çok daha kolaylaşmaktadır.

Sonuçta kendi ülkesinde katılımcılık ve üretim açılarından 'bir yabancı' gibi yaşayan kitlelerin ortak aidiyetler temelinde bir araya getirilmesi ve paydaş kılınması giderek güçleşmekte, devletin yurttaşları ile ilişki kurmakta kullandığı iletişim kanalları anılan kitlelere yöneldiğinde doğaldır ki tıkanmakta, bu tıkanıklık ise alternatif iletişim odak ve kanallarının devreye girmesi ile sonuçlanmaktadır (din, etnik kimlik, etnik milliyetçilik, ayrılıkçılık, vb.).

Eğitim düzeyinin düşüklüğü bireylerin ekonomik ve sosyal yaşam içinde kendilerine yer edinmesini de güçleştirmekte sonuçta eğitimsizlik, bireyi yaşadığı toplumun dışına iterken işsizlik/yoksulluk/sosyal güvencelerden yoksunluk gibi olumsuzluklara da neden olarak kitleleri, mutsuzluklarını istismar edecek odakların açık hedeflerine dönüştürmektedir.

Nitekim Kürt nüfus içinde sosyal güvenceye sahip olanların oranlarına bakıldığında saptanan düşüklük, eğitimsiz kitlelerin sistemin olanaklarından bilgi sahibi olmadıkları için yararlanamadıkları ve bunun ayrı bir istismara dönüştüğünü göstermektedir.

Anılan istismarın ise haksızlığa uğramışlık/eşitsizlik duygularını körükleyici bir işlev gördüğü ve zincirleme bir istismara dönüşerek bölge insanını 'kullanılmaya' yatkın ve hazır bir konuma indirgediği değerlendirilmektedir.

Bölgedeki işsizlik, niteliksiz iş gücüne gereksinim duyan özel kişi/kurumlarca düşük ücretle ve sosyal güvence sağlamadan işçi çalıştırmayı yaygınlaştırmakta, açık bir istismara dönüşen bu durum bölge insanının "mağduriyet" duygularını arttırmakta sonuçta "ötekileşme" kavramı öfke ile beslenerek daha da tırmanmaktadır.

Bu bağlamda proje kapsamında "Hane Halkı Nüfusunun Öğrenim Düzeyi"ne ilişkin elde edilen bulgular özellikle çocukların eğitiminde birincil önemdeki kadınların öğrenim düzeylerinin son derece düşük olduğunu göstermektedir.

Ulaşılan bulgular, bölgede yaşamakta olan kadınların çok büyük bir bölümünün eğitimsiz ve yeterli eğitime sahip olmadığı gerçeğini ortaya koyarken, ekonomik açıdan ailelerini geçindirmekle yükümlü erkeklerin eğitim düzeyleri itibarı ile sosyo-ekonomik katmanların en alt sıralarında yer aldıklarını göstermektedir.

Katılımcı/üretken/paylaşımcı konumdan eğitim düzeylerinin yüklediği bir sonuç olarak çok gerilerde bulunan bölge insanlarının (kadın-erkek) yaşadıkları zorluklar ve mutsuzluğu çocuklarına yansıtmaları ise kaçınılmaz insani bir sonuç olarak belirmektedir.

Anılan bulgular aynı zamanda bölgedeki işsizliğin de temel nedenleri arasında yer almakta, yetişmiş, kalifiye insan gücü ve potansiyeline yeterince sahip olmayan bölgede fakirlik ve yoksulluk, doğurganlık oranının yüksekliğine koşut olarak artmakta sonuçta giderek tırmanma eğilimi gösteren sosyo-ekonomik sorunlar içine tutsak olan bölge insanı umutsuz/öfkeli/çaresiz bir konuma sürüklenerek her türlü yönlendirme ve kışkırtmaya açık hale gelebilmektedir.

Görsel medyanın evlere ulaşmasındaki artışa koşut olarak geçmişte kendi yakın çevre ve yaşamları dışındaki dünya ile ilişki kuramayan geniş kitlelerin beklenti çıtaları yükselmekte, eğitim düzeyleri ve ekonomik konumları itibarı ile beklentilerine ulaşabilme olanağı bulunmayan kitlelerde uyanan anonim mağduriyet duygusu bu defa etnik kimlik çevresinde yoğunlaşmakta, girişim/özgüven duygusundan yoksun geniş kitleler içinde bulundukları koşullara bir suçlu yaratma gereksinimi duymakta doğaldır ki bu suçlu soyut bir kavram olarak 'devlet', somutta ise devleti temsil eden kamu görevlileri özellikle de "üniforma" taşıyanlar olmaktadır.

Bölgede eğitim düzeyinin düşüklüğünün bir ayrı yansıması kuşkusuz yöresel gelenek ve törelerle de birleşerek erken yaşlarda evlilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hane Halkı Nüfusunun Medeni Durumuna İlişkin Araştırma küçük yaştaki kadın nüfusun yaşça kendilerinden büyük erkeklerle evlendirildiği/evlendiği sonucunu ortaya koymakta ve bölgenin bir başka sosyal çarpıklığını göstermektedir.

Sonuçta bu olgunun da eğitim düzeyinin düşüklüğünün yanısıra bölgedeki gelenek ve törelerle -ki bunların başatlığı yine eğitim düzeyi ile dolaylı ilişkilidir- bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmada ulaşılan bulgulardan elde edilen ve eğitimle ilgili bir başka önemli veri ise, göç-eğitim düzeyi arasındaki doğru orantıdır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe göç oranının artmakta olduğu saptaması bölge insanının içine sıkıştığı bir başka açmaz ve ikilemi işaret etmektedir.

Lise ve üstü eğitime sahip olanlarda bölgeden göç oranı yükselmekte bu da bölgenin eksikliğini hissettiği yetişmiş, kalifiye insan gücünün yerelleşmek yerine transfer edildiğini ve bölgenin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik gelişmesinin sekteye uğradığını göstermektedir.

Bölge bir yandan yetişmiş, eğitimli insan gücüne gereksinim duyarken üretilen az sayıdaki eğitimli kişinin bölgeden ayrılması yerel topluma fırsat eşitsizliği olarak yansımakta, daha da önemlisi bölgenin tüm açlığına karşın eğitimli insanları istihdam edebilecek düzeye ulaşamadığını da göstermektedir.

Kendi içsel dinamikleri ile insan kaynağı açısından batı bölgeleri düzeyine yükselebilme/yakalayabilme olanağından bu bağlamda yoksun bulunduğu gözlemlenen bölgede bu defa eğitime ilgi azalmakta ve bölge kendi içine kapanarak bir kısır döngü içine sürüklenmektedir.

Eğitim düzeyi nedeniyle katılımcılık/üretkenlik özellikleri gelişmemiş, özgüven sahibi olamayan ve doğaldır ki girişimcilik yeteneklerinden yoksun bölge insanının yaşadıkları yerlere katkıları baskılanmakta, sonuçta bölgenin kendi kaderine terkedilmiş görüntüsü öne çıkmaktadır.

Burada proje kapsamında ayrıca değerlendirilmemiş olmakla birlikte, finansal ve ekonomik güce sahip bölge insanlarının iş ve yatırımlarını güvenlik kaygılarının yanısıra kar maksimizasyonu amacı ile bölgeye değil batıya yöneltmiş olmalarının da ciddi bir payının bulunduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Bölgede güçlü sermaye sahibi kişi, aile, aşiretlerin yatırımlarını yaşadıkları yerler yerine batıda yoğunlaştırmış olmaları ekonomik beklenti/kaygılarla anlaşılır ve açıklanabilir olsa da -ki bu olgu ayrılıkçılık bağlamında bir olumluluğu ancak bölge insanının refahı adına olumsuzluğu anlatmaktadır- yerel sermayenin istihdam yaratacak bölgesel yatırımlara yöneltilmesi ya da batıdan bölgeye yatırım çekilmesi konusunda özendirici önlemler geliştirilmesinde yarar görülmektedir.

Ancak bu önlemlerin geçmişte örneklerine rastlanan kaynak israfına neden olduktan başka çeşitli suistimallere eşlik ederek devlet-bölge insanı ilişkilerinde ayrı bir güven erozyonunu gerekçelendiren uygulamalardan arındırılarak planlanması ve

akılcı temellere oturtulması ayrı ve kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç-eğitim bileşkesinde gözlemlenen bir başka unsur ise, güvenlik nedeniyle göç ettiklerini söyleyenlerin oranının eğitimli olanlara oranla yüksekliğidir. Bu olgu da bölge insanının algı/yorum/değerlendirme kapasitesinin eğitim düzeyi ile doğrudan ilişkisini sergilemesi açısından dikkat çekici bulunmuştur.

Yaşanılan olayları gerçek nedenleri/köken alanları itibarı ile değerlendirebilme/analiz edebilme yeteneğinden yoksun eğitimsiz kişilerde içgüdüsel olarak yükselen korunma refleksinin öne çıktığı ve eğitim düzeyi düşük kişilerde -ki özellikle kırsal kesimde yoğunlaşmaktadır- göçün bilinçaltı duygularla gerçekleştiği ancak sonuçta yeni hayal kırıklıkları yaşandığı değerlendirilmektedir.

Bilgilerine başvurulan deneklerce güvenlik nedeniyle gerçekleştirildiği açıklanan göçlere kırsal alanda % 53.3, kentsel alanlarda % 67.1 oranında terör gerekçe olarak gösterilmiştir. Son göçlerini güvenlik nedeniyle gerçekleştirdiklerini söyleyenlerin % 72.2'sinin anadilinin Türkçe, % 61.6'sının anadilinin Kürtçe olduğu saptanan bir başka olgudur.

Bu yüzdeler terörün bölge insanının ayrımsız tümünün yaşamını olumsuz yönde etkilediğinin, anadil ve etnik köken (Türk-Kürt) temelinde etkileşimde çok büyük farklılıklar bulunmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Bu oranlardan varılan sonuç, terörün bölgedeki güvenlik sorununun omurgasını oluşturduğu, terörden duyulan kaygının anadil ve etnik köken düzeyinde çok büyük algılama farklılıklarına yol açmadığıdır.

Saptanan bu hususun terörle mücadele bağlamında güvenlik güçlerinin bölgedeki faaliyetleri üzerinde rahatlatıcı bir etki yarattığı/yaratacağı değerlendirilmektedir.

1.2. İşsizlik

Sorunun kökenalanı ve eğitim başlıkları altında nedenlerinin gerekçelendirilmesine çalışılan işsizlik ve sonucundaki yoksulluk, bölgenin yaşamakta olduğu en büyük, ancak çözümü en kolay sorun kimliğinde görülmektedir.

Araştırma kapsamında Hane Halkı Üyelerinin Çalışma Durumuna İlişkin Veriler, 12 yaş ve üstü yaklaşık 10.300 denekte, her üç kişiden ikisinin hiç çalışmadığını ortaya koymaktadır.

Kadınlarda bu oran her on kişiden dokuzu, erkeklerde her on kişiden beşidir. Çalışan kadınların ağırlıklı olarak tarım, erkeklerin hizmet sektöründe istihdam edildikleri belirlenmiştir.

'12-24' ve '45 ve yukarısı' yaş gruplarında hiç çalışmayanların oranları ortalama % 70'dir. Bu oranlar araştırma yapılan bölgede nüfusun çok büyük bir bölümünün tüketici olduğunu, üretken nüfusun 30-44 yaş gruplarında yoğunlaştığını göstermektedir.

Özellikle hiç çalışmayan nüfus dağılımında 12-14 yaş grubunun % 88.6, 15-19 yaş grubunun % 74, 20-24 yaş grubunun % 64.8 oluşu alarm verici bir gösterge olarak algılanmalıdır (12-24 yaş grubu ortalaması % 76 olup, bu yaş grubunda her on kişiden yaklaşık sekizi hiç çalışmamış görünmektedir.).

Eğitim almayan ya da ilköğretimin 1. basamağını tamamlamış, işsiz olmaktan başka bu çalışmanın yapıldığı güne kadar (Temmuz/Ağustos 2008) hiç bir işte çalışmamış, üretici olmayan, genelde çok çocuklu ailelere mensup, bir bölümü adolesans dönemini (12-17 yaş) yaşadığı için öfke dolu ve kurallara isyana yatkın genç kesimin hangi etkilere kapılabileceği, hangi aşırı davranışları sergileyebileceği her türlü açıklamadan vareste olmalıdır.

Kendi kimlik ve kişiliklerini aileleri, arkadaşları, yakın çevrelerine kanıtlama gereksinimi duyan ve olumsuzluğu bir kişilik göstergesi olarak algılayan bu genç kesimin yaşadığı kapalı-dar çevre ilişkileri içinde örgütün periferisine girmesinin ne denli kolay olabileceği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Çalışan nüfustan her üç kişiden ikisinin sosyal güvenceden yoksun oluşu ise sorunun işgücünün yaş nedeniyle kaybedildiği dönemlerde de sürekliliğine neden olmakta dolayısı ile yaşanan sorun domino efekti ile yaş grubu sınırlarını aşarak genel bir çerçeveye oturmakta ve toplumun tüm katmanlarını etkisi altına almaktadır.

Bu tabloya yaşanan evlerin kalitesi de eklemlendiğinde ortaya çıkan durum (örneğin kırsal kesimde tuvaleti evin dışında olan hane oranı % 58, kırsal alanda hanelerde

oda başına üç veya daha fazla kişi düşme oranı % 34 gibi) ciddi ölçeklerde alarme edici olmalıdır.

Nitekim bu alarme edici tabloyu destekleyen bir başka bulgu, bölgede kırsal kesimde yaşamakta olan her iki kişiden birisinin Yeşil Kart sahibi oluşudur.

Yeşil Kart sahipliği anadile göre değerlendirildiğinde bu oranın anadili Türkçe olanlarda % 16.0, Kürtçe olanlarda % 51.2, Zazaca olanlarda % 42.83, Arapça olanlarda % 39 olduğu görülmektedir. Etnik kökene göre anılan dağılım aynı sıra ile % 21.2, % 50.2, % 42.8 ve % 36.8'dir.

Söz konusu bulgular, Yeşil Kart uygulamasının objektif ölçütlere göre yapılıp yapılmadığı araştırma kapsamı dışında tutulmakla birlikte, anılan uygulamanın bölgede bir 'yaşam tarzına' eşlik ettiğini göstermektedir.

Yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesinde anılan uygulamanın önemli bir işlev görmekte olduğu her türlü tartışmanın dışında tutulmalıdır. Ancak bölge insanının koşullar ve doğası gereği her şeyi devletten bekler konuma indirgenmesinin geçici bir çözüm olduğu daha doğrusu gerçek çözümü ötelediği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

İş ve istihdam olanakları yaratılarak bölge insanının üretken kılınması ve toplum içinde bu kimlikle yer edinmesini sağlamak yerine yaşamlarını çeşitli kaynaklardan elde edilen ve yeterli olmayan yardımlarla sürdürme noktasına indirgenmiş oluşu, başlangıçtaki şükran duygularının, yetersizliğin ortaya çıktığı noktalarda öfke ve kızgınlığa dönüşmesine neden olabilmektedir. Nitekim mülakat yapılan bazı kişilerin bu hususu vurgulamış olmaları dikkatlerden uzak tutulmamalı, Yeşil Kart uygulamasının bir yaşam biçimine dönüşerek üretkenlik ve girişimciliği ötelemesi, özgüven duygularını erozyona uğratarak toplumsal bir yozlaşmaya zemin hazırlaması mutlaka engellenmelidir.

1.3. Evlilikler

Araştırmanın ortaya koyduğu ve önemli görünen sonuçlarından birisi de bölgede akraba evliliklerinin yaygınlığıdır.

Görüşülen her üç kişiden birisinin akraba evliliği yaptığı saptanan bölgede, bu durumu doğuran nedenler arasında 'mülkün bölüşülme kaygısı, töre ve gelenekler, başlık parasından kaçınma' gibi nedenlerin başat etmenler olduğu gözlemlenmiştir.

Akraba evliliklerinin yaşanan sorunla doğrudan ilgisi ise ayrıca incelenmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda daha önceki bölümlerde değinilen dar-kapalı çevre ilişkisi, akraba evlilikleri ile daha da güçlenmekte, ortaya çıkan kan bağına dayalı büyük ailelere mensup bir kişinin örgüte katılması diğerlerine de örnek oluşturmakta, ya da büyük ailelere mensup herhangi bir kişinin devletle yaşadığı anlaşmazlık/ihtilaf bütün aile tarafından paylaşılmakta (örneğin güvenlik güçlerinin olumsuz bir davranışı, devlet kurumlarında ilgi görmemek, vb.) ve zincirleme bir reaksiyon doğurarak etki halkası olumsuz yönde süratle genişleyebilmektedir.

Etnik köken olarak kendilerini Kürt olarak tanımlayanların önemli bir bölümünün evinde eşi ile konuşurken kullandığı dilin Türkçe oluşu (% 55.7) dil konusundaki tartışmalarda üzerinde önemle durulması gereken bir veri kimliğindedir.

Bu noktada dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir önemli nokta Türkçenin resmi dil niteliği yanında ekonomik dil oluşudur. Nitekim işsizlik ve eğitimle ilgili elde edilen verilerde anadili Türkçe olanların daha kolay iş bulmaları, eğitimlerinin yüksekliği oranında iş bulmanın daha da kolaylaşması, özellikle sosyal güvenceden yararlananların anadillerinin Türkçe olması, Türkçe'ye resmi dil oluşunun yanısıra ekonomik dil kimliği ile de doğal ve kaçınılmaz bir öncelik ve ağırlık sağlamaktadır.

Dilin kültürün temeli olduğu, bu niteliği ile milletleşmenin temel dinamiğini oluşturduğu sosyolojik bir gerçekliktir. Ancak bölgede konuşulan dilin ağırlıklı olarak Kırmanca olduğu, Sorani lehçesinin yaygın olmadığı, Kürtçe'nin yaygınlığının daha çok sözel planda yer aldığı ve Türkçe'nin toplumsal yaşamda yer edinebilmenin vazgeçilmez ekonomik aracı olduğu düşünüldüğünde bu konudaki tartışmaların, öneminin üzerine çıkarıldığı değerlendirilmektedir.

Hiç kuşkusuz bireyler öznel kültürlerine kendi dillerini yaşayarak sahip çıkabilmeli, bunu toplumsal yaşamı zenginleştirici bir etmen olarak kullanabilmeli, değişik etnik kökene sahip kesimlerin birbirlerini anlama ve kabul etmelerinin geliştirilmesinde dil bir enstrüman olarak yerini alabilmeli; ancak bu paydaşlık etnik bir kimliğin bütünden ayrılarak varlığını kendi içinde bütünleşerek sürdürmesine olanak sağlayacak bir noktaya vardırılmamalıdır.

Türkiye'de sayısal ve oransal açıdan yaşamakta olan en büyük etnik topluluk Kürtler olmakla birlikte, devletin tüm yurttaşlarına eşit mesafede bulunmasını gerektiren

temel yapı ve ilkeleri, ülkede yaşamakta olan başkaca etnik gruplara ileride aynı hakkın sayıları her ne olursa olsun tanınması zorunluluğuna eşlik edecek, (Nitekim Çerkezler aynı hakkın kendilerine de tanınması talebini Cumhurbaşkanlığı'na iletmiş bulunmaktadırlar.) tanınmadığı takdirde bu defa devlet etnik bir gruba ayrıcalıklı davranıyor duruma düşerek eşitlik ve tarafsızlık adına ciddi yara alacaktır. Bunun da ötesinde böyle bir eşitsiz uygulama ortaya çıktığı takdirde bu "dayatanın hak elde ettiği" yorum ve algılarına neden olarak olumsuz bir örnek oluşturabilecektir.

Önceki bölümlerde açıklanmasına çalışılan ve önemsenmediği ya da küçümsendiği için bu defa ideolojik temel çevresinde bütünleşerek başlangıçtaki masum istekleri zaman içinde aşarak vardığı nokta, yaşanan sorunla arasında lineer bir ilişki/bağ olmayan taleplerin ileride nerelere varabileceğinin ön işaretleri olarak değerlendirilmeli, devlet bir sıkışmışlık duygusu içinde hareket etme zorunluluğunda olmadığının bilinç ve ayırdı ile davranabilme iradesini gösterebilmelidir.

1.4. Medya

Medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkinliği gözönünde bulundurularak bölge halkının hangi yazılı ve görsel araçları izlediğine ilişkin yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar son derece ilginç ve bir o kadar önemli bulgulara ulaşılmasını sağlamıştır.

Doğaldır ki gerek bölgede eğitim düzeyinin düşüklüğü gerek ekonomik nedenlerle bilgilerine başvurulan deneklerin (1766 kişi) % 21.5'i hiç gazete okumadığını belirtmiştir.

Bölgede en çok okunan gazete Sabah (% 16.3) olup, bu gazeteyi Zaman, (% 14.4) Hürriyet (% 10.5) ve Milliyet (% 9.1) izlemektedir.

Yüksek öğrenime sahip kişilerin okudukları gazeteler ise Zaman (% 27.3) ve Milliyet'tir (% 26.5).

Etnik kökene dayalı araştırmada Zazalar en fazla Zaman gazetesini okumakta (% 12.4), diğer etnik gruplarda birinci sırada Sabah gazetesi yer almaktadır. Araştırmada ortaya çıkan bir ilgi çekici husus, sorularda deneklere adı verilmemekle birlikte Posta gazetesinin de yüksek oranda okunduğudur (% 8.8).

Araştırmanın bu bölümündeki en ilginç sonuç PKK'nın yayın organı olarak tanınan Gündem gazetesinin okunma oranındaki düşüklük olmuştur (% 2.9).

Etnik köken temelinde Gündem gazetesini okuyan Kürtlerin oranı % 4.8, Zazaların oranı ise % 8.1'dir.

Araştırmada ayrıntılandırılan verilerden ulaşılan sonuçlar bölgede yazılı basının izlenmesinde ideolojik temelde bir yaklaşımın varlığının bulunmadığını göstermektedir.

Nitekim bölgede bilgilerine başvurulan kişiler tarafından en çok okunduğu belirtilen gazeteler tirajları itibarıyla Türkiye'nin en çok satan gazeteleridir (Hürriyet, Zaman, Sabah, Milliyet).

Görsel basınla ilgili elde edilen bilgiler de yazılı basın verilerini destekler niteliktedir.

Bölgede en fazla izlenen kanal Show TV (% 39.2), sonrasında sırası ile ATV (% 38.5), Kanal D (% 34.3), Samanyolu (% 31.3), Star (% 23.2), Kanal 7'dir (% 22.3)

Bilgilerine başvurulanlar arasında Roj TV'yi izleyenlerin oranı % 11.6 olarak saptanmış olup bu gösterge Gündem gazetesini izleyen düşük oranı doğrulamaktadır. Roj TV'yi izleyenlerin Gündem gazetesini izleyenlere oranla yüksekliği bölgedeki okuma yazma oranının düşüklüğü ile açıklanabilir.

Soruları yanıtlayanların Gündem gazetesi ve Roj TV konusunda verdikleri yanıtlar elbette bir samimiyet testine tabi tutularak değerlendirilmek gerekmektedir. Ancak soru formlarında yer alan çapraz sorulara verilen yanıtların sağlaması bu testin olumlu yönde sonuç verdiğini göstermektedir.

TV kanalları konusunda bir diğer ilginç veri TRT TV'sinin izlenme oranındaki düşüklüktür (% 16.4).

Özel TV kanallarının program akışları ile TRT'nin yayınları karşılaştırıldığında bölge halkının eğlence/yarışma/film ağırlıklı kanalları tercih ettikleri gözlemlenmekte nitekim bu veri tematik kanalların izlenme oranındaki düşüklükle doğrulanmaktadır.

Bu verinin yayına yeni başlayan TRT 6'ının program akışının belirlenmesinde önemli bir gösterge olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

TRT'nin Kürtçe yayına başlaması ile veriler genelde bu yayının olumlu karşılandığı istikametindedir (olumsuz % 19.4, fikri yok % 10.1, fark etmez, kararsız % 22.0).

Kürtçe yayına olumlu yaklaşan kadınların oranının % 42.2 oluşu ve kırsal kesimde olumlu yaklaşımın kentsel alanlara göre artış göstermesi TRT-6'nın program akışlarının düzenlenmesinde muhatap/hedef kitlenin özellikleri açısından yine dikkate alınması gereken önemli veriler sunmaktadır.

1.5. Ekonomik ve Siyasal Algılar

İşsizlik ayrımsız tüm etnik gruplarda birincil sorun olarak (% 90) belirmektedir. İşsizliği ikinci sırada izleyen 'terör ve güvenlik' sorunudur. Daha önceleri de açıklanmasına çalışıldığı üzere eğitimsizlik nedeniyle sebep-sonuç ilişkilerini kurabilme, sosyal dokuyu çözümleyebilme, sorun kaynaklarını irdeleyebilme yetenek ve olanağından yoksun bölge halkı, sorun temelinde işsizliği birinci sıraya yükseltirken bu öncelik içinde terör ve güvenliğin rolünün ayırdına tam anlamıyla varamamış görünmektedir.

Bölgede istihdam olanakları yaratacak yatırımların önemli ölçüde terör ve güvenlik sorunlarına dayalı olarak gerçekleşemediği bir sonuç olarak ortaya çıkarken bölge halkının algısı genelde sonuç üzerine odaklanmakta, nedenler ötelenerek yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen terör ikincil plana itilmektedir.

Bu bağlamda eğitimin öncelenme ve önemsenmesi hemen her konuda birincil önemde bir etmen olarak karşımıza çıkarken bölge halkının yaşadığı ekonomik zorlukların (işsizlik/yoksulluk, vb.) temel nedeninin terör olduğu bilinçlere aktarılmalı ve bölge halkı terörle mücadeleye yaşam koşullarını iyileştirme bağlamında ortak edilebilmelidir.

Yaşamı sürdürme ve refaha ulaşma insanların vazgeçemeyecekleri temel hedefler olmakla, bu duygu ve dürtülerin tahrik edilerek terörle mücadeleye bölge halkının ortak edilmesine yönelik yöntemlerin geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.

Örneğin bu bağlamda elde edilen bir veri; Etnik ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları sorulan deneklerin yalnızca % 17.6'sı böyle bir ayrımın muhatabı olduklarını belirtirken aynı oran Kürtler arasında % 27.8'e yükselmektedir.

Ayrımcılığa uğradığını beyan eden Arapların oranı % 8.4, Zazaların oranı % 13.1'dir.

Bu noktada ulaşılan ve önem taşıdığı düşünülen bir bulgunun ayrıca vurgulanmasına gerek duyulmaktadır. Güvenlik Kuvvetlerinin (TSK, Jandarma, Polis)

bölgede uyguladığı halk eğitim çalışmalarından görüşülen kişilerin % 82.6'sı bilgi sahibi/haberdar değildir.

İlginç bir biçimde, kırsal alanda yoğunlaşan bu tür çalışmalardan kentsel alanlarda bilgi sahibi olanlarla yoğunluklu olarak kadınlara yönelik programlardan haberdar olan erkeklerin sayıları daha fazladır. Yine halk eğitim çalışmaları eğitimi olmayan ya da düşük kişilere yönelik iken programlardan haberdar olma yüzdesi eğitim düzeyinin yükselişine koşut olarak artmaktadır.

Bölge halkı ile güvenlik güçlerinin kimliğinde devletle bütünleşme ya da devletin koruyucu/kollayıcı/şefkatli/yardımsever yönlerini önceleme amacını güden bu tür faaliyetlerden bölge halkının bilgi sahibi olmaması anılan ve yararlı olduğunda kuşku bulunmayan bu tür faaliyetlerin yeterince duyurusunun yapılmadığını göstermektedir.

Bölgede yaşanan terörün nedenlerinin sorulduğu görüşülen kişilerin % 31.6'sının birincil sırada işsizliği göstermesi sosyo-ekonomik sorunların ağırlığını belirlemesi bakımından dikkate alınması gereken ayrı bir olgu kimliğinde belirmektedir.

Ayrımcılığı teröre gerekçe gösterenlerin oranı % 17.7, dış güçlere işaret edenlerin oranı % 12'dir.

Ayrımcılığa uğradığını ifade edenlerin oranları ile terörü ayrımcılığın ortaya çıkardığını savlayanların oranları arasındaki örtüşme yine çekirdek bir oluşumun varlığını kanıtlamaktadır.

Ülkenin değerlerine ve ülkeye bağlılık bağlamında sorulan sorulara alınan yanıtlar araştırmanın en rahatlatıcı ancak aşırı iyimserliğe kapılınmamasını gerektirecek ölçeklerdedir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığının önemi üzerine sorulan sorulara alınan yanıtlardaki olumluluk bu iki kavram bağlamında tüm etnik gruplar ve anadil düzeyinde % 90'ların üzerindedir.

(Kürtlerde etnik köken itibarı ile % 91.2, Kürtçe anadil itibarı ile % 92.1, Zazalarda sırası ile % 91.5 ve % 90.7)

Ne var ki Cumhuriyete bağlılık ve vatandaşlığı önemseme yüzdeleri 'Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim bütün ihtiyaçlarımı/beklentilerimi karşılıyor/karşılamıyor' sorusunun yanıtına gelindiğinde dramatik bir düşüş göstermektedir. Görüşülen kişi temelinde ihtiyaçlarımı karşılıyor yanıtının oranı % 39.4' e inmektedir.

Karşılamıyor oranı anadil ve etnik köken temelinde Kürtlerde sırası ile % 66.5 ve % 67.5, Zazalarda sırası ile % 58.5 ve % 58.2'dir. Aynı sorunun yanıtı Türkler için dil ve etnik köken temelinde % 39.5 ve % 41.3'tür.

Bu verilerden elde edilen sonuç bölgede yaşamakta olan yurttaşların anadil ve etnik köken temelinde devletten beklentilerinin ideolojik yaklaşım görece ötelenerek eş değerlere yakın bir biçimde karşılanamadığı noktasında yoğunlaşmaktadır.

Kürt ve Zazalarda bu yüzdelerin Türklere oranla % 20 düzeyinde daha fazla oluşu ayrımcılığa uğradıklarını ifade edenlerin yüzdeleri ile örtüşmekte ve yine marjinal bir grubun varlığını ifade etmektedir.

Bu sonuçların ortaya koyduğu gerçek bölge insanının etnik köken farkı olmaksızın devletten beklentileri ve ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalındığıdır.

Türkiye Cumhuriyetinin bölünmez bütünlüğü ve ulusal simgeler olan İstiklal Marşı ve Bayrak konusunda sorulan sorulara alınan olumlu yanıtların yüzdesi de tüm anadil ve etnik köken temelinde % 90'ın üzerindedir.

Devletten beklentilerin ihtiyaç temelinde yeterince karşılanmadığını söyleyenlerin birincil gerekçesinin kamu hizmetlerinden yararlanma ve yurttaşa götürülen hizmetlerde eşitlik ilkesine uyulmadığı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu veri bölgedeki kamu hizmet ve çalışanlarının gözden geçirilmesi, eşit davranışı önceleyecek uygulamalara ağırlık verilmesini gerektiren bir olgu kimliğinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada bölgeye atanacak kamu görevlilerinin özel eğitimlerden geçirilmesinin (yaklaşım, davranış biçimleri, yöresel görenek/gelenek/töreler, bölge ve bölge insanının sorunları, vb.) yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Soruları yanıtlayanların vazgeçilmez olarak değerlendirdiği birincil ögeler dini inanç ve aile olarak belirmektedir (Sırası ile % 89.8 ve % 88.8).

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı ile etnik kimliğin vazgeçilmezliği dini inanç ve aileden sonra gelmektedir (% 79.8 ve % 68.3).

Bu arada % 11.6'lık bir bölümün aşiret ve şeyhini öncelemesi çözülmeye başlamış olmakla birlikte feodal yapının bölgede hala bir dinamik olduğunu göstermektedir.

Etnik kimliğin vazgeçilmezliği anadili Kürtçe olanlar arasında % 67.3, etnik kökeni Kürt olanlar arasında % 67.4'tür.

Devletten tüm yakınmalara karşın varolduğu ifade edilen sorunun (Kürt) yine devlet tarafından çözümlenebileceğini ifade edenlerin, görüşülen 1681 kişi içinde % 18.0 ile birinci sırada yer alması, bunu devletin ekonomik yatırımlarının % 17.2 ile izlemesi, devletten beklentiyi % 35.2'ye yükseltmekte ve bu yönelim devletin sorumluluğunu arttırdığı gibi, sorunun çözülememesi halinde yine devletin suçlanacağı bir zemini işaret etmektedir.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular en büyük etnik topluluk olan Kürt kökenli yurttaşların aynı duygu/yaklaşım/istek/beklenti içinde olmadıkları ve bir bütün halinde davranmadıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırma verileri karşılaşılan sorunun korkularımıza temel oluşturan kimi gelişmeleri doğrulamadığını, örneğin Kürtler arasında Türkiye'den ayrılmak, kendi devletlerini kurmak ya da Kuzey Irak'la birleşmek isteyenlerin sayı ve yüzdelerinin son derece az olduğunu göstermektedir.

Ne var ki bu olumlu görüntü yaşanılan sorunun önem ve önceliğinin küçümsenme ya da ötelenmesine eşlik etmemelidir.

Araştırmanın ortaya çıkardığı bir başka önemli olgu üzerinde çok durulan ve tartışılan anadilde eğitim konusunun genel bir eğilim ve isteği yansıtmadığıdır.

Araştırma sonuçları ayrıca bölge insanının yaşam düzeyinin olabilen en kısa sürede iyileştirilmesine yönelik somut adımların söylem temelinden eylem temeline aktarılması ve sonuçlarının bir an önce gözle görülür hale getirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşım özetle 'yaşatarak öğretme ve algılatma' olarak adlandırılabilinir.

Bugüne kadar verilen sözlerin yerine getirilmemesi ya da karar alıcıların seslendirdiği çelişkili söylemlerin esasen ciddi ikilemler yaşamakta olan ve savrulmalara açık bölge insanı üzerinde yarattığı olumsuzlukların giderilmesi ancak somut sonuçların paylaşılır/yararlanılır biçime dönüştürülmesi ile olanaklı olabilecektir.

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

2.1. Yaşam Süresi ve Demografik Özelliklerin Psikolojik Yönden Değerlendirilmesi

Araştırmanın anket sonuçları ele alındığında oldukça önemli verilerin elde edildiğini söyleyebiliriz. Her şeyden önce bölgede ortalama yaşam süresinin düşüklüğü dikkat çekicidir. Bölge ortalamasının Türkiye geneli ve özellikle batı bölgelerinden daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum başlı başına bölgenin gelişme düzeyinin diğer bölgelerin gerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu aynı zamanda bölge halkında ihmal edilmişlik, ikinci planda olma, gözde olmama ve bunun sonucu olarak mağdurluk ruhsal durumu ya da üvey evlat muamelesi görüyor duygusunu oluşturabilmektedir. Çocuk yaştakilerin fazlalığı, doğurganlık hızının yüksekliği ve ortalama yaşam süresinin düşüklüğü biyolojik olarak nesli devam ettirme motivasyonu ile bağlantılı düşünülebilir. Doğurganlığın fazlalığının önemli psikolojik nedenlerinden biri yok olma tehdidine karşı kimliğin devam ettirilmesidir. Araştırmalar doğal afetler, savaşlar ya da kimlik tehdidinin yaşandığı durumlarda bu travmaların biyolojik sonucu olarak doğurganlığın arttığını ortaya koymaktadır (Çevik, 1995; Volkan, 2004; Volkan, 2006).

2.2. Eğitim Durumunun Psikolojik Yönden Değerlendirilmesi

Araştırmada eğitim düzeyinin de düşüklüğü dikkati çekmektedir. Özellikle geleceğin anneleri olacak kızların eğitimsiz oluşu ya da çok düşük eğitimli oluşları onların Türkçe öğrenememelerinin de önemli bir nedeni olmaktadır. Eğitimsiz annelerin çocuk yetiştirme bakımından çocuklarıyla birçok olumsuzlukları yaşayacağı aşikardır. Gelişen kitle iletişim araçları (TV ve yazılı basın) aracılığıyla modern dünya ile kendi ailesini karşılaştırma durumunda kalan çocuklar ciddi bir ikilem içine düşebilmektedir.

Eğitimli ebeveynlerin çocuk gelişimi ve gereksinimleri konusunda okuyarak bilgi edinme şansları ve imkanları vardır. Ancak eğitimli olmayanlar kulaktan dolma bilgiler ve düşüncelerle çocuklarını büyütürken istemeyerek çocuklarının gelişimsel gereksinimleriyle koşut olmayan bir iletişim içinde olabilirler. Böyle bir durum çocuklarda anlaşılmama, engellenme ve süregelen bir öfke yığılmasına neden olabilir. Çocukların bebeklikten büyüyünceye kadar yaşadıkları ihmallerin, engellenmelerin ve kalabalık ev ortamının doğal sonucu olarak yaşanan pastadan pay kapma mücadelesi öfke duygularının artışına neden olur. Ergenlik çağında kimliğin belirginleşmesi döneminde o gençlerin kimliklerini besleyecek aile dışında örgütlere girmeleri kaçınılmaz olabilir.

Çocuk sayısının fazlalığı kaçınılmaz olarak anne babanın çocuklarına yeterli ilgi ve sevgilerini gösterememeleriyle sonuçlanır. Bunun sonucu olarak çocukların kendilerini hep mağdur olarak algılamaları, sürekli sevgi ve ilgi eksikliğini hissettikleri görülür.

Eğitim ile sağlanan veya ailede öğrenilen dil, bir toplumu bütünleştirir ve birliğini korur. Bunun yanında bir ülkenin resmi dili veya gündelik yaşamda kullanılan dili o toplumun bireylerini sosyal yaşama katar. Bu sosyalleşme de beraberinde ekonomik basamakları tırmanmayı getirir. Sonuç olarak sosyal yaşama katılan ve ekonomik üretim ile tüketimde katkısı bulunan bireyler kendilerini bulundukları toprağın bir parçası olarak hissederler. Yapılan araştırmanın bulguları da bu genel kanıyı desteklemektedir. Araştırmaya göre, eğitim görmüş ve Türkçe konuşan bireyler toplumsal hayata daha kolay entegre olabilmektedir. Eğitim görmüş vatandaşlarımızın Türkçe öğrendiği, Türkçe öğrenen bireyin de iş bulabilme olasılığının arttığı ve iş bulan bireyin ekonomik özgürlüğüne kavuştuğu dikkati çekmektedir. Dil öğrenmenin toplumsal hayatta yer alabilmenin temeli olduğu görülmektedir. Bu olgu dikkate alındığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde eğitim için ayrılan bütçenin artırılması ve etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Yöre halkına ortak ve birleştirici dil olan Türkçe'nin öğretilmesi zorunludur. Toplumun dilini bilmeyen bireyin hiçbir zaman kendini o toplumun bir parçası olarak hissedemeyeceği unutulmamalıdır.

2.3. Evlilik ve Aile Yaşantısının Psikolojik Etkileri

Araştırmada evlenme yaşının düşük oluşu dikkati çekmektedir. Henüz kendileri birey olmadan kimlik ve kişiliklerini oturtmadan ve çoğu kez çocuk yaşta gerçekleşen evlilikler sağlıklı çocuk yetiştirmenin önünde önemli bir engel oluşturacaktır. Kendileri henüz çocuk olan bu annelerin çocuklarını kendi anneleri (anneanneler) büyütmektedir. Bu bölgede gelenekler ve törelerin bir yansıması olarak genç anne babaların çocuklarını sevip okşaması, kucaklarına alması pek mümkün olmamaktadır. Çünkü genelde bu gençler anne babalarıyla birlikte aynı evde yaşarlar. Büyüklerin önünde çocuklarını sevmeleri ise yöre anlayışına göre saygısızlıktır. Çocuk yaştaki annenin yaşam deneyimi ve çocukluğunu yaşayamamış olmanın eksikliği doğaldır ki çocuklarına karşı tahammüllü olmayı azaltmaktadır.

Evliliklerin kendi istekleri yerine aile büyüklerinin kararıyla verilmiş olması da aile içi mutluluğu olumsuz etkiler. Mutsuz aile ortamı da küçük çocukların mutsuzluğuna yol açar. Bunun yanı sıra pek çok genç kızın kendilerinden yaşça çok büyük bazen babaları hatta

dedeleri yaşındaki erkeklerle evlendirilmelerinin o kızlar üzerindeki travmatik etkisini unutmamak gerekir.

Yörenin geleneksel özellikleri dikkate alındığında aile ile çocuk arasındaki bağların gerek eğitim seviyesinin düşüklüğünden gerekse bölgenin kültürel özelliklerinden dolayı yeterince kuvvetli olmadığı anlaşılmaktadır. Bir çocuğun gelişiminde yaşadıkları, hayatının ilerleyen yıllarında etkisini göstermektedir. Bu nedenle aile ve çocuk ilişkilerinin önemi toplumsal programlar aracılığı ile özellikle annelere vurgulanmalıdır. Bu programlar devlet eliyle olmasa bile, yörenin sevdiği sanatçılar ve görsel medya aracılığı ile uygulamaya konulabilir. Anne ve baba eğitiminin uzun vadeli bir proje olması gerektiği unutulmamalıdır. Kültürel değerler ve törelerin son derece önemli olduğu bölgelerde bazı gelenekleri değiştirmek ancak eğitim seviyesinin artması ve ekonomik/refah seviyesinin yükselmesi ile mümkün olabilir.

Araştırmada dikkate değer noktalardan biri de evlilik ile ilgili sorunlardır. Özellikle kırsal alanda görücü usulü evlilikler, feodal düzenin kısmen devam ettiği yörelerde yalnızca aile büyükleri hatta aşiret reisinin kararıyla gerçekleşen evlilikler, berdel usulü evlilikler, kendisinden yaşça hatta babasından büyük erkeklerle evlendirilen 15-16 yaşındaki kızların dramı Doğu ve Güneydoğunun bir başka gerçeğini ortaya koyuyor. Zorlama ile ve gönülsüz olarak gerçekleştirilen evlilikler, zaman zaman genç kızların intiharları ile sonuçlanmaktadır. Tüm bu durumlar bölgenin eğitim düzeyi, feodal yapısı, aşırı gelenekçi özelliğinin önemli sonuçlarıdır. Bu psikolojiyi aşmak ciddi bir önem kazanmaktadır.

Araştırma verileri bölgede akraba evliliğinin toplam evliliklerin üçte biri oranında olduğunu göstermektedir. Yüksek orandaki akraba evliliklerini geleneksel aile ve kapalı toplum yapısına bağlayabiliriz. Buna özellikle kırsal alandaki yakın akraba evliliklerini de katacak olursak dışa kapalılığın önemi daha çok anlaşılır. Bu nedenle bölgenin kültürel bir özelliği olan çocuk yaşta evlilik ve töre evlilikleri hakkında bilinçlendirme projeleri ortaya konulmalıdır.

2.4. Göçün Psikolojik Değerlendirmesi

Araştırmada saptanan bireysel, ailevi, ekonomik ve güvenlik nedeniyle yaşanan göçler oldukça önemli psiko-sosyal sorunlara neden olmaktadır. Göçler hem bireylerin hem de toplumların hayatında çok önemli bir rol oynamaktadır. Hiçbir insan mutlu olduğu ve rahat ettiği bir yerden ayrılmak istemez. Devletin politikaları sonucu göç gerçekleşmişse, bu

durumda göçün travmatik etkisi daha çok olur. Bu nedenle göç eden bireyler bu göçe neden olan yönetimlere şiddetli öfke duygusu yaşarlar. Bunun yanı sıra göç eden insanlar ciddi bir yas süreci yaşarlar. Çünkü yaşadıkları ve alışageldikleri çevreden ayrılmak kendi kişilikleriyle bütünleşmiş olan bu çevrenin dışında farklı bir çevreye girmiş olmak kişiliklerinin bir parçasının yok olmasıyla eşdeğer bir duygu ve anlam içerir. İnsanların kişiliğinin sınırları yalnızca bedenlerinin boyutları ve sınırlarına bağlı değildir. Kişiliğin psikolojik boyutunun sınırları yaşadığı yakın çevresi ve hatta ülkenin sınırlarını içine alır. Göç eden kişilerde (iç göçlerde) yakın çevrenin kaybı bireyin kimlik sınırlarının zedelenmesi duygusu yaratır. Bireyin çevresi, örneğin mahallenin çeşmesi, fırını, evin bahçesindeki ağacı, her gün evinin önünden geçen koyun sürüsünün çıngırak sesleri, köpeklerin havlaması, onun kişiliğinin tamamlayıcı ve düzenleyici unsurları olup bireyin kendini alışık olduğu güvenli bir ortamda hissetmesine yol açar. Bu çevreden ayrılmak anılan dış düzenleyici ve destekleyici çevreden bireyin mahrum kalmasına neden olur. Bu mahrumiyete bağlı olarak birey bir yas sürecine girer. Bu durumda bireyin duyarlılığı ve alınganlığı artar.

Evlilik nedeniyle yaşanan göçler özellikle kadınlar açısından oldukça dramatiktir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde etkin olan geleneklere ve törelere göre kadın evlenince erkeğin ailesinin evine gider ve artık kendi anne babasının kızı değilmiş gibi tamamiyle eşinin ailesinin aidiyeti içine girer. Kendi öz ailesinden kopma yaşayan kadının kendi öz ailesine gidebilmesi dahi eşinin ve aile büyüklerinin iznine bağlıdır. Erkek askere gittiğinde kadın yine annesinde gidip kalamaz. Çocuk sayılacak yaşta öz ailesinin yakınlığına ihtiyaç duyduğu bir dönemde genç kadının yaşadığı bu ayrılık ve buna bağlı olan yas reaksiyonu yani yaslı bir anne veya anne adayı ve onun yetiştirdiği çocuğun psikolojisi de çok etkilenir. Çünkü, annenin yalnızlığı, acısı ve yası kendiliğinden çocuğa da geçer. Dolayısıyla çocuklarda daha duyarlı ve alıngan olma eğilimi oluşur.

Göçlerle ortaya çıkan bireysel ve toplumsal psikolojik sorunların oluşturduğu ya da oluşturacağı sonuçların en asgari düzeye indirgenmesinde devlete düşen sorumlulukları unutmamak gerekir. Göç etmek zorunda kalan insanlara devletin onları dikkate alan, önemseyen, kucak açan, kabullenen bir politika izlemesi ve arkalarında devletin desteğinin varlığının hissettirilmesi gerekir. Kuşkusuz asıl olan göçü önleyecek ekonomik, sosyal altyapının ve buna bağlı önlemlerin alınması ve göçle ilgili sorunların yaşanmasına fırsat vermemektir.

2.5. İşsizlik ve Ekonomik Sorunların Psikolojik Değerlendirmesi

Araştırmada işsizliğin ne denli büyük boyutlarda olduğu açıkça görülmektedir. Çalışma yaşındaki erkeklerin yarısının işsiz oluşu bunun açık bir kanıtıdır. Bu konuda hiçbir araştırmaya gerek olmadan da sıradan bir insanın Diyarbakır çarşılarında ve kahvehanelerde boş ve işsiz olduğu için oturan binlerce genci görmesi yeterlidir.

Toplumsal geleneğimizde aile reisi erkektir. Erkek çalışmak ve ailesini geçindirmek zorunluluğunu hisseder. Böyle bir psikosoyal ve geleneksel baskı yaşayan erkeklerin duygularını anlamamız gerekir. Klinik deneyimlerimiz işsiz erkeklerin özellikle evli ya da ailesini geçindirmek zorunda kalanların "kendilik değeri" ve "kendilik saygısında" ciddi düşüşler yaşadığını göstermektedir. Buna paralel olarak umutsuzluk, karamsarlık, isteksizlik, devlete ve düzene güvensizlik, öfke, gerginlik duyguları gözlenir. Nitekim işini kaybetmiş ya da işsiz kimselerde depresyon ve bunun gibi psikiyatrik hastalıkların fazlalığı işsizliğin önemini daha çok artırmaktadır. Araştırmada öğrenimi olmayanların onda dokuzunun işsiz oluşu işsizlik boyutunu daha çarpıcı olarak sergilemektedir. **Bir yanda işsiz erkekler, öte yanda eğitimsiz ve göç etmek zorunda kalan genç kadınların oluşturduğu sorunlu aileler içinde büyüyen çocukların nasıl bir yapı geliştireceklerine dikkati çekmek gerekir.**

İşsizlik toplumsal huzuru tehdit eden bir sorundur. Bu nedenle bölgede istihdamı sağlamak açısından yanlız özel teşebbüs değil devletin bizzat varlığını hissettirmesi açısından karma ekonomi politikası uygulanmalıdır. Bölgede kamuya ait fabrikaların özelleştirilmesinin ardından birçoğunun kapatılması işsiz sayısının artmasına neden olmuştur. Kamu istihdamının yeniden sağlanması ile yöre halkı kendilerine sahip çıkıldığını, unutulmadıklarını ve devletin koruyucu kollayıcı görevini yerine getirdiğini hissedecektir. İ stihdamın sağlanamaması ise, yöre halkının kasti olarak açlığa ve işsizliğe sürüklendiği efsanesini türetip bölücü örgüt yoluyla bu algının propagandasına ve kökleşmesine yol açabilir.

2.6. Sosyal Güvenlik ve Güven Duygusunun Psikolojik Değerlendirilmesi

Araştırmada anadili Türkçe olanların %50'sinin, Kürtçe olanların ise %30 'unun sosyal güvenliğinin oluşu Kürt vatandaşların sosyal güvenliklerinin yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Bu durum zaten güvenlik sorunu yaşayan insanlar için bir de sosyal güvenlikten yoksun olmaları değerlendirmemizin başlangıcında belirttiğimiz

"kendilik değeri, kendilik saygısı" ve kendine güven duygusunu daha çok sarsabilir. Araştırmada çok önemli bulgulardan biri çalışma durumunun öğrenim düzeyiyle ilgili olmasına karşılık anadilin bu konuda pek etkisinin bulunmaması dolayısıyla bir ayırımcılığın söz konusu olmamasıdır.

Kendilerini etnik Kürt ve etnik Arap olarak tarif eden vatandaşların büyük bir kısmının sosyal güvencesi olmadığı araştırma kapsamında belirlenmiştir. Aynı soru kapsamında sosyal güvenliği olmayan vatandaşlarımızın Kürtçe veya Arapça konuştuğu belirlenmiştir. Türkçe konuşan vatandaşlarımızda ise sosyal güvence sahibi olma oranı daha yüksektir. Elde edilen bu veriler, sosyalleşmenin aracı olan resmi dili bilmeyen vatandaşların iş gücünün sömürüldüğünü ve haklarının verilmediğini göstermektedir. Burada devletin koruyucu ve denetleyici mekanizmasının devreye sokulması çok önemlidir. İş gücünün kollandığını, sosyal güvenliğinin sağlandığını gören vatandaş kendini daha eşit hissedecek ve aidiyeti güçlenecektir. Aksi takdirde aynı vatandaş yöresinde Türkçe bilen bir vatandaştan sağlık sigortası ve imkanları açısından daha yoksul kalacağı için, bu farkı görerek, ayrımcılık yapıldığını düşünecek ve örgütün de propagandası ile bunun devlet eliyle yapıldığı algısına kapılacaktır. Böylesi bir durumda vatandaşın devlete ve devletin mekanizmalarına güveni azalacaktır. Bu durumu engellemek için, bölgedeki çalışma ve sağlık koşullarına ayrıca önem verilmesi ve denetim mekanizmasının güçlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal güvenlik, dil ve eğitimin bir arada birbirini etkileyen öğeler olduğu da unutulmamalıdır.

2.7. Bölgesel Sorunların ve Bireylerin Vazgeçilmezlerinin Psikolojik Değerlendirmesi

Terör örgütünün çabalarına rağmen ve yaratmak istediği alternatif sembollere rağmen bölge halkının %95'i Türk bayrağının ve İstiklal Marşının kutsallığına saygılı olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına olan aidiyet duygusunun varlığını vurgulamaktadır.

Araştırmada kişilerin vazgeçilmezlerinin başında sırayla % 90 din, % 88 aile, % 79 vatandaşlık, % 68 etnik kimlik olarak belirlenmiştir. Bu değerlerin tümü doğumdan itibaren bebeklik ve çocukluk döneminde gelişip yerleşen kalıcı ve pek değişmeyen temel kimlik özellikleridir. **Bu sonuca göre din, en yüksek ve en önemli ortak bir vazgeçilmez değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar din birinci sırada yer almışsa da aslında psikolojik olarak etnik kimlik ana dil ile birlikte kimliğin temelinde yer alır. Dini kimlik ise daha sonra gelişir.**

Bu araştırmada özellikle kırsalda ş eyhler ve aşiretler önemli vazgeçilmezler arasında yer almaktadır. Bu tablo bölge halkının feodal yapısını ve çağdaş dünyanın genelinden ne kadar uzakta kaldığını göstermektedir. Aşiret reisi (Ağa) ve Ş eyh bölge halkının psikolojisinde idealize edilmiş ve kutsanmış kişilerdir. Bu kutsanmış kişiler Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olan peygamberlerden sonra gelen önemli kişiler olarak algılanır ve saygı duyulurlar. Bu nedenle onların kararları ve davranışları sorgulanmadan kabul edilir ve onlara itaat edilir. Ancak son yirmi yılda aşiretlerin etkisi kısmen azalmakla birlikte hala aşiret kuralları ve aşiret reisinin emirlerine etkin olarak itaat edilmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe ve özellikle gençler arasında geleneksel yaşam biçiminden uzaklaşıldıkça aşiret düzenine karşı önemli bazı çıkışların varlığı gözlenmektedir. Bölgede sol görüşe sahip insanların aşiret ve ağalığa karşı olan tutum ve davranışlarının hedef değiştirdiği ve bu karşıtlığın Devlete ve sisteme yönelik bir düşünce ve eyleme dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz. Bu durum özellikle Kürt kimliğinin belirginleşmesine paralel olarak Kürt sorunu olarak ortaya konmaktadır. Bunun sonucu olarak Kürt sorunu vardır diyen vatandaşlar % 56 dolaylarında görülmüştür. Bu oran yaş arttıkça azalmaktadır. Bu eğilim gençlik çağında kimlik gelişiminin oluşma dönemlerinde daha fazla görülmektedir. Çünkü psikolojik olarak kendi kimliğini oluşturma çabası içindeki gençler kendi etnik kimliğine daha fazla vurgu yapmak ihtiyacını duymaktadır. Bu nedenle gençler kimlikle ilgisi olmayan sorunlarına da kimlik sorununu bulaştırabilmektedir.

Bölgeyi çağdaş ve Batı ile eşit seviyeye getirmek için eğitimin yanı sıra ekonomi de büyük önem taşımaktadır. Öyle ki artan kazanç ile birlikte toplum Batı tarzı kültür ve tüketime yönelecektir. Kendi ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ile birey, Ağa ve Şeyh gibi başvuru kaynaklarına daha az ilgi gösterecektir. Çünkü eğitimli bireyin iş bulması ve ekonomik özgürlüğüne kavuşması daha kolaydır. Daha da önemlisi eğitim, kişinin dünya görüşünü geliştirir ve değiştirir. Ancak bölgesel özellikler dikkate alındığında süregelen bu düzenin yıkılması zor gözükmektedir. Dolayısıyla bu düzenin değişmesi yanlızca eğitim ve ekonomik bağımsızlık ile değil aynı zamanda hukuk, yasalar ve adalet gibi devletin denetim mekanizmasını etkili kullanması ile de aşılabilecektir.

Araştırmada devletin bölgede yaşanan sorunlara yönelik çözüm çabalarını gençler ve Kürt vatandaşlarımız yeterli görmemektedir. Aslında son 15-20 yılda bölgeye yapılan yatırımlar ve yasa değişiklikleri ile sağlanan demokratikleşme çok önemli boyutlarda gerçekleşmiştir. Ancak bu bölgede yaşayan vatandaşlarımızın bunu yetersiz görmelerinde bireylerin kendi özel yaşantılarının çocukluk dönemindeki yetersiz ilgi, sevgi ve beslenme

ile ilgili açlık ve doyumsuzluk duygularının çocukluk dönemi kalıntılarının etkisi olabilir. Erişkin çağına gelindiğinde bu duygular devletten bir beklentiye dönüşebilmekte ve çocukluktaki doyumsuzluk bu döneme yansıyabilmektedir.

Araştırmada sorunların çözümünün devletten beklenmesi ş eklinde düşüncelerin belirtilmesi yöre halkının, ebeveynlerinden sorun çözmeyi bekleyen çocuklar gibi devletten çözüm beklemekte olduğunu göstermektedir. Bu durum bize devletin çocukluktaki anne babanın yerini aldığının bir başka göstergesidir. Yine bu durum halkın pasif biçimde arzuladığı ş eylerin kendisine verilmesini bekleyen, ancak; beklentileri yerine gelmeyince hayal kırıklığı ve öfke yaşayan ve bu sonuç için kendisini sorgulamayan bir özelliğini ortaya koymaktadır.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEN EN FAZLA GÖÇ ALMIŞ OLAN İLLERİN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-POLİTİK YAPI ARAŞTIRMASI: SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SONUÇ RAPORU

1.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın ikinci etabının, birinci etapta elde edilen bulguları, bazı farklılıkları içermekle birlikte, geniş ölçüde doğruladığı, **Türkiye'nin belirli bir bölgesinde yaşanan sorunların göçler nedeniyle göreceli olarak Türkiye geneline yayılma trendine girdiği; ancak bunun henüz köklü bir ayrışma düzeyine varmadığı, toplumun çeşitli kesimlerinde etnik kökenlere dayalı duyarlılığın arttığı ve bu artışın yaşananlara bağlı olarak tırmanma eğiliminde olduğu saptanmıştır.**

Araştırma bulgularının en rahatlatıcı yönü, tüm radikal ve kışkırtma dozlu söylem ve eylemlere karşın çok büyük bir çoğunluğun şimdilik kaydı ile sağduyudan uzaklaşmadığı ve etnik temelli genel bir çatışma ya da kargaşanın, görünür gündemde olmadığıdır.

Ancak bu rahatlatıcı sonuca karşın toplumsal olaylarda korkulanın yığın psikolojisinin sonucu olarak sürü güdüleri ile davranan kalabalıklar olduğu gözardı edilmemeli, toplumda giderek olumsuz ve virütik bir tortu bırakma eğilimi gösteren etnik söylem ve eylemlerin tahriklerle tetikleyebileceği az sayıda da olsa örneklerine rastlanan küçük/lokal olayların yaygınlaşabileceği olasılığı tümden yok sayılmamalıdır.

Araştırmada dikkat çeken en önemli bulgulardan birisi yaşanan sorunun pek çok bileşenin ortaya çıkardığı bir sonuç olmasına karşın diğer tüm nedenler dışlanarak sadece etnik temelde adlandırılıyor ve algılanıyor oluşu (Kürt Sorunu) ve iç göçün düşünülenin çok daha üstündeki yaygınlığı ile sürekliliğidir.

Yaşanan ve çeşitli adlandırmalarla anılan sorunun, etnik kimlik ve temelli olarak algılanması ve yaygın kabulü, varolan sorunun çözümüne yönelik açılımlar karşısında duygusal çıkışlı reaksiyoner davranışları davet etmesi açısından sakıncalı bulunmaktadır.

Farklı etnik kökene mensup topluluklar, belli bir etnik gruba özel haklar tanındığı ve bu hakların bir dayatma sonucu verildiği ön kabul ve yargısı ile davranarak tavır alabilecekleri ve aynı hakların eşitlik ilkesi gereği kendilerine de tanınması talebinde bulunabilecekleri için 'Kürt Sorunu' tanımlaması doğru olmamıştır.

Kaldı ki, sorunun etnik temelde tanımlanma ve seslendirilmesi, yakın tarihte yaşanan ve kamuoyu hafızasındaki yerini koruyan geçmiş olumsuzluklar ve travmaları çağrıştırdığı için ister istemez korunmacı bir refleksle karşılaşmakta ve gerçekliğinde kuşku bulunmayan kimi haksızlıkların giderilmesine yönelik açılım önerileri dahi tepkiselliğin kurbanı olabilmektedir.

Nitekim araştırmanın gerek birinci gerekse ikinci etaplarında terör sorununda kaynak olarak 'dış güçleri' görenlerin oranlarının % 10-12'lerde olması, geçmişin olumsuzlukları ve yaşanan travmaların kıyaslama yöntemi ile psikopolitik açıdan güne yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Yaşanan soruna bütünü ile 'insan odaklı' bakmak/tanımlamak/ seslendirmek, toplumun her kesim ve kesitini sorunun çözümünde paydaş yapma özelliği taşımasına karşın gerçekliğinde ciddi kuşkular bulunan etnik bir tanımlama tepkiselliği gündeme taşımakta ve sonuçta kaçınılması gereken '<u>biz ve öteki'</u> kavramı bir başka açıdan sahnelenmektedir.

'Biz ve öteki' kavramlarının yer değiştirme süreci olarak da adlandırılabilecek bu eğilim, kendilerini 'biz' olarak tanımlayanların bu defa 'öteki' algısına kapılmalarına neden olmakta ve giderek hızlanan/yaygınlaşan bu zihinsel savrulma/dönüşüm yeni tehlikeleri (ırkçılığa dayalı milliyetçilik-radikal milliyetçilik vb.) gündeme taşımaya aday görünmektedir.

Proje Danışmanı **Prof. Dr. Vamık Volkan** bu konudaki görüşünü:
"Süreç oluşturulurken, Türklerin de Türklüklerini kaybetmeyecekleri bir strateji geliştirmek, Türk kısmının yıllardır oluşturduğu Türklüklerini kaybetmeyecekleri bir durum yaratmak gerekir." şeklinde açıklamıştır.

Açılım sürecinin başlangıcında etnik elbise giydirilerek kullanılan 'Kürt Sorunu' adlandırması terkedilmiş olmakla birlikte kimi çevrelerde ve medya organlarında yaygın olarak kullanımının sürdürülmesi bu defa 'ötekileştiğini' duyumsayan 'biz'lerde bir aldatılmış ve kandırılmışlık duygusu yaratarak tepkiselliği arttırmakta, gerçekçi açılım önerilerine dahi kuşku ile yaklaşılmasına neden olmaktadır.

Bu nedenle açılıma mutlaka bir ad konulması gerekiyorsa bunun reaksiyoner davranışları tetikleyecek, kuşkuları arttıracak ya da karşı argümanların geliştirilmesine olanak sağlayacak sözcükler yerine 'insanı, insancıllığı, insan onurunu, insanca yaşamayı ve yaşatılmayı, çağdaşlığı, çağdaş değerleri' önceleyen bir içerikle anılması çok daha yararlı olabilecektir.

Bu tür bir dönüşümün ş u ana kadar oluşan toplumsal hasarların bütünüyle giderilmesine yardımcı olması elbette beklenmemelidir. Ancak oluşması güçlü bir olasılığı ifade eden yeni ve giderilmesi olanaksız olmasa da çok zor başkaca yeni hasarların ortaya çıkmasının engellenmesinde ortak bir payda yaratılması herhalde yararlı olacaktır.

Öte yandan sorun algı/tanım/paydaşlıkları farklı olan ve farklılıklarını siyasi tercihleri ile ortaya koyan ancak aynı etnik kimliğe mensup kişilerin tümünü tek bir sorun çerçevesinde kümeleyerek bütünlemek, Kürtler arasında % 12-15 arasında değişen marjinal bir kesimin görüşlerinin etnik temelde genellenerek kabulü ile eşanlamlı olmaktadır.

Öte yandan yaşanan soruna etnik açıdan yaklaşmak, etnik aidiyetlerini Türk ve Kürt dışında tanımlayan; ancak ayrıcalıklı talepleri olmayan gruplarda da alt kimlik temelinde hareketlenmelere yol açabilecek, (örneğin anadilde yayın talepleri şimdiden seslendirilmeye başlanmış bulunmaktadır; Arapça/Çerkezce/Zazaca gibi) bu taleplerin yerine getirilmemesi halinde ise yeni mağduriyetler ve bunlara dayalı yeni sancılar gündeme gelebilecektir.

İlerideki bölümlerde örnekleri ile verilecek ancak dikkat çeken bir ayrı husus, kamuoyunun 'açılım' adı altında kimileri haklı ve yerinde olmakla birlikte gerçekleştirilmesi düşünülen ya da düşünüldüğü (doğru veya yanlış) medya üzerinden öğrenilen iyileştirmelere genelde karşı oluşudur.

Bir ikinci husus ise (fikrim yok) yanıtlarının oranlarında görülen dikkat çekici yoğunluktur. Bu tür bir yanıtın genelde cevaplanması istenilmeyen sorulardan kaçmak için deneklerce başvurulan yaygın bir yöntem olduğu bilinmekle birlikte yüzde olarak makul ölçülerin dışına çıkması (kimi sorularda % 20 ve üzeri) bir tür bıkkınlık ve umutsuzluğun

yansıması, bunun sonucunda da ortaya çıkan ilgisizlik veya pasif tepki biçiminde değerlendirilebilir.

Araştırmanın dolaylı olarak ortaya çıkardığı bir üçüncü husus, yaşanan sorunun çözümü ile ilgili süreçte kamuoyunun özümseme ve içselleştirme kapasitesinin üzerinde çok hızlı yol alındığıdır.

Bunun neden olabileceği 'yol kazalarının' dışında iki olası olumsuz sonucundan söz edilebilir.

Birincisi, sorunun çözümü konusunda; tanınacak haklar, yasal düzenlemeler, iyileştirmeler vb. bağlamında beklenti çıtasının çok yükselmiş olmasının her hal ve şart altında yaratması kaçınılmaz olan hayal kırıklığı ve bunun tetikleyeceği yeni sorunlar, ikincisi ise bir kesimin azımsamasına karşın bir başka kesimin bunu yine de özümseyerek içselleştirme güçlüğünün neden olacağı (güvensizlik, sahipsiz bırakılmışlık, adaletsizlik, teslimiyet, bölünme korkuları vb.) ve ayrışmayı derinleştirecek ayrı sorunlar olarak değerlendirilmektedir.

Proje danışmanı **Prof. Dr. Vamık Volkan** da bu konu ile ilgili şu görüşleri dile getirmiştir:

"Önemli olan süreci başlatmanız. Süreç başlayınca, bir zemin oluşacak. Bu zeminde fikirler ortaya çıkacak. Bu fikirleri olgunlaştırın. Hemen stratejiler geliştirmeyin. Önce insanların birbirlerini dinlemelerini, anlamalarını sağlayın. Sonra fikirleri olgunlaştırın, ortak zemini oluşturun. Bütün bunları yaparken iki tarafı da düşünün."

"Bu sürece hiçbir şekilde dini koymayın. Dini karıştırmayın. Din mutlaklık veriyor. Mutlakı değiştirmek imkansızdır. Dini tartışamazsın, dokunamazsın. Onun için dini hiçbir şekilde işin içine sokmayın."

"İkincisi, Kürtler kanun nezdinde azınlık değil eşittirler.

"Üçüncüsü, özellikle Türklerin ve Kürtlerin ortak yönlerine vurgu yapılmalı. Örneğin, Kurtuluş Savaşı'nda, Çanakkale'de, Kıbrıs'ta beraber savaşmaları, ya da

ortak olan Nevruz, Bayramlar ya da günler, değerler gibi durumlar araştırılmalı, bulunmalı ve en çok bunlar üzerinde durulmalı ve bunlara vurgu yapılmalı. Yani farklılıklardan ziyade ortak yönler ve değerler."

"Yalnız bu süreç uzun ömürlü bir süreçtir. En az 5-7 yıl zaman alır. Bu günden yarına hemen her şeyi çözüme kavuşturan bir durum beklemeyin."

"Bir kere süreci başlatırsanız, adım atarsanız ağır ağır adımlar gelir. Bu süreç, milli, vatani bir süreç olarak başlatılmalı."

Araştırılan konu ile doğrudan ziyade, dolaylı ilişkisi bulunan ancak sonuçları itibarı ile büyük önem taşıyan bir önemli husus Türkiye'de iç göç hareketlerinin yaygınlığıdır.

TÜİK verilerine göre 2007-2008 döneminde bir yılda çeşitli nedenlerle bulundukları yeri değiştiren kişi sayısı 2.273.492'dir. ADNKS 2008 nüfusuna göre %3 büyüklüğü ifade eden bu rakam, göç veren ve göç alan iller bazında tekil düzlemde değerlendirildiğinde sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik açılardan tolere edilebilir hudutların dışında görülmektedir.

Yarattığı ve yaratacağında kuşku bulunmayan sorunların katlanarak artması sonucuna eşlik eden/edecek bu yoğun göçün, göçedilen yerlerde varolan sosyal düzene/düzensizliğe eklemleyeceği yeni sorunların etnik ayrılıkçı hareketlerle de beslenerek sosyal patlamalara eşlik edebileceği ciddi bir risk faktörü olarak belirmektedir.

İllegal yapılanmalar için son derece müsait bir iklim ve zemin yaratan iç göçün kimi yaptırımlarla (teşvik önlemleri, vergi indirimi-muafiyeti; 0 faizli uzun vadeli kredi, iş ve istihdam olanakları yaratılması; eğitim-sağlık hizmetlerinin kalitesinin arttırılması vb.) azaltılmasını sağlayacak uygulamaların süratle devreye alınması, gelecekte karşılaşılması güçlü bir olasılığı ifade eden sorunların önlenmesi açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitekim metropol kentlerde suç grafiklerine bakıldığında, adi suçların artış gösterdiği yerlerin genelde göçerlerin oluşturdukları gettolar ve çevrelerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

İçgöç olayına etnik temelde bakıldığında ortaya çıkan durumun çok farklı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan başta İ stanbul olmak üzere **Batı illerine yönelen göç, bölge illerindeki demografik yapı üzerinde ciddi anlamda değişimlere neden olmuş** (İstanbul nüfusunun % 14,8'i, Batı Anadolu'da yaşayanların % 7,7'si Kürt kökenli), bu değişim yeni sorunlara kaynaklık etmeye başlamıştır.

Bu arada Doğu bölgelerinden Batı illerine yönelen göç hareketlerine gerekçe olarak gösterilen terör ve güvenlik kaygılarının doğruları yansıtmadığı, göçlerin temel nedeninin yoğunlukla işsizlik/yoksulluk olduğunun ayrıca not edilmesinde gerçekleştirilecek çözümler açısından yarar bulunmaktadır.

Yaşanan göçler sonucu göç alan hemen her ilimizde göçerlerin topluca yaşadıkları gettolar oluşmuş, esasen plansız ve çarpık büyümenin egemen olduğu bu kentlerimizde, hizmet alanlarının denetim dışı çoğalması nedeniyle temel gereksinimler karşılanamaz bir duruma gelmiş, bu da mevcut sorunların kümülatif bir biçimde artmasını tetiklemiştir.

Kendi kültür, yaşam biçim ve kalıpları ile gelenek ve göreneklerini beraberlerinde taşıyarak Batı illerine göçenler, göçtükleri kentlerin yaşam biçimine entegre olmak yerine benzerlik ilkesinden hareketle kendi küçük ama güvenli çadırlarını yaratarak gettolar oluşturmuşlar; bu ise ciddi uyumsuzluk sorunlarına eşlik ederek 'biz ve ötekiler' duygusunun pekişmesi sonucunu doğurmuştur.

<u>Bir başka yaklaşımla 'ötekileşmekten' kurtularak 'bizleşmek' amacı ile göçenler, göçtükleri yerlerde "öteki" kimliklerini daha fazla duyumsamaya başlamışlar</u>, umutları tükendikçe ulaşamayacaklarının bilincine vardıkları hayalleri onları kendi içlerine kapanmaya ve başka kurtuluş reçeteleri aramaya sevk etmeye başlamıştır.

Nitekim gerek toplumsal olaylar gerekse bireysel temelde son zamanlarda sık sık görülen nedensiz öfke patlamaları ve şiddet eğiliminin kökenalanında bu ve benzeri olguların yatmakta olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Yaşadığı yerleri ve kendileri ile yaşam arasındaki sembolik bağları terkederek ayrı bir dünyaya korunmasız ve savunmasız bir biçimde gelenler, yaşadıkları travma nedeniyle daha kırılganlaşarak her türlü etki, etkileşim, manipülasyon, ideolojiye açık ve savunmasız hale gelerek **illegal örgütlerce devşirilmek üzere 'potansiyel av'lara dönüşmüşlerdir.**

Anımsanacağı üzere araştırmanın birinci etabının ortaya koyduğu sorunlardan başlıcası ya da yaşanan sorunların temel kaynağı 'eğitim' olarak ortaya çıkmıştı.

İkinci etapta ulaşılan bulgular bu sonucu doğrulamanın ötesinde eğitim eksikliği ve yetersizliğinin bölgesel kimlikli olmaktan çok Türkiye genelini kapsayan çok ciddi bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Yüzyüze yapılan görüşmelerde deneklerin eğitim düzeyleri yükseldikçe, sorunlara yaklaşımlarında daha akılcı, daha toleranslı, duygusallıktan daha uzak tepkiler verdikleri gözlemlenmekte, eğitim düzeyleri düşük denekler ise çoğunlukla önyargılarını yansıtan katı bir tutum sergilemektedirler.

Bu nedenle uzun vadeyi gerektirmekle birlikte toplumun algı/yorum/sebep-sonuç ilişkilerini kurabilme/irdeleme/araştırma/sorgulama yeteneklerinin arttırılması, özetle **çağdaş ve sorumlu yurttaşlık bilincine sahip kılınması için eğitim düzeyinin olabilen en etkin ve sonuç alıcı uygulamalarla arttırılması, devletin öncelikli temel hedefi olmalıdır görüşündeyiz.**

1.2. Kürt Kökenli Yurttaşlara İliş kin Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Parametreler

Bu bağlamda öncelikle araştırma konumuzun odağını oluşturan ülkemizdeki Kürt kökenli yurttaşlarımızın sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel açılardan durum ve konumlarının genel bir değerlendirilmesinin yapılmasında yarar görülmektedir.

1.2.1. Eğitim

Kürt nüfusun eğitim ve öğrenim durumuna bakıldığında Türkiye geneli ile olumsuz yönde farklılıklar içerdiği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının % 8,5'i okuma-yazma bilmezken aynı oran Kürt nüfusta % 20.4'e çıkmaktadır. Kaldı ki % 8,5 olarak ifade edilen oran içinde Kürt nüfus da bulunmakta, bu da genel oranın göreli olarak yükselmesine neden olmakta, oranlara reel temelde bakıldığında eşitsizlik Kürtler aleyhine daha da belirginleşmektedir. Öte yandan eğitim basamaklarının yükselmesine koşut olarak makas daha da açılmakta, Türkiye'de lise ve meslek liselerinden mezun olanların oranı nüfusun % 23,7'sini oluştururken aynı oran Kürt nüfusta % 17,1 olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu olumsuzluğun fırsat eşitliğini geniş ölçüde engellediği, Kürt nüfusunu, eğitim düzeyinin düşüklüğü nedeniyle sosyal katmanların alt sıralarına ittiği ve yaşanan kimi sorunlara kaynaklık ettiği gerçekliği, üzerinde önemle durulması ve çözülmesi gereken temel bir sorunu ifade etmektedir.

Sözkonusu argümanı destekleyen başkaca veriler ise örneğin Batı ve Doğu Karadeniz'de öğretmen başına 15, Batı Marmara ve Ege bölgelerinde öğretmen başına 16 öğrenci düşerken aynı oran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 26 öğrenciye yükselmektedir. Son yıllarda anılan oranlarda bir iyileşme saptanmakla birlikte bunun bölgenin gereksinimlerini karşılayacak ölçülere vardığını söyleyebilmek olanaklı bulunmamaktadır.

Yine 1995 yılında Ege Bölgesi'nde 198, Marmara bölgesinde 207 olan halk kütüphanesi sayısı aynı yıl Doğu Anadolu'da 110, Güneydoğu Anadolu'da yalnızca 83'tür. Bir başka yaklaşımla Ege ve Marmara Bölgeleri'ndeki 406 halk kütüphanesine karşın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki halk kütüphane sayısı yalnızca 193'tür.

Eğitim ve öğretimin bireyleşme sürecindeki önemi, kişinin toplum içindeki yer ve konumu ile iş ve meslek hayatına (gelir düzeyi) uzun erimdeki pozitif katkıları düşünüldüğünde anılan eşitsizlik ve eksikliğin öncelikli olarak giderilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bölge özelinde eğitimde saptanan bu olumsuzluğun bir başka yansıması, **yaşanan eksiklik ya da boşluğun alternatif eğitimlerle dolduruluyor oluşudur.**

Nitekim **bölgede Kur'an kurslarının fazlalığı ile bu kurslara katılımdaki yoğunluğun (özellikle kadınlar) anılan eksikliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.** Bölgede kadın kimliğinin ikinci planda oluşu ve bunun sonucunda kız çocukların ilk eğitim basamağına dahi gönderilmemesi ya da ilk eğitimden sonraki basamaklara katılımlarının yoğunlukla engellenmesi yönündeki yöresel uygulamalar **özellikle kadınlar için Kur'an kurslarını alternatif eğitime dönüştürmekte** ve çocuklar bağlamında zincirleme bir reaksiyonla (domino etkisi) eğitim düzeyi giderek düşmektedir. Nitekim **Erzurum'da Kur'an kursuna gönderilen 1960 kişinin 1698'inin kadın oluşu bu argümanın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.**

Bu açıdan bakıldığında bölge temelinde henüz birey olamamış, bireyselliğin anlamına varamamış, sonuç olarak bireysel özgürlüğü yaşama olanağından yoksun, hele ekonomik özgürlüğü hiç olmayan kadınlarımızın meydanlara sürülerek anlamını dahi bilmedikleri kimlik hakları ile ilgili gösteriler yapmasının ve okuma yazma bilmedikleri için olasıdır ki üzerinde ne yazdığının ayırdında olmadıkları pankartları taşımalarının sağlanması, bölge insanının nasıl kullanıldığına güzel bir örnektir.

Oysa bölgede yaşayan kadınlarımız gerekli asgari eğitime sahip kılınmış, sorgulama/irdeleme alışkanlıkları geliştirilmiş, bireyleştirilmiş olsalar ve üretken kılınsalar kuşkusuz başkalarının iradeleri yerine kendi istek ve iradeleri ile davranabilme özgürlüğüne de kavuşabilecekler, çocuklarını daha bilgili ve bilinçli yetiştirme olanağını/isteğini elde edebileceklerdir.

1.2.2. Gelir Düzeyi

Eğitimden Kürt nüfusun iş/meslek ve gelir düzeylerine geçildiğinde karşılaşılan tablo yukarıda verilen örneklerden çok farklı değildir.

Türkiye'de 300 TL ve aşağısı gelire sahip olan haneler, Türkiye nüfusunun % 16,3'ünü oluştururken aynı oran Kürt nüfusta % 31,9'dur.

Aynı araştırmada elde edilen bir başka bulguya göre 301-700 TL gelir basamağına sahip Kürt nüfus % 38,4'tür (aynı oran Türk nüfusta % 44,1) .

Buradan bir genellemeye gidildiğinde de Kürt nüfusun % 70,3'ü yaşamlarını hane temelinde minimum "300 TL ve daha az", maksimum "700 TL" gelirle sürdürmek durumundadır. Asgari ücret, açlık ve yoksulluk sınırlarına ilişkin rakamlar anımsandığında bu bulguların ortaya koyduğu gerçek son derece düşündürücü olmalıdır.

Gelir durumundan işsizlik ve cari fiyatlarla kişi başına düşen gayrisafi hâsıla oranlarına geçildiğinde Kürt nüfus açısından ortaya çıkan tablo ş imdiye kadar açıklananlardan farklı bulunmamaktadır. Güneydoğu Anadolu'da işsizlik oranı 2006 TÜİK verilerine göre %14'e kadar yükselmekte olup bu oran Türkiye genelinin diğer bölgelere kıyasla en yükseğini oluşturmaktadır. İşsizliğin bölge temelinde en yüksek olmasına karşın kişi başına düşen gayrisafi hâsılada en düşük payı alan yine Güneydoğu Anadolu olmaktadır (2001 TÜİK verilerine göre 1437 TL). Bu rakamın düşüklüğünün daha iyi algılanması için bir karşılaştırma yapıldığında aynı miktarın Marmara Bölgesi'nde 10577 TL, İç Anadolu Bölgesi'nde 4719 TL olduğu anımsanmalıdır.

Bütün bu verilere ek olarak aslında doğal bir sonuç olarak Kürt nüfus sosyal güvenlik haklarına sahip olma bağlamında Türkiye ortalamasının çok altında yer almaktadır. Nitekim dar gelirli insanlarımızın yararlandığı yeşil kart Türkiye ortalamasının (%10,3) üç kat fazlası ile Kürt popülasyonun % 33,2'si tarafından kullanılmaktadır.

Nitekim bu bulgu, 300 TL ve altında gelir sahibi olan %31,9 Kürt nüfusun yaşamlarını nasıl idame ettirdikleri hakkında belirgin bir fikir vermenin ötesinde anılan veriyi de doğrulamaktadır.

Eğitim olanaklarından eşit ölçülerde yararlanamayan, doğurganlık oranı Türkiye ortalamasının çok üzerinde, sağlık hizmetlerine ulaşma olanakları kısıtlı (uzman doktor ve hasta başına düşen yatak sayısı itibarı ile), işsizlik oranının en yüksek düzeyde bulunduğu, gayrisafi hâsıladan en düşük payı alan, istihdam imkânları diğer bölgelere oranla dramatik ölçülerde az bir bölgede yaşamakta olan

Kürt nüfusun, kendisini öteki olarak hissetmesine yönelik söylem ve eylemlerin bu koşullar altında taban bulması çok da şaşırtıcı olmamalıdır.

Bütün bunlara bölgenin feodal yapısı, tarım arazilerinin küçüklüğü (nüfusun büyük bir bölümünün tarım sektöründe çalıştığı anımsanarak) nedeniyle yeteri verim alınamadığı/makineli tarıma geçilemediği, bölge halkının bir bölümünün şeyh ya da ağaları hala hayatlarındaki en önemli kişiler görme eğilimi (%11) eklendiğinde karşımızdaki fotoğraf daha da netleşmekte, aslında bu fotoğraftan yola çıkıldığında açılıma ilişkin çözüm reçetelerinin neler olması gerektiği de kristalize olmaktadır.

1.3. İç Göçler ve Sonuçları

Araştırma çalışmasının ikinci etabında ulaşılan hane halkı sayısı 6.810'u erkek, 6.753'ü kadın olmak üzere toplam 13.563 kişidir.

Bu kişiler üzerinde yapılan derinliğine irdelemelerde yaklaşık her dört kadından biri (%26,1) birinci basamak öğrenim görmemiş ya da ilköğretim birinci kademeyi bitirmemişken aynı oran erkeklerde 1/6'dır (%16,3).

Sonuçta **eğitimdeki düşüklüğün, iç göçlerle Türkiye'nin en fazla göç alan illerine de taşındığı, bu bulgunun göçerlerin yeni yaşamlarına entegrasyonlarını güçleştirdiği ve yabancılaşma sürecini tetiklediği anlaşılmaktadır.**

Araştırmada ulaşılan verilerin ortaya koyduğu bir gerçek de öğrenim durumunun yükselmesine koşut olarak göç hareketlerinin arttığıdır. Bunun bölgede iş ve istihdam olanaklarının kısıtlı oluşu ile açıklanması olanaklı görünmektedir. Öte yandan bölgenin yetişmiş ve kalifiye insan gücüne gereksinim duymasına karşın eğitimli insanların göçünün yarattığı kısır döngünün bölgenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmesinin önünde ciddi bir engel oluşturduğu açıktır.

Yetişmiş, eğitimli ve yaşadıkları yerlerde "rol model" işlevi görebilecek kişilerin bölgeden göç etmeleri, geride kalanlar için bir umutsuzluk kaynağı oluşturmakta ya da eğitimin öneminin azalması sonucuna eşlik edebilmektedir.

Nitekim göç nedenlerine bakıldığında, göç edenlerin yaklaşık yarısı ailevi nedenleri gerekçe göstermiş, yaklaşık %25'lik bir kesim de göç nedenlerini 'ekonomik' ve 'bireysel' olarak açıklamışlardır.

Bölgeden göçü tetikleyen başat etmenin terör ve güvenlik olduğu yönündeki söylemleri, araştırma sonuçları doğrulamamaktadır. Nitekim bu nedeni gerekçe gösterenlerin oranı ancak %1 dolayındadır.

Dolayısı ile terörün sonlanması ve güvenlik endişelerinin ötelenmesi ya da ortadan kalkması ile tersine bir göç yaşanması ya da Batı illerine göç hareketlerinin duracağının beklenmemesi gerektiği, bu araştırmanın önemli bulguları arasında değerlendirilmektedir.

Bu nedenle daha önce değinildiği üzere, kontrolsüz göçün yarattığı ve sürekliliği nedeniyle yaratmaya devam edeceği anlaşılan sorun ve sıkıntıların aşılabilmesi için terörün sonlandırılmasının tek çözüm olmayacağının bilinmesi ve gerekli planlamaların bu gerçeğe dayandırılması gerekecektir.

Araştırma kapsamında ulaşılan bulgular arasında dikkat çeken bir husus da yüzyüze görüşmelerde din ve mezhep konularındaki sorulara alınan yanıtlardır.

Görüşülen kişilerin %45,8'i Sünni Hanefi, %7,2'si Alevi, %6'sı Sünni Şafi olduklarını belirtirken yaklaşık %40'ı da herhangi bir mezhebi adlandırmadan sadece Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir. Göç eden Kürtlerin büyük bir bölümünün Sünni Şafi olmasına karşın Türklerin yaklaşık yarısı Sünni Hanefi ve Alevi olduklarını beyan etmişlerdir (diğer yarısı yalnızca Müslüman).

Burada önemli görünen nokta görüşülen kişilerin %40'ının (her on kişiden dördü) Müslüman olduklarını söylemekle yetinmeleri ancak mezheplerini adlandırmamalarıdır. Bu husus;

a) Görüşülen kişilerin mezhep konusunu öncelemeyen bir görüşe sahip oldukları,

b) Mezheplerini açıklamaktan kaçındıkları tarzında değerlendirilmektedir.

Bu seçeneklerden hangisi gerçeği ifade ediyor olsa da görüşülen kişiler arasında mezhep farklılıklarının çok önemli olmadığı, Müslüman olmanın yeterli görüldüğü sonucuna varılmakla en azından mezhep ayrılıkları temelinde bir kışkırtmanın taban edinmesinin **şimdilik** olanaklı bulunmadığı değerlendirilmektedir.

Bir diğer ve araştırmanın birinci etabındaki bulguları doğrulayan husus ise anadilini Türkçe olarak ifade eden her on kişiden dokuzu (%94,2) etnik köken olarak kendisini Türk olarak tanımlarken anadili Kürtçe olan cevaplayıcıların %8'i etnik köken olarak Türk olduğunu ifade etmiştir (Anadili Kürtçe olup kendisini Kürt olarak tanımlayanların oranı %91,2'dir.).

Göç hareketleri çıkış ve varış noktaları açısından irdelendiğinde, göç veren yerlerin genelde kırsal ağırlıklı olduğu (mezra-köy-belde-ilçe), göçerlerin son varış noktası olarak il merkezlerini seçtikleri, bir bölümünün arada küçük yerleşim yerlerinde kısa sürelerle kaldıkları ancak son olarak yine il merkezlerine intikal ettikleri anlaşılmıştır.

Kırsal kesimin yaşam biçim ve kalıpları ile kendilerini değiştirme/yenileme gereğini duymaksızın kent merkezlerine yönelen göçlerin kültür ve yaşam alışkanlıklarındaki farklılıklar bağlamında entegrasyon sorunlarına neden olması kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. **Kırsaldan kentsel alanlara yönelen göçün temelinde güvenlik kaygılarından çok iş bulabilme olanaklarının yüksekliğinin başat etmen olduğu ve bu yönelimin temelinde yine ekonomik endişelerin bulunduğu son derece açık olmalıdır.**

Göçülen illerin seçiminde rol oynayan başlıca etmenin ise hemşerilik ve akrabalık olduğu gözlemlenmektedir. Batı illerine göçen kişiler, kendilerini yerleşik hale getirerek güvence altına aldıkça göç etme arzusunda olan hemşeri ya da akrabalarını da çağırmakta ve onlara yardımcı olmakta, çift yönlü bu yalnızlıktan kurtulma ve güvende hissetme ihtiyacı (daha önce göçenlerin yalnızlıktan ve izole edilmişlikten kurtulmalarını sağlama, yeni göçerlerin ise kendilerini güvende hissetmeleri gibi) kentlerde oluşan göçer gettoların içinde bu defa mini gettoların oluşmasına neden olmakta bu zincirleme oluşum ise bir yandan katı rekabetçi bir algıyı körüklerken (hemşerilik) bir yandan da egemenlik kurma çatışmalarına neden olabilmekte ve genel huzurun bozulmasında ayrı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim metropol kent varoşlarında oluşan gettolara bakıldığında mahalleler hatta sokakların hemşerilik/akrabalık temelinde bölündüğü, sosyal yaşamın buna göre düzenlendiği ve kapalı kutular içinde matruşka örneği ayrı kutucuklar oluştuğu görülmektedir.

Bu uygulama ise içe dönüklük ve kapalılığı daha da arttırmakta, kendi yarattıkları dar kapalı çevreler içine gönüllülükle tutsak olan göçerler bir süre sonra entegre olmayı gereksiz görmeye başlamakta ve kent yaşamı içinde benzerlik ilkesinden kaynaklanan ayrı bir yaşam biçimi ortaya çıkararak sosyal dengeler üzerinde olumsuzluklar yaratmaktadırlar.

Sosyal psikolojide "dar kapalı çevre sendromu" olarak adlandırılması olası bu yaşam biçimi anılan yaşamı paylaşanlar üzerinde kolektif bir kimlik algısı yaratmakta; reaksiyoner davranış, tepki, algılama, siyasi yönelim, ideolojik eğilim, saplantı ve savrulmalar bireyselliği aşarak grupsal (kolektif) bir modele doğru kaymaya başlamaktadır.

Göçerlerin çalışma durumları irdelendiğinde karşımıza çıkan tablo, araştırmanın birinci bölümünde aynı başlık altında elde edilen sonuçlara oranla büyük farklılıklar göstermemekte ancak göçerlerin geldikleri yerlerdeki sorunların bu defa göç ettikleri yerlere taşındığını belirlemektedir.

Örneğin görüşülen kişilerin %47,3'ü göç ettikleri tarihten görüşme gününe değin hiç çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu oran kadınlarda %71,6, erkeklerde %23,8 düzeyindedir.

Çalışma durumuna etnik köken itibarı ile bakıldığında Türk ve Zazaların sırasıyla %45,9 ve %49,8'inin, Kürt ve Arap olduğunu beyan edenlerin sırasıyla %59 ve %62,2'sinin hiç çalışmadıkları ancak eğitim düzeyi yükseldikçe iş bulma ve çalışma oranının arttığı gözlemlenmiştir (Üniversite ve daha üstü öğrenime sahip olanlarda çalışma oranı %82,5).

Geldikleri yerlerde iş bulamadıkları ve daha iyi ekonomik koşullara ulaşabilecekleri umudu ile ağırlıklı olarak kırsal kesimlerden büyük kentlere göçenlerin, göç ettikleri

yerlerde benzer sıkıntıları daha da ağırlıklı yaşamalarının hayatlarına eklemlediği yeni ve başa çıkmakta zorlandıkları sıkıntılar düşünüldüğünde aslında yaşanmakta olan dramın boyutları daha da belirginleşmektedir.

Yaşamlarını hemşerilik, akrabalık dayanışmaları ve yeşil kart güvencesi ile sürdürmek zorunda kalan, kendilerini yabancı ve dışlanmış hisseden, kent yaşamına entegre olabilecek kültürel birikim ve eğitimden yoksun olan, dar ve kapalı bir çevre içine hapsolan, en önemlisi umutları tükenmiş bu gibi kişilerin her türlü aşırılığa açık yapıları düşünüldüğünde kent varoşlarında patlamaya hazır bu bombaların fünyelerinin işlevsiz hale getirilmesi öncelikli sosyal bir zorunluluk kimliğinde ortaya çıkmaktadır.

Özellikle göçer ailelerinin adoselans dönemini yaşamakta olan ve aykırılığı/radikalizmi bir kimlik ve kişilik göstergesi olarak algılayan, sevgi ve ilgiden yoksun çok sayıdaki çocuğun sosyal yaşama entegrasyonu, barış ve huzur açısından gözardı edilemeyecek önemde bir sorun kimliğinde görülmektedir.

Nitekim terör örgütlerine (ağırlıkla PKK) son dönemlerde kırsal kesim yerine kentsel alanlardan katılımların artmış olmasının kökenalanında bu gibi olguların yattığı yadsınmaz bir gerçeklik olmalıdır.

Etnik köken olarak kendilerini Kürt olarak tanımlayan görüşülen her on kişiden yaklaşık yedisi (% 67,0) eşleri ile genelde Türkçe konuşmakta olduğunu beyan etmişlerdir. Aynı grubun %87'si birlikte yaşadığı çocukları ile evde Türkçe konuşurken %23'ü Kürtçe konuştuklarını açıklamışlardır. Aynı oranlar Araplar için sırasıyla %71,6 (Türkçe) ve %34,7 (Arapça)'dır.

Bu bulguların ortaya çıkardığı en önemli husus, Türkçe'nin iletişim ve ekonomik dil olarak etnik kökene ait anadile baskınlığıdır. Bu nedenle anadilde eğitim isteğinin gerçek hayattaki pratikle örtüşmediği ve yapay bir soruna kaynaklık ettiği değerlendirilmektedir.

1.4. Medya İzleme

Gerçekleştirilen kişi görüşmelerinde izlenen medya organları ile ilişkili elde edilen bulgular araştırmanın birinci bölümünde ulaşılanlardan farklılıklar içermektedir.

Anımsanacağı üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yapılan araştırmalarda görüşülen kişilerin %21,5'i hiç gazete okumadıklarını belirtmişlerdir. Aynı oran göçerler arasında %18,3 olarak saptanmış ve gazete okuma oranında küçük de olsa bir artış saptanmıştır (%3,2).

Araştırmanın birinci bölümünde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da en çok okunan gazetenin Sabah olmasının saptanmasına karşın (%16,3) Batı illerinde göçerlerin en çok okuduğu gazete **Hürriyet'**tir **(%24,5).** İkinci sırada **%22,5 ile Posta Gazetesi** yer almakta olup (birinci araştırmada Posta %8,8 idi.) **Sabah gazetesi %20,0** ile üçüncü sıraya gerilemiş bulunmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde **Zaman gazetesi %14,4** ile ikinci sırada yer alırken bu bölümde **%9,9 ile 6. sıraya** düşmüş, birinci çalışmada cevaplarda bulunmayan **Taraf gazetesi % 1,3 ile 9. sırada** yer almıştır.

Etnik köken olarak kendilerini Kürt olarak tanımlayanların en çok okuduğu gazete **%21,6 ile Posta** gazetesidir. Aynı sıralama **Zaza**'lar için **Hürriyet Gazetesi** olarak **%36,4**, **Araplar** için **%27,1** olarak yine **Posta** gazetesidir.

Milliyet Gazetesi yine eğitim düzeyi yüksek kişilerce (**%20,1**) **Hürriyet Gazetesi'nin** ardından (**%39,5**) en çok okunan ikinci gazetedir.

Eğitim düzeyi **ilköğretim düzeyinde** olanların en çok okuduğu gazete yaklaşık %**22 ile Posta Gazetesi**'dir.

İzlenen televizyonlara gelindiğinde araştırmanın birinci bölümü ile yine farklılıklar saptanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yapılan araştırmada en çok izlenen kanalın **Show TV (%39,2)** olmasına karşın göçerlerin en fazla izlediği kanal **Kanal D'dir (%56,1).** Kanal D'yi sırasıyla **ATV (%44,3)**, **Show TV (%43,3)** ve **Star (%23,9)** takip etmektedir.

Anımsanacağı üzere aynı sıralama birinci etapta Show TV'yi takiben **%38,5 ile ATV** (ikincilik sırası değişmemiştir), **%34,3 ile Kanal D**, **%31,3 ile Samanyolu**, **%23,2 ile Star** ve **%22,3 ile Kanal 7 şeklindeydi. Dolayısıyla** bir karşılaştırma yapıldığında **ikinci araştırmada Samanyolu %17,3 ile 5.**, **Kanal 7 %12,3 ile 6. sırada** yer almaktadır.

Araştırmada en çok izlenen TV kanallarında Kanal D, ATV, Show TV ve Star TV gibi popüler kanalların ağırlıklı olarak ortaya çıkışı buna karşılık tematik kanalların izlenmesindeki düşüklük (CNN, NTV, HaberTürk, vb.), popüler kültürün egemenliği ile doğru orantılı görülmektedir.

Anılan TV kanallarında gösterilen ve reyting ölçümlerinde tüm sınıflarda yüksek not alan dizilerin bu tercihte önemli bir rol oynadığı da değerlendirilmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yapılan araştırmada **Roj TV**'yi seyredenlerin oranı **%11,6** olarak saptanmışken aynı oran **göçerlerde** yalnızca **%0,7** olarak tespit edilmiştir.

Bu bulgular evlerde konuşulan dil verileri ile karşılaştırıldığında da doğrulanmaktadır.

Araştırmanın birinci etabının alan çalışmalarında TRT 6'nın Kürtçe yayını için yalnızca olumluluk/olumsuzluk üzerine bir değerlendirme yapılmış, daha ileri sorulara geçilmemişti.

İkinci etapta bu konu irdelenmiş ve ilk araştırma sonuçlarını doğrulayan yanıtlar alınmıştır. Birinci araştırmada anımsanacağı üzere TRT'nin Kürtçe yayına başlaması ile olumsuz görüş belirtenlerin oranı % 19.4, kararsızların oranı %22 idi.

Bu defa **Kürtçe yayınları olumlu** bulanların oranları etnik kimliklerini Türk/Diğer olarak belirtenlerde genelde **%31,6** olarak saptanmıştır. **Olumsuz** bulanların oranı **%32,5**, **kararsızlar** ile **fikrim yok/bilmiyorum** diyenlerin oranı **%35,9**'dur.

TRT 6'nın yayınlarını olumlu bulanların oranları etnik kimliklerini Türk olarak beyan edenlerde düşük (%31,6) olmakla birlikte, Zaza ve Kürt olarak açıklayanlarda ise

oldukça yüksektir (ortalama %60,3). Aynı grupta olumsuz bulanların oranı %14,3, kararsızlar ile fikrim yok diyenlerin oranı ise % 25,4'tür.

Eğitim düzeyinin yükselmesine koşut olarak olumlu bulanların yüzdelerindeki artış ise önyargılardan kurtulma bağlamında dikkat çekici bulunmaktadır.

Bu veriler kamuoyunun geçmişten kaynaklanan ve güncelle desteklenen kuşkularının sürdüğünü, önyargılı davranma kalıplarını henüz aşamadıklarını göstermekte ve <u>sürecin zorlanmaması yönünde ipuçları vermektedir.</u>

Kişilerin genelde alışkanlıklarını zorlayan yeniliklere kuşku ile yaklaşan, özellikle de Türk insanının deneme/yanılma yöntemi ile karar verme ve görüşlerini değiştirme alışkanlıkları dikkate alındığında <u>olumlu da olsa bazı radikal değişimlerin gerekli alt yapı oluşturulmadan gündeme getirilmesinin reaksiyoner tepkilere neden olabileceği gerçeği bu gibi uygulamalarda dikkate alınmalıdır görüşündeyiz.</u>

Nitekim özel Kürtçe TV yayınlarının RTÜK denetiminde serbest bırakılması konusunda yöneltilen sorularla TRT'nin Kürtçe yayınları ile ilgili sorulara 'farketmez ya da fikrim yok' yanıtını verenlerin oranlarının %25 ile %30'lar arasında bulunması, bu alışkanlığın (deneme-yanılma) bir yansıması olarak belirmektedir.

Kürtçe TV'den Arapça TV'ye geçilerek sorulan sorulara alınan yanıtlar bu konuda da bir ayrışma olduğunu, olumlu ve olumsuz yanıt verenler arasında (Kürtçe TV'ye ait oranlar bağlamında) etnik kökenini Kürt/Zaza olarak belirtenlerde yaklaşık %10 fark olduğu görülmüştür (%50,2 olumlu, %23,2 olumsuz).

1.5. <u>Sosyo-Politik Algılar</u>

Görüşülen kişiler etnik köken farkı olmaksızın gündelik ve geleceğe dönük yaşamlarında karşılarına çıkan-çıkacak en olası sorunun '**işsizlik**' **(%76)** olduğunu beyan etmişlerdir.

Anımsanacağı üzere araştırmanın birinci etabında da aynı sonuca ulaşılmış ve yaşanan sorunun bölge özelini aşarak genel bir kimliğe ulaştığı saptanmıştır.

Terör ve güvenlik kaygılarını yaşantılarındaki en önemli sorunlar arasında görenlerin oranı etnik aidiyet farkı olmaksızın yaklaşık %49,5'tir. **Etnik köken bağlamında bu sorun Türklerde %51,8, Kürtlerde %31,2 olarak beyan edilmiştir. Bu bağlamda etnik aidiyetlerini Türk olarak tanımlayanların terörle ilgili güvenlik kaygılarının Kürtlere oranla daha fazla olduğu gibi derinliğine irdelemeyi gerektiren bir sonuçla karşılaşılmıştır.**

Görüntüde güvenliklerinin sağlanmadığı, baskı ve dayatmalara maruz bırakıldıkları varsayılan ve seslendirilen Kürtlerin, Türklere oranla kendilerini daha fazla güven içinde hissediyor oluşları görüntü ve gerçek arasındaki farklılığın bir yansıması olmalıdır.

Bu bulgu ile çelişen bir ayrı veri ise kamu hizmetlerinden yeterince yararlanma konusunda ortaya çıkmaktadır. Etnik köken olarak kendilerini Arap olarak tanımlayanların yaklaşık %60'ı, Kürtlerin %55'i, Türklerin ise %47'si kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamadığını beyan etmişlerdir.

Bu durumda kamu hizmetlerinden yeterince yararlandığını ifade edenler arasında Türkler ilk sırada yer alıyor olmakla birlikte güvenlik kaygılarında yine Türklerin %51,8 ile ilk sırada yer alıyor oluşu psikolojik bir rahatsızlık ve/veya güvensizlik duygularının artması ile açıklanabilir ki bu kesimin açılımın ileri aşamalarına tepkili olmalarının kaynağında da anılan güvensizliği görmek olasıdır.

AB üyeliği konusunda araştırmada elde edilen veriler birinci etapla karşılaştırıldığında destek yönünde daha az bir oranla karşılaşılmıştır. Birinci etapta Türkiye'nin AB üyeliğine destek verenler etnik köken ayrılığı olmaksızın genelde %67,3, anadili Türkçe olanlarda %64,9, anadili Kürtçe olanlarda %69,5, etnik kökenini Türk olarak beyan edenlerde %66, Kürt olarak beyan edenlerde %68,7 iken aynı oranlar ikinci etapta Türklerde %55, Kürtlerde %61 olarak saptanmıştır. Bu veriler AB üyeliği konusuna destek verenler arasında (küçük düzeyde de olsa) bir azalmayı işaret etmektedir.

Etnik ayrımcılığa maruz kalınıp kalınmadığı konusundaki veriler de bir önceki araştırma sonuçları ile büyük farklılıklar **göstermemektedir.** Araştırmanın ilk bölümünde

etnik ayrımcılığa maruz kaldığını ifade eden ve kendilerini Kürt olarak tanımlayanların oranı %27,8 iken aynı oran göç alan illerimizde aynı etnik kökene mensup olanlar arasında %29,5 olarak gerçekleşmiştir.

Din temelinde ayrımcılığa maruz kalınıp kalınmadığı sorusunun yanıtı ise etnik kökenini Türk ve diğer olarak belirtenler arasında yaklaşık %7, Kürt/Zaza olarak belirtenlerde yaklaşık %10 oranında evet olarak tecelli etmiş (%93 hayır), ancak mezhebini Alevi olarak ifade edenlerin yaklaşık yarısı (%50.9-%54.7) din/mezhep konusunda ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrenim durumu yükseldikçe ayrımcılığa maruz kaldığını beyan edenlerin yüzdelerindeki artış yine dikkat çekici bir etmen olarak belirmektedir.

1.6. Siyasi Eğilimler

Güvenlik kuvvetlerinin vatandaşa davranışlarında alınan yanıtlar birinci araştırma sonuçlarını doğrular niteliktedir. Kendilerini Kürt ve Zaza olarak tanımlayanların %53,2'si güvenlik kuvvetlerinin kendilerine davranışlarını iyi/olumlu olarak nitelemişlerdir.

Terörün nedenlerine ilişkin irdelemede etnik kökenini Kürt/Zaza olarak beyan edenler %25,1 ile işsizliği (Birinci araştırmada bölge özelinde aynı sorunun yanıtı %30,5 idi.) en önemli sebep olarak görmektedir. **Etnik kökenini Türk/Diğer olarak belirtenlerde de işsizlik %18,8** (Bölge özelinde yapılan araştırmada bu oran %34,6 idi) ile birinci sırada yer almaktadır.

Birinci araştırmada deneklere yöneltilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı, Türkiye Cumhuriyeti Bayrağı, İ stiklal Marşı, Türkiye Cumhuriyeti benim bütün ihtiyaçlarımı karşılıyor gibi sorular araştırmanın ikinci etabında göçerlere yinelenmiş, alınan yanıtlar birinci araştırma sonuçları ile birebir ölçülerde örtüşmüştür.

"T.C. Devleti benim için önemlidir." cümlesini etnik kökenini Kürt/Zaza olarak belirtenler % 91.5 (birinci araştırmada ortalama % 90), "T.C. vatandaşı olmak benim için önemlidir." cümlesini onaylayanlar % 92.8, (birinci araştırmada ortalama

%91.5) "T.C. bayrağı benim için kutsaldır." tümcesini onaylayanlar % 91.5 (birinci araştırmada % 87), "İstiklal Marşı benim için önemlidir." cümlesini onaylayanlar % 93.6 (birinci araştırmada % 90), "T.C.'nin bölünmez bütünlüğü benim için önemlidir." yargısını onaylayanlar % 92.4'tür (birinci araştırmada % 90).

Bu bölümde en düşük yanıt alınan soru "T.C. devleti benim bütün ihtiyaçlarımı karşılıyor " tümcesidir (% 37.8). Anımsanacağı üzere aynı sorunun yanıtı birinci araştırmada da diğerlerine oranla dramatik bir düşüş göstermiş; Cumhuriyete, devlete bağlılık, devletin sembollerini önemseme, sıra ihtiyaçların karşılanmasına geldiğinde aynı onaylama ve heyecan görülmemiştir (birinci araştırmada aynı sorunun yanıtı olumlu anlamda ortalama % 32 idi.)

Bu verilerden elde edilen sonuç vatandaşların etnik köken farklılıklarını öteleyerek ve ideolojik yaklaşımlardan sıyrılarak devletten beklentilerinin karşılanamadığını göstermektedir.

Devlete, devletin sembollerine, vatandaşlık kavramına bağlılığı % 90'ların üzerine çıkan bir toplumun sıra devletten beklentilerine geldiğinde olumsuzluğa evirilmesi yaşanan tüm olaylara ve karşılaşılan tüm güçlüklere karşın devlet ve devlete aidiyet kavramının güçlülüğünü göstermesi bakımından son derece önemli görülmekte; ancak bu konu aynı zamanda vatandaşları hayal kırıklığı bağlamında ajitasyon/manipülasyon/yönlendirmelere korunmasız hale dönüştürmektedir.

Bu nedenle elde edilen sonuçlar bağlamında (hangi beklentilerin, hangi nedenler ve hangi oranlarla karşılanamadığı araştırmanın ayrıntılarında bulunmaktadır) devletin vatandaşlarına edimlerini memnuniyet verici bir düzeye yükseltmesi ve aidiyet bağlarını güçlendirici şekilde reorganize etmesi kısa ve uzun vadeli iki ana başlık altında değerlendirilerek bir strateji ve anılan stratejiye dayalı uygulama planları geliştirilmesi zorunlu görülmektedir.

DTP'nin ayrımsız bütün Kürtleri temsil ettiği görüşüne olumlu (evet) yaklaşanların oranı Türk/Diğer grupta % 37.4, Kürt/Zazalar arasında -ki çok önemli bir bulgudur- % 31.1'dir.

Görüşülen Türk/Diğer gruba mensup olanlar Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğünün tehlikede olduğunu % 46.4 oranında onaylarken Kürt ve Zazalarda aynı yargı için oran % 29.8 olarak gerçekleşmiştir.

% 46.4 olarak ortaya çıkan ve Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğünün tehlikede olduğuna ilişkin yargı **azımsanmayacak bir kitlenin eş duyguları paylaşması bakımından öncelikli olarak giderilmesi gereken bir etmen kimliğinde görülmelidir. Zira gelecek tasarımları ülkelerinin bütünlüğü, huzuru ile doğru orantılı olan bu kesimin duygu ve yargılarının değişmemesi halinde yaşayacakları psikolojik travmaların aidiyet duyguları üzerinde yaratması olası olumsuz etkileşimler sosyal düzeni yakından ilgilendirmektedir.**

Bireyler, kendilerini güven içinde gördükleri ve büyük çadır olarak nitelenen ülkelerini ayakta tutan temel direklerin sarsılmaya başladığını duyumsadıklarında kendi güvenlikleri açısından altına sığınacakları küçük çadırlar arayışına (doğaldır ki) girecekleri için gelecek endişelerinin giderilmesi, ayrışma/kamplaşma/bireyselliğin ötelenerek toplumsal yaşamın dejenerasyonunun engellenmesi bağlamında devletin yurttaşlarına vazgeçilmez edimi olmalıdır.

Toplumda etnik, dini, siyasi görüşler temelinde bir ayrışma olup olmadığına yönelik son dönemde gerçekleştirilen kamuoyu araştırmaları bağlamında çalışmamızın ikinci etabına bu yönde de sorular eklenmiş ve aşağıda sunulan bulgulara ulaşılmıştır.

Etnik kökenini Türk/Diğer olarak tanımlayan 1968 kişiye yöneltilen 'Başka bir etnik kökenden, başka bir mezhepten, başka bir dinden, karşı olduğu siyasi görüşten bir komşu isteyip istemediği' sorusuna alınan yanıtlar 'evet/isterim' bağlamında sırası ile % 25.4, % 26.8, % 24.4, % 21.9'dur. Olumsuz yanıt verenler yine aynı sıra ile % 13.1, % 9, % 14.3, % 14.6'dır. Aynı soruya 'farketmez' yanıtı verenlerin oranı, bütün kategorilerde ortalama % 63'tür.

Ulaşılan bu bulgular aksi yöndeki tüm söylem ve abartıldığı izlenimi alınan tüm göstergelere karşın toplumda etnik-dini-siyasi temeldeki keskin ayrılığın marjinal bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Kendi etnik aidiyeti, dini ve siyasi görüşleri ile eşleşmeyen kişilerle komşuluk ilişkisi içinde olmak istemeyenlerin oranı ortalama % 12.7'dir. Bu oran olumlu görüş bildirenlerin yaklaşık yarısını oluşturmakta, ortalama % 63 oranında kişi bu soruya fark etmez yanıtını vererek yakın çevresindeki kişilerin din, mezhep, etnik kökeni ve siyasi görüşleri ile ilgili olmadığını beyan etmektedir.

Ulaşılan bu sonuç toplumun çok büyük bir çoğunlukla (% 87) anılan konularda kategorik olarak bir ayrımcılık içinde olmadığı, görüntüdeki tüm olumsuzluklara karşın kendi içinde barış ve huzurdan yana tavır aldığını göstermesi bakımından son derece olumludur.

Bu nedenle yaratılmasına çalışılan ayrımların ve ayrımcılık yapıldığına ilişkin söylemlerin manipülatif ve yönlendirici olduğu bir gerçeklik olarak araştırma sonuçlarına yansımaktadır.

Başka bir etnik kökenden, başka bir mezhepten, başka bir dinden, karşı olduğu siyasi görüşten bir komşu isteyip istemediği' sorusu etnik aidiyetlerini Kürt ve Zaza olarak tanımlayanlara yöneltildiğinde alınan olumlu yanıtların yüzdesi (sırasıyla % 35.5, % 34.1, % 27.4, % 23.5) daha da yükselmektedir. Olumsuz yanıtların ortalama yüzdesi Kürt ve Zazalar için % 9.4, fark etmez diyenlerin oranı ise ortalama % 61'dir.

Bu yanıtlarda ilginç olan siyasi kutuplaşmanın komşuluk ilişkilerine olumsuz yansımasının etnik köken ve dini inancın önünde oluşudur.

Bilindiği gibi araştırmamızın temel amaçlarından birisi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Batı illerine göçenlerle yerleşik halk arasında varsayıldığı ve varsayılmanın ötesinde lokal ve küçük çaplı örneklerine rastlanıldığı üzere önemli sorunlar ve gerginlikler yaşanıp yaşanmadığı ve bunların gelecekte nerelere hangi ölçülerde evirilebileceğinin belirlenmesiydi.

Yaş grubu, eğitim düzeyi, cinsiyet ve göç edilen tarihe göre alınan yanıtlar farklılıklar içermekle birlikte ulaşılan bulgular komşuluk ilişkileri içinde birlikte yaşanması istenilen/istenilmeyen gruplara ait verilerle farklılık göstermektedir.

Nitekim bu bulgular, zaman zaman kimi il ve ilçelerimizde yaşanan yerel kimlikli ancak yığınsal nitelik kazanmayan olayların nedenleri ile bu olayların niçin yığınsallaşmadığını da göstermektedir.

Bu nedenlerle göçerlerin yoğunlaştığı bölgelerde entegrasyonu güçlendirici önlemler alınarak özgün rehabilitasyon programları uygulanması da üzerinde düşünülmesi gereken bir olgu kimliğinde ortaya çıkmaktadır.

1.7. Geleceğe Dönük Görüşler

Görüşülen kişilerin gelecek kaygı ve tasarımlarına ilişkin sorulara alınan yanıtlar genelde bir olumsuzluğu yansıtmaktadır.

Geleceğinin kişisel anlamda daha iyi olacağını ifade edenlerin oranı, etnik kökenini Türk/Diğer olarak belirtenlerde % 33.6, Kürt/Zaza olarak belirtenlerde % 32.8'dir (Daha kötü olacak diyenler sırasıyla % 34.8 ve % 36'dır.).

Ailesinin geleceğinin daha iyi olacağını ifade edenlerin oranı, etnik kökenini Türk/Diğer olarak belirtenlerde % 38.1, Kürt/Zaza olarak belirtenlerde ise % 34.1'dir (Daha kötü olacak diyenler sırasıyla % 32.6 ve % 34.6'dır.).

Toplumun geleceğini daha iyi olarak görenlerin oranı, etnik kökenini Türk/Diğer şeklinde beyan edenlerde % 24.4, Kürt/Zaza şeklinde beyan edenlerde % 26.7'dir (Daha kötü olacak diyenler sırasıyla % 53.9 ve % 51.6'dır.).

Ülkenin geleceğini daha iyi olarak görenlerin oranı ise, etnik kökenini Türk/Diğer şeklinde beyan edenlerde % 25.8 (daha kötü olacak diyenler % 52.4), etnik kökenini Kürt/Zaza şeklinde beyan edenlerde % 27.9'dur (daha kötü olacak diyenler % 50.7).

Yukarıda sunulan veriler bireylerin kişi temelinde kendi ve ailelerinin gelecekleri ile duydukları kaygılardan daha fazlasını toplum ve ülkeleri için duydukları noktasındadır. Bunun bireylerin mutluluk ve refahı ile toplumun ve ülkenin geleceği açısından olumlu göstergeler olmadığı son derece açık olmalıdır.

İçinde yaşadığı toplumun ve mensubu olduğu ulusun geleceğine güvenle bakmak bir yana zaman içinde koşulların daha da kötüleşebileceğini algılayan bireylerin üretken, yasalara saygılı, gelecek tasarımlarını ülkeleri ile özdeşleştiren, egolarını bastıran, hayalleri olan ve hayallerine ulaşma konusunda umutları yüksek, moral ve motivasyonları güçlü vatandaşlar olabilmeleri herhalde mümkün olmasa gerektir.

Bu olumsuz ve karamsar algı ve yargıların kişileri pasif konuma indirgeyerek girişim güçlerini azalttığı, günü yaşamaya mahkûm ederek kendi sorunlarını önceleyip toplumsal ve ülkesel sorunlara kayıtsızlaştırdığı, toplumsal temelde bir ilgisizlik, gevşeme, sorumsuzluğu tetiklediği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Gelecek tasarımlarını ülkeleri ile özdeşleştiremeyen, yaşadığı ve mensubu olduğu ülke ile gururlanmak yerine ülkesinin geleceği ile kaygıları başat etmene dönüşen, pasif-aldırmaz-moral ve motivasyon erozyonuna uğramış dolayısıyla dinamizmini kaybetmiş bir toplumun atılım ve girişim gücündeki zayıflama, anılan toplum ve ülkeleri etki ve etkileşimlere açık hale getirme, kendi kurtuluş reçetelerini hazırlamak yerine başkalarının reçeteleri ile iyileşmeyi seçmelerini önceleme rotasına sokma riski taşımaktadır.

Bu nedenle topluma yeni bir heyecan aşılanması, ayrımsız paydaşları olacakları yeni amaçlar enjekte edilmesi, rol modeller yaratılması, umutlarının tazelenmesi ile ülkeleri ve geleceklerine olan güven/inanç duygularının güçlendirilmesi ivedi bir zorunluluk olarak belirmektedir.

Karşılaştıkları ve yaşadıkları sorunların altında ezilen, çıkış yolu üretemeyen ve kendilerine bir çıkış/silkinme yolu gösterilmeyen, geleceğe dönük amaçları yaşadığı günle sınırlanmış, özgüvenini ve ülkesine güvenini yitirmiş bir toplumun 'millet olabilme ve varlığını sürdürme' iradesinde meydana gelebilecek azalma ya da erozyonun mutlaka aşılması gerektiği yadsınmaz bir gerçeklik olmalıdır.

1.8. SONUÇ

Ayrıntıları araştırma raporunda sunulduğu için özet olarak verilmesine çalışılan elde edilen verilere ilişkin değerlendirmelerde ortaya çıkan temel bulgu ve sorunlar genel hatları ile anımsandığında:

1. Kendilerini etnik köken olarak Kürt ve Zaza olarak belirtenlerin sorun tanımlamalarında ciddi farklılıklar bulunmakta, anılan etnik kökene mensup olanlar **tekil özellikli etnik bir sorun çevresinde bütünleşmedikleri gibi ağırlıklı olarak PKK'ya uzak durmaktadırlar.**

2. Bu nedenle sorunun "Kürt sorunu" olarak adlandırılma ve anılmasından vazgeçilmeli, pek çok bileşenden oluşan ve kökenalanları farklı sorunların etnik temelde bütünleştirilerek etnik aidiyetlerini Kürt ve Zaza olarak tanımlayan yurttaşlarımızın aynı sorunun paydaşları gibi gösterilerek **marjinal kimlikli bir sorunun etnik temelde genelleşmesine izin verilmemelidir.**

3. PKK'nın ve PKK ile aynı söylemleri seslendiren yandaş/sempatizan odakların Türkiye'de yaşamakta olan Kürt ve Zaza'ların tümünü temsil ettiği yönündeki gerçeklerle örtüşmeyen söylemleri kanıtları ile ortadan kaldırılmalı ve marjinallikleri açıkça ortaya konulmalıdır.

4. Yaşanmakta olan sorunun etnik bir kimlik arayışından çok ağırlıkla sosyo-ekonomik nedenlere dayalı olduğu gerçeği gözardı edilmemeli, **bölge insanının bireyleşmesini sağlayıcı yönde uygulamalar belirli bir plan dâhilinde ve sıklet merkezleri oluşturularak devreye alınmalı**, özetle birinci araştırmanın sonuç raporunda da belirtildiği üzere '**yaşatarak öğretme ve algılatma**' yöntemi yaşama geçirilmelidir.

5. Kabul edilmesi gerekir ki bölge insanlarımızın konumu, diğer bölgelerimizde yaşayan yurttaşlarımıza oranla daha kötü, fırsat eşitliğinden yararlanmalarını engelleyen bir durumdadır. Bölgede iş ve istihdam olanaklarının yaratılması, devlet hizmetlerinden eşit ölçülerde pay almalarının sağlanması ve bunun **söylemler yerine eylemlerle ortaya konulması**, kaybedilen güvenin kazanılmasının sağlanması ve bölge halkının PKK'nın periferik ekseninden soyutlanması açısından zorunlu olarak değerlendirilmektedir.

6. Araştırmanın ortaya koyduğu ve dikkate alınması gereken önemli bulgulardan biri, **Kürtçe eğitimin seçmeli ders olmasının kamuoyunca büyük bir**

çoğunlukla tepki ile karşılandığıdır. Anadilde eğitimin bu durumda kabul görmesi ise hiç beklenmemelidir. Kaldı ki PKK ve aynı çizgide davranan kimi odakların bu konudaki dayatmaları, beklenti çıtasını yükselterek klasik müzakere taktikleri ile esas amaçları olan seçmeli dersin kabulünü sağlamaya yönelik olarak görülmektedir.

7. Özelde bölgede, genelde Türkiye'de eğitim ve öğrenim kalitesinin yükseltilmesi öncelikli bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. **Pek çok konuda eğitimsizliğin bir sonucu olarak önyargıların güçlendiği**, irdeleme/sorgulama/araştırma/sebep-sonuç ilişkilerini kurabilme yetisinden yoksun kesimlerin, **kendilerine empoze edilen düşünceleri kendi öznel düşünceleri gibi algılayarak yönlendirmelere açık hale dönüştükleri** gözlemlenmiştir. Bu durumun giderilmesi **eğitime verilen önemin arttırılması** ile orta ve uzun vadelerde çözülebilir görünmektedir.

8. İçgöç hareketlerinin terör ve güvenlik kaygıları ile bütünlüklü bir ilişkisinin olmadığı, ekonomik koşulların iç göçleri sürekli tetikleyecek bir etmene dönüştüğü dikkate alınarak bu konuda olası sorunları engelleyecek planlamalar yapılmalı, yerel yönetimlerin üzerine binen ve **uyum sorunları ile sosyal huzursuzlukları arttıran göçler denetim altına alınabilmelidir.**

9. Bölgede pilot uygulamalarla hem **eğitim ve öğrenim kalitesini arttırıcı** hem de **iş ve gelir sağlayıcı yönde projeler hayata geçirilmelidir**. Örneğin, yatılı bölge meslek okulları bu konuda bir çözüm aracı olarak uygulamaya konulabilir. Çeşitli meslek dallarında (elektrik-elektronik-makine-oto tamirciliği-soğuk demir-kalıpçılık-marangozluk-hayvancılık-tarım-arıcılık-mandıracılık-vb. konularda) bölgelerin özellik ve gereksinimlerine göre faaliyete geçirilecek yatılı bölge meslek okullarında meslek kazandırma eğitimleri verilirken, okulların bünyesinde pratiğe dönük atölyelerde üretilecek malzemeler döner sermaye ya da kooperatifler aracılığı ile satışa sunularak öğrencilerin ürettikleri malzemelerden pay ve gelir sahibi olmaları sağlanabilir düşüncesindeyiz. Ayrıca devlet ihalelerinde anılan okullarda üretilen malzemelerden belirli ölçülerde satın alınması, devlet ihalelerine katılan müteahhitlerin bu okullarda okuyan öğrencilerden yararlanmaları yönünde de düzenlemeler yapılabileceği değerlendirilmektedir.

10. Gerek bölgede gerek göç alan kentlerimizde oluşan göçer gettolarında çocukları sokaktan kurtarmak, ilgi ve sevgi gereksinimlerini karşılamak üzere çocuk evleri yapılarak buralarda özel eğitim programları verilebilir.

11. Kadınlarımızın eğitimlerine öncelik verilerek ekonomik özgürlükleri sağlanamasa bile üretken duruma getirilerek özgüvenlerini kazanmalarına yardımcı olunabilir.

12. Geçmişteki kötü örnekleri nedeniyle bölgede soğuk bakılan kooperatifçilik canlandırılarak kolektif yaşam/paylaşım duygularının arttırılması sağlanabilir.

13. Çok uzun yıllardır bölgeye 'Şark Hizmeti' adı altında yapılan dönüşümlü ya da mecburi hizmete dayalı atamaların bir ayrımcılık ve bölgeciliği çağrıştıran bu anılmadan kurtarılması psikolojik açıdan gerekli görülmektedir. Türkiye'nin belli bölgelerinin diğerlerinden farklı ve bir mahrumiyet bölgesi olduğu anlamına gelen bu adlandırmanın bölge insanı üzerinde dışlayıcı ve incitici etkileşimleri olduğu dikkate alınmalıdır.

14. Yine bölgeye yapılan atamalarda bir ceza faktörü ya da uygulamasının varlığını çağrıştıran 'doğu illerine sürgüne gönderilmek' gibi yanlış algılamalara neden olan seslendirmelerden kaçınılması bir ayrı gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

15. Bölgeye yapılacak atamalarda özellikle yönetici konumunda olup halkla en çok teması olanların (Vali, kaymakam, hâkim, savcı, yazı işleri müdürleri, emniyet müdür ve amirleri, jandarma il alay, ilçe bölük ve karakol komutanları, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki görevliler vb.) meslek dallarındaki en başarılı, en deneyimli kişilerden seçilmesine özen gösterilmeli ve bu gibi kişilerin bölgelerinde birer **rol model işlevi** üstlenmeleri sağlanmalıdır.

16. Personel politikasının bir devamı olarak bölgenin yaşam biçim/alışkanlıkları, gelenek ve göreneklerindeki farklılıklar gözetilerek bölgeye atanacak personelin atanacakları yerlerle ilgili yöresel adetler/algılamalar konusunda bir **ön eğitimden** geçirilmeleri (adaptasyon kursu) gerçekleştirilmelidir.

17. Görevli devlet memurlarının kişiliklerinde devleti gören ve yargılayan bir zihniyetin egemen olduğu Türk toplumunda, devleti temsil edenlerin oluşturulmasına çalışılacak devlet imajı için bir rol model işlevi üstlenmeleri son derece yararlı, yararlı olmanın ötesinde zorunlu görülmektedir.

Bölgede görevli devlet memurlarının özellikle öğretmenlerin, mahallinden atanmaları yaşanan kısır döngüyü arttırmakta, vizyonu daraltmakta ve oluşan dar kapalı çevrenin kırılması güçleşmektedir. Bu

nedenle bölgeye özellikle eğitim ve sağlık alanında atanacak görevlilerin bölge dışından olmalarına öncelik verilmelidir.

18. Her yıl hasat mevsimlerinde Karadeniz, İ ç Anadolu ve Akdeniz bölgelerine çalışmak için giden (fındık, pamuk, narenciye, tahıl, vb.) ve geniş kitleleri içeren **geçici göçerlerin daha insanca koşullar altında çalışmalarını sağlayacak bir dizi önlem alınmalıdır.**

19. Terörün bir şekilde sonlanması ya da PKK'nın tasfiyesi halinde varlık nedenleri ortadan kalkacak ve sayıları 70.000 dolayındaki gönüllü ve **geçici köy korucularının** (aileleri ile birlikte yaklaşık 500.000 kişi) **geleceklerine ilişkin planlamalar ivedilikle gerçekleştirilmeli ve bu kişilerin gelecek yaşamları güvence altına alınmalıdır.**

Yukarıda sunulan öneriler elbette bu araştırmanın sonuçları ile doğrudan ilişkili bulunmamakta; ancak saptanan sorunlarla dolaylı ilişkisi kurulduğu için zihinsel bir egzersiz olarak yer verilmektedir.

Sonuç olarak araştırmanın ikinci bölümünün ortaya çıkardığı veriler, birinci etapta elde edilen bulguları doğrulamakta, sorunun çözülemez bir boyuta ulaşmadığını göstermesi açısından rahatlatıcı olmakla birlikte **zamanın çok iyi kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır.**

Bir ikinci ve önemli görünen sonuç ise kamuoyunun, altyapısı yeterince oluşturulmadığı için kabule hazır olmadığı konuların bir dayatma algısına neden olacak görüntüden kurtarılması gereği ve zamanın sıkıştırılmamasıdır.

Bu nedenle reaksiyoner davranışları davet edebilecek aceleci yaklaşımlar yerine sürecin kendi doğal akışını izlemesi sağlanmalı ve süreç akılcı bir yönetimle yönlendirilmelidir.

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.1. Genel Değerlendirme

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsaldan kente göçler ve bu göçlerin yol açtığı sosyal değişimler birçok araştırmanın konusu olmuştur. Dış göçlerde olduğu kadar iç göçlerde de bir uyum sorunu yaşandığı sıklıkla görülmektedir. Türkiye'de 1950'lerde kırsal bölgelerden kentlere başlayan göç akımı, 1970'lerde hız kazanmış, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerimizden ülkenin Orta ve Batı'da bulunan şehirlerine göçlerde artış olmuştur. Bu göçlerin nedenleri hem isteğe dayalı hem de zorunlu göç olarak tanımlanabilir. Her iki göç türünü gerçekleştiren birey ve gruplarda uyum ile ilgili farklı sorunlar görülebilmektedir. Öte yandan **Türkiye için iç ve dış göç türlerinin her ikisi de geçerli olmakla birlikte bu çalışma çerçevesinde yalnızca iç göçlerin etkileri, sorunları ve bu sorunlara çözüm önerileri ele alınmıştır.**

Göçler insanlık tarihinin başından beri süregelen bir coğrafi değişikliktir. Göç, psiko-sosyal bir süreç olduğu kadar ekonomik ve kültürel bir olgu olarak da tanımlanabilir. Genel bir tanımla göç, birey veya grupların fiili ikametgâhlarını isteyerek ya da zorla, kalıcı veya belirli bir süreyi kapsayıcı şekilde gerçekleştirdikleri fiziki mekân değişikliğidir.

Göç, zorunlu ya da gönüllü olabilmektedir. Gönüllü göç, insanların kendi istekleri ve beklentileri yönünde bir kentten diğerine ya da bölgeye olan hareketliliği ile gerçekleşir. Zorunlu göç ise, bireylerin istekleri dışında çeşitli kuvvetlerin etkisi veya zorlamasıyla gerçekleşir.

Göç eden birey içinde yaşadığı, doğduğu veya büyüdüğü toprakları geride bırakıp yeni bir hayata başlamaktadır. Tamamen farklı bir yerde, yabancılık çektiği bir ortamda yeni hayatına başlayan bireyler çoğunlukla uyum sorunu ile karşılaşmaktadır. Özellikle zorunlu göçlerde psikolojik faktörler daha da önem kazanmaktadır. Bu açıdan göç, bir değişim süreci başlatır. Değişim aile ilişkilerini ve tümüyle sosyal yaşamı etkilemekte, hem bireysel hem de toplumsal psikoloji ve kimlik özellikleri bu değişimden nasibini alabilmektedir. Değişim toplumda var olan durağan dengeyi sarsarak yeni dengelerin ya da dengesizliklerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Göçün etkisi yalnızca göçmenler üzerinde görülmez. Göç alan şehirler veya ülkeler de göçten etkilenirler. Göç sonucu o ş ehirlerin veya ülkelerin demografik yapılarında

meydana gelen değişimler hem göçmen hem de ev sahibi toplulukta psikolojik süreçleri harekete geçirir. Ev sahibi topluluk, düzeninin bozulduğundan şikâyetçi olmaya başlar. Yaşam tarzlarının etkilendiği; farklı düşünen, davranan insanların tavırlarından, iletişim biçimlerinden duyulan rahatsızlıklar dile getirilmeye başlanır. Genelde ev sahibi konumundakiler göçmenleri küçümser, aşağılar ve horlarlar. Onların bu tutumları psikolojik olarak zaten yıkık durumdaki göçmenin daha fazla duyarlı hale gelmesi ve kendini öteki olarak görmesine neden olur. Bu durum göçmenlerin uyumunu bozduğu gibi entegrasyonunu da zorlaştırır. Kırsal bölgelerden büyük kentlere göç edenler öteki olma ve yabancılık duygusunu çok çarpıcı bir biçimde yaşarlar. Bu yabancılık duygusunun yarattığı bunalımı hafifletmek için göçmenler doğal bir refleksle hemşerilik ve tanışıklık duyguları ile genellikle göç ettikleri kentlerde biraraya gelerek belirli mahalleler oluştururlar veya daha önce oluşmuş o mahallelerde yaşarlar.

Birey ve toplumlar göç ettikleri yerlerde farklılıklarını daha fazla hissedebilmektedir. İster zorunlu ister istemli göç olsun, göç edenlerde ve göç alan yerlerde çok çeşitli duygular yaşanır. Bunların başlıcaları yabancılık, eziklik, çaresizlik, ayrımcılık, zaman zaman ırkçılık, yalnızlık, ayrılık kaygıları, sıla özlemi ve yas olarak tanımlanabilir. Bu duyguların dışında **göç eden bireylerde çok ciddi kimlik sorgulamaları görülmektedir**. Bu duygular dış göçlerde daha da belirginleşmektedir. **Bu tür dramatik farklılıkların yaşandığı iç ve dış göçlerde bireyin ruhsal ve bedensel sağlığı ile kimliği üzerinde uzun süreli ve kalıcı etkiler yaratan kompleks biyopsikososyal süreçler mevcuttur.**

2.2. Göçün Sonuç ve Etkileri

Göçün sonuçlarını ve etkilerini şu faktörler etkileyebilmektedir:

1. Göçün geçici ya da kalıcı oluşu: Göç geçici bir süre için yaşanıyorsa bunun etkisi tahammül edilebilir (tolere edilebilir) seviyede olabilir. Burada kimlik değişimi için bir zorunluluk hissedilmeyebilir.

2. Başka bir şehri veya ülkeyi tanıyıp öğrenme isteği: İstemli olarak bir şehri veya ülkeyi tanıyıp keşfetmek amacıyla göç sözkonusuysa burada birey veya topluluk zorunlu göçteki ağır travmatik sorunları pek yaşamaz.

3. Kısa sürede gerçekleşen yoğun göç (Mersin'de olduğu gibi): Göçmenler göçmeden önce bir plan yapmamışlarsa ve çok kısa bir sürede göç etmek

zorunda kalmışlarsa daha yoğun ve derin bir travma yaşarlar. Çünkü göç tamamen kontrolleri dışında gerçekleşmiştir. Çok kısa bir sürede ve çok yoğun göç alan şehirler bu yoğunluğa kısa sürede hazır olmadıkları için göç fırtınasını ve etkileşimlerini göğüsleyip absorbe edemezler. Ya da göğüslemiş gibi görünseler de ciddi problemler ortaya çıkar. **Bu duruma en tipik örneklerden biri Mersin ilimizdir.** Mersin bir göç seli ile karşı karşıya kalmıştır.

4. Göçmenin kendi ş ehrine veya ülkesine kolaylıkla gidebilmesi: Göçmen kendi ş ehrine veya ülkesine kolaylıkla gidebiliyorsa ve bu konuda bir sorunla karşılaşmıyorsa yaşadığı travma daha az olur. Ancak kan davası, terör, yasaklar ve uluslararası kurallar gereği giriş çıkışlarda kısıtlamalar varsa göçün travmatik etkisi daha fazla olur.

5. Göçün meydana geldiği yaş: Göç yaşayan kişilerin hangi yaşlarda göç ettiği göçün etkilerini değiştirebilir.

6. Göçün nedeni: Göç sebebi, göçmenin yaşadığı duygularda en önemli belirleyicidir. Bireyin kendi iradesi dışında başka bireylerin, grupların ya da devletin baskı ve zorlamasıyla oluşan göçlerde, göçü zorlayanlara karşı yaşanan öfke kolay kolay geçmeyebileceği gibi birey için seçilmiş bir travmaya da dönüşebilir.

7. Bireyin ne boyutta bir intrapsişik (düşünsel olan, dış olay ya da kişilerle ilgili olmayan psikolojik dinami) ayrılık kapasitesi geliştirdiği: Göçün biyopsikososyal bir süreç olduğunu ifade etmemiz gerekir. Göçmenin göç sürecine uyum kapasitesi ve göçten en az zararla ve hatta bazen kazançla çıkabilmesi onun göç öncesi geliştirdiği kişilik organizasyonunun ne oranda güçlü ve kendisiyle barışık olduğuyla ilgilidir. Kendi içinde tutarlı bir bütünlük oluşturmuş bireylerin dış dünya değişikliklerine dolayısıyla göçlere karşı uyum kapasiteleri de o oranda yüksek olur.

8. Ev sahibi ülkenin ya da ş ehrin göçmenlere yönelik tutum ve duyguları: Ev sahibi ş ehir ya da ülkenin göçmenlere yönelik tutum ve duyguları göçmenin psikolojisini ve tepkilerini belirlemede önemli bir etkendir. Kuşkusuz ev sahipleri de yeni gelenlere karşı ister istemez kuşku ve merakla bakacaklar ve karşılıklı bir test sürecinden geçeceklerdir. Ev sahiplerinin dışlayan ve ötekileştiren tavır ve tutumları karşısında göçmenlerin aidiyet ve kimlik duygularını sorgulamaya başlamaları kaçınılmazdır.

9. Ev sahibi şehir veya ülkeyle kültürel farkın boyutu: Ev sahibi şehir ve özellikle ülkeyle olan **kültürel farklılığın boyutu fazlalaştıkça göçmenin**

yabancılık ve kendini öteki hissetme duygusu daha şiddetli olur. Bu da sonuçta göçmenlerin uyum kapasitelerini daha çok zorlar.

İstemli ve zorunlu göçlerin psikolojisi ile ilgili oldukça önemli çalışmalar vardır. Zorunlu göçler savaşlar, savaş benzeri durumlar, terör, ırkçı veya ideolojik cezalandırmalar gibi durumlarda görülür. Zorunlu göç edenlerin yaşadıkları uyum veya uyumsuzluklar bilinmektedir. Zorunlu göçler hem bireylerin kendilerini çeşitli (ekonomik, eğitim, sağlık sorunları, ailevi vb.) nedenlerden dolayı göç etmek zorunda bulmaları hem de kendileri dışında başka güçlerin zorlaması ve isteğiyle göç etmek zorunda kalmalarıyla ilgilidir. Özellikle kendilerinden kaynaklanmayan nedenlerden ötürü göçe zorlananlar bu yaşantıyı hazmetmekte yaşam boyu zorlanabilirler. **Bu kişiler yaşadıkları göçü kimliklerinin bir parçası haline getirip bununla ilgili mağdurluk psikolojisini tüm ilişkilerinde ortaya koyarlar. Çünkü göç, onlar için seçilmiş travmadır. Bu travmalarını daha sonraki nesillere geçirerek toplumsal kimliklerinin bir parçası haline getirirler.** Genelde istemli göç edenler daha iyi uyum sağlarlar. Ancak ister istemli ister zorunlu olsun, göçlere ilişkin tüm çalışmalar göçmenlerin yas sürecini kapsamaktadır.

Yas süreci, soyut ya da somut bir kayıp sonrasında yaşanan ve yaşanması gereken doğal psikofizyolojik bir tepkidir. Somut kayıplara örnek olarak bireyin bir yakınının kaybı, mal kaybı, çeşitli sebeplerden kaynaklanan uzuv ya da duyu (işitme, görme vs.) kaybını gösterebiliriz. Soyut kayıplara örnek olarak ise bireyin onurunun zedelenmesi, inandığı bir fikrin işe yaramadığını görmesi, hayal kırıklıkları, beklentilerinin gerçekleşmemesi, terk edilmeler, ihmaller, yeterli sevgi ve ilgiyi alamadığını hissetme, baskı altında olma (düşünce ve duygularını ifade edememe) durumları sayılabilir. Bunların dışında hem somut hem de soyut boyutları olan kayıplardan da söz etmek mümkündür. Örneğin arkadaş çevresinden ayrılma, yaşam alanından ayrılıp başka yaşam alanlarına gitme (göçler), alışkanlık haline gelen ritüellerden ayrılmak zorunda kalma ve bunlar gibi durumlardan söz edebiliriz.

Yukarıda sayılan ve bunlar gibi daha birçok yaşam deneyimi, kayıp yaşantısı ve dolayısıyla yas ile yakından ilişkilidir. Kuşkusuz **yaşanan yas durumlarının şiddeti ve büyüklüğü, kayıpların o birey ya da topluluk için taşıdığı duygusal anlamın şiddetine göre değişir.**

Bu bağlamda göç durumlarında da ciddi yaslar yaşanmaktadır. Çünkü göç durumlarında bireyler hem somut olarak sevdikleri yakınlarından ve alışageldikleri yaşam alanından ve çevresinden ayrılmışlardır; hem de duygusal olarak hayal kırıklıkları, başarısızlık, beklentilerinin gerçekleşmemesi gibi soyut kayıplarla karşılaşmışlardır. Birey olarak bizim dışımızda gördüğümüz canlı cansız her şey kişiliğimizi, kimliğimizi tamamlayan önemli unsurlardır. Bu unsurlar "external (dış) regülatörler" (dış dünyamızdaki düzenleyiciler) olarak tanımlanır. Zaten bu nedenle kırsal alandan büyük kentlere ya da yabancı ülkelere göç edenler öz yurtlarındaki bazı eşyaları yanlarına alır ya da onların benzerini gittikleri yerlerde yaparak o eşyaların yokluk duygularını gidermeye çalışırlar. Burada belirtilen "dışımızdaki düzenleyiciler" bireyin ayakta durabilmesi için tutunduğu dayanak işlevi görürler. Göç edenler genellikle bu dış düzenleyici ya da destekleyici unsurlardan mahrum kalmaktadırlar. Bunların eksikliğinin yarattığı kaygıdan kendilerini kurtarmak için de yeni arayışlara girmektedirler. Yeni arayışlar genelde şimdi yaşadıkları yerlerde veya yerlerin en yakınlarındaki oluşumlardır. Bunlar arasında hemşeri dernekleri, kulüpler, kahvehaneler, örgüt şubeleri, mescitler ya da camiler gibi yerler vardır. Zorunlu göç etmek durumunda kalanlar genellikle öfke duygularını tatmin edebilecekleri muhalif kuruluşlar ya da kişilerle daha kolay iletişime girerler. Çünkü bunlar yaşadıkları öfkeyi bu gruplar içinde daha kolay yaşayabilmekte ve hatta öfkeyi eyleme dönüştürebilmektedirler. Şiddete başvuran gruplar ise onların bu duygularından yararlanarak kendi yanlarına kolaylıkla çekebilmektedirler. Özellikle işi, herhangi bir gelecek tasarımı, amacı, beklentisi olmayan gençler bu tür illegal örgütler için verimli birer vasat kaynağı olmaktadırlar.

Yas süreci bireysel boyutta altı ay ile 2 yıl arasında şiddeti giderek azalan bir şekilde yaşanarak çözümlenir. Ancak büyük kitlelerin, grupların yasları onlarca hatta yüzlerce yıl devam edebilir. Yunanlıların İstanbul'un fethini hala kabullenememeleri, Sırpların 1389'daki Kosova yenilgisini hala unutamamaları ya da aşiretler arası kan davalarının yıllarca nesilden nesile geçmesi buna örnek olarak verilebilir. **Yasın çözümlenmesinde başlangıçtan itibaren şok, inkâr, pazarlık ve çözümleme ya da kabullenme evreleri vardır. Göçlerde genellikle pazarlık ve çözümlenme evrelerinde sorunlar yaşandığını söyleyebiliriz. Pazarlık evresinde göçmen onu bu noktaya getiren sonucun hem kendisine ait, hem de çevreye ait nedenlerini irdeleyip nerede yanlış, nerede doğru yaptığının muhasebesini yapar. Bu değerlendirmeyi yapmadan yaşadığı kayıplarla ilgili çözümleme ve kabullenme aşamasına gelemez. Yasın yaşanıp**

tamamlanması demek pazarlık döneminin muhasebesinin yapılıp, kayıp gerçeğinin kabullenilmesi anlamına gelir.

Göç edenlerin yasını etkileyen en önemli faktör kimlik sorunudur. Çünkü göçlerde öz yurtta büyüyüp gelişen ve belli bir aşamaya gelen kişilik ve kimlik yapılanması yeni çevrenin tehdidi altına girer. Göçmen bir yandan kimliğini muhafaza etmeye çabalarken, hayatın gerçekleri onu bu kimliğinde değişiklikler yapmaya zorlar. Bir başka deyişle şimdiye kadar geliştirdiği kimliğinden bazı şeyleri terk etmek yani kaybetmek sorunuyla karşı karşıyadır. Bu durumda iç dünyasında bir pazarlık sürecini yaşar. Şayet kendi kimliği yeterince güçlü ve mukavemetli değilse bu pazarlığı dahi yaşamadan yeni çevresinin tüm özelliklerini inkâr eder ve kendi temel kimlik özelliklerini daha abartılı bir biçimde sergilemeye koyulur. Ancak belli bir güce ve seviyeye geliştirdiği bir kimliğe sahipse yeni çevrenin özelliklerinin kendisine uyan yönlerini kendisinin kendine ait olumsuz olarak algıladığı ve terk etmeye hazır olduğu özelliklerinin yerine koyarak yeni çevreyle bütünleşebilir. **Bu bütünleşmede kendi kimliğinin tamamını kaybetmeden bir başka deyişle kendi kimliğinin istenmeyen yanlarını terk ederek yeni çevrenin kimlik özelliklerinden bazılarını bu boşalttığı yere monte eder. Bu hibrid kimlik ile kendini daha zengin ve olgunlaşmış hissederken yaşadığı kayıpla ilgili yasını kendine yeni şeyler katarak çözümlemiş olur.**

Yas süreci yalnızca göç eden kişinin yaşadığı bir süreç değildir. **Göç olan şehirlerdeki yerleşik halk da göçmenlerden etkilenir. Çünkü onlar da göçmenlerin farklılığının yaşam biçimlerini, iletişim biçimlerini, kendi kimliklerini tehdit ettiğini hisseder ve düşünürler. Böylece göçmenlere ev sahipliği yapanlar da kimliklerinin bir bölümünün kaybı karşısında yas yaşarlar. Bu durum göçün sindirilebilecek boyutta ve zaman içinde meydana gelmesi halinde çok önemli bir tepkiye yol açmadan çözümlenebilir. Ancak çok kısa bir zaman içinde çok yoğun bir göçle karşı karşıya kalındığında kimlik tehdidi büyük boyutlarda yaşanır. Bu nedenle göçmenlerin yerleşik halkla kaynaşması yerine dışlanması bir savunma mekanizması olarak kullanılır. Bu da bölünme ve çatışmayı kolaylaştırıcı bir rol oynayabilir.** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terör olayları nedeniyle köylerinden, kasabalarından ve şehirlerinden göç ederek Adana ve Mersin'e yönelen göç hareketleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Özellikle Mersin'e yönelen göç dalgası çok kısa bir zamanda gerçekleşen çok büyük bir nüfus göçüdür.

Görüldüğü gibi göçlerle meydana nüfus hareketleri çok önemli ve ciddi birçok sonuca gebedir. Özellikle göçmenler farklı bir etnik ya da milli kimliğe sahipse karşılaşılabilecek sorunlar daha da büyük çapta karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle göç sorunlarının yaşandığı bizim gibi ülkelerde göçmen ve ev sahibi psikolojisinin çok iyi anlaşılması ve bu psikolojinin ayrıntılı analizinin yapılarak önlemlerin göç öncesinden alınması gerekir. Maalesef ülkemizde hükümetler bu psikolojiyi yeterince anlamamış ve anlamaya çalışmamıştır. Bunun sonucunda büyük şehirlerd eki ciddi yerleşim ve altyapı sorunlarının yanı sıra, ortaya çıkan varoşlar birçok suç çeşidi ile terörün kaynağı ve beslenme yuvası olmuştur.

Unutulmamalıdır ki, yas sürecini etkili bir biçimde tamamlayabilme kapasitesi olan göçmen, göç öncesi ve göç sonrası 'self'(kendilik) imajını yan yana koyabilir. Bunu yapabilen göçmen kendi kimliğinde bir 'continum' (süreklilik) yaşar. Bir göçmenin kimlik sorunu ile ilgili mücadelesine yas süreci eşlik eder. Başlangıçta göçmen kültürel şok yaşar. Çünkü onun alışageldiği, olağan olarak tanımladığı çevresinde değişiklik olmuştur. Yani göçmen için yeni çevre, tahmin edilemeyen ve önceden tasarlanamayan bir çevredir. **Göçmen geride bıraktıklarıyla ilgili olarak etkili biçimde yasını tamamlamışsa yeni yerleşim yerinin hemen tüm özelliklerini ya da iki kültürlülüğü içeren yeni bir kimlik kazanabilir.** Göçmen bunu yani bu "iyi" uyumu pozitif yönden algılayarak önceki ve yeni kimliklerini bir yelpaze içinde tutarak her ikisine de tümden sahip olabilir. Göçmenin uyumu üçüncü bireyleşmeye benzer. Bu saptama çocuklukta oluşan birinci ve ergenlik dönemindeki ikinci bireyleşmeyi izleyen bir süreç olarak ele alınmıştır. **Gerçek olan şu ki, değişebilmek ve değişime ayak uydurmak oldukça güç bir durumdur.** Bir kimsenin saç modelini ya da giyim tarzını değiştirmesi gibi sıradan ve olağan değişimler bile bazen günlerce düşünmeyi gerektirirken kimlik özelliklerini değiştirmenin zorluğu açıkça görülmektedir. Göç sürecine bağlı olarak yaşanan yas süreci bir çocuğun doğumdan itibaren kimliğini oluşturma sürecine benzerlik gösterir. Çocukluktan sonra ergenlikte de kişilik ve kimlik yeniden bir sentez sürecini yaşar. Ergenlik dönemi sonunda kişilik ve kimlik esas olarak şekillenmiş olur. Ancak daha sonraki yaşam dönemlerinde de kişilik ve kimlik, içinde yaşanılan çevreye bağlı olarak değişimler yaşar. Bu değişimlerin yaşanması doğal bir süreçtir. Ancak, değişimin olabilmesi için yas sürecinin yaşanması gerekir. Yas süreci sayesinde geçmiş yaşantılarımız arasında ş imdiki duruma uymayanlar geri plana itilerek yeni özellikler kişiliğe ve kimliğe eklenir.

2.3. Uyum Sorunu

İster göç sonucu ister küreselleşmeye bağlı evrensel olma zorunluluğu olsun daima bir üçüncü bireyleşme süreci yaşanmaktadır. Aslında yaşamın kendisi sürekli değişimi gerektirdiği için buna bağlı olarak bireyin kimliğinin de sürekli değişimi sözkonusudur. Bireyleşme bireyin iç dünyasında kendi kimliğini 'emosyonel' (duygusal) olarak kendisine yakın olan kişiden ayırmasıdır. Böylece bir kimse başkalarının hangi imajlarını tutup seçebileceğini veya hangi imajlarını reddedeceğini onlarla özdeşim yaparak karar verir. Ancak göçmenin uyumunda çok çeşitli komplikasyonlar olabilir. Yapılan araştırmalarda göçmenlerin geride bıraktıkları ve içsel olarak nelerin değişmesi gerektiği ile ilgili savunma mekanizmaları da incelenmiştir. **Göçmenin 'self'inin bir parçasının kaybı veya değişimi ile ilgili yaşadığı suçluluk duyguları onun yas sürecini ve uyumunu karmaşıklaştırabilir.** Bu suçluluk cezalandırıcı (persecutory) nitelikte ise "geçmiş ve şimdi" birbirine karışır ve "kızma, gücenme, acı, korku, üzüntü" ve bireyin kendini ayıplaması, kınaması ortaya çıkar. Bu durumda cezalandırıcı bir suçluluk içindeki göçmenin, kendine veya diğerlerine şiddet göstermesi ihtimali vardır.

Bizler ruhsal ve bedensel sağlığımızı yalnızca kendi becerilerimiz ve ailemizin desteği ile keza yakın ve uzak çevremizdeki dostlar, hatta tanımadığımız insanlar, diğer canlılar ve cansız varlıkların çevremizde oluşturduğu süreklilikle koruruz. Bütün bunlar, insanın psikofizyolojik dengesinin düzenleyicisidir (external regülatör). Her gün önünden geçtiğimiz bakkalımız, gazete bayiimiz, hatta köşe başında bekleyen mahallenin köpeği dahi bizim değişmeyen dış dünyamızın birer parçası olup bu değişmezlik güvende olma duygusunu pekiştirir. Bu dış dünya algıları psikolojik dengemizin regülasyonunda önemli rol oynamaktadır. Göçler sonucunda çevremizde alışageldiğimiz bu düzenleyicilerden ayrılmak zorunda kalırız. Kırsal alandan göç edenler için sabahları işittikleri horoz sesleri, koyun sürülerinin çıngırakları ve sesleri, atların kişnemesi, köye ait kokular dahi aranılan, özlemi duyulan dış düzenleyicilerdir. Bunların yokluğu göçmenlerin kişilikleri ve kimliklerinde bir boşluk oluşturur. Öte yandan **kültürel şoka bağlı kaygılar göçmenin 'stabil' dengesini sarsar ve bozabilir**. Örneğin konuştuğumuz dilden, yemeklerden, müzikten, kurallardan, geleneklerden farklı bir ortam ciddi bir yabancılık duygusu oluştururken geride bırakılanlarla ilgi bir kayıp yaşantısı ve buna bağlı yas tepkisi oluşur.

Birey veya toplum kendisi veya toplum olarak etkili bir yas tutmadıkça anlamlı bir değişim olmaz.

İç göç ile yaşadığı yerden farklı şehirlere göç eden bireylerde yeni gruba ait olamama ile ilgili kimlik sorunları görülebilmektedir. Bu bireylerde yabancılık duygusu ve yabancılık kaygısı ortaya çıkabilmektedir. Çünkü birey aynı ülke içinde bile olsa kendi yaşadığından farklı bir kültürün tehdidi altındayken bir çeşit yabancılık kaygısı ve kimliğinin tehdit altında olduğu duygusu yaşayabilmektedir.

Bu tür duygular içindeki göçmenler kimliklerini korumak amacıyla en az üç savunma davranışı gösterebilmektedirler:

1. "Birincil geleneksel kimlik" özelliklerini abartarak ortaya koymak. Bu durumdaki göçmenler bir araya gelerek bir mahalleyi oluşturarak getto benzeri enkapsüle bir yaşam sürdürürler.

2. "Birincil geleneksel kimlik" özelliklerini reddedip yeni toplumun kimlik özelliklerini kabullenmek. Bu kabulleniş aslında gerçek bir enternalizasyon sürecini yaşamaktan çok **sahte bir kabulleniştir**. Bu nedenle bir 'introject' gibi yapay bir yama görünümü sergiler. Bu kişiler çeşitli kişilik sorunları, ilaç, alkol ve madde bağımlılığı geliştirebilirler.

3. Yeni kültürün kimlik özellikleriyle kendi kimlik özelliklerini bütünleştirerek melez bir kimlik oluşturmak. Bu bütünleştirmeyi başarabilmeleri için kendi birincil kimliklerinin bazı özelliklerini kaybetmeyi ve ev sahibi ülke ya da kentin bazı özelliklerini kabul etmeyi göze almaları gerekir. Bu bütünleştirmenin sonunda melez kimliği oluşturan üçüncü bireyleşme başlar.

Görüldüğü üzere toplumların yaşamlarındaki radikal değişimler ve bunların bir örneği olan göçler sonucu ortaya çıkan travmalar, sağlıklı ve etkili bir yas süreci yaşanmadan geride bırakılamaz ve ileriye gidişlere de mani olur. Toplumları meydana getiren birçok farklı grup vardır. Bunlar kendilerini diğerlerinden farklı olarak tanımlanmalarına yol açan çeşitli özelliklere sahip oldukları algısını taşırlar. Bu özellikler aynı zamanda onların kendi kimlik tanımlamalarını da oluşturur. Bu kimliğin kaybı ya da kayıp tehdidi durumunda, olay çok beklenmedik ve ani olarak meydana gelmişse bir şaşkınlık ve karmaşa hali yaşanır. Bu tablo birey için olduğu gibi büyük topluluklar için de

benzerdir. Başlangıçtaki bu karmaşadan sonra gerçeklerle karşı karşıya kalındığında ise üç temel tepki ile karşılaşılır:

1. Regresyon

2. İnkâr

3. Uyuşma (Numbness)

Toplum yaşadığı kaybın derin acısı ile 'regrese' olur (geriler). Bu regresyon sonucu toplum ya içe kapanır ve depressif bir tablo içine girer ya da bu acıya karşı şiddete başvurarak öfkesini dışa vurur. Zaten depresyon öfkenin içe vurumuyla gelişir. Hem toplumsal çöküntü hem de öfkenin kontrolsüz dışa vurumuyla sergilenen şiddet sağlıksız tepkilerdir. Her ikisinde de tepkiler duygusal olduğu için dünya gerçeğiyle uyuşmaz.

Yaşanan kayıp inkâr edildiğinde ise toplum bu acıları tekrar tekrar yaşamaya mahkûm sayılır. Çünkü yaşanan acıları yok saymak alınabilecek dersler ve kazanımlardan toplumun yoksun kalmasına yol açar. Toplum sağlıksız ve geçici bir vurdumduymazlık içine girer. Bir diğer tepki de şok halinin devamı gibi görülen bir çeşit uyuşukluk durumudur. Bireyler robot gibi duygusuz ve tepkisizlik tablosu sergilerler. Bir çeşit mekanikleşme ve sanki hiçbir şeyden etkilenmeyen bir hal içine girerler. **Depressif durumdaki toplum umutsuz, karamsar ve gelecek ile ilgili planları olmayan bir belirsizlik halini ortaya koyar.**

Yasın sağlıklı çözümü toplumun bu tepkilerini dünya gerçeğinden kopmadan ve marjinalleşmeden yaşaması ile mümkündür. Yani yukarıda sayılan tepkiler zaman zaman yer değiştirerek yaşanır, ancak radikalleşme ya da marjinalleşme olmaz. Ancak toplumun bu duyguları kabul edilebilir normal sınırlar içinde yaşaması ve sağlıklı bir çözüme ulaşabilmesi için çevrenin çözümü kolaylaştırıcı özellikte olması önemlidir. Örneğin bir birey yakınını kaybedince nasıl ki yakınları tarafından yalnız bırakılmıyor ve teselli ediliyorsa, hatta yas tutma gelenekleriyle taziyeler, dualar ve benzeri ritüellerle bir süre için maddi manevi destek veriliyorsa, toplumun da böyle kayıp veya kayıp tehdidi durumlarında yalnız olmadığı, maddi ve manevi olarak yanında olan bir gücün olduğunu hissetmesi gerekir. **Burada bu görev hükümetlere ve devletin yönetimindeki diğer kurumlara düşmektedir.**

Toplumu yönetenlerin güven artırıcı konuşmaları ve tavırları, empati anlayışları, toplumun yanında oldukları hissini vermeleri, yas sonucu ortaya

çıkabilecek hem geri çekilme ve içe kapanma hem de öfke ve saldırganlık durumlarının önüne geçebilir. Toplumun moralini yükseltecek haberlerin medyada yer almasını sağlamak da önemlidir. Toplumdaki güven merkezlerini zayıflatacak haber, yayın ve ifadeler yerine toplumsal güveni artıracak yönlendirmeler toplumsal gerilimi, öfke patlamalarıyla sonuçlanabilecek krizleri önleyecektir. Zira toplumsal yasta öfke kontrol edilmez ve ön plana çıkarsa, bu öfke ötekileştirme ile bir diğer gruba yöneltilecektir. Diğer grup kaybın sorumlusu olarak görülecektir. Böylece toplumda bölünme ve ayrışma gündeme gelecektir. Oysa toplumu meydana getiren birçok grubun yaşadıkları kayıplardan dolayı karşılıklı olarak birbirlerini suçlamak yerine, yerine getirdikleri ve getiremedikleri sorumlulukları konuşarak gerçekçi bir sonuca varmaları sağlanmalıdır. Devlet de bu süreçte güven ve destek veren tutumuyla toplumsal kutuplaşma ve karşılıklı suçlamaların önüne geçmelidir.

Öte yandan bütün bunların belli bir zamanı ve planlı bir süreci gerektirdiği açıktır. Bireyin yas süreci nasıl ki altı aydan az değilse toplumun yas süreci de bundan çok daha uzun bir zamana ihtiyaç duyar. Bu sürecin her iki tarafça en asgari düzeyde incinme ile yaşanması için grupların psikolojisini dikkate almak gerekir. Örneğin açılım nedeniyle teslim olan 34 teröristin gösteriye dönen davranışları bu konudaki eksikliği ortaya koymaktadır. Toplum olarak çoğunlukla terörün bitmesi arzulanmaktadır. Ancak nasıl ki öfkenin yaşanmasının kontrollü bir şekilde olması isteniyorsa, sevincin de karşı tarafın duygularına saygı duyulacak bir şekilde kontrollü olmasının önemi açıkça görülmüştür.

Yas sürecinin en az düzeyde acı yaşanarak tamamlanabilmesi ve toplumun rahata kavuşabilmesi için her grup içindeki ikilem içeren duyguların hissedilip bu ikilemi tolere edecek bir güce kavuşması gerekir. Bu güce ulaşabilmek, tedricen oluşacak diyalog sürecinde gelişecek empati ile mümkün olur. Yani her iki taraf da bazı kayıplara hazır olmalıdır. Ancak bunun yanı sıra birlikte daha huzurlu ve barış içinde yaşamanın kazancını da düşünmelidir.

3. Araştırma Bulgularının Analizi

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden En Fazla Göç Almış Olan İlleri n Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri" konulu araştırmanın bulguları yukarıda özetlenen bilgileri desteklemektedir. Araştırma sonuçları,

Doğu ve Güneydoğu illerimizden göç etme nedenleri arasında ilk sırada ekonomik sorunları göstermektedir. **Bireyler doğup büyüdükleri yerleri zorunlu olmadıkça terketmek istemezler. Göç, bir açıdan istemli de olsa zorunlu bir çözümdür. Ülkemizdeki göç dalgaları da bir çeşit ekonomik zorunluluk olarak açıklanabilir. Çoğunlukla kırdan kente gerçekleşen Türkiye'nin iç göç haritası bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizlik, işsizlik ve sosyal imkânlardaki dengesizliğe işaret etmektedir.** Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri gerek Cumhuriyet'in kuruluş döneminde gerekse ilerleyen dönemlerde yeterince yatırım alamamıştır. Bu bölgelerde yeterli iktisadi teşvik yapılamaması ve hâlihazırda istihdam sağlayan kamu kurumlarının özelleştirme nedeniyle kapatılması bu bölgeyi diğerlerine oranla daha az gelişmiş bırakmıştır. Büyük şehirlerimizin yanı başında, hatta İstanbul ve Ankara gibi metropol şehirlerimizin çevre ilçelerinde bile sosyal ve ekonomik gelişmişlik tatmin edici seviyede değildir. Ancak Doğu ve Güneydoğu illerimizin siyasi, kültürel ve ekonomik merkezlere (Ankara, İzmir, İstanbul gibi) fiziki uzaklığı ve yıllardır bölgeye yatırımların (kamu/özel) yeterince yapılmamış olması bölge halkında bir unutulmuşluk veya umursanmamışlık duygusu uyandırmıştır. **Bu nedenle de aynı yol, okul, altyapı, işsizlik sorunlarını paylaşsalar da Batıdaki kasabalarda yaşayan vatandaşlarımızla Doğu-Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlarımızın tepkileri farklı olabilmektedir. Türkiye'nin özellikle Batı ve Orta Anadolu bölgelerinde görülen sanayileşme ve modernleşme, diğer bölgelerimize aynı oranda ulaşamamıştır. Ayrıca 1980'li yıllardan itibaren karma ekonomik düzenden liberal sisteme geçilmesi ve bu çerçevede yapılan özelleştirmelerle, örneğin Diyarbakır'da Sümerbank ve Tekel fabrikalarının özelleştirilmesi, birçok kişinin işsiz kalmasına yol açmıştır. Bu gerçeklik, bölge halkında bir kırgınlık yaratmıştır. Araştırma sonuçları, Doğu ve Güneydoğu illerimizden göç eden Kürt kökenli vatandaşlarımızın kendi doğdukları yerlere oranla görece daha gelişmiş, istihdam olanaklarının daha fazla olduğu illere göç ettiklerini göstermektedir** (Bu iller başlıca Mersin, Adana, Antalya, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kocaeli, İstanbul ve Ankara olarak belirtilmiştir.).

Öte yandan Doğu ve özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Kürt vatandaşlarımızın önemli bir oranı, **bilhassa kadınlar Türkçe bilmemeleri nedeniyle gerçek Türkiye/dünya gündemi yerine onlara iletilen bilgilerle kendilerini biçimlendirmişler ve sonuçta hep kapalı bir çevre içinde kalmışlardır. Özellikle kadınların anadili nesilden nesile geçiren bireyler olarak toplumun biçimlenmesinde oynadıkları başrol gözönünde bulundurulduğunda başta eğitim eksikliği olmak üzere**

çeşitli nedenlerle toplumsal yaşama etkin olarak katılmalarının bugüne kadar sağlanamamış olmasının bedelinin ağır olduğu görülmektedir.

Bunların yanı sıra bu bölgelerimizde feodal düzenin eskisi kadar etkin olmamakla beraber hala önemli bir role sahip olduğu bir gerçektir. Bölgenin geleneksel kültürel yapısı içinde Allah ve Peygamber'den sonra aşiret reisi, ağa ya da şeyh, sözü dinlenen ve otorite olan kişidir. **Bölge halkının özellikle Kürt vatandaşlarımızın kırgınlıklarının temelindeki önemli bir etken de Cumhuriyet Hükümetleri'nin şimdiye kadar vatandaşlar yerine feodal yapı liderlerini muhatap alan politikaları sayılabilir.** Çünkü eskiye göre eğitim görmeye başlamış olan ve özellikle görsel medya organlarının bilinçlendirmeleriyle birey, kendisinin muhatap alınmasını arzu etmektedir. Dolayısıyla günümüz koşullarında devletin doğrudan/birebir vatandaşlarını kucaklaması ve onları muhatap alan bir yaklaşımı göstermesi önemlidir.

Batı bölgelerimizden farklı olarak her ailede en az beş, altı hatta 9-10 çocuğun olması iş ve gelir ihtiyacının daha fazla olmasına neden olmaktadır. Bir yandan iş imkânı yaratmış olan fabrikaların özelleştirilme sonucu bir bölümünün kapanması, öte yandan nüfus artış oranının bölgede daha fazla oluşu, ekonomik nedenli göçün birinci sırada olmasına neden olmuştur. Her yıl Çukurova başta olmak üzere Karadeniz Bölgesi ve yurdun değişik bölgelerine göçen tarım işçilerinin az gelişmiş ülkelerdekini aratmayacak yol hikâyeleri ve görüntüleri ekonomik zorluğu fazlasıyla yansıtmaktadır. **İş ve aş için evinden ayrılmak zorunda kalan vatandaşların dramı ister istemez onların bu durumu yaşamalarına neden olan düzene karşı belirgin bir öfke birikimine neden olabilmektedir. Bu öfkenin, düzeni işleten devlete karşı olması kendince doğal görülmektedir. Çünkü o bölgedeki vatandaşlar feodal kalıntıların etkisiyle ancak kendilerine verileni alır. Eksik olanları doğrudan istemek yerine açık veya gizli kırgınlık ve kızgınlık şeklinde duygularını ortaya koyarlar.**

Belirtilen illere kısa süre içinde gerçekleşen hızlı göçler, gerek o illerimizde yaşayanlar açısından, gerekse göç edenler açısından farklı etki ve sonuçlar doğurmuştur. Göç eden bireyler genellikle geldikleri yer ile uyum sorunu yaşayacaklarından kendi yaşam alanlarını yaratmakta ve bu gettolarda yaşayarak geldikleri yerlerin adetlerini, geleneklerini, kurallarını yaşatmak istemektedirler. **Geçmişteki hayatlarını yeni hayatları ile bütünleştiremeyen bireyler kimlik karmaşası içindeki grupları oluşturmuş olurlar.**

Kimlik karmaşası içindeki bireyler terör, güvenlik, asayiş ile ilgili sorunlara daha kolay bulaşabilmektedirler.

Birinci çalışmaya ilişkin değerlendirmelerde de belirtildiği gibi çok sayıda çocuk sahibi olan anne babalar çocuklarına sevgi ve ilgi gösterme bir yana çocuklarının temel fiziki ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan yoksundurlar. Bu da çocukların yeterli ilgi ve sevgiden yoksun büyümelerine, aynı zamanda ebeveynlerin kontrollerinden ve denetiminden uzak kalmalarına neden olmaktadır. **İlgi, sevgi, denetim eksikliği çocukta önemsenmeme ve değersizlik duygularının egemen olmasına yol açmaktadır. Ergenlik dönemine gelen çocuklar yaşadıkları bu temel olumsuzlukların yanı sıra bir de göç etmişlerse çok ciddi bir kimlik karmaşası içine girmektedirler. Bu durumdaki genç çocukların onlara değerli olduklarını gösteren, onlara bir paye veren, gelecekte önemli görevlere ve statülere kavuşacaklarını söyleyerek onları ikna eden grupların, örgütlerin, çetelerin içine girmeleri çok daha kolay olmaktadır.**

Diğer taraftan, göçün gerçekleştiği şehirlerde yaşayan bireyler kendi kimliklerini yeni gelen kişilerden dolayı tehdit altında hissedebilmektedirler. Böylesi bir durumda da yerleşik ve göç etmiş bireyler arasında bir gruplaşma ve çatışma olabilmekte; sözkonusu çatışmalar da fiziksel olmaktan ziyade daha çok sosyal alanda görülebilmektedir. **Göç eden ve yeni yerleşim yerinin sosyal düzenine entegre olamamış bireyler, yerleşik bireyler tarafından dışlanabilmekte ve istihdam seçenekleri kısıtlanabilmektedir. Ancak Türkiye'de bu dışlayıcı tutumların yaygın olmadığı, özellikle 1988 öncesi göç edenlerden elde edilen verilerde görülmektedir. Bununla birlikte son yıllarda toplumsal tabanda gerçekleşen ve çoğunlukla belirli merkezlerden yönlendirilen ötekileştirme tanımlarının, toplumsal bütünlüğü zedeleyerek ayrışmaları arttırdığı da belirlenmiştir. Nitekim zaman zaman bazı şehirlerde görülen ve provokasyon kokan eylemlerin sayısının artma eğilimi içinde olmasının en önemli nedeni de bu olmaktadır.**

Göç veren iller incelendiğinde Adıyaman, Batman, Diyarbakır ve Mardin'de nüfus yoğunluğunun kilometrekareye düşen kişi sayısı bakımından son derece yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Böylesi yüksek nüfus yoğunluğu olmasına rağmen çoğunlukla tarım ve hayvancılık ile uğraşan vatandaşlarımızın ekonomik özgürlüklerinin kısıtlı olması da önemli bir husustur. **Toprak reformunun hala gerçekleştirilmemiş olması bölgeyi ağaların ve aşiretlerin eline teslim etmekle beraber, aynı zamanda eşitsizlik, dengesizlik,**

adaletsizliği de desteklemektedir. Bölge insanını temsil ettiğini ve adaletsizliğe karşı savaştığını iddia eden siyasi güçlerin de ağalık ve şeyhlik düzeni ile ilgili bir çalışma yapmaması dikkat çekicidir. Ülkemizdeki temel sorunlardan olan adaletsizlik ve eşitsizlik bölge insanının karşısına çıkmakta ve vatandaşlarımız çaresiz olarak daha iyi imkânlara kavuşmak amacıyla göç etmektedir.

Gerçekleşen göçlerin en az oranda Karadeniz Bölgesi'ne olması da bir başka önemli tespittir. Bunun bir sebebi, karma yapıya sahip olan bölgelere ve illere yerleşmenin, yapısal olarak daha homojen bir şehre yerleşmekten çok daha kolay olabilmesidir. Nitekim Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerimiz uzun yıllar Türkiye'nin her bölgesinden göç almış, dolayısıyla sosyal yapı olarak daha heterojen görünümdedirler. Öte yandan tüm bu göçler ve son yıllardaki artışlar ile Batı bölgelerimizdeki Kürt kökenli vatandaşlarımızın nüfusu oldukça artmıştır.

Araştırmaya göre, göçlerde yer tercihinin temel nedeni akraba veya hemşeri mevcudiyetidir. Bu faktör göç eden ve kendini yalnız hisseden grubun "kendisi gibi hissettiği" diğer bireylerle birarada olma duygusu ile açıklanabilir. Araştırmanın bu sonucu başlangıçta belirttiğimiz gibi grup psikolojisi, aidiyet duygusu, psikolojik olarak kendilerini daha güvenli hissetme ve yakınlarıyla bir arada olmakla yabancılık duygusunun yarattığı stresten uzaklaşma ihtiyacının ürünüdür. Bu ise entegrasyon yerine içe kapanıklığı, göç edilen bölgelerdeki olumsuz öğeler içermesine rağmen mevcut alışkanlık, adet, gelenek ve göreneklerin devamlılığı yönündeki çevre baskısını, dolayısıyla modernleşme karşıtlığını ve göç edilen yerlerdeki sorunların katlanarak göçülen yerlerde de sürmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma kapsamında etnik köken olarak Kürt olduğunu söyleyen 10 kişiden 7'si eşleri ile Türkçe konuşmaktadır. Çocuklar ile Türkçe konuşma oranı % 87'dir. **Bu sonuç bize gündelik konuşma dilinin aile içersinde Türkçe olduğunu göstermektedir. Gündelik konuşma dilinin ülkenin resmi dili olması bu vatandaşlarımız açısından toplum ile daha kolay bir bütünleşme ve uyum sağlamaya neden olacaktır. Bir kişinin evinde anadili olmasa da yaşadığı ülkenin dilini konuşuyor olması, o dili ne kadar benimsediğini göstermektedir.**

Araştırmanın bazı sorularına verilen yanıtlar, toplumsal anlayış ve hoşgörünün eğitim seviyesinin yüksekliği ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Örneğin, TRT 6'yla ilgili olumlu görüş bildirme yüksek öğrenime sahip olanlar arasında daha yüksektir. Bunun yanında 88-98 yılları arasında göç etmiş olan Türk kökenli vatandaşlarımızın TRT 6'yı onaylama düzeyi yalnızca %25'te kalmıştır. Bunun sebebini göç yılları ile bağlantılı olarak düşünürsek, bu grubun terörün en yoğun yıllarda göç etmek zorunda kaldığını görmüş oluruz. **Göç sebebini terör eylemlerine bağlayan vatandaşlarımızın da Kürtçe yayın yapan TRT 6'ya olumlu bakmaması doğal bir sonuçtur**. Bu bakımdan terör eylemleri sonucu büyük şehirlere göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızın teröre ve terör örgütüne duydukları öfke daha yoğundur. Yine hoşgörü, anlayış ve tolerans konularında gençlerin daha fevri ve duygusal davrandığını görmekteyiz. Gençlik dönemi bireysel kontrolün göreceli olarak azaldığı, dürtülerin ve duygusal tepkilerin daha çok belirginleştiği bir çağdır. Hoşgörü, anlayış ve tolerans bakımından gençlerin erişkinlere göre daha fevri ve atak olması bu yaş döneminin doğal psikolojisi olarak yorumlanmalıdır. Bunun yanı sıra gençlik dönemi, kişiliğin ve kimliğin oluş sürecinin tamamlanmaya çalışıldığı bir dönemdir. Bu süreç henüz yeterince yerli yerine oturmadığı için ulusal, etnik, dini öğelere yönelik en küçük bir söz ya da tavır karşısında daha keskin tepkiler gösterilmektedir. Bir benzetme yapacak olursak gençlik dönemi cildiniz üzerinde oluşmuş ve kabuk tutarak kapanıp iyileşebilecek bir yara gibidir. Henüz bu yara tam kabuk bağlamamışken dokunulduğunda ağrısı çok olur, kabuk tutmaya başlayınca ancak kabuğa bastırınca ağrısı olur. Ancak yara iyileşip kabuk düşünce dokunmak ya da eski yara yerine bastırmak pek ağrı oluşturmaz. Dolayısıyla birey tepki vermez. Bu nedenle gençlik dönemindeki vatandaşlarımızdan hoşgörü, anlayış ve tolerans beklememiz haksızlık olur. Tam tersi olarak **erişkin toplum bireylerinin onlara hoşgörü, anlayış ve tolerans göstermesi gerekir. Erişkinlerin bu tutumu onlara örnek olacak ve bu örnek tutumla özdeşim yaparak kendileri de hoşgörülü, anlayışlı ve toleranslı olmayı öğrenecektir. Bunun yanı sıra erişkinlerin bu anlayışlı tutumu gençlerin doğal olarak zayıflamış olan dürtü ve öfke kontrollerini de güçlendirecektir.**

Kürt ve Zaza kökenli vatandaşlarımızın büyük bir kısmının TRT 6 girişimine büyük oranda olumlu bakmaları değerlendirilmesi gereken bir veridir. Bu girişimin Kürt kökenli vatandaşlarımız tarafından olumlu karşılanmasının gerçek ya da yaratılmış/öğretilmiş bazı travmaları azaltıcı etkisi olacaktır. Aynı zamanda bu vatandaşlarımızın, kendilerinde öteki

duygusu yaratan değerlerine saygılı olunduğunun, önem verildiğinin bir göstergesi olarak da algılanmaktadır.

Araştırmanın dikkat çekici bir noktası da anadilde eğitim ile ilgili verilen yanıtlardır. Görüşülen kişilerin yanlızca % 14'ü anadilde eğitimi temel bir sorun olarak dile getirmiştir. Kendini Kürt veya Zaza olarak tanımlayan vatandaşlarımız için de öncelik yine işsizlik olmakta, anadilde eğitim % 36.8 oranında dile getirilmektedir. Kamu hizmetlerinden yararlanma ve terör/güvenlik sorunları da dikkati çeken diğer temel sorunlardır. Aşiret baskısı ve siyasal baskı sorularına verilen yanıtlar ise dikkat çekicidir. Etnik olarak Kürt/Zaza vatandaşlarımız arasında siyasal baskı ve aşiret baskısının olup olmadığı (hissedip hissetmedikleri) sorularına olumlu yönde verilen yanıtların oranları çok çok düşük iken, aynı sorulara Arap kökenli vatandaşlarımızın verdiği olumlu yanıtların oranı daha yüksektir. Bununla birlikte aşiret baskısına olumlu yönde verilen yanıtların çok düşük olması kişisel gözlem ve deneyimlerimle örtüşmemektedir. Otuzaltı yıla varan hekimlik pratiğim ve bölgeyi çok yakından tanıyor olmam, hayatımın 20 yıla yakın bir süresini o bölgede geçirmiş olmam nedeniyle aşiret baskısının hala devam ettiğini inkâr etmem olanaksızdır. **Bu sonucun en belirgin nedeni Kürt kökenli vatandaşlarımızın feodal tarzı yaşam biçimini içselleştirmiş olmaları nedeniyle mevcut baskıyı algılamamalarıdır. Ayrıca göç ederek büyük ş ehirlere gelindiğinde çevre baskısı ister istemez kırsala oranla azalmaktadır. Bu nedenle büyük kentlerde özellikle gettolar tarzında yaşamın devam etmediği yerlerde bu baskı belirgin olarak azalmaktadır.**

Öğrenim düzeyi yüksek olanlarla yapılan görüşmelerde kendini Kürt/Zaza olarak tanımlayanlar arasında etnik ayrımcılık yapıldığını düşünenlerin oranı daha yaygındır. Böylesi bir sonuca varılması eğitim seviyesinin artması ile bireysel kimliğin siyasallaşması ve eğitim ile birlikte gelişen iş bulma sorunu ile açıklanabilir. Göçlerini 88-98 döneminde gerçekleştiren vatandaşlarımızın % 37 oranında ayrımcılığa tabi tutuldukları görüşünde olmaları da araştırmanın dikkate değer çok ciddi bir sonucudur. Bu dönemde terörizm şiddetlenmiş, terörle mücadele doruk noktasına çıkmış ve göç edenlerin çoğu terör nedeniyle evlerini yurtlarını terketmek zorunda kalmışlardır. Öte yandan bu grubun **TRT 6'yı kendilerini ötekileştiren ve ayrımcılığa işaret eden bir gösterge olarak algılayıp,** sözkonusu televizyon kanalını onaylama oranlarında en düşük kesim içinde yer aldıkları görülmüştür.

Araştırma kapsamında ülkemizin en önemli sorunları arasında ekonomi, sosyal politikalar ve adalet gözükmektedir. Bu alanlardaki eksiklik, ihtiyaçların giderilememesi bağlamında yanıtlarda vurgulanmaktadır. Ülkemizin en temel sorunlarından birisi işsizlik ile ekonomi ve sosyal politikaların yeterli olmamasının yanı sıra adaletsizlik algısının yüksekliği tüm toplum genelinde bir tatminsizlik olarak görülmektedir. Her vatandaşımız için, hangi konumda, hangi etnik/dini gruba mensup olursa olsun, söylemde değil uygulamada eşit muamele vatandaşlarımızın devlete bağlılığı ve güveni açısından son derece önemlidir.

Araştırma kapsamında ele alınan bir önemli konu da terörün hangi etkenlerden kaynaklandığı sorusudur. Bu soruya verilen yanıtlar da bu bağlamda politikaların geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. **Etnik köken olarak kendini Kürt veya Zaza olarak ifade eden vatandaşlarımızın dörtte biri sorunun temelini işsizliğe bağlamaktadır. % 15 ayrımcılığa işaret etmekte; % 8 ise eğitimsizliği dile getirmektedir. Burada verilen yanıtlardan hareketle, ortada görünür olan bir işsizlik ve eğitim sorununun yanı sıra, gerçek veya yaratılmış/öğretilmiş bir ayrımcılık algısının Kürt vatandaşlarımız arasında yaygın kanı olduğu görülmektedir. Elbette bu algılar ve bu algıların propagandası da grupların veya bireylerin terör olaylarına bulaşmasında etkili olmaktadır.** Yine bu konu ile ilgili önemli bir nokta kendini Kürt/Zaza olarak tanımlayan vatandaşlarımızın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması ile ilgili verdikleri yanıtlardır. Bu vatandaşlarımızın % 60'ı bölgenin kalkınması halinde terör/güvenlik sorununun biteceğini ifade etmektedir.

Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti değerleri ile ilgili olan sorulara verilen yanıtlardır. Devlet, bayrak, millet, ülke bütünlüğü gibi hassas kavramlara Kürt kökenli vatandaşlarımız çok yüksek oranlarda olumlu görüş beyan etmiştir. **Ancak % 90 civarlarında seyreden bu olumlu görüşlerin içerisinde genç nesilin görüşleri önem kazanmaktadır. 15-25 yaş arası, üretkenlik çağında olan ve hatta kendisinden sonra gelecek yeni nesillere örnek teşkil edecek olan bu gençlerimiz orta yaşlılara kıyasla devlet, bayrak ve ülke bütünlüğü konusunda daha çekimser davranmıştır. Oranlar yüzde olarak yine de çok yüksek gözükse bile bu yeni neslin Devlet ve Cumhuriyet ile kucaklaşması, Devlet'in bu çocuklarımıza güven vaad etmesi gerekmektedir. Aksi halde yeni nesiller eski nesillerin bağlılığını devam ettirmekte zorlanabilirler.**

Yine aynı soru dizisinden kamu hizmetlerinden eşit faydalanma sorusuna verilen yanıtlar da düşündürücüdür. Öyle ki, kendisini Kürt/Zaza olarak tanımlayan vatandaşlarımızın % 66.7'si kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanmadığını; % 72'si ise kamu hizmetlerinin tüm vatandaşlara eşit olarak sunulmadığını beyan etmiştir.

Araştırma kapsamındaki sorulara verilen cevaplarda Kürt/Zaza vatandaşlarımızın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki sorunların çözümüne yönelik çalışmaları % 70.2 oranında yeterli bulmadığı görülmektedir. Kürt/Zaza vatandaşlarımız dâhil olmak üzere görüşülen kişilerin % 68.4'ü Türkiye'de bir Kürt sorunu olduğunu düşünmektedir. Toplumun genelinde bir sorun olduğu kanısı hâkimdir diyebiliriz. Bunun yanı sıra, **DTP bütün Kürt vatandaşlarımızı temsil etmese bile halkın genelinde böylesi bir algı hâkimdir**. **Bu nedenle de kendisini Türk olarak tanımlayan vatandaşlarımız ülkenin bütünlüğü konusunda bir tehdit hissetmektedir.** Öyle ki, görüşülen kişilerin % 46,4'ü Türkiye'nin ulusal birlik ve bütünlüğünün tehdit altında olduğunu ifade etmiştir. **Bu farklı algılamalardan kaynaklanan gerginlikler sıklıkla görülmese de özellikle genç nesil için bir tehlike oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında da görüldüğü üzere 26-35 yaş grubundaki kişiler % 34.9 oranı ile gruplar arası gerginlik yaşandığını hissetmektedir.**

Göç ile ilgili en önemli sorunları uyum ve kabul görme olarak tesbit etmiştik. Bu bağlamda göç edilen yerde yaşayan insanların göç eden bireylere davranışlarının kucaklayıcı olması gibi faktörler göçmenlerin psikolojisi açısından çok önemlidir. Araştırma kapsamında görüşülen ve kendilerini Kürt/Zaza olarak tanımlayan vatandaşlarımızın % 43'ü bulundukları yerde yaşayanların Doğu ve Güneydoğu'dan göç edenlere karşı davranışlarının iyi olduğunu söylerken, kendini Türk olarak tanımlayanlar da bu veriyi destekleyici bir şekilde % 42 oranında iyi davranıldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmanın uyum ile ilgili sorularına verilen yanıtlar düşündürücüdür. Zira görüşülen kişilerin % 62.7'si göç hareketlerinin yaşanılan çevreyi olumsuz etkilediğini beyan etmiştir. Aynı şekilde Kürt/Zaza vatandaşlarımızın da % 47.2'si aynı görüşü dile getirmiştir. Dolayısıyla yerleşiklerin göç edenlere yönelik olumsuz algıları, göç eden grupları ister istemez ötekileştirmekte ve gettolar halinde yaşamaya itmektedir. Bunun da ötesinde göç eden topluluklarda bir çaresizlik, ne yaparsa yapsın sosyal ve ekonomik olarak yükselememe duygusu hâkim olmakta ve gruplaşmalar daha da keskinleşmektedir. Nitekim göç eden vatandaşlarımızdan özellikle Kürt/Zaza olarak kendilerini ifade eden görüşmecilerin % 20.2'sinin yaşadıkları

yere akrabaları/hemşehrileri geldiği için göç ettikleri anlaşılmaktadır. Bu da grup psikolojisi ve aidiyet psikolojisinin önemini göstermektedir. Sonuç olarak % 40'lardaki olumlu algı, iyi olarak tanımlanmamış her görüş (kötü+herkes gibi+bazen iyi bazen kötü+bilmiyor=yaklaşık % 60) karşısında etkisizleşmektedir.

Göç, hem yaşanılan yerdeki kişilerin kabul etme durumuna bağlı olarak hem de göç eden kişinin yeni yerleşim yerinin yaşam koşullarına alışma açısından uyumun zor gerçekleştiği bir durumdur. Nitekim araştırmaya katılan Kürt/Zaza görüşmecilerin % 82'si de bu yargıya katılarak göç edenlerin gittikleri yerlere uyum sağlamada sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Yine yerli halk ile göç edenler arasındaki kültürel fark da gerek Kürt/Zaza kökenli gerekse Türk kökenli vatandaşlarımızın yüksek oranda dile getirdikleri bir hususdur. Tüm grupların göç sonrası bulundukları şehrin sosyal ve ekonomik ortamının değiştiği üzerinde hemfikir olduğu görülmüştür. Tüm bunlar da algılardaki olumsuzluğu ve ötekileştirmeyi artıran bulgulardır.

Araştırma kapsamında ele alınan bir soru da aile, toplum ve ülkenin geleceğine ilişkin beklentilerdir. Ne yazık ki toplumun tüm kesimlerinde toplum ve ülkenin geleceği hakkında umutsuz bir durum hâkimdir. Türklerin % 52.4'ü, Kürt/Zazaların ise % 50.7'si ülkenin geleceğinin daha kötü olacağını belirtmiştir. Aynı durum toplumun geleceği sorusu için de geçerlidir. Buradan da toplumun genel olarak gelecek için umutlu olmadığını ancak yine de bireysel sorularda düşük oranda da olsa bir umut beklentisinin olduğu tesbit edilmiştir. Ekonomik sıkıntılar, işsizlik gibi temel sorunlar bu umutsuzluğun esas sebepleri olabilir. Araştırmanın ekonomik kriz döneminde yapılmış olması bu olumsuzluğa ek bir katkı sağlamış olabilir. Bunun dışında halkın hayatı boyunca yaşadığı olumsuz tecrübeler ve toplumu yönetenlere yönelik güven eksiklikleri de gelecekle ilgili ümitsizliğin nedenleri olabilir. **Bu noktada önemli olan husus ise parçası olduğu toplumun geleceğinden ümit kesmiş bireylerin kendi gelecek öngörülerini toplumdan soyutlayarak yapmaya başlamalarıdır ki bu durum da <u>toplumsal çözülme ve dağılmanın eşik göstergesidir.</u>**

Araştırma bulguları Türk/Diğer ve Kürt/Zaza vatandaşlarımızın, normal şartlarda insanları ayıran fazla bir fark olmadığını, ancak sosyal statü ve siyasi görüş/dünya görüşü gibi farkların insanları birbirinden ayırabildiğini düşündüklerini göstermektedir. Kendilerini Türk ya da Kürt/Zaza olarak tanımlayanların yaklaşık % 17'si sosyal statünün ayrıştırıcı bir etken olduğu konusunda hemfikirdir. Bunun yanı sıra seçilen arkadaşların etnik, dini veya

siyasi görüş olarak hangi düşünceye veya aidiyete mensup olursa olsun fark etmeyeceğinin çoğunlukla ifade edilmiş olması da toplumun bütünlüğü açısından önemli bir bulgudur. Dolayısıyla, vatandaşlarımız arasında etnik kimliğe, dine veya siyasi görüşe dayalı dostluklar kurulmamakta, insanlık, kişilik ve karakter esas kriterler olmaktadır. Bu bulgular bir önceki paragrafta ulaşılan olumsuz sonucun tersine çevrilmesine yönelik olarak kullanılmasında ve işlenmesinde fayda olan verilerdir.

Bu araştırmanın önemli sayılabilecek sonuçlarından biri de göçlerin aşiret bağlantısını zayıflatıcı bir etkisinin olabileceği beklentisidir. Bu durumun sanayileşme ve kentleşme ile de hızlanacağı söylenebilir. Kentleşme sürecine paralel olarak bağımlı bireyler daha özgür bireyler olarak gelişeceklerdir. Bunun sonucu olarak daha sağlıklı karar verebilen ve toplum geneliyle bütünleşen bireylerin yetişmesi mümkün olabilecektir. Ancak bu olumlu sonuca ulaşılabilmesi, süreçlerin devletin kontrolü altında sağlıklı bir şekilde işlemesi ile mümkün olabilecektir. Aksi takdirde yukarıda ifade edilen birçok olumsuzluk, bu tür olumlu gelişmeleri etkisiz kılacaktır.

KAYNAKÇA (Birinci Bölümün Kaynakçası)

AKTAŞ, Melih, (2002), "Narkoterörizm", ***Dünya'da ve Türkiye'de Terör***, T.C. Merkez Bankası Yayınları, s.99–105.

AKYOL Mustafa, (2004), "Kürtler Azınlık Olmayı Lozan Döneminde Reddettiler", ***Referans***, 8 Ekim.

AKYOL, Mustafa, (2004), "Kürtler Azınlık Olmayı Lozan Döneminde Redetiler", ***Referans Gazetes***i, 8 Ekim 2004.

ALEXANDER, Yonah, David Carlton and Paul Wilkinson, (1979), ***Terrorism: Theory and Practice***, Boulder: Frederick A. Praeger, Publisher.

ALKAN, Necati (2002***), Gençlik ve Terörizm***. Ankara: EGM TEMÜH Yayınları.

ALKAN, Necati (2008) ***Söz Bitmeden: Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri***, Ankara: USAK.

AYDIN, Ahmet. (1992), ***Kürtler PKK ve Öcalan***, Ankara: Kitap Yayıncılık

BAL, İhsan, (2006), "Terör Nedir, Neden Terörist Olunur" ***Terörizm Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler***, Der: İ hsan Bal, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu s. 7-24.

BAL, İhsan, (2006), "Türkiye'nin Terörle Mücadele Deneyimi: Hizbullah Terör Örgütü Deneyimi" ***Terörizm Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler***, Der: İhsan Bal, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, s. 25–48.

BAL, İ hsan, (2006), ***Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri***, Ankara: USAK.

BAL, İ hsan, (2006), ***Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri***, Ankara: USAK.

BALBAY, Mustafa (2007) ***Devlet ve İslam***, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

BALBAY, Mustafa. 2006. ***Devlet Arşivlerinde Tarikatlar ve Radikal İslam*** , İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

BARDAKÇI, Murat (2006) "Yeter Artık Paris", ***Hürriyet Gazetesi***, 8 Ekim 2006, s.23.

BARKAN, Ö. Lütfi (1941), ***İslâm-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller*** , İ stanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1941

BAŞEREN, Sertaç (2000) "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme", iç. ***Terörizm İncelemeleri Teori-Örgütler-Olaylar*** (ed. Ü. Özdağ ve O. M. Öztürk), Ankara: ASAM Yayınları, s.1–15.

BEDİRXAN, Emir Celadet. (2007), ***Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal'e Mektup***, İstanbul: Doz Yayıncılık.

BELL, J. B. (1975), ***Transnational Terror***, Washington D.C.: American Enterprise Inst. for Public Policy.

BEŞİKÇİ, İsmail, (1991), ***Kürtlerin Mecburi İskânı*** Ankara : Yurt Kitap-Yayın, 1991.

BRUINESSEN Martin Van (2006), ***Ağa Şeyh Devlet***, İstanbul: İletişim Yayınları.

BRUİNESSEN, Martin Van (2008), ***Kürdistan Üzerine Yazılar*** (Çev: Bülent Peker, Halil Turansal, vd.) İstanbul: İletişim Yay.

CANGIZBAY, Kadir (2003) ***Globalleş(tir)me Terörü***, Ankara: Odak Yayınevi.

CÖMERTOĞLU, Yeşim (1995), "Terörün Psikolojik Temelleri". ***Strateji***. 95/2, s.133-145.

CRISS, B. (1995) "Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi", ***Strateji***, 95/2, s.147-171.

CUELLAR, J. Perez de (1990) ***Report Presented to the 44th General Assebmly***: August 1989, UN Chronicle, 27, pp.41–44.

CUMHURİYET GAZETESİ, "Parlamento Kulisi", 2/4/2007, s.5.
ÇAĞLAR, Ali, (1997), "Terör ve Örgütlenme", ***Amme İdaresi Dergisi***, Cilt: 30, Sayı: 3, s.119–133.
ÇAĞLAR, Ali, (1999), "Türkiye'deki Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri", ***Strateji***, Sayı: 9, s.121–159.
ÇAĞLAR, Ali, (2006), "Religion Based Terorizm in Turkey", in ***Anti-Terrorist Strategies: Comparing the Experiences of the U.S., Great Britain, France, Turkey, and Russia***, (eds. By Robert W. Orttung and Andrey Makarychev), Washington: IOS Press (NATO Publications), 2006.
ÇAĞLAR, Ali, (2006a), "Terrorism and Terror Organizations in Turkey: An Overall Evaluation", ***International Istanbul Conference on Democracy and Global Security***, Ankara: Öncü Yayınevi, s. 326-337.
ÇAĞLAR, Ali, (2009), "Terör ve Terörizm: Kavramsal Bir Analiz" ***Terör ve Türkiye.*** (Basım aşamasında).
ÇALIŞLAR, Oral. (1993), ***Öcalan ve Burkay'la Kürt Sorunu***, İstanbul: Pencere Yayınları
ÇAY, Abdülhaluk (1993), ***Her Yönüyle Kürt Dosyası***, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
ÇAYAN, Mahir. 1979. ***Bütün Yazılar***. Istanbul.
ÇİTLİOĞLU, Ercan, (2007), ***Ölümcül Tahterevalli: Ermeni ve Kürt Sorunu***, Ankara: Destek Yayınları.
ÇİTLİOĞLU, Ercan, (2008), ***Gri Tehdit Terörizm***, Ankara: Destek Yayınları.
DAVIES, Barry, (2006), ***Terörizm: Ortadoğu'da Ş iddet Dünya'da Terör***, (Çv. Pınar Bulut), İstanbul: Truva Yayınları.
DEMİR Abu Ş eyhmuz, (2008), "Tarih Bizi Sorumluluğa Davet Ediyor", ***Sosyalist Mezepotamya***, Sayı 22.
DEUTSCH, John, (1996), "Terörizmi Yeniden Düşünmek", ***Strateji***, Sayı: 4, s.131-140.
DİKEN, Şeyhmus, (2001), ***Güneydoğuda Sivil Hayat***, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları
DİLMAÇ, S. (1997), ***Terörizm Sorunu ve Türkiye***, Ankara: EGM-IDB Yayınları, No:55.
Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) (2007), "Terör Örgütleri", www.egm.gov.tr , 2 Şubat 2007.
ERDEM, Tarhan (2008) ***Kapana Sıkışanlara: Kürt Sorunu Sanıldığı ve Gösterildiği Kadar Zor mu?*** İstanbul: Doğan Kitap.
ERGİL, Doğu (1980) ***Türkiye'de Terör ve Şiddet***, Ankara: Turhan Kitabevi.
FARAÇ, Mehmet. (2008), ***PKK'nın Şifreleri***, İstanbul: Yenigün Yayıncılık
FRASER and Fulton, (1991). "Terrorism Counteraction" in White, J. R. (ed.) ***Terrorism: An Introduction***. California: Brooks/Cole Publishing Company, p.123.
GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI. (2007), ***2007 Yılı Bölücü Terör Örgütüyle Mücadele Olayları***, http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/5_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadele/bolucu_teror_orgutuyle_mucadele_2007.htm
GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI. (2007), ***Etkisiz Hale Getirilen Terörist Durumu 2007 Yılı Arşiv***, http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/6_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Haftalik_Durum/Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Arsiv_2007.htm
GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI. (2008) ***Bölücü Terör Örgütü Mensupları Tarafından Gerçekleştirilen Patlayıcı Madde Ve Mayın Kullanma Olayları,*** http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/13_Patlayici_Madde_ve_Mayin_Kullanma_Olaylari/13_haftalik_aylik.html
GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI. (2008), ***2008 Yılı Bölücü Terör Örgütüyle Mücadele Olayları,***http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/5_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadele/bolucu_teror_orgutuyle_mucadele_2008.htm

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI. (2008), ***Etkisiz Hale Getirilen Terörist Durumu 2008 Yılı Arşiv***, http://www.tsk.mil.tr/HABERLER_ve_OLAYLAR/6_Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Haftalik_Durum/Bolucu_Teror_Orgutuyle_Mucadelede_Arsiv_2008.htm

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI, (1996), ***Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV***, Ankara:Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref - Zekai SEZGİN (1957), ***1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri***, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları.

GÜNDÜZ, Mustafa (1996) ***Basın ve Terör***, İzmir: Saray Kitabevi.

GÜNDÜZALP, Mehmet Fatih. (2007), "Terörün Ülke Ekonomisine Maliyeti" ***Beşinci Mevsim***, Sayı : 4, Aralık.

GÜZEL, Cemal (2002) "Korkunun Korkusu: Terörizm" iç. ***Silinen Yüzler Karşısında Terör*** (ed. Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, s.7-19.

GÜZEL, Hasan Celal, (2007), "PKK Terörüyle Mücadele Politikamız Yanlış ve Eksiktir" ***Radikal***, 24 Nisan 2007

GYMD (Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği). 1990. ***Türkiye ve Terör***, Ankara: Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası Yayın No:1.

HALE, William. (2007), ***Turkey, The US and Iraq***, London: Middle East Institute

HAZIR, Hayati (2001) ***Siyasal Şiddet ve Terörizm***, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

HEALD, Suzette (1989) "Şiddetin Ritüel Kullanımı: Uganda'daki Gisular Arasında Sünnet", iç. D. Riches, ***Antropolojik Açıdan Şidde***t (Çv. D. Hattatoğlu), İst.: Ayrıntı Yay., s. 93-110.

HÜR, Ayşe (2006) "Çağımızın bir (başka) kahramanı" ***Radikal2*** 23 Ocak,

HÜR, Ayşe(2005), "Mustafa Kemal ve Kürt Sorunu" ***Radikal 2***, 25 Aralık.

ITİL, T. 1984. "Türkiye'de Terörizm, Özellikle Ermeni Terörizmi", iç. ***Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı***, Ankara: Ank. Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No:88, s. 29-46.

İBA, Şaban. (2008), ***Serv'den Lozan'a Kürt Sorunu ve Kemalist Hareket***, Ankara: Türkiye Ortadoğu Vakfı Yayınları.

İLHAN, Suat (1998) ***Terör, Neden Türkiye***?, Ankara: Nu-Do Yayıncılık.

İNALCIK, Halil (2000) ***Osmanlı İmparatorluğ u'nun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi***, İstanbul : Eren Yayıncılık, 2000

JENSEN, Eric, (1997) "History of Turkish Occupation o Northern Kurdistan", ***Third World Politics***.

JWAIDEH, Wadie (1999), ***Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi / Kökenleri ve Gelişimi*** Çev: İsmail Çekem, Alper Duman, İstanbul: İletişim Yayınları.

KAHRAMAN, Ahmet (2008), ***Kürt İsyanları***, İstanbul: Evrensel Basım Dağıtım.

KARABEKİR, Kazım (1969), ***İstiklal Harbimiz***, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınevi.

KARACAN, I. (1984), "Terörizm: Kavram ve Yapısı", iç. ***Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığ***ı, Ankara: Ank. Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No:88, s.195-214.

KASH, Douglas A. (1998) "An International Legislative Approach to 21st-Century Terrorism" in **The Future of Terrorism: Violence in the New Millenium** (Ed. By Harvey W. Kushner), California: Sage Publications, pp.163-172.

KAYNAK: Sertaç Başeren, (2008), "Terrorism with Its Differentiating Aspects" ***Defence Against Terrorism Review***, Vol. 1, No. 1, Spring pp, 1-11.

KAYNAR, Mete K. (2007), "Halkçılık" ***Resmi İdeoloji Sözlüğü***, Ankara:Özgür Üniversite Yayınları.

KILINÇ, Abuzer ***Kürdistan Komünist Partisi Dosyası / Savunma / İstanbul Ve Diyarbakır***

KILINÇ, Abuzer ***Kürdistan Komünist Partisi Dosyası / Savunma / İstanbul Ve Diyarbakır Yargılamaları Savunma Belgeleri***, İstanbul: Pele Sor Yayınları.

KİLİ Suna- Şeref GÖZÜBÜYÜK, (2000), ***Türk Anayasa Metinleri***,, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları.

KİRİŞÇİ, K. ve WINROW. (1997), ***Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi***, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KISH, L. (1949), "A Procedure for Objective Respondent Selection Within the Household", ***Journal of American Statistical Association***, 44, pp. 380-387.

KOÇ, Ali Haydar (2006), "Doğu Cephesine Dair (1916-1917)", **Deng Dergisi.** Nisan 2006.

KONGAR, Emre (2002) ***Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme***, ***Huntington***, 11 Eylül, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KONGAR, Emre (2005), "Terör Ne Zaman Bitmez", ***Cumhuriyet Gazetesi***. 18 Temmuz 2005.

KURUBAŞ, Erol, (2004) ***Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KUSHNER, Harwey W. (ed.) (1998) ***The Future of Terrorism: Violence in the New Millenium***, California: Sage.

KÜÇÜK, Yalçın (1990), ***Kürtler Üzerine Tezler***, Ankara: Dönem Yayınevi.

KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ, ***PKK 5. Kongresi'nde Kabul Edilen Program***, 24 Ocak 1995

LANDAU, J. M. (1979), ***Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar***, Ankara: Turhan Kitabevi.

LAQUEUR, Walter (2002a) "Terörizmin Yorumlanması" iç. ***Silinen Yüzler Karşısında Terör*** (ed. Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, s. 95-141.

LAQUEUR, Walter, (2002), "Bomba Felsefesi" iç. ***Silinen Yüzler Karşısında Terör*** (ed. Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, s. 21-94.

LAQUEUR, Walter. (1980), ***Terrorism***, London: ABACUS edition by Sphere Books Ltd.

LAZAREV, M. S. , Ş. X. MİHOYAN (2001), ***Kürdistan Tarihi***, (Çev: İbrahim Kale), İstanbul: Avesta Yayıncılık.

LEVIN, Brian (1998) "The Patriot Movement: Past, Present, Future" in ***The Future of Terrorism: Violence in the New Millenium*** (Ed. By Harvey W. Kushner), California: Sage Publications, pp.97-131.

MEZOPOTAMYA SOSYALİST PARTİSİ (2008) ***21 Yüzyılda Özgürlük ve sosyalizm Manifestosu- Di sedsala 21. De Manifestoya Azadî û Sosyalîzmê***, İstanbul: Günyayınları.

MUTLU, S. (2008), "The Population of Turkey by Ethnic Groups and Provinces" , ***New Perspectives on Turkey***, 12 (Bahar 1995), s.49, aktaran K. Kirişçi ve Winrow, "Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

OLSAN, Robert (1992), ***Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları Ve Şeyh Said İsyanı***, Ankara: Özge Yayınları.

ÖRGÜN, Faruk, (2001), ***Küresel Terör***, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

ÖZBUDUN, Ergun, (1992), ***1921 Anayasası***, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

ÖZCAN, Ahmet, Serkan YARDIMCI (2006), "Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele" ***Terörizm Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler***, Der: İhsan Bal, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, s. 197-256.

PARTİYA KOMÜNİST A KÜRDİSTAN (1998), ***KKP Tüzük KKP III. Genel Konferansı Tarafindan Onaylanan Tüzük.***

PARTİYA KOMÜNİST A KÜRDİSTAN, ***KKP Programı.***

PERİNÇEK, Mihdi, (2008), "Köy Koruculuğu Uygulamasının Zorunlu Göç Mağdurlarının Güvenliği Açısından Yarattığı Sorunlar" ***İnsan Hakları Derneği,***http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1022:koy-koruculugu-uygulamasinin-zorunlu-goc-magdurlarinin-guvenligi-acisindan-yarattigi-sorunlar&catid=47:makaleler&Itemid=125

RAPOPORT, David C. and Y. Alexander, (1982), ***The Morality of Terrorism: Religious and Secular Justifications***, New York: Pergamon Press.

RUBENSTEİN, R. (1987), **Alchemists of Revolution: Terrorism in the Modern World**, New York: Basic Books.

SABAH (2006) "Şeriatçı Örgüt Paravan Şirketten Yönetiliyor", ***Sabah Gazetesi***, 28 Ekim 2006, s.15.

SEVER, Metin, (1992***), Kürt sorunu*** İstanbul: Cem Yayınları.

SEYÎDXAN, Kurij. (2006), "Kemal Burkay ile Ropörtaj" ***Rizgari***, 06/10/2006.

SHEYHOLISLAMI, Jaffer. (2001), ***Yesterday's "Seperatists" are Today's "Resistance Fighters": Critical Discourse Anlysis Of The Representations of Iraqi Kurds in the Globe and Mail and The New York Times,*** Unpublished Master Thesis, Carleton University, School of Linguistic and Applied Language Studies.

SMITH, B. L. and K. R. Damphousse (1998) "Two Decades of Terror Characteristics, Trends, and Prospects for the Future of American Terrorism" in ***The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*** (ed. by Harvey W. Kushner), California: Sage.

SONGAR, A. 1984. "Genel Olarak Terör ve Türkiye'deki Terör Olaylarının Psikiyatrik Değerlendirilmesi", iç. ***Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı,*** Ankara: Ank. Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No:88, s.143-150.

STERLING, C. 1981. ***Uluslararası Terörizmin Perde Arkası: Terör Ağı***, Istanbul:Yüce Yayınları.

ŞİMŞEK, Halil. (2000), ***Şeyh Sa'id İsyanı ve PKK***, İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı.

TACAR, P. Y. (1999) ***Terör ve Demokrasi***, Ankara: Bilgi Yayınevi.

TANÖR, Bülent (2007),***Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*** İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

TANSEL, Selâhattin, (1993), ***Mondrostan Mudanya'ya Kadar*** Ankara: Milli eğitim Bakanlığı Yayınları.

TAVAS, Taner (2000) "Terörizm: Psikolojisi ve Hedefleri", iç. ***Terörizm İncelemeleri: Teori-Örgütler-Olay***lar (Ed. Ü. Özdağ ve O. M. Öztürk), Ankara: ASAM Yayınları, s.16-28.

TAVLAŞ, Nezih (1996) "Terörü Tanımlamak", ***Strateji***, Sayı: 2, s.125-132.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985), Cilt 3, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer (1989), ***Türkiye'de Siyasi Partiler***, İstanbul: İletişim Yayınları.

TURAN, M. I., G. Omay, E. Arseven, M. Bozak and A. Songar. 1983. ***Study on Turkish Terrorists***, Unpublished Report, Ankara.

TURGUT, Mehmet. (1996***), Doğu Sorunu Raporu Üzerine İnceleme*** İstanbul:Boğaziçi Yayınları.

UNAT, Faik Reşit (1961***), Amasya Protokolleri, Tarih Vesikaları***, Seri 1, Cilt 3.

WARDLAW, Grant (1982) ***Political Terrorism: Theory, Tactics, and Counter Measures***, Cambridge: Cambridge University Press.

WHITE, J. R. (1991), ***Terrorism: An Introduction,*** California:Brooks/Cole Publishing Company.

WILKINSON, P. (1974), ***Political Terrorism***, New York: Wiley.

WILKINSON, Paul (2002) "Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji", iç.

WILKINSON, Paul (2002) "Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji", iç. ***Silinen Yüzler Karşısında Terör*** (ed. Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, s.142-162.

YEĞEN, Mesut. (2006), ***Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaş'a Cumhuriyet ve Kürtler***, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeni Şafak (Haber) "Terörün Maliyeti 300 Milyar Dolar" ***Yeni Şafak*** 22 Temmuz 2008.

YETKİN, Murat. (2006), "2007 Bütçesi, 2007 Türkiyesi" ***Radikal***, 16. Aralık.

YILDIZ, Hasan. (1991), ***Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler Politik Felsefe Açısından Kürt Toplumunun Bir Kritiği***, İstanbul:Fırat Dicle Yayınları.

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU (1985). ***Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri***, Ankara.

ZÜRCHER, Eric Jan. (2007), ***İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Etnik Çatışma***, İstanbul: İletişim Yayınları.

KAYNAKÇA (İkinci Bölümün Kaynakçası)

AKŞİN, Sina (1998) **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,** Ankara: İmaj Yayıncılık.

AKTAR, Ayhan (2002) **Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları,** İstanbul: İletişim Yayınları.

DURUGÖNÜL, Esma (1997) "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", **Toplum ve Göç,** Ankara: Sosyoloji Derneği yayınları No: 5, s.96-100.

ELIAS, Norbert (2002) **Uygarlık Süreci,** (Çv. E. Özbek), İstanbul: İletişim Yay.

ERDEM, Tarhan (2008) **Kapana Sıkışanlara: Kürt Sorunu Sanıldığı ve Gösterildiği Kadar Zor mu?** İstanbul: Doğan Kitap.

FENTON, Steve (2001) **Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür,** (Çv. N. Şad), Ankara: Phoenix Yayınevi.

GİTMEZ, Ali S. (1983) **Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler: Beklentiler, Gerçekleşenler,** İstanbul: Alan Yayıncılık YALÇIN, Cemal (2004) **Göç Sosyolojisi,** Ankara: Anı Yayıncılık.

KİRİŞÇİ, K. ve WINROW. (1997), ***Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi***, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

MUTLU, S. (2008), "The Population of Turkey by Ethnic Groups and Provinces" , ***New Perspectives on Turkey***, 12 (Bahar 1995), s.49, aktaran K. Kirişçi ve Winrow, "Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TEKELİ, İ. ve L. Erder (1978) **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler,** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

TUİK Web Sayfası, 2009 (http://www.tuik.gov.tr).

TUİK 1980 - 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.

http://www.ysk.gov.tr 2009.

http://www.adanakultur.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFFE5C29E16A7D3808D5BF849FBD62787F

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=15&il_id=988